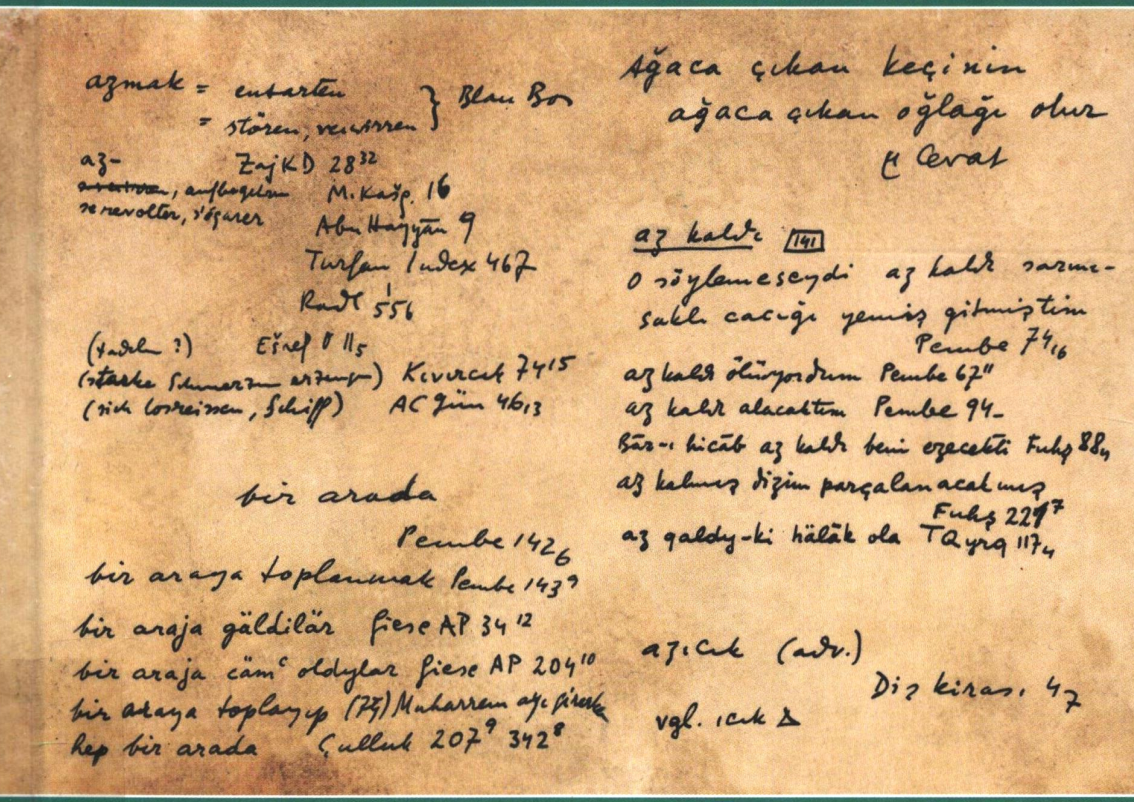
TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

ANDREAS TIETZE

SEKİZİNCİ CİLT

T-V

TÜBA

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati
©Türkiye Bilimler Akademisi, 2019

Türkiye Bilimler Akademisi
Piyade Sokak No 27, 06690
Çankaya – Ankara
Tel: 0312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

ISBN: 978-9944-252-78-2 (tk.)
ISBN: 978-605-2249-32-1 (8. cilt)

Proje Yöneticisi
Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı

Editörler
Nurettin Demir
Emine Yılmaz

İletişim ve Koordinasyon
Aynur Odabaş

Grafik Tasarım
Ece Yavuz

Birinci Baskı
1100 adet

Baskı Yeri, Tarihi
Tek Ses Ofset Matbaacılık, ANKARA
Kasım 2019

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Sekizinci Cilt

T – V

ANDREAS TIETZE

Editörler
Nurettin Demir, Emine Yılmaz

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Ankara
2019

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Editörler:
Prof. Dr. Nurettin DEMİR, Prof. Dr. Emine YILMAZ

Araştırmacılar:
Dr. Duygu Özge GÜRKAN, Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN, Hasan GÜZEL,
Hasan HAYIRSEVER, Emre ÇETİNKAYA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 7
Editörlerin Ön Sözü 9
Hurufat 11
Transkripsiyon (Yazı Çevrimi) İşaretleri 12
İşaretler ve Kısaltmalar 16
Bibliyografya 20
Bibliyografik Kısaltmalar 96

Lugat

T 101
U 304
Ü 369
V 397

ÖN SÖZ

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) olarak, Avusturyalı ünlü Türkolog, TÜBA Şeref Üyesi Prof. Andreas Tietze'nin Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati'ni (TETTL) özgün taslak ve malzemelere dayalı olarak tamamlayıp yayımlamayı amaçlayan projemiz kapsamında eserin sekizinci cildini yayımlama aşamasına gelmekten büyük onur ve memnuniyet duyuyoruz. Şeref üyemiz Prof. Tietze'nin bir ömür boyu çalışarak topladığı malzemelere dayalı olarak hazırlamaya başladığı Lügat'in ilk cildi, kendisi hayattayken Avusturya Bilimler Akademisi ve Simurg Yayınevi iş birliğiyle 2002 yılında[1]; kendisi tarafından hazırlıkları ilerletilmiş durumda olan ikinci cildi ise vefatından ancak 6 yıl sonra asistan ve öğrencileri tarafından tamamlanarak Avusturya Bilimler Akademisi tarafından yayımlanmıştır.[2]

2015 yılında TÜBA ile Tietze ailesi ve ilk iki cildin hazırlanıp yayımlanmasına malî destek sağlamış olan Avusturya Bilimler Akademisi arasında anlaşmaya varılarak TETTL'ye ait bütün taslak, fiş ve malzemeler ile yayın haklarının TÜBA'ya devri konusunda sözleşmeler imzalanmıştır. Bu şekilde Prof. Andreas Tietze'ye ait, ailesi tarafından TÜBA'ya verilen, özgün metin, taslak, fiş ve malzemelere bağlı kalınarak tamamlanması ve yayımlanmasını amaçlayan "TÜBA-TETTL Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında, Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yürütücülüğüyle, sözlüğün daha önce iki cilt hâlinde yayımlanan kısımlarını da içeren A-L harflerini kapsayan kısmı 2016 yılında tamamlanmış ve dört cilt halinde yayımlanmıştır. Prof. Dr. Semih Tezcan'ın vefatının ardından, Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir editörlüğünde yürütülen proje kapsamında, Lugat'in M-N harflerini kapsayan beşinci cildi ve O-R harflerini kapsayan altıncı cildi 2018 yılında; S-Ş harflerini kapsayan yedinci cildi ise 2019 yılında tamamlanarak yayımlanmıştır. Şimdi de Lugat'in T-V harflerini kapsayan sekizinci cildi bilim dünyamızın istifadesine sunulmaktadır. Eserin geriye kalan dokuzuncu cildini eldeki özgün taslak ve malzemelere dayalı olarak tamamlayıp dizini de düzenleyerek en kısa sürede bilim camiasına kazandırmayı hedefliyoruz.

TÜBA olarak, iki cildini gözden geçirerek, diğerlerini de Prof. Andreas Tietze'nin özgün taslak ve malzemelerine dayalı olarak tamamlayıp yayımlamakla, Türkiye Türkçesinin yaklaşık 700 yıllık dönemini kapsayan bu önemli lügati belki de kaybolmaktan kurtarıp Türk bilim ve kültür hayatına kazandırarak, önemli bir ulusal ve akademik görevi yerine getirdiğimize inanıyoruz.

---

[1] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 1 A–E*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Simurg Yayınevi. Istanbul–Wien 2002. 763 s.

[2] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 2 F-J*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2009. 440 s.

Bu değerli Lugat'in bilim dünyasına kazandırılması konusundaki değerli bağış, iş birliği ve katkıları için Prof. Tietze ile değerli ailesine ve Avusturya Bilimler Akademisi'ne; eserin Türkçeye kazandırılmasında ve ilk 7 cildin basımında göstermiş olduğu öncülük ve çabalarından dolayı görevi devraldığım bir önceki dönem Akademi Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar'a; eserin ilk dört cildinin tamamlanıp yayımlanması sürecinde proje yürütücülüğü yapan merhum Prof. Dr. Semih Tezcan ve ekibine; beşinci ve izleyen ciltlerin yayına hazırlanması işini titizlikle sürdüren proje yürütücüleri Prof. Dr. Emine Yılmaz, Prof. Dr. Nurettin Demir ve proje ekibine; bu projeyle TÜBA'da ilgilenen mesai arkadaşımız Aynur Odabaş'a ve TETTL projesine katkı ve destek sağlayan tüm paydaşlarımıza çok teşekkür ediyor, eserin Türkçemiz ve bilim dünyası için yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı
Ankara, Kasım 2019

ÖN SÖZ

Bilindiği gibi, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*'nin (TETTL) ilk dört cildi, TÜBA tarafından Prof. Dr. Semih Tezcan editörlüğünde yayınlanmıştı. Beşinci cilt (M-N) Temmuz 2018'de, altıncı cilt (O-Ö-P-R) Eylül 2018'de ve yedinci cilt ise Şubat 2019'da bizim editörlüğümüzde yayınlanmıştır.

Elinizdeki sekizinci cilt (T-U-Ü-V), herhangi bir yazılı metin olmaksızın, TÜBA'dan teslim alınmış olan 2961 fişin işlenmesiyle hazırlanmıştır. Dolayısıyla altıncı ve yedinci ciltlerin önsözlerinde belirtilmiş olan sorunlar bu cilt için de geçerlidir. Altıncı ve yedinci ciltlerde olduğu gibi bu cilde ait fişlerde de yer alan kelimelerin çoğunun anlamları Tietze tarafından verilmemiştir, yani ciltlerde sadece madde başı kelime yer almaktadır. Sözkonusu fişlerde, madde başı kelimeler dışında sadece örnek cümlelerin alındığı eserlere ait kısaltmalar bulunmaktadır. Altıncı ciltten itibaren işlenmiş hiçbir madde başı bulunmadığı için editörlük yapmamakta, doğrudan sözlük yazmaktayız.

Sekizinci ciltte, *t* harfi ile başlayan sözcük sayısı çoktur ve bunların çoğunun *d* ile başlayan değişkeleri de bulunmaktadır. Bir sözcükle ilgili olarak, *d* ile başlayan değişkede verilmiş olan bilgi ve örnekler *t* ile başlayan değişkede tekrarlanmamıştır. Ancak *t*'li fişte yeni bir bilgi ve örnek varsa bunlar girilmiştir. Tabii her durumda *d* ile başlayan değişkeye gönderme yapılmıştır. İkinci cildin hazırlandığı tarihte H. Eren'in etimolojik sözlüğü yayımlanmamış olduğu için, *d*'li değişkede bu sözlüğe gönderme yapılmamıştır. Bu nedenle *t* harfli değişkenin yanına H. Eren sözlüğü eklenmiştir: **tutkal** b. ***dutgal***. H. Eren 1999 s. 419 gibi.

TETTL'da madde başı seçimi tamamen Tietze'ye aittir. Yayın ilkeleri gereği yeni madde başı eklememekteyiz. Ayrıca TETTL zaten Türkçenin tüm sözvarlığını içine almayı hedeflemez. Tietze bunu önsözünde şöyle açıklamaktadır: "Lugatimizde Türkçe'nin her kelimesini bulamayacaksınız. Sadece şeklinde veya mâna gelişiminde açıklanacak bir husus veya hususlar bulunan kelimeler alınmıştır. Bazı nadir kullanılan veya diyalektlere ait kelimelerin edebî dile girmiş olduklarını, yeni yazarların eserlerinden bunlara dair örnekler vererek, mümkün olduğunca ispatlamaya çaba gösterdik." Yani Tietze için ***teneşir kaçkını*** ilginçtir ama ***teneşir*** kelimesinin bir özelliği yoktur. Onun için de almaya gerek duymamıştır.

Tietze, bir sözcüğün her değişkesini örneklendirmemiştir. Hatta bazen tek değişkeli sözcüklerde bile hiç örnek vermemiştir. Biz bu durumlarda, Tietze kaynaklarının dışına çıkmadan, örnek arayıp ekledik ama bulamadığımızda, veri kaybını önlemek için, örneksiz de olsa maddebaşını korumayı tercih ettik.

Bir ciltte aynı sesle başlayan değişkeler, yanyana ve / işareti ile ayrılarak verilmişlerdir. Yani ***tolaz/ toloz/ tolos*** vb. Ancak, bir değişke başka bir sesle başlıyorsa, yani başka bir cilde aitse, örneğin ***tıkıl-*** maddebaşına ait ***dıkıl-*** değişkesi varsa, bu değişke maddenin en sonunda, b. ***dıkıl-*** şeklinde belirtilmektedir. Bu durumun tek istisnası şudur: eğer farklı sesle başlayan değişke, bizden önce hazırlanmış ciltlerde yer almış olmalıyken yer almamışsa, bu durumda, yine veri kaybını engellemek için, farklı sesle başlayan değişkeyi de maddebaşına aldık. Örneğin ***tebeşür/ tebeşir/ debeşür*** 'tebeşir; Kreide' maddebaşında böyle bir durum vardır. ***debeşür*** önceki ciltlerde yer almadığından bu veriyi maddebaşına ekledik. Burada şunu da belirtmek gerekir, ***debeşür*** örneğinde olduğu gibi, kimi fişler ait olmaları gereken yerde değil ***t*** fişlerinin arasından çıkmıştır. Yani, en başta fişlerin tasnif edilmesiyle ilgili bir sorun vardır ve bu sorun ancak TETTL projesi tamamlandıktan sonra, tüm ciltlerin yeni bir baskısında çözülebilir.

TETTL projesi 30 Kasım 2019'da, dokuzuncu cilt ve Dizin cildinin tarafımızdan TÜBA'ya teslim edilmesiyle tamamlanmış olacaktır. Böylece iki yıl gibi (2018-2019), böyle bir proje için imkansız sayılabilecek bir süre içinde, TÜBA'ya beş cilt ve bir Dizin teslim edilmiş olacaktır. İlk dört cildin toplam on altı yılda (2002-2017) yayınlanmış olduğu dikkate alınırsa bu sürenin gerçekten ne kadar kısa olduğu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca, ilk dört cildin editörlüğü yazılı metinler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Son beş cilt ise doğrudan fişler üzerinden hazırlanmıştır. Editörlüğümüzden, daha doğrusu sözlük yazımımızdan kaynaklanmış olabilecek tüm eksik ve yanlışlıkların büyük ölçüde zaman baskısıyla ilişkili olduğunun bilinmesini isteriz.

Yararlı olması dileklerimizle...

Editörlerin önsözü

HURUFAT

Kitabımıza esas olan bugünkü standart Türkiye Türkçesi (BSTTk.) olduğu için, transkripsiyonda (yazı çevrimi) kullanılan harfler de mümkün olduğunca BSTTk.nde geçerli hurufattan seçilmiştir. Mesela "cīm" harfi için Arap dili çalışmalarında yaygın olduğu şekliyle "**ğ**" değil "**c**" harfi kullanılmıştır. Latin alfabesini kullanmayan dillerdeki kelimeler (mesela Slav dillerinden alınan kelimeler) transliterasyonla (harf çevrimi) Türk harflerine aktarılmış ve icap ederse telaffuzları fonetik işaretlerle gösterilmiştir.

Yunanca kelimeler orjinal imlaları ile tespit edilmiş ve ardından telaffuzları Türk harfleriyle gösterilmiştir. Klasik Yunanca ve Yeni Yunanca kelimelerde bu dillere ait bilim dallarında yaygın olarak kullanılan telaffuz şekilleri kaydedilmiş, nadiren her iki telaffuz şekli de verilmiştir.

Arap hurufatlı dillere, yâni Arapça, Farsça, Kürtçe ve Osmanlı Türkçesine, ait kelimelerde Türkiye'de yaygın olan transkripsiyon (yazı çevrimi) sistemi uygulanmıştır. Mesela Anglo–Sakson sisteminde ligaturla **/sh/** ve *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*'ın sisteminde köşeli ters şapka (*hаček*) ile **š** olarak transkribe edilen harfi biz **ş** ile gösterdik. Diğer harfler için aşağıdaki listeye bakınız.

Ermenice, bu eserde Ermenicenin Anadolu şivesi anlamında kullanılmaktadır.

Ermeniceden Türkiye Türkçesine geçen kelimeler genellikle şivelerden kaynaklandığı için Türkçede bu diyalektlerin telaffuzunu muhafaza etmişlerdir.

Batı ve Doğu Ermeniceleri Eski Ermeniceden (Klasik Ermenice) gramer bakımından farklıdır. Bununla beraber Batı Ermenicesi diğer şivelerden telaffuzda ayrılır; ms. *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* yerine *media (tonlu kapantı sesleri* **b**, **d**, **g***)* telaffuz edilir (**/b/** yerine **/p/**, **/c/** yerine **/ç/** vs.), *aspirata (soluklu ünsüzler)* aynen telaffuz edilir. Ama Batı ve Doğu Ermenicesi arasındaki fark en çok edebî dilde görülür. Şiveler bu ayrımı bütün noktalarda açık bir biçimde ortaya koymazlar, yâni Ermenicenin Anadolu şivelerinin hepsi Batı Ermeniceye ait değildir. Örneğin Van'da konuşulan Ermenice en azından fonetik olarak Doğu Ermeniceye denk düşmektedir. Bunların dışında öbür diyalektler de Batı/Doğu ayrımı kurallarına uymazlar. Bu nedenle biz diyalektlerin konuşulduğu yerleri de gösteriyoruz: **Erm. (diyal. Van).**

Burada Ermenice kelimeler transliterasyonla (harf çevrimi) aktarılırken kısmen Ermenicenin milletlerarası transkripsiyon sistemine uymayan kullanımlar yaptık (ms. **/j/** harfi yerine **/dz/** kullanılması vs.). Bu kitapta aspirata (soluklu ünsüzler) bir apostrof ile gösterilmiştir (ms. **/p'/**, **/k'/**, **/ç'/**, **/t'/**, **/ts'/**). Ermenice *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* ve *aspirata (soluklu ünsüzler)* Türkiye Türkçesi'ne *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* olarak yansır, yani **/p/** ve **/p'/**: **/p/**; **/ç/**, **/ç'/**, **/ts/** ve **/ts'/**: **/ç/**; **/k/** ve **/k'/**: **/k/**; **/t/** ve **/t'/**: **/t/**).

ARAP HARFLERİ İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

		transkripsiyon (yazı çevrimi)		Arapça	Farsça
harf	**adı**	**DMG'ye göre**	**sözlükte kullandığımız**	**Ar. telaffuz**	**Fa. telaffuz**
ء	hemze	’	’	hafif kesme	~
ا	elif	ā	a, â	/a/ ile /e/ arası	~
ب	be	b	b	/b/	~
پ	pe	p	p	—	/p/
ت	te	t	t	/t/	~
ث	se	ṯ	ṯ	İng. bath gibi	/s/
ج	cîm	ǧ	c	/c/	~
چ	çîm	č	ç	—	/ç/
ح	ḥâ	ḥ	ḥ	aspirasyon ile çıkan kuvvetli /h/	/h/
خ	ḫı	ḫ	ḫ	kuvvetli ve frikatif /h/, Alm. doch gibi	~
د	dâl	d	d	/d/	~
ذ	ẕâl	ḏ	ḏ	İng. there gibi	/z/
ر	re	r	r	/r/	~
ز	ze	z	z	/z/	~
ژ	je	ž	j	—	/j/
س	sîn	s	s	/s/	~
ش	şîn	ş	ş	/ş/	~
ص	ṣâd	ṣ	ṣ	kalın /s/	~
ض	ḍâd	ḍ, ż	ḍ	/d/ ile /z/ arası	/z/
ط	ṭı	ṭ	ṭ	kalın /t/	~
ظ	zı	ẓ	ẓ	kalın /z/	/z/
ع	‘ayın	‘	‘	sert kesme	~
غ	ġayın	ġ	ġ	arka damağa yakın, kalın /g/	~
ف	fe	f	f	/f/	~
ق	ḳâf	q	ḳ	sert /k/	~
ك	kef	k	k	yumuşak /k/	~
گ	gef	g	g	—	/g/
ل	lâm	l	l	/l/	~
م	mîm	m	m	/m/	~
ن	nûn	n	n	/n/	~
ه	he	h	h	/h/	~
و	vâv	w,u	v,w,ū	İng. why gibi; uzun /u/,/v/	~
ى	ye	y,ī	y,ī	/y/, uzun /i/	~

DMG: Alman Doğu Araştırmaları Derneği

* ~ işareti telaffuzun Farsçada aynı olduğunu gösterir.
* — işareti harfin Arapçada bulunmadığını gösterir.

* Farsça alfabede *he* harfi *vâv* harfinden sonra gelmektedir.

OSMANLI TÜRKÇESİ

harfler	transkripsiyon (yazı çevrimi)	telaffuz
ا/آ	ā, a	uzun */a/*, */a/*
ء	’	hafif kesme
ع	‘	sert kesme
ب	b	*/b/*
ج	c	*/c/*
چ	ç	*/ç/*
د	d	*/d/*
ذ	ẕ	sert */d/*
	e	*/e/*
	ė	EOsm. ve Az. Tk.nde */i/* sesine yakındır
ف	f	*/f/*
گ	g	*/g/*
غ	ġ	arka damağa yakın, kalın */g/*
ه	h	*/h/*
ح	ḥ	*/h/*
خ	ẖ	sert */h/*
ژ	j	*/j/*
ك	k	*/k/*
ق	ḳ	sert */k/*
ل	l	*/l/*
م	m	*/m/*
ن	n	*/n/*
و	v, ō, ū, o, u, ö, ü	*/v/*, uzun */o/*, uzun */u/*,*/o/*,*/u/*,*/ö/*,*/ü/*
ك	ŋ	genizden gelen */n/*
پ	p	*/p/*
ر	r	*/r/*
س	s	*/s/*
ص	ṣ	kalın */s/*
ث	s̱	*/s/*
ش	ş	*/ş/*
ت	t	*/t/*
ط	ṭ	sert */t/*, velar (arka damaksıl) ünlülü Tk. kelimelerde kalın */d/* veya */t/* ms. *dag* veya *toz*
ى	y, î, i, ı	*/y/*, uzun */i/*, */i/*, */ı/*
ز	z	*/z/*
ذ	ẕ	*/z/*
ظ	ẓ	sert */z/*
ض	ż	sert */z/*

* 19. asır metinlerinde ünlüler için bugünkü Türkiye Türkçesindeki harfler kullanılmış, ünsüzler ise metinde bulundukları gibi aktarılmışlardır. Bu kurala yalnızca birkaç kelime istisna oluşturmaktadır (ms. **alub**, **içün** gibi).

* Osmanlı Türkçesi kelime ve metinlerin transkripsiyonunda 19. asrın başına kadar iki ünlü arasındaki **/g/** ve **/k/** harfleri **/g/** ile, 19. asırdan sonra ise **/ğ/** ile gösterilmiştir. (*degil* > *değil* gibi)

* Azerbaycan Tk. açık **/e/** fonemi (**ə** harfi), **/ä/** ile gösterilmiştir.

Ferec ba'd eş-şidde'nin Budapeşte nüshasındaki özel yazım ve transkripsiyon (yazı çevrimi) biçimleri için b. **â** ⊡.

YUNANCA İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

	Klasik Yunanca (EYun.)	Yeni Yunanca (BizYun.* ve Yun.)
α	a	a
β	b	v
γ	g	ġ (/e/ ve /i/ sesinden önce y)
δ	d	ḏ
ε	e	e
ζ	z	z
η	ē	i
θ	th	ṯ
ι	i	i
κ	k	k
λ	l	l
μ	m	m
ν	n	n
ξ	ks	ks
ο	o	o
π	p	p
ρ	r	r
σ, kelime sonunda ς	s	s
τ	t	t
υ	u,ŭ	i
φ	ph	f
χ	kh	ẖ (ardından /e/ veya /i/ gelirse Alm. ich gibi)
ψ	ps	ps
ω	ō	o
Birleşik harfler		
ει	ei/ē	i
αι	ai	e
αυ	au	av/af (sessiz ünsüzlerden önce)
ευ	eu	ev/ef (sessiz ünsüzlerden önce)
οι	oi	i
ου	ou/ū	u
μπ	mp	b/ mb
ντ	nt	d/ nd
γγ (γκ)	ng (nk)	g/ng
τζ	c	c

**BizYun. Bizans Yunancası*

ERMENİCE İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

harfler		Doğu Ermenice	Batı Ermenice	Sözlükte kullandığımız
Ա	ա	a	a	a
Բ	բ	b	p	p (b)
Գ	գ	g	k	k (g)
Դ	դ	d	t	t (d)
Ե	ե	e	e	e
Զ	զ	z	z	z
Է	է	ē	ē	ē
Ը	ը	ä/ə	ä/ə	ä
Թ	թ	t‘	t‘	t‘
Ժ	ժ	ž	ž	j
Ի	ի	i	i	i
Լ	լ	l	l	l
Խ	խ	x	x	ḫ
Ծ	ծ	c	j	dz (ts)
Կ	կ	k	g	k (g)
Հ	հ	h	h	h
Ձ	ձ	j	c	ts (dz)
Ղ	ղ	ł	ł	ğ
Ճ	ճ	č	j	c(ç)
Մ	մ	m	m	m
Յ	յ	y	y	y
Ն	ն	n	n	n
Շ	շ	š	š	ş
Ո	ո	o	o	o
Չ	չ	č‘	č‘	ç‘
Պ	պ	p	b	p (b)
Ջ	ջ	ǰ	č	ç (c)
Ռ	ռ	ṙ	ṙ	ṙ
Ս	ս	s	s	s
Վ	վ	v	v	v
Տ	տ	t	d	d(t)
Ր	ր	r	r	r
Ց	ց	c‘	c‘	ts‘
Ւ	ւ	w	w	w
Փ	փ	p‘	p‘	p‘
Ք	ք	k‘	k‘	k‘
Օ	օ	ō	ō	ō
Ֆ	ֆ	f	f	f
	և	u	u	u

İŞARETLER VE KISALTMALAR

< >	Kelimenin ödünç alınma yolunu gösterir
??	Mana veya etimoloji meçhul
‼	Çağ.da ve Osm.da ortak kelime olduğuna dikkat
※	Kelimenin geçtiği örnek cümleye işaret eder
※※	Kelimeye örnek cümle bulunamadığını gösterir
*	Aslında var olmayan, uydurulmuş, düşünülmüş kelime veya tabirler
⊡	Toplu bakış maddesi

Kısaltmalar

Genel Kısaltmalar

(Bibliyografik kısaltmalar için b. Bibliyografya)

AD.	Anadolu Türk diyalektleri
a.e.	aynı eser
Alm.	Almanca
Alt.	Altayca
a.m.	aynı manada
Ar.	Arapça
Arn.	Arnavutça
Arom.	Aromunca
Asur.	Asurca
a.y.	aynı yerde
Az. Tk.	Azerbaycan Türkçesi
b.	bakınız
BizYun.	Bizans Yunancası
b.m.	bugün bilinen manada
BSTTk.	Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi
Bulg.	Bulgarca
Cerm.	Cermence
civ.	civarı, civarında
Çerkes.	Çerkesçe
Çağ.	Çağatayca
Çek.	Çekçe

Çin.	Çince
diyal.	diyalekt/leri
EAlm.	Eski Almanca
ECerm.	Eski Cermence
EFa.	Eski Farsça
EFr.	Eski Fransızca
EErm.	Eski Ermenice
EFlem.	Eski Flemenkçe
EHind.	Eski Hintçe
Eİng.	Eski İngilizce
Eİt.	Eski İtalyanca
EOsm.	Eski Osmanlı Türkçesi
Erm.	Ermenice
ESür.	Eski Süryanice
ETk.	Eski Türkçe
EYun.	Klasik Yunanca
Fa.	Farsça
Flem.	Flemenkçe
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagavuzca
gaz.	gazetesi
Gürc.	Gürcüce
Hakas.	Hakasça
Hind.	Hintçe
HvarTk.	Hvarezm Türkçesi
İbr.	İbranice
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İsv.	İsveççe
İt.	İtalyanca
Kalm.	Kalmükçe
KazTat.	Kazan Tatarcası
Kırg.	Kırgızca
KırTat.	Kırım Tatarcası
Kom.	Komanca

krş.	karşılaştırınız
Kumuk.	Kumukçe
Kürt.	Kürtçe
Kürt. (Zaza)	Kürtçe–Zazaca
Lât.	Lâtince
Leh.	Lehçe (Polonezce, Polonya'da konuşulan dil)
Mac.	Macarca
Malay.	Malayca
Mo.	Moğolca
m.ö.	milattan önce
ms.	mesela
no.	numara
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OOsm.	Orta Osmanlı Türkçesi
OAlm.	Orta Almanca
Özb.	Özbekçe
Pehl.	Pehlevice
Protobulg.	Proto–Bulgarca
Port.	Portekizce
Prov.	Provansal
RD.	Rumeli Türk diyalektleri
Rom.	Roma dili, Kıptice, Çingenece
Rum.	Rumence
Rus.	Rusça
Sansk.	Sanskrit
Slavo–Mak.	Slavo–Makedonca
Sırp–Hırv.	Sırpça–Hırvatça
Sl.	Slav/Slavca
Slo.	Slovakça
Slov.	Slovence
Sogd.	Sogdca
Şor.	Şorca
Süry.	Süryanice
TBM.	Toplu Bakış Maddesi
Tk.	Türkçe

Tob.	Tobol diyalekti
Tsak. diyal.	Yunancanın Tsakonia diyalekti
TTk.	Türkiye Türkçesi
Tuv.	Tuvaca
Türkm.	Türkmence
T.Y.	Türkçe Yazmalar
t.y.	tarih yok
Ukr.	Ukraynaca
vs.	ve saire
Yak.	Yakutça
YLât.	Yeni Lâtince
Yun.	Yunanca
YUyg.	Yeni Uygurca
y.y.	yayın yeri yok
yy.	yüzyıl

BİBLİYOGRAFYA

Abasıyanık, Sait Faik (1906-1954)

1936 Semaver. Küçük Hikâyeler. İstanbul.
1940 Şahmerdan. Hikâyeler. İstanbul.
1944ma "Matmazel Todori". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 30-33.
1944me [2001] Medarı maişet motoru. İstanbul.
1948 Lüzumsuz adam. İstanbul.
1950m Mahalle kahvesi. İstanbul.
1950s Sarnıç. İstanbul.
1951h Havada bulut. İstanbul.
1951k Kumpanya. İstanbul.
1952h Havuz başı. İstanbul.
1952s Son kuşlar. İstanbul.
1953d [1952] "Dondurmacının çırağı". YH 1953, s. 3-10.
1953k Kayıp aranıyor. Roman. İstanbul.
1954a Alemdağında var bir yılan. Hikâyeler. İstanbul.
1954h [1953] "Hikâye peşinde". YH 1954, s. 3-9.
1955 Tüneldeki çocuk. İstanbul.
1956. Mahkeme Kapısı. İstanbul.
1970 [2001]. Şahmerdan – Lüzumsuz adam. Ankara.

Abasov, Abdullah

2005. Üzeyir Hacıbäyli Säçilmiş Äsärläri I,II. Bakı: Şärġ-Ġärb.

Abaev, V.I.

1958–1979 İstoriko–ėtimologiçeskiy slovar' osetinskogo yazıka. 3 cilt. Moskva–Leningrad.

Abdülaziz (Bey) ibn Cemâleddin (1850-1918)

1995 Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri. (Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay). 2 cilt. İstanbul.

ʿAbdülḥaḳ Ḥāmid [Ṭarḫan] (1852-1937)

1334 Finten. İstanbul.

ʿAbdülḳādir, Ṭopçıbaşı ??

1054 Tärǰh–i äl–i ʿOşmän. Viyana, Nationalbibliothek, Mixt. 130.

Abü Bakr–i Ṭihrānī (ö. 1477)

1962 [875/1470-71] Necati Lugal – Faruk Sümer: Kitäb–i Diyärbakriyya. Ak–Koyunlular Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Seri III – No. 7. Ankara.

Acar, Halil Turgut (1927-)

1954 [1953] "Karın doyunca". YH 1954, s. 100-105.

Acaryan, Hraçya (1876-1953)***

1971-1979 Hayerēn Armatakan Baṛaran. 4 cilt. Erevan.

Adamović, Milan (1939-)

1994 [1368–86] Kelile ü Dimne. Türkische Handschrift T 189 der Forschungsbibliothek Gotha. Hildesheim–Zürich-New York.

Adıvar, Halide Edib (1884–1964)

1329 Yeŋi Turan.

1926 Uruŋ ḳaḥbeye. İstanbul.
1928 Zeyno'nuŋ oğlu. İstanbul.
1939 Tatarcık. Roman. İstanbul.
1942 Sinekli Bakkal. Roman. İstanbul.

ADİL

1966–1987 [2006] Azärbaycan Dilinin İzahlı Lüğäti I. 4 cilt. Bakı.

Ağaoğlu, Adalet (1929-)

1964 Evcilik oyunu. Oyun. İstanbul.
1977 Fikrimin ince gülü. Roman. 3. basım. İstanbul.
1980d [1979] Bir düğün gecesi. 4. basım. İstanbul.
1980ö [1973] Ölmeye yatmak. Roman. 3. basım. İstanbul.
1980y [1974] Yüksek gerilim. Öyküler. 3. basım. İstanbul.
1981y [1980] Yazsonu. 2. basım. İstanbul.
1982h Hadi gidelim. Öyküler. İstanbul.
1982o Oyunlar: Evcilik oyunu – Tombala – Çatıdaki çatlak – Sınırlarda – Bir kahramanın ölümü – Çıkış – Kozalar – Kendini yazan şarkı. İstanbul.
1984 Üç beş kişi. Roman. İstanbul.
1985 Göç temizliği. Anı–Roman. İstanbul.
1991h [1987, 2014] Hayır. İstanbul.
1991r [1991] Ruh üşümesi. (Oda romanı). İstanbul.
1992 Gece hayatım. İstanbul.
1993 Romantik bir Viyana yazı. Roman. İstanbul.
1994s [1978] Sessizliğin ilk sesi. Hikâyeler. 2. basım. İstanbul.
1997 [1992] Duvar öyküsü. İstanbul.

Ağaoğlu, Tektaş (1934-)

1955 [1954] "Basri Hoca". YH 1955, s. 54-63.
1957 [1956] "Yağmur yağdıktan sonra". YH 1957, s. 68–82

Ahıskalı, Yusuf (1909-1983)

1940 Bizden iyileri. Ufak hikâyeler. Istanbul.
1944 Kocakarının iki oğlu. Hikâyeler. İstanbul.
1945 Yedek Subayın aşkı. İstanbul.

Aḥmedī (1334/1335-1412)

Tervīḥü l-erväh. Yazma, Ayasofya 3595.

Aḥmedi Dā'ī (ö. 1421)

1973 Gönül Alpay: Aḥmedi Dä'ī and his Çengnäme. An old Ottoman Mesnevi. Text in facsimile, critical analysis and index. Sources of Oriental languages and literatures 3. Ankara – Cambridge, Mass.

Aḥmed Ḥarāmī***

1972 Hâlis Akaydın: Ahmet Harâmî destanı. İstanbul.

Aḥmed Luṭfī* (1817-1907)**

1328 Tärǰhi̯Häliş Luṭfī. İstanbul.

Aḥmed Midḥat (1844–1912)

1296 [1287/1870] Ḳıṣṣadan ḥişşe. İstanbul.
1942 [1288/1871] Yeniçeriler. Roman. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1945 [1885] Obur. Hazırlayanlar: Ali Ertan – Baha Dürder. İstanbul.

Aḥmed Paşa (ö. 1497)

1966 Ali Nihat Tarlan: Aḥmed Paşa Dīvānı. İstanbul.

Aḥmed Rāsim (1864–1932)

1316ge Gecelerim. İstanbul.
1316gü Güzel Eleni. İstanbul.
1328 Şehir mektubları. Der Sa‘ādet.
1329 Tārĵh ve muḥarrir. İstanbul.
1333 Romanya mektubları. İstanbul.
1334 Eşkāl–i zamān. İstanbul.
1340/1922 Fuḥş–ı ‘atīḳ. Der-Sa‘ādet.
1341 Gülüp aġladıḳlarım. İstanbul.
1342/1924 Matbū‘āt̰ hātıralarından: Muḥarrir, Şā‘ir, Edīb. İstanbul.
1926 Muḥarrir bu yâ! İstanbul.
1927 [1312] Falaka. İstanbul.

Aḥmed Şerīf [Önay] (d.1892-???)

1326 Anadolu’da Ṭanīn. İstanbul.

Aḥmed Vefīḳ Paşa (1823–1891)

1306 [1293] Lehce–i ‘Oṣmānī. Ṭab‘–ı dīger. Der–Sa‘ādet.
1339/1341 [1869] Zor nikāḥı. İstanbul.
1927 Yorġaki Dandini. İstanbul.
1928 Merāḳī. İstanbul.
1933az Azarya. (L’Avare). İstanbul.
1933db Dekbazlar. İstanbul.
1933dc Don Civani. İstanbul.
1933dk Dudukuşları. Les précieuses ridicules. İstanbul.
1933ia İnfial–i aşk. İstanbul.
1933ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1933me Merakî. İstanbul.
1933ta Tabib–i aşk. (L’amour médecin). İstanbul.
1940 Zoraki tabip. Üç fasıllık oyun. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Ahmedof, Niyazi M.***

1957 “Tekerleğin ardından (Hikâye)”. Kaynak. Sofya, s. 82–84.

Ahmet Hidayet (1895-1971)??***

1930 “Bir ’Viyana’ hatırası”. 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 35-43.

Aḫmet’yanov, R[ifkat] G[azizianovich] ??

1988 ‘Solva kuzı ~ qorɣu i termini igrı v al’çiki v tatarskom i russkom yazıkax.’ Materlialı po tatarskoy dialektologii 6. Kazan, s. 108-116.

Ahundov [Ahundzade], Mirza Fätäli (1812-1878)

1958–1961 Äsärläri. 2 cilt. Bakı.
2005 Äsärläri. 3 cilt. Bakı.

Aḫundov, Süleyman Sani

2005. Säçilmiş Äsärläri, Bakı.

Aḫundov Ä., Cāfärov Ä. Ġ.

1961 [2009]. Ġaçaġ Näbi, Bakı.

Aḥvālı muḥāṣaraı Peç v. 265b

Aka Gündüz (1886–1958)
1930 Çapkın kız. Roman. İstanbul.ḳ
1938 Zekeriyya sofrası. İstanbul.
1940 [1928] Tank – Tango. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Akalın, Mehmet (1933-1991)
1948 “Hergele meydanı”. SHD II, sayı 7, s. 7–9.

Akalın, Sami (1924-)
1993 Ayakkabıcılık terimleri sözlüğü. İstanbul.

Akatlı, Füsun (1944 – 2010)
1982 Bir pencereden. İstanbul.

Akbal, Oktay (1923 – 2015)
1946 Önce ekmekler bozuldu. Hikâyeler. y.y.
1950 Garipler sokağı. Roman. İstanbul.
1953 [1952] “Matmazel Mathilda”. YH 1953, s. 34–38.
1967 Yalnızlık bana yasak. Hikâyeler. İstanbul.

Akçam, Dursun (1930 – 2003)
1978 Kafkas kızı. İstanbul.

Akdoğan, Hakan (1971-)
1998 Nü Peride. Roman. İstanbul.

Akımsar, Besim (1920–2001)
1943 “Ahtapot”. Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 93–97.

Akın, Cemâlettin ??
1956 “Ekmek”. YH 1956, s. 107-108.

Akıncı, Ali ??
1959 [1958] “Erkeksiz kadın”. YH 1959, s. 70–74.

Akkuş, Muzaffer (1952-2014)
1995 Kitāb-ı Ġunya: inceleme – metin – indeks – tıpkı baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları 592. Ankara.

Akman, Rami ??
1946 Seçme köylü fıkraları. İstanbul.

Aksal, Sabahattin Kudret (1920 – 1993)
1954 [1953] “Bir başka türlüsü”. YH 1954, s. 49–56.
1956b Bir odada üç ayna. İstanbul.
1956 [1955] “Sezai Beyefendi”. YH 1956, s. 37–42.
1956y Yaralı hayvan. İstanbul.

Aksel, M. (1903–1987)
1948 “Tanıdığım bir ressamın portresi”. SHD II, sayı 7, s. 11-15.

Aksoy, Ömer Asım (1898-1993)
1933 Gaziantep dilinin tetkiki. Gaziantep.
1945–1946 Gaziantep ağzı. 3 cilt. İstanbul.
1965 Atasözleri ve deyimler. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
1976 Atasözleri ve deyimler. Cilt II: Deyimler sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Aktunç, Hulki (1949-)
1990 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.
1998 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. YKY: İstanbul.
2004 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.

ʿAlī Emīrī (1857-1924)
1927 "Avenki meşâhîr". Papağan 225, s. 3

ʿĀlī, Muṣṭafā ʿĀlī (1541-1600)
1587 Ḳavāʿidü l-mecālis. Yazma, Reşid Efendi 1146, İstanbul.
1004/1595–1596 Maḥāsinü l-ādāb. Yazma, Nurosmaniye no. 224.
1588–89 Miḳāt-i Cihād. Yazma, Reşit Paşa Kütüphanesi no. 678.
1277 Künhü'l-aḫbār. I. cilt. İstanbul.
1956 M. Cavid Baysun: Mevāʿidü n-nefā'is fī ḳavāʿidi l-mecālis. İstanbul.
1958 John R. Walsh: "Müverrịh Âlî'nin bir İstidanâmesi". [1584] TM XIII, s. 131–140.
1975 [1599] Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's description of Cairo of 1599". Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften, 120. Band. Wien.
1977 Andreas Tietze: "The poet as critique of society; a 16th-century Ottoman poem". Turcica IX/1, s. 120–160.
1979, 1982 Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿĀlī's counsel for Sultans of 1581". 2 cilt. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften 137, 158. Wien.
1994 [1591-99] [2017] Mustafa İsen: Künhü'l-ahbâr'ın tezkire kısmı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 93. Tezkireler Dizisi 2. Ankara.

ʿAlī ʿAzīz, Giridli (ö.1798)
1268 Mu̱hayyelāt-ı ʿAzīz Efendi. İstanbul.

ʿĀlī Beg (1844–1899)
1940 [1955]. Ayyar Hamza. Üç fasıllık oyun. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1961 [1287/1870] Kokona yatıyor. Külliyât 1. Baskıyıya hazırlayan Doğan Aksan. Ankara.

ʿAlī Muẓaffer (ö.1911-12) ***
1316 Geri ḳalmış izdivāc, yaḫūd: bu işe ben de şaşdım. Der-Saʿâdet.

ʿAlī Seydī (1870-1933)
1324 Defter-i ġalaṭāt. Der-Saʿādet.

ʿAlī Su'āvī (1838-1878)
1978 YTEA cilt II, s. 497–598.

Alp, Aslan ??
1959 [1958] "Köy ...". YH 1959, s. 79–88.

Alpay, Ulviye (1951-)
1999 Mavi bir merhaba. İstanbul.

Alsan, Necip (1918-)
1957 Onlar ermiş muradına. Roman. Ankara.

Altan, Ahmet (1950-)
1985 Sudaki iz. Roman. İstanbul.
[t.y.] "Kılıç yarası gibi'den". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 23-41.

Altan, Çetin (1926–2015)

1965m Mor defter. Piyes, üç perde. İstanbul.
1965s Suçlular. Oyun. İstanbul.
1974 Bir avuç gökyüzü. Ankara.
1975 [1968] Geçip giderken. Ankara.
1976b [1971] Ben milletvekili iken... Ankara.
1976v [1975] Viski. 3. Ankara.
1978 Küçük bahçe. Ankara.

Altınay, Ahmed Refik (1880–1937)

1333 Onuncu asr-ı hicrîde İstanbul hayatı (961–1000). Ta'rîh-i'Oşmânî Encümeni külliyâtı 6. İstanbul.
1930 Hicri on ikinci asırda İstanbul hayatı (1100–1200). İstanbul.
1931 Hicri on birinci asırda İstanbul hayatı (1000–1100). İstanbul.
1932 Hicri on üçüncü asırda İstanbul hayatı (1200–1255). İstanbul.

Altınel, M. Sabri (1925-1985)

1949 "Manda tarağı ve ruj". SHD III, sayı 20-21, s. 5-9.

Alus, Sermet Muhtar (1887–1952)

1933k Kıvırcık Paşa. Resimli millî roman. İstanbul.
1933p Pembe maşlahlı hanım. Resimli millî roman. İstanbul.
1934 Harp zenginin gelini. İstanbul.
1940–1950 Akşam gazetesinde çıkan makaleler. İstanbul.
1944 Eski çapkın anlatıyor. İstanbul.
1943 „Gördüklerim, Duyduklarım: Eski Balatlılara Dair". Akşam Gazetesi, 22 Kânunuevvel 1943.
1951 "Gördüklerim, Duyduklarım: Lânga Bostanları", Akşam Gazetesi, 22 Mayıs 1951.

Ambros, Arne A. (1942-2007)***

1981 "Zur Entstehung der Emphase in Allāh". WZKM LXXIII, s. 23–32.

'Amrī (ö.1524)

1979 [17.yy.] Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul.

Anadol, Müfide Güzin (1925-2005)

1984 Tahta evler. İstanbul.

Anadol, Selâhattin ???

1947ç "Çarşının vitrinleri". SHD I, sayı 3, s. 17–24.
1947f "Fakirin kısmeti". SHD I, sayı 1, s. 3-7.
1948 "Mahallemiz". SHD II, sayı 7, s. 17–22.
1949 "Yarım kalan rop". SHD II, sayı 13–14, s. 7–14.
1950 "Sarı kızın ettikleri". SHD IV, sayı 26–27, s. 7–10.

Anday, Melih Cevdet (1915–2002)

1961 Doğu–Batı. İstanbul.
1965a Aylâklar. Roman. İstanbul.
1965i İçerdekiler. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Andriotis, Nikolaos P. (1906-1976)***

1974 Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung XXII. Wien.
1983 Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs. Tritē ekdosē, Thessalonikē.

Anhegger, Robert (ö.2001)
1943 Beitraege zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich. I Europäische Türkei, cilt 1. İstanbul.

Ankara, Zeynep (1957-)
1991 Kanatsız düşüşler. Öyküler. Ankara.

Antoloji
1943 İzmir hikâyecileri. İzmir.

AOECS
1978 Arab organization of education, culture and sciences. Cilt V: Dictionary of botanical terms.

Apaydın, Talip (1926–2014)
1952 Bozkırda günler. Köy notları. İstanbul.
1959 [1958] "Ortakçılar". YH 1959, s. 8–18.
1991 [2000] Köylüler. Roman. İstanbul.

Aral, İnci (1944-)
1986 Ağda zamanı. İstanbul.
1997 [1994] Yeni yalan zamanlar. İstanbul.
1998 İçimden kuşlar göçüyor. İstanbul.

Arat, Reşid Rahmeti (1900-1964)
1947, 1959, 1979 Kutadgu bilig. 3 cilt. İstanbul.

Arayıcı, Oktay (1936–1985)
1979 Bir ölümün toplumsal anatomisi. Ankara.

Araz, Nezihe (1922–2009)
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. baskı. Ankara.

Arcan, İ. Galip b. İsmail Galip (1894 – 1974)

Argenti, Filippo (16. Yüzyıl)
1938 Alessio Bombaci: La 'Regola del parlare turcho' di Filippo Argenti. Materiale per la conoscenza del turco parlato nella prima metà del XVI secolo. R. Istituto Superiore Orientale. Pubblicazioni del centro di studi di Turcologia No. 1. Napoli.
2001 Milan Adamović: Das Türkische des 16. Jahrhunderts. Nach den Aufzeichnungen des Florentiners Filippo Argenti (1533). Göttingen.

Arısoy, M. Sunullah (1925–1989)
1957 [1956] "Karışık hikaye". YH 1957, s. 44–55.

Arıt, Fikret (1918–1987)
1957 Muhtar. Roman. İstanbul.

Armağan
1994 Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha.

Armyanov, Georgi ??
1993 Reçnik na bılgarskiya jargon. Sofia.

Arpad, Burhan (1910–1994)
1961 Son perde veya "Komik-i –şehir". Hikâye. İstanbul.

1968 Alnımdaki bıçak yarası. Roman. İstanbul.
1974 Direklerarası. Türk tiyatrosundan hikâyeler. 2. baskı. İstanbul.
1975 Taşı toprağı altun. Şehir/dolayısıyla. İstanbul.
1976 Hesaplaşma. İstanbul.

Artun, Erman (1948-)
1978 Tekirdağ folklor araştırması. İstanbul.

Asaf, Özdemir (1923-1981)
1997 Yalnızlık paylaşılmaz. İstanbul.

Ascı, Aline ??
1997 "Groupes consonantiques et épenthèse en turc". Turcica XXIX, s. 145–168.

Asena, Duygu (1946–2006)
1987 Kadının adı yok. İstanbul.

Asena, Orhan (1922–2001)
1955 [1954] "Kaçış". YH 1955, s. 81–87.
1962 Kocaoğlan. Oyun. Ankara.
1964 Gecenin Sonu. Oyun. Ankara.

ʿĀşıḳ Çelebī (1520–1572)
1971 G.M. Meredith-Owens: Meşāʿir üşşuʿarā or Teẕkere of ʿĀşıḳ Çelebi. London.
2018 Filiz Kılıç: Meşâ'irü'ş-şu'arâ. Ankara.

ʿĀşıḳpāşazāde (1392/93–1481)
1332/1914 ʿĀşıḳpāşazāde tārīẖi. İstanbul.

Aşnin, F. D.
1960 "Çetıre Turetskih frazeologizma". Voprosı Yazıkoznaniya 1960 II, s. 80-85.

Ata, Aysu (1969-)
1996 "'Çok' kelimesinin kökeni üzerine". TD 543, s. 1310–1313.

Ataç, Nurullah (1898–1957)
1952 Sözden söze. Edebiyat konuşmaları. İstanbul.

Atalay, Besim (1882-1965)
1986 [1943] Divanü Lûgat-it-Türk dizini. "Endeks". Ankara.

Atasoy, Avni ??
1940 Serseri. Hikâyeler. İstanbul.

Atasü, Erendiz (1947-)
1991 Onunla güzeldim. İstanbul.
1996 [1995] Dağın öteki yüzü. İstanbul.
1997 Taş üstüne gül oyması. Ankara.

Atay, Cahit (1925–2012)
1963 Karalar'ın Memet'leri. Hamdi ve Hamdi. İstanbul.
1964 Ana Hanım – Kız hanım. Ormanda. 2 oyun. y.y.

Atay, Falih Rıfkı (1894–1971)
1938 Zeytindağı. İstanbul.
1952 [1932] Roman. 2. basılış. İstanbul.
1953 Niçin kurtulmamak? İstanbul.

Atılgan, Yusuf (1921–1989)
1959 Aylâk adam. Roman. İstanbul.
1973 Anayurt oteli. Ankara.

Atmaca, Osman Naci ??
1950 "Hane berdûş". SHD IV, sayı 28–29, s. 7–13.

Attar (1142/1145-1221)
Tezkeretü' l-Evliyā. Török F. 33. Budapest.

Avcı, Cemil ??
1937 Teknik avcılık bilgileri. Ankara.

Ay, Nurten (gerçek yazar: Teoman, Ali 1962–2011)
1991 Gizli kalmış bir İstanbul masalı. Öyküler. İstanbul.

Aygün, Fevkıye (1923-)
1955 [1954] "Yalnızlık". YH 1955, s. 121–125.

Aykın, Cemalettin
1955 [1954] "Hastane imamı". YH 1955, s. 115–120.

Aykız, Ece (1959-)
1992 Aşk düşü. Şiirler. İstanbul.

Aynur, Hatice ??
1988 Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rıf'at Paşa'nın düğün törenini anlatan Sumameler. M.A. Thesis. Bosphorus University, İstanbul.

Aytekin, Halil (1913–1973)
1945 Harman yangını. Hikâyeler. Ankara.
1947 "Fakir çocuklar". SHD İ, sayı 2, s. 15–23.
1948 "Gülağa". SHD II, sayı 7, s. 23–31.
1965 Doğuda kıtlık vardı. Ankara.

Ayverdi, Samiha (1906–1993)
1940 Mabetde bir gece. İstanbul.
1941 [2005] Ateş ağacı. Roman. İstanbul.

Azärbaycan dilinin dialektoloji lüġäti (ADDL)
1964 Bircildlik. Bakı.
2003. II cilt. Ankara.

Azärbaycan Halġ dastanları.
1961 Birinci cilt. Bakı.

Azärbaycan dastanları.
2005. 5 cilt. Bakı.

Azärbaycan nağılları.
1960–64 5 cilt. Bakı.
2005 5 cilt. Bakı: Şärġ-Ġärb

Azärbaycan Sovyet Ensiklopediyası
1976–1987 10 cilt. Bakı.

Bahadınlı, Yusuf Ziya (1927-)
1964 İtin olayım ağam. İstanbul.

Bāḳī (1526-1600)
1276 Dīvān-ı Bāḳī. İstanbul.

Baklacie[v], Salih (1924-)***
1957k "Kabul edilmedik dua (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 98-100.
1957n "Numan Aganın yaptırdığı türbe (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 94-98.

Balaban, İbrahim (1921-)
1965 İz. Anı – düş = iz. Ankara.
1968 Şair Baba ve damdakiler. İstanbul.

Balaban, Memduh ??
1959 [1958] "Satılık tablolar". YH 1959, s. 61–69.

Baldauf, Ingeborg
Die Knabenliebe in Mittelasien: Bačabozlik. Berlin 1988.

Baler, Mahmut (ö. 1987)***
1944 [1969] Baldan damlalar. İstanbul.

Balhassanoglu
1904 "Dialecte turc d'Erzerum". KSz V, s. 126–130.

Bang-Kaup, Willi (1869-1934)
1918-19 Aus türkischen Dialekten, KSz XVIII, s. 7-28.
1934 "Gewagte türkischen Worterklārungen. 1. Die Wörter für "süss" und "sauer"; 2. Die Wörter für "tanzen" und "Tanz"; 3. Die Wörter für "Wasser". Mémoires de la Société Finno-Ourienne 67, s. 35-41.

Banguoğlu, Tahsin (1904-1989)
1938 Alt–osmanische Sprachstudien zu Süheyl–ü Nevbahar. Breslau.
1974 Türkçenin grameri. Ankara.

Barbera, D. Giuseppe ??
1940 Elementi italo–siculo–veneziano–genovesi nei linguaggi Arabo e Turco. Beyrouth.

Barbier de Meynard, Charles Adrien Casimir (1826-1908)***
1881, 1886 Dictionnaire turc–français. Supplément au dictionnaires publiés jusqu'à ce jour renfermant les mots d'origine turque et les mots arabes et persans employés en osmanli avec leur signification particulière et aussi un grand nombre de proverbes et de locutions populaires et un vocabulaire géographique de l'Empire ottoman. 2 cilt. Paris.

Barkan, Ömer Lûtfi (1902-1979)
1941 "Akkoyunlu hükümdarı Uzun Ḥasan Beye ait kanunlar". Tarih Vesikaları I. Ankara, sayı 2, s. 91–106; sayı 3, s. 184–197.
1942 [1502] "Bazı büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tesbit ve teftişi hususlarını tanzim eden kanunlar". Tarih Vesikaları I, sayı 5, s. 326–340; Tarih Vesikaları II sayı 7, s. 15–40; sayı 9, s. 168–177. Ankara.
1943 [955/1548] XV ve XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt: Kanunlar. İstanbul.

Barlas, Orhan ??
1950 "Hülya ağacı". YH 1950, s. 99–103.
1951 "İkinci". YH 1951, s. 83–88.

Barlas, Uğurol (1938-)***
1975 Safranbolu masalları. Cilt I. Karabük.

Barlok, Muharrem ??***
1950 "Mektepli". YH 1950, s. 17-23.

Barthélemy, Adrien (1859-1949)
1935 Dictionnaire arabe–français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem. Paris.

Bartholomaeus Georgievits
1943 W. Heffening: Die türkischen Transkriptionstexte des Batholomaeus Georgievits aus den Jahren 1544-1548. Ein Beitrag zur historischen Grammatik des Osmanisch Türkischen. Leipzig.

Basetemur, Turhan ??
1952 [1951] "Baba Davit". YH 1952, s. 91–98.

Baskakov, Nikolay Aleksandrovic (1905-1996) ve başkaları
1968 Turkmensko–russkiy slovar'. Moskva.
1973 Gagauzsko–russko–moldavskiy slovar'. Moskva.
1976 "Über die Herkunft des Ethnonyms 'Baškir'". Tractata Altaica. Denis Sinor, sexagenario optime de rebus altaicis merito dedicata. Wiesbaden, s. 51-58.
1991. Gagauz Türkçesi Sözlüğü. Çev. İsmail Kaynak, A. Mecit Doğru. Ankara.

Başaran, H. Birsen (1927–1997)
1999 Canevimde mor ısırgan. İstanbul.

Başaran, Mehmet (1926–2015)
1955 Çarığımı yitirdiğim tarla. Köy notları. İstanbul.
1962 Aç harmanı. İstanbul.
1964 Zeytin ülkesi. Ankara.
1969 Pıtraklı memleket. İstanbul.
1992 Kalın mavi bir ses. Seçilmiş öyküler. İstanbul.

Başkurt, Selâmi
1949. "Teker Dönüyor" SHD IV, sayı 26–27, s. 15-18.

Başkut, Cevat Fehmi (1905–1971)
1946 Küçük şehir. İstanbul.
1956 Harputta bir Amerikalı. Komedi 3 perde. İstanbul.
1962 Göç. Komedi. İstanbul.
1963s Sana rey veriyorum. Piyes 3 perde. İstanbul.
1963t Tablodaki adam. Piyes 5 tablo. İstanbul.
1964 Buzlar çözülmeden. Komedi 3 perde. İstanbul.

Battaglia, Salvatore (1904-1971)
1961–1996 Grande dizionario della lingua italiana. 18 cilt. Torino.

Batu, Selahattin (1905–1973)
1951t.y.a Türk atları. y.y.
t.y.k Türkiye koyun ırkları. y.y.

t.y.d Deve cinsleri. y.y.
1951 Türkiye keçi ırkları ve keçi yetiştirme bilgisi. Ankara.

Baydar, Oya (1940-)
1998 Hiçbiryer'e dönüş. İstanbul.

Baykurt, Fakir (1929-1999)
1955 Çilli. İstanbul.
1959e [1969]Efendilik savaşı. Hikâyeler. Ankara.
1959y [1970y] Yılanların öcü. Roman. İstanbul.
1960 Efkâr tepesi. İstanbul.
1961ı [1976ı] Irazca'nın dirliği. Roman. İstanbul.
1961k Karın ağrısı. Hikâyeler. Ankara.
1961o Onuncu köy. Roman. İstanbul.
1967a [1975a] Amerikan sargısı. Ankara.
1967k [1975k] Kaplumbağalar. Roman. İstanbul.
1970 [1979] Anadolu garajı. Ankara.
1971c Çilli – Karın ağrısı – Cüce. Hikâyeler. İstanbul. (Bu ilk iki eser için b. 1955 ve 1961k).
1971t Tırpan. Roman. 2. baskı. İstanbul.
1982 Gece vardiyası. Öyküler. İstanbul.

Bayrı b. Meḥmed̲ Hālid (Bayrı)

Baysal, Faik (1922–2002)
1944 Sarduvan. Millî roman. İstanbul.
1947 "Kestaneci Rahim". SHD I, sayı 3, s. 33-43.
1955 Perşembe adası. İstanbul.
1955r Rezil dünya. İstanbul.
1956 [1955] "Aaarifff". YH 1956, s. 30–36.
1957 [1956] "Kız kuyusu". YH 1957, s. 28–36.
1968 Sancı meydanı. Hikâyeler. İstanbul.
1992 Güller kanıyordu. Öyküler. İstanbul.

Baytop, Turhan (1920-2002)
1994 [2007] Türkçe bitki adları sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları: 578. Ankara.

Bazin, Louis (1920-2011)
1971 "Note sur **angyïrt*, nom turco–mongol d'une variété de 'canard'". Studia Turcica, s. 55–59.
1981 "A propos du vocabulaire Turc du jeu de cartes". Turcica XIII, s. 170-173.

Bedevian, Armenag K. ??
1936 Illustrated polyglottic dictionary of plant names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish languages. Cairo.

Behçet Mahir
1973 Köroğlu destanı. Derleyenler: Mehmet Kaplan–Mehmet Akalın–Muhan Bali. Atatürk Üniversitesi yayınları. Ankara.

Behcetü'lḥadā'īḳ
832/1429 Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Hs. or. quart 1076.

Bektaşi hikâyeleri
1943 Bektaşi hikâyeleri. İstanbul.

Beldiceanu, Nicoară (1920-1994)
1967 [1501] Code de lois coutumières de Meḥmed II. Kitāb-i ḳavānīn-i ʿörfiyye-i ʿoṣmānī. Wiesbaden.

Belenli, Mahmut ??
1959 Bazı tabirlerimizin tarihi ve hikâyesi. İstanbul.

Belletête, M.
1812 Şeyḥzāde Aḥmed Mışrī. Contes turcs en langue turque: extraits du roman intitulé, les quarante Vizirs. DeBure/ Paris.

Belgeler. Türk tarih belgeleri dergisi.
1964–1988 Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Belot, Père J.B. ??
1929 Al-farā'id ad-durrīya fī l-luġatayn al-ʿarabīya wa-faransīya. Vocabulaire arabe-français à l'usage des étudiants. 14me édition. Beyrouth.

Belviranlı, Ali Kemal (1923-2003)
1966 Aruz ve ahenk. Konya.

Bener, Hikmet Erhan (1929–2007)
1956 Gordium. Roman. Ankara.
1960 Loş ayna. Roman. İstanbul.
1969 Baharla gelen. İstanbul.
1999 [1984] Sisli yaz. İstanbul.
2012 Kedi ve Ölüm. İstanbul.

Bener, Vüs'at O. (1922–2005)
1953 [1952] "Pazarlık". YH 1953, s. 66–77.
1956 [1955] "İlki". YH 1956, s. 50–56.
1957 Yaşamasız. Hikâyeler. Ankara.
1962 Ihlamur ağacı. Oyun. Ankara.
2003. Dost, Yaşamasız. İstanbul.

Benzing, Johannes (1913-2001)
1976 Islamische Rechtsgutachten als volkskundliche Quelle. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1977, no. 3. Mainz.

BER
1971-1996 Bālgarski etimologiçen reçnik. 5 cilt. Sofya.

Berkes, Niyazi (1908 – 1988)
1997 Unutulan yıllar. İstanbul.

Berki, Ali Himmet (1884-1976)
1966 Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen ıstılah ve tâbirler. Ankara.

Bernardo da Parigi (1597-1669)***
1665 Söz kitābı. Vocabolario Italiano-Turchesco. 3 cilt. Roma.

Berneker, Erich (1874-1937)
1924, 1950 Slavisches etymologisches Wörterbuch. 2 cilt (ikinci ciltten yalnız bir cüz çıkmıştır). Heidelberg.

Beysanoğlu, Şevket
1966 Diyarbakır Ağzı. Ankara.

Bezmen, Nermin (1954-)

1994 [1993] Kurt Seyt & Murka. Roman. İstanbul.

Biç, M. Hilmi ??

1944 Türk güreşi. Yağlı güreş. İstanbul.

Bilbaşar, Kemal (1910–1983)

1939 Anadoludan hikâyeler. İstanbul.
1941 Cevizli bahçe. İzmir.
1943d Denizin çağırışı. Roman. Ankara.
1943i "İzin". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 10–22.
1944 Pazarlık. Hikâyeler. İzmir.
1953 Pembe kurt. İstanbul.
1957 "Bir bardak su ve pantolon". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 5–15.
1961 Ay tutulduğu gece. Roman. İzmir.
1969 Memo. Cilt I+II. İstanbul.

Bilginer, Recep (1922–2005)

1964 İsyancılar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1965 Ben devletim. Oyun. İstanbul.

Billûr Köşk

1940 Selâmi Münir Yurdatap: Resimli Billûr Köşk hikâyesi. İstanbul.
1930 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul.

Birkiye, Atilla (haz.) (1955-)

[t.y.] 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Antoloji. Beş Kitap. [y.y.].

Birand, Hikmet (1906–1972)

1957 [1999] Anadolu manzaraları. Ankara.

Birnbaum, Eleazar

1981 [14.yy.] The Book of Advice by King Kay Kâ'us ibn Iskander. The earliest Old Ottoman Turkish version of his Ḳābūsnāme. Sources of oriental languages and literatures 6. Turkish Sources VI. Duxbury, Mass.

Birsel, Salâh (1919-1999)

1955 Hacivatın karısı. Şiirler. Ankara.
1961 [1980] Dört köşeli üçgen. Roman. Ankara.
1969 Kendimle Konuşmalar. İstanbul.
1995 Papağanname. Günlük: 1993–1994. İstanbul.
1992 'Yalnızlığın fırınlanmış kokusu'. 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], II, s. 82-90.

Bläsing, Uwe

1992 Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin. Dutch studies in Armenian language and literature 2. Amsterdam-Atlanta.
1995a Armenisch–Türkisch. Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt. Dutch studies in Armenian language and literature 4. Amsterdam–Atlanta.
1995k "Kurdische und Zaza–Elemente im türkeitürkischen Dialektlexicon. Etymologische Betrachtungen ausgehend vom

Nordwestiranischen". Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures no. 2, s. 173–218.
1997 "Irano–Turcica: Westiranisches Wortgut im Türkeitürkischen Dialektmaterial". Studia Etymologica Cracoviensia II, s. 77–150.
1998 "Etymologische Untersuchungen anhand von Materialien aus dem Hemşingebiet". STC V, s. 41-63.

Blau, Otto
1868 Bosnisch–türkische Sprachdenkmäler. Leipzig.

Bloch – Wartburg
1932 Dictionnaire étimologique de la langue française. Paris.

Bombaci, Alessio
1938 b. Argenti 1938.
1941 Le Fonti turche della battaglia delle Gerbe, 1560. [Including the Turkish text of the "Ferah" of Zekeriyyāzādé.]. Rome.
1942 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali Vol. 20. Fasc. 2. 279-304.
1946 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali. Roma, s. 193-304; s. 189-218.

Bonelli, Luigi
1899 "Appunti grammaticali e lessicali di turco volgare". Actes du XI Congrès des Orientalistes. Firenze, s. 285-401.
1902 "Voci del dialetto turco di Trebisonda". KSz III, s. 55–72.

Boratav, Pertev Naili (1907- 1998)
1995 [2006] Nasreddin Hoca. İstanbul.

Boretzky, Norbert
1975, 1976 Der türkische Einfluß auf das Albanische. 2 cilt. Wiesbaden.

Borhān = Moḥammad Hoseyn b.ˌHalaf-e Tabrīzī moṭaḫalleṣ Borhān.
1342/1973 Borhān–e ḳāṭeʿ. 5 cilt. Tahran.

Boziyev, A. Yu.
1982 Materialı i issledovaniya po balkarskoy dialektologii, leksike i fol'kloru. Teksty, perevodı, kommentarii, slovar'. Kabardino–balkarskiy nauçno–issledovatel'skiy institut. Nal'çik.

Bravmann, M.
1968 The Arabic elativ. A new approach. Leiden.

Brockelmann, Carl
1916 "Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen". ZDMG LXX, s. 185-215.
1917 'Alī's Qiṣṣa'i Jūsuf. Der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur. Abhandlungen der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1916. Philosophisch–historische Klasse, Nr. 5. Berlin.
1919 "Altosmanische Studien I. Die Sprache 'Āšyqpāšās und Aḥmedīs". ZDMG LXXIII, s. 1-29.
1920 Turkologische Studien. ZDMG, Vol. 74, No. 1 (1920), s. 212-215.
1928 Lexikon syriacum. Editio secunda aucta et emendata. Halis Saxonum.

Bucak, Nevra (d.1952)
1994 Beyoğlu'nun eski ustaları ve yaşayan hüzün. İstanbul.

Budagov', Lazar'
1869. Sravnitel'nıy slovar' turetsko-Tatarskih' Nareçiy. Tom I. Sanktpeterburg'.

Budjaktan seslär.
1959 Kişinev.

Buğday, Korkut M. ??
1996 Evliyā Çelebis Anatolienreise. Aus dem dritten Band des Seyahātnāme. Edition, Übersetzung und Kommentar. Leiden – New York – Köln.

Buğra, Tarık (1918-1994)
1963 Küçük ağa. İstanbul.
1964 Hikâyeler. İstanbul.

Buharalı, Eşref (1951-)
1991 "Çigiller". TAD 1990–1991, V, sayı 26, s. 59–62.

Burak, Sevim (1931–1983)
1983 [1965] Yanık saraylar. Öykü. İstanbul.

[Morkaya], Burhan Cahit (1892-1949)
1934 Dünkülerin romanı. İstanbul.
1941 Ayten. Roman. İstanbul.

Burian, Orhan (1914–1953) – Günyol, Vedat (1912-2004)
1995 Konuşmalar 1945-1950. İstanbul.

Bußmann, Hadumod (1933-)
1990 Lexikon der Sprachwissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart.

Buvet, Pierre-André ??
1997 "Les noms de machine en –euse". Cahiers de Lexicologie LXXI (1997/2). Revue internationale de Lexicologie et Lexicographie, s. 5–19.

Buyrukçu, Muzaffer Orhan (1930-2006)
1954 [1953] "Anastas mum satsana". YH 1954, s. 106–109.
1956 Katran. İstanbul.
1957 Acı. Hikâyeler. İstanbul.
1959k Korkunun parmakları. Hikâyeler. İstanbul.
1959u [1958] "Umutlar bir çiçek tarlasıydı...". YH 1959, s. 36–40.
1961 Bulanık resimler. İstanbul.
1969 Gürültülü birkaç saat. Roman. İstanbul.
1982 Sıcak ilişkiler. Anı. İstanbul.
1992 Şarkı gibi: Öyküler. İstanbul.

Büngül, Nurettin Rüştü (1882-1951)
1939 Eski eserler ansiklopedisi. İstanbul.

Cabbarlı, Cäfär
2005. Säçilmiş Äsärläri I-IV. Bakı: Şärġ-Ġärb.

Caferoğlu, Ahmed (1899-1975)
1931. Abû Hayyân. Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk. İstanbul.

1940 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme I. Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya vilâyetleri ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 105. İstanbul.

1941 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme II. Oyunlar, tekerlemeler, yanıltmaçlar ve oyun ıstılahları. Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde vilâyetleri oyunları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 136. İstanbul.

1942 Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar I. Kars, Erzurum, Çoruh ilbaylıkları ağızları. İstanbul.

1943 Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde ilbaylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Geygelli yürüklerinin gizli dili. İstanbul.

1944 Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar. İstanbul.

1945 Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş vilâyetleri ağızları. İstanbul.

1946 Kuzey–Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi ağızları. İstanbul.

1948 Orta Anadolu ağızlarından derlemeler. Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından no. 346. İstanbul.

1951 Anadolu illeri ağızlarından derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından no. 487. İstanbul.

1955 "Anadolu ağızlarındaki metathèse gelişmesi". TDAY-Belleten, s. 1–7.

1970 Cayka'dan şayka'ya. TDAY-Belleten, s. 1-11.

Cambazo[v], İsmail (1928-)***

1957 "Saatçi (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 65–70.

Cangidze, Venera ??

1980 "Gruzinskaya leksika v dialektakh turetskogo yazıka". [Gürcüce]. Şatsni, s. 95–104.

1983 "Gruzinskaya substratnaya leksika v artvinsko–Şavşet–Artanuc–Artaanskoy turetskoy reçi". [Gürcüce] Vostoçnaya Filologiya cilt V. Tbilisi, s. 81–87.

1984 "Anadolu Türk ağızlarında Gürcüce sözler (Türkiye'de halk ağzından Derleme Sözlüğü'ne göre)". JTS VI, s. 45–52.

Cansever, Edip (1928–1986)

1965 Çağrılmayan Yakup. Şiirler. İstanbul.

Carbognano Costantinopolitano, Cosimo Cómidas de

1794 Primi principj della grammatica turca ad uso dei missionarj apostolici di Costantinopoli. Roma.

Cavide Rıfat ??

1947 "Kahve ajanı". SHD I, sayı 3, s. 69–70.

Celâlettin Ekrem (??)

"İmanı bütün". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 74–88.

Cemal Refik [Delibaş] (????-1960)***

1943 Mahkeme röportajları. İstanbul.

Cemal Süreya (1931–1990)
1991 99–yüz. İzdüşümler/Söz senaryosu. İstanbul.

Cenâb Şahâbeddîn (1870–1934)
1335 [1919] Avrupa mektûbları. İstanbul.

Cep kılavuzu
1935 Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. İstanbul.

[Başkut],Cevat Fehmi (1904-1971)
1963 Tablodaki adam. Piyes. 5 Tablo. İstanbul.

Cevdet Kudret (1907-1992)
1958 Havada bulut yok. İstanbul.
1973, 1975 Ortaoyunu. 2 cilt. Ankara.

Cevdet Paşa, Aḥmed (1822 – 1895)
1271–1301 Tārĭh–i Cevdet Paşa. 12 cilt. İstanbul.
1960 Tezâkir 13-20. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara.
1974 YTEA cilt I, s. 64–7; s. 299–307.

Cherkesi, E. ??
1950 Georgian–English dictionary. Oxford.

Chlöros, Ioänné ??
1899 Türkceden–Rumcaya ḳāmüs–ı ‘oşmānī. 2 cilt, İstanbul.

Cikiya, Sergej S. ??
1957 “O gruzinskoazerbaycanskĭh yazıkovŋh vzaimootnoşeniyah”. Trudı İnstituta yazıkoznaniya; seriya, vostoçnŋh yazıkov, II. Tbilisi, s. 207–218.

Cingöz Recai, b. Peyami Safa

Clauson, Sir Gerard (1891-1974)
1972 An etymological dictionary of pre–thirteenth–century Turkish. Oxford.

Clodius, Johann Christian (1676-1745)
1730 Lexicon Latino-Turcico-Germanicum ... Lipsiae.

Corbeil, Jean-Claude – Archambault, Ariane ??
1992 PONS Bildwörterbuch Deutsch – Englisch – Französisch – Spanisch. Stuttgart -Dresden.

Corominas, Juan ??
1954 Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana. 4 cilt. Bern.

Cortelazzo, Manlio (1908-2009) – Zollo, Paolo ??
1979 Dizionario etimologico della lingua italiana. 5 cilt. Bologna.

Criss, Bilge ??
1993 İşgal altında İstanbul. İstanbul.

Cumalı, Necati (1921–2001)
1948 “Güvercinler”. SHD I, sayı 5, s. 35–46.
1956 Değişik gözle. Hikâyeler. İstanbul.
1969 Oyunlar 3: Nalınlar – Masalar – Kaynana ciğeri. İstanbul.
1970 [1955] Yalnız kadın. İstanbul.

Çabej, Eqrem (1908-1980)
1976, 1987 Studime etimolojike në fushëtë Shqipes. cilt II: A–B. cilt III: C–D. Tiranë.

Çağatay, Neşet (1917-)
1982 "Anadolu'da ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren". Belleten XLVI, sayı 121, s. 423–436.

Çağlar, Behçet Kemal (1908–1969)
1994 Benden içeri. Ankara.

Çağlıyan
1958 Edebi derleme. Derliyen Akif Solakof. Sofya.

Çakır, Abdülkadir ??
1949 "Asalet meselesi". YH 1949, s. 21–28.

Çakırhan, V. Nail (1910-2008)
1996 Daha çok onlar yaşamalıydı. İstanbul.

Çamlıbel, Faruk Nafız (1898-1973)
1933 Yangın. İstanbul.

Çamuroğlu, Reha (1958-)
1999 [2. Baskı] İsmail. İstanbul.

Çavuşoğlu, Mehmed (1936–1987)
1970 "Zâtî'nin Letâyîfi. I". TDED XVIII, s. 25–51.
1977 "Zâtî'nin Letâyîfi. II". TDED XXII, s. 143–161.

Çaydam, Hamdi Rıza ??
1946 Şamandıra. İstanbul.

Cehiz, Neşe (1958-)
1996 Fasulyeden aşklar. Öyküler. İstanbul.

Çelen, Meral (1934-)
1955 [1954] "Gece nöbeti". YH 1955, s. 98–104.
1961 Güllü güzel. Hikâyeler. İstanbul.

Čaŭsević, Ekrem (1952-)***
1996 Gramatika suvremenoga turskog jezika. Hrvatska sveucilisna naklada. Zagreb.

Dadaloğlu (1785?-1868?)
1974 YTEA cilt I, s. 412–417.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1914–2008)
1950 Toprak ana. İstanbul.
1951 Sıvaslı karınca. İstanbul.
1957 Çocuk ve Allah. İstanbul.
1957d Delice böcek. İstanbul.
1963 Türk olmak. İstanbul.

Dâî b. Aḥmedi Dâ'î (ö. 1421)

Dalli, Hüseyin ??
1932 Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar. Ankara.

Dankoff, Robert (1943-)
1991 An Evliya Çelebi glossary. Unusual, dialectal and foreign words

in the Seyahat-name. Sources of Oriental languages and literatures 14. Turkish sources XII. Duxbury, Mass.
1995 Armenian loanwords in Turkish. Turcologica XXI. Wiesbaden.
2004. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü. Katkılarla İngilizceden Çeviren Semih Tezcan. İstanbul.

Dawkins, R.M. (1871-1955)***
1916 Modern Greek in Asia Minor. A study of the dialects of Sílli, Cappadocia and Pharasa with grammar, texts, translations and glossary. With a chapter on the subject–matter of the folk–tales by W.R. Halliday. Cambridge.

Dedem Ḳorḳut
1958 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. I. Giriş – metin – faksimile. Ankara.
1964 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. Metin – sözlük. Ankara.
1973 Orhan Şaik Gökyay: Dedem Korkudun kitabı. İstanbul.

Deliorman, Tuğrul ??***
1943 "Gâvur". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 106–115.

Demirbağ, A. – Demiriz, T. (haz.)
1944 Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul.

Demircan, Ömer (1935-)
1989 "Türkçe'de pekiştirme işlemi". Dilbilim Dergisi VIII. İstanbul, s. 147-164.

Demircioğlu, Yusuf Ziya (1897–1976)
1934 Yürükler ve köylülerde hikâyeler – masallar. İstanbul.

Demirel, Benâl ??
"Yağmur şehri". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 25–30.

Demirezen, Mehmet ??
1978 "Türkçenin ünlü ile başlayan pekiştirme sıfatlarının fonolojisi ve kural sıralamasına bir örnek". Genel Dilbilim Dergisi, sayı 2. Ankara, s. 59-71.

Demiro[v], Lütfi (1929-1990)***
1957 "İlkyaza düğünümüze buyurun (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 71-76.

Deny, Jean (1879-1963)***
1921 Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli). Paris.
1955 Principes de grammaire turque ("turk" de Turquie). Paris.

Dernschwam, Hans (1494-1568)
1923 [1553–1555] Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55). Neşre hazırlayan Franz Babinger. München – Leipzig.

Devellioğlu, Ferit (1906-1985)
1959, 1970 Türk argo sözlüğü. 4. ve 5. basım. Ankara.

Devrim, İhsan (1914-2010)
1943 Yemen türküsü. Hikâyeler. İstanbul.

Dikbaş, Mehmed Lâtif ??
1936 Kendi düşen ağlamaz. Duyal ve sosyal piyes. İstanbul.

Dilçin, Cem 1942-2013
1991 Süheyl ü Nev-Bahār, Ankara: TDK.

Dilçin, Dehri 1901-1977
1945 Edebiyatımızda atasözleri. İstanbul.

Diniz, Saadet ??
1948 "Mesleğe giriş". SHD II, sayı 9-10, s. 19-23.

Dino, Abidin (1913-1993)
1944 Kel. Adana.
1996 Verese – Kel. İstanbul.

Dino, Güzin (1910-2013)
1991 Gel zaman git zaman. Anılar. İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1920-2003)***
1963–1975 Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen– und Timuridenzeit. 4 cilt. Wiesbaden.
1982 "Materialien zu türk. *h*- (II)". UAJb N.F. II, s. 138-168.
1984 "The problem of Rhotacism/Zetacism". CAJ XXVIII, s. 36–42.
1985 Zum Vokalismus nichterster Silben in altosmanischen Originaltexten. Stuttgart.
1992 "Mongolica im Alttürkischen". Bruno Lewin zu Ehren. Festschrift aus Anlaß seines 65. Geburtstages. Cilt III, Korea. Bochum, s. 39-56.
1993 "The Older Mongolian Layer in Ancient Turkic". TDiA III, s. 79-86.
1997 "Das türkische Suffix ***–mlş*** als Lehnelement". Sprach– und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen–Konferenz Rauischholzhausen, 13. – 16. Juli 1990, s. 87–92.

Donaldson, Bess Allen ??
1938 The Wild Rue. A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran. London.

Dozy, Reinhard P. A. (1820-1883)
1845 Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes. Amsterdam.
1927 Supplément aux dictionnaires arabes. 2me édition, 2 cilt. Leide–Paris.

Dozy-Engelmann ??
1869 Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de 'arabe. Amsterdam.

Dölek, Sulhi (1948–2005)
1993 "Havbis cehennemde". Varlık Dergisi, sayı 1032. İstanbul, s. 35–36.
[1991] 1999 Korugan. İstanbul.

Dranas, Ahmet Muhip (1909–1980)
1947 Gölgeler (3 perdelik piyes). Ankara.

DS
1963–1982 Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. 12 cilt. Ankara.
1962 Folklor sözleri. Ankara.

Dubois, Jean – Mitterand ??, Henri – Dauzat, Albert (1877-1955)
1993 [1964] Dictionnaire étymologique et historique du français. Nouvelle édition. Paris.

Duda, Herbert (1900-1975).
1930 Die Sprache der Qyrq Vezir–Erzählungen. 1. Teil Formenlehre. Leipzig.

Duden
1996 Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 10 Bänden. Mannheim et al.

Duman, Faruk (1974-)
1999 Av dönüşleri. Öyküler. İstanbul.

Dupuis, André ??
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et de étoffes des origines à nous jours. Gründ–Paris.

Dursun Beg, b. Tursun Bey (1426-1491 civarı)***

Duru, Orhan (1933–2009)
1962 Denge uzmanı. Hikâyeler. İstanbul.
1995 İstanbulin. Deneme. İstanbul.

Duygulu, Behiç (1933–1985)
1961 Ağlama n'olur. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Sırtlan bayırı. Hikâyeler. İstanbul.

Ebübekir Ḥāzım [Tepeyran] (1864-1947)
1326e Eski şeyler. İstanbul.
1326y [2002] Yeŋi şeyler. Küçük Paşa. İstanbul.

Ebü l-Ḫayr Rümī, b. Ṣaltuḳ–nāme.

Ebu'l–Leyṯ Semerḳandī (ö.983)***
1965 Selâhattin Olcay: Teẕkiretü'levliyâ. (Tercümesi). İnceleme–metin–indeks. Ankara.

Eckmann, János (1905-1971)
1940 [1941] "Die türkische Mundart von Warna". KCsA III, s. 144–214.
1953m "Karamanlı Türkçesinde –maca ekli fiil şekli". TDAY, s. 45–48.
1953r "Türkçede –raq, –rek ekine dair". TDAY, s. 49–52.
1955 "Türkçe'de *d, t* ve *n* seslerinin türemesi". TDAY, s. 11–22.

Edgü, Ferit (1936-)
1959 Kaçkınlar. İstanbul.
1977 [1990] O. Hakkâri'de bir mevsim. Roman. İstanbul.

Ediboğlu, Baki Süha (1915 – 1972)
1958 Karanlıkta geçen gemiler. İstanbul.

Edirneli Nazmī, b. Naẓmī (1559'dan sonra)

Ediskun, Haydar ??
1985 Türk bilgisi. İstanbul.

Egeli, Münir Hayri (1901-1970)
Uryan Efe. İstanbul.

Egorov, V.G. ??
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka. Çeboksarı.

EI = Encyclopaedia of Islam
1960– 9 cilt. Leiden–London.

Elçin, Şükrü (1912–2008)
1975–1976 "Dâstânı ḳıssai Şâd ile Gam. Ferruhdil ile Mehmed Bey'in hikâyesi". TKA XV, s. 167–201.
1977–1978 "Sansar Mustafa hikâyesi". TKA XVI, s. 195–224.

Eloğlu, Metin (1927–1985)
1957 "Et". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 42–48.

Elvan Çelebi (1611-1684?)
1984 [1358–59] İsmail E. Erünsal–A. Yaşar Ocak: Menâkıbu l–ḳudsiyye fî menâsıbi l–ünsiyye (Baba İlyâs–ı Horasânî ve sülâlesinin menkabevî tarihi). İstanbul.

Elwell-Sutton, Laurence, Paul (1912-1984)***
1969 [1963] Elementary Persian grammar. Cambridge.

Emiroğlu, Kudret (1956-)
1989 Trabzon–Maçka etimoloji sözlüğü. Ankara.

Emre, Ahmet Cevat (1876-1961)
1931 Yeni bir gramer metodu hakkında lâyiha. I. cilt. İstanbul.

Encyclopedia of Islam
1960– New edition. Leiden–London.

Enderūnī Fāżıl Beg (1759??–1810)
1286 Defter–i ʿışq.ı Hûbân–nâme. Zenân–nâme. Çengî–nâme. [İstanbul].

Engin, İlhan (1925–1990)
1949 İnsanlar bilselerdi. İstanbul.
1961 Partinin adamları. Oyun: 3 tablo, 2 perde. İstanbul

Enverî (ö.1547)
1928 Mükrimin Halil: Düstürnāmei Enverî. Türk tarih encümeni külliyatı 15. İstanbul.

Eray, Nazlı (1945-)
1976 Ah bayım ah! Ankara.
1984 Deniz kenarında pazartesi. İstanbul.
1986 [1992] Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1990 [1989] Aşk artık burada oturmuyor. Öyküler. İstanbul.
1994 [1992] Ay falcısı. Roman. İstanbul.
1999 Elyazması rüyalar. Roman. İstanbul.

Erbay, Rauf ??
1948 "Son tren". SHD II, sayı 11-12, s. 17-25.

Erbil, Leylâ (1931- 2013)
1961 Hallaç. Hikâyeler. Ankara.
1968 Gecede. Öyküler. İstanbul.
1984 [1977] Eski sevgili. Öykü. İstanbul.
1985 Karanlığın günü. Roman. İstanbul.

Erdal, Marcel (1945-)

1982 "Early Turkish names for the Muslim god, and the title çelebi". AAS XVI, sayı 3, s. 407–416.
1991 Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon. 2 cilt. Wiesbaden.
1993 "The Concept of Sovereignty in the Altaic World". PIAC, 34th meeting. Berlin 21.–26. July 1991. Wiesbaden, s. 81-99.

Erdinç, Fahri (1917–1986)

1947 "Yeşil banknot". SHD I, sayı 2, s. 33-41.
1948k "Kırmızı ampul". SHD II, sayı 6, s. 21–28.
1948a "Allah yapısı". SHD II, sayı 8, s. 31–38.
1948f "Felek yar olmadı". SHD II, sayı 8, s. 49–53.
1948fes "Fes". SHD II, sayı 8, s. 7–13.
1948h "Hamurkâr Süleyman". SHD II, sayı 8, s. 67–73.
1948i "İstida". SHD II, sayı 8, s. 19–29.
1948iç "İğde çiçekleri". SHD II, sayı 8, s. 55–61.
1948ik "İstiridye kabuğu". YTH I, s. 19–27.
1948r "Rüşvet". SHD II, sayı 8, s. 39–47.
1948rg "Resmigeçit". SHD II, sayı 11–12, s. 27–42.
1949d "Destur ya sefalet". YH 1949, s. 29–34.
1949i "İftira". SHD III, sayı 18–19, s. 5–11.
1955 Âsi. Bugünkü Türkiye'den hikâyeler. Sofya.
1956 İşte böyle... Şiirler. Sofya.
1958 [2010] Alinin biri. Roman. Sofya.
1960 Memleketimi anlatıyorum. Hikâyeler. Sofya.
1961 Acı lokma. Roman. Sofya.
1969 Diriler mezarlığı. Hikâyeler. İstanbul.
1973 Canlı barikat. Hikâyeler. Sofya.

Erduran, Refik (1928-)

1962 Ayı masalı. Komedi iki bölüm. y.y.

Eren, Hasan (1919-2007)***

1940 [1941] "Beiträge zur türkischen Wortforschung". KCsA III, s. 129–143.
1946 "Etimoloji araştırmaları". TM IX, 1946-51, s. 95-96.
1952 "Zu rufe an Tiere bei den Türken". UAJb XXIV, s. 134-137.
1953 "Türk dillerinde métathèse". TDAY, s. 161–180.
1958 " Türkçe *folluk* kelimesi üzerine". TDAY, s. 13-15.
1960 "Anadolu ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça kelimeler". TDAY, s. 295-371.
1963 "Caucasian-Turkic elements in the Anatolian dialects". Studia Caucasica I, s. 93–126.
1974a "Anadolu'da toplu yardımlaşma gelenekleri: İmece". TD XXIX, sayı 271, s. 545-549.
1974d "Dibek". TD XXX, sayı 277, s. 761-764.
1978 "Türk dili'nin étymologique sözlüğüne katkılar". Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara, s. 87–89.
1979 "Türklerde ekinciliğin gelişmesine katkılar". Türkoloji Dergisi VIII, sayı 1, s. 1–28.
1980 Kitab tenkidi: "Daher, Ymär: Agricultura Anatolica I". TM XIX, s. 283-308.
1981d "Düden". TDAY, s. 17-21.
1981t "Türk dilinin étimologique sözlüğüne katkılar". TDAY 1978-1979, s. 1-15.

1983 “Alpullu”. Türk Dili XLVII, sayı 384, s. 523-525.
1987b “Balkan adının kökeni”. TD LIV, sayı 429, s. 113-124.
1987k “Keşişleme”. TD LII, sayı 424, s. 256-258.
1988m “Mırın kırın etmek”. TD LVI, sayı 439, s. 25-28.
1988s “Sırça köşkte... (Başlangıç)”. TD LVI, sayı 442, s. 188-207.
1989a “Apazlama”. TD LVIII, sayı 455, s. 251–254.
1989ç “Çevlik”. TD LVIII, sayı 456, s. 277-280. Ankara.
1989k “Küheylân”. TD LVIII, sayı 454, s. 169-172.
1991ed “Edincik”. TD 1991/I, sayı 471, s. 137-140.
1991ez “Ezine”. TD 1991/I, sayı 470, s. 91-98.
1992k “Kumpir”. TD 1992/II, sayı 488, s. 81-84.
1992s “Sırça köşkte... II”. TD 1992/2, sayı 489, s. 161-213.
1993aa “Ağabey ve abla”. TD 1993/I, sayı 498, s. 405–410.
1993b “Balıklava”. TD 1993/II, sayı 500, s. 111–117.
1993s “Sırça köşkte... III”. TD 1993/2, sayı 499, s. 1-82.
1994td “Türk dilinin étymologique sözlüğü”. TD 1994/II, sayı 513, s. 179-198.
1994tm “Tüm mü, yoksa bütün mü?” TD 1994/I, sayı 510, s. 403-408.
1995 “Türkçede doublet örnekleri”. TD 1995/II, sayı 523, s. 731-736.
1999 Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara.

Ergin, Muharrem (1923-1995), b. Dedem Ḳorḳut

Ergin, Muharrem, b. Kāżī Burhānüddīn

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1901–1946)
t.y. Türk Şairleri. 4 cilt (son cilt natamam). İstanbul.

Ergür, Atila (1945-1997)
2002 Tekstil Terimleri Sözlüġü. İstanbul.

Ergüven, Fehmi Rahmi ??
1953 [1952] “Sihirli define”. YH 1953, s. 104–107.

Erhan, Ahmet (1958-)
1993 Öteki şiirler 1976-1991. Ankara.

Erimer, Kayahan ??
1973–74 “Gün ışığına çıkan değerli bir eser”. TDAY, s. 265–281.

Erlmeier – Brandt ??
1967 Handbuch der Pistolen und Revolverpatronen. Cilt I. Wiesbaden.

Ersoy, Meḥmed ʿĀkif (1873–1936)
t.y. [birinci tab 1911] Safahât. İkinci tab. İstanbul.

Ersöz, Cezmi (1959-)
1999 İçime gir ama sigaranı söndürme. İstanbul.

Ertem, Sadri Etem (1900–1943)
1930se “Sen ne iyi adamsın!” 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 61–70.
1930su “Sukut eden dâva”. 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 48–60.
1931 Çıkrıklar durunca. Roman. İstanbul.
1933 Bacayı indir, bacayı kaldır. İstanbul.
1935 Düşkünler. Yerli roman. İstanbul.

Ertunç, Yılmaz ??

1982 Yankesicilik ve buna benzer çeşitli suçların işleniş şekilleriyle açıklamaları. İstanbul.

Eruz, Nahit (1936-)

1969 Çuvalın yanındaki adam. Hikâyeler. İstanbul.

Esemenli, Deniz (1960-)

1990 "Baldaken formlu camilerin geç Osmanlı devrindeki dış görünümleri üzerine". Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi III, sayı 8, s. 49–57.

Esendal, Memduh Şevket (1883–1952)

1934 Ayaşlı ve kiracıları. Roman. İstanbul.
1949 "Çocukluk". SHD III, sayı 24-25, s. 15-23.
1958m Mendil altında. (Hikâyeler II). Ankara.
1958o [1985] Otlakçı. (Hikâyeler I). Ankara.

Eşref, Buharalı, b. Buharalı Eşref. (bknz. Buharalı, Eşref)

Eşref, Şair (1846–1912)

1958 Hilmi Yücebaş: Şair Eşref. Hayatı – hâtıra-ları–şiirleri. İstanbul.

Eşref bin Muhammed (14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başları)***

1961 Bedi N. Şehsuvaroğlu: Hazâ'inü's-saâ'dât 1460 (H. 864). Ankara.

Eşrefoğlı Rümī (?–1469)

1286 Dīvān–ı Eşref–oğlı 'Abdullāh er–Rümī. [İstanbul].

Evliyā Çelebī (1611–1685?)

Türkçe Yazmalar. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
1314–1938 Seyahatname. 10 cilt, İstanbul.
1989 Fahir İz (introduction): The Seyahatname of Evliya Çelebi. Book One: Istanbul. Facsimile of Topkapı Sarayı Bağdat 304, Part 1: Folios 1a-106 a. Sources of Oriental Languages and Literatures 11, Turkish Sources IX. Harvard University.
2009. Evliyā Çelebī Seyahatnâmesi. Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Evren, Turgut ??

1943 Yolların tükettiği adam. Hikâyeler. Ankara.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1925-2003)

1991 [1988] Türk dilinin etimoloji sözlüğü. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci basım. İstanbul.

Eyuboğlu, Sabahattin (1908–1973) – Günyol, Vedat (1912–2004)

1994 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1913–1975)

1938 "Ide ağacı". Genç neslin en güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93-100.

Eyüboğlu, E. Kemal ??

1973 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 1. kitap. İstanbul.
1975 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 2. kitap. İstanbul.

Fa̱hrī ??

1974 Barbara Flemming: Fa̱hrīs̱ Husrev u Šīrīn, eine türkische Dichtung von 1367. Wiesbaden.

Fahriye Nedim ??
1933 Alaturka ve alafranga mükemmel yemek ve tatlı kitabı. İstanbul.

Fatma ʿAliyye (1862–1936)
1328/1910 Enin. İstanbul.

Fazlı Necip (1864–1932)
1930 Külhanî Edipler. Jön Türklerden Cumhuriyete kadar inkılap içinde geçen tarihî zaman. İstanbul.

Fekete, Ludwig Lajos (1891-1969)***
1932 Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Eszterházy, 1606–1645. Budapest.

Felek, Burhan (1889–1982)
1947 Felek. İstanbul.
1957 Vatandaş Ahmet Efendi. İstanbul.
1971 Eski İstanbul hikâyeleri. İstanbul.

Feraizci-zâde Mehmed Şâkir (1853–1911)
1979 DS 379. Hazırlayan: Nevin Önberk. Ankara.

Ferec = Ferec baʿde şidde
855/1451 Yazma. Macar Bilimler Akademisi Tö F 71. Edirne.
y.y. Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. or. oct. 1882.

Ferheng-nāme-i Saʿdī
1340–1342 [1073] Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Ferheng–nāme–i Saʿdī tercümesi. İstanbul.

Feridun Osman [Menteşeoğlu] (1904-1958)
1936 Son mektub. Yurt hikâyeleri. İstanbul.

Fethi Naci (1927-2008)
1999 [1999] Dönüp baktığımda... Anılar. İstanbul.

Feyzī, b. Tarlan 1948 III, s. 57–80.

Feyzioğlu, Yücel (1946-)
1985 Uğultu. Roman. Ankara.

Fikret Adil (1901–1973)
[1933] Asmalımesçit, 74. (Bohem hayatı). 2. baskı. İstanbul.

Fikrī ??
1307 Luġat–i ġarībe. y.y.

Finger, Sepp
1936 Kinderreime aus Anatolien. WZKM XLIII.

Firdevsī-i Rūmī (15./16 yy.)
1980 İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu: Kutb–nâme. Türk Tarih Kurumu Yayınları XVIII. Ankara.

Fīrūzābādī, Muḥammad b. Yaʿḳūb (729/1329–817/1415)
1305 El–Oḳyānüs fī tercümeti l–Ḳāmūs. 3 cilt. Mütercimi: Aḥmed ʿĀṣım ʿAyntabī. Bulaḳ.

Fischer, Wolfdietrich (1928-2013)***
1972 Arabische Grammatik. Leiden.
1980 “Die arabische Pluralbildung”. ZAL V/80.

Fleischer, Heinrich Leberecht (1801-1888)***

1875 (1847). Grammatik der lebenden persischen Sprache: nach Mirza Mohammed Ibrahims Grammar of the Persian language. Leipzig.

Frayha, Anis ??

1947 A dictionary of non–classical vocables in the spoken Arabic of Lebanon. Beirut.

Freytag, Georg Wilhelm (1788-1861)***

1830 Lexico Arabico–Latinum. 4 cilt. Halle/Saale.

Fużūlī (ö.1566)

1958 K. Akyüz: Fuzûlî Türkçe divan. Ankara.

Füruzan (1938-)

1972k Kuşatma. Ankara.
1972p [1971] Parasız yatılı. Ankara.
1975 [1974] 47'liler. 2. Basım. İstanbul.
1981 [1973] Benim sinemalarım. 4. Basım. y.y.
1982g Gecenin öteki yüzü. Öykü. İstanbul.
1982k "Kanı unutma". b. F. Akatlı. İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1901-1993)

1974 [1941] Alttürkische Grammatik. 3. Auflage. Wiesbaden.

Ġaçaġ Näbi ??

1961 Dastan. Bakı.

[Bodrumlu] Galanti, Avram (1873-1861)

1951 Ankara tarihi. Birinci kısım. İstanbul.

Ġālib Paşa, ʿAbdülhalīm (?-1876)

t.y. [1911] Muṭāyebātı türkiyye. y.y.

Galtier, M.E. ??

1904 "Notes de linguistique turque". Bulletin de l'Institut d'Archéologie Orientale III, s. 1–14.

Gamillscheg, Emil ??

1925 Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. Innsbruck.

Garzanti, [Aldo] (1883-1961)??***

1961 Mario Hazon: Garzanti comprehensive. Italian-English English-Italian dictionary. New York – Toronto – London.

Ġazālī

1973–1974 Günay Kut: "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yolladığı mektub ve ona yazılan cevaplar". TDAY, s. 223-252.

Ġazavāt–ı Sulṭān Murād b. Meḥemmed Han

1978 Halil İnalcık – Mevlûd Oğuz: İzladi ve Varna savaşları (1443–1444) üzerinde anonim Gazavâtnâme. Türk Tarih Kurumu yayınları XVIII. Ankara.

Gavazo[v], Süleyman (1924-)***

1957 "Muallime". Kaynak. Sofya, s. 101–105.

Gemalmaz, Efrasiyap (1937-)
1978 Erzurum ili ağızları. İnceleme – metinler–sözlük ve dizinler. 3 cilt. Erzurum.

Georgacas, Demetrius J. (1908-1990)
1964 "From the river systems in Anatolia: The names of the longest river". Names XII, s. 197–214.
1969 "The name Asia for the continent; its history and origin". Names XVII/1, s. 1–106.
1971n The names for the Asia Minor peninsula, and a register of surviving Anatolian pre–Turkish placenames. Heidelberg.
1971w "The waterway of Hellespont and Bosporus: the origin of the names and Early Greek haplology". Names cilt XIX/2, s. 65–131.
1976 (1977) "Turkish ichthyonyms and fishing terms of Greek origin". Praktika tês Akadêmias Athênôn LI, s. 583–599.
1978i Ichtyological terms for the sturgeon and etymology of the international terms bostargo, caviar and congeners. Athenai.
1978t "Turkish common names of aquatic animals (and congeners) and fishing terms of Greek origin". Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo XX (Pisa), s. 119–145.

Gibb, Elias John Wilkinson (1857-1901)
1900–1909 History of Ottoman poetry. 6 cilt. London.

Giese, Friedrich (1870-1944)
1929 Die altosmanische Chronik des 'Āšiḳpašazāde auf Grund mehrerer neuentdeckter Handschriften von neuem herausgegeben. Leipzig.

Giray, Fethi (1918-1970)
1949 "Defteri kebir memuru". SHD II, sayı 13-14, s. 19-22.

Girginsoy, Naci (1924–1982)
1955 [1954] "Hastaneye mektup". YH 1955, s. 105–107.
1956 [1955] "Adaya vapur". YH 1956, s. 90-92.

Givón, Thomas (Talmy) (1936-)
1984 Syntax: a functional-typological introduction. Amsterdam-Philadelphia.

Goloğlu, Mahmut (1915-1982)
1943 Sevda masalları. Masallar. Hikâyeler – hatıralar. Ankara.

Göçmen, Çetin ??
1959 [1958] "Yıllardan sonra". YH 1959, s. 51–60.

Gökçe, Orhan Rahmi (1904-1972)***
1943 "Kamburun dünyası". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 26–33.

Gökçek, Cihat ??
1943 "Nar danesi". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 120–133.

Gökgöl, Mirza ??
1937 Doğu–Karadeniz bölgesinde bir araştırma gezisi. Ziraat Vekâleti neşriyatı. Ankara.

Gökşen, Enver Naci (1916–1986)
1949 Durakta bir adam. Hikâyeler. y.y. [İstanbul].
1952 Çardak altı. Hikâyeler. İstanbul.
1964 "Eklemeli pekiştirme sıfatları". TD XIII, sayı 149, s. 279-282.

Göktulga, Fahri Celâleddin [Fahri Celâl] (1895-1975)
1943 Eldebir Mustafendi. Küçük hikâyeler. İstanbul.
1948 Avur zavur kahvesi. Hikâyeler. İstanbul.
1953 Salgın. Seçilmiş hikâyeler. İstanbul.
1973 Bütün hikâyeler. İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (1902-1994)
1978 Gelibolulu Mustafa Âli. Görgü ve toplum kuralları üzerinde ziyâfet sofraları (Mevâidü'n-nefâis fî kavâidi'l-mecâlis). 2 cilt. İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1900–1982)
1934 "Yunus Emre'de öz türkçe kelimeler". TM IV, s. 265–280.
1945 Divan Edebiyatı beyanındadır. İstanbul.
1948 Yunus Emre divanı. Cilt 2–3. İstanbul.

Graeco–Romanica
1997 Akten zur Tagung vom 24. April 1996. Thessaloniki.

Grönbech, Kaare (1901-1957)
1942 Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus. Köbenhavn.

Grönbech, Vilhelm (1873-1948)
1902 Forstudier til tyrkisk lydhistorie. Köbenhavn.

Grzimeks Tierleben
1968 Enzyklopädie des Tierreiches. 13 cilt. Zürich.

Güler, Mehmet (1944-)
1990 İstanbul kanatlı ben. Roman. İstanbul.

Gülsoy, Murat (1967-)
2000 Bu kitabı çalın. Öyküler. İstanbul.

Günay, Turgut [Yetik Ozan] (ö. 1978)***
1978 Rize ili ağızları (inceleme – metinler – sözlük). Kültür Bakanlığı, Millî folklor Araştırma Dairesi yayınları 27. Ankara.

Günay, Umay (1943-)
1975 Elâzığ masalları. İnceleme. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Yayınları no. 350. Erzurum.

Günel, Burhan (1947–2012)
1984 Dünyanın en güzel kadını. Öyküler. Ankara.
1991 Baraka. Roman. İstanbul.

Günel, Sadi (1911- ???)
1947 "Kınalı parmaklar". SHD I, sayı 1, s. 27-34.

Güner, Tarık (1922- ???)
1951 Peynir ekmek. İstanbul.

Güney, Bumin Gaffar (1934-)
1953 Tellâk Ali. Hikâyeler. İstanbul.

Güney, Eflâtun Cem (1896–1981)
1946n Bu toprağın masalları. I: Nar tanesi. İstanbul.
1946k Bu toprağın masalları. II: Karayılan. İstanbul.
1947 Bu toprağın masalları. III: Akıl kutusu. İstanbul.

Güngör, Kemal (1914-1961)
1941 Cenubî Anadolu yürüklerinin etno–antropolojik tetkiki. Ankara.

Güngör, Nasıh ve Ozanoğlu, İhsan
1939 Kastamonu bilmeceleri. CHP Kastamonu Halkevi neşriyatı. İzmir.

Güngör, Necati (1949-)
1992 Bir taşralının İstanbul nostaljisi. İstanbul.
1998 İyiler genç ölür. İstanbul.

Güntekin, Reşat Nuri (1889–1956)
1343/1924 Gizli el. Roman. İstanbul.
1927 Bir ḳadın düşmanı. Çirkiniŋ romanı. y.y. [İstanbul].
1928 [1984] Yeşil gece. İstanbul.
1930 Yaprak dökümü. Roman. İstanbul.
1932 [1944] Kızılcık dalları. Roman. 2. baskı. İstanbul.

Günyol, Vedat (1952- 2004)
1992 Güne doğarken. İstanbul.
1995 Dünden bugüne. Denemeler. İstanbul.
1999 Günlerin içinden. İstanbul.

Günyol, Vedat – Eyuboğlu Sabahattin
1995 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Gürbüz, Şule (1971-)
1992 Kambur. İstanbul.

Gürçay, Lûtfi ??
1943 Gemici dili. İstanbul.

Gürler, Celâl Sıtkı (1905-1949)***
1939 Porsuk. Hikâyeler. İstanbul.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864–1944)
1316 Teṣādüf. Der–Sa‘ādet.
1327. Şıpsevdi. İstanbul.
1330 Cadı. Külliyatı, 2. hikâye. İstanbul.
1332 Hazan bülbülü. Millî tiyatro. İstanbul.
1335 [1887] Ḥaḳḳa sığındıḳ. İşidilmedik bir vaḳ‘a. İstanbul.
1335h [1940] Hayattan sayfalar. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1336k Ḳadınlar vā‘iẓi. Küçük hikâyeler. Der–Sa‘ādet.
1336ş [1888] Şıḳ. İkinci tab‘. Der-Sa‘ādet.
1339 Tebessüm–i elem. İstanbul.
1340a Afsüncu baba. İstanbul.
1340c Cehennemlik. İstanbul.
1341 [1981] Ben deli miyim? İstanbul.
1341mh Meyhānede hanımlar. İstanbul.
1926b Billür ḳalb. İstanbul.
1927mü [1315, t.y.] Mürebbiye. İkinci ṭab‘. İstanbul.
1927mu [1314] Muṭallaḳa. 2. ṭab‘. İstanbul.
1927n Ni‘met–şinās. İstanbul.
1928 [t.y.] Muḥabbet ṭılsımı. İstanbul.
1929m Mezârından ḳalḳan şehîd. İstanbul.
1933i İki hödüğün seyahatı. İstanbul.
1933ke Kadın erkekleşince. Piyes: 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1933kp Katil puse. İstanbul.

1933n Namusla açlık mes'elesi. İstanbul.
1933ş Şeytan işi. İstanbul.
1934 Tünelden ilk çıkış. İstanbul.
1938 [1912] Gulyabani. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1939 Gönül ticareti, diğer hikâyeler. İstanbul.
1942 [1337] Kesik baş. Zabıta romanı. İstanbul.
1943g [1972g] Gönül bir yel değirmenidir, sevda öğütür. İstanbul.
1943m [1972m]. Melek sanmıştım şeytanı. İstanbul.
1969 Utanmaz Adam, Atlas kitabevi, İstanbul.
2000 [1968]. İnsanlar Maymun muydu? İstanbul.

Güvemli, Zahir (1913–2004)
1949 Türk mizah edebiyatı antolojisi. Manzum – mensur. İstanbul.

Güzelce, İbrahim (1922-1976)
1948 "Üç kardeştiler". YTH I, s. 118–128.

Hacıhasanoğlu, Muzaffer (1924–1985)
1948 "Hep insanoğluyuz". YTH I, s. 35-44.
1951t Bir tespih tanesi. İstanbul.
1952 [1951] "Bu sabah". YH 1952, s. 51–58.
1953 [1952] "Ayşe". YH 1953, s. 48–65.
1954b Bu dağın ardı. Hikâyeler. İstanbul.
1954y [1953] "Yıldızlar kadar para". YH 1954, s. 64–71.
1955 [1954] "Sıcak". YH 1955, s. 32–42.

Hafız, Nimetullah (1939-)***
1985 Kosova Türk halk edebiyatı metinleri. Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi. Priştine.

Ḥafîd, Meḥmed (ö.1811)***
1221 Ġalaṭāt-ı Ḥafîd. İstanbul.

Haġverdiyev, Ābdürrähimbey (1870-1933)***
1971 Seçilmiş äsärläri. Birinci cilt. Bakı.
2005 Säçilmiş Äsärläri I-II. Bakı: Lider Näşriyyat.

Halasi-Kun, Tibor (1914- 1991)***
1969–1982 "The Ottoman elements in the Syrian dialects". ArchOtt I, s. 14–91; V, s. 17–95; VII, s. 117–267.

Halıcı, Feyzi (1924–
1994 Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın fıkraların şerheden eseri [1892]. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 77. Ankara.

Halıcı, Mehdi (1927- ???)
1959 [1958] "Taşa vurulu düğüm". YH 1959, s. 99–104.

Halikarnas Balıkçısı = Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886–1973)
1946 [1997a] Aganta! Burina! Burinata! Roman. İstanbul.
1947k "Karısını voltayla avlayan". SHD I, sayı 3, s. 25-32.
1947m [1962] Merhaba Akdeniz! 30 seçme deniz hikâyesi. İzmir.
1948 "Ticaret". SHD I, sayı 5, s. 27-33.
1952 Egenin dibi. İstanbul.
1954a Anadolu efsaneleri. İstanbul.
1954y Yaşasın deniz. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1999ö] Ötelerin çocukları. Roman. İstanbul

1969 [1997] Deniz gurbetçileri. İstanbul.
1972 [1995] Egeden denize bırakılmış bir çiçek. Ankara.
1991. [1996] Çiçeklerin düğünü. Ankara.
1995. Dalgıçlar. Ankara.

Hamit Zübeyr, b. Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

[Purgstall]-Hammer, Joseph von (1774-1856)
1815 Staatsverfassung und Staatsverwaltung des Osmanischen Reiches. 2 cilt. Wien.

Hançerlioğlu, Orhan (1916–1991)
1951b "Bağlayan toprak". YH 1951, s. 53-56.
1951k Karanlık dünya. Roman. İstabul.
1952 Büyük balıklar. Roman. İstanbul.
1953 İnsansız şehir. Hikayeler. İstanbul.
1953o Oyun. Roman. İstanbul.
1954 Ekilmemiş topraklar. Roman. İstanbul.
1956 Kutu kutu içinde. Roman. İstanbul.
1960 Bordamıza vuran deniz. Roman. İstanbul.

Handjéri, Alexandre (1760-1854)***
1840–1841 Dictionnaire français–arabe–persan et turc, enrichi d'exemples en langue turque avec des variantes, et de beaucoup de mots d'arts et de sciences. 3 cilt. Moscou.

Hasan Rüştü (Ermenekli) (1285-1936)
1937 Hayat ve Eserleri. Yazan: Memduh Yavuz Süslü. Konya.

Hasluck, Frederick William (1878-1920)
1929 Christianity and Islam under the Sultans. 2 volumes. Oxford.

[Kılıçoğlu] Hatiboğlu, Vecihe (1916-1996)
1973 Pekiştirme ve kuralları. Ankara.
1981 Türk dilinde ikileme. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara.

Hauenschild, Ingeborg ??
1989 Türksprachige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen und russischen Bezeichnungen. Wiesbaden.
1994 "Botanica im Dīvān luġāt at–turk". JT II, sayı 1, s. 25–100.
1996–1997 "Türksprachige Benennungen für den Maulwurf". OS XLV–XLVI, s. 63–88.
1998 "Türksprachige Benennungen für Eidechsen". AOH Acta, s. 131-158.

Hayali Bey (?–1557)
1945 Hayâlî Bey dîvânı. İstanbul.

Hazai, György (1932-)
1973 Das Osmanisch–Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány. Bibliotheca orientalis hungarica XVIII. Budapest.

Hazar, İrfan ??
1943 "Memişin eşeği". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 38–41.

Helâkî (ö.1575)
1982 Mehmed Çavuşoğlu: Helâkî. Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2979. İstanbul.

Hepçilingirler, Feyza (d.1948)
1990 Kırlangıçsız geçti yaz. Öyküler. İstanbul.
1997 Savrulmalar. İstanbul.

Heuser-Şevket, Fritz ??
1942 Türkisch-deutsches Wörterbuch İstanbul.

Heyd, Uriel (ö.1968)***
1973 Studies in Old Ottoman criminal law. Edited by V.L. Ménage. Oxford.

Heyd, W. ??
1936 Histoire du commerce du Levant au moyen-âge. 2 cilt. Leipzig.

Hikâyei Ebû Alî ibn Sînâ 1302

Hindoglu, Artin (ö.1844)***
1838 Hazīne-i luġāt ou Dictionnaire abrégé turc-français. Vienne.

Hinz, Walther (1906-1992)***
1955 Islamische Maße und Gewichte, umgerechnet ins metrische System. Handbuch der Orientalistik. Ergänzungsband, Heft 1. Leiden.

Hisar, Abdülhak Şinasi (1883-1963)
1941 Fahim Bey ve biz. Hikâye. İstanbul.
1944 [1996] Çamlıcadaki eniştemiz. Hikâye. İstanbul.
1953 Geçmiş zaman köşkleri. İstanbul.

Hist Lex = Historikon lexikon tēs neas hellēnikēs
1933-1984 5 cilt. Athēnai.

Hobson-Jobson
1968 [1903] Hobson-Jobson. A glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases, and of kindred terms, etymological, historical, geographical and discursive. By Col. Henry Yule and A.C. Burnell. New edition edited by William Crooke. Second edition. Delhi.

Hoca Taḥsin (1812-1880)
1974 YTEA cilt I, s. 159-165.

Huart, M. Cl. 1921 Un commentaire du qorân en dialecte Turc de Qastamoûni, (XV. siecle), Journal Asiatique, s. 261-216.

Houtsma, M. Th.
1847 Ein alttürkisches Gedicht, ZDMG 43, 69-98.
1894 Ein türkisch-arabisches Glossar. Leiden – E. J. Brill.

Hubschmid, Johannes
1935 Schläuche und Fässer. Wort- und sachgeschichtliche Untersuchungen mit besonderer Berücksichtigung des romanischen Sprachgutes in und ausserhalb der Romania sowie der türkisch-europäischen und türkisch kaukasisch-persischen Lehnbeziehungen. Romania Helvetica Vol. 54; A. Francke AG Verlag, Bern.

Hünalp, Ayhan (1927 – 2013))
1959 [1958] "Büyük yürekli ırgatlar". YH 1959, s. 43-50.
1962 Vapur düdükleri. Ciné-Roman. Ankara.

Hüseynova, Ziver
(2005). Mähdi Hüseyn Säçilmiş Āsärläri I-II-III, Avrasiya Press: Bakı.

Ibrahim, Jamshid ??
1991 Kulturgeschichtliche Wortforschung. Persisches Lehngut in europäischen Sprachen. Wiesbaden.

Ilgaz, Rıfat (1911–1993)
1943 Yarenlik. Şiirler. İstanbul.
1944 Sınıf. Şiirler. İstanbul.
1959 [2007] Stepne [= Rıfat Ilgaz]: Hababam sınıfı. 2 cilt. İstanbul.
1962k Kesmeli bunları. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1962n Nerde o eski usturalar. İstanbul.
1962s Saksağanın kuyruğu. İstanbul.
1969g Garibin horozu. İstanbul.
1969k Karadenizin kıyıcığında. Roman.
1973 Pijamalılar. İstanbul.
1981 Yıldız karayel. İstanbul.
t.y. [1983] Sosyal kadınlar partisi. Öyküler. İstanbul.
1990 Şeker kutusu. İstanbul.
1991ç Çalış Osman çiftlik senin. İstanbul.
1991r Radarın anahtarı. İstanbul.
1996 Yokuş yukarı. İstanbul.

İbn Kemal (1468-1536)
1957 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i ‘Oṣmân, VII– defter. Tenkidli transkripsiyon. Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
1970 Şerafettin Turan: Tevârih–i âl–i Osman. I. defter. Ankara.

İbn Manẓür (1232-1311/1312)
1968 Lisān al–‘Arab. 15 cilt. Beirut

İbn Muhennā,
1340. Kitābu hilyetü’l-insan ve halbetü’l-lisān. Kilisli Mu‘allim Rıf‘at, İstanbul,
1900. P.Y. Melioranskiy: Arab’ filolog’ o turetskom’ yazık’, Sanktpete burg’

İbrahimov, Mirze (1911-1994)***
1960 Böyük dayağ. Bakı.
t.y. Böyük dayağ. Bakı. [Latin harfli]

İdrizof, Halil ??
1957 “Hakikî bir hâdise (hikâye)”. Kaynak. Sofya, s. 51–54.

İleri, Selim (1949-)
1980 Bir akşam alacası. y.y.

İlhan, Attilâ (1925 – 2005))
1953 Sokaktaki adam. Roman. Ankara.
1957 Abbas yolcu. Yolculuk notları. Ankara.
1957z Zenciler birbirine benzemez. Roman. Ankara.
1963-1964 [1982] Kurdlar sofrası. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1972 Hangi batı? (Anılar ve acılar). Ankara.
1973 Bıçağın ucu. Ankara.
1979 [1977] Böyle bir sevmek. İstanbul.
1981f [1980, 1991] Fena halde leman. 4. baskı. y.y.
1981s [1974] Sırtlan payı. Ankara.
1982 [1978] Yaraya tuz basmak. Ankara.
1988 [1981] Dersaadet’te sabah ezanları. Ankara.

İlhan, Cengiz (1927-2011)
1959 [1958] "Hasan Bey ve Bizans". YH 1959, s. 23–30.

İlhan, Mustafa ??
1983 Egin göçerken. İstanbul.

İlhan, Uğur (??1954)
1993 Kırk tas namus. İstanbul.

İlhan, Zeynel ??
1945 Aylâk. Hikâye. İstanbul.
1948k "Kapıcının rüyası". SHD II, sayı 11–12, s. 53–59.
1948s "Saltanat arabası". SHD II, sayı 7, s. 33-41.
1950 "Sancaktar". SHD IV, sayı 26–27, s. 19–29.

İmamoğlu, İsmet ??
1949 "Ardıç başında abam var". SHD III, sayı 18–19, s. 20–24.

İnalcık, Halil (1916-)
1954 Hicrî 835 tarihli Sûret-i defter-i sancak-ı Arvanid. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İnalcık, Halil – Oğuz, Mevlûd b. Ġazavāt-ı Sulṭān Murād b. Meḥemmed Han.

İpekçi, Leyla (1966-)
1998 Maya. İstanbul.

İpşiroğlu, Zehra (1948-)
1998 Konuşan çınar. İstanbul.

İslâm Ansiklopedisi
1940–1986 İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati. 13 cilt. İstanbul.

İsmail Galip [Arcan] (1894 – 1974)
1932b Baloda kulak misafiri. İstanbul.
1932bb Barda bir baskın. İstanbul.
1932dk Diş kirası. İstanbul.
1932ed Eski düğünler. İstanbul.
1932ei Eski ilaçlar. İstanbul.
1932hs Habibe Mollanın sırrı. İstanbul.
1932mb Moda belâsı. İstanbul.
1932p Piyanko cilveleri. İstanbul.
1932s Habibe Mollaya göre spor. İstanbul.
1932ydk Yemeklere dair konferans. İstanbul.
1932ydü Yeni düğünler. İstanbul.
1949 Hava parası. 4 perdelik oyun. Ankara.

İşigüzel, Şebnem (1973-)
1993 Hanene ay doğacak. Öyküler. İstanbul.

İz, Fahir (1911- 2004)
1965 "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan". TM XIV, s. 111–150.

İzbudak, Velet [Çelebi] (1869-1950)
1936a Atalar sözü. İstanbul.
1936i El-İdrâk haşiyesi. İstanbul.

İzgü, Muzaffer (1933-)
1992 [1986] Azrail nasıl rüşvet yedi? İstanbul.
1993 Nasıl baba oldum? Ankara.
2000 Tom Baba'nın Tombalası. Ankara.

Îzolî, D. ??
1987 Ferheng Kurdî–Tirkî, Türkçe–Kürtçe. den Haag.

İzzet Molla, Keçeci-Zāde (1785–1829)
1269/1849 Mihneti Keşan. İstanbul.

İzzetî = Âşık Ali İzzet Özkan (1902–1981)
İlhan Başgöz: Âşık Âli İzzet Özkan. Yaşamı, sanatı, şiirleri. Ankara.

Jaba, Auguste (1801-1894)*- Justi, Ferdinand (1837-1907)*****
1879 Dictionnaire kurde–français. St.–Pétersbourg.

Jarring, Gunnar (1907-2002)
1964 An Eastern Turki – English dialect dictionary. Lund.

Jensen, Hans ??
1931 Neupersische Grammatik – mit Berücksichtigung der historischen entwicklung. Heidelberg.

Jente, Richard ??
1947 Proverbia Communia. A 15th century collection of Duch proverbs together with the Low German version. İndiana University Publications, Folklore Series No. 4. Bloomington.

Johanson, Lars (1936-)
1986 "Zur Konsonantenstärke des Türkischen". OS 33-35, s. 195-209.
1998 "Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive". Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz. Leipzig 4.-7. Oktober 1994, s. 141-150.

Johanson, Lars (1936-) - Csató, Éva Ágnes (1948-)
1998 The Turkic Languages. London–New York.

Jones, William, Sir (1746-1794)
1828 [1783] A grammar of the Persian language. (The 9th ed. with considerable additions and improvements, and some specimens of the finest Persian and Arabic hand writing, for the exercise of the student, by Rev. Samuel Lee). London.

Kabaağaçlı, Cevat Şakir b. Halikarnas Balıkçısı

Kaçan, Metin (1961–2013)
1991 [1990] Ağır roman. İstanbul.
1999 Fındık sekiz. İstanbul.

Kadri, Hüseyin Kâzım (1870-1934)
1926 –1945 Türk lûgati. 4 cilt. İstanbul.

Kafadar, Cemal (1954-)
1992 Müteredddit bir mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun'un rüya defteri. Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 5, s. 168-222.

Kaftancıoğlu, Ümit (1935-1980)
1972 Dönemeç. İstanbul.
1975 Çarpana. Hikâyeler. İstanbul.
1983 İstanbul allak bullak. İstanbul.

Kahane, Henry – Kahane, Renée ??

1977 "Balcone, the window". Romance Philology XXX, no. 4. Berkeley, California, s. 565–573.

1993 "The image of the woman in the Venetianisms of Cephalonia". Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik XLIII. Wien, s. 203–219.

Kahane, Henry ve Renée – Tietze, Andreas (1914-2003)

1958 The Lingua Franca in the Levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin. Urbana, Illinois.

Kakınç, A. Faruk ??

1950 "Geçim meselesi". SHD IV, sayı 28–29, s. 29–32.

1993 "Salepçiler". Varlık Dergisi, sayı 1032. Ankara, s. 59.

Kakuk, Suzanne ??

1973 Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise. Bibliotheca Orientalis Hungarica XIX. Budapest.

Kanık, Orhan Veli b. Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)

Kanlı nigâr

1941 (Anonim) Kanlı nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Kanok, M. Bedri (1933-)

1984 Memleket ipi. Gözü yaşlı mizah hikâyeleri. İstanbul.

Kansu, Ceyhun Atuf (1919-1978)

1949 "Kahvede". YH 1949, s. 43–48.

1954 [1953] "Ormanda". YH 1954, s. 57–63.

1955 [1954] "Geçmiş bir gün". YH 1955, s. 43–48.

1955d Haziran defteri. İstanbul.

Karabudak, A. Faik ??

1950 "Çılgır". SHD IV, sayı 26–27, s. 39–52.

Karahüseyin, Hasan ??

1957 "Fenerli (Monolog)". Kaynak. Sofya, s. 55–58.

1958 "Yakılan mektep (Hikâye)". Çağlıyan. Sofya, s. 59–61.

Karaosmanoğlu, Yakub Kadri (1889–1974)

1928e Erenlerin bağından. İstanbul.

1928s Sodom ve Gomore. İstanbul.

1932 Yaban. Millî roman. İstanbul.

1938 Bir sürgün. Ankara.

1939 [1922] Kiralık konak. İstanbul.

1953–1954 Panorama. Roman. 2 cilt. İstanbul.

1957 Anamın kitabı. İstanbul.

1958 Vatan yolunda. Millî mücadele hâtıraları. İstanbul.

Karapotosoğlu, Kostas ??

1999 "Etymologika sta neoellēnika daneia tēs demodous tourkikēs". Archeion Pontou 48. Athēnai, s. 85-173.

Karasu, Bilge (1930–1995)

1963 Troya'da ölüm vardı. Hikâyeler. Ankara.

1979 [2006] Göçmüş kediler bahçesi. İstanbul.

1995na Narla incire gazel. İstanbul.

1995ne [1994] Ne kitapsız ne kedisiz. Denemeler I. İstanbul.

Karatay, Fehmi Edhem
1961 Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. (Hazırlayan) İstanbul.

Karay, Refik Halid (1888–1965)
1939a [1918, 2009] Ago Paşanın hatıratı. 2. basılış. İstanbul.
1939i Bir içim su. 2. basılış. İstanbul.
1939 yk [1992yk] Yezidin Kızı. İstanbul.
1940g Gurbet hikâyeleri. İstanbul.
1940k Kirpinin dedikleri. İstanbul.
1940m [1919] Memleket hikâyeleri. 2. basılış. İstanbul.
1947 Anahtar. Roman. 2Dıv. basılış. İstanbul.
1964 Bu bizim hayatımız. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Kasem-Beg, Mirza Alexander
1981 [1848–1849] Allgemeine Grammatik der Türkisch Tatarischen Sprache. Amsterdam.

Kātib Çelebī (1609–1657)
1329 Tuḥfetü l-kibār fī esfāri l-biḥār. İstanbul.

Kavukçu, Cemil (*1951)
1997 [1995] Uzak noktalara doğru. Öykü. İstanbul.
1998 Dönüş. Roman. İstanbul.
2000 [1999] Dört duvar beş pencere. Öyküler. İstanbul.
2001 [2010] Gemiler de ağlarmış. Öyküler. İstanbul.

Kawaguchi, Yuji ??
1992 "Sur les adjektifs intensifs en Turc moderne". Turcica XXIV, s. 317-330.

Kayacan, Feyyaz (1919–1993)
1962 Sığınak hikâyeleri. İstanbul.
1968 Mutlu azınlık ve Âdem ile Mâdem; sevgililer; oda. Birer perdelik dört oyun. İstanbul.

Kaygılı, Osman Cemal (1890–1945)
1339 Altun babası. İstanbul.
1930 "Çocukken geçtiğim yolda". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93–100.
1938a Aygır Fatma. İstanbul.
1938s Sandalım geliyor, varda!.. Roman. İstanbul.
1939 [2011] Çingeneler. Bundan 25–30 yıl önce yaşanmış hakikî ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır. İstanbul.
2003 Köşe bucak İstanbul. Hazırlayan: Yıldırım, Tahsin. İstanbul.

Kaynak
1957 Hazırlıyanlar B. Çakırof–H. Karahuseyin. Sofya.

Kāżī Burhānüddīn (1334-1399)
1980 Muharrem Ergin: Kadı Burhaneddin divanı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2244. İstanbul.

Kazimirsky, A. de Biberstein ??
1846, 1860 Dictionnaire Arabe–Français. c. I+II. Paris.

Keçeci-Zāde b. İzzet Molla (ö.1830)

Kemal Bekir b. Manav, Kemal Bekir (1924-)

Kemal Edip, Urfalı ??
1945 Urfa Ağzı. İstanbul.

Kemal Tahir (1910–1973)
1955g Göl insanları. İstanbul.
1955s Sağırdere. Roman. İstanbul.
1957k [2004] Körduman. Roman. İstanbul.
1957r [1973, 2011] Rahmet yolları kesti. Roman. İstanbul.
1958 Yedi çınar yaylası. İstanbul.
1967 Bozkırdaki Çekirdek. İstanbul.
1961 [2007] Esir şehrin mahpusu. Roman. İstanbul.

[Aksüt] Kemali, Ali (1884-1962)***
1932 Erzincan. Tarihî, coğrafî, içtimaî, etnoğrafî, idarî, ihsaî tetkikat tecrübesi. y.y.

Kenan Hulûsi (1906–1943)
1938 "Dörthanlıların kulaksızı". Yaşar Nabi 1938. İstanbul, s. 103–126.
1944 Bir yudum su. Hikâyeler. İstanbul.

Kent, Tevfik ??2004]
1965 Çelik Yıldırım. İstanbul.

Kerestedjian, Bedros Effendi (1840-1907)
1912 Dictionnaire étymologique de la langue turque. Londres.

Kerimof, Yusuf (1922-)***
1957 "Kör çıban (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 112–115.

Keskin, Yıldırım (1932–2012)
1953 [1952] "Parador ve sonrası". YH 1953, s. 108–119.
1954 [1953] "Enrico". YH 1954, s. 93–99.
1955 [1954] "Bir gece giden". YH 1955, s. 64–71.
1957 Bir gecenin beyliği. İstanbul.

Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebī (1546–1607)
1978, 1981 Teẕkiretü ş–şu'arā. Eleştirmeli baskıya hazırlayan İbrahim Kutluk. 2 cilt. Ankara

Kısakürek, Necip Fazıl (1905–1983)
1935 Tohum. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Bir adam yaratmak. Piyes, 3 perde. İstanbul.

Kıvanç, Metin (Ümit) (1956-)
1995 [1995] Yalnız olmuyor. İstanbul.

Kieffer, J. D. – Bianchi, T. X.
1835, 1837 Türk ve fransa lisānlarınıŋ luġati. Dictionnaire turc–français a l'usage des agent diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs et autres voyageurs dans le Levant. 2 cilt. Paris.

Kilimci, Suphi ???
1949 "Yatakhane hademesi Topal Osman". YH 1949, s. 54–64.

Kissling, Hans Joachim (1912-1985)
1951 "Baljemez". ZDMG CI, s. 333–340.
1937 Über einige Bildungssuffixe im Osmanischen. ZDMG 91: 699-710.

Klein, Ruth ??
1950 Lexikon der Mode. Drei Jahrtausende Europäischer Mode. Baden–Baden.

Klimov, Georgiĭ Andreevich
1964 Étimologiçeskiy slovar' kartvel'skịh yazıkov. Moskva.

Kluge, Friedrich (1856-1926)
1975 [1883] Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. basım. Berlin–New York.

Kocagöz, Samim (1916-1993)
1941 Tellikavak. Hikâyeler. İstanbul.
1946 Sığınak. Hikâyeler. İstanbul.
1948 "Gecekondu". SHD II, sayı 6, s. 39–46.
1949a "Allah, devlet ve toprak". SHD II, sayı 13-14, s. 46–62.
1949d "Düşman". SHD III, sayı 24-25, s. 43-50.
1954 Cihan şoförü. Hikâyeler. İstanbul.
1957 "Başkan. Mizah hikâyesi." Perşembe yağmurları. Ankara, s. 31–41.

Kocatürk, Vasfi Mahir
1955 Tekke Şiiri Antolojisi, Buluş Kitabevi.

Koçu, Reşat Ekrem (1905-1975)
1938 Ahmed Rasim. Hayatı, seçme şiir ve yazıları. İstanbul.
1958–1971 [1946–1948] İstanbul Ansiklopedisi. 2. baskı, 10 cilt. İstanbul.
1967/1969 Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğü. Ankara.

Kodaman, Hulûsi ??
1944 Zar – kâğıt oyunları ve hileleri. İstanbul.

Kokona, Vedat (1913-1998)
1977 Fjalor shqip–frengjisht. Tiranē.

Kongar, Emre (1941-)
1991 [1989] Hocaefendi'nin Sandukası. Roman. 7. basım. İstanbul.

Konyalı, İbrahim Hakkı (1895/1896-1984)
1946 Alanya (Alâiyye). İstanbul.
1974-75 Âbideleri ve kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi. 3 cilt. İstanbul.

Koray, Kenan Hulûsi b. Kenan Hulûsi (1906-1943)

Korkmaz, Zeynep (1922-)
1956 Güney–Batı Anadolu ağızları. Ses bilgisi (Fonetik). Ankara.
1959 "Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme". A.Ü. Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi XVII, sayı 3–4, s. 275–358.
1963 Nevşehir ve Yöresi ağızları. I, ses bilgisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi yayınları, sayı 142. Ankara.
1973 b. Şeyhoğlu, Ṣadru'd-dīn
1992 Gramer terimleri sözlüğü. Ankara.
1994 [1965] Bartın ve Yöresi ağızları. 2. baskı. Ankara.

Kornfilt, Jaklin
1997 Turkish. [Descriptive Grammars]. London-New York.

Korok, Daniş Remzi (1905-1976)

1942 İncili çavuş. İstanbul.

Kostov, K. ??

1974 "Lehnwörter zigeunerischen Ursprungs im türkischen Argot. Sprache, Geschichte und Kultur der altaischen Völker". Protokollband der XII. Tagung der Permanent International Altaistic Conference 1969 in Berlin. Herausgegeben von Georg Hazai und Peter Zieme. Berlin, s. 357–361.

Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

1932 Anadilden derlemeler (İshak Refet ile beraber). Ankara.

1935 Ankara Budun bilgisi. Ankara Halkevi, Dil – Tarih – Edebiyat Şubesi, no. 14. Ankara.

1944 Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme. T.C. Maarif Vekilliği, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü yayınlarından. Ankara.

1947 Yuvaktaşı. Halk diriminden mülhelm içtimaî ve millî roman. İstanbul.

1952 Anadilden derlemeler II. (Orhan Aydın ile beraber). Ankara.

Kowalski, Tadeusz (1889-1948)

1933 Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord–Est. Polska Akademja Umejętnosci. Prace Komisji Orjentalistycznej no. 16. Kraków.

1926 "Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien". WZKM XXXIII, s. 166-231.

1929 Karaimische Texte im Dialekt von Troki, Krakowie.

Kökden, Uğur (1934-)

1995 Seslerin resmi. Deneme. İstanbul.

Kömürciyan, Eremya (1637–1695)

1981 Eremya Çehelebi Kömürjian's Armeno–Turkish poem "The Jewish bride". Edited by Avedis K. Sanjian–Andreas Tietze. Budapest.

Köprülüzade/Köprülü, Meḥmed Fuad (1890-1966)

1918 Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. İstanbul.

1934 Eski şairlerimiz. Divan Edebiyatı Antolojisi. İstanbul.

1935 Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. Ortaçağ ve Yeniçağ Türklerinin Halk Kültürü Üzerine Coğrafya, Etnoğrafya, Etnoloji, Tarih ve Edebiyat Lûgati. İstanbul.

1939 Türk Sazşairleri. Antoloji, XVI–XVIII. asırlar. İstanbul.

Körükçü, Muhtar (1915–1985)

1948 "Aş erme meselesi." YTH I, s. 67–71.

1949 "Vatandaş hukuku". YH 1949, s. 65–70.

1950 Köyden haber. İstanbul.

1952 [1951] "Kendime ve bizlere dair". YH 1952, s. 28–35.

1953 [1952] "Dişçi". YH 1953, s. 78–82.

1954 A. İstanbul.

Kraelitz, Friedrich (1876-1932)***

1921 Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch–historische Klasse, Sitzungsberichte, c. 197, 3. Abhandlung. Wien.

Krauss, Heinrich (1922-2014)
1993 Geflügelte Bibelworte. Das Lexikon biblischer Redensarten. München.

Kreiser, Klaus (1945-)
1975 Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliyā Çelebī. Freiburg.

Kriaras, Emmanouna ??
1969–1993 Lexiko tēs mesaiōnikēs hellēnikēs dēmōdous grammateias, 1100–1669. 11 cilt. Thessalonikē.

Kulin, Ayşe (1941-)
1997 [1997] Adı: Aylin. İstanbul.

Kúnos, Ignacz (1862-1945)
1908. *Das Türkische Volksschauspiel "Orta Ojnu".* Leipzig.

Kunt, Bekir Sıtkı (= Bekir Sıtkı) (1905–1959)
1933 Memleket hikâyeleri. İstanbul.
1937 Talkınla salkım. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yataklı vagon yolcusu. İstanbul.
1949 "Eski köye yeni imam". YH 1949, s. 71–73.
1952 [1951] "Kömür". YH 1952, s. 10–15.
1953 [1952] "Sıra". YH 1953, s. 11–17.
1957 [1956] "Şimdikiler". YH 1957, s. 3-9.

Kurdoev, K.K. ??
1960 Kurdsko-russkiy slovar'. Akademiya Nauk SSSR, Institut Vostokovedeniya. Moskva.

Kurdoev, K.K. – Yusupova, Z.A. ??
1983 Kurdsko–russkiy slovar' (Sorani). Moskva.

Kurşunlu, Nazım (1911–1980)
1952 Branda bezi. İstanbul.

Kuru, Mahmut (1928-1976)
1957 Taşlı tarla. İstanbul.

Kut, Günay (1939-)
1971 "Veysî'nin divanında bulunmayan bir kasidesi üzerine". TDAY, s. 169-178.
Krş. Gazâlî ve Sehī Beg.

Ḳuṭbeddīn İzniḳī, b. Meḥmed (ö.1418)
836/1433 Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn HS. Berlin Staatsbibliothek, Ms. or. quet. 1856.

Kutlu, Ayla (1938-)
1983 Tutsaklar. Ankara.
1983c Cadı ağacı. Roman. Ankara.
1987 Hoşça kal umut. Roman. Ankara.
2000 [1990] Sen de gitme Triyandafilis. Ankara.
1995 Mekruh kadınlar mezarlığı. Bütün eserleri 10. Ankara.

Küçük İskender (1964-)
1996 Güzel annemin hayal gücü. Şiirler. İstanbul.

Kültür, İsmet
1943 "Recep Ağa". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 55-60.

Kür, Pınar (1943-)
1976 Yarın... Yarın... Ankara.
1979 [1979] Asılacak kadın. Ankara.
1983 Akışı olmayan sular. Öyküler. İstanbul.
1984 Küçük oyuncu. Roman. İstanbul.
1987 Bir deli ağaç. Öyküler. Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1932-)
1983 Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri. İstanbul.

Landmann, Salcia (1911-2002)
1964 Jiddisch. Abenteuer einer Sprache. München.

Lane, Edward W. (1801-1876)
1984 Madd al-ḳāmūs. An Arabic-English Lexicon. 2 cilt. Cambridge.

Laṭīfī (1491-1582)
1314 Teẕkire-i Laṭīfī. Der-Sa'ādet.

Laude-Cirtautas, Ilse ??
1961 Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten. Wiesbaden.

Laut, Jens Peter (1954-)***
2000 Zur Rolle des alttürkischen in der türkeitürkischen Lexik. Folia Orientalia XXXVI, s. 183-195.

Lazard, Gilbert (1920 -)
1957 Grammaire du Persan Contemporain. Paris.

League of Arab States
1977 Terminology of health and the human body in public education. cilt V. Casablanca.

LeCoq, Albert von (1860-1930)
1916 Volkskundliches aus Ost-Turkestan. Berlin.

Leloir, Maurice (1851/1853?-1940)
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et des étoffes des origines à nos jours. Paris.

Le Robert
1986 Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. 9 cilt. Paris.

Levend, Agâh Sırrı (1894-1978)
1943 Divan Edebiyatı. Kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar. 2. basım. İstanbul.

Levent, Numan Ali (1935-2001)***
1955 [1954] "Direğin yanındaki insan". YH 1955, s. 112-114.

Levitchi, Leon (1918-1991)
1973 Dictionar Român-Englez. 3. baskı. Bucureşti.

Levy, Reuben (1891-1966)
1951 The Persian language. London. New York.

Ligeti, Louis (1902-1987)
1980 ,,A propos du Rhotacisme et du Lamdacisme". CAJ XXIV, s. 222-250.

Littmann, Enno (1875-1958)
1924 Morgenländische Wörter im Deutschen. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage nebst einem Anhang über die amerikanischen Wörter. Tübingen.

Lokotsch, Karl ??
1927 Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg.

Lugs, Jaroslav ??
1956 Handfeuerwaffen. Systematischer Überblick über die Handfeuerwaffen und ihre Geschichte. 2 cilt. Praha.

Luvsandendev, A. ??
1957 Mongol'sko–russkiy slovary. Moskva.

Mahmud Yesari (1895–1945)
1928 Çulluḳ. İstanbul.
1930 Bağrıyanık Ömer. Roman. İstanbul.
1932 Su sinekleri. Roman. İstanbul.
1937 Sürtük. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Yakacık mektupları. Hikâyeler. İstanbul.
1943 [1933, 1974] Tipi dindi. 2. basılış. İstanbul.

Maḥdūmḳulı Firāġī (1733–1797)
1889 Armin Vámbéry. "Die Sprache der Turkomanen und der Diwan Machdumkuli's". ZDMG 33, s. 387-444.

Majidi, Mohammad-Reza ??
1995 Rückläufiges Persisches Wörterbuch. Hamburg.

Makal, Mahmut (1930-)
1950 [1978, 2008] Bizim köy (Bir köy öğretmeninin notları). İstanbul.
1952 Köyümden. Köy öğretmeninin notları: II. İstanbul.
1954 Memleketin sahipleri. İstanbul.
1957h Hayal ve gerçek. İstanbul
1957k Kuru sevda. İstanbul.
1959 17 Nisan. İstanbul.
1960 Kalkınma masalı. İstanbul.
1965 Köye gidenler. Hikâye. İstanbul.
1970 Kokmuş bir düzende. Ankara.
1971 [1968] Yer altında bir Anadolu. 2. yayımı. İstanbul.
1975 Bizim Köy. İstanbul, Derinlik Yayınları.
1979 Köy enstitüleri ve ötesi. (Anılar, belgeler). İstanbul.
1980 [1957] Hayal ve gerçek. İstanbul.
1980b [1957] Bir işçinin günlüğünden. İstanbul.

Manav, Kemal Bekir (= Kemal Bekir) (1924-)
1948 "Berberin düşündükleri". SHD II, sayı 7, s. 43–51.
1949a "Anlıyan için". YH 1949, s. 75–85.
1949h "Hazırlık". SHD III, sayı 24–25, s. 5–14.
1958 Yabancılar. Roman. İstanbul.
1961 Kaçaklar. Roman. İstanbul.

Mansuroğlu, Mecdut
1947 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Dehhanî ve Manzumeleri. İstanbul.

1946 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Şeyyad Hamza'ya Ait Üç Manzume. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, TED 1-4.
1953 "Drei Gedichte Şayyād Ḥamza's". UAJb XXVI/1–2, s. 78–89.
1958 b. Sultan Veled

Marchand, Hans
1953 "Die Bildung der lautsymbolischen Wörter im Türkischen". Oriens VI, s. 50–62.

Margosyan, Mıgırdiç (1938-)
1996 [1995] Söyle Margos nerelisen? Öykü. İstanbul.

Maṭraḳçī, Naṣūḥü's-Silāḥī (ö.1536)
1976 Hüseyin G. Yurdaydın: Beyān-ı menāzil-i sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān. Ankara.

Me'ālī (1490-1535/1536)***
1982 Edith Ambros: Candid penstrokes. The lyrics of Me'ālī, an Ottoman poet of the 16th century. Berlin.

Meḥmed ??
1965 [1398] Sedit Yüksel: Işk-nâme. İnceleme – metin. Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: 150. Ankara.

Meḥmed 'Ākif (1873–1936)
t.y. [1911] Ṣafaḥāt. İstanbul.

Meḥmed Ḫālid (Bayrı) (1896–1958)
1934 İstanbul argosu ve halk tabirleri. İstanbul.

Meḥmed Hurşīd ??
1974 YTEA cilt I, s. 308–309.

Meḥmed Ra'üf (1875–1931)
1331 Bir 'aṣḳıŋ tārīḫi. Der-Sa'ādet.

Mehmet Selâhattin (1923-)
1971 Küçük dünya. Roman. İstanbul.
1977 Sam yeli. İstanbul.

Meḥmed Şefīḳ ??
1288 [1115] Şefīḳ-nāme-i 'ibret-me'āl. [İstanbul].

Meḥmed Tevfīḳ (1843-1893
1300 İstanbulda bir sene. Beşinci ay: Meyḫāne. İstanbul.

Mélikoff, Irène (1917-2009)
1954 Le Destān d'Umūr Pacha. (Düstūrnāme-i Enverī). Paris.
1960 La geste de melik Dānişmend. Étude critique du Dānişmendnāme. Tome II: Édition critique avec glossaire et index. Paris.

Mélikoff-Sayar, Irène b. Mélikoff, Irène

Memet Fuat (1926-2002)
1998 [1997] Gölgede kalan yıllar. Anı. İstanbul.

Ménage, Victor L. ??
1976 "Edirne'li Rûhi'ye atfedilen Osmanlı tarihinden iki parça". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara, s. 311–333.

Menges, Karl Heinrich (1908-1999)

1968 The Turkic Languages and Peoples. Wiesbaden.

1971 "Zur Etymologie von Türkisch avurt etc. 'mundvoll', avuč, avut/ aðut 'handvoll'". Zentral-Asiatische Studien des Seminars für Sprach- und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn. Wiesbaden, s. 139-143.

1984 "Das Problem der 'gelehrten Volksetymologie'". Die slawischen Sprachen 6, s. 45–76.

1991 "Der Instrumentalis und einige seiner Funktionen im Türkischen, anderen altajischen und verwandten Sprachgebieten". Turcica XXI-XXIII, s. 321–342.

1994 "Uigurisch ***vajdury*** 'Bergkristall, Beryll', Ursprung und seine Verbreitung". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 161–167.

Meninski, Franciscus à Mesgnien (1623-1698)

1680 Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae... lexicon turcico–arabico–persicum. 4 cilt. Vienna.

1780 Lexicon arabico–persico–turcicum. 2. Basım. 4 cilt. Vienna.

Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı)

1944 Kabusname. İstanbul.

1966 Orhan Şaik Gökyay: Kabusname. İstanbul.

Meriç, Cemil (1916–1987)

1992 [1992] Jurnal. Cilt 1. İstaṇbul.

Meriç, Nezihe (*1925)

1950 "Evin tuzu biberi". SHD V, sayı 40–41, s. 40–41.

1951a "Alaturka şarkılar". SHD V, sayı 40–41, s. 9–18.

1951kt "Keklik türküsü". SHD V, sayı 40–41, s. 51–60.

1951o "Oda müziği". SHD V, sayı 40–41, s. 71–79.

1951pn "Püf noktası". SHD V, sayı 38–39, s. 65–78.

1956 Topal koşma. Hikâyeler. Ankara.

1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. basılışı. Ankara.

1965 Menekşeli bilinç. Hikâyeler. Ankara.

Mes'üd b. Aḥmed (14. yy.)

1925 I. H. Mordtmann: Suheil und Nevbehār. Romantisches Gedicht des Mes'üd b. Aḥmed (8. Jhdt. d. H.). Hannover.

1991 Cem Dilçin: Süheyl ü Nev–bahār. İnceleme – metin – sözlük. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 51. Ankara.

Mészáros, Gyula

1907 Osmán-Török Babonák. Keleti Szemle, 130-145.

Metzler

1993 Metzler Lexikon Sprache (yay. Glück, Helmut). Stuttgart-Weimar.

Meyer, Gustav (1850-1900)

1893 Türkische Studien I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch–Türkischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXVIII. Wien.

1894 Neugriechische Studien. II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. Sitzungsberichte

der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe CXXXII. Wien.

Meyer-Lübke, Wilhelm (1861-1936)
1935 Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1935.

Mihrī Ḫātūn (??-1512)
1967 E.I. Maştakova: Mihrī Ḫātūn. Divan. Kritičeskiy tekst i vstupitel'naya stat'ya. Moskva.

Mikhaïlov, Mikhaïl ??
1930 Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turc-ottomans. Leipzig.

Miklosich, Franz (1813-1891)
1889 "Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente im türkischen Sprachschatze". Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe CXVIII. Wien, s. 1-29.

Misailidis, Evangelinos (1820-1890)
1986 Robert Anhegger - Vedat Günyol: Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i dünya ve Cefakâr-u Cefakeş). İstanbul.

Mladenov, Stefan ??
1941 Etimologiçeski i pravopisen reçnik na bılgarskiya knijoven ezik. Sofia.

MNTESz = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára
1967-1984 4 cilt. Budapest.

Molla Nāsrāddin.
2004. Molla Nāsrāddin Lātifālāri. Bakı.

Moldavsko-Russkiy slovar'.
1961 Moskva.

Molino, Giovanni (17. yüzyıl?)
1641 Dittionario della lingua italiana e turchesca. Roma.

Mollova, Mefkûre (1927- 2007?)***
1957 "Rodopları gezerken (Yol notları)". Kaynak. Sofya, s. 77-81.
1958 "Yaz seyahati notları". Çağlıyan. Sofya, s. 73-77.

Moravcsik, Gyula (1892-1972)
1943 Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen. Budapest.

Muğanna, İsa
(2009) Seçilmiş Äsärlāri 1-6, Avrasiya Press: Bakı.

Muhteremoğlu, Āfet (1937-)
1959 [1958] "Fildişi kule". YH 1959, s. 110-112.

Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn, b. Ḳuṭbeddīn İzniḳī.

Mundy, Cyril ??
1957 "Evet, evet ki and geyise". Studia altaica. Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957. Wiesbaden, s. 118-125.

Mungan, Murathan (1955-)

1989 [1985] Son İstanbul. İstanbul.
1996 Murathan '95. İstanbul.
1999 [1999] Üç aynalı kırk oda. İstanbul.

Musahipzade Celal (1870–1959)

I936aa Atlı ases. Şarkılı piyes, 3 perde. İstanbul.
1936ak Aynaroz kadısı. Komedi, 7 tablo. İstanbul.
1936ba Balaban Ağa. Komedi, 8 tablo. İstanbul.
1936dş Demirbaş Şarl. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936fd Fermanlı deli hazretleri. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936g Gülsüm. Facia, 4 perde. İstanbul.
1936gg Gül ve gönül. Piyes 2 perde, 4 tablo. İstanbul.
1936ie İstanbul Efendisi. Komedi, 3 perde, 1 tablo. İstanbul.
1936k Kaşıkçılar. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1936kd Bir kavuk devrildi. Komedi, 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1936kö Köprülüler. Tarihî piyes, 3 perde. İstanbul.
1936l Lale devri. Şarkılı tarihî 0peret, 3 perde. İstanbul.
1936mh Macun hokkası. Şarkılı komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ms Mum söndü. Komedi, 5 tablo. İstanbul.
1936pp Pazartesi... Perşembe. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936s Selma. (İstanbul'un imarı). Dram, 3 perde. İstanbul.
1936y Yedekçi. Komedi, 3 perde. İstanbul.

Mustafa Niyazi (1912–1977)

1950 "Çoban". SHD IV, sayı 26–27, s. 53–57.

Muṣṭafā Sāmī Efendi (ö.1855)***

1974 [1256] Avrupa risālesi, YTEA I, s. 73–83.

Mustafa Şerif ??

1959 [1958] "Pis hava". YH 1959, s. 31–35.

Mühendis Fāiḳ ??

1974 YTEA cilt I, s. 84–87.

Müller, F.W.K (1863-1930).

1908. Die Anbetung der Magier, ein christlihes Bruchstück. 2. Die Reste des buddhistischen "Goldglanz-Sütra". Ein vorläufiger Bericht. Uigurica I. Berlin.
1911 Uigurica II, Berlin

Münīf Paşa (1830-1910)

1974 Çeşitli Makaleler, YTEA cilt I, s. 177–203. İstanbul.

Müstaḳīm-zāde

2001 Anetshofer, Helga und Karateke, Hakan T.: Traktat über die Derwischmützen (Risālei tāciyye) des Müstaḳīm-zāde Süleymān Sa'deddīn (st. 1788). Leiden, Boston, Köln.

Nâbî-zâde Nâẓım (1862–1893)

1307 [1889, 1943] Kara Bibik. Hikâye. İstanbul.
1960 [1894] Zehrâ. Külliyat. Ankara.

Nadi, Nadir (1908-1991)

1989 [1985] Dostum Mozart. İstanbul.

[Örik], Nahit Sırrı (1895-1960)

1934 Muharrir. Piyes. Ankara.

Na'îmâ, Muştafâ (ö.1715)

1280 Târîh-i Na'îmâ. 6 cilt. İstanbul.

Namazov, Ġ. M.

2005. *Üzeyir Hacıbäyov - Seçilmiş Äsärläri I-II*, Şärġ-Ġärb, Bakı.

Nâmık Kemâl (1840-1888)

1307 [1289] Vaṭan yâḫud Silistre, dört faṣl – tiyatro. Def'a-i sâbi'. İstanbul.
1941 Sadeddin Nüzhet Ergun; Namık Kemal'in Şiirleri. İstanbul.
1944 [1867] İntibah. Sergüzeşt-i Ali Bey. Ankara.
1967-1986 Fevziye Abdullah Tansel; Namık Kemal'in Hususî Mektupları. 4 cilt. Ankara.
1978 Çeşitli Yazılar, YTEA cilt II, s. 183-494.

Naum-Dühani, Said (1892-1970)***

1947 Vielles Gens. Vielles Demeures. Topographie sociale de Beyoğlu au XIXème Siecle. İstanbul.

Nâzım Hikmet (1902-1963)

1930 Varan 3. İstanbul.
1932 Kafa tası. Facia, 3 kısım, 15 bap. İstanbul.
1935 Unutulan adam. Piyes, 3 perde: 6 tablo. İstanbul.
1965e Enayi. Oyun 3 perde. Ankara.
1965i İnek. Oyun 3 perde. Ankara.
1965s Saat 21-22 Şiirleri. İstanbul.
1936a Alman faşizmi ve ırkçılığı. İstanbul.
1936s Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin destanı. İstanbul.
1966 Sabahat. Oyun. İstanbul.
1967 Şiirler 1916-1951. Sofya.
1969 Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri. İstanbul.
1970. Yeni Şiirler. İstanbul.

Naẓmî (?-1555)

1928 Köprülü-zâde Meḥmed Fu'âd. Millî edebiyyât cereyânınıŋ ilk mübeşşirleri ve Dîvân-ı türkî-yi basîṭ. XVI'nci asır şâ'irlerinden Edirneli Naẓmî'nin eşeri. İstanbul.

Necâtî Beg (?-1509)

1963 Ali Nihad Tarlan: Necatî Beg divanı. İstanbul.

Necatigil, Behçet (1916-1979)

1956 Eski toprak. İstanbul.
1968 İki başına yürümek. Şiirler. İstanbul.
1970 Üç turunçlar. Beş kısa oyun. İstanbul.
1976 Sevgilerde. Bütün şiirlerinden seçmeler. İstanbul.

Németh, Gyula (1890-1976)

1916 Türkische Grammatik. Berlin & Leipzig.
1919 "Das Feraḥ-nâme des Ibn Ḫaṭîb. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert". Le Monde Oriental XIII, s. 145-184.
1965 Die Türken von Vidin. Sprache. Folklore, Religion. Budapest.

Nesin, Aziz (1915-1995)

1956 Damda deli var! Mizah hikâyeleri. İstanbul.

1957h [1955] Kadın olan erkeğin hatıraları. 2. baskı. İstanbul.
1957k Kazan töreni. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958g Gıdı gıdı. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958k [2. baskı] Koltuk. İstanbul.
1958m Memleketin birinde. Mizah masalları. İstanbul.
1959b Bir şey yap Met! Oyun, 5 tablo. İstanbul.
1959k Kör döğüşü. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1959s [1957] Bir sürgünün hâtıraları. İstanbul.
1960a Az gittik uz gittik. Fıkralar. İstanbul.
1960g Gözüne gözlük. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1961k Bir koltuk nasıl devrilir? İstanbul.
1961y Yüz liraya bir deli. İstanbul.
1961z Zübük. Kağnı gölgesindeki it. İstanbul.
1962 Biz adam olmayız. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1964. Namus gazı. Ankara.
1965 Sosyalizm geliyor savulun! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1966 Böyle gelmiş böyle gitmez. Otobiyografi. İstanbul.
1967b Böyle gelmiş böyle gitmez II. Yokuşun başı. Özyaşam. İstanbul.
1967 Fil Hamdi. İstanbul.
1968 Vatan sağolsun. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970c Hadi öldürsene canikom! Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1970i [1955] İt kuyruğu. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970r [1968] Tut elimden Rovni. Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1972i İnsanlar uyanıyor. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1972m [1957] Mahallenin kısmeti. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1975 [1965] İhtilâli nasıl yaptık. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1976d Duyduk duymadık demeyin. Seyahatnâme. İstanbul.
1988 Nah kalkınırız. Öykü. İstanbul.
1989 'Namus gazı', 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 43-70.
1992 [1958] Nazik alet. Öykü. İstanbul.
1995 Sizin memlekette eşek yok mu? Aziz Nesin'in Aziz Nesin'den seçtikleri. İstanbul.

Neşrī (1450-1520).
1859 Nöldeke, Th. "Auszüge aus Neśrî's Geschichte des osmânischen Hauses". ZDMG XIII, 176-218, 342.

Nev'ī (1533-1599)
1977 Mertol Tulum–M. Ali Tanyeri: Nev'î divanı. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2160. İstanbul.

Noll, Volker (1938-)
1996 "Der arabische Artikel ***al-*** und das Iberoromanische". Romania Arabica. Festschrift für Reinhold Kontzi zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Jens Lütke. Tübingen.

Nutku, Özdemir (1931-)
1977 Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri. İstanbul.

OED = Oxford English Dictionary (Compact Edition 1971)

Oğuz, Cemal ??
1959 [1958] "Micheline'in mavi bir tayyörü olacak". YH 1959, s. 89–98.

Oğuzkan, A. Ferhan (1921- ??)
1951 "Kısmetçi". YH 1951, s. 57-66.
1953 [1952] "Sıcak bir yazdı". YH 1953, s. 87–99.

Ohannessian, Mihran ??
1925 Dictionnaire arménien-français. Constantinople.

Okay, Orhan (1931-)
1975 Batı medeniyeti karşısında Ahmed Midhat Efendi. Ankara.

Oktay Rifat (1914-1988)
1954 Karga ile Tilki. İstanbul.
1961 Bir takım insanlar. Oyun, 2 perde. İstanbul.

Okuyucu, Cihan
1987 "Mustafa Cinânî ve 'Bedâyi'ü'l-âsâr'ı". Tarih enstitüsü dergisi XIII. İstanbul, s. 351–385.

Olcay, Hamdi
1949 "Kıskanç". SHD III, sayı 18–19, s. 41–50.
1951ah "Arslan horoz". SHD V, sayı 38–39, s. 39–45.
1951ak "Ayran kabarması". SHD IV,sayı 36–37, s. 31–41.
t.y. [1952?] "Mardinli Abdi". SHD V, sayı 47, s. 5–10.

Onaran, Mustafa Şerif (1927-2013)
1957 [1956] "Kale kapısı". YH 1957, s. 83–86.

Onger, Fahir (1920–1971)
1944 "Aynı minval üzere". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 48–52.

Oran, Bülent (1924-2004)
1956 Kapatma. Mizah hikâyeleri. İstanbul.

Orbeli, I.A. ??
1957 Kurdsko–russkiy slovar'. Moskva.

Orhan Kemal (1914–1970)
1947 "Uyku". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 211–225.
1948a "Afaracı Hac'eli". SHD II, sayı 9–10, s. 29–34.
1948e "Eskici ve oğulları". SHD II, sayı 6, s. 35-37.
1948g "Eski gardiyan". YTH I, s. 45-58.
1949a "Âmir ve memura dair". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 137-142.
1949b [2016] Küçük Adamın Notları: I. Baba evi. İstanbul.
1949e Ekmek kavgası. Hikâyeler. İstanbul.
1949p "Piyango bileti". YH 1949, s. 49–53.
1949r "Recep". SHD II, sayı 13–14, s. 37–45.
1949s "Sarhoşlar". SHD III, sayı 24–25, s. 31–41. [Bu hikâye 1951s cildinde de var.]
1950â [1957, 2000] Küçük Adamın Notları. 2. Âvare Yıllar. İstanbul.
1950c "Celfin Eti". YH 1950, s. 29–34.
1950d "936". SHD IV, sayı 30–31, s. 49–56.
1950e "Ekmek peşinde". SHD IV, sayı 30–31, s. 61–67.
1950i "İki kız". SHD IV, sayı 30–31, s. 57–59.
1950k "Kırmızı mantolu kadın". SHD IV, sayı 30–31, s. 25–37.
1950ö "Ölürmüsün, Öldürürmüsün?" SHD IV, sayı 39–31, s. 39–44.

1950t “Telefon”. SHD IV, sayı 30–31, s. 69–90.
1951b “Baba”. SHD IV, sayı 36–37, s. 9–29.
1951n “Nurettin Şadan Bey”. SHD V, sayı 38–39, s. 13–38.
1951s Sarhoşlar. İstanbul.
1952c Cemile. Roman. İstanbul.
1952ç Çamaşırcının kızı. İstanbul.
1952m [1982] Murtaza. Roman. İstanbul.
1953 [1952] “Macera”. YH 1953, s. 28–33.
1954b Bereketli topraklar üzerinde. Roman. İstanbul.
1954k [1953] “Kırk yaş”. YH 1954, s. 10–14.
1954y 72inci koğuş. İstanbul.
1956 Arka sokak. İstanbul.
1957 Kardeş payı. Hikâyeler. Ankara.
1959 Gâvurun kızı. İstanbul.
1963d Dünyada harp vardı. Hikâyeler. İstanbul.
1963m Mahalle kavgası. Büyük hikâye. İstanbul.
1965f Bir Filiz vardı. Roman. İstanbul.
1965i İspinozlar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1966 İşsiz. Hikâyeler. İstanbul.
1966m Müfettişler müfettişi. İstanbul.
1968g Grev. Hikâyeler. İstanbul.
1968ö Önce ekmek. Hikâyeler. İstanbul.
2005 Eskici ve Oğulları. İstanbul.
2016 Baba Evi-Avare Yıllar. İstanbul.

Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
1947 “Kan”. SHD I, sayı 3, s. 61–68.
1994 [1951] Bütün şiirleri. 22. basım. Ankara.

Orhonlu, Cengiz (1927-1976)
1967 Osmanlı İmparatorluğunda derbend teşkilâtı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, no. 1209. İstanbul.

Oruc b. ʿÂdil
1343/1925 Tevārīḫ–i āl–i ʿOṣmān. Frāns Bābīnġer [Franz Babinger] işbu ṭabʿıŋ taṣḥīḥine ve taṭbīḳına baḳmışdır. Hānōfer.

Orucev, E.E. ??
1976 Azerbaycanca – Rusça Fraseologija Luġāti. Bakı.

Osman Cemal, b. Kaygılı, Osman Cemal (1890-1945)

Otyam, Fikret (1926-2015)
1957 Ha bu diyar. Gezi notları. Ankara.
1960 Gide Gide. Gezi notları. Ankara.
1962 Gide Gide 4: Uy babo. Gezi notları. Ankara.
1963 Gide Gide 5: Topraksızlar. İstanbul.
1965 Bir karış toprak için. Gide Gide 7. Ankara.

Ozansoy, Halit Fahri (1891-1971)
1958 Bir dolaptır dönüyor. İstanbul.

ʿÖmer bin Mezīd ??
1995 [840/1437] Mustafa Canpolat: ʿÖmer bin Mezīd – Mecmūʿatü n–neẓā’ir. Ankara.

Ömer Seyfeddin (1884 – 1920)

1926 Gizli Ma'bed. İstanbul.

1943 [1938] Bomba. Yeni Kahramanlar – Eski kahramanlar. Üçüncü basılış. İstanbul.

1949 "Düşünme zamanı". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 34-45.

1953 Yüksek ökçeler. Dördüncü basılış. İstanbul.

1956 Beyaz lâle. İstanbul.

1957 [1956] Mahcupluk imtihanı. İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis (1928-1980)

1957 [1956] "İnsan oyunları". YH 1957, s. 102-108.

1959 [1958] "Hi". YH 1959, s. 75-78.

1971 Anadolu folklorunda ölüm. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Ankara.

ÖTS

1995-1996 Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 cilt. Ankara.

Öz, Erdal (*1935)

1957 [1956] "Çocuk". YH 1957, s. 87–91.

1960 Odalarda. Roman. İstanbul.

1980 [1973] Yaralısın. Roman. İstanbul.

Öz, Tahsin (1887-1973)??***

1941 "Murad I. ile Emîr Süleyman'a ait iki vakfiye". Tarih Vesikaları, Cilt I, sayı 4. s. 241–244.

Özakın, Aysel (1942-)

1979 [1978] Alnında mavi kuşlar. Roman. İstanbul.

1982 [1980] Genç kız ve ölüm. İstanbul.

1975 Gurbet yavrum. Roman. 2. basım. İstanbul.

Özakman, Turgut (1930-2013)

1955 Güneşte On Kişi. Piyes, 3 perde, 5 tablo. Ankara.

Özay, Mahmut (1908–1981)

1950 "Mıstâfendi". YH 1950, s. 48–55.

1951 "Şemsiyeler". YH 1951, s. 67–70.

1953 [1952] "Kargalar". YH 1953, s. 83–86.

1956 [1955] "Bu böyledir işte bey". YH 1956, s. 43–49.

1957 [1956] "Deeeh ... deh!" YH 1957, s. 56–67.

Özel, Sevgi (1948-)

1993 Afili mavallar. Ankara.

Özer, Kemal (1935-2009)

1957 "Boyunduruk". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 66-70.

Özgentürk, Işıl (1948-)

1981 Hançer. İstanbul.

Özkan, Hakkı (1926-1999)

1979 Babamın türküleri. Hikâyeler. İstanbul.

Özlü, Demir (1935-)

1958 Bunaltı. Hikâyeler. İstanbul.

1963 Soluma. İstanbul.

1966 Boğuntulu sokaklar. Hikâyeler. İstanbul

Özlü, Tezer (1943–1986)
1984 Yaşamın ucuna yolculuk. İstanbul.

Özmen, Mehmet (1945-)
1993 "Değirmen, teker ve tegzinmek kelimelerin kökenleri üzerine". JTS XVII, s. 147–151.

Özön, Mustafa Nihat (1896–1980)
1941 Kanlı Nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1943 Türkçe tâbirler sözlüğü. İstanbul.
Öztoprak, Nihat
2010 "Divan Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 4, s. 103-154.

Özturanlı, Osman Zeki (1926–1982)
1959 [1958] "Avucu kaşınıyordu". YH 1959, s. 119–122.

Öztüre, Avni (1925-)
1950 "Dünyanın Sonu". SHD IV, sayı 28-29, s. 45-52.

Özünal, Mucize (??1947)
1991 Kızkovalayan. Öyküler. Ankara.

Özyalçıner, Adnan (1934-)
1957 "Alt ucu". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 59–65.
1960 Panayır. Yedi hikâye, iki sonuç. İstanbul.
1963 Sur. İstanbul.
1991 Cambazlar savaşı yitirdi. Öyküler. İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1886-1972)
1946t Tarihe malolmuş fıkralar, nükteler. İstanbul.
1946–1954 [1971-1972] Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. 3 cilt. İstanbul.
1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, MEB: İstanbul.

Pala, İskender (1958-)
2003 [2000] İki dirhem bir çekirdek. Hikâyeleriyle deyimlerimiz. İstanbul.

Pamuk, Orhan (1952-)
1991 [1985] Beyaz kale. Roman. 8. basım. İstanbul.
1999 [1998] Benim adım kırmızı. İstanbul.

Papadopoulos, Anthimos A. (1878-1962)
1958–1961 Historikon lexikon tēs pontikēs dialektou. 2 cilt. Athēnai.

Papahagi, Tache (1892-1977)***
1963 Dicţionarul dialectului aromîn general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo–roumain) général et étymologique. Bucureşti.

Paspati, Alexandre G.
1870 Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire ottoman. Constantinople.

Pavet de Courteille, Abel (1821-1889)
1972 [1870] Dictionnaire turk–oriental. Amsterdam.

Peçevī, İbrāhīm (1574–1649?)
1281, 1283 Tārīḫ–i Peçevī. 2 cilt. İstanbul.

Pere, Nuri ??
1968 Osmanlılarda Madenî Paralar. Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı madenî paraları koleksiyonu. İstanbul.

Peride Celal (1915-2013)
1977 Üç yirmidört saat. y.y.
1978 Jaguar. İstanbul.
1981 Bir hanımefendinin ölümü. y.y.
1985 Pay kavgası. Öyküler. İstanbul.
1991 [1990] Kurtlar. Roman. İstanbul.

Perşembe Yağmurları
1957 Salim Şengil: Seçilmiş hikâyeler. Ankara.

Peyāmī
1949 Ali Nihad Tarlan: Divan şiiri. Fasikül 4. s. 83–93. İstanbul.

Peyami Safa [Server Bedi, Cingöz Recai (müstear)]
1930 "Ölüm karşısında insan". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 7–29.
1931 Fatih harbiye. Roman. İstanbul.
1937 9-uncu hariciye koğuşu. İstanbul.
1944 [Server Bedi]: Cingöz Recai. Harikulâde maceralar. İstanbul.

Pfeifer, Wolfgang (1922-)
1989 Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstitutes für Sprachwissenschaften. Berlin.

PhTF = Philologiae Turcicae Fundamenta
1959–1964 2 cilt. Aquis Mattiacis.

Pīrī Re'īs
1926 Paul Kahle: Piri Re'īs Baḥrīje. Das türkische Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521. 2 cilt. Berlin–Leipzig.
1935 Kitabı bahriye. Türk Tarihi Araştırma Kurumu Yayınlarından no. 2. 2 cilt. İstanbul.
1988 Kitab-ı Bahriye. Pirî Reis I. The Historical Research Foundation İstanbul Research Center. Ankara.

Serboianu, Popp I. Calinic (1883-1941)***
1930 Les Tsiganes. Histoire – Ethnographie – Linguistique – Grammaire – Dictionnaire. Paris.

Poppe, Nikolaus (1897-1991)
1960 Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. Teil I: Vergleichende Lautlehre. Wiesbaden.

Prati, Angelico (1883-1961)
1951 Vocabolario etimologico italiano. Torino.

Preobrajenskiy, A.G. ??
1958 [1910–1914] Ėtimologiçeskiy slovar' russkogo yazıka. Moskva.

Procházka, Stephan
1993 "Some Remarks on the Semantic Function of the Reduplicated Quadriliteral Verb (Structure fa'fa'a)". Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicography (C.A.L.L.), The Arabist Budapest Studies in Arabic VI-VII.

Pröhle, Wilhelm
1909 "Karatschajisches Wörterverzeichnis". Keleti Szemle 10, 83-150.

Puşcariu, Sextil (1877-1948)
1975 [1905] Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg.

Puşkin, Alexander Sergeyevich (1799-1837)
1934 Qapitan Qızı, Çevireni Ä. Çavad, Bakı.

Püsküllüoğlu, Ali (1935-)
1974 [1994] Yaşar Kemal sözlüğü. İstanbul.
1996 Türkçenin argo sözlüğü. İstanbul.

Qāmüs, b. Fīrüzābādī.

Radloff, Wilhelm (1837-1918)
1893–1911 Versuch eines Wörterbuches der Türk–Dialecte. 4 cilt. St. Peterburg.

Rāhimov, Süleyman (1900-1983)***
1959 Seçilmiş äsärläri. c. I. Bakı.
2005. Seçilmiş Äsärläri. c. I. Bakı: Şärġ-Ġärb.
2005. Seçilmiş Äsärläri. c. I. Bakı: Şärġ-Ġärb.

Ramstedt, Gustaf John (1873-1950)
1935 Kalmückisches Wörterbuch. Helsinki.
1952 Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. Band II: Formenlehre. Helsinki.

Ran, b. Nâzım Hikmet. (1902-1963)

Räsänen, Martti (1893- 1976)
1933 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien I. Sivas VIL. Helsingforsiae.
1935 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. II. Jozgat VII. Helsingforsiae.
1936 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. III. Ankara, Kajseri, Kıršehir, Čankırı, Afion Vil. Helsingforsiae.
1942 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien, IV. Konja VII. Helsinki.
1957 Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen. Helsinki.
1969 Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki.

Raschmann, Simone-Christiane (1958-)
1995 Baumwolle im türkischen Zentralasien. Wiesbaden.

Recaizāde Ekrem (1847 – 1914)
1941 [1330] Mustafa Nihat Özön: Çok bilen çok yanılır. İstanbul.

Redhouse, Sir James W. (1811-1892)***
1890 A Turkish and English lexicon. Constantinople.
1968 Redhouse yeni Türkçe–İngilizce sözlük. New Redhouse Turkish–English dictionary. İstanbul.

Reşat Enis (1909 – 1984)
1933 Gonk vurdu. Roman. İstanbul.
1935 Gece konuştu. Roman. İstanbul.

1944 Toprak kokusu. Roman. İstanbul.
1945 [1939] Afrodit buhurdanında bir kadın. 2. basılış. İstanbul.
1947 Ekmek kavgamız. Roman. İstanbul.
1957 Despot. Roman. İstanbul.

Reşat Nuri, b. Güntekin, Reşat Nuri

Reşīd Paşa ??
1974 YTEA cilt I, s. 166–167.

Richards, Gertrude Randolph Bramlette
1932 Florentine merchants in the age of the Medici. Letters and documents from the Selfridge collection of Medici manuscripts. Cambridge, Mass.

Rifāʿa bin Bedevī ??
1974 YTEA cilt I, s. 103–108.

Ritter, Hellmut (1892-1971)
1924, 1941, 1953 Karagös. Türkische Schattenspiele. 3 cilt. Hannover, İstanbul, Wiesbaden.
1927 "Kleine Beiträge zur osmanischen Grammatik und Stilistik aus der Dolmetscherpraxis". Islamica II, s. 479–497.

RMJ = Reçnik na Makedonskiot yazik
1961–1966: Todor Dimitrovski. 3 cilt. Skopye.

Rodop Türk halk masalları
1963 Derleyenler: Emil Boev, Hayriye Memova. Sofya.

Rohlfs
1972 Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihre Mundarten. 3 cilt. Bern.

Rona, Mustafa ??
1944a Karagöz'ün ağalığı. İstanbul.
1944b Karagöz'ün bekçiliği. İstanbul.
1944g Karagöz'ün gelin oluşu. İstanbul.
1945ç Karagöz. Çifte cadılar. İstanbul.
1945y Karagöz'ün yazıcılığı. İstanbul.
1947 Karagöz'ün başına gelenler. "Kütahya çeşmesi". İstanbul

Rosenthal, Franz (1914-2003)
1971 The herb. Hashish versus medieval Muslim society. Leiden.

Röhrborn, Klaus (1938-)
1977 Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. 4 Lieferungen. Wiesbaden.
1985 "Zur Bedeutungsentwicklung des türkeitürkischen Suffixes + ç°1". MT 11, s. 105–111.

Römer, Claudia ??
1981 "Der Einfluß der Übersetzungen aus dem Persischen auf die Entwicklung des Osmanischen". WZKM LXXIII, s. 90–114.

Rubinçik, Yuriy A. ??
1970 Persidsko-russkiy slovar'. 2 cilt. Moskva.

Rzayev, Anar
2003 Äsārlār II, Roman, Povestlār, Bakı: Nurlan.

Saba, Ziya Osman (1910-1957)

1948 "Bir Kurban Bayramı hikâyesi." YTH I, s. 94–103.
1950 "O mahalle". YH 1950, s. 60–78.
1952 Mesut insanlar fotoğrafhanesi. İstanbul.
1955 [1954] "O banka". YH 1955, s. 10–26.
1956 [1955] "Yaz gezintileri". YH 1956, s. 6–23.
1957 [1956] "Kış gezintileri". YH 1957, s. 10–27.

Sabahattin Ali (1906-1948)

1935 Değirmen. Hikâyeler. İstanbul.
1936 Kağnı. Hikâyeler. İstanbul.
1937k [2002k] Kuyucaklı Yusuf. Roman. İstanbul.
1937s Ses. Hikâyeler. İstanbul.
1940 İçimizdeki şeytan. Roman. İstanbul.
1943 [2003] Yeni dünya. Hikâyeler. İstanbul.
1947 Sırça köşk. Hikâyeler – masallar. İstanbul.
2001 [1997] Bütün öyküleri II. İstanbul.
2002 Bütün Öyküleri I: Değirmen, Kağnı, Ses. İstanbul.
[t.y.] "Kürk mantolu madonna'dan". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 35-63.

Sābir, Mirza ʿAli Äkbār (1862-1911)***

1948 Hop–Hop–name. Bakı.
1962 Hop–Hop–nāme. Bakı.

Saçlıoğlu, Mehmet Zaman (1955-)

1995 [1994] Yaz evi. Öyküler. İstanbul.
1997 Beş ada. Öyküler. İstanbul.

Sait Faik, b. Abasıyanık, Sait Faik

Sakaoğlu, Saim (1939-)

1973 Gümüşhane masalları. Metin toplama ve tahlil. Ankara.

Şaltuḳ-nāme

1577 Bor, Halil Nuri Bey Kütüphanesi 17292.
1974–1984 Fahir İz: The legend of Ṣarı Ṣaltuḳ. Collected from oral tradition by Ebü'l Ḫayr Rümī. Text in facsimile with a critical and stylistic analysis and index. Sources of oriental languages and literatures 4. Turkic sources IV. Harvard Üniversitesi.
Fahir İz: Ebü Ḫayr Rümī, Ṣaltuḳ-nāme. Turkic sources IV. Part 8: Mikrofiche, Milli Kütüphane Ankara B 64.

Sāmī-paşa-zāde Sezā'ī (1860-1936)

1316 Rümüzü l-edeb. Der Sa'adet.

Şānī

1949 Ali Nihad Tarlan: Şiir mecmualarında XVI ve VVII. asır divan şiiri. Fasikül 4: Revanî – Hayretî – Haverî – Ahî – Peyamî – Sani. İstanbul, s. 95-110.

Sarıyüce, Hasan Lâtif (1929-)

1959 [1958] "Bir gün daha bitti". YH 1959, s. 41–42.

[Mehmed Esad] Şafvet Paşa (1814-1883)

1974 YTEA cilt I, s. 145–149.

Savaşçı, Özgür (1955-)
1986 "Über die Wortstellung in nicht-lexikalisierten Redewendungen im Türkischen". ZDMG XXXIII, Suppl. VII.

Sayılgan, Aclân (1924-2001)
1950 "Hüso'nun tükrüğü". SHD IV, sayı 28-29, s. 53-57.

Sayın, Hidayet (1929-)
1965 Pembe kadın. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Schakir, Saadet ??
1935 Denominale Verbbildungen in den Türksprachen. Roma.

Scharlipp, Wolfgang-Ekkehard (1947-).
1978 Untersuchungen zur Morphologie und Substitution türkeitürkischer Neologismen. Hamburg.

Schregle, Götz (1923?- ???)
1981 Arabisch–Deutsches Wörterbuch. 2 cilt. Wiesbaden.

Scognamillo, Giovanni (1929-)
1990 Bir levantenin Beyoğlu anıları. İstanbul.

Seçilmiş hikâyeler dergisi (SHD)
1947–1951 Çıkaran: Salim Şengil. 5 cilt. Ankara.

Segijewski, Maxim W. ??
1979 Geschichte der französischen Sprache. München.

Sehī Beg (?–1548)
1978 Günay Kut: Heşt Bihişt, the teẕkire by Sehī Beg. Sources of Oriental languages and literatures 5. Turkic sources V. Duxbury, Massachusetts.

[Sedes], Selâmi İzzet (1896-1964)***
1934 Bir kadın geçti. Küçük roman. İstanbul.

Selānikī Muṣṭafā Efendi (16.yüzyıl)
1281 Tārīẖ-i Selānikī Muṣṭafā Efendi. İstanbul.
1989 [1599] Mehmet İpşirli: Tarih–i Selânikî. 2 cilt. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 3371. İstanbul.

Selimoğlu, Zeyyat (1923-2000)
1950 "Dimo". YH 1950, s. 79-84.
1951 "Bir iki tanıdık". YH 1951, s. 64-66.
1970 [1969] Direğin tepesinde bir adam. Hikâyeler. 2. basılış. İstanbul.
1971 Kıç üstünde toplantı. Hikâyeler. İstanbul.

Sertoğlu, Midhat (1915- 1995)
1958 Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi. İstanbul.

Server Bedi, b. Peyami Safa (1899-1961)

Sevortyan, Ėrvand V. (1901-1978).
1974–1980 Etimologiçeskiy slovary tyurkskix jazykov. 3 cilt. Moskva.

Seyda, Mehmet (1919–1986)
1958n Ne ekersen. Roman. Ankara.
1958y Yaş ağaç. Roman. İstanbul.
1962b Beyaz duvar. İzmir.
1962z Zonguldak hikâyeleri. İstanbul.

1963 Başgöz etme zamanı. Hikâyeler. İstanbul
1966 Cinsel oyun. Roman. İstanbul.
1969 Anahtarcı Salih. Hikâyeler. İstanbul.
1970 Yanar taş. Roman. Cilt I+II. İstanbul.
1974 Kör şeytan. Hikâyeler. İstanbul.

Seyfettin Turhan ??
1951 Yol parası. Hikâyeler. Ankara.

Seyidoğlu, Bilge (1942-2014)
1975 Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar. Metinler ve açıklamalar. Ankara.

Seyrānī (1807–1866)
1974 Yeni Türk edebiyatı antolojisi. Cilt I. İstanbul, s. 378–388.

Seyyid Murād (16. yüzyıl)
1981 Aldo Gallotta: Il "Ġazavāt–ı ̧Hayreddīn Paša" di Seyyid Murād. Studi Magrebini XIII. Napoli.

Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî??
1300 Kitab–ı Ebû 'Alî ibn Sînā. Der Sa'ādet.

Sezā'ī, Sāmī Pāşāzāde(1860–1936)
1305 Sergüẕeşt. Der Sa'ādet.
1316 Rümüzü ledeb. Der Sa'ādet.

Shaw, Robert B. ??
1880 A Skech of the Túrkí Language spoken in Eastern Túrkistán (Káshghar and Yárkand) together with a Collection of extracts. Vol. II: Journal of the Asiatic Society of Bengal. c. 46, Calcutta, s. 242-368. Vocabulary, c. 47.

Shaw, Stanford Jay (1930-2006)
1962 The financial and administrative organization and development of Ottoman Egypt 1517–1798. Princeton, N.J.

Sılay, Celâl (1914-1974)
1945 Acaba. İstanbul.

Siggel, Anton ??
1950 Arabisch–Deutsches Wörterbuch der Stoffe aus den drei Naturreichen, die in arabischen alchemistischen Handschriften vorkommen. Berlin.

Siliḥdār, Fındıḳlılı Meḥmed Aġa (1658–1724)
1928 Siliḥdār tārı̄ḫi. Türk Tārı̄ḫ Encümeni külliyyātı. 2 cilt. İstanbul.

Simavi, Sedat (1896–1953)
1941 Ceza. Piyes: 3 perde. İstanbul.

Skok, Petar (1881-1956)
1971–1974 Etimologijski rjeçnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 4 cilt. Zagreb.

Soran, Sabri (1918–1975)
1950 "Orman bekçisi". SHD IV, sayı 26–27, s. 59–66.

Soysal, Sevgi (1936 – 1976)
1976 Barış adlı çocuk. Ankara.

1979ye [1973] Yenişehir'de bir öğle vakti. Ankara.
1979yı [1976yı] Yıldırım bölge kadınlar koğuşu. Ankara.

Spies, Otto
1941 Türk Halk Kitapları, İstanbul

Steingass, Francis Joseph (1825-1903)
1930 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. Second impression. London.
1998 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. New Print. Beirut, Lebanon.

Steinherr, Franz (1902-1974)
1932 "Zur Stambuler Volks– und Gaunersprache". Islamica V, s. 178–197.

Steuerwald, Karl (1905-1989?)
1972 Türkisch Deutsches Wörterbuch. Türkçe Almanca Sözlük. Wiesbaden.

Su, Mükerrem Kâmil (1906-1997)
1951 "Huzur". SHD IV, sayı 36–37, s. 43–56.

Suat Derviş H. (1905–1972)
1930 "Hikâyesi ... " 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 105–140.

Sulṭān Veled (1226–1312)
1341 Veled Çelebī – Kilisli Mu'allim Rıf'at: Dīvān–ı türkī–yi Sulṭān Veled (ḳuddisa sirrahū). İstanbul.
1958 Mecdut Mansuroğlu: Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Süleyman Tevfik (1860-1939)
1930 Lâtaif cüzdanı. İstanbul.

Sümer, Güner (1936-1977)
1962 Yarın cumartesi. Oyun, 3 Perde, 8 Tablo. Ankara.

Süreya, Cemal
2007 [1991]. 99-yüz. İstanbul.

Symeonidis, Charalambos ??
1973 "Griechische Lehnwörter im Türkischen". BS XIV, no.1, s. 167–200.
1997 "Zu den italienischen Lehnwörtern des Griechischen". Graeco–Romanica, s. 115–133.

Şafak, Elif (1971-)
2001 [1999] Mahrem. 3.basım. İstanbul.

Şahābeddīn Süleymān (1885–1921)
1912 Furtuna. Piyes, 2 perde. İstanbul.

Şahap Sıtkı (İlter) (1915–1991)
1949s "Sisler içinde" SHD II, sayı 13-14, s. 23-28.
1949 "Hisse senetleri". SHD III, sayı 18–19, s. 13–18.
1951 "Şerefli mazi". SHD IV, sayı 34–35, s. 25–38.
1958 Gün görmiyen sokak. Roman. İstanbul.
1960 Gülen ayva, ağlıyan nar. Ankara.

Şahin, Osman (1940-)

1994 [1990] Ay bazen mavidir. Öyküler. İstanbul.

Şaineanu, Lazăr (1859-1934)***

1900 Inﬂuenţa orientalā asupra limbei şi culturei române. 3 cilt. Bucuresci.

Şair Eşref, b. Eşref, Şair (1847-1912)

Şakirof, Rizvan Ö. ??

1957 „Palaz Hasan (Oçerk)". Kaynak. Sofya, s. 89–93.

Şapolyo, Enver Behnan (1900-1972)

1938 [1937] Halk ninnileri. İstanbul.

1946 Seçme Türk masalları. Ankara.

Şemseddīn Sāmī (1850-1904)

1317–1318 Ḳāmüs–ı türkī. 2 cilt. Der-Sa'ādet.

Şengil, Salim (1913 [nüfus kaydında 1916]-?)

1943 Kafasını törpüleyen adam. Ankara.

1947 "Bir ilk yaz güniydi". SHD I, sayı 1, s. 47-61.

1948h „Hikâyenin sonu." SHD II, sayı 9-10, s. 49-54.

1948k "Küçük şehir". SHD II, sayı 7, s. 61–69.

1948p "Pencere". SHD I, sayı 5, s. 63–70.

1949t "Toprağa dönüş". SHD II, sayı 15–16, s. 7–16.

1951 "Postacı Bayram". SHD IV, sayı 34–35, s. 41–52.

1990 [1980] Es be Süleyman es. Dizi öyküler. 3. baskı. İstanbul.

Şeyḫī (1371?–1431?)

1291 Dīvān–i Şeyḫī. İstanbul.

1937 Hasan Âli Yücel: Bir Türk hekimi ve tıbba dair manzum bir eseri. İstanbul.

1942 Şeyhi divanı. Tarama sözlüğü ve nusha farkları. İstanbul.

Şeyḫoġlı Muṣṭafā (1340-1413)

1979 [1540] Hüseyin Ayan: Şeyhoğlu Mustafa. Hurşîd–Nâme (Hurşîd ü Feraḥşâd). İnceleme – metin – sözlük–konu dizini. Atatürk Üniversitesi yayınları 93. Erzurum.

Şeyhoğlu, Şadru'd-dīn ??

1973 Zeynep Korkmaz: Marzubān-nāme tercümesi. İnceleme – metin – sözlük – tıpkıbasım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 219. Ankara.

Şeyyād Ḥamza (? – ?)

1945 Dehri Dilçin: Yusuf ve Zeliha. Türk Dil Kurumu. İstanbul.

2017. İbrahim Taş. Yüsuf ve Zeḻīhā, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük. Ankara.

Şem'dânî-Zâde Süleyman Efendi (ö.1779)

1978 M. Münir Aktepe: Şem'dânî-Zâde. Fındıklı Süleyman Efendi Târihi Mür'i' tTevârih. İstanbul.

Şevket, Ertuğrul ??

1949 "Ankara ve köpekler". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 128-130.

Şimşek, Selâhattin (1928 – 1960)
1960 Hakkâri dedikleri. İstanbul.

Şinâsī (1826–1871)
1940 Mustafa Nihat Özön: Şair evlenmesi. Komedi, 1 perde. İstanbul.
1974 Şiirleri. YTEA cilt I, s. 490–508.

Şipal, Kâmuran (1926-)
1956 [1955] "Bahşiş". YH 1956, s. 93–96.
1962 Beyhan. Hikâyeler. İstanbul.
1964 Elbiseciler çarşısı. Hikâyeler. İstanbul.
1971 Buhurumeryem. Hikâyeler. İstanbul.

Şirvan, Yusif (1910-1979)***
1958 Şāfāġ. Bakı.

Škaljić, Abdulah ??
1965 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo.

Taeschner, Franz (1888-1967)
1929 "Beiträge zur Geschichte der Achīs in Anatolien (14.–15. Jh.) auf Grund neuer Quellen". Islamica, s. 1–47.
1951 Ğihānnümā. Die altosmanische Chronik des Mevlānā Meḥemmed Neschrī. c. I. Leipzig.

Talıbzadä, Kamal
2005 Abdulla Şaiġ Säçilmiş Äsärläri I-II-III, Bakı: Avrasiya Press.

Ta'līḳī-zāde Meḥmed Şubhî Çelebi Fenarī (ö. 1599)
1983 [1596] Christine Woodhead: The Şehnāme–i hümāyün of Ta'līḳī–zāde Meḥmed Efendi. on the Ottomen campaing into Hungary in 1593-4: A critical edition of the tert, with tindroduction an annotation. Phd Thesis, University Edingurgh.
1983 [1596] Christine Woodhead: Ta'līḳī–zāde's Şehnāme–i hümāyün. A history of the Ottoman campaign into Hungary 1593–94. Berlin.

Talu, Ercümend Ekrem (1886 – 1956)
1341 Sevgiliye masallar. İstanbul.
1928 Gemi arslanı. İstanbul.
1935 Kodaman. Roman. İstanbul.
1937 Papeloğlu. Yerli roman. İstanbul.
1939 [1922] Sabir Efendinin gelini. Roman. 3. baskı. İstanbul.

Tanaydı, Sedat ??
1948 "Lâpinalar". SHD II, sayı 7, s. 70-79.

Taner, Haldun (1915–1986)
1949 "Harikliya". YH 1949, s. 100-104.
1951e "Eller". YH 1951, s. 35–43.
1951t Tuş. İstanbul.
1952 [1951] "Kantar kâtibi Ali Rıza Efendi." YH 1952, s. 36–45.
1953 [1952] "Eczanenin akşam müşterileri". YH 1953, s. 39–47.
1954 On ikiye bir var. İstanbul.
1960 [1977] Devekuşuna mektuplar. Ankara.
1969 Sancho'nun sabah yürüyüşü. Ankara.
1971 Bütün Hikayeleri 3. On ikiye bir var, Sançoho'nun sabah yürüyüşü, Gülerek ölmek. İstanbul.

1971h Hikâyeler 2. Ankara.
1971s Sersem Kocanın kurnaz karısı. Keşanlı Ali destanı. Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1901 – 1962)
1955 Yaz yağmuru. İstanbul.
1961 Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul.
1992 "İstanbul". 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 9-22.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1910–1956)
1957 Sonrası. İstanbul.

Ṭaṛhan, ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid, b. ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid (1851/1852-1937)

Tarık Dursun K. (1931-2015)
1952 [1951] "Makina". YH 1952, s. 99–105.
1954 [1953] "Kamyon deviren...". YH 1954, s. 110–117.
1955 Hasangiller. İki hikâye. Ankara.
1957r Rıza Bey aile evi. İstanbul.
1957v Vezir düşü. İstanbul.
1959 İnsan kurdu. Roman. İstanbul.
1960 Güzel avrat otu. Hikâyeler. İstanbul.
1966 Yabanın adamları. Hikâyeler. İstanbul.
1967 Sabah olmasın. Roman. İstanbul.
1982 Hasangiller/ızabey Aile-Evi. İstanbul.
1993 Aşk allahaısmarladık. Öyküler. Ankara.

Tārīḫ-i ḳırḳ vezir
1303 İstanbul.

Tārīḫ-i Naʿīmā
1280 Istanbul.

Tarlan, Ali Nihad (1898–1978)
1948–1949 Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır divan şiiri. 4 fasikül. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. İstanbul.

Tarus, İlhan (1907–1967)
1947k "Bir kasabanın ruhu". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 185-196.
1947t Tarus'un hikâyeleri. İstanbul.
1948 "Ateş ve insan". SHD I, sayı 5, s. 5-18.
1949 "Müsteşar Bey". YH 1949, s. 105–112.
1950â "Âdil Bey". SHD IV, sayı 26–27, s. 67–75.
1950a Apartman. İstanbul.
1950k "Kaçak". YH 1950, s. 90–93.
1951 "Merhamet". SHD V, sayı 38–39, s. 55–61.
1955 Yeşilkaya savcısı. Roman. İstanbul.
1956 [1955] "Gece oturumu". YH 1956, s. 24–29.
1957 Var olmak. Roman. İstanbul.
1961 Duru göl. Roman. Ankara.

Taşer, Suat (1919–1982)
1956 Bir dünya ki. Ankara.

Tatarsko-russkiy slovar'
1966 Moskva.

Tavtati kütüpati
1959 Genç Oyuncular: Tavtati kütupat. Önoyun ve iki bölüm. İstanbul.

Tecer, Ahmet Kutsi (1901-1967)
1947 Köşebaşı. Oyun. 3 perde, 2 tablo. Ankara.

Tekin, Latife (1957-)
1984 [1983] Sevgili arsız ölüm. Roman. İstanbul.
1990 [1986] Gece dersleri. İstanbul.
[t.y.] "Berci Kristin çöp masalları'ndan." 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 127-148.

Tekin, Talât (1927-2015)
1971 "(daha ?) oder Gemination?" TD VIII, sayı 85, s. 25–27.
1969 "Zetacism and sigmatism in Proto-Turkic". AOH XXII (1), s. 51–80.
1975 "Further evidence for 'Zetacism' and 'Sigmatism'". Researches in Altaic Languages. (BOH 20).
1979 "Once more Zetacism and Sigmatism." CAJ 23, s. 118–137.

1982 "Some corrections in Kitābı Dede Qorqut". Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata. Napoli, s. 563–576.
1982 "On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-KlrA}", *AOH,* XXXVI (1-3), 1982: 503-513.
1986 "Zetacism and Sigmatism: Main pillars of the Altaic theory". CAJ XXX, s. 141–160.
1994 "Notes on *old Turkic word formation*". CAJ XXXVIII/2, s. 244–281.
1994c. "Corrections in *Kitāb-ı Dede Korkut II: Kara polad uz kilic*. Festschrift für Andreas Tietze", ed. Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý, Praha, s. 177-181.
1997 "Notes on some Chinese loanwords in Old Turkic". TDiA VII, s. 165-173.

Tekin, Talât – Tietze, Andreas
1990 "Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar". Erdem cilt 5/13. Ankara, s. 285–293.
1994 "Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar". TDiA IV, s. 159–169.

Teoman, Ali b. Ay, Nurten

Termen, Ziya (1917-1979)??
1950 "Sıkıntı". SHD V, sayı 38–39, s. 5–12.

Tevfik Fikret (1867–1915)
1959 Şermin. Çocuk şiirleri. Sofya.

Tezcan, Semih (1943-2017)
1993 "Yaygın bir gölge sözcük: çişek/çişik". Türk Dilleri Arıştırmaları III. Ankara, s. 257–266.
1995s "Süheyl ü Nev-Bahâr üzerine notlara birkaç ekleme". TDiA V, s. 239-245.
1997 "Additional Iranian loan-words in early Turkic languages." TDiA VII, s. 157-164.
2001 Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar. 1.Basım. İstanbul.

Tezel, Naki (1915-1980)
1937 İstanbul Masalları. Türk halk bilgisine ait maddeler ve tetkikler. cilt 10. İstanbul.

THASDD = Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi.
1939–1952 6 cilt. Ankara.

Thackston, W.(heeler) M.(cIntosh) Jr.
1978 An introduction to Persian. Tehran.

Theodorides, Dimitri ??
1966 "Einiges über die osmanische Gaunersprache." Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München. s. 125-134.
1975 "Aus dem griechischen Lehngut im Osmanischen (I)". Turcica VII, s. 32-49.
1977 "Türkeitürkisch kayarto". Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. Heft 36. München, s. 145-150.
1987 "'Frühstück' im Türkeitürkischen und Aserbaidschanischen". Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden 12. Stockholm, s. 82-86.

Thompson, W.A. ??
1892 Hand-book of nautical terms and technical and commercial phrases in English, Italian, French, and Turkish. Constantinople.

Thury, J. (1861-1906)
1885 A kasztamonii török nyelvjárás. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből AI, XII/7. Budapest.

Tımış, Ahmet (1926-)***
1958d "Dönüş (Hikâye)". Çağlayan. Sofya, s. 47–51.
1958f "Fıkralar". Çağlayan. Sofya, s. 52–54.

Tietze, Andreas (1914-2003)
1942 "Die Geschichte vom Kerkermeister-Kapitän. Ein türkischer Seeräuberroman aus dem 17. Jahrhundert". AO XIX, s. 152-210.
1948 "'Aziz Efendis Muhayyelat". Oriens I, s. 248–329.
1950–1955 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili". 80'inci doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a armağan. Symbolae in honorem Z. V. İstanbul, s. 451–467.
1951 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili. Âgehî kasidesi ve tahmisleri". TM IX, s. 113–188.
1952 "Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen". Oriens V, s. 230–268.
1953 "Die Wiederholung mit verändertem Wortbeginn im Türkischen". UAJb XXV, s. 92-108.
1955 "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Oriens VIII, s. 204-257.
1957 "Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache". Oriens X, s. 1-47.
1958 "Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch". Mélanges Jean Deny. Ankara, s. 255-333.
1962 "Einige weitere griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Németh armağanı. Ankara, s. 373-388.
1964 "Persische Ableitungssuffixe im Azerosmanischen". WZKM LIX–LX, s. 154–200.
1965 "Ein türkisches Intensivsuffix". UAJb XXXVI, s. 416–422.
1966 "Das Hendiadyoin mit Reduplikation und -r-". Reşit Rahmeti Arat İçin. Ankara, s. 423–428.
1969 [1967] "Persian loanwords in Anatolian Turkish". Oriens XX, s. 125–168.

1973–1974 "Ein slavisches Lehnwort in den früh-osmanischen Chroniken". WZKM LXV-LXVI, s. 219–222.
1976 "Thoughts around the table". RO XXXVIII, s. 277–281.
1980 Sieben Jahre in Aleppo (1656–1663). Ein Abschnitt aus den "Reiß-Beschreibungen" des Wolfgang Aigen. Beihefte zur WZKM. Wien.
1982g "Griechische soziale Typenbegriffe (von Homer bis Aristoteles) in ihrem Nachleben im Türkischen". Das Fortleben altgriechischer sozialer Typenbegriffe in den Sprachen der Welt, kısım II. Berlin, s. 584–599.
1982z "Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars". ZBalk XVIII/2, s. 159–215.
1986 "The influence of English on the Turkish language". English in contact with other languages. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Hazırlayan: Wolfgang Viertel-Wolf-Dietrich Bald. Budapest.
1989 "Observations on the Convergence of Passive and Medioreflexive Verb Forms: the Case of Modern Turkish." Studia Linguistica et Orientalia Memoriae Haim Blanc Dedicata. Wiesbaden, s. 283-288.
1992 "Türkeitürkisch: posat, pusat." Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik. Hrsg. von Christa Fragner u. Klaus Schwarz, mit einem Vorwort von Bert G. Fragner. Berlin, s. 303–309.
1993p "Μανουλα μον! Ein psycholinguistischer Turzismus?" To Ellinikon, Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr., cilt II. New York, s. 425–433.
1993ta "Tarama sözlüğü". TDiA III, s. 267–270.
1993tü "Türkeitürkisch Possessivsuffix + Pluralsuffix." ZDMG, s. 202–211.
1995-1996 "Der türkeitürkische Wortschatz". ArchOtt XIV, s. 5-37.
1997 "Eine griechisch-türkische Etymologie und ihr kulturhistorischer Hintergrund". ZBalk XXXIII/1, s. 98-100.
1999 Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch. Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü. (Derleyen: Mehmet Ölmez). İstanbul.

Timuroğlu, Vecihi (1927-2014)
1994 Atatürk şiirleri. Ankara.

Tinghir, Anton B. ?? – Sinapian, Kirkor ??
1891–1892 Fransızcadan Türkceye ıstılāhāt luġati. Dictionnaire français-turc des termes techniques des sciences, des lettres et des arts. 2 cilt. Constantinople.

Tirali, Naim (1925-2009)
1947 Park. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yirmibeş kuruşa Amerika. Hikâyeler. y.y.
1952 [1951] "Motor". YH 1952, s. 71–77.
1953 Aşka kitakse. Hikâyeler. İstanbul.

Tisdall, William St. Clair. (1859-1928)
1959 [1902] Modern persian conversation grammar – with new reading lessons and Perisian letters. Selected by Zia Missaghi. New York.

Tokgöz, Ahmed İhsan (1868 – 1942)
1993 [1930–31] Matbuat hatıralarım. Yayına hazırlayan Alpay Kabacalı. İstanbul.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan (d.1934)
1957 [1956] "Sıfırdan önce". YH 1957, s. 98–101.

Topaloğlu, Ahmet (1943-)
1976–1978 Muhammed bin Hamza: XV. yüzyıl başlarında yapılmış 'satır arası' Kur'an tercümesi. 2 cilt. İstanbul.

Topuz, Hıfzı (1923-)
1998 [1998] Meyyâle. İstanbul.

Tör, Vedat Nedim (1897 – 1985)
1977 Sahte kahramanlar. İstanbul.

Trimingham, J. Spencer (1904-1987)
0*1973 [1971] The Sufi Orders in Islam. London-Oxford-New York.

TS = Tarama sözlüğü
1963–1977 XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklariyle tarama sözlüğü, 8 cilt. Türk Dil Kurumu. Ankara.

TTV
1941, 1942 Türk tarih vesikaları. Ankara.

Tüġī, Ḥüseyn ??
1967 Fahir İz: XVII. yüzyılda halk diliyle yazılmış bir tarih kitabı. Hüseyin Tûğî: Vak'a-ı Sultān Osmān̲ han. TDAY, s. 119–154.

Tuğrul, Mehmet ??
1946 Malatya'dan derlenmiş masallar. Ankara.
1969 Mahmutgazi köyünde halk edebiyatı (menkabe, hikâye, masal, fıkra). İstanbul

Tulum, Mertol
2011. 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Valığı. Ankara.

Tuna, Osman Nedim (1923-2001)
1972 "Osmanlıcada Moğolca ödünç kelimeler". TM XVII, s. 209–250.

Tuncer, Cengiz (1931 – 1981)
1960 Hacizli toprak. Roman. İstanbul.

Turan, Şerafettin (1925-2015)***
1967 [1801] "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı arasındaki ticaretle ilgili gümrük tarife defterleri". Belgeler cilt IV. Ankara, s. 79–167.

Turková, Helena??
1950 "Das Wort duduşka im Sejahatnáme des Evlijá Čelebí". ArOr XVIII, sayı 4, s. 317–320.

Tursun Bey (ö.1491'den sonra)
1977 [1490–1495 arası] Târi̯h-i Ebü'l-Feth. Hazırlayan Mertol Tulum. İstanbul.

Türkali, Vedat (1919-)
1977 [1975] Bir gün tek başına. Roman. İstanbul.

Türk Halk Masalları.
1961 Sofya.

Türk masalları
1991 [1328–1329/1912] Türk masalları. K. D. Yeni yazıya aktaran İbrahim Aslanoğlu. İstanbul.

Türkmen, M. Kemal ??
1959 [1958] "Kapı". YH 1959, s. 113–118.

TüS = Türkçe Sözlük
1983 Türk Dil Kurumu. Genişletilmiş 7. baskı. 2 cilt. Ankara.
1988 Türk Dil Kurumu. Yeni baskı. 2 cilt. Ankara.
2010. Türk Dil Kurumu. 11. baskı. Ankara.

Tzitzilis, Christos ??
1987b "Balkanische Etymologien (1–60)". LBalk XXX, sayı 2. Sofia, s. 99–111.
1987g "Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)". Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch–historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung 33. Wien.
1989 "Zu den griechisch-türkischen Sprachbeziehungen." Academie Bulgare des Sciences. LBalk XXXII, s. 3-4.
1990 "Zur Problematik des Lehnguts im pontischen Türkisch (Zusammenfassung)". Studies in Greek linguistics. Proceedings of the 10th annual meeting of the Department of Linguistics, Faculty of Philosophy, Aristotle University of Thessaloniki, s. Supplement. Thessaloniki, s. 179–213.
1994 "Das Griechische als unmittelbare Quelle und als Vermittler von Wortgut im Türkischen". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 199–209.
1995 Δεύτερυ συμβολυ στυν ποντιακύ ετυμολογία. Ελλυνικύ Διαλεκτολογία 4, s. 73-97.
1997 "Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Rumänischen". Graeco–Romanica, s. 83–102.

Uçarı, Ercüment (1928 – 1996)
1948 "Sahil çocukları ve Ahmet Ağabey". SHD I, sayı 5, s. 73-78.
1958 Cümbüşçübaşı. Şiirler. Ankara.

Uçuk, Cahit (1911-2004)
1947 "Postacı". SHD I, sayı 1, s. 75–79.

Ullmann, Manfred ??
1997 "Zur Geschichte des Wortes ***barīd*** 'Post'". Bayrische Akademie der Wissenschaften, philosophisch–historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1997, Heft 1. München.

Ulunay, Refi Cevad (1890 – 1968)
1941 Köle. Millî roman. İstanbul.
1994 [1958] Sayılı fırtınalar. İstanbul.

[Yiğiter],Umran Nazif (1915-1964)
1948g "Gaz fişi". YTH I, s. 85–93.

1948y Yaşamak için. Hikâyeler. İstanbul.
1953 [1952] "Süslen berberi". YH 1953, s. 18–27.
1954 [1953] "Veysel Efendinin kuşları". YH 1954, s. 15–23.
1955 [1954] "Gizli ödenek". YH 1955, s. 27–31.
1962 Aşk Üçgeni. Istanbul.
1964 Tepedeki ev. Hikâyeler. İstanbul.

Urgan, Mîna (1915-2000)
1998 Bir dinozorun anıları. İstanbul.
2000 [1999] Bir dinozorun gezileri. İstanbul.

Uşaḳlıgil, Ḥālid Żiyā (1866 – 1945)
1307 Bir ölünüŋ defterinden. İzmir.
1317 Ṣolġun demet. Der-Sa'ādet.

UTİL
1981 Alikulov, T. A. ve diğerler: Üzbek Tilining İzohli Luġati. 2 cilt. Moskva.

Uyar, Tomris (1941-2003)
1980 [1979] Yürekte bukağı. Öyküler. İstanbul.
1982d [1971] Dizboyu papatyalar. Öykü. İstanbul.
1982ö Ödeşmeler. İstanbul.
1983 Gecegezen kızlar. Öyküler. Ada Yayınları.
1985 Günlerin tortusu. (Bir uyumsuzun notları.) Ada Yayınları.
1986 Yaza yolculuk. Öyküler. İstanbul.

Uz, Kâzım (1873-1943)
1964 [1310/1894] Musiki ıstılâhatı. Düzeltilip genişletilmiş yeni basımı. Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1889-1977)
1943–1944 Osmanlı devleti teşkilâtından Kapukulu Ocakları. Türk Tarih Kurumu. 2 cilt. Ankara.
1945 Osmanlı devletinin saray teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1948 Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1974 "Çapanoğulları". Belleten XXXVIII, sayı 150, s. 215–162.
1975 "Sancağa çıkarılan osmanlı şehzadeleri". Belleten XXXV, s. 659–696.

Uzuner, Buket (1955-)
1994 [1994?] Şairler şehri. 2. basım. İstanbul.
1997 Kumral ada – mavi Tuna. İstanbul.
[t.y.] "İkizlerden biri". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 99-120.

Ülken, Hilmi Ziya (1901 – 1974)
1941 İnsan meddücezri III. Posta yolu. İstanbul.

Ümit, Ahmet (1960-)
t.y. [1990] Çıplak ayaklıydı gece. Öyküler. İstanbul.
1993 Bir ses böler geceyi. İstanbul.
1994 Masal masal içinde. İstanbul.
1996 Sis ve gece. İstanbul.

Üngör, Etem Ruhi (1922-2009)
1981 Türk musikisi güfteler antolojisi. 2 c. İstanbul.

Ünlü, Rüksan Türkân (1934-?)
1959 [1958] "Tesadüf". YH 1959, s. 123–125.

Ünlü, Şemsettin (1928-?)
1986 Yukarışehir. Roman. İstanbul.

Ünver, A. Süheyl (1898-1986)
1948 Tarihte 50 Türk yemeği. İstanbul.

Üstün, Nevzat (1924 – 1979)
1968 Akrep üretim çiftliği. İstanbul.
1970 Çıplak. İstanbul.

Vāḥidī (ö. 16 yüzyıl)
1993 [929/1522] Ahmet T. Karamustafa: Menāḳıb–i ̮Hvoca–i Cihān ve Netīce–i Cān. Vāḥidī. Sources of Oriental languages and literatures 17. Cambridge, Mass.

Veliyev, Eli (1901-1983)***
1957 Seçilmiş äsärläri. cilt I. Bakı.

Vámbéry, Hermann[Armin] (1832-1913)***
1885 Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen. Leipzig.
1901 Alt–osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaižanischen Texte als Appendix. Leiden.

Vâ Nû = Vâlâ Nureddin (1901-1967)
7.III.1941 Akşam gazetesinde çıkan makale. İstanbul.

Vartanian, Osep / Vartan Paşa (1813-1879)
1991 [1851] Andreas Tietze: Aγapi/Aḳabi hikyayesi. İstanbul.

Vásáry, István (1887-1955)
1993 "***+ṣXn*** and its related suffixes. Studies in Turkic word formation and etymology". JT I, sayı 1, s. 113–153.

Vāṣıf ʿOṣmān (-1824)
1257 Enderūn–ı hümāyündan maḫrec Vāṣıf ʿOṣmān Beg dīvānıdır. İstanbul.

Vasmer, Max (1886-1962)
1953–1958 Russisches etymologisches Wörterbuch. 3 cilt. Heidelberg.

Vincze, Fridrich
1908 Beiträge zur Kenntnis des Anatolischen Türkisch, KSz IX, s. 141-179.

von Gabain, Annemarie b. Gabain, Annemarie von (yukarıya bakınız)

von LeCoq, Albert b. Lecoq, Albert von (yukarıya bakınız)

Vullers, Johann August
1864 Lexicon persico-latinum etymologicum. II cilt. Bonnae ad Rhenum.

Wagner, Max L. ??
1943 "Der türkische Argot". Buletinul Institutului de filologie romînă "Alexandru Philippide". c. X. Iaşi, s. 1–34.

Wahby–Edmonds = Taufiq Wahby (1891-1984) and C.J. Edmonds ??
1966 A Kurdish–English dictionary. Oxford.

Wehr, Hans (1909-1981)
1958 [1949] Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. 3. unveränderte Auflage. Leipzig.
1985. Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch. 5. Auflage. Unter Mitwrikung von Lorenz Kropfitsch neubearbeitet und erweitert. Wiesbaden.

Wittek, Paul (1894-1978)*i*
1951 "Ayvansaray, Un sanctuaire privé de son heros". Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves c. XI (Mélanges Henri Grégoire c. III). Bruxelles, s. 505–526.

Wulff, Hans E. ??
1966 The traditional crafts of Persia. Their development, technology and influence on Eastern and Western civilizations. Cambridge, Mass. – London.

Wright, W. ??
1962 A Grammar of the Arabic Language. 3. basım.

Xalġ dastanları
1961 Azärbaycan Xalġ dastanları. Cilt 1. Bakı.

[Taşlıcalı] Yaḥyā Beg (16. Yüzyıl)
1977 Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayın no. 2233. İstanbul.

Yaḥya Āgāh b. Ṣāliḥ ??
1899/1900 Fütüvve-i esrār-ı tāc-ı sa'ādet ve'l-edeb. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 101.

Yağcıoğlu, Halim (1919-?)
1955 Anzelha. Şiirler. İstanbul.

Yağmur, Mahmut (1927-)
1957 Dertler pazarı. İstanbul.

Yalçın, Hüseyin Cahid (1874 –1957)
1935 Edebî hatıralar. İstanbul.

Yaltkaya, Mehmet Şerefeddin (1879-1947)
1934 "Mevlâna'da Türkçe kelimeler ve Türkçe Şiirler". TM IV, s. 111–168.

Yamaç, Cavit ??
1944 "Papağan döğüşü". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 53-58.

Yamaç, Ziya (1914-?)
1948 "Hayatı hususiye". SHD II, sayı 9-10, s. 63-66.
1956 Mehmet. Roman. Sofya.

Yanıkoğlu, Bilal Aziz ??
1943 Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi. İstanbul.

Yaşar Kemal (1922– 2015)

1952i [2004] İnce Memed. 1 cilt. İstanbul.
1955ç Çukurova yana yana... İstanbul.
1955i [2004] İnce Memed. 2 cilt. İstanbul.
1955t Teneke. İstanbul.
1960 [1991] Ortadirek. Roman. İstanbul.
1969 [1983] Ölmez otu. İstanbul.
1970 Üç Anadolu efsanesi: Köroğlunun meydana çıkışı. İstanbul.
1971bb [2004] Bin boğalar efsanesi. Roman. İstanbul.
1971bd Bu diyar baştan başa. İstanbul.
1976 [1994] Al gözüm seyreyle Salih. Roman. İstanbul.
1978 [1974] Baldaki tuz. İstanbul.
1980 Ağacın çürüğü. Yazılar–konuşmalar. İstanbul.
1980d [1974] Demirciler çarşısı cinayeti. İstanbul.
1982h [1951] Höyükteki nar ağacı. İstanbul.
1992kk [1985] Kale kapısı. Kimsecik 2. İstanbul.
1992ks [1991, 2009ks] Kanın sesi. Kimsecik 3. İstanbul.
1993b [1974] Bir bulut kaynıyor. Bu diyar baştan başa, IV. İstanbul.
1993f [1977] Filler sultanı ile kırmızı sakallı topal karınca. İstanbul.
1993k [1978, 2002] Kuşlar da gitti. İstanbul.

Yaşar Nabi [Nayır] (1908-1981)

1938 Genç neslin en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.
1947 Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.

Yavuz, Hilmi (1936-)

1977 Doğu şiirleri. İstanbul.
1992 Ayna şiirleri. İstanbul.

Yavuzarslan, Paşa

2013 Tarihî Türk dili metinlerinde şimşek (< *süğşek*? ~ *süŋşek* < *süŋüşek*) kelimesinin varyantları ve etimolojisi. AÜ, DTCF, Türkoloji dergisi 20/2, 135-170

[Pekşen] Yazıcı, Yasemin (1957-)

1990 Kaybolan kasaba. Roman. İstanbul.

Yedekçioğlu, Kâzım (1919-?)

1289 Yedi ʻālimler ḥikâyesi. (İstanbul).
1989 Kayseri ağzı I. Deyimler. Kayseri.

Yemni, Sadık (1951-)

1997 [1996] Muska. İstanbul.

Yeni Hikâyeler

1949. İstanbul.
1950. İstanbul.
1951. İstanbul.
1952 [1951].İstanbul.
1953 [1952]. İstanbul.
1954 [1953]. İstanbul.
1955 [1954]. İstanbul.
1956 [1955]. İstanbul.
1957 [1956]. İstanbul.
1959 [1958]. İstanbul.

Yeni Türk Hikâyeleri I (YTH I)
1948 Hazırlayan: Yaşar Nabi. İstanbul.

Yıldırım, Tahsin, b. Kaygılı, Osman Cemal

Yıldız, Bekir (1933-1998)
1978 [1970] Kaçakçı Şahan. 10. basım. İstanbul.

Yıldız, Şerafettin (1967-)
1989 Sümüklü umudum. Wien.

Yörük, Cengiz (1928-2008)
1953 [1952] "Gülsüm ile Hasan". YH 1953, s. 124–128.
1957 [1956] "Arkadaşlar". YH 1957, s. 92–97.

YTEA
1974–1982 Mehmet Kaplan – İnci Enginün – Birol Emil: Yeni Türk edebiyatı antolojisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 4 cilt. İstanbul.

Yudaḫin, K.K. ??
1965 Kirgizsko–russkiy slovar'. Moskva.

Yumer, Sacid ??
1955 [1954] "Gölgesinden çıkan adam". YH 1955, s. 72–80.

Yūnus Emre (? – 1320/21?)
1943 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre divanı. Metinler – sözlük–açıklama. Cilt 1. İstanbul.
1965 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre. Risâlat al–nushiyya ve divân. İstanbul.

Yurdakul, Ahmet (1954-)
1987 Kahramanlar ölmeli. Roman. Ankara.
1989 Yorgun çanlar. Roman. Ankara.
1991 Bir masal akşamı. Roman. Ankara.
1993 Korsanın seyir defteri. Roman. Ankara.
1996 Despina'nın gözyaşları. Ankara.

Yurdatap, Selâmi Münir (1905-1987)
1941 Bekri Mustafa'nın lâtifeleri. İstanbul.

Yusuf Hüseyin ??
1933 Hayatımın defteri. Mektep hatıratı ve kolejlerin iç yüzü. İstanbul.

Yüce, Kâmran (1926 – 1986)
1961 Soyunuk. İstanbul.

Yüce, Nuri (1942-)
1977 "***Doqurcun–*** ein türkisches Wort mit einem mongolischen Suffix". Altaica. Proceedings of the 19th annual meeting of the PIAC... Helsinki, s 255-259.

Yücedağ, Behice (Behice Sadık Boran'ın müstearı) **(1910 – 1987)**
1957 "Kurtuluş". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 22–24.

Yücel, Hasan-Âli, b. Şeyhī.

Yücel, Tahsin (1933-)
1950 "Dert çok, hemdert yok!" YH 1950, s. 94-98.
1954 Uçan daireler. İstanbul.

1955 Haney yaşamalı. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1954] "Katuşa masalı". YH 1955, s. 49–53.
1958 Düşlerin ölümü. Hikâyeler. İstanbul.
1960 Mutfak çıkmazı. Roman. İstanbul.
1969 Yaşadıktan sonra. İstanbul.

Yücel, Yaşar (1934-)
1988 Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar. Ankara
1992 Es'ar Defteri (1640 tarihli). TTK Yayınları, Ankara.

Zafer Hanım ??
1994 Aşk–ı Vatan. Giriş, çevriyazı, sadeleştirme Zehra Toska. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, yayın no. 10. 1. baskı. İstanbul.

Żaʿīfī (ö. 1557)
1950 [1555] Robert Anhegger: "16. asır şairlerinden Za'ifî". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili ve edebiyatı dergisi IV, sayı 1-2. İstanbul, s. 133–166.

Zajączkowski, Ananjasz (1903-1970)
1932 Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim. Kraków.
1934–1937 Studja nad jezykiem staroosmańskim. Études sur la langue vieille–osmanli. Polska Akademia Umiejetnosci, Prace Komisji orientalistycznej. 2 cilt. Kraków.

Zaparta ??
1943 Seçme lâtifeler, nükteler. Ankara.

ZAStud
19.. Zentralasiatische Studien. Wiesbaden.

Ẕātī (1477 – 1546)
1967, 1970 Ali Nihad Tarlan: Zatî Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. 2 cilt. İstanbul.
1977 b. Çavuşoğlu 1977.
1987 Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri Zatî: Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. III. cild. İstanbul.

Zenker, Julius Theodor (1811-1884)
1866–1876 Türkisch–arabisch–persisches Handwörterbuch. Leipzig.

Ẕihnī, Bayburtlu (1795/1800? – 1859)
1992 Ḥikāye–i ġarībe. Hazırlayanlar Saim Sakaoğlu – Ahmet Sevgi. Konya.

Żiyā Paşa (1829-1880)
1978 YTEA cilt II, s. 15–161.

ZTS
1976 Zanaat Terimleri Sözlüğü. Hazırlayanlar Orhan Acıpayamlı vs. Ankara.

Zülfikar, Hamza (1941-)
1995 Türkçede ses yansımalı kelimeler. Ankara.

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

AAS	*Asian and African Studies* (Haifa)
AO	*Acta Orientalia* (Copenhagen)
AOH	Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ArchOtt	*Archivum Ottomanicum* (Wiesbaden)
ArOr	*Archív Orientální* (Praha)
BS	*Balkan Studies* (Thessaloniki)
Belleten	*Türk Tarih Kurumu Belleten* (Ankara)
CAJ	*Central Asiatic Journal. International periodical for the languages, literature, history and archaeology of Central Asia* (Wiesbaden)
FO	*Folia Orientalia* (Krakauw)
GR	*Graeco-Romanica* (Thessaloniki)
Isl	*Islamica* (Lipsiae)
JT	*Journal of Turkology* (Szeged)
JTS	*Journal of Turkish Studies* (Cambridge, Mass.)
KCsA	*Kőrösi Csoma-Archivum* (Budapest)
KSz	*Keleti Szemle* (Budapest)
LMO	*Le Monde Oriental* (Uppsala)
LBalk	*Linguistique Balkanique* (Sofia)
MT	*Materialia Turcica* (Bochum)
Oriens	*Journal of the International Society for Oriental Research* (Leiden-New York-Köln)
OS	*Orientalia Suecana* (Uppsala)
RO	*Rocznik Orientalistyczny* (Warszawa)
SHD	*Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* (İstanbul)
STC	*Studia Turcologica* Cracoviensia (Kraków)
StTu	*Studia Turcica* (Budapest)
TAD	*Tarih Araştırmaları Dergisi* (İstanbul)
TD	*Türk Dili* (Ankara)
TDAY	*TDK, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (Ankara)
TDED	*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul)
TDiA	*Türk Dilleri Araştırmaları* (Ankara)
TDK	*Türk Dil Kurumu* (Ankara)

TKA	*Türk Kültürü Araştırmaları* (Ankara)
TM	*Türkiyat Mecmuası* (İstanbul)
Turc	*Turcica* (Paris/Louvian)u
TüDer	*Türkoloji Dergisi* (Ankara)
UAJb	*Ural–Altaische Jahrbücher* (Wiesbaden)
WZKM	*Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (Wien)
YH	*Yeni Hikâyeler* (Ankara)
YTH	*Yeni Türk Hikâyeleri*
ZDMG	*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Wiesbaden)
ZBalk	*Zeitschrift für Balkanologie* (München)

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Sekizinci Cilt

T – V

T

tabak I b. ***dabak I***.

tabak II 'sığır vs. hastalığı; şap' <? I.A. Orbeli 1957 s. 360, DS 3796, TS 3690, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 364. ×× b. ***dabak II***.

tabak III 'hamur teknesi' '1. grand plateau rond en saule; 2. corbeille ronde en saule' A. Barthélemy 1935 s. 471, DS 3796, J.W. Redhouse 2006 s. 1232b. ××

taban I b. ***daban I***.

taban II b. ***tapan***.

tabın 'küçük muhacir fırını' DS 3797, A. Tietze 1958 no 123. ××

tabla/tavla/talba/tapla 'üzerinde yufka açılan, yemek yenen yer sofrası, kalaycı leğeni' <Yun. ***τάβλα*** 'satıcıların kullandıkları tahtadan tepsi' <Lât. ***tabula*** a.m. H. Eren 1999 s. 391, Ch. Tzitzilis 1987g no. 505, ZTS 183, 186, DS 3797, 3814, J.W. Redhouse 2006 s. 1233a, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 364. × ***Kızın birisinin önünde bir altın tablanın üstünde bir kolaçka tavık, etrafında altından piliçleri yemnerini tıkır tıkır yiyollar.*** (J. Eckmann 1940 s. 174).

tad b. ***tat***.

tad- b. ***dat-***, ***dad-***.

tada b. ***dada***.

tadır- b. ***dadur-***, ***dadır-***.

tafana/takana/tokana/tokanak/tavana/tohana/tokhane/tovhana 'mutfak, kiler' <Fa. ***ṭaḅhāna*** 'a cook's shop; a kitchen' <Ar. ***ṭaḅh*** 'a cooking' A. Tietze 1967 no. 117, F. Steingas 1998 s. 808b, A. Caferoğlu 1944 s. 265, DS 3798, 3946, 3974, 3845. × ***-Kaç oda bu ev? –Bir tokana, bir de bu sofa. Tokanada yemek pişiririm, otururum, burası da misafir yeri.*** (Cevdet Kudret 1958 s. 161).

tağ I 'kabak, karpuz gibi bitkilerin yerde uzanan kökleri' DS 3799. × ***İçi bomboşdur, kändçilärin çäpärlärindä ġuru tağlarda sallanan ġupġuru balġabaġ kimi bomboşdur!*** (S. Rähimov 1959 I, s. 271).

tağ II b. ***taka I***.

tağa b. ***taka I***.

tağan b. ***tığan***.

tağar 'tandır, toprak mangal; güvece benzer kap' <ETk. ***taġar*** 'büyük kap, büyük torba' G. Clauson 1972 s. 471; kelimenin aslı hakkındaki hipotezler

için b. G. Doerfer 1965 II, no. 905, A. Caferoğlu 1943 s. 257, A. Caferoğlu 1942 s. 279, Jaba-Justi 1879 s. 273, Ch. Symeonides 1973 no. 210, DS 3799, TS 3697, K. Yedekçioğlu 1989 s. 83, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 364. × ***Ve resmi daruġa dėyü ... üçer tağar biġday ve altışar tağar arpa ve naḳid ḳırḳar aḳça alınu gelmiş.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 195 [1548/955]). b. ***dağar***.

tağarcuk b. ***dağar***, ***tağar***.

tağça b. ***takça***.

tah b. ***teh I***.

taha b. ***taka I***.

tahammül getireme- b. ***getür-/getir- III***.

tahan b. ***tığan***.

tahça b. ***takça***.

tahım 'tarla ve bağ hududu, sınır; limite, borne (d'un champ)' A. Barthélemy 1935 s. 82, DS 3801, A. Caferoğlu 1945 s. 308, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 364, A. Tietze 1958 no 25. ××

tahın: karatahın 'şarbon hastalığı' <Ar. ***ṭā'ün*** 'peste' P. Belot 1929 s. 451. ××

tahlik 'evlerde lamba konulan yer; 1. ornement fait de pieces de monnaie, 2. suspension de lampe' A. Barthélemy 1935 s. 545, DS 3801, A. Tietze 1958 no 152.

tahnal b. ***tehnel***.

tahra/tehere/tehre b. ***dahra***. H. Eren 1999 s. 391.

tahta 'düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç' <Fa. ***taḫta*** 'a board, plank' × ***Arış baġladı, arġac gecürdi, delüklü taḫtayı ki daraḳdur, ḳaḳdı.*** (Ferec v. 238b). × ***Dökdürür ḍurma ḳızaḳ taḫtasınuŋ üstinde / Müşterī ḳızdırıcı her göti ḳızmış ḥīzān.*** ('Ālī 1956 [1586-87] s. 160). × ***Arslan-ḫāne semtinde köşkler ve taḫta-bendler ābādān eylediler.*** (Selānikī 1989 [1599] I, 134). × ***Ṣoŋra, taḫta merdivenleriŋ üzerinde şaplaya şaplaya yürüyen iki şıpıtık terlikli bir çift ayaġıŋ sāḥī, şişman, bir tāze, ḥālā aralıḳ ḳapunıŋ eşiginde da'vete muntaẓır bulunan şerefnāz-ḫanımı.*** (E.E. Talu 1928 s. 21). × ***Basmadık safha-i himmette çürük tahtaya hiç / Eskidikçe anı dülger getürüp sağlattık.*** (A.S. Levend 1943 s. 467). × ***Ağ attılar ve balıkları harmana tıkmak için kayığın tahtalarını tekmeleyerek podima vurdular. Denize kışkış taşları, demirler atıldı. Balıklar dehşete düşsün diye pontal sırığıyle — tıpkı Deli Petro gibi — denizi uzun uzun dövdüler.*** (Reşat Enis 1947 s. 59). × ***Tahta kapı yarı aralıktı. İhtiyarın çul kaplı ot yatağı, tahta ranzanın üstünde. Pıyrım pıyrım bir hâkî kaput yere kaymış.*** (V.O. Bener 1957 s. 121). × ***Tahta tabut, iki komşuyla bekçi ve sakanın belini çökerterek gacur gucur taşınmaktaydı.*** (B. Arpad 1975 s. 50-1). × ***İçeriden görünüşü güzeldi mor salkımların sardığı balkonun. Oysa taban tahtaları çökmüş, kenar çinkoları çürüyeli çok olmuştu.*** (Peride Celal 1991 s. 141). ***can***

tahtası 'göğüs kemiği' DS 858. ***(yassı) tahta*** 'terzi ütü vs. aleti'. ***yedek tahtası*** 'saraçların tezgah üstüne koydukları tahta' DS 4220.

tahtabaş b. ***tahtaboş***.

tahtabaşı b. ***tahtaboş***.

tahtaboş/tahtapoş/tahtabaş/tahta başı/tahtalı 'balkon, küçük salon; damın daha çok çamaşır sermeye yarayan düz bölümü, taraça; raf, sergen' <Fa. ***taḫtapoş*** 'stage, wooden floor <***taḫta*** 'board, plank' + ***-poş*** 'covering, dressing' F. Steingass 1930 s. 287. Tü. ***boş*** biçimi halk etimolojisidir. DS 3803, ZTS 183, A. Tietze 1967 no. 118. × ***Sabahleyin kalkınca pencereleri açarım, şilteleri, yorganları, yastıkları tahtapoşa çıkarırım, güne korum.*** (İsmail Galib 1932s s. 15). × ***Sesin geldiği tarafa dönünce, parmakcağın gerisindeki tahtaboşun altında kendisi gibi daha birçok kadınların elleri koynunda yanyana dizili olduklarını gördü.*** (H. Aytekin 1945 s. 15–16).

tahtadelen/taktakı/tahtakı 'ağaçkakan' DS 3803, 3811. ××

tahtakı b. ***tahtadelen***.

tahtakoz 'polis, dedektif; Polizist, Detektiv' <Yun. ***τακτικός*** a.m. Ch. Symeonides 1973 no. 212, H. Aktunç 1990 s. 271. ××

tahta kurusu b. ***korda***, ***kurus***. H. Eren 1999 s. 391.

tahtalı b. ***tahtaboş***.

tahta pabuç 'terlik' DS 3804. ××

tahtapoş b. ***tahtaboş***.

tak- b. ***dak-***.

taka I/taha/tağ/tağa/toka/tokka 'duvar hücresi, tavana yakın küçük pencere, raf' <Ar. ***ṭāḳa*** a.m. A. Caferoğlu 1945 s. 308, '1. péce d'étoffe, de tissage indigéne, 2. boyau á saucisses' A. Barthélemy 1935 s. 492, Kemal Edip 1945 s. 135, F. Steingass 1930 s. 806, DS 3804, K. Yedekçioğlu 1989 s. 83, ZTS 183, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 365, A. Tietze 1958 no 131. × ***Osman ağa kalktı. Duvarda taka gibi bir yerden, yıllardır çılpığı çıkarılmış Mevlüt kitabını indirdi.*** (M. Makal 1957k s. 39).

taka II 'gelin elbisesi için telli ve kalın ipekli kumaş' DS 3805, ZTS 184. ××

takana b. ***tafana***.

takar 'hükümdar; Herrscher' <Çing. ***thagar*** a.m. K. Kostov 1969 s. 358. ××

takat getir- b. ***getür-/getir- III***.

takaza 'çalışma, eziyet, zahmet, alay, nükteli söz' <Ar. ***taḳāẓa*** 'a continually and peremptorily urging one to do something' J.W. Redhouse 2006 s. 575a, DS 3807. × ***Ol borçlu dervişe iri sözlü, takazacı olma! Eyi gönüllü ve âli himmetli ol!*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 368). × ***Gazi Yaşar, gazilikte boydaş oldukları için onu görmeye, biraz da onu takaza etmeye gidiyordu.*** (F. Erdinç 1973 s. 85). × ***Ham madde için kimseye takazam olmaz. Çünkü benim işlediğim ham madde havanın, evet, şu teneffüs ettiğin havanın karbondioksit'idir; enerji***

kaynağım da güneş. Kimsenin mallanmıyacağı, herkesin, bütün canlı varlıkların hepsinin dilediği kadar faydalanabileceği hava ve güneş. (H. Birand 1957 s. 50–51).

takça/tağça/tahça/tokça 'küçük pencere; gerekli nesneleri koymak için duvarda açılan oyuk' <Fa. ***tākça*** a.m. A. Tietze 1982z s. no. 243, A. Tietze 1967 no. 119, F. Steingass 1930 s. 806, DS 3807, Gürc. ***taxça*** 'screen' E. Cherkesi 1952. 91, ZTS 184, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 365. × ***Bir gün mādāniyyāt zālzālāsi bu evi, bu ṭahçaları, bu boğçaları uçuracaġdır, sān çılpaġ çölā düşācāk, dāhşātli maşınlar içindā ġalacaġsan.*** (Cabbarlı 2005 III, s. 12).

takın- b. ***dakın-***.

tâ-ki '...e kadar; while; until, so that' <Fa. ***tā*** 'kadar, değin' + ***ki*** 'bağlaç' J.W. Redhouse 2006 s. 478b. × ***İmdi çünkü konuklar geçtiler, oturdular. Eğer yemiş vakti ise önlerine evvel sucuk, yemiş getir, tâ ki yesinler.*** (Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı) 1944 s. 109). × ***Ve her ne ki şiirinde söylersin, âşıklar vasf-ı haline göre latif söyle ve şiirde hoş misaller ve teşbihler getir, şöyle ki hem hâssa hoş gelsin hem âmma, tâ ki senin şiirin şöhret tuta ve mâruf ola.*** (Mercümek Aḥmed 1966 [XV. yy. ilk yarısı] s. 296). × ***Ustabaşının eli mermer levhadaki şaltere uzanıp, ırgatbaşının işbaşı düdüğü acı acı öte dursun. Duyulmazdı bile. Ta ki, öfkeden çıldıran ırgatbaşının kafa, göz tanımayan sopası akıllarını başlarına getirsin! O zaman herkes işinin başına çil yavrusu gibi dağılırdı.*** (Orhan Kemal 1956 s. 45). × ***Bir kez bile beni arayıp sormadın, Ayten? Ta ki bu akşam, iğde kabuğu parlak çizmeleriyle, Salih'in kolunda, önünden geçip giderken, o gülüşü!*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 34).

taklaş- b. ***daklaş–***, ***dakıllaş-***.

taktaka 'araştırma' DS 3811, A. Tietze 1958 no 259. ××

taktakı b. ***tahtadelen***.

taktak kolu 'kapı tokmağı' DS 3811. ××

taktuka 'büyük dokuma tezgahlarında mekiği çözgünün arasından karşıya iten ağaç düzen' DS 3812, ZTS 184. ××

takunya/takunye 'nalın' <Yun. ***τακούνια*** 'Holzpantoffel' H. Eren 1999 s. 392, Ch. Symeonides 1973 no. 211, A. Tietze 1955 no. 256. × ***"Kaça?" Balıkçı iki parmağını makaslama oynatarak, cevap verir: "İki kâğıt." — "Çifti mi?" — "Aman beyim, takunye mi bu?"*** (M. Baler 1944 s. 83). × ***Bâzı kadınlar yamrı yumru kaldırımlar üzerinden, altları yenilmiş takunyalarla ayakları burkula burkula yürürken, ellerindeki kirmanla yün eğiriyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 15–16). × ***İşte Cafer efendi —ayaklarında takunye, başında takke ve sırtında pâzen entari üstüne giyilmiş Haydarî biçimi kolsuz dimi hırkayla— o bahçeden geldi.*** (R.H. Karay 1964 s. 37). × ***Çocuk geldi. Dört beş yaşında bir şey. İki elinin tersiyle gözlerini kapayarak yürüdü. Ayağındaki karyoka — yani alafranga takunya taşa takıldı.*** (B. Felek 1971 s. 6). × ***Peştamal, havlu ve takunyasını hamamcı kadından alarak hususi banyoların yerini sordu oldukça incelttiği sesiyle***. (H. Akdoğan 1998 s. 35).

takunye b. ***takunya***.

takır b. ***takur***.

takur/takır 'fıtık' I.A. Orbeli 1957 s. 359, DS 3808, 3812. ××

tal 'ilk süt, ağız' DS 3812. ××

tala 'orman ortasında ağaçsız yer; sırttaki düz yer, küçük alan' H. Eren 1963 s. 116, DS 3812. × ***Vali Paşa, bir öğle vakti talaları gezerken, ırgatların soluk soluğa çalıştıklarını görüyor. Irgatbaşıdan, kaç defa soluk verildiğini soruyor.*** (R. Enis 2002 s. 113). × ***Amma günäş täpälärin dalında gözdän itändän sonra belä onun maili şüaları — projektor işığı kimi — sämaya sancılırdı vä bu şüaların äksi dänizin säthinä ğızılı-paslı talalar salırdı.*** (A. Rzayev 2003 s. 161).

tala- 'yağmalamak, çapullamak; sarmak, kuşatmak' <ETk. ***tala-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 492, DS 3813, TS 3704, J.W. Redhouse 2006 s. 479b, R. Dankoff 2004 s. 254, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 366. ×× b. ***dala-***.

talabı– b. ***dalabı–***.

talagan 'kepenek' DS 3812. Krş. Rus. ***talagáy*** 'mordwinisches Frauenhemd' M. Vasmer 1958 III, 71. ××

talaka/taliga/talika/talıga 'yük arabası, yaylı araba; arabanın sandık kısmı' <Bulg. ***taliga*** 'einspänniger Wagen' A. Tietze 1957 no. 219, A. Caferoğlu 1943 s. 257, DS 3813, ZTS 184, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 366. × ***Bir talika bulup, arabacıyı üç kuruşa razı etti, Haydarpaşa iskelesine çektirdi.*** (S.M. Alus 1933p s. 113). × ***Haftada üç gün çarşamba, cuma, pazar, burası mahşere dönerdi. Konak arabaları, lando, kupa, brik, fayton, kira talikaları, paraşoller, artar Kurbağlı dereden, hattâ Köprüden sandallar, içlerindeki şık beyler, feraceli, yedirmeli, çarşaflı hanımlarla, burasını rengârenk çiçeklerle bezenmiş bakımlı bir bir bahçe haline koyardı.*** (E.E. Talu 1935 s. 135–136). ***taliga göçü*** 'at arabalarındaki yük sandığı' DS 3815. (Argo) 'otomobil' H. Aktunç 1990 s. 273.

talan 'yağma, çapul; karmakarışık' <ETk. ***tala-*** 'yağmalamak, çapullamak' + ***-n*** fiilden isim yapım eki. H. Eren 1999 s. 392, DS 3813, TS 3704, J.W. Redhouse 2006 s. 479b, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 366. ***talan et-/talan eyle-*** 'yağmalamak': × ***Eflāḳ ėlini tālān eyledi. Ġāyet ḍoyum geldiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 47). × ***Vilāyetlerini talan ėdüp yıḳ ve yaḳ ve ḫarāb eyle şenlik ve abādānlıḳ koma küffārdan bolduḳuŋ erkek ve dişi esīr et.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 191). ***alan-talan*** 'karmakarışık': × ***Eviŋ içerisi alan tālān...*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 229). b. ***alan talan***.

talaşa 'çukulatanın yaldızlı kağıdı' DS 3813. ××

talaz/talaslık/talaza/talazlık/tanazlık 'kasırga, fırtına; dalga' <Yun. ***θαλασσα*** (t̰álassa) a.m. (asıl mânası 'deniz, yâni denizin dalgalı hali'] Kahane–Tietze 1958 no. 773, H. Eren 1999 s. 392, Kemal Edip 1945 s. 104, DS 3813, 3814, TS 3705, 3707, K. Yedekçioğlu 1989 s. 83, J.W. Redhouse 2006 s. 479a, Kahane-Tietze 1958 no. 773, A. Tietze 1955 no. 82. b. ***dalaz ll, kör talaz***. ××

talazlan- b. ***dalazlan-*** (***dalaz II*** altında).

talba b. ***tabla***.

talbar b. ***talvar***.

tale b. ***tula I***.

talfar b. ***talvar***.

talıga b. ***talaka***.

talız b. ***telis***.

taliga b. ***talaka***.

talika 'tabak' <Rus. ***tarélka*** a.m. A. Tietze 1982z no. 47, A. Tietze 1957 no. 212, DS 3815, R. Dankoff 2004 s. 255. ×× b. ***dallık***.

talloz/tolaz b. ***dolaz, dolağaz***.

talpa 'geniş, kalın tahta, yontulmuş ağaç' <Bulg. ***talpa*** 'Planke; tahta' A. Tietze 1957 no. 210, DS 3815. ××

taltamız 'toplu, şişman; idiot, benêt.' A. Barthélemy 1935 s. 483, DS 3815, A. Tietze 1958 no 128. ××

talva b. ***talvar***.

talpar b. ***talvar***.

talvar/talva/talpar/talbar/talfar/dalvar 'bostan çardağı, asma çardağı' <Ar. ***talewār*** 'a house for keeping silk-worms' F. Steingass 1930 s. 323, DS 3815, TS 3709, ZTS 184, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 366. ××

tam- b. ***dam-***.

tamarzı 'bir şeyin arzusunda olma, eksikliğini hissetme; perhiz tutan; yoksul' DS 3817, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 376. × ***Bütün bu illär ärzindä Oğtay bir däfä dä olsun onun yanına düşmäk tamarzısı olmamışdı.*** (A. Rzayev 2003 s. 426).

tambalit b. ***tenbelit***.

tambangı b. ***tambargı***.

tambargı/tambangı 'kadınların düğünlerde def yerine kullandıkları geniş tepsi ya da tabak' DS 3817, ZTS 184. ××

tambora 'bir cins sandalye' <İng. ***tabouret*** 'tabure' DS 3817, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. ××

tambur 'kumaş sarma tahtası' ZTS 184. ××

tamus b. ***temmuz***.

tan I b. ***dan I***.

tan II b. ***dan II***.

tana Az. 'küpe' DS 3818. × ***Ġulaġları o ġädär yekä idi ki, birini altına salmışdı, birini üstünä, burnundan tana ävāzinä on batman dämir asılmışdır.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 80).

tanâb b. ***tınâb***.

tanalya b. ***tanalye***.

tanalye/tanalya 'meşin sündürmeye mahsus ağzı dişli kerpeten' DS 3818, ZTS 185, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. ××

tandır/tandur/tendir 'yere çukur kazılarak yapılan bir çeşit fırın; four à pain' <Ar. ***tannūr*** 'runder Backofen aus Lehm' A. Barthélemy 1935 s. 94, H. Eren 1999 s. 393, A. Caferoğlu 1951 s. 280, Kemal Edip 1945 s. 135, DS 3819, ZTS 185, J.W. Redhouse 2006 s. 481a. × ***Validesi kızının birden bire kalkıb tandıra gitdiyini gordukde, dönüb yüzüne eyri eyri bakdığının sebebi niçin olduğunun Fulik dudu farḳında oldu ise de, artık yapmış bulundu, ne çare geçene mazi derler.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 10). × ***Köstebek deliği gibi bir delik (adına külle derler) duvarın altından tandırın tabanına gelir. Tandır, yanmak için lüzumlu havayı buradan alır. Tandırın işi bitince deliğin dış taraftaki ağzına çul çaput tıkanır ki, hava gelip içerdeki ateşi soğutmasın.*** (M. Makal 1950 s. 58). × ***Kışları çalışmazdık. Tandıra gömülür, gerekmedikçe çıkmaz, işimizi bitirir bitirmez yine girerdik.*** (A. Kutlu 1995 s. 101–102). ***su tandırı*** 'su çevirisi, girdap' DS 3701, K. Yedekçioğlu 1989 s. 79. ***tandır başı*** 'mutfak' DS 3819, A. Tietze 1958 no 29. ***tandır çulu*** 'içindeki yemeğin sıcak kalması için tandırın üstüne örtülen çul' DS 3819, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367, A. Tietze 1958 no 29. ***tandır dineği*** 'tandır ateşini karıştırmaya yarayan ağaç' DS 3819, A. Tietze 1958 no 29. ***tandır duvağı*** 'tandır kapağı' DS 3819, A. Tietze 1958 no 29. ***tandır ekmeği*** 'tandırda pişmiş ekmek' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. ***tandır eşiği*** H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. b. ***tandır duvağı***.

tandırlama 'masal, boş inanç' DS 3819, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. ××

tandırlama kebabı 'tandırda pişen kebap' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 367. ××

tandırlık 'tandır yakarken, ekmek yaparken giyilen önlük' ***<tandır + -lık*** isimden isim yapım eki. DS 3819. ××

tandur b. ***tandır***.

tane b. ***dane I***. H. Eren 1999 s. 393.

tanga 'iskarpin, topuklu ayakkabı' DS 3819. ××

tanık b. ***danık***. H. Eren 1999 s. 393.

tanida b. ***tenda***.

tanla b. ***dan I***.

tanla- b. ***danla-I***.

tanrının bol, insanın olmadığı (yer) b. ***kulun kıt, Allahın bol olduğu (yer)***.

tansık b. ***dansuk***.

tansık- 'özlemek' H. Eren 1963 s. 116, DS 3821. b. ***dansuk***.

tansuk b. ***dansuk***.

taŋsuk b. ***dansuk***.

tanta b. ***tenda***.

tanur 'pide hamuru yapmaya yarayan yuvarlak tahta, yemek tepsisi' <Bulg. ***tanur*** 'Holzteller, Holzschüssel' A. Tietze 1957 no. 211, DS 3822. ××

tanyo b. ***tığan***.

tanz b. ***danz***.

tap- I Az. 'bulmak' <ETk. ***tap-*** 'to find' G. Clauson 1972 s. 435, B. Atalay 1986 IV, 573, H. Eren 1963 s. 116, DS 3828, J.W. Redhouse 2006 s. 1218b, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 368. × ***Su ahıp çuhurunu tapmışdı.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 180). × ***O saat ilanlar düzü-dünyanı ạhtarıb ovçu Pirimi tapdılar.*** (Azärbaycan naγılları 1963 IV, 9). × ***Ärmağan istäsä, ilan da tapar, sür-sümük çürüdän zähär dä!*** (S. Rähimov 2005 I, 531).

tap- II b. ***dap-***.

tap 'kuvvet' M. Ohannesian 1925 s. 253, DS 3822. ××

tapa I 'şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, tıkaç; yapay göllerde su boşaltılması için açılan delik; Stöpsel' <Yun. ***τάπα*** a.m. H. Eren 1999 s. 394, O. Blau 1868 s. 299, Ch. Tzitzilis 1987g no. 509, DS 3822, 3828, J.W. Redhouse 2006 s. 1218b, ZTS 185. ××

tapa II b. ***dapa***.

tapan/taban/tapanlama 'tarlayı düzeltici tahta sürgü; tarlaya atılan tohumu örtmek için kullanılan ağaç sürgü' <Erm. ***dap'an*** 'herse' <***dap*** 'flach' A. Tietze 1982z s. no. 244, Jaba-Justi 1879 s. 91, H. Eren 1999 s. 394'e göre sözcük Türkçe ***taban*** kelimesinin yan biçimidir. I.A. Orbeli 1957 s. 358, M. Ohannesian 1925 s. 954, F. Steingass 1930 s. 281, TS 3690, ZTS 185, K. Emiroğlu 1989 s. 214, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 368. × ***Kocaaa üç çirmar tutluğuyla tarlası tapanı da var.*** (M. İlhan 1983 s. 82). b. ***daban II***.

tapan çek- 'yeni ekilen tarlanın tohumunu kapatmak için sürgü çekmek, düzeltmek' DS 3824, ZTS 185. × ***Kasım yağmurları arasında üç demirli ile kesekleri eritmeğe, rutubeti içinde muhafaza etsin ve martta ekeceği çiğidi çabuk bitirsin diye tapan çekerek toprağın mesamatını kapatmağa çalışmış, işte şuncocuk toprakla, aylarca boğuşmuş durmuştu.*** (Reşat Enis 1944 s. 103). × ***Evet. İşte böyle bir yağmurdan sonra "buğda"sını gubara gömmüş, üzerine bir de tapan çekip bırakmıştı. Nihayet işte haziran gelip çattı.*** (a.e. s. 103). b. ***tapanla-***.

tapan et- 'yeni ekilen tarlanın tohumunu kapatmak için sürgü çekmek, düzeltmek' DS 3824, K. Emiroğlu 1989 s. 214, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 368. b. ***tapanla-***. ××

tapanla- 'yeni ekilen tarlanın tohumunu kapatmak için sürgü çekmek, düzeltmek' DS 3824. ××

tapanlama b. ***tapan***.

tapha 'raf, sergen' H. Eren 1963 s. 116, DS 3825. ××

tapın- b. ***dapın-***.

tapik 'keklik tuzağı kapağı', Jaba-Justi 1879 s. 94, DS 3826. ××

tapkır b. ***dapkur***.

tapkur 'eyer kolanı' <Moğ. ***dapkur*** 'sıra, bağ, kat; katmer, katmerli, çifte' O.N. Tuna 1972 s. 222, TS 3742, R. Dankoff 2004 s. 256, J.W. Redhouse 2006 s. 1218a. ××

tapla b. ***tabla***.

tappa b. ***tapa I***.

tapşınla- 'el çırpmak, alkışlamak' DS 3828. ××

tapşır-/tapşur- b. ***dapşur-***.

tapşur- b. ***tapşır-***.

tapu b. ***dapu***.

tar I 'kağnı korkuluk ağaçları' <Erm. ***t'ar*** 'perchoir' A. Tietze 1982z s. no. 245, Jaba-Justi 1879 s. 91. ××

tar II 'tünek, tavukların kümeslerde tünedikleri sırık; Stütze der Hühnerstange im Hühnerstall' <Erm. ***t'ar*** 'perch, roost', H. Eren 1999 394, I.A. Orbeli 1957 s. 358, M. Ohannesian 1925 s. 250, DS 3830, ZTS 185, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 369. ××

tara b. ***dara***.

tara- b. ***dara-***.

taraba b. ***daraba***. H. Eren 1999 s. 394.

tarabuluz/trabulus 'ipek şal' <***Tripoli*** 'Trablus' J.W. Redhouse 2006 s. 1234b. × ***Bir de gözlerimi açtım ise, gördüm ki beni bir güzel yatağa yatırmışlar ve otuz yaşında başı tarabuluz (ipek şal) sarılı bir delikanlı elinde bir yelpaze ile başımda oturuyor.*** (E. Misailidis 1986 s. 200). ***trabulus kuşak*** 'ipekten yapılmış kuşak' K. Emiroğlu 1989 s. 214: × ***Ayaklarında rugan çizmeler, bacağında karadon denen şalvar, belinde Trablus kuşağı, kuşağın arasında parlak demirli sustalısı, altıpatları, tütün tabakası ve iri taneli sarı tesbihi mutlaka bulunur.*** (Orhan Kemal 1951s s. 62). × ***Boğazına üç tane altın da takmıştı. Genç kızlığında taktığı boncukları da çıkardı sandığından. Taktı. Beline trabulus kuşak bağladı.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 331). × ***Suveydiye sadakorundan mintan, Tarabulus ipeginden kuşak, Mançester şalvar giyip dolanmış, kabzasına altın kaplattığı vinçester tüfeği elinde, fişekleri çapraz olarak gögsüne sarılı avcıya giderlerdi.*** (A. Kutlu 1991 s. 91).

tarabuzen b. ***tırabuzen***.

taraça/tarasa b. ***daraça***. H. Eren 1999 s. 394.

tarak b. ***darak***.

tarakça 'yayık içindeki başı topuzlu ağaç' ××

taraklama 'atların karınları altında meydana gelen şişlik' M. Ohannesian 1925 s. 251, DS 3831. ××

taraklık b. ***darık***.

taran 'hayvan ini, balığın gizlendiği yer' M. Ohannesian 1925 s. 171, DS 3832. ××

tarana b. ***tarhana***.

taranga 'bir çeşit tatlı su balığı' DS 3833. Krş. Rus. ***taran'*** 'fisch, Rutilus rutilus Heckeli' M. Vasmer 1958 III, 78. ××

tarasa b. ***daraça***.

tarazlan- 'dağılmak, incelmek, eskimek, tiftiklenmek' DS 3833. × ***Paltom zamanla bir çok yerinden incelmiş, tarazlanmıştı. En çok da tiftimiş yenlerinden utanıyordum.*** (E. Öz 1960 s. 13). b. ***alaz taraz***.

taraz taraz 'çizgi çizgi' DS 3833. ×× b. ***alaz taraz***.

tarçini b. ***darçini***. H. Eren 1999 s. 395.

targa/turga 'içinde çamur, kum taşınan sedye' <Bulg. ***targa*** 'Trage, Tragbrett' A. Tietze 1957 no. 213, DS 3833. ××

tarhana/tarana 'çorba yapmaya yarayan mayalanmış yoğurtlu hamurun ufalanmışı' <Fa. ***tarḫāna*** 'thick pottage, frumenty, portable soup', H. Eren 1999 s. 395; Ch. Symeonides 1973 no. 218'e göre <Yun. ***τραγανά*** 'Weizenmehl, das mit mit Joghurt und Fleischbrühe vermengt der Sonne getrocknet und dann fein zerrieben wird', J.W. Redhouse 2006 s. 475a, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 369. × ***Götürüp Ortaköy'ün okuluna yazdırmak, güzün... Eskici Mehmet ustanın evine yerleştirmek... Eriştesini, bulgurunu, tarhanasını, göcesini götürmek :...*** (F. Baykurt 1961ı s. 105). × ***Sabahleyin biraz tarhana çorbası çekiyorlar, akşama kadar bir lokma yemek yedikleri yok. Bütün gün çay, kahve, altmışaltı, soloz! Okuldan başlamalıyız işe!*** (R. Ilgaz 1962 s. 61). × ***"Hadi kızım, giyin de bi sıcak tarana çorbası iç. Çömleğin dibinde azıcık kalmıştı, yarım kaşık da sızgıt attım içine, seversin diye."*** (M. Başaran 1992 s. 130).

tarhan otu 'çok yıllık, sarımtırak çiçekli bir bitki; Artemisia dracunculus' <Ar. ***ṭarḫūn*** 'Estragon; tarhun otu' P. Belot 1929 s. 447, H. Eren 1999 s. 395, F. Steingass 1930 s. 812, DS 3833, Gürc. ***tarhuni*** a.m. E. Cherkesi 1952 s. 194, J.W. Redhouse 2006 s. 1236b, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 369, A. Tietze 1958 no 125, Ö.A. Aksoy 1945 s. 656. ××

tarık 'mahkemeye başvurma, dava' DS 3833, H. Eren 1963 s. 116. ××

tarlak/terlek 'berber; hamamda müşterileri keseleyip yıkayan hizmetçi' A. Caferoğlu 1942 s. 242, DS 3834, A. Caferoğlu 1940 s. 7206: 'yıkayıcı kadın, tellak', A. Caferoğlu 1943 s. 258, A. Tietze 1958 no 66, Ö.A. Aksoy 1945 s. 200. ×× b. ***dellâk, dellek***.

tarlan 'tavuk tüneği' Krş. Erm. ***t'ar'il*** 'pench' ××

tarma 'alaçığın iç kısmını aşağıdan kaplayan tahta örgü; balkon, a roof' <Fa. ***ṭāram*** 'a wooden building of a circular form with an arched roof; a dome; a roof' F. Steingass 1930 s. 805, A. Caferoğlu 1940 s. 164, DS 3834. b. ***derim II***. ××

tart- b. ***dart-***.

tartın- b. ***dartın-***.

tartuffola 'domalan, aşklı mantarlardan, toprak içinde yumru biçiminde yenilebilen bir bitki, yer mantarı, keme, karakeme' Bernardo da Parigi 1665 s. 874. b. ***domalan***. ××

tarvanda b. ***turfan***.

tasık 'küçük çömlek' <Ar. ***tās*** 'a cup, goblet; a dish; the vessel in which water is cooled' F. Steingass 1930 s. 806, DS 3836. ××

tasla- 'yontmak; behauen' <Srp. ***tasla*** 'Axt' F. Miklosich 1889 s. 21. ××

tasma 'halkalı kayış, zülüf; a strap; hair combed over the forehead' F. Steingass 1930 s. 275, DS 3838, F. Steinherr 1932 s. 194. Krş. N.G. Paspati 1870 s. 507, Gürc. ***tasma*** E. Cherkesi 1952 s. 90, R. Dankoff 2004 s. 258. × ***Bizim gördüğümüz Corci, Andon gibi pantomima paskalları sivri bonetalı, yüz kalın podralı, tasmalı, bacaklar daha bol, aynı renkden pantalonlu sessiz, mimik bir soytarı idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 48). × ***Köylü düşünüyor, sarı öküz düşünüyordu. Şimdiye dek hep o insanları taşımıştı, şimdi de insanlar onu taşıyorlardı. Köylünün başı avuçları içindeydi. Elinde ucu potlaşmış kalın bir sopa vardı. Öküzün boğazından eski, çok eski bir tasma sarkıyordu.*** (H. Aytekin 1965 s. 7).

taş- b. ***daş-***.

taş b. ***daş II***.

taşak b. ***daşak***.

taşı- b. ***daşı-***.

taşır- b. ***daşır-***.

taşıt- b. ***daşıt-***.

taşkala 'alay, şaka' <Ar. ***taşġala*** Jaba–Justi 1879 s. 100, DS 3840, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 379. ***taşkala et-*** 'alay etmek' DS 3840. ××

taşkalacı 'alaycı, şakacı' DS 3840. ××

taşra I b. ***daşra I***.

taşra II b. ***daşra II***.

taşra çık- 'dışarı çıkmak' < ETk. ***taşra*** 'dışarı' a.m. G. Clauson 1972 s. 565–566 ***taş*** 'dış' + ***-ra*** yön (directivum) eki, b. ***ardıradın*** ⊡. × ***Gemimiz girdaba düştü, garkoldu. Biz sercümlemiz yirmi iki kişiden bir ben ve bir pir kişi dahi Basra'dan ve bir dahi benim kulum vardı, adı Zeyrek Keykâvuş idi, biz üçümüz yüzdük, sudan taşra çıktık.*** (Mer-

cümek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 205). × ***Mezkûr deliklere niçe kerre yüz bin azîm mâhîler gelüp başların buzdan taşra çıkarup teneffüs edüp insân su içdiği gibi cümle mâhîlerin rüzgâr içdiklerin gördüm, aceb hikmetdir.*** (Evliyä Çelebī 2009 [17. yüzyıl] III, 186). × ***Bu ikdāmlarında daḥı münhezim olıcak artık taşra çıkmaġa ikdām edemeyüb müttasıl pastiyān ve tābi[a]lardan tobların ve tüfenglerin atub hisār cenglerin ėdüb dögüşmekde [idi].*** (A. Bombaci 1946 s. 297). × ***Ve kadıncığa doğrı seğirdince Hoca oğlına işaret edüp: "Davula ur çomağı!" dedikde ağlı dahı davula ansuzdan çomağı urup birden bire yüklük içinden bir davul sadâsı edince kadıncık ile Efendi: "Bire bire! Bu davul sadası eyü 'alamet değildir." deyüp hermân ol aradan taşra çıkup ve divânhânede dahı karâr edemeyüp soluğı aşağıda aldılar.*** (P.N. Boratav 2006 s. 201).

tat I b. ***dat***, ***dad***.

tat II b. ***tetik III***.

tat- b. ***dat-***.

tatik b. ***tat II***.

tatlı b. ***dat***.

tatu 'pas' <ETk. ***tat*** 'rust' G. Clauson 1972 s. 449, H. Eren 1963 s. 118, DS 3844. ××

tatul 'hayvan pençesi' M. Ohannesian 1925 s. 246, DS 3844. ××

tatula b. ***tatule***.

tatule/tatula/tatüle 'kangal dikeninin eflatun çiçeği; çok ekşi; Datura stramonium' <Fa. ***dātüra***, ***tātüla*** 'the thorn-apple' F. Steingass 1930 s. 494, 272, J.W. Redhouse 2006 s. 879b, DS 3845, Skr. ***tatula*** 'Stramonium' × ***Baha -(Defteri açarak okur) tatula, mürdesenk, ak mazı, kara mazı, zencefil, mercan köşk, saparna. Karakollukçu -Hiçbirini gözüm tutmadı.*** (M. Celal 1936mh s. 20). b. ***daddula***.

tatüle b. ***tatule***.

tav 'kemale gelme zamanı, dövülebilecek duruma gelmiş kızgın demir' <Fa. ***tāb, tāw*** 'heat' F. Steingass 1930 s. 271, 332, J.W. Redhouse 2006 s. 1228b, DS 3845, ZTS 186. × ***Buğday önce tenekelere dökülür. Islanarak tavlanır. Sonra dibeğe doldurularak sokularla dövülmeye başlanır***. (H.Z. Koşay 1944 s. 174). × ***Yalnız onlar mı? Başkaları da. Tam tavını bulmuş millet. Bizim önümüzdeki siktirici iki bira şişesi. Olur mu ulan?*** (A.İlhan 1953 s. 155). × ***Öküzlerin ardından kollarını havaya açarak birkaç sefer gerneşti: "En eyisi, evlenmek!" dedi. "Alıp kaçmak Fatmaca'nın gızı! Bir sargın arkadaşla binmek dalına... Demir tavında, gözel çağında...*** (F. Baykurt 1961ı s. 24). × ***Cigarayı bırakalı 13 yıl oldu. Şimdiye dek hiç cigara düşmedi akıl tasıma. 13 yıl ona hep gereksiz bir nesne, tavı kalmamış, culuzu düşmüş bir boğaz ığrığı gözüyle baktım.*** (S. Birsel 1995 s. 11). ***acartav*** 'tarlanın şubat-mart ayları içindeki sürülme tavı, zamanı' DS 41. ***alatav, alatavı*** 'üstü yaş, altı kuru toprak': A. Caferoğlu 1940 s. 148, DS 201. ***tava gel-*** 'kanmak, yumuşamak' ***<tav*** DS 3845, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 371.

tava/tavı 'tava' <Fa. ***tābā*** 'a frying pan' F. Steingass 1930 s. 277, DS 3845, TS 3772, ZTS 186, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 371. × ***Biraz cartcurt, hötmöt edip kuyruğunu tava sapına çevirsene be adam! Doğrusu bu fakat nerede o babayiğit? Dedim ya, kadına fena tutkunum; şiddetli bir sevgi ile bağlıyım.*** (S.M. Alus 1944 s. 90). × ***Kebapçi, sıcak yumuşak francalayı ikiye bölerek ortasını soğanlı ciğer tavasıyla doldurup elime verince daha dudaklarımı değirmeden ağzımın suyu akardı ve bunu, bir hamlede sömürüp yuttuktan sonra yandaki tatlıcı...*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 183). × ***Sabah olduğunda tavalarda pekmezler kaynıyordu. Kadınlar, ellerinde "kürek", habire savuruyorlar, köpük alıyorlardı.*** (F. Baykurt 1967k s. 382). × ***Yeni tavadan çıkardığı kaçamakları yememiz için uzatan annem, gittikçe artan beğenisini gizleyemiyordu.*** (Füruzan 1972 s. 48). × ***Süleyman'ın karısı Selvinaz, keçileri isli bir tavaya sağıyordu. Baharda ağızını alıyordu. Ağızı alınmış keçi sütüne keçilerin gılileri karışıyordu.*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 169).

tavacık 'değirmen çarkının dönmesini sağlayan dolabın tahtasına çakılan demir parçası' DS 3845. ××

tavana b. ***tafana***.

Tavas b. ***Davas***.

tavı b. ***tava***.

tava sapı 'saksağan' DS 3846. ××

tavıştı b. ***davıştı***, ***davuştu***.

tavla I 'hayvanların besi yeri; sebze bahçelerinde tohum ekmek için ayrılan ufak parçalar' <Yun. ***στάβλος*** 'Stall' Ch. Symeonides 1973 no. 207, F. Steingass 1930 s. 822, DS 3847, J.W. Redhouse 2006 s. 1230a, R. Dankoff 2004 s. 2549. × ***Ceylan boyun kırarak havlının sağı ilerisindeki tavlaya doğru sıçraya sıçraya ilerliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 277). × ***Talime gitmediği zamanlar iki mekkâre katırını tımar etmek onun işi idi. Hemen tavlaya koştu. Kaşağıyı, gebreyi eline alıp katırları tımara başladı.*** (A. Nesin 1958m s. 71). × ***Bana da, aha, bu tavlanın içersinde bir sitar yer verin! Gübre üstünde yatayım! Bugün bu gübreleri ben dökeyim.*** (Behçet Mahir 1973 s. 175).

tavla II b. ***tabla***.

tavlı b. ***davlı I***.

tavran- b. ***davran- I***.

tavuş b. ***davış***.

tay- 'kaymak; ausgleiten' <ETk. ***tay-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 567, B. Atalay 1986 IV, 589, H. Eren 1963 s. 117, DS 3853. b. ***dayın-***. ××

taya I 'ot ve hububat yığını; Heuschober' <? A. Tietze 1982z s. no. 246, A. Caferoğlu 1942 s. 279, krş. H. Eren 1999 s. 399: ***tay*** 'hayvanın bir yanındaki yük' <Fa. ***tay*** 'half a load; fold', DS 3851, ZTS 186, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 372. ××

taya II b. ***daya***, ***daye***. H. Eren 1999 s. 399.

tayın- b. ***dayın-***.

tayın b. ***teyin***.

taylasan 'gelin başlığı' <Ar. ***ṭaylasān*** 'baş ve omuzlara sarılan bir nevi şal' H. Eren 1999 s. 399, DS 3853, F. Steingass 1930 s. 824. b. ***dalyasan***. ××

taylu b. ***teylü***.

taz b. ***daz***.

tazak b. ***tezek***.

tazar 'evlerde testi konan yer' A. Barthélemy 1935 s. 478, DS 3853. ××

tazene b. ***tezene***.

te b. ***teh I***.

tebdil 'değiştirme' <Ar. ***tebdīl*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 485b. × ***Gönderilen ümerā vu sipāhuŋ ḥuẓūẓ-ı nefsānīye ile tebdīli bī-me'āli...*** ('Ālī 1982 [1581] II, 135). × ***Ṣabr idelüm ki fürḳat ola viṣāle tebdīl / Ṣabr itmek ile cānā ḥalvā olur ḳoruḳlar.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 461). × ***Nikāḥdan evvel görünen muḥabbet birden burüdete tebdīl olur; ve bal-yaġ ayı ėtdikleri ibtidāki ay dạhi zehir zembereğe tebdīl olur.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 739). × ***Ya teşebbüs arasında yardıma muhtaç bir iş zuhur ederse?.. Orduya tebdil girilecek. Kimbilir, ne olur ne olmaz.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 100). × ***Bu meyyit-i müsteriḥi ṣudan çıḳaran eŋ yaramaz çocuḳ çıblaḳ ayaġınıŋ uciyle kertenkeleniŋ vaż'īyetini tebdīl ile "yılan ebesi d[ėd]güz keler ṣuya atılub gebermeyince elimizden ḳurtılamadı" diyerek bir iftiḫār-ı muẓafferānede bulundu.*** (Ebü-Bekir Ḥāzım 1326y s. 244). × ***Hava tebdiline gelivermek kolay mı? Kaç türlü masraf! Yâni diyeceğim, zengin harcı.*** (M. Yesari 1938 s. 65). × ***Ben vardıktan beş altı dakika sonra geldi. Önce tanıyamadım, zira tebdil gelmiş. Arkasında yaşlı harcı bol bir çarşaf; yüzünde kalın bir peçe; başına guguruk muguruk ta kondurmamış.*** (S.M. Alus 1944 s. 60). × ***Çarşaflısı benimki, öteki de kafadarı modistra idi. (Bugün de böyle tebdil gelmekte ne münasebet var?.. Ermeni karısından başka yanına alacak kimse yok muydu?).*** (S.M. Alus 1944 s. 80). × ***Bütün bir hey'etin var ise tebdīlinde ger maḥẓūr / Hahambaşıyı olsun Şeyḫü'l-islāmla becāyiş ėt!*** (Şair Eşref 1958 s. 130).

tebdil gez- 'tanınmamak için kıyafet değiştirerek gezmek' <***tebdil***. J.W. Redhose 2006 s. 485b. × ***Sultan Murat bir gün veziri ile beraber tebdil gezerken Beşiktaş iskelesinden Üsküdara geçmek istemiş.*** (M. Baler 1944 s. 175). × ***Bu şa'şaalar arasında kendimi tebdil gezen bir şah, hattâ bir ilâh gibi duyardım.*** (Hisar 1956 s. 19). × ***Çocuğu olmayan padişah tebdil gezerken dervişin verdiği elma ile bir oğlu dünyaya gelir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 47). × ***Lalası ile tebdil gezen Sultan Murat'a derviş kılığına girmiş olan Hızır çocuğu olması için bir elma verir.*** (a.e. s. 71). × ***Rivayet o ki bunlar, paçalarını tamamiyle iptilâlarına kaptırıp, şehirde geceleri 'tebdil' gezerlermiş, Korsikalı cadı da erkek kılığına giriyor yâni, silindir şapka, frak, yaprak sigarası vs.*** (Attilâ İlhan 1981f s. 188).

tebdilini şaşırt- ‘perişan etmek, zor durumda bırakmak’ × ***Sıcak da laf mı? Yakar, kavurur, soluk aldırmaz, iflahını keser insanın. Kuşlar pat pat düşer… Güneş sanki Çukurova’yı cezalandırmak için mahsustan alçalır, adamın tebdilini şaşırtır.*** (M.O. Buyrukçu 1982 s. 22).

tebdili şaş-/tepdili şaş- ‘çok şaşırmak, donakalmak’ <***tebdil***. × ***Kadir Ağadır sıçan deliği aradı saklanacak. Görenler anlatıyor, herif tabancasını çekmiş, odaya girmiş. Kadir’in tebdili şaşmış. Kırmızı kasasının yanına kısılmış.*** (O. Kemal 1952c s. 136). × ***-Onu düşünüyom, Fatma, matma yanında vızırtı. (Gözleri parladı) Sırtından al sırtlığını bir attı, aboooo… Tebdilim şaşdı.*** (O. Kemal 1954b s. 254). × ***Hırant acelesinden oğlanın bir yerine bastı o sıra, o da uyandı, tebdili şaştı ama ımızlanmak kimin haddine?*** (M. Eloğlu 1957 s. 47). × ***Hırant acelesinden oğlanın bir yerine bastı o sıra, o da uyandı, tebdili şaştı, ama mızmızlanmak kimin haddine!*** (S. Şengil 1957 s. 47). × ***Sarı Hasan’ın cüvap vermesine kalmadan, yabancı adam. kasketini çıkarıverdi: “- Bak bakalım! Göz ilazım ona bakmak için, a kardaş. Sarı Hasan’ın tebdili şaşıverdi.*** (F. Erdinç 1958 s. 38). × ***Heç bir şey Cenaballahın gözünden siper kalmıyor… Öyle olduğu halde nedir senin bu yaptıkların? İşte ey cemaati müslümin! O zaman diliniz tutulacak. Tebdiliniz şaşacak.*** (F. Baykurt 1961o s. 41).

tebdil kıyafet ‘tanınmayacak biçimde giyinme’ <***tebdil***. × ***Müşterilerin dörtte üçü rütbeli kişiler. Kalem müdürleri, başkatipleri, mümeyyizleri. Aralarında tebdil kıyafet paşalar da dolu.*** (S.M. Alus 1944 s. 53). × ***Bunun üzerine Aslan Yürekli Rişard, tebdil kıyafet eyler. Yine de bir gün köylü kılığı içinde tanınır, derdest edilip Durnstein Kalesi’nin en kuytu zindan hücresine atılır.*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 142).

tebelleş ‘musallat; engel’ <? ‘an obstacle that impedes or trips one up’ J.W. Redhouse 2006 489b. × ***Arkadaş ta karısı da ayaklandı. İkisi de bana tebelleş mi tebelleş: -yatsı okunuyor güvey, gir bakalım. Namazını kıl, hanımınla başbaşa oturup biraz muhabbet et.*** (S.M. Alus 1944 s. 83).

tebelleş ol- ‘musallat olmak; engel olmak’ <***tebelleş***. K. Emiroğlu 1989 s. 216. × ***Sonra Çapraz Selahaddin nasılsa bu işi çakması üzerine Selahaddin’in de gizli gizli yolda, pencerede, çayırda kıza tebelleş olmaya, ona sırnaşık sırnaşık lâflar atmaya, küçük mahalle çocuklarıyla içi pestenkerani sözlerle dolu mektuplar göndermeğe başlamış***. (O.C. Kaygılı 1938a s. 65). × ***Bizim arvada iki aydır bi çar tebelleş oldu, elleri yumuldu, açılmıyor. Aman bir sızı ki, Allah düşmanıma göstermesin!*** (M. Makal 1952 s. 45).

tebellür ‘netleşmek, aydınlanmak; klar werden’ <Ar. ***tebellür*** ‘billurlaşma’ ××

teber I ‘deri bıçağı; tenekecilikte tenekeleri birbirine geçirmek için kullanılan bir araç’ <Fa. ***tabar*** ‘a hatchet, axe, or mattock’ F. Steingass 1930 s. 279, J.W. Redhouse 2006 s. 486a, DS 3855, ZTS 187, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 372. × ***Bir āh ol gōŋülden ki bilür ḫaber, / Beterdür ki yüz biŋ ḳılıc ve teber.*** (Ferheng–nāmei Sa‘dī 1340–42 [1073] s. 16 no. 187).

teber II/deber '?' × ***-Accık düşünmüşsem de çıkan akarı bulamadık demişti Zülali. Seyyid her sözüne he deyecektir. Başka türlüsü yakışmaz. Bunun için elimde teberim var. Fikrinden çıkarmaz bunu Seyyid. Cin akıllıdır.*** (Füruzan 1981 s. 97).

teberik 'armağan, andıç; fetiş' <? H. Eren 1999 399, Kemal Edip 1945 s. 136, DS 3855. × ***Yaa Memedim sana kötülük gelmesini bir ben istemem bu köyde. Sen Dönemin bana teberiğisin. Senin baban ne iyi adamdı! Sen onun bana teberiğisin.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 207).

teberük 'yağsız ve gıdasız basit yemek' <Ar. ***teberrük*** 'a portion of presents (or of what is left of food presented to great men) given to their dependants' F. Steingass 1930 s. 279, DS 3855. ××

tebeşir b. ***tebeşür***.

tebeşür/tebeşir/debeşür 'tebeşir; Kreide' <Fa. ***tebāşir*** a.m. Meninski 1680 II, 2024, Meninski 1680 I, 1050, J.W. Redhouse 2006 s. 487b. × ***Sanki aynı adamlar şimdi burada bilardo oynuyorlardı. İçlerinden biri, ıstakasının ucunu — tırpanını bilemek üzere işine ara vermiş bir ölüm timsali — yüzünde bir ciddiyet ifadesiyle tebeşirlerken, öteki bilyasını yuvarlamış, kader ve talihin kararını bekliyordu.*** (Z.O. Saba 1956 s. 28). (Argo) 'oyunda dönen para üzerinde kumarhane sahibi ya da işleticisinin hakkı olarak ayrılan miktar' H. Aktunç 1990 s. 278.

tebrik et- 'kutlamak' <Ar. ***tebrīk*** 'kutlama' J.W. Redhouse 2006 s. 487a. ***-e tebrik et-:*** × ***İVAZ – Ya! Ben bilmezdim. Eh, ikinize de mübarektir, size tebrik ederim.*** (Kucaklamak isterler). (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 56).

tec 'harmanda, samandan ayrılmış arpa veya buğday yığını; Getreidehaufen nach Entfernung des Strohs' <Erm. ***dēz*** 'Haufen' A. Tietze 1982z s. no. 247, H. Eren 1999 s. 399, DS 3856, ZTS 187. × ***Hama ordan Keloğlan dibden segirdir, çıhir, gelir. "Uy benim adamım öldi, ben ganına gan isderem. Benim adamımı öldürdüz" dir. "Babam teci yiyirdi, sen sahab olmadın. "Yoo ben annamam benim babamıdı. Ben ganıma gan isderem. Benim adamımı öldürdüz. Ben an hükümata gidirem." Aman baba sen bülürsen getme. Ahan bu teci elece sene verah.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 415).

tecavüz 'haylaz, yaramaz, saldırgan' <Ar. ***tecāvüz*** 'sataşma, sarkıntılık' J.W. Redhouse 2006 s. 496a-b, DS 3856. × ***Rüştü- Ne ki acaba? (Çehren okur) Tezkere "Esir-i lutf ve iltifatı olduğum şefkatli efendi baba!" Zarif – Bak tecavüze! Ne tabirler bulur.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 118). × ***Birden kovanın üzerine binip başladım yavaş yavaş tırmanmaya, bereket versin kemal-i sebavetimde pek tecavüz (saldırgan) olup, kavak ağacına inip çıkmakta kesb-i maharet etmiş idim.*** (E. Misailidis 1986 s. 410).

tecazüb 'çekim, cezbe' <Ar. ***tecaẕüb*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 495a. × ***Evet Madam, uzun söyledim; fakat sizi ikna etmek için değil. Zira en müessir sözler bile sırasında kanaatı mucib olamaz.; zira kanaat bir tecazüb bir anlaşma ve fikir mutabakatile hasıl olur.*** (S. Ayverdi 1941 s. 101).

teccal b. ***deccal***.

tecen 'yağ, peynir tulumu' I.A. Orbeli 1957 s. 370, DS 3856. ××

tecir I 'tacir, keçi, koyun ve emsali şeyleri alıp satan kimse' <Ar. ***tācir*** 'tüccar' J.W. Redhouse 2006 s. 473b, A. Caferoğlu 1945 s. 308, A. Caferoğlu 1940 s. 205, DS 3857, TS 3783, Ö.A. Aksoy 1945 s. 659. ××

tecir II 'raf, üç gözlü büyük sandık' <Fa. ***tecīr*** 'a screen; a canvas fence' F. Steingass 1930 s. 283, DS 3857. Krş. Gürc. ***t'eğiri*** 'screen' E. Cherkesi 1952 s. 91. ××

tecribe et- 'denemek, tecrübe etmek' <Ar. ***tecribe*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 497b. × ***'Abdü-l 'azīz anı tecribe ėtdi, 'ilm-i ṭıbda māhir buldı.*** (Ferec v. 90b). × ***Zira ben de bu dediğini birkaç kerre tecribe etmişim.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 665).

tecce b. ***teşce***.

tecgere b. ***teçkere***.

teç b. ***teşt***.

teççe b. ***teşce***.

teçkere/tecgere/keşkere/geçber/teskere 'taş taşımaya yarayan tezkere' <Fa. ***deskere*** a.m. Krş. J.W. Redhouse 2006 s. 1527, DS 1961, 2771, 3856, ZTS 76. × ***Vücudumun tendürüstlüğü mü harekatı mı evvelkinden azaldı? Yoksa yürüyüp koşmıya bende mecal mi yok? Ha... Arabaya mı ihtiyacım var, teskereye mi minnet?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 9). b. ***geçgere***, ***gezgere***.

tedarikle- 'sağlamak, elde etmek' <Ar. ***tedārük*** a.m. + Tü. ***-le-*** isimden sıfat yapım eki' J.W. Redhouse 2006 s. 519a. × ***Hemen arkasından çuvalı nasıl tedariklediğini anlatıyor: "İnsaflı mahalle bakkalı, on lira depozito istemiş... Geçmiş fırıncıya. Onu, "bir yerde ucuz fasulye bulduk, alıp konukomşu paylaşacağız" diye kandırmış, çuvalı almış.*** (Yeni Hikayeler 1949 s. 32). × ***İkide bir üşenmeden yokluyordu müdür onu. Şimdi bu gece vakti bunları nereden ve kimden tedarikleyebilirdi?*** (a.e. s. 60). × ***Sen kendine başka bir iş tedarikle. Zaten tellâklik senin harcın değil.*** (B.G. Güney 1953 s. 8).

tedariksiz bulun- 'hazırlıksız olmak' <***tedarik*** + Tü. ***-siz*** yokluk eki. × ***Cabir: -× Ṭoramanım, bu gece aŋsızın geldiŋiz. Tedāriksiz bulunduḳ.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 534)

tedbiri şaş- 'alınan tedbir işe yaramamak' <Ar. ***tedbīr*** 'önlem, hazırlık' J.W. Redhouse 2006 s. 520 + Tü. ***şaş-*** 'şaşırmak' × ***"Evladım zar! Dübeş..." demesiyle hazır... Dübeş doğmakta ay gibi... Herifler acizlik getirdiler. Tedbirleri şaştı.*** (K. Tahir 1957r s. 68). × ***-Aman sus! Ağzın eğrilir. Erkekliğin dökülür ki... Elif ablamın tedbiri şaşar.*** (K. Tahir 1957r s. 132). × ***Artık eşkıya olmuştu, bunun ötesi yok! Dede'nin karısı, Uzun İskender Ağasının tedbirini şaşırınca sopayı kapan kendisi, sandıkları sürüyen, eşyaları harman eden kendisi...*** (K. Tahir 1957r s. 175). b. ***şaş-***.

tedbir tök- Az. ‘plan yapmak; bir şeyi elde etmek için yol aramak’ <Ar. ***tedbīr*** ‘önlem, hazırlık’ J.W. Redhouse 2006 s. 520 + Tü. ***tök-*** ‘dökmek’ × ***Väzir, oğlum ġayıdıb gäldi, bir tädbir tök onun başını batırąh.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 92). × ***Görürsänmi, o mänim ġızımdan ötrü gälib. De görüm, nä tädbir tökürsän?*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 73). × ***Bu kafir oğlu kafir ġoşunu ġırdı, ġurtardı. Bir tädbir tökün!*** (a.e. IV, 78).

tedevvür ‘dönme, dönüş’ × ***Erişemiyeceğimiz için güzel bulduğumuz efsane, esiri ve tayfi bir şaşaa ile zinetlediğimiz levhadan güzel olamaz. Geniş tedevvürlerle birbirinin içine girmiş uzak dağlar ve bir yeşillik ummanı.*** (S. Ayverdi 1941 s. 83).

tedirgin b. ***dedürgün***, ***dedirgin***.

tedirgin et- ‘endişelendirmek, huzursuz etmek’ <?? DS 3857, 1398, TS 1034, J.W. Redhouse 2006 s. 933a. × ***Odadan bir şey almaḳ gerekti. Sizi tedirgin etmek istemezdim. Ḳusura kalmayın.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 203). × ***Oradan uzaklaştık amma biraz sonra kendimize kızmağa başladık. Ne diye rahatımızı tedirgin ettik, yerimizden kalktık?*** (S.M. Alus 1944 s. 107). × ***Aysel'in yokluğu kimi tedirgin eder? Beni etmiyor. Çünkü gelmeyişinin nedeni apaçık. En azından, kendisi için. Ben de dönünce noktayı koyarım. Derim ki ona: Genç kızların hayranlık karışımı ilk ilgi görmeli. O sevda yüzüstü bırakmamalı.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 97). × ***Herkesi tümden tedirgin eden bu elenme olayı, Hüsniye Hanımın evle ilişkisini hiçbir biçimde bozmadı. Bıyıklı çirkin suratı, siyah çerçeveli gözlükleri, çenesinin altından bağlanmış kara “krep d'amur” başörtüsü, sırtından hiç çıkarmadığı kara yeldirmesiyle Hüsniye Hanım, görevli bir memur gibi eve gidip gelmesini sürdürdü.*** (G. Dino 1991 s. 10). b. ***dedürgün.***

tedirgin ol- ‘endişelenmek, huzursuz olmak’ J.W. Redhouse 2006 s. 933a, DS 3858. × ***Tam kapıya geldiği zaman kendi dilinden anlayıp derdini dinleyecek, belki de kurtlarla çakalların yahut seyahat kitaplarında bile anlatılmayan bir takım garip mahlukların hizmet edeceği bir köye düşmüş gibi hemen tedirgin oldu.*** (K. Hulusi 1944 s. 129).

tedric tedric/tedriç tedriç ‘yavaş yavaş, derece derece; allmählich’ <Ar. ***tedrīc*** ‘aşama aşama’ J.W. Redhouse 2006 s. 521a. × ***Bu karnaval usülü, Atik Yunanlıların asrından kalma bir adet olup, evvel emirde Evropa'ya ve hususiyle Kebir (büyük) Yunanistan ta'bir olunan İtalya'ya ve ondan kusur belediyelere sirayet ederek, böyle bir uyuzluk tedriç tedriç (yavaş yavaş) Anadolu'ya da bulaşmıştır.*** (E. Misailidis 1986 s. 147). × ***Fukaralar fukaraperver (yardımsever) şirketle barınabilirler ve küçük tacirler az sermaye ile büyük şirkete ithal olunarak tedriç tedriç (derece derece) sermayeder olurlar.*** (a.e. s. 233). × ***O can çekişen adem birden silkinerek tedriç tedriç (yavaş yavaş) aklı başına gelmiş ve nihayet iyileşip ayağa kalkmış.*** (a.e. s. 537). b. ***dedriç dedriç***.

tedriç tedriç b. ***tedric tedric***.

tef b. ***def I***. ***tefe koy-/defe koy-*** 'biri hakkında alaylı dedikodu yapmak' <Fa. ***def*** 'bir çalgı' J.W. Redhouse 2006 s. 906 + Tü. ***koy-***. × ***-Ah ben de o kadına acıyorum ya. Yüreğim hun oluyor... -Ah, kimseler duymasın. Bizi tefe korlar da çalarlar...*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 107). × ***Ah a dostlar bana bir akıl öğreten olsa... Ben şimdi ne yapayım?.. Bu hali bir duyan olsa bizi defe kor da çalardı.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 122). × ***Evine yanlışlıknan bir erkek gelecek olursa dünyanın dedikodusunu çıkarırlar... Alimallah tefe koyup çalarlar... Habbeyi kubbe yaparlar... Namusun bir paralık olur.*** (İ.G. Arcan 1932hs s. 7). × ***Siz olsanız böyle maymunu gelin diye kabul eder misiniz; küçük gelinim diye ele güne karşı ortaya çıkarabilir misiniz?.. Ne demezler, adamı teflere koyup çalmazlar mı?..*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***Hüsrev- Anne böyle bir şeyi nasıl söylersin? Ulviye- Herkes bilmiyor mu? Hüsrev- Muhitindeki birkaç kişiyi herkes mi sanıyorsun. Bak gör, şimdi beni nasıl tefe koyacaklar.*** (N.F. Kısakürek 1938 s. 38). × ***-Kendineee gel, dedim. Kaldın kaldın da böyle marsıklara mı kaldın?.. Duyanlar ne demez? Vallahi seni tefe korlar, mide çanağına üflerler!*** (S.M. Alus 1944 s. 53).

tefarik (kutnu) 'bir kumaş çeşidi; ein Stoff' DS 3858: ***tefarik*** 'güzel kokulu bir bitki kökü' × ***Tefarik kutnudan delmesiz giyinilmiş tilikli keleş yenli üçetek zıbın ve bağlama şalvar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 326). × ***Kumaş ve donluk çeşitleri: Kutnu –kemha, tas, pıçak, tefarik – mecidiye, kutnu derler.*** (a.e. s. 328).

tefe b. ***defe***.

tefek/tevek/tiyek/tüyek 'asma dalı, üzüm kütüğü' <****teğ*** 'asma; bitki dalı' + ***ek*** küçültme eki, H. Eren 1999 s. 405, DS 3858, 3901, 3942, TS 3796, R. Dankoff 2004 s. 262, K. Emiroğlu 1989 s. 217, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 373. × ***O tarafları görenleri bilir, ağaçlar pek seyrektir. Kiremit kızılı toprak üstünde yaygın, büyük bağ kütükleri (kütüklere orda tiyek derler) göz alabildiğine uzanır.*** (Yeni Hikayeler 1950 s. 99). × ***Kiremit kızılı toprak üstünde yaygın, büyük bağ kütükleri (kütüklere orda tüyek derler) göz alabildiğine uzanır.*** (O. Barlas 1950 s. 99). × ***Bu bozuntu anlarında, tarlalarda kalan mısır kazıklarile, tefeklerle karnı doyup bayram eden eşekler rahattır.*** (M. Makal 1954 s. 32). × ***Ben saygılı bir adamım. Ben iki dölüm bağı daha kendi başıma bakar bellerim. Kol çevirir, tiyek toplar, budarım... Ekmeğimi taştan kayadan çıkarırım.*** (F. Baykurt 1967k s. 127). × ***Kır Abbas, bağdan yolup geldiği tiyekleri veriyordu torununa.*** (a.e. s. 275). × ***O zaman Yeşer koşup geliyor, dedesine sarılıyor, öpüyordu onu. Dedesinin başındaki poçuyla, kırmızı sakallarıyle uzun uzun oynuyordu. «Bu ye (ne)? Bunlay ye?» diye yaşlı adamı soru yağmuruna tutuyordu. Kır Abbas, bağdan yolup geldiği tiyekleri veriyordu torununa.*** (a.e. s. 275). × ***Bozulmuş bağlardan, bahçelerden geçiyoruz. Her tarafta yığın yığın dökülmüş ağaç yaprakları, kurumuş tefekler.*** (M. Makal 1975 s. 74). × ***Kavun karpuz tevekleri çok kelek dökmüş, keleklerin kimisi yumruk, kimisi bir çocuk başı kadar olmuştu.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 146). × ***Karpuz tevekleri şıkırdım gibi sarı çiçek dökmüştü. Buna karşın iri iri ala, kara, söbe***

karpuz kelekleri de toprağın üstüne yatmıştı. (a.e. 122). × ***Karpuz, kavun teveklerinin üstünde güneş ipiliyor, şırlıyordu. Uzun bir süre gözlerini gökyüzünden alıp şırılayıp dökülen gün ışığına baktı. Gözleri kamaştı, ortalık bir ışık karanlığına kesti.*** (Yaşar Kemal 2009ks. 129). b. ***değek***, ***devek***.

teferrüclen- ‘gezmek, içi açılmak, ferahlamak’ <Ar. ***teferrüc*** ‘gezinti, ferahlama’ + Tü. ***-len-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 570a, Meninski 1680 I, 1284. × ***Bir gün şeh–zāde şehr–bend dolayu teferrüclenürek yüridi***. (Ferec v. 239b). × ***Zevraḳı bir yėrde bağladum. Eşcār u enhārı teferrüclendüm. ‘Ömrümde andan nāzük yėr görmedüm.*** (Ferec v. 191a). × ***Bir Kebülgencī ‘avrat evin - kim küberāsı ẓurefāsı anuŋ ḳatında ṣoḥbet ėderleridi - buldı, anda başın ḳodı. Odalandı, gündüz gezeridi, teferrüclenürdi, gėce gelüridi anda yaturdı, içeridi.*** (Ferec v. 92a). × ***Geçenler üzerine her bir nefes / Teferrüclenüben geçürdüŋ heves.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1342 s. 79).

tefne b. ***tehnel***.

tefrün ‘defne ağacı’ DS 3858. ××

teftih gel- ‘geğirmek istemek’ <Ar. ***teftīḥ*** ‘geğirme’ J.W. Redhouse 2006 s. 569a. × ***Kafesin arkasında, Ayşe hanım, durmadan teftih gelerek baygınlıklar geçiriyor, Agavni sararıp morarıyor, ben ise kahkahamı güç zaptediyordum.*** (S.M. Alus 1933p s. 22). × ***Hem teftih gelince iki dudağı kilitlenecek; teftihi burun deliklerinden çıkaracak.*** (S.M. Alus 1934 s. 198).

teftişle- ‘teftiş etmek’ <Ar. ***teftīş*** ‘denetleme’ + Tü. ***–le-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 569a. × ***Binbaşı bizi tam bir asker olarak tahliye etmek için elinden geleni ardına koymuyor. İkide bir teftişliyor koğuşu.*** (S. Soysal 1979yı s. 205).

teftiş ver- ‘denetimden geçmek’ <Ar. ***teftīş*** ‘denetleme’ + Tü. ***ver-.*** J.W. Redhouse 569a. × ***Tekin çok heyecanlı idi. Bu sabah bölüğü teftiş verecekti.*** (C.S. Gürler1939 s. 88). × ***Teftişe birkaç gün kalmıştı. Acemi subayları teğmen teftişte kazandıran hareketin serbestlik olduğunu söylüyordu. Hasan Hüseyinde ise bu serbestlikten alışamadığı insanlar karşısında eser yoktu. Ara sıra gelip kendilerine şöyle bir bakan binbaşının karşısında teftiş vereceklerdi.*** (Y. Ahıskalı 1945 s. 60). Krş. ***teslim ver-***.

tegeli gey- ‘kaçmak; s‘en fuir’ Balhassanoglu 1904 s. 129. ××

teğelti/teyelti ‘eyerin altına konan keçe’ <Fa. ***tagaltü, tagaltī*** a.m. H. Eren 1999 s. 399, Meninski 1680 I, 1346, DS 3859, 3904, TS 3783, R. Dankoff 2004 s. 260, ZTS 190, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 373. ××

teğet geç- ‘çok yakınından ama değmeden geçmek’ × ***Hemşirenin biri serum şişesini tutuyor. Peşine takılıyorum. Önümden giden: Ölüme son anda teğet geçen iriyarı bir Bülent sanki.*** (A. Yurdakul 1987 s. 255). × ***İstanbula gittiğinde ödü kopmuştu Hikmet efendinin. “Meraklanma” demişti, Cemal, “Yusuf’a bile uğramam. Benim yüzümden belaya teğet geçti. Ona yeterince borçluyum”*** (A. Yurdakul 1989 s. 247).

teğin b. ***teyin***.

teh I/tah/te 'kütükte kuruyan üzüm, üzüm çürüğü', ***teha*** 'raisin de rebut, incomplètement séché et expédié comprimé en sacs pour la distillation de l'*araq* (eau-de-vie de vin)' A. Barthélemy 1935 s. 98, DS 3859, 3854, 3800, 3909, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 373. ***teh bekmezi/tah bekmezi*** 'bulama (tatlı); salkımında çürümüş üzümden yapılan ekşimsi pekmez' Kemal Edip 1945 s. 136, DS 3801, A. Tietze 1958 no 30. Ö.A. Aksoy 1945 s. 648. ××

teh II 'teeeh!; ünlem; Ausruf' DS 3860. × ***"Adımın İsmail olduğuna inandığım gibi inanıyorum, ama o kadar fidanı nereden bulacağız?" "Teeeh!.. Okulun bahçesindekileri ne yapacağım diye düşünüyordum.*** (F. Baykurt 1961o s. 83). × ***"Sabırlı ol birez!" dedi. "Nasıl her evin bir kapısı varsa, lafın da bir kapısı vardır. Kapı dururken bacadan girilmez. Sen sanıyorsun ki ben Öğretmene merhamet ediyorum... Tehh! Elimden gelse kanını içeceğim!"*** (a.e. s. 106).

tehdid b. ***tehdit***.

tehdit/tehdid b.m. <Ar. ***tehdīd*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 616a. × ***Bu tehdīd ḳarşusında çocuḳ feryādı kesdi ve ağlamasına için için devām etdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 21). × ***Ne para, ne tehdit bizden ağaçlarımızı alamayacaktı. Fakat şirket öyle dalavereler, dolaplar çevirdi ki, nihayet odunumuzu satamaz olduk.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 120). × ***Bir daha oralarda görünür ise dayakla öldüreceği tehdidiyle belinin ortasında bir tekme yapışdırarak kapı kapı dışarıya âzâdladı.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 567). × ***"Siz tehditlerle mi idare ediyorsunuz devleti?" — "Hayır, aklımla, dehamla".*** (R. Bilginer 1965 s. 34). ***tehdit et-*** 'gözdağı vermek': × ***Yarın seni ḳāżīye iltürler, tehdīd ėderler. Zinhār! İsde muḥkem dur!*** (Ferec v. 119a). × ***Efendi, civārda müsellaḥ ādemler gezdirir, bizi tehdīd ederdi. Mer'āya, tarlalarımıza, odun kesmeğe gidemez olduḳ. Bize her dürlü ḥaḳārātı revā görürdü.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 150-151). × ***-Bırakırım ha... Oynayacaksan biçimli oyna! -Bırakırsan bırak oğlum, paralar kutuda... Beni mi tehdit ediyorsun? Şimdi bak, gelelim dübeşe... Dübeş bir, bir de bu iki, bir de bu üç...*** (Orhan Kemal 2016 s. 78). ***-mekle tehdit et-:*** × ***Bir derece daha uyanmıştı. "Peki..." diyerek düşünmeye başladı. Fakat söylenecek bir şey bulamıyor, düşündükçe mesele karışıyordu. Gözlerini kapayıp açtı. İyice dağılmayan uykusu tekrar hasurmakla tehdit ediyordu.*** (P. Safa 1931 s. 19).

teher 'usül, yol, kural' × ***Necä? - Ġācālā biz-bic soruşdu. - Nā tāhār dilimā düz söz gālmāyibdir, Maral xanım?*** (S. Rähimov 2005I, 216).

tehere b. ***tahra***.

teher – töhür 'kılık kıyafet; görünüş, dış görünüş' × ***Ġārāz özünü bir ḥālvāt yerä çākib tähär-töhürünü dāyişdi ki, kişi tanımasın.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 133). × ***Dev anası ona yolların tāhār-tühürün öyrätdi.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 167).

tehey 'işte, şurada ?' × ***Bol, lüzumundan fazla yağmurlar yağıyor; dağlarda eriyen kar Seyhan'ın sularını kabartıyordu. Tehey Taşköprü'nün şuracığında bir merdiven vardı.*** (R. Enis 1944 s. 104).

tehi değil ‘tekin değil’ × ***Ve taşra çıḳup ḥayrān ve sergerdān ḳaldı ve bildi ki ol derviş tehī değildir.*** (Ḥikāye-i Ebū ‘Ālī Sīnā 1302 s. 58).

tehin b. ***teyin***.

tehküllü b. ***tevkül***.

tehlikeyi sav- ‘tehlikeyi ortadan kaldırmak’ <Ar. ***tehluke*** ‘tehlike’ + Tü. ***sav-*** ‘ortadan kaldırmak’ × ***Hele bu Kalitaryadan uzaklaşalım, tehlikeyi savup sabahı edelim de ötesine Allah kerim.*** (S.M. Alus 1944 s. 186).

tehlil ‘lâ ilâhe illallah (Allah’tan başka ilâh yoktur)’ sözü’ <Ar. ***tehlil.*** a.m. × ***Sen rahat ol, oğul. Ben dedenin emrini çoktan aldım!’ dedi; dudaklarında tehlil, parmaklarında tespih uzaklaştı.*** (R.H. Karay 1940m s. 97).

tehlis b. ***telis***.

tehliz b. ***telis***.

tehne b. ***tenha***.

tehnel/tefne/tenhel/tahnal/teynel/tehnel çalısı/tenhel çalısı ‘defne ağacı; yabani taflan ağacı, kara yemiş’ ‘her mevsimde yeşil bir ağaç; onun baharat olarak kullanılan yaprağı’ <Yun. ***δαφνη*** (ḏáfni) a.m. G. Meyer 1893 s. 29, Meninski 1680 II, 2100, DS 3861, 4756, 3880, 3801, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 373. × ***İZMİR KARABURUNU: Gelinin başında tenhel çalısı bulunur ve onu keçinin sakalı gibi sarkıtırlar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 335). b. ***nehtel***, ***defne***.

tehnel çalısı b. ***tehnel***.

tehre b. ***tahra***.

tehrenk ‘soluk ten rengi; bleich gesichtsfarbe‘ Balhassanoglu 1904 s. 129. ××

tehril ‘ipekten yapılmış, örülmüş kalınca iplik’ DS 3862. ××

tein b. ***teyin***.

tek I ‘gibi’ <Orta Tü. ***tek*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 595, TS 3785. × ***Şunuŋ tek gürbüz ulu pehlevānı / Nite bir ok ile yoğ itdi anı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7547). b. ***dek I***.

tek II ‘(zarf) yalnız, sadece; yeter ki’ <ETk. ***tek*** a.m. G. Clauson 1972 s. 475, Orta Tü. ***tek*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 595, J.W. Redhouse 579b, DS 3862. × ***Gül afalladı, sarardı, onun ellerine sarıldı: -Hayır, hayır diye inledi, gitme. Ben eziyete razıyım. Tek sen burada kal… Yahud beni de beraber götür.*** (F.O. Menteşeoğlu 1936 s. 87). × ***“Tek gitsinler de bahçenin yarısını da götürsünler, razıyım!” demiştir.*** (R.H. Karay 1939a s. 68). × ***Çingene kavgalarına pek benzeyen bir örnek. Sözler hemen tamamıyla o, fakat bestesiyle davul zurnası eksik… İki taraf karşı karşıya tek uydurabildikleri iğrençlikleri karşısındakinin suratına avuç avuç sıvarken…*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 54). × ***Cüzdanda altı tane yüzlük ve bir çok ta beşlik bankonotlar vardı. Yedi yüz liradan fazla idi. Fakat canından iyi mi idi? Sağlık olsun***

yine kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de... (R.H. Karay 1940m s. 150). b. ***dek II***.

tek III 'uslu, terbiyeli, namuslu; sessiz, rahat, sakin' DS 3862. b. ***dek III***. ××

tek IV '(sıfat, ad) bir tane, tek' <***tek II***. × ***Deminden sen bana acıyarak o tek lirayı vereydin zekât yerine geçer, Allah da sana merhamet ederdi.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 69). × ***Tek sıkıntısı rüzgârdı şimdilik. Kabinde iki büklüm oturuyordu; boynunu büküp başını gövdesinin ve kalbinin duldasına çekmişti.*** (B. Günel 1991 s. 74). × ***Yokuşa tırmanan, tırnaklıyan tek bir araba vardı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 148). ***-in teki*** '-den başka bir şey değil': × ***Arabası ile fiyaka satan züppenin teki!*** (Peride Celal 1978 s. 71). × ***-Söyle söyle, dedi. Bu aval Zafer kuru sıkı atar ama korkağın tekidir. Taktir ettiğim yanı, yanar döner anasına kafa tutup hayatını kazanmaya çıkmasıdır.*** (Füruzan 1982g s. 84). × ***Ama 'bunları' nasıl anlatacağım; duygusuz, rahat, işi tıkırında, kaba-saba adamın tekiyim ben.*** (F. Akatlı 1982 s. 232). × ***Hidayetin oğlu kendini bir şey sanıyor Mahmut Dayı. Zenginiz diye gofalıyor Oysa ödleğin teki.*** (T. Apaydın 1991 s. 285). × ***Adam beş para etmez esrarkeşin teki. Bırak gebertsinler. Sen yürü git yoluna!*** (A. Yurdakul 1993 s. 333). ***tek elin şıkırtısı başka, iki elin şıkırtısı başka*** 'iki kişi bir kişiden daha güçlüdür, anlamında deyim': × ***"İstemiyor mu ayrılsın İzzet amcam?" "İstemiyor tabii. Ben sizi büyüttüm, adam ettim, tek elin şıkırtısı başka, iki elin şıkırtısı başka, diyor".*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 15). ***bir iki tek*** 'az miktar içki': × ***O akşam güvey girecek bir damat bey tuvaletile Beyoğluna vurdum... Saat te on bir, on bir buçuk suları. Açılmak için bir iki tek lazım.*** (S.M. Alus 1944 s. 109). × ***Kumkapının*** çarşıboyundaki ***Aynalı meyhanede bol mezeli bir iki tekle biraz safra bastırdık.*** (a.e. s. 152). ***bir iki tek parlat-*** 'birkaç kadeh içki içmek': × ***Bakırköylü beni külülerden sanmasın diye ne dersin hemen rakı bile içiniyordum. Bir iki tek parlatıyor, arkadaşlara: -Midem berbat, fazla gitmiyeceğim, diyorum.*** (S.M. Alus 1944 s. 33). × ***İki, nihayet üç teki geçmemek şartiyle bir iki parlatıp şu belanın ıcığını cıcığını iyice bir düşünüp tasarlayım dedim.*** (a.e. s. 70). ***birkaç tek çek-*** 'birkaç kadeh içki içmek': × ***Enişte kimseye sezdirmeden, galiba bir kenarda, gizliden gizliye birkaç tek çekmiş, Agavniye de çektirmişti ki Kasap havası çaldırttı.*** (S.M. Alus 1933p s. 236). ***birkaç tek çak-*** 'birkaç kadeh içki içmek': × ***Demin de dedim ya o akşam deniz, deryaya karşı ferahlıya ferahlıya birkaç tek çakmak için Aksaraydan Palabıyık nişanın kazinosuna vurmuştum.*** (S.M. Alus 1944 s. 54). × ***Hep bir arada yarenlik, muhabbet başladı. Birkaç tek daha çaktıktan sonra Benli açıldı.*** (a.e. s. 113). ***bir tek*** 'sadece bir tane': × ***Ayşe ḫanım bir hafta evvelisi gelüb-de bir tek zeytün dānesi isteseydi, ḳapıyı şüratına ḳapar, bir temiz de paylardıŋ.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 33). × ***Ağa, eğer bir hilâf diyorsam, bir tek kızımın ölüsünü öpeyim.*** (M. Yesari 1930 s. 33). × ***Tellilerin bir tek maya eşekleriyle buzlayıcı düvelerinin, bir dal öküzlerinin otu samanı kalmadı.*** (H. Olcay 1951ak s. 32). × ***Ben kendime değil de şu bir tek oğlumuza acıyorum. Onun akılsızlığı yüzünden sonunda bu da bizim gibi zebil olacak."*** (T. Apaydın 1959 s. 8). × ***Bir tek bildi-***

ği şey, Menderes'in dâhi olduğu ve bir talihsizliğe kurban giderek halkı öksüz bıraktığı idi. (Ç. Altan 1975 s. 146). × ***Bir tek fotoğrafını almıştım yanıma. Kravatsız, Beyaz gömleğinin yakaları ceketin üstüne taşmış.*** (F. Hepçilingirler 1997 s. 73). × ***Bir tek balık tutmadıkları halde, ellerinde olta, sabırla bekleyen amatör balıkçılar arasında bir süre gezindikten sonra, Pont des Arts'a çıkardım.*** (M. Urgan 2000 s. 138). ***tek mindere muhtaç ol-*** 'çok yoksul duruma düşmek': × ***Eniştesinin anlatışıyla babası, emekliliğini hiç anlamadığı bakkallık işine yatırıp tek mindere muhtaç olmuş.*** (Füruzan 1981 s. 260). b. ***dek II***.

tek V b. ***dek IV***.

tek VI 'peştemal' DS 3862. Krş. Gürc. ***t'eki*** a.m. E. Cherkesi 1952 s. 91. ××

tek VII b. ***teng I***.

tek VIII b. ***teng II***.

tekâüd b. ***tekavüt***.

tekavit b. ***tekavüt***.

tekavüt/tekavit/tekâüd 'emekli' <Ar. ***teḳā'ud*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 575b. × ***Zîrâ evvelce żâbiṭ iken beş para fā'idesi olmayan ḥerîfiŋ, şimden ṣoŋra yüz elli ġuruş tekā'üd ma'âşı ile hîç fā'idesi olmayacaḳ.*** (O. C. Kaygılı 1339 s. 6). × ***- Nasılsın Ali, dedim. Nerelerdesin? Aziz Beyi gördüğün var mı? Anlattı: Askerden bırakılınca, Aziz'in yanına kapılanmış. Aziz tekavüt olmuş, tüccarlık yapıyormuş.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 27). × ***Mesude Hanım kapalı fincanını uzatarak "Bak bakalım Ayşecim" dedi. Şöyle bir tekâvit mekâvit görünüyor mu bana?" Böylece fal faslı başlamış oldu.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 13-14, s. 68).

tek başıma 'yalnız, kimsesiz; kimse olmadan, kendi kendine' × ***Zihnim durmadan, bu iki suale cevap vermeye çalışıyor. Mutlaka benden gizli söz birliği edip kaçmış olacaklar. Beni düşman önünde tek başıma bırakarak... Bu kadar hıyanete, bu kadar namertliğe ihtimal veremiyorum.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 240). × ***Doktor uyukluyor... "Yahu doktor, kendine gel!" demiye kalmadı. Kalktı, balıklama yatağına girdi. Artık tek başıma efkarlanmak düşüyordu. Arka arkaya yuvarlamaya başladım.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 96). × ***Lokomotifin feryadıyla sarsıldık. Gidiyoruz. Ben kum vagonunda tek başımayım. Bu, yataklı vagon kadar rahat değil.*** (a.e. s. 100). × ***Koca şehirde tek başıma kaldım.*** (L. Tekin 1984 s. 213–214). × ***Paydos saatlerinden sonra Haluk Yetiş'in izniyle entertiplerin bulunduğu odaya girer, gece yarılarına kadar tek başıma çalışırdım.*** (R. Ilgaz 1996 s. 68). × ***Ekber'e nasıl da güvenmiştim. Beni havaalanında tek başıma bırakıp ortadan kaybolması ne hainlik!*** (İ. Aral 1997 s. 337).

tek başına 'yalnız, kimsesiz; kimse olmadan, kendi kendine' × ***-Aziz Efendi'ye benim tarafımdan söyle, dedi. Kadın için, kız için olsun, yapacağını daima açık, göğsünü gererek, erkekçe yapsın... Tek başına meydan okuyamayan sünepelerin harcıalem hovardalık***

nelerine yetmez?.. (M. Yesari 1928 s. 215). × ***Zavallı yavrum felâketzede; ayın on dördü gibi taze, tek başına erim erim eriyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 160). × ***Burada iki çift lâf edecek bir adam var. Hele içerken, insan mutlaka bir kadehdaş istiyor. Tek başına bu zıkkım gitmiyor!*** (E.E. Talu 1937 s. 8). × ***Arkamda düşüneceğim kimsem yok... Tekbaşına bir adamım! Anna mı ağlıyacak?*** (M. Yesari 1943 s. 10). × ***İçki dediğin candan ahbabla birlikte, yarenliği tutturarak, söyleşe, şakalaşa içilir... Tek başına bir kenara büzülüp rakı atmanın ne zevki var ki?*** (S.M. Alus 1944 s. 54). × ***Ne var ki, tek başına olmayı ezelî severdi. Sorumluluk almaz, sürü kurtlara önderlik etmeyi sevmezdi o zamanlar.*** (Osman Şahin 1994 s. 30). b. ***yek başına.***

tekbir al- 'tedbir almak?' × ***Dādamı iki arabalı̣h palid ācını çekip kökünden gopardıp, oldü gibi gırıp, gaçannar, canını gurtarannar vilāyete̯ habar veriyollar. Tekbir alıp her tarafa, her şeherlere̯ habar verip, her şeherlere telgraf çekip bir dādamile bir aslan esgerlerimizi gırdılar.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 12). × ***Akşam oldu, yemekler yenildi... erkekler ayrı bir odada zıkkımlarını içtiler... çalgılar çalındı... namaz kılanlar yatsıyı evde kıldılar... ön tarafta güldür güldür tekbirler alındı.*** (İ. Galip Arcan 1932ed s. 16).

tekbiri şaş- 'alınan tedbir işe yaramamak' <***tedbiri şaş-*** <Ar. ***tedbīr*** 'önlem, × ***Düşüne düşüne tekbirim şaşdi / Birikan derdum bine dolaşdi.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 142). b. ***tedbiri şaş-***.

tekci 'tek, yalnız' <***tek IV*** + ***-ci*** isimden isim yapım eki. × ***Sabạh yọh, biri gün ạhşam şär ġarışanda gäl bizä, evdä täkciyäm, orda danışạh.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 191).

tek-çift 'bir oyun adı; Spiel' O. Blau 1868 s. 301. ***tek çift oyna-*** 'tek mi çift mi oynamak' Meninski 1680 I, 1330, 1630: × ***Sabahleyin şerife Ablamın evine gitmiştim. O mutfakta bulaşık yıkıyordu, biz de ev altında kardeşi Mustafa ile tek mi çift mi oynuyorduk.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 26). b. çift.

tekdüze(n) 'hep aynı şekilde, yeknesak' <***tek IV***. × ***Besbelli yer değiştirmek, dayanılmaz bir tek düzenlik peyda eden hayatının o sıkıcı saatlarında bir değişiklik görmek için kalkar, ağır, dermansız, dinlene dinlene, sarsak sursak adımlarla eve girer. Küçük odadaki şiltesine uzanır.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 160). × ***Ipıssız yolda bir gümbürtü vardı tek düzen, bir de belli belirsiz sıcaklık. Kar hafif hafif atarken hızlanmıya başladı.*** (B. Duygulu 1961 s. 16). × ***Karısı Sultan alışmıştı, tekdüze, tatsız yatıp kalkmalara. Ama Esme nasıl alışsındı? O kadar tatlıları yaşadıktan sonra bunca tatsızlığa nasıl dayansındı.*** (F. Baykurt 1970 s. 162). × ***Başöğretmenimiz Hilmi Beyin duygusuz uyarmaları, eşraf kızlarının kanlı canlı kabalıkları, tekdüze uzanan ders saatleri zordu.*** (Füruzan 1972k s. 49).

teke 'keçinin erkeği' <ETk. ***teke*** 'he goat', B. Atalay 1986 IV, 595, H. Eren 1999 s. 400, J.W. Redhouse 2006. s. 584b, , H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 374, Selahattin Batu, Deve Cinsleri t.y. s. 22. × ***Teke gördi ki bir zişt şekillü ve ḍonı çepel er gelür, alnı yülük ve bir pāre ip yanında bağlu ve çevresinde bıçaḳlar salınur, bir maşat bėline***

soḳmış. Zirüyanı gördi, ḳorḳdı, teni köyneşüb (metinde ***köymeşüb) eyitdi: "İşbu ne çirkin yaraġ-ile yorur. Hīç degül ḳaṣṣāb dėdükleri budur."*** (S. Şeyḫ-oġlı 1973 s. 235). × ***Her teke vurulmaz, yaşı onı geçmeli: boynuzunuŋ boġmuḳlarını say, yaşı anlarsın.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 14). × ***O gün Yaşar tüfeġini omuzlamış, dumanlı dağ dibine develeri yaylıma salmağa gitmişti. Kader bu ya, orada tekeyi raslar ve iki sıkıda deviri-verir.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 118). × ***Son tekeyi satarken, çıngırağı boğazından çıkarıp cebime attım. Ne yapayım, çıngırak sesine alışmıştım. Çıngırtısız bir dünya içinde garipseyordum.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 40). × ***Koca tekeye fındık kadar çıngırak ne lâzım? Şuna bak! Sirkat hayvana çıngırak takıldığı hiç görülmüş mü? Hep babamın işleri.*** (Kemal Tahir 1955s. s. 59). × ***Kara gözleri kıvılcımlanıyor Bıçakçı'nın: "Elbet örtünür Hafız, elbet telaşlanır taze. Bilmez mi koca tekeyi o. Sen tut camiyi boşla, köy boğası gibi salma dolaş köyün içinde.*** (M. Başaran 1992 s. 133).

teke düşür- 'kumarda, birini, parasına göz diken biriyle teke tek oynama durumuna düşürmek' <***tek IV***. × ***Aksarayda, Yusufpaşada, kendisinin idare ettiği bitirimde bir oyuncuyu teke düşürmüş (argoya bakınız), üç zarla oynuyor, parasını alıyordu.*** (H. Kodaman 1944 s. 42). × ***Tirişör kendisi kaybetmemek için onlara da kazandırır. Sonra bir fırsatını bulursa teke düşürür.*** (a.e. s. 95).

tekeleşip ekeleş- 'güçlenip kuvvetlenmek' × ***Köy bütün taşıyle, toprağıyle, hatta adamlarıyle onun emrine girivermişti. Onun eline geçen harın atlar küheylanlaşıyor, kısır inekler ikiz buzağılıyor, uyuz keçiler tekeleşip ekeleşiyordu.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 18-19, s. 43).

tekellüfle- 'zorlaştırmak, güçleştirmek' <Ar. ***tekellüf*** 'güçlüğe katlanma' + Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki. × ***Eyle olsa sen bir sohbette ki bile bulunasın, kimseden kıskanma ve yanında oturmasınve ırakta otursun. Karşı kığırıp katına getirme ve nukl veya elma veya bir nesne ana tekellüfleyip sunma.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 131).

tekem-biçin usulü Az. 'seyrek biçimde' <***tekem*** 'seyrek', ***biçin*** 'biçme' × ***Taḫılın täkäm-biçin üsulu ilä yığılmasını gücländirmäk, geri ġalan koḫhozlara kömäk etmäk, pambığın becärilmäsini sürätländirmäk üçün gündälik zäruri tädbirlär müäyyän olunduġdan sonra adamlar dağılışdıġda, aslan açıġ ġapının arasından Yarmämmädi gördü, Şäräfoğlu, Ġoşaṭhan vä Käläntärdän ayaġ saḫlamağı ̧hahiş etdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 525).

tekem seyrek Az. 'çok seyrek; vereinzelt' × ***Aḫşamın bu çağında sahildä kädärli bir dinclik hakim idi - dänizin gecä häyatı başlanmazdan ġabaġ ġısa bir müddät belä olurdu – täkämseyräk adamlar hälä dä çimirdilär, dänizdän çıḫmamışdılar, onların siluetläri bir ġara läkä kimi görünürdü.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 161).

teker 'tekerlek' < ETk. ***tegrek*** a.m. G. Clauson 1972 s. 485, B. Atalay 1986 IV, 595. × ***Baharın çepelliğinde direkleri, yancakları, tekerleri ahırdan sürüyüp kağnıları kırarak evlerin hemen kapıları önündeki***

könleri sebze ekilecek tarlaya taşırlar. (M. Makal 1954 s. 30). × ***Hay hay, dedik, ortada demokratcılık olduğu için itiraz olmaz. İtiraz bozgunculuktur. Meşhur cuvaptır hani, ön teker nere giderse arka teker de ora gider.*** (F. Baykurt 1959y s. 70). × ***"Ana, ana, kız ana! Bu otomobillere kimler biner?" —"Ne bileyim ben? Hışım insin! Hışım insin tekerlerine, hışım insin dingiline!*** (İ. Balaban 1968 s. 18). × ***"Dört teker üstünde gidiyim de ne bok olursa olsun, razıyım." Kahvedekilerin gülüşmesi. Bayram'ı gırgıra almaları.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 155–156). × ***Bu bir lastik tekeri bana üstün tutuyor işte. Bok yiyecek. Dört tekerin üstüne kurulacak da, kuzularla kırpılıp koyunlarla yayılacak. Kuzularla kırpılsın belki ya, koyunlarla zor yayıltırlar seni!*** (a.e. s. 169). × ***Toprağın bağrını homurdanarak yaran grayder öfkeyle durur; nedir bu tekerine takılan Mermer. Atın çöplüğe!*** (E. Atasü 1997 s. 9). b. ***dekerek. tekerine odun sok-*** 'birinin işini bozmak, engellemek': × ***"Ekin, davar satmaya başladı bile..." dedilerdi. Çerçi Süleyman baktı ki kar elden gitmekte... Kudretince Dede'nin tekerine odun sokacak...*** (K. Tahir 1957r s. 42). ***tekerine taş koy-*** 'işini engellemek, zarara uğratmak': × ***Anası babasıyla tanış, emniyetlerini kazan, evlerine gir çık. Belki kardeşi, genç annesi, kimbilir belki de güzel akrabaları, komşusu vardır. Bizi de düşün. Yoksa taş korum tekerine ha!*** (O. Kemal 1965f s. 82). × ***Biletçi anlamıştı işi. Biletsiz taşımıyacaktı. Gökten Hazreti Allah bile de inse "Şevki, yavrum bana bağışla!" dese, gene de bağışlamıyacak, bu numaracının tekerine taş koyacaktı.*** (Orhan Kemal 1968ö s. 105). × ***Şimdi içeri alacaksın, gelecek, dinim gibi, kitabım gibi biliyorum, "Tornavidayı sokan da çıkaran da bu!" deyip beni gösterecek. Bir gün bir meselede tekerine taş koyduk, unutamadı gitti dürzü.*** (M. Seyda 1969 s. 54). × ***Hele sarıkamış! Çoluk çocuk kırılır soğuktan. Kimse tekerime daş koyamaz buralarda benim!*** (F. Baykurt 1971t s. 54). ***tekerini döndürmesini bil-*** 'her durumda işini yürütmek': × ***Bolver Ağa'nın kazancının büyük payı değil, belki hepsi köyün sırtından çıkmıştı. Bir kez ilkin tekerini döndürmesini bilmişti Bolver Ağa. Otağlı'dan getirdiği karısı göğsündeki altınları satmış, paraya çevirmişti.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 110).

tekerek b. ***dekerek***.

tekerle- 'dönmek, caymak, yön değiştirmek; sich drehen' <***teker*** + ***-le-*** isimden fiil yapım eki. H.J. Kissling s. 1937 s. 702, Meninski 1680 I, 1341, J.W. Redhouse 2006 s. 581a. ××

tekerlek I 'merkezde bulunan, bir eksenin çevresinde dönebilen çember, teker' <***teker*** + ***-le-*** isimden fiil yapım eki + ***k*** fiilden isim yapım eki. × ***Ḳırḳ elli biŋ ʿarabaların ... dāʾiren mā-dār cümle ḳanad ḳanada ve tekerlek tekerlege çitüb...*** (Evliyā Çelebī 1928 [17.yy.] VII, 536). × ***Büyük cāddede belediyeniŋ maʿhüd el arabalı tenẓīfātcısı da iltiḥāḳ etdi. İki tekerlek, yan yana, ġıldır ġıldır, oh, ne aʿlā oldu!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 167–168). × ***Otomobilin arka tekerleklerinin bir*** çukura ***saplanmış olduğunu gördüler... Ahmet onları selâmladı: "Çatağa mı saplandınız?"*** (O. Hançerlioğlu 1951k s. 102). × ***Tekerleklerin poyralarında daimi bir gıcırtı vardı. Arka dingile katran kabı olarak***

telle asılan manda boynuzu bir çan gibi ileri-geri sallanıp duruyordu. (F. Erdinç 1955 s. 80). × ***Ama git de o şoseleri bir de yerinde gör. Üzerinde daha tekerlek dönmemiş yollar. Tabanı taş. Bir yanı kesekes uçurum. Her adımda tehlike.*** (F. Erdinç 1973 s. 126). × ***Birbirine girmiş iki doru at görüntüsü, koygun yeşillerin içinde şaklayan kamçının tiz sesiyle ürpererek daha da ötelere sünüp, tapırtılarla, lastik tekerlekli deri arabayı uçuruyorlar.*** (E. Öz 1980 s. 17). × ***Silindir makinesi, ata bindirilip gerdeğe girecek duvaklı bir gelin gibi duruyor. Renkli krepon kâğıtlarla süslenmiş, ön tekerlekle arkasındaki iki büyük tekerlek mersin, defne dallarıyla donatılmıştı.*** (S. Şengil 1990 s. 40). ***tekerlek kırılınca yol gösteren çok olur*** 'iş işten geçince akıl veren çok olur, anlamında deyim' b. ***dekerek***.

(Argo) **tekerlek II** 'ibne; Rad' <***tekerlek I***. Meninski 1680 I, 1341, DS 3863, H. Aktunç 1990 s. 278. × ***-Bakmakla göz aşınmaz Ağa! Bir bakalım! Dubaracılık sende olmaz, şu Pandeli tekerleğinde olur.*** (K. Tahir 1961 s. 156).,

tekerlen- b. ***değerlen-***, ***dekerlen-***.

teker meker et- 'yuvarlanıp düşmesine neden olmak' Meninski 1680 I, 13340. × ***Hemān yüzine bir ṭabanca urup teker meker eyledi.*** (Ḥikāye-i Ebü 'Ālī Sīnā 1302 s. 101). Krş. ***tenger menger***.

teker meker it- 'yuvarlanıp düşmesine neden olmak' × ***Yoḫsa yeŋi mi çıktı bu ḳānün-ı nev-eşer / Ardından itüp anı ḳuyuya teker meker.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 56). Krş. ***tenger menger.***

teker meker yuvarla- 'döne döne yuvarlamak; birinin işini bozmak' × ***Ayşe Hanım üzüntümün farkına varıyor: -Hiç aldırma, umursama diyor. Onu at cambazındaki cambazlar gibi atlatmazsam, palyaçolar gibi teker meker yuvarlamazsam, sen de kahkahaları atarak seyretmezsen, şu parmağımdaki cigaranın ateşi gözbebeklerimi kavursun.*** (S.M. Alus 1933p s. 189). Krş. ***tenger menger.***

teke tek 'birer birer' <***tek IV***. × ***Fatma sıçradı kalktı birden. Masalsız kaldı. Güçsüz, dermansız kaldı! Kendine güç verecek bir dost, bir destek yok çevresinde. Tutunacak bir dal yok. Yapayalnızdı Karataş'ta, dünyada... Bir dalı olmalı... Ya da, Haceli'yle yapacağı teke tek bir dövüşle ayırt etmeli her şeyi, kendisi...*** (F. Baykurt 1959y s. 126). × ***Dünyayı bugün yönetenlere karşı ve sizi önünüze konmuş sıfır sıfır sıfır birlerin yardımıyla hiçbir yere ulaşılmaz kılan her şeye karşı dinmez bir öfke. Teke tek tanımadığı kalabalıklar için derin bir sevgi. Soyut bir sevgi bu.*** (A. Ağaoğlu 1994s s. 130). b. ***dek***.

teke zortlaması 'bir halk oyunu türü' × ***''Allah Allah... Bu kadar mı düşmüş bu babayiğit Süleyman? Vay gidi vay. Ulan düğünlerde Teke Zortlatmasını hiç kesiksiz iki saat oynıyan ben değil miydim?*** (F. Baykurt 1961k s. 84).

teki Az. 'sadece; nur' × ***Ona vurduğum yaradan ötrü ona yalvarım, bālkā ġanınnan keçā, yoḫ istāyir, çalsın öldürsün. Tāki balalarım mānnān sora farağat yaşaya bilsinlār.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 115).

tekila 'bir Meksika içkisi; ein Mexikan Getränk' <İng. ***tequila*** a.m. × ***Şansımı Meksika sınırından geçtiğim gün yitirdim. Henüz on dört yaşındaydım. Daha tekilanın tadını bile bilmiyordum.*** (A. Yurdakul 1989 s. 247).

tekin değil 'cin, peri olduğuna inanılan yer; güvenilir değil' J.W. Redhouse 2006 s. 585a. × ***Bildüm tekin değildür ev içinde mezbele/ Didüm tü tü tü üç kez o birşeylere hele.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 56).

tekine 'boşuna, tevekkeli' DS 3865. × ***"Öyleyse söyleyeceğim hala... Ben senin gelinin olmak istedim, olamadım, bari şimdi komşun olayım Iraz hala! Tekine dememişler: "Bir şeyi çok isteme, olmaz!" Alanlı Ayşe'nin kızı Haççа benden baskın çıktı, geldi oturdu evinize.*** (F. Baykurt 1959y s. 95). × ***Bugünece hangi yaralı parmağa işemiş Hacı Kadir? Sıkar sıkar da altından yalatır o dürzü! Tekine Hacı Kadir olmamış o! Zaten alayı böyle değil mi varsılların?*** (F. Baykurt 1970 s. 167). × ***Bir öğreten mi var acap? Yoksam düşünde melekler, cinler mi söylüyor? Tekine Şakir Hafız okuyup üfürüp durmaz bunca zamandır.*** (F. Baykurt 1971t s. 153). ***tekine kal-*** 'boşuna kalmak': × ***Oğlum, uşağım, yaranım yoldaşım kalkıp gittiler Ankara'ya, ben girmedim. Koparıp alamadım kendimi; yoğsaaa... tekine mi kaldım çamurun tozun içinde?*** (F. Baykurt 1967a s. 45).

tekinleş- '?' × ***Haydi git mezarlıkta zamparaların bekliyor. -Haydi git gelinin tonoz altında tekinleşiyor. -Haydi git kayıkhanede oğlunun teknesini delmişler, kıblenümacıya göster.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 53).

tekinsiz 'cin, peri olduğuna inanılan yer; güvenilir değil' <***tekin*** + ***-siz*** olumsuzluk ekinin sıfatlardan sonra özel kullanımı, J.W. Redhouse 2006 s. 585a, DS 3865. × ***Köyün yolları tekinsizmiş; girip çıkanlar ölümü göze alırmış!*** (H.Z. Ülken 1941 s. 201). b. ***-siz***.

tekir 'bir ördek türü' R. Dankoff 2004 s. 260. × ***Ehli ördeklerin vücudlarının kısmı azamı su üzerinde göründüğü halde yabani ördeklerin vücutlarının ancak dörtte biri görülür. Bu veçhile de uzaktan tefriki kabildir. En değerlileri sayılan yeşilbaş, tekir, elmabaş, kaşıkçı, gülburun, hanım ördeği, destere diş, çamurcıl, kılkuruk vesaire marti ördeği, sakarmeki, kara ördek ve patka denilen adi cinslerini de hemen her avcı tanır.*** (C. Avcı 1937 s. 111).

tekiz 'tek doğmuş; einzeln geboren'. × ***"Heybenin üstüne oturup bir de ekiz mi doğuracaksın başıma ulan fışkı? Yüreğim kalktı. "Ben tekiz doğanlara bile erip yetemiyorum"*** (F. Baykurt 1971c s. 341). Krş. ***ikiz***.

tekke 'tekke; Derwischkloster' <Ar. ***tekiyye***'dayanma, sırtını minder veya sandalyeye dayama' F. Steinherr 1932 s. 195. × ***Nülüfer ̇Hātün ol ̇hātündur kim Ḳapluca Ḳapusına yaḳın yėrde Bursa ḥiṣārı dibinde tekkesi var.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 19). × ***Konakta, kalakala, büyük süt ninenin damadı, Salı tekkesi zakirlerinden Hacı efendi, Paşanın eski perde çavuşlarından alaylı zabit, kerime hanımın süt babası, süt babasının ağızlıkçı büyük oğlu, Haddehaneli kü-***

çük oğlu gibi ektiler kalmıştı. (S.M. Alus 1933k s. 124). × ***Ne belediye hekimi, ne de nefesinin kudreti mücerrep olan tekke şeyhi, adamcağızı diriltmeğe, davrandırmağa muvaffak olamamışlardı. Döşek yorgan yatıyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 198). × ***Tekkeler aç, ajları doyur, çılpa̱hları geyindir, vergileriŋi ef eyle. İnşallā cenaballāh bol̆haznasınnan bir evlet vėrir.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 20). × ***Bu dünyada yitirdiklerini öbür dünyada bulabilirim avuntusiyle tekkelerin, şeyhlerin eteğine yapışmış durmadan hu çekmiş, höykürmüş.*** (H. Aytekin 1965 s. 73–74). × ***Unutulmadıysa size de çok eyiliklerim oldu. Şu zibidi Yusuf hastalandığında sırtıma furup tâ Hubuyâr tekkesine götürdüm. Sen hasta olduğunda seni de sırtıma furup Ankara yoluna endirdim. Ondan da Garkın köyüne daşıdım ki parpılatıp kurtarayım deyi. Siz eyilik mi bildiniz?*** (F. Baykurt 1967 s. 143). × ***Tarikat, Erdebil'in her şeyiydi. Bu iaşe ve ibate bakımından da böyleydi. Tekke, Erdebillilere günde yüz koyun ikram edebiliyordu.*** (R. Çamuroğlu 1999 s. 15). × ***Türkmenlerden bazı grupların zaman zaman tekke avlusunda saz çalarak Allah aşklarını ifade eden ilahileri yüksek sesle söylemeleri artık daha sık rastlanan bir durum olmuştu.*** (R. Çamuroğlu 1999 s. 16). × ***Ne idüğü belirsiz cascavlaklar, afyonkeş meczuplar, Kalenderi kalıntıları Allah'ın yolu budur diye tekkelerde sabahlara kadar musikiyle oynayıp, her türlü edepsizliği yaptıktan sonra birbirlerini ve küçük oğlanları beceriyorlarmış.*** (O. Pamuk 1999 s. 16). ***tekkeye kurban gel-*** 'fırsat düşmek': × ***Dün dimişsin ki bizim tekkeye kurban gelecek / Şeyh efendi bu sözün işte kerāmetcesine.*** (A.S. Levend 1943 s. 456). Krş. ***tekyelen-***, ***tekye ur-***. (Argo) 'kumarhane' H. Aktunç 1990 s. 278.

tekle- 'motor arıza yapmak, düzgün çalışmamak' × ***Köprü geçildi. Dik bir yokuşa tırmanılacaktı. Makine bu sefer stop etti. Kamyon sahibiyle sancaktar inerek yolculara seslendiler. Motor tekliyordu.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 26-27, s. 22). × ***Yolcular aşağıya atlıyarak boş kamyonu takibe başladılar. Kamyon sahibi etrafındaki yolculara: -Kimbilir, diyordu. Motor fena tekliyor. Bu yolu güç aşacağız.*** (a.e. s. 22). × ***Kamyon sahibi: -Kızma yahu, dedi. Elbette bir çaresini buluruz. –Nerde? Gece yarısı bu kör yerde mi? Baştan söylemedim mi size. Bu araba tekliyor. Bujileri yenilemek lazım.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 26-27, s. 24). × ***Yine göz kırptım, en iyisi saldırmak: -Seni buraya kim gönderdi? Şaşırmadı, teklemedi. –Kendim geldim, dedi.*** (B. Günel 1992 s. 148).

tekliç/tekliçi/dekul/dedevli/dedekazığı/gedeliç çivisi/gevele/gerdevul/kidivele 'oku dingile bağlayan demir çiviler' <Bulg. ***tegliç*** 'Deichsel; Vornagel, Spannagel an der Deichsel' A. Tietze 1957 no. 214, DS 3866, 1965, 2008, 1996, 1820, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 237, DS 4219, 4220. b. ***dedegülüç***, ***gedakıl***, ***dedekılıcı***, ***gevle II***, ***gerdeliç***, ***yedecek***, ***yedekçe***. ××

tekliçi b. ***tekliç***.

teklif 'öneri' <Ar. ***teklīf*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 583a. × ***Umūr-ı memleketi vā'ıẓlara ṣormaḳ, erbāb-ı cihātdan ceng u cidāl̆ hidmetini recā ḳılmaḳdur, 'avāni ve mürteşīlere 'iffet ve istiḳāmet teklīfi, ġıẓā̱-hōr tiryākīlere "keyfüŋi yėme!" dėyü tenbīh ḳılmaḳdur.*** ('Ālī

1956 [1586–87] s. 160). × ***'Alīye ne içün böyle bir teklīfi redd ėdiyordı?*** (H.E. Adıvar 1926 s. 71). × ***İVAZ: Allah aşkına hasta bekliyor. Bu teklifleri bırakınız.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 29). × ***Dilara Hanım pek hüsn-ü terbiyeli ve ahlâk-ı hamide ile mütasarife bir hatun olduğundan, Hüsni Hocanın bet teklifine kulak asmayub...*** (E. Misailidis 1986 s. 318). × ***Hemşireciğim, sen de tastik edersin ki, mâlâyutak teklifi sevmediğim gibi serdeylemeyi tecviz etmem; gülümü üzüntüye sokup üzmem.*** (S.M. Alus 1933p s. 197). × ***Hasanın annesine o gün biri kız, biri oğlan iki çocuklu hatırlı bir hanımefendi misafir gelmiş; kişmirî, narin kızın annesi ise kocasının teklifi üzerine Üsküdardaki akrabalarından birinin evine günübirlik misafirliğe gitmişlerdi.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 16). × ***Bu teklif karşısında genç kaymakamın yüzü birdenbire karıştı.*** (T. Deliorman 1943 s. 111). ***-e teklif et-/eyle-:*** × ***Şāh ayaḳ üzere gelüp ta'ẓīm eyledikten soŋra yanına teklif eyledi.*** (Ḥikāye-i Ebü 'Ālī Sīnā 1302 s. 120). × ***Bir zamān anda ḳarār idüp bādehu bağçe seyrine teklif eyledi.*** (a.e. s. 147). × ***Mahbub ve mahbube evin önünde gezinerek biraz uzaklandıler ise, Hagop aġa Aḳabi duduye teklif itdi gendu kolune dayanmasını.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 71). × ***Şimdi de kendisine teklif etmek istiyorum efendim? Çünkü bilmezsiniz, nihayet benim için de bir üzüntü oluyor. Mesela bu akşam. Benim vaziyetim de biraz şey oldu, Hanımefendiye karşı... Kendilerinden özür dilemek isterim.*** (M.Ş. Esendal 1985 s. 144).

teklif tekellüf 'merasim, ilişkilerde resmiyet' <Ar. ***teklīf*** 'öneri' + Ar. ***tekellüf*** 'bir külfet veya görev yüklenme' J.W. Redhouse 2006 s. 583a. ***teklif tekellüflülük olmasın:*** × ***Teklif tekellüflülük olmasın diye beni yukarıki salona çıkarmamışlar, kapının yanındaki oturma odasına almışlardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 111).

(Argo) **teklik** 'lira' <***tek IV.*** H. Aktunç 1990 s. 279. × ***Ben temiz iş yaparım. Meraklılar kodamanlar için... Kavaf yüz tekliği alınca, on beşini bize uçlanır, olur biter...*** (Yeni Hikayeler 1952 s. 96). × ***"İyi ya baktık hiçbir dediğimizi yapmıyorlar, biz çekiliriz köşemize, sen çekilirsin köşeye, mühürü basar tekliği alırsın. Akşamdan akşama da iki tek attın mı gel keyfim gel."*** (F. Arıt 1957 s. 136). × ***Şöyle, şapkamızdan, bir teklik bayılıp parlattırdığımız papuca, tartarak bir süzdü bizi.*** (M. Seyda 1969 s. 15).

tek ko- 'yalnız bırakmak; allein lassen; verlassen' Meninski 1680 I, 1330, J.W. Redhouse 2006 s. 580a. ××

tekme/tepme 'tekme' <***tep-*** 'tepmek' + ***-me*** fiilden isim yapım eki. Meninski 1680 I, 1351, Meninski 1680 II, 2025, DS 1093-4, 3885, J.W. Redhouse 2006 s. 583b. × ***Almak için ölümüne dövdüler beni, odunlarla, tekmelerle dövdüler, yerden yere sürüklediler. Vermedim.*** (T. Yücel 1958 s. 59). × ***Çaylar gürüldeyerek odunları katıp önlerine iner yarlardan aşağıya. En direngeci de bu çamlardır. Suyun tepmesini hiçe sayarlar.*** (Füruzan 1972k s. 293). × ***20 şubatta Türkiye Büyük Millet Meclisinde büyük bir arbede çıkmış ve Adalet partisi milletvekilleri, Türkiye İşçi partisi milletvekillerini tekme sille dövmüşlerdi.*** (E. Kongar 1991 s. 7–8). ***tepme ur-*** b.m. Meninski 1680 II,

2025, J.W. redhouse 2006 s. 491b: × ***Hemāndem ʻavrat veziyrüŋ yüregine bir depme ile vurdı.*** (Ferec v. 243a). × ***Ḳapuya bir depme vurdı, ḳapu sındı. Düzd bī-mehābe (metin: bī-mehābā) içerü girdi.*** (a.e. v. 105a). b. ***depme***, krş. ***tepik***, ***tepmik***, ***tekme***.

tekmil ver- ʻaskerlikte ast rütbeli asker, üst rütbeli askere bir iş, olay ya da durum hakkında bilgi vermek ya da kendi künyesini söylemekʼ.<Ar. ***tekmil*** ʻtamamlamaʼ J.W. Redhouse 2006 s. 583b. × ***Zübükzade İbraam Bey kasabada adı geçen adam bırakmadı, hepsinin selamını aldı, kabul etti. Demek bizim kasabanın ileri gelenleri, her sabah bu Zübükzadeʼnin kapısı önünden asker bölüğü gibi geçer, tekmil verip selam durur.*** (A. Nesin 1961z s. 9). × ***Karşıdan Alay komutanı sökmüş geliyordu. Koştum tekmil vermeğe.*** (R. Ilgaz 1962s s. 27).

tek mi çift mi deme- ʻhiçbir şey söylememekʼ × ***Hösük, Alinin gözlerinin içine gözlerini dikti, baktı. Bunu yapmazsan olmaz mı, der gibi baktı. Öteki ağzını açıp tek mi çift mi demedi.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 89).

tekne b. ***dekne***. H. Eren 1999 s. 400.

tek nefeslü ʻastım; zor nefes alanʼ Meninski 1680 III, 5224. ××

tekne kazıntısı ʻileri yaşta ebeveynden doğan çocukʼ × ***-Doğacaḳ çocukların babalarını tebrik, analarını takdis ederim. Fakat bu yaşta peydahlanan yavrulara bizde "tekne kazıntısı" derler. –Alimyan şaşırıp herkesin yüzüne baktıktan sonra: -"Tekne kazıntısı"! Bu da ne laftır. Şimdiyecek hiç işitmemiştim.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 613).

teknesini del- ʻbirine zarar vermekʼ × ***Haydi git mezarlıkta zamparaların bekliyor. –Haydi git gelinin tonoz altında tekinleşiyor. –Haydi git kayıkhanede oğlunun teknesini delmişler, kıblenümacıya göster.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 53).

tekneyi hamurla- ʻbir şeyler yemek; etwas essenʼ × ***Öleyn vʻāli yimē az yidimdi. Zatılam sebʻahleyn de tekney ̧hamırlamadımdı.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 368).

tek otur- ʻsessiz durmakʼ J.W. Redhouse 2006 s. 579b. × ***İşün yoḳ kimesneyle dek otur / Ve ger söyleriseŋ delilüŋ getür.*** (Ferheng–nāme–i Saʻdī 1342 s. 59). × ***Şehi gördi ki girmişdi ḳarārı / Dek otur didi ḳılma nā-bekārı.*** (Fa ̧hrī 1974 [1367] no. 1669). × ***Cihānı ol alur kim dek oturmaz / Cihān dutılacaḳ küymek götürmez.*** (a.e. no. 1684). b. ***dek otur-***, ***dek III*** altında. Krş. ***tek dur-***.

tek taş(lı) ʻsadece bir pırlantası veya elması olan yüzük veya küpeʼ × ***Padişahın gözbebeği Arnavut Gani Bey, Sadrazam oğlu Cavid Bey, Ebülhüda Zade hasan bey evine kadar kaç kere adam göndermişler, zümrüd yüzükler, tek taş küpeler, pırlanta gerdanlıklar vadetmişler.*** (S.M. Alus 1944 s. 115). × ***Şöhret te zahir yangabuzun çok paralılığına kapıldı da ona ruyu iltifat gösterdi. Kimbilir ne pırlanta gerdanlıklar, ne tek taş küpeler ve yüzükler kopardıktan sonra ahbaplaştılar.*** (a.e. s. 176). × ***Baba: "Altın bileziğini koluna, tek taşlı yüzüğünü parmağına taksın da gelsin!" – Karagöz:***

"Kuyu bileziğini soluna, denk taşını sağına alsın da gelsin!" (H. Ritter 1953 III, 496).

tektekçi 'bira barı; steh bierlokal' × ***Arkasında, yakınında bir ses İzmir'de ayakta içilen bir tektekçinin patates köftesini övüyordu. Yarım şişe rakıyla favayı getiren garsona çarşamba gecesi polisle bekçinin elinden kaçan gencin yakalanıp yakalanmadığını sordu.*** (Y. Atılgan 1973 s. 137).

tek tur-/tek dur-/tek tür- 'sessiz olmak, uslu durmak' <***tek III***. Meninski 1680 I, 1330, DS 3862, TS 3787, R. Dankoff 2004 s. 260, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 374. × ***Cihānı ol alur kim dek oturmaz, / Cihān dutılıcaḳ güymek getürmez.*** (Faḫrī 1974 [1367] s. 338 no. 1684). × ***Dil nice kim dek ṭura baş ṣaġ olur / Deprenicek dil yürek bir ṭaġ olur.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 36). × ***Bī-ʿār olıgör kim ʿārıla yār ele girmez / Dek durmaġıla rüʾiyyet-i dildār ele girmez.*** (Eşrefoğlu Rümī 1286 s. 32). × ***Senden tektür sözünü işidince sustum kaldım, fakat aşkımı meydana çıkarmak için rengimin srılığı ve koyu "?" yeter.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 165, dipnot). × ***-Gülfidan! Diye çağırır, salapurya gibi ayaklarını uzatıp tozlarını sildirir, paldır küldür yukarıya çıkar, çıkınca da tek durmazdı.*** (S.M. Alus 1934 s. 81). × ***Lebip önceleri gene oralı olmuyor, sabahleyin evden çıkıp akşam dönüyor, iki göz arasında Suatla üç beş kelime ya ediyor ya etmiyordu. Suat Hanım tek durmuyordu.*** (a.e. s. 51). × ***Orada bin bir ayak ortasında bile bir türlü tek durmamış, Suadı gene sigaya çekip durmuştu.*** (a.e. s. 206). × ***Dek duranın devece assısı vardır.*** (V. İzbudak 1936a no 95). × ***Cıva oğlan bir türlü tek duramıyor.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. Nisan 1941). × ***O Pembe olacak karı tek durmaz, kuyruk sallar boyuna.*** (İ. Tarus 1950a s. 56). × ***Bu yaşa geldiğim halde hala mütecessis tabiatim vardır. Etrafta ne olup bitiyor, mutlaka anlamalıyım. Kısacası tek duramam.*** (S.M. Alus 1944 s. 157). × ***Bir ırak bildiğine, akrabasına sığındı. Ah niçin kucak açsınlar, niçin bağırlarına bassınlar? O konaklarda, o hanım insanların, bey insanların orda tek durmayan, rahatı batana kucak açsınlar niçin?*** (S. Soysal 1978 s. 11–12). ***tek duranın teknesi devrilmez*** 'uslu duranın başına bir şey gelmez, anlamında deyim. × ***"Orasını fazla karıştırma!" dedi Muhtar. "(Hem de dikkat et: Tek duranın teknesi devrilmez, demiş eski aklı erik atalar. Sen de tek duraydın çakal dürzü!..)"*** (F. Baykurt 1959y s. 214). × ***Muhtar: "Bazı da devenin üstünde kuduz dalar adamı…" dedi. "Öyle dalar ki heç farkında olamazsın…" "Olursun!" dedi öteki jandarma. "Niye olamayacakmışsın? Tek duranın teknesi devrilmez…"*** (F. Baykurt 1961o s. 177). × ***"İşte şimdi postaneye gidiyorum. Angara'ya tel furacam. Ne yavu bu? Gara Bayram, Gara Bayram; tek duraydı dürzü! Tek duranın teknesi devrilmez arkadaş!" Yürüyüp postaneye doğru gitti.*** (F. Baykurt 1961ı s. 165). b. ***dek dur-***.

tek tüfek 'tek namlulu tüfek' × ***Av çifte tüfekle veya tek tüfekle yapılır. Eskiden çığşana adını verdikleri bir silâh ile yapıldığını söylüyorlarsa da bu silâh hakkında hiç bir malûmat elde etmek imkânını bulamadım.*** (K. Güngör 1941 s. 46). × ***Ne yaptığını bilmeden, sırtın-***

daki yatakları atıverdi! Yatak, yorgan, çul yarımı, alacalı kilim, yorganın arasındaki tektüfek, serilip gitti sokağın ortasına... Haceli, var hızıyla kerpiç çukuruna koşarken, Kerimoğlu'nun karısı dökülen öteberiyi topladı, sardı sarmaladı, vurdu sırtına, alıp götürdü Haceli'nin evine doğru. Tektüfeği eline aldı. "Hele ki patlayıp etmedi!" dedi götürürken. (F. Baykurt 1959y s. 132).

tek tük 'çok az sayıda, seyrek' J.W. Redhouse 2006. S. 580a. × ***Bununla beraber asıl şayan-ı dikkat olan tek tük şahane kara gözlerle bir tezad-ı tam teşkil eden küçük gözlerden maʿada ne çipil, ne kirpiği düşük, ne inadına şaşı ne de muttasıl burnına bakan göz olmasıdır.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 16). × ***Ḳadınlarda tek tük görünen küçük ayaḳlara muḳābil bil-ḫāṣṣa ʿaskerī ḳısmında poyraz ḳalıb giyecek ayaḳlar var.*** (a.e. s. 20). × ***Artık enayi kalmadı ağabey! Artık halk yutmuyor. Manitacılık, kerizcilik, papelcilik, dızdızcılık, kaldırımcılık gibi sanatlar, mürekkebcilik, divitçilik, tezhibcilik, deve derisi kara gözcülük, kuklacılık gibi tarihe karıştı. Arada tek tük geriz düşmüyor değil, fakat bununla geçinilir mi?*** (H. Kodaman 1944 s. 139). × ***Kahveye tek tük köylüler gelmeğe başlamıştı. Yarım saat sonra içerdekilerin sayısı 8–10'u bulmuştu.*** (C. Tuncer 1960 s. 205).× ***Başını kaldırıp dinliyorsun, ev sessiz. Caddeden geçen tek tük arabaların lastik hışırtıları...*** (Peride Celal 1991 s. 9).

tek tür- b. ***tek dur-***.

teküllü b. ***tevkül***.

tekürlü b. ***tevkül***.

tekütenha b. ***dek II***.

tekyelen- 'dayanmak, yaslanmak' <Ar. ***tekiyye***'dayanma, sırtını minder veya sandalyeye dayama' + Tü. ***–len-*** isimden fiil yapım eki, TS 3789. × ***ʿAsāyıla çün tekyelenü gidem / Yaramaz ki dirliğe tekiye idem.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 78). b. ***tekke***.

tekye ur- 'dayanmak, yaslanmak' <***tekye*** 'tekke' J.W. Redhouse 2006 s. 585a, TS 3790. × ***Bu ʿömr-i ʿizze-yi cāhe tekye urma / Bu gün meydān benüm diyü çapışma.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 78).

tel I 'tüy, kalem; Feder' O. Blau 1868 s. 301, R. Dankoff 2004 s. 260, J.W. Redhouse 2006 s. 585a. ××

tel II 'iplik, ince ip; çözgü ipi (tezgahta); Kettfaden (am Webstuhl)' <Erm. ***t'el*** a.m. A. Tietze 1982z s. no. 248, H. Eren 1999 s. 400, M. Ohannesian 1925 s. 255, DS 3867, ZTS 187, J.W. Redhouse 2006 s. 585a. × ***Zeyn ėdüb kendin gümüş teller ṭaḳınmış başına, / Nev-ʿarüs olmış ḳaranfül sen şeh-i ḫūbān içün.*** (Nevʿī 1977 s. 178). × ***Arışı yeşil, argacı beyaz gümüş tel ile kanarya sarısı işleyin!*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 16). × ***Ve ḳara buġra futanuŋ meşdüdı yigirmi çile ola. Her çilesi seksen tel ve boyası çivit boyası olub, uzunı bir buçuḳ arşun buçuḳ çār yek, eni bir arşun ve rubʿı olurdı.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1502] II, s. 33). × ***Neredeydi bu pörsümüş ve eskimiş et yığınları, neredeydi benim çelik tel gibi Erkek Fatmam? Vallahi şu iki cadaloz, Fatma'nın pabucu bile olamazlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı

1946 s. 112). × ***Çingene Mehmet Efendi on yıl gün giymiş biriydi. Her gün tel örgüden karısının yoklamasını kabul ediyor.*** (M. Seyda 1970 s. 311). × ***Tel bir fırçayla çabuk çabuk fırçalıyor botun antilopunu.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 92). ***böyle telde oynayama-*** 'bir işe, bir duruma dahil olmamak': × ***Kıldın girifte zülf-i siyehtāra gönlümü / Havfım bu dur ki oynayamam böyle telde ben.*** (A.S. Levend 1943 s. 469). ***teli dökül-*** 'zarar görmek, anlamında alay sözü': × ***-Bak dedim Selim! Denize tükürme. Gözleri camdanmış gibi suratıma baktı: -Neden? –Nedeni var mı ulan? Tükürme işte! Güldü:- Ha sahi! Şu mesele. Tükürürsen teli dökülür, öyle mi?*** (A. İlhan 1953 s. 151). × ***"Hergeleler, ha?" "Hergele miyiz biz?" "Desin be, desin be, Allah be..." "İyi ama hergele miyiz yani?" Yorgi, "Değil misiniz ulan?" dedi. "Telin mi döküldü paşazade..." "Telim döküldü ya, ne belledin!"*** (O. Kemal 2016 s. 105). × ***-Beni yiteledi dedi, Anası omuz silti: -Sus haydi sus, telin dökülmedi ya! Ağladığını duyarlarsa bizi burdan kovarlar... Sus!*** (O. Kemal 1951s s. 51). ***telle sabun kalıbı ayırır gibi*** 'çok kolayca': × ***Dost tutmanın bütün ince hilelerini öğrendim. Çıkan patırtılarda telle sabun kalıbı ayırır gibi pürüzsüz racon kesiyordum.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 16). ***tel tel kıl-*** 'küçük parçalara ayırmak; in Stücken': × ***Ṭaġı ṭaşı ḳıldı ol bil til til yidi gün oldı.*** (C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 25).

tel III 'telgraf' <Fr. ***télégraphe*** a.m. ***tel çek-*** 'telgraf çekmek; telegraphieren' J.W. Redhouse 2006 s. 585b: × ***Amerikada amelelik edip malûlen çekilen adamın sigorta parası geç kaldığı için Başkan Truman'a tel çektiği... "Eminim çok mıhrızdır. Metelik göstermez.*** (M. Kuyrukçu 1950 s. 729). × ***Çocuğu almaya cesaret ettikleri sıra bu ebe zehillenir, öliller. Bu teli de bu gızın annesi almış, hemen alır almaz annesi padişaha bi tel çekir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 153). (Argo) 'yellenmek, işemek' H. Aktunç 1990 s. 279. ***tel ver-*** 'telgraf çekmek; telegraphieren': × ***Emerkada bulunan gendi adamlarıma tel verdim, para istedih, yigirmi yeddi gün içinde param geldi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 81). ***tel vur-*** 'telgraf çekmek; telegraphieren' J.W. Redhouse 2006 s. 585a.: × ***Ya dedi ben saa canımı inanmam A'bit olmassa. Orda tel vurdular her tarafa, A'bidi derhal buldular.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 198). × ***Avazannan çıḥdum sahat bir idi. Nenema tel vurun Osman dutuldi. Aynali martinum Bayrama galdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 219). × ***"İşte şimdi postaneye gidiyorum. Angara'ya tel furacam. Ne yavu bu? Gara Bayram, Gara Bayram; tek duraydı dürzü! Tek duranın teknesi devrilmez arkadaş!" Yürüyüp postaneye doğru gitti.*** (F. Baykurt 1961ı s. 165). Azerb 1969. 1. 842

telaş 'acelecilik, kaygı, stress' <Ar. ***telāşī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 479a. × ***Başımız belāya uġrar telāşını gösterdikde öyle degil bu gün şöyle bir ẖanım geldi şöyle oldu böyle gitdi dėyü naḳl-i mācerā ėtdiklerinde faḳīr Recep başıŋ açıp cenāb-ı Ḥaḳḳa ḥamd ü sėnā ve ḳızınıŋ boġazına ṣarılıp ḳızım inşallāhu ta'ālā sen bizim sebebi devletimiz olursun dėyü aġladı.*** (Giridli 'Alī 'Azīz 1268 s. 216). × ***Bu sözleri işitdiği ṣırada yerinden ḳalḳar. Gide gide telāşa başlar.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 85). × ***ZİBA (kuyu başında Akif'i görür, telâşla) —"Akif, çekil oradan, yavrum, kuyu anası çıkar!" AKİF (ku-***

yuya) —"Böh! (diye bağırır) Anne, anne, kuyu anası böh! diye bağırdı!" (Musahipzade Celal 1936mh s.31). × ***O aralık, kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız alı al moru mor bir telaşla geliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1940h s. 24–25). × ***Çokları korku ve şaşkınlıkla kazma, küreği sırtladığıyan daldaşak harman yerini boylamışlardı. Telaş ve acele ile, karısının tumanını giyen erkekler...*** (H. Aytekin 1945 s. 9). × ***Memo telaşla seyirtip giderken Rüştü ile çarpışır, düşerler. Rüştü -Of aman bu sallapati neden hemen karşıma çıkar.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 136). × ***"Peki önce gizli kameralı, şakamatikli bu arabadan inelim," dedim ona şaşkınlığımı telaşla gizleyerek...*** (C. Ersöz 1999 s. 70). ***-i telaş al-:*** × ***Jandarma kumandanını telaş aldı. Derhal başçavuşu çağırarak ona lazım gelen talimatı verdi.*** (C.S. Gürler1939 s. 84). ***telaşlı telaşlı*** 'acele acele': × ***Şiddetli soğuk algınlığı, bronşit filân desem öksürük değil, gıcık bile yok. Baş ağrısına köyde böyle telâşlı telâşlı doktor çağırılmaz.*** (S.M. Alus 1933p s. 121). × ***-Güneş enikonu alçalmış yahu, bugün de vakti kerahati biraz evvel gelmiş sayalım diyerek telaşlı telaşlı odadan çıktı.*** (S.M. Alus 1944 s. 54). × ***Durup dururken yanlarından yok oluvermem Tatar Etemle Arab Sadiyi meraka sokmuş. Telâşlı telâşlı beni arıyorlarmış.*** (a.e. s. 157).

telaşe 'telaş, acele; kaygı' <Ar. ***telāşī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 479a, J.W. Redhouse 2006 s. 586b. × ***"Kusura kalma ağam, şehre ben gidemedim... Düğün telaşesi işte... Bizim oğlanlar da bunu bulup gelmişler, başka yokmuş hani de..."*** (S. Ali 1943 s. 87). × ***"Müfettiş beyler gelmişler, kendileri pek telaşlıydılar, bir defter arıyorlardı efendim, defteri bir türlü bulamıyorlardı, fazla telaşlıydılar efendim... O telaşe arasında efendim, sormayı... "*** Z. Güvemli 1949 s. 139). × ***-Çocuklar malum, halden anlamazlar. Acıktık diye tutturdular, ben de hemen yere serivermiştim sofra bezini. Nur, kaldır o çorap tekini kızım! Bütün bu telaşe ve karşılıklı kibarlık, mazeret yüklü lafları ardında bırakan Filiz mutfağa geçmişti.*** (O. Kemal 1965f s. 94).

telaşeden 'telaş nedeniyle' <***telaşe*** + Tü. ***-den*** ayrılma eki. × ***"Çocuklar yok... Evdeki karı ile kızı da bohçalarını alıp gitmişler!" "Kübra mı?" "Ya, ikisi de... Bir haber bile bırakmamışlar. Kimbilir, evi de soyup mu gittiler nedir. Ben telaşeden dört tarafa bakamadım... Seni bekledim!"*** (S. Ali 1937k s. 180).

telatin 'dana derisinden meşin' <Rus. ***telatina*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 585b, Meninski 1680 I, 1356, 1357, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 374. × ***Yerli, misāfir, sekiz, on avcı idik. Kimimiz dolaḳ ṣarmışdı, kimimiz ayaḳlarına çarıḳ, telātin çizme geçirmişdi.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 4).

telbis b. ***telbiz I***.

telbislik b. ***telbîzlik***.

telbiz I/telbis 'yağmurun toprağa nüfuzu; nemli tarla' <Ar. ***tarbīṣ*** 'tarlayı sulama' A. Tietze 1958 no. 72, H. Eren 1999 s. 105, DS 3868, 3888, K. Yedekçioğlu 1989 s. 27, ZTS 188. ***aladarbız*** 'yarı ıslak yarı kuru, az tavlı toprak' DS 181, 1367, Ö.A. Aksoy 1945 s. 191. b. ***darbız***, ***darus***. ××

telbiz II/terpiz/tilbi/tibili 'kurnaz, açıkgöz' <Ar. ***talbase<talbîs*** 'aldatma, hile' A. Barthélemy 1935 s. 89, Kürt. ***telbisi*** 'hile', Jaba–Justi 1879 s. 103, DS 3868, 3894, 3928, 3930, J.W. Redhouse 2006 s. 587a, A. Tietze 1958 no 204. ××

telbîzlik/telbislik 'dolandırıcılık, aldatma' ***<telbiz*** <Ar. ***talbase<talbîs*** 'aldatma, hile' + Tü. ***-lik*** isimden isim yapma eki. Meninski 1680 I, 1363. ××

telce b. ***teşce***.

tele 'hayvanlar için kurulan tuzak; Falle' <Fa. ***tala*** 'a gin for catching birds, a trap' F. Steingass 1930 s. 322, DS 3868. × ***Ġäzadan, bağa bir tülkü dadanmışdı. Ona görä dä bağban gätirib haman kulufun ağzında tälä ġurmuşdu.*** (Azärbaycan dastanları 2005 I, 64).

telefone et- 'telefon açmak' <Fr. ***téléphone*** 'telefon' + Tü. ***et-***. × ***-Nedir o kızım? –Hiç; Madam Cimsun'un evinden... Akıllarına esmiş Kapitanla beraber bana telefone ediyorlar. Bir bonjur demek istemişler.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s s. 28).

telek I 'mobilyaların tozunu almak için kullanılan tüy; kuş, tavuk vb. hayvanların kanat kalemleri; Gänsefeder zum Abstauben von Möbeln' <? Erm. ***t'elak*** 'Ruder' A. Tietze 1982z s. no. 249, H. Eren 1999 s. 400'e göre kelime Ermeniceden gelmiş olamaz ve kökü belli değildir, DS 3868, ZTS 188, , H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 375. × ***Adamın ayaklarının dibinde mavi, çok uzun kuyruklu, kuyruğunun her teleğine çiçekler işlenmiş, geniş kepezli bir kuş uzun boynunu, uzun gagasını uzatmış, sanki yerden yem topluyordu.*** (Y. Kemal 1992ks s. 54). × ***Huvat'ın şehirden getirdiği kadın pek yaman çıktı. Az zamanda tandırda ekmek pişirmeyi, koyun kırkmayı, tezek yapmayı, kuzu emiştirmeyi, tavuk teleğiyle çocuk düşürmeyi öğrendi. Bir erişte döküyordu, inci gibi. Halı kertmekte köyün gelinlerini, kızlarını yaya bıraktı.*** (L. Tekin 1984 s. 12). Krş. ***çelek III***.

telek II b. ***tellâk***.

teleke b. ***teneke II***.

teleklik 'bağ yapraklığı' × ***Devin kızı demiş ki: "Baba, seni vuran geliyor" "Kızım, nereye geliyor?" "Bahçeye geliyorlar" "Hele bak ne ediyorlar?" "Yavaş yavaş geziyorlar" "Onların tatlı canı benim ağzımda. Kızım nereye geldiler?" "Baba telekliğe geldiler" "Kızım nasıl üzüm yiyorlar" "Hep hep yiyorlar"*** (U. Günay 1975 s. 283).

teleme 'yağsız peynir' <Fa. ***dalama, dalamak*** 'new cheese' F. Steingass 1930 s. 533, H. Eren 1999 s. 401'e göre, büyük bir olasılıkla Farsçaya Türkçeden girmiştir, Meninski 1680 I, 1014, DS 3869, R. Dankoff 2004 s. 260, ZTS 188. × ***Ve teleme peynirinüŋ ibtidäsı üc yüz dirhem bir akçaya ola, soŋra geldügine göre ziyäde alına.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1592] s. 25). × ***Güzel bir kadının her azasını bir yemişe benzetiriz... yok bilmem üzüm gibi gözleri varmış, elma gibi yanakları... fıstık gibi, teleme peyniri gibi kadınmış. Bir içim su imiş.*** (İ.G. Arcan 1932ydk s. 12). × ***O zamanlar 22, taş çatlasa 23 yaşındayım. Papazi yaşmağın altında, altın sarısı gibi saçlarım; mor feracenin içinde teleme***

peyniri giibi vücudum… Bir of diyen bir daha demiyor. (S.M. Alus 1933p s. 58). × ***-Süsünü tuvaletini tamamla, ligolte gömleğini giy, sereserpe karyolana yat. Teleme peynirleri gibi vücudunu göster.*** (a.e. s. 114). × ***Evde teleme peyniri gibi helalı dururken, hatun kul köle olurken, karşısında Müslümanın diyemezken, kadrini bilmeyip düzgün kuklası marsığa vurulmak ha…*** (a.e. s. 222). b. ***deleme.***

telem-telesik/telme-telesik Az. 'aceleyle, telaşla' × ***Täläm-täläsik vä häyäcanla danışaraġ ähvalatı bildirdi, mal-heyvan ġırılarsa, rayonun mäsuliyyät daşıyacağını söylädi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 589). × ***Säbriniz olsa, öz taleyinizi täläm-täläsik çaġġal-çuġġala tapşırmasanız, hamısı düzälär!*** (S. Rähimov 2005 I, 237). × ***İbrahim tez çıhıb paltarını täläm-täläsik geyib düşdü ġuşun altıynan ġaçmağa.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 217). × ***Mehdigil täläm-täläsik geyinib yola düşdülär.*** (Ä. Ạhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 31).

teler- b. ***terel-***.

teles-/telis- Az. 'acele etmek' R. Dankoff 2004 s. 260, , H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 375. × ***Heç täläsmä, canın üçün gec-tez başı däyär älhäd daşına.*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 69).

tele-sekreter b.m. <Fr. ***télésecrétaire*** a.m. × ***Kimi zaman telesekreterin kayda aldığı abuk mesajları kastetmediğimi sizler de elbet anladınız.*** (A. Yurdakul 1996 s. 40–41). × ***Tele sekreteri dinliyorum. Annem kocasıyla Çeşme'deki yazlığına gideceğini söylüyor.*** (İ. Aral 1997 s. 91).

telesik Az. 'aceleyle, telaşlı' × ***Bir şey görmüş kimi täläsik getmäk istärkän, Äbdürrähman girir.*** (C. Cabbarlı 2005.2. s. 125).

teleş-tekeş Az. 'kasıla kasıla, kibirli' × ***Elä bir aşiġ ki, bu gözällik ilahäsinin ġädrini, ġiymätini baḥ beläcä bilsin! Yoḫsa özünü dartanın, täläş-täkäş yeriyänin, get-gedä Maralḫanımı gözdän salanın birisi oldu.*** (S. Rähimov 2005 I, 220).

teleye al- 'ceketi astarlamak' ZTS 188. ××

telezzüzlen- 'zevk almak; sich ergötzen' <Ar. ***teleẕẕüẕ*** 'a deriving pleasure by the sense of taste' J.W. Redhouse 2006 s. 587b + ***-len-*** isimden fiil yapım eki. **telezzüzlen-** 'zevk almak; sich ergötzen' <Ar. ***teleẕẕüẕ*** 'deriving pleasure by the sense of taste' J.W. Redhouse 2006 s. 587b + ***-len-***isimden fiil yapım eki. ***Bir iki dün ü gün bu zevḳ leẕẕetinden teleẕẕüẕlendiler.*** (A. Bombaci 1946 s. 211).

telfin 'dilim haline getirilmiş torik balığı' <Yun. ***δελφίν*** 'Klotz' H. Eren 1999 s. 401, Kahane-Tietze 1958 no. 762, A. Tietze 1955 no. 63. ××

telgraf I b.m. <Fr. ***télégraphe*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 588a. × ***Naim efendiler, ilk telgrafı müteakıp, bir ay içinde, Semihadan üç telgrafla iki kart ve bir mektup daha aldılar. Tegrafın biri Viyanadan, ötekisi Parisdendi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 128). × ***Telgrafı kaynanasına verip vermemekte bir süre ikircimli kaldıktan sonra, kocasına danışmaya karar verdi. İş yerine telefon edip, kocasına telgraf geldiğini söyledi.*** (A. Nesin 1968 s. 179). × ***Telgrafımı almış-***

tır. Yarın mutlak Haydarpaşa'da olur, koşar gelir. Vagonlar boyu bir kaç kez bakınır, ben gitmemişimdir, orada değilimdir. (A. Ağaoğlu 1984 s. 339–340).

telgraf II 'kumarda bir hilenin adı' <***telgraf I***. × ***TELGRAF: Kağıt oyunlarının hile formüllerinden biri de telgraftır. Tatbik şekli şudur: Saf, enayi oyuncunun yanına bir adam oturtulur, bu adam onun aldığı ve alacağı kağıtları birer birer işaret verir, telgraflar.*** (H. Kodaman 1944 s. 75).

telgrafla- 'telgraf çekmek' <***telgraf*** + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***Bir Eylül sonunda, ikinci kızını vapurdan almamızı, burada mektebe kaydettirmemizi, evimizde yatıp kalkmasını istedi. Aman ne yaparız demeye kalmadı. Kız filan gün oradadır diye telgrafladı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 10).

telgraf vur-/telgıraf vur- 'telgraf çekmek' <***telgraf*** + Tü. ***vur-***. × ***Mürtaza atından atlar atlamaz arabacının yanına sıçramış. Arabayı Büyükdere telgrafhanesinin kapısına çektirmiş. Saraya telgraf vurmuşlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 126).

telifon 'telefon' <Fr. ***téléphone*** a.m. ×***"Çamaşıra gidiyordum" diye başladı. "Tenirden bilem, böğünü de çıkarır sandım. Allah'tan işte. Olacağı varmış. Gurbanın olam dohtur efendi bir telifon et. Şimcik beklerler beni."*** (H. Taner 1951t s. 101).

telis- b. ***teles-***.

telis/ tehlis/tehliz/tiliz/talız 'seyrek dokulu çuval' <Ar. ***tilīs, tallīs*** 'kleiner sack' H. Eren 1999 s. 401, A. Caferoğlu 1945 s. 308, Kürt. ***teliz*** 'ince, hassas', Jaba–Justi 1879 s. 104, DS 3871, 3931, 3815, Gürc. ***talisa*** 'wallet' E. Cherkesi 1952 s. 89, K. Yedekçioğlu 1989 s. 84, J.W. Redhouse 2006 s. 590b. × ***İsimler ise işlerden güzel. Uşak ve İstanbul iplikleriyle yapılanlar "4 kırmızı", "Göbekli", "İki boz bir kırmızı" diye adlandırılıyor. Antep ipiyle olanlar "Antep modeli", "Geniş kırmızılı", "Dar yünlü" oluyor. Ya tehlis ipiyle yapılanlar? "Kara gözlü" ve "Pambuklu".*** (F. Otyam 1960 s. 37). × ***Bir insan akını Pazar yerine. Mal mülk, heybeler, tehlizler, kağnılar dolusu.*** (F. Otyam 1963 s. 8). × ***Mezraa yıkım içindeydi. Yığılmış kerpiçler, uzatılmış direkler, yuvarlamalar... Çadırımsı tehlizler vardı, çalı çırpı alayçikler rüzgarda sallanan...*** (a.e. s. 11). × ***Hemen geldiler, küçük gızı soyundurdular, üsdünü başını aldılar, bir telis giydirdiler, çıhartdılar gapıya leyleğe verdiler.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 159). × ***-Sıkı dur şimdi. Yüzeyden kazınan alüvyonlu toprak, telis çuvallara doldurulmuş, nakliye uçaklarına yüklenip İsrail'e gönderilmiş! Düşünebiliyor musun Burhan ağbi?*** (B. Günel 1992 s. 289).

telkali 'kadınlar tarafından göğüs kısmına takılan altın süs iğnesi' <***tel II*** + Fa. ***kāri*** 'işçilik' ZTS 188. ××

tellâk b. ***dellâk***, ***dellek***.

tellal 'ücret makubilinde birisinin satılacak şeyini çarşıda pazarda yüksek sesle ilân eden; münadi, çığırtkan' < Ar. ***dallāl*** a.m. (***/dll/*** kökünden), J.W. Redhouse 2006 s. 910b, Meninski 1680 II, 2117. × ***Etrafına baktı.***

Kimseden tasvip görmeyince sustu. Birden, şeytan geçmiş gibi bir sükût oldu. Tellâl Kasımın biteviye çektiği tesbihin dizi dizi noktalandığı bir sükût. (Yeni Hikayeler 1952 s. 37). × ***Kasabanın tellâlı "palyanço" kıyafetiyle levhayı kahve kahve, mahalle mahalle dolaştırdı.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 53). × ***... bir akşam tellâlın sesi gelir: 'Yarın avar bozulacaaak!' Daha tellâlın sesi kesilirken kağnılar, eşekler yola düzülmüşlerdir.*** (M. Makal 1954 s. 31). × ***"Mustafa'nın tellalı, "Komşulaaaaar" diye başlar. Köyün her yanından duyulur. Muhtarın bir buyruğunu, Kurulun bir kararını, yeni gelen bir kanunu, akla gelmedik bir köy işini yayar."*** (F. Baykurt 1959y s. 59). × ***Mustafa, tellalı bitirip Kara Bayram'ı düşündü. Muhtar "özel olarak" sesletiyor. Şimdi bir de onu görecek ayrıca. Yorgunluktan dizleri titriyor.*** (a.e. s. 59). ***"Bakalım onun için mi çağırıyor? diye Haççа söze karıştı. "Tellal, cümle komşuyu sesledi. Belki başka bir konuşma var?"*** (a.e. s. 62). × ***Deve tellâl iken, eşek belber iken...*** (Z. Korkmaz 1994 s. 29). b. ***dellâl***.

tellal çağır- 'ilan etmek, duyurmak' <***tellal*** + Tü. ***çağır-***. J.W. Redhouse 2006 s. 910b. × ***-A, destur! Kim demiş onu? Demindenberi kızı sana vurgun, aşkından helak oluyor diye tellal çağırıyorum.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 115).

tellal bağır- 'ilan etmek, duyurmak' <***tellal*** + Tü. ***bağır-***. × ***Bekçi Mustafa, tellal bağırmak üzere Badıca'nın damın başına çıktı. Elini kulağına attı.*** (F. Baykurt 1959y s. 59).

telle b. ***tille***.

(Argo) **tellendir-** 'şüphelendirmek' J.W. Redhouse 2006 s. 589a. × ***Ben gittiğim zaman sen de benim yaptığım gibi yap! Sütü götür, oraya koy, bekle! Yılan çıkar, sütünü içer, altını bırakır gider. Sen bunları al! Ben gelinceye kadar biriktir! Aman sakın kimseyi tellendirme!*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 90).

telle- pulla- 'yalan dolanla gerçeği gizlemek' J.W. Redhouse 2006 s. 589a. × ***Şimdiye kadar görünmemesinin sebebini bir takım yalanlarla telledi pulladı ve geceyi orada zoraki geçirdikten sonra ertesi sabah kılıncını alıp annesinin gözyaşları ve babasının duaları arasında evden çıkıp...*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 12).

telli 'sinirli, öfkeli; alıngan; reizbar, gereizt' DS 3872. × ***-Sen de hep bana takılırsın be... Seni nasıl sevdiğimi bilirsin... Ben sandığın kadar kötü değilimdir. -Şimdi ne söyledim? Amma tellisin. Nazım geçer diye söylüyorum.*** (M. Yesari 1928 s. 345). × ***"Kahrol!.. başka demem... Ne çenen varmış yahu?" "Çok tellisin, burnundan kıl aldırmıyorsun!"*** (F. Baykurt 1961o s. 180).

telli bebek 'işe yaramaz' anlamında bir deyim' × ***Döndi zenpāreye baktı pek pek / Didi ey eski ḳavaḳ telli bebek.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 140). × ***Eviŋ içinde her biri birer telli bebek gibi geziniyorlar. Keyflerine ḳarışan yoḳ, görüşen yoḳ.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 41).

telli kurşunlara gelesi 'bir beddua sözü' × ***-Dağ gibi babayiğit... Şuncacık bebe mi? -Boyu devrilesi Ali Bey... -Telli kurşunlara gelesi...*** (K. Tahir 1957k s. 28).

tellim 'bütün, hep' × ***Yeni bir nen yok. Hep aynı. Ne düşünürsem yok yalnızlıktı, yok kişilerin tellim öte yana akmakta olduklarıydı.*** (L. Erbil 1961 s. 47). × ***Onların hep aynı yere takılmaları nedendi, dönüp dolaşıp oraya takılmaları. Karşıdakiler tellim böyleydi, değişmiyorlardı.*** (a.e. s. 50). × ***Bence onları tutan , umutlu, savlı, günlerin anısıdır. Tellim bir dostluk sokulganlığından vazgeçememeleri bu yüzdendir.*** (a.e. s. 86). × ***Yirmisekiz yıldır köyü yaşıyorum; derdim, sevincim olmuş, iliğime, kemiğime işlemiş köy. Kanım ondan yana akar. Tellim göz açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim yerlerin sözünü ediyorum diye kınanır mıyım bilmem.*** (M. Başaran 1964 s. 67).

telli tabiatte 'sinirli, agresif' <***telli*** 'sinirli, öfkeli, alıngan' × ***Sabbek etraftan işitilmesini istemiyormuş gibi iğilmiş, sesini yavaşlatmıştı: -Ne kadar telli tabiatte olduğunu sen de gördün, Nezo! Durup dururken yok yere parlayıveren bir insana bu nasıl söylenir?*** (M. Yesari 1932 s. 283).

telme-telesik b. ***telem-telesik***.

teltik 'tuhaf, acayip, karışık' J.W. Redhouse 2006 s. 587a, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 375. × ***Tamam on beş sene evvel bir şimendüfer aldım. Ta o zamandan beri yüz seksen defa çekildi. Teltik hesap sevmediğim için beher keşidede on bin liradan ayrıldığımı düşünün.*** (A. Rasim 1328 s. 200). × ***Bu kapıcı tüm apartmandakilere borç para verirmiş. Ben babalar yeyim, veremem ki... Bu kapıcı kaçak sigara da satarmış, adı teltik bir sigara. Ben babalar yeyim, satamam ki...*** (Y.Z. Bahadınlı 1964 s. 42).

telve 'kahve tortusu' <?? Meninski 1680 I, 1376. × ***Bir de gözümü açtım ki, eğri fener direği var ya onun altında değil miyim? Bilâl Efendi, —Köpeoğlusu telveyi destur demeden gecenin bir vakti, şapadanak sokağa dökmemisin, işte böyle olur, diyordu...*** (A. Nesin 1957 s. 68). × ***Rengin kapkara, koyu bir kahve telvesi rengindesin! "A ... a ... arap delikanlısı!" diye bağırdılar.*** (N. Eray 1990 s. 97).

telyes 'devedikeni; Kardendistel' O. Blau 1868 s. 301. ××

tem 'alamet, iz, işaret' <Fa. ***tam*** 'a disease in the eye, the web or cataract on the pupil' F. Steingass 1930 s. 323, DS 3873. ××

teman b. ***temen***.

temaşa 'hoşlanarak bakma, seyretme' <Fa. ***temāşā*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 591a. × ***Andan şarāb geldi, anı dạhı bu ṭarıyḳile icdiler, 'ayş u temāşāya meşġūl oldılar.*** (Ferec v. 29b). × ***Ol şehrüŋ pādeşāhı ol gün be-ḥükm-i temāşā ṣaḥrāya çıḳub dururmış.*** (Ferec v. 129b). × ***Manzaranın letâfetinden, temâşâya şayan âsânın kesretinden, şehri görenler bir veleh içinde gezer, karada şose omnibüs, şimendifer, deryada birçok vapur.*** ((Feraizci–zâde 1979 [1302/1886] s. 60). × ***Bütün aile efradı evin alt kat merdiven basamaklarına dizilerek, kabalağını giymiş, fişenkliğini kuşanmış, dolaklarını sarmış Hüsnü Beyin bu askerî kıyafetiyle almış olduğu vakur ve delirane vaz'ı temaşaya doyamıyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1933kp 59). ×

Bu esnada, Kamerüddin göründü. Hiç çıtırdı patırdı etmeden bir gölge gibi içeri söküldü. Kuytu bir köşedeki sandalyeye oturup gazetesini açtı ve yan gözle Suadı temaşaya koyuldu. (S.M. Alus 1934 s. 184). × ***Yusufcuk halâskârının nezdine geldi. O da Yusufu hayretli naẓarlarla temaşaya başladı. Yusufu hakikaten pek mükemmel bir delikanlı buluyordu ki bunda hakkı da vardı.*** (Türk masalları 1991 s. 173). ***temaşaya bak!*** 'eğlenceyi seyret': × ***Ayıyı belgilet temaşaya bak, kurdu belgilet kefen yarakla.*** (V. İzbudak 1936a no 188). ***temaşaya git-*** 'seyre gitmek': × ***Bir gün ikimiz bağlar arasında temaşaya gittik. Bir bu ve bir ben, yalınızca seyrederdik.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 249).

tembel b. ***dembel***. H. Eren 1999 s. 401.

tembih/tenbih 'bir şeyin belli biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek hatırlatma, uyarı, uyarma' <Ar. ***tenbīh*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 597b. × ***Çoluğuna çocuğuna derin bir sükün, süküt tenbīhinde bulundu. Kimse çıt ėtmiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 39). × ***Annemiŋ bunca tenbīh ve tevbīḥine ḳarşı bendeki bu 'adem-i iṭā'at neden inbi'āṣ ediyordu? Araya biraz ṣorġu su'āl de ḳarışıyordu: -Neden baŋa güler yüz gösteren bir ḳadına çatayım, başımı indirip ṭurayım?*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 43). ***-a tembih geç-:*** × ***Ana kadına sıkı sıkı "Başkasının eline verme!" tenbihini geçtim.*** (S.M. Alus 1944 s. 66). × ***-Sus lan! Dedi karakol Cansu. Canımızı daha da sıkma! Ben Haşlak'a sıkı tembih geçtim. Zagor tasmalı olmalı artık bugüne bugün zamanıdır büyüdü, dedim.*** (Füruzan 1982g s. 96).

tembihle-/tembehle-/tenbehle-/tenbihle- 'uyarmak, hatırlatmak, yol göstermek' <Ar. ***tenbīh*** 'uyarı, hatırlatma' + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***Onları sıkı sıkı tembihledim. "Sakın!.. Getireceğiniz çeyizlerde rengi uçuk, kokusu dağılmış, fazla açılmış çiçekler bulunmasın..." dedim.*** (C.S. Gürler1939 s. 101). × ***Onları da tembihledim: "Sakın unutma arkadaş dedim. Nişan halkası için toplıyacağın çiçeklerin içinde kışın glen renkler bulunmasın".*** (a.e. s. 101). × ***-Zabah şafağnan yola çıhmak isteyoruk. Ketip gündüze galma, ırgatlar duyarsa işin olmaz" deyi sıhı sıhı tenbihledi.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 107). × ***Hoca da: get o altını çıhart da ye, seni tenbehlemişler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 70). × ***—Allah Allah! Kız senin herif giderken bir şey tembihlemedi mi? —Tembihlemedi. —Şuna bak! "İsmail gelirse..." falan demedi mi? —Demedi. —Selim'de akıl narasın, unuttu besbelli.*** (Kemal Tahir 2004 s. 12).

temcid pilavı 'iftardan kalan ve sahurda tekrar ısıtılarak yenen pilav' <Ar. ***temcīd*** 'recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın ululuğunu belirten dua' + Fa. ***pelāv*** b.m. × ***Durup durup da sen de bana bu temcid pilavını tazeleme... Nasıl olacağını görürsün. Haydi eniştemin evine gidelim.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 100). ***temcit pilavı gibi*** 'sürekli aynı şeylerin tekrarlanması, anlamında deyim': × ***Temcit pilavı gibi ısıtılmış eski masalları günün havadislerine karıştırarak bütün ezeli mevzuları yeni meseleler ve davalar halinde kızıştıran gazeteler çıkacak ve müvezziler içlerindeki yazılar kadar iddialı seslerle haykırarak bunları zafer hüccetleri gibi dağıtacaklar.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 332).

temel 'temel; Fundament' <Yun. ***θεμέλιου*** a.m. H. Eren 1999 s. 401, G. Meyer 1893 s. 44, Ch. Symeonides 1973 no. 60, J.W. Redhouse 2006 s. 584a. × ***Ahcı marifetinin yarısını yağcıya borçludur. Hele bizim yemeklerin temeli iyi yağa dayanır. İyi, temiz yağsız ahçı, tüfeksiz avcı gibidir.*** (H.F. Es, Ahçıbaşının Protestosu, Akşam 22.5.1946). × ***"Sus aman Bayram! Bir şey yapabilecek olsa, temeli doldurduğumuz zaman yapardı! Ne yaptı? Sen beni dinle: Söve siye merdivene kadar geldi de, yukarı çıkamadı!*** (F. Baykurt 1959y s. 141). × ***Tonluk kovanın bir çağlıyan gürlemesiyle temele akıttığı taze betonu, çeyrek saatte, öteki gelinceye kadar, kalıplar içinde, örme demirler, edriyeler arasına yaymak, şişlemek kolay değildi***. (F. Erdinç 1973 s. 24). × ***Levanten olmanın kültürel temellerine dönelim, en azından kendi ailemi, bu ailenin bazı fertlerini hedef tutarak, ki hiç biri ne "entel" idi, ne de böyle bir amacı, ya da özlemi, taşıyordu.*** (G. Scognamillo 1990 s. 30). × ***Bozulma temele kadar indi ve yıkımı bekliyoruz. Sessiz bir balyoz vuruşiyle her şey yerle bir olacak.*** (Z. Ankara 1991 s. 177). ***temel at-*** 'bir yere yerleşmek, sabit olmak' <***temel*** + Tü. ***at-***. J.W. Redhouse 2006 s. 584a.: × ***Her çingene tenbel ve hülyaperver, kuş gibi serazade ve rüzgar kadar serseridir. Hiçbir yerde temel atmaz.*** (C. Şahabeddin 1335 s. 274). ***temel bırak-*** 'temel atmak; found' <***temel*** + Tü. ***bırak-***. ***temel çivisi*** 'yapı işlerinde kullanılan büyük çivi': × ***Topacın: "Enişte Bey..." diye zurna gibi narası sokaktan aksetmez mi? O saniye kalbim çifte çarptı; sanki tepemden aşağı, cazır cazır kızgın bir temel çivisi saplandı.*** (S.M. Alus 1933p s. 123).

temelli 'iyiden iyiye' <***temel*** + ***-li*** isimden sıfat yapım eki. J.W. Redhouse 2006 s. 594b. × ***Enişte iki gecedir gelmiyor. Topacın evinde kaldığı yüzde yüz. Pılıyı pırtıyı toplayıp temelli gitse büsbütün memnun olacağım.*** (S.M. Alus 1933p s. 136). × ***Gel geç işi dersen böylesi ala, fakat temelli koca istersen, saçı sakalına karışmalı, kılları aklaşmalı, hülasası elliyi aşmalı.*** (S.M. Alus 1933p s. 220). × ***Ne ağaç gölgesi, ne de buzlu su düşünüyorum. Sıcak, güneş, uyku... Temelli işi olmalı. Anam avradım olsun, sırtı sıra yirmi saat çalışırım!*** (Orhan Kemal 1956 s. 71). × ***Asabı temelli bozulmuştu.*** (F. Erdinç 1955 s. 45). × ***Allah muhafaza etsin! Mustafa, sen çizgiden çıktın temelli!*** (Kemal Tahir 1957k s. 343). × ***Hele Gas Station adlı bir disko vardı ki, temelli kapandığını öğrenince keyfimden dört köşe oldum.*** (M. Urgan 2000 s. 56).

temen/teman 'mısır sapı ve çimen yığını' <Yun. ***θεμωνία*** 'Schober' A. Tietze 1955 no. 83, DS 3873, 3875. ××

temenna 'hırs, tutku; Ambition' J.W. Redhouse 2006 s. 594b. × ***Mänim barämdä, pulun var ḫärc elä, bağışla, ye, iç, ver kefä, läzzätä, eyşü-işrätä, beş gün ġara dünyanın läzzätini apar, öländä dä dünyada bir tämännan ġalmasın vä beş adam da sänä rähmät o̤husun.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 49).

temena(hı) bas- 'öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek selam vermek' <Ar. ***temennä*** '**öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam**' J.W. Redhouse 2006 s.

594b + Tü. ***bas-***. × ***Bu çeşit müracaatlar tevali ettikçe Cevdet Efendinin koltukları günden güne kabarıyordu. Kamburunu çıkara çıkara kandilli temennahları basa basa kimler karşısına gelmiyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 136). × ***Müdüre bir temennah basıp bir kıtır atayım, izini koparıp şöyle iç ferahlatacak, göz nurlandıracak bir seyir yerine gideyim.*** (S.M. Alus 1944 s. 54).

temenleş- Az. 'hal hatır sormak, selamlaşmak' × ***Hamımız ġonaġla tämänläşib ayrıldıġ. Bakıdan gälmiş professor isä bizdän ġopmaġ istämirdi.*** (A. Väliev 1957 s. 80).

temesik 'tapu senedi' <Ar. ***temeşik*** 'cedule, obligation' P. Belot 1929 s. 770, DS 3875, A. Tietze 1958 no 259. ××

temettü'lün- 'kazanç sağlamak' <Ar. ***temettu'*** 'kazanç' J.W. Redhouse 2006 s. 591b + Tü. ***-lan-*** 'isimden fiil yapım eki. × ***Ḳaçarken ṣığlarda oturup ḳalup bīçāre düşmenleri yaġmalayup tana''umda ġanäyim ile temettü'lenürken bu ḥaḳīrleri daḫı Anton Dorya gemilerinden lefde dimekle ma'rūf bir yarar keştiyi der (?) şinaverine yetüp çatup almaḳ muḳarre imiş.*** (A. Bombaci 1942 s. 289).

temiko 'bir saç traşı türü' × ***Şıh Abuzer'in sevip okşamalarına en ufak karşılık göstermezdim. Üstelik başının temiko traşına, sakalının boyasına bakmayıp kurumuş, kadid olmuş göğsündeki yiğitlik muskasıyla gençlik taslamasına kendimi tutamayıp öyle bir gülmüşüm ki…*** (K. Bilbaşar 1969 s. 145).

temin 'demin, az önce; İstanbuler Aussprache von ***demin***' <ETk. ***temin*** 'immediately' G. Clauson 1972 s. 507, B. Atalay 1986 IV, 597, DS 3875, J.W. Redhouse 2006 s. 915b. × ***Konuşmalarından bunların sonradan İstanbullu olduğunu hemen anlarım. Çünkü en güzel Türkçe İstanbul ağzıdır… Biz İstanbullular "yanlış" demeyiz, "yaanış" deriz; "demin" demeyiz, "temin" deriz; "geleceğim", "gideceğim" demeyiz, "gelicam", "gidicam" deriz…*** (A. Nesin 1968 s. 128).

temin et- 'korkusunu gidermek, güven vermek' <Ar. ***te'mīn*** 'korkusunu giderme, güven verme' × ***Erkek bunu verebilirse ancak kıza kavuşabilir, ve erkek ekseriya malını mülkünü satar, bu parayı temin eder. Yoksa bu züğürde kimse kız vermez ve - Allah saklasın denir, kızımızı sokakta bulmadık ya!*** (S. Tuğrul 1944 s. 50). × ***Skafandarın sermayesini temin etmiş olan armatör, çabuk olunuz diye tepiniyordu. Sünger avlanılmayarak geçen her saat başına liralarca zararı vardı***. (Halikarnas Balıkçısı 1962 s. 124). × ***Ramazan yaklaşırken evler bir yiyecek gayıtı düzerler. Elden geldiği kadar ihtiyaçları temin edip eve koymak âdettir.*** (M. Makal 1954 s. 86). ***…ile temin et-*** 'birine güvence vermek': × ***Ḥüseyin Efendi yemīniyle te'mīn ediyordu-ki 'Älīyeye artıḳ kem gözle baḳmayordu.*** (H.E. Adıvar 1926 s. 70). ***-i temin et-*** 'birine güvence vermek': × ***Evet… ona bu akşam… nihayet yarın sabah her hakikati her hakikati itiraf edip kendisinden beni boşamasını isteyeceğim. Zaten ne vakitdir aramızda hiçbir münasebet yok seni temin ederim.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 315).

temi ver- Az. 'tat vermek; schmecken' × ***Ġız biraz ayaḥ saḥlayıb torbanın ağzını açdı, gördü içindä bir ovuc kül var, barmağını külä ba-***

tırıb dilinä vurdu, gördü heç nä tämi vermir. (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 125).

temiz b.m. <Ar. ***temyīz*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 595b. × ***Temīz āb çün şarāb-ı nāb sebze-i ḫandān üzerinde cereyān eder.*** (Ferec v. 129a). × ***Bilmezsiŋ Murād, bilemezsiŋ... Sen Anadolu uşağısıŋ: temīz havā, temīz ṭoprak başḳa şey...*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 69). × ***"Gırgırı" kelimesi huysuz, temiz, titiz, geveze, dırdır, geçimsiz daha bunlara benzer dünyada insanı canından bîzar etmek manasına mevzu ne kadar söz varsa işte bunların cümlesine şamildir.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 110). × ***Nürī şöyle böyle ama teyzeŋ çok temīz bir ḳadına beŋziyor. Eviŋ her ṭarafına bal dök yala.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 145). × ***Önündeki adam, ensesine serpilen tükrükleri elile silerek dönüp: "Dikkat et yahu!" dedi. Öteki de: "Ne oldu yahu? İnsanın artığı temizdir." —"Temizse avucuna hapşur da yala!"*** (B. Felek 1947 s. 159). ***temizce söyle-*** 'düzgün biçimde söylemek': × ***Efendüm, ḳuluŋ gibi ednānuŋ efendüme dāmad olmaḳ ḥaddi midür dedigümde, bre cānum ḥad ḥudud ḳarışdırma ol ḥidmeti taahhüd edersen temizce söyle dedi.*** (A. Tietze 1948 s. 225). ***temize çık-*** 'aklanmak': × ***Müdafaanın sonuna doğru Reis'in yanında oturan iki aza uyumaya başladılar. Şerif Efendi, oğlunun katilinin göz göre göre temize çıktığını seyretmemek için ayakta durduğu köşeden sıyrılıp dışarı çıktı ve içini çeke çeke evine gitti.*** (S. Ali 1937k s. 131). ***temize çıkar-*** 'suçsuzluğunu kanıtlamak': × ***Baba oğul, dil açıklıkları oranında birer telaşla kızı yerin dibine batırarak kendilerini temize çıkarmaya uğraşıyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 266). × ***Dalyan Yusuf istediği kadar kendini müdafaa etsin, istediği kadar deliller göstersin kendini temize çıkaramazdı.*** (H. Aytekin 1945 s. 125). × ***Hayata fildişi kuleden bakıp, ağıt yakmaya benzemiyor bunları yaşamak. Hiçbir şey yaşamazsan, işliğe de bulaşmazsın; ama bu, seni gene de temize çıkarmaya yetişmez.*** (A. Yurdakul 1993 s. 341). ***—Şeytanısın elbette... Şuna bak, gecenin bir vaktinde kendisini temize çıkaracak.*** (Kemal Tahir 2004 s. 14). ***temiz et-*** Az. 'temizlemek': × ***Ol yaġdan bıyıġını daḫı yaġlar, ṭaşra çıḳup ḳomşuları ḫācelerüŋ yanına gider. Bıyıġını tīmär iderek ve dişlerini ḫilāl ile temiz ederek oturdı.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 251). ***temize havale et-*** 'suçsuz çıkarmak': × ***Karısı ne denli verip veriştirmiş de olsa Bayram'ın ardından, kendisi ille temize havale edecek onu. Ne demişler? "İyilik düşün, iyilik bulursun."*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 228). (Argo) 'öldürmek' H. Aktunç 1990 s. 279. ***temiz pak*** 'çok temiz': × ***Ah, ne olurdu, benim kocam Faik te filâncanın beyi gibi temiz pak, güçlü kuvvetli, keskin gözlü, dört kaşlı, inci dişli ipek böcekleri gibi bir erkek olsaydı!*** (İsmail Galib 1932b s. 4). × ***Erkek kayıklarında, kilpranga beyler, temiz pâk efendiler; kadınlarınkinde süslü süslü hanımlar, billûr yaşmaklı tazeler...*** (S.M. Alus 1933p s. 58). × ***Bir başı Mercana, öbür başı Tahtakaleye dayanan bu çarşının iki keçeli dükkanlarında, ekserisi süt beyaz sakallı, temiz pak kıyafetli, âbâni sarıklı ustaların nezareti altında kalfaların, çırakların durub dinlenmek bilmiyen faaliyeti, sade koca İstanbulun değil, birkaç vilayetlerin, hatta İran, Mısır, Tunus gibi, zevk ve adetlerin***

ihtiyacına yetişebilmek içindi. (E.E. Talu 1935 s. 43). × ***-Sabah şeriffler hayrolsun beyefendi evladım… Temiz pak bir bey geldi, sizinle görüşmek istiyor.*** (M. Yesari 1943 s. 110). × ***Üstü başı temiz paktı, düzgündü Osman'ın. İki günlük sakalı vardı yalnız, traş olamadım derken. Ben seni daha kırtıpil bulacağım sanıyordum, değilmişsin, o kadar kusur kadı kızında da bulunur.*** (M. Seyda 1966 s. 139). ***temiz pratikası*** 'sağlam raporu': × ***-"Üç aydan önce sizin elinize temiz pratikası veremem". Bu doktorla uyuşamadık. Bir başkasına baş vurdum. O da hemen hemen aynı şeyleri söyledi. Sonunda bir genç uzman yakaladım. Dikkatli bir muayeneden sonra: -"Merak etmeyiniz. Bir çaresini bulurum" dedi.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 21). ***temiz yürekli*** 'iyi niyetli': × ***Gerçek sevginin ne olduğunu sana ispat edeceğim. Kocasını gerçekten seven temiz yürekli kadının fedakarlığı ne dereceye vardığını göreceksin.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 263).

Argo **temizle-** 'bitirmek, tüketmek; öldürmek, ortadan kaldırmak' <Ar. ***temyīz*** 'temiz' + Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 595b, H. Aktunç 1990 s. 280. × ***Öyle bir sarımsak kokusu, öyle bir sarımsak kokusu ki, sanki Palulu bir ermeni ayvaz on baş sarmısakla okkalık somunu temizlemiş, gelip karşımıza geçmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 204). × ***Bileğine güveniyorsun amma şimdi o senin zamanının mertleri kalmadı. Altmış paralık bir kurşunla adamı temizleyiveriyorlar.*** (S.M. Alus 1934 s. 362). × ***Adalete teslim edilir, eğer masum ise ne âlâ, değilse.. Kiyotin efendim, kiyotin temizler.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 15). × ***-Girelim be kardeşim. Mesele kolay; birini ele geçirdik mi temizleyiveririz. Sonra da bu kahbelerle kozumuzu paylaşırız.*** (S.M. Alus 1944 s. 121). × ***Sapa meyhanelerin birine girip efkâr dağıtmak için yüz dirhemliği temizledim.*** (a.e. s. 67). × ***Ayten eliyle saçlarını düzeltti. Adamın kıllı yüzü yanaklarını acıtıyorsa da bol para veriyordu. Erol'un bundan haberi yoktu henüz. Duysa sağlama temizlerdi. Temizlemese bile ağzını burnunu kırar, basar gider, dünyada göz yummazdı.*** (O. Kemal 1952ç s. 29). × ***Ulan, ben seni öldürsem ne lâzım gelir? Memleket bir mikroptan temizlenir!*** (A. Nesin 1962 s. 31). × ***Tabancayı bıraktı. "Atınızı, itinizi, kurdunuzu, kuşunuzu, sizi, hepinizi temizlerim, oğlumu bile. Beni kötülüklere maşa yapmayın!" diye bağırdı, yürüdü.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 107).

temizlik 'abdest' <Ar. ***temyīz*** 'temiz' + Tü. ***-lik*** isimden isim yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 595b. × ***Şinci o gün elan ediyollar. Şu sahetden etibaren içeriye giren çıhmıyacah. Çıhan girmeyecek. Temizlik memizlik yapacạh adamlar yapsın.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 61). × ***Teslim olacạh gayri gız. Bi temizlē gidīyim de öyle teslim olayım dedi.*** (a.e. s. 59).

temiz-tarıh Az. 'temiz, düzenli; sauber' ××

temkeç 'çay suyu ısıtma ibriği; çaydanlık' DS 3876, ZTS 188. ××

temmuz/tomus/tamus 'haziran, temmuz, ağustos aylarının ortak adı' <Ar. ***temmüz*** 'temmuz ayı' J.W. Redhouse 2006 s. 595a. × ***O tarla ki; fel-***

hanına daha dokuz buçuk ay evvelinden başlamış; bir çift öküz ve bir çift manda koştuğu demir kötenin arkasında, haftalarca toprağı sürmüş; Temmuzun en sıcak aylarında (Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına burada Temmuz der çıkarlardı) sıcaklığı altmış dereceye varan kızgın bir güneş altında uğraşmış. (R. Enis 1944 s. 103). × ***Benim del'ahim yok vesselâm. Daşa bassam iz olur, tomusda suya çimsem palta kesmez buz olur.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 376).

tempo tut- 'el veya ayakların düzenli hareketleriyle müziğe eşlik etmek' <İt. ***tempo*** 'tempo' × ***Ortada çengiler zillerini şakırdatarak, titreyerek rakseder. Pullu esvaplar ışıkların altında pırıl pırıl göz kamaştırır ve masaların önünde yay gibi yerlere kadar bükülüp alınlarıyla çil akçeler toplarlar. Bel kıvrıldığı zaman alkış dalgası kabarır. Davulun sesine el şakırtısı tempo tutar ve çengiler yeniden dansa başlar.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 184). × ***Kanarya ellerile dizine tempo tutarak, hafiften hafife şarkıya iştirak ediyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 145). × ***Kontrobasla cazın hafif hafif tempo tutuşu arasında, piyananun üç beş ses içinde değişen soloları duyuluyordu.*** (N. Cumalı 1956 s.23). × ***Böyle dedikten sonra Leman Hanım, kısık bir sesle bu şarkıyı söylemeye başladı. Ona Mürşide de katıldı. Davut Bey eliyle masanın üzerine tempo tutuyordu.*** (M.C. Anday 1965a s. 164).

temre b. ***temregü***.

temreği b. ***temregü***.

temregü/temreğü/temreği/temriye/temre 'yosun, liken; bir çeşit deri hastalığı ve bu hastalığa iyi gelen ot; Flechte' <ETk. ***temregü*** a.m. G. Clauson 1972 s. 509, B. Atalay 1986 IV, 597, O. Blau 1868 s. 301, Meninski 1680 I, 1389, DS 3876, 3874, R. Dankoff 2004 s. 261. × ***Bak nasıl da serpilip delikanlı olmuşsun gel bir daha koklayayım saçının temresini.*** (M. Güler 1990 s. 180). b. ***demreği***, ***demreğü***.

temreğü b. ***temregü***.

temriye b. ***temregü***.

ten I 'çiğ, şebnem, rutubet, yaş' DS 3876. Krş. Gürc. ***teni*** 'moisture' E. Cherkesi 1952 s. 194. ××

ten II 'insan, vücut; wie ***kişi***' <Orta Tü. ***ten*** 'vücut' B. Atalay IV, 598. × ***Ḫān u mānı, ten u cānı bu dîve fidā eylemiş, dünyāyı anuŋile görür.*** (Ferec v. 74b).

ten III 'cilt, deri' <Fa. ***ten*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 595b. × ***Kirpükleri ġāzīler oḳları gibi zehr-ālūde, teni nāzüklükden titrer nite-ki pālūde.*** (Ferec v. 116a). × ***Lebüŋ dil derdine emdür, tenüŋ kāfürī merhemdür, / Dil-i pür-derde ol yaḳı, öpül, 'ömrüm, koçul, 'ömrüm!*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 468). × ***Teni kāfurına eŋlik ḳarardı, / Yüzi gül-zārına nergis ṣarardı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4507). × ***Yüzüŋ enver, sözüŋ şekker, gözüŋ 'abher, özüŋ server, / Boyuŋ 'ar'ar, yėyüŋ 'anber, tenüŋ cüher, saçuŋ Hindü.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 56). × ***Cemile gerçekten güzelmiş. Saçları ve kaşları simsiyah, teni de dupduru.*** (N. Eray 1976 s. 77). × ***Arkasında teni-***

nin rengini seçtiren püfff incecik kumaştan bir elbise, göğsü tâ elifine kadar açık. (H.R. Gürpınar 1933ke s. 76). × ***Şarkısı başkadır sümbülün / Torosların eteğinde / Işıl ışıl güneş kokar / Mor teninde*** (B.S. Ediboğlu 1958 s. 44). × ***Tenleri bahar çiçeklerinin yaprakları gibi koku saçıyor. Kendi tenine her şey bir ağırlık gibi kolay geçmez çizgiler çekerken onlara dokunmamış gibi. Firik meyvenin tadında.*** (A. Kutlu 1991 s. 167).

ten IV Az. 'tam' × ***Ġabağındakı sininin içində tän ortadan iki yerä bölünmüş böyük bir ġarpız vardı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 550). × ***Āsäd kişi dä elä bil cännätin tän ortasında oturub, aldığı zövġdän-säfadan gözlärini yumardı.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 13).

tenbih b. ***tembih***.

tenbihlen- 'tenbih verilmek' <***tenbihle-*** + Tü. ***-n-*** edilgenlik eki. × ***Salı günü yola çıkacaklardı. Fakat içlerinden birisi Salının uğursuzluğunu söyleyince caydılar. Ertesi gün sabahleyin erkenden yola çıkılması kararlaştırıldı, şoföre de o suretle tenbihlendi.*** (C.S. Gürler1939 s. 83).

ten böceği 'hamam böceği' DS 3877. ××

tena'um 'bolluk içinde yaşama' <Ar. ***tena'um*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 600b. × ***Ya budur ki yatalar, uyuyalar, ya oturalar günün kızgınlığı geçince sohbet edeler, gönül sevdiği dostlarla ta gün dönünceye değin. Çünkü ikindi sovucağı ola, yine taşra çıkalar. Amma bu dediğim ehl-i tena'umun yoludur, değme kişinin yolu değildir.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 144). × ***Andan sonra avretin tena'um içinde böyümüşünü al. Amma çünki anın bigi avretin vardır. Malından nesne talep etme.*** (a.e. s. 144).

tenbelit/tambalit/tenbelti 'binek hayvanına yükletilen yük; Last, einen Laststieren' <Fa. ***tembelit*** 'anything placed on a pack-saddle on which the rider sits' F. Steingass 1930 s. 327, Balhassanoglu 1904 s. 129, ***tambalit*** 'bissac renfermant les provisions de voyage, qu'on charge sur une bête de somme' A. Barthélemy 1935 s. 94, TS 3791, DS 3877, R. Dankoff 2004 s. 261. ××

tenbelti b. ***tenbelit***.

tenbene Az. 'çuvaldız' × ***Män onunla bir az ġalandan sonra, gördüm ki, bu mänä ġarın dolusu çörək dä vermir. Ąhırda bundan ayrılıb bir biz, bir tänbänä tapıb, bir-iki yumaġ sap, bir-iki köhnä başmaġ yığıb başladım pinäçiliyä.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 178).

tencere b.m. <Ar. ***tancara*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 597b, C.C. Carbognano 1794 s. 655. × ***Alevde kaynayan tencere gibi bir kere fıkırdamaya başladı mı, kapağını atmadıkça hızını almaz.*** (H.R. Gürpınar 1933ke s. 67). × ***Saç mangalın bir iki ellemeyle dirilttiği ateşine bir tencere vurdu.*** (Reşat Enis 1945 s. 25). × ***İşit kulağim işit / Bıldırcın eti de pişer / Bu tencerede.*** (S. Birsel 1955 s. 29). × ***Önüme kocaman bir "uskura" koyardı, hani şu, su tasının biraz daha büyüğü, tencere veya kuşhanenin biraz daha küçüğü, kulpsuz, kalaylı bakır kap.*** (M. Margosyan 1996 s. 99). ***delikanlı tencere, kadın kapak:*** ×

Doymak bilmez bir şehveti varmış kızın... Delikanlıyı gündüz ile yataktan bırakmazmış. Delikanlı tencere; kadın kapak... (R. Enis 1944 s. 38). ***tencere dibin kara, seninki benden kara:*** × ***"Siz siz olun kavga döğüş etmeyin!" diye öğütlüyordu. Böylece üstü kapalı biçimde her şeyi bildiğini ortaya vuruyordu. Tencere dibin kara seninki benden kara.*** (M. Seyda 1970 s. 221). ***tencerede pişirip kapağında ye-:*** × ***-Tekaüt olduk doktor bey... Küçük bir tekaüt maşıyla geçinmeğe uğraşıyoruz. Tencerede pişirip kapağında yiyoruz senin anlayacağın.*** (R. Enis 1947 s. 244). ***tencerede taş kaynatıp baklava börek yedim de-*** 'çektiği sıkıntıyı belli etmemek'. ***tencere tava, herkeste bir hava:*** × ***Bir yıl sonra İçişleri bakanlığı sabıkalıların sürgünde kalmasını lüzumsuz saydı. Anadolu polisine gizli teller çekildi. Sürgünlere "Geldiğiniz yere dönebilirsiniz" dediler. Tencere tava, herkeste bir hava. O makam böyle düşünür, bu makam böyle...*** (R. Enis 1947 s. 271).

tenda/tanta/tanida/tente 'tente' <İt. ***tenda*** 'awning' H. Eren 1999 s. 402, A. Caferoğlu 1946 s. 347, G. Meyer 1893 s. 45, L. Bonelli 1899 s. 295, Kahane-Tietze 1958 no. 644, J.W. Redhouse 2006 s. 597b. × ***Tente – Her ḳadırġaya ikişer tente gerek. Her biri altmış beş top ḳalın bezden olur.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 155). × ***Gülter (çocukların bebeğe verdikleri isimdir) güneşiŋ ḳızgın ḳarġılarına karşı gerilmiş tenteniŋ gölgelendirdiği cāmegānıŋ içinde gözleri kapalı yatıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 341). × ***Manda arabasına yumuşacık şilteler, yastıklar konmuş; üzerlerine sakız gibi örtüler yayılmış; en üste de muhacir çözmesinden tente gerilmiş.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 13.5.1942). × ***Kos'ta Hotel Kalymnos'taki odamızdayız. Ufacık balkonumuzdan deniz, tekneler, limanın bir kısmı, masmavi gökyüzü ve aşağıdaki yolun kenarındaki turistik lokantalar ve tenteli şık kafeler gözüküyor.*** (N. Eray 1990 s. 54).

tendür b. ***tandır***.

tendürek 'yanardağ krateri' DS 3877. ××

tene 'pilav' <Fa. ***dāna*** a.m. A. Tietze 1969 no. 31, J.W. Redhouse 2006 s. 887a, DS 3877. b. ***dane I***. ××

tenef b. ***tınâb***.

tenefi b. ***tınâb***.

teneke I 'sac, teneke; tenekeden yapılmış kutu; Blech' <Fa. ***tenge, tenüke*** 'ince metal sac' J.W. Redhouse 2006 s. 602a, Meninski 1680 I, 1436. × ***Maltıza gaz tenekesini koydum.*** (S.M. Alus 1933p s. 115). × ***Bizim teneke masayı çadırın önüne sürdük. Şişeyi ortasına oturttuk. Biz de karşılıklıyız: Bir, iki, üç...*** (B. Akımsar 1943 s. 96). × ***Bu iri taneli kahveyi bir teneke cezve içinde sade olarak pişirip kalın bir cıgaranın dumanları içinde löpür löpür içti.*** (Nābī–zāde Nāẓım 1943 s. 22). × ***Pencerenin dışında kırmızı küpeçiçekleri. Teneke saksılara dikilmiş. Tenekeler, margarin kutusundan bozma.*** (A. Yurdakul 1991 s. 166). ***kuyruğuna teneke bağla-*** b. ***kuyruk I***. (Argo) 'parasız, züğürt' H. Aktunç 1990 s. 280.

teneke II/tenike/tenke/teleke 'don; şalvar' DS 3878, ZTS 188. ××

tenelik 'bulgur' DS 3878. Krş. ***tene***.

teneşir kaçkını 'çok zayıf ve hasta görünümlü kimse' <Fa. ***tenşür*** 'üzerinde ölü yıkanan tahta' J.W. Redhouse 2006 s. 599b. + Tü. ***kaçkın***. × ***Avurdu avurduna çökük, gözleri lokma kadar fırlamış, bir deri bir kemik, teneşir kaçkını bir kocakarı.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). ***teneşire gelesi*** 'ölüm dileyen beddua': × ***Kezban elinde resimli, dört köşe bir şey sallıyor. Gel işte, gel Bayram. Şunu al. Çalıp çalıp beni anarsın. Al Bayram, Bayram. Teneşire gelesice Bayram.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 96). ***teneşir suratlı*** 'çok zayıf ve hasta görünümlü yüzü olan kimse' × ***Mebrure –Uydur uydur söyle pis! Selim – Teneşir suratlı karı, mel'un! Kocan yatağa girer mi hiç, daha sayalım mı, ya mütahit tek göz mütahit!*** (A. Dino 1944 s. 61).

tenfüse get- 'tuvalete gitmek; austreten' <Ar. ***teneffüs*** 'soluk alma; dinlenme' J.W. Redhouse 2006 s. 600b + Tü. ***git-***. × ***Lele de bunun eline bir ibr̤ih verdi. Bu g̤ahdi tenfüse cetdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 196). × ***Buni dedihden sora bu devrüş dedi çi "Bene bir ibrih ver" Lale de bunun eline bir ibrih verdi. Bu gahdi tenfüse cetdi.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 424).

teng I/tek 'yük hayvanın karşılıklı sağ ve sol yanlarına asılan parçaların bir tanesi; gleich' W. Radloff 1893 III, 1041, O. Blau 1868 s. 220, M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 146, C. Brockelmann 1917 s. 48. × ***Ki kimse Şekker'üŋ açmadı tengin / Ḳızıl güldür ki hīç saçmadı rengin.*** (Fa̤hrī 1974 [1367] no. 3643). × ***"Aha altını, aha incisi, aha bileziği" "Oni yapan usda bir tene daha yapmaz mı?" "Eh peki onnarı yapan usda bir daha yapar peki göbeğindeki hali?" "Daa Erzürüm adi bene haram olsun" diyir. Orda bütün dehlerini teslim edir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 390). b. ***deng I***, ***deh I***.

teng II/tek VII b. ***deng II***.

tenge 'para; Geld' W. Radloff 1893 III, 1046, C. Brockelmann 1917 s. 48. × ***Ve mazu ve gön ve sa̤htiyān ve buŋa nisbet ne–kim vardur geçüb gitse her yükinden dört tenge alınur imiş ki sekiz 'Osm̤ān aḳcası olur.*** (Ö. L. Barkan 1941 s. 102).

tengerlek 'yuvarlak' DS 3879, ZTS 188: ***tengellek örs*** 'kap düzeltmek için kullanılan yuvarlak başlı demir araç': × ***Askerliği bitirip geldiğinde, bol paçalı bir pantalon, bir tengerlek şapka, bir körüklü ceket, sarı pabuç, iplik çorap!*** (F. Baykurt 1961k s. 16). Krş. ***teker, tekerlek.***

tengerlen- 'yuvarlanmak' DS 3879. × ***-Kız Aysel, Ayseeel! Hangi cehennemdesin, yukardan para çantamı getir, çabuk, diye seslendi. Koş, çabuk ol! –Tengerlenerek gidişini gözden kaçırmayan delikanlı ise, bağırtıyı duyar duymaz sofaya fırladı.*** (M. Seyda 1966 s. 131). ***tengerlene yuvarlana*** 'döne dolaşa': × ***Ötelerde dünyanın öbür ucunda, savaşın yürek hoplatıcı, merak uyandırıcı olayları geçiyor, bunlar radyo haberleriyle, gazetelerle tengerlene yuvarlana gelip Alman dostu, İngiliz-Fransız dostu memurlar arasında yeni tartışma kapıları açıyordu.*** (M. Seyda 1970 s. 203). ***yuvarlanıp***

tengerlen- 'idare etmek, zar zor geçinmek': × ***Ama ne yapalım, n'olacak, soran da sağ olsun, sormayan da... Yuvarlanıp tengerlenip gidiyoruz işte.*** (M. Seyda 1969 s. 83). × ***Ötelerde dünyanın öbür ucunda, savaşın yürek hoplatıcı, merak uyandırıcı olayları geçiyor, bunlar radyo haberleriyle, gazetelerle tengerlene yuvarlana gelip Alman dostu, İngiliz-Fransız dostu memurlar arasında yeni tartışma kapıları açıyordu.*** (M. Seyda 1970 s. 203).

tenger menger 'yuvarlana yuvarlana' × ***Şimdi başında bu bela olmasa, varsa doruğa, şu gecenin aydınlığı içinde yüzen kartallara gelha eylese kurşunu, gelha eylese... Nasıl da tenger menger düşerlerdi yukardan aşağıya, kayalıkların üstüne...*** (Y. Kemal 1992kk s. 9). Krş. ***teker meker.***

tengiş- Az. 'daralmak, sıkılmak' × ***Taġätim olsa, täräddüdsüz... - näfäsi tängişän ġoca titräyän älläri ilä saç saġġalını düzäldä-düzäldä davam etdi.*** (S. Rähimov 2005 I, 143).

tenha/tehne 'yalnız; boş; ıssız yer; allein' <Fa. ***tenhā*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 603a, J. Thury 1885 s. 34, Meninski 1680 I, 1441, DS 3861. × ***Tenhäda şu yėrine içer şüfī bäde.*** ('Ālī 1994 [1591–99] s. 310). × ***Tenhä ḳamu medäris, ḥālī kitāb-häne.*** ('Ālī 1979 I, 175). × ***Väṣıfuŋ ṣoḥbetine bek ḍalma, / Büs ėder la'lüŋi, tenhä ḳalma, / İster al, ey perī, ister alma, / Saŋa ben göŋlümi vėrdüm gitdi.*** (Väṣıf 'Osmän 1257 s. 89). × ***Siz bir edīp ve ẓarīf adamsınız yaşayıp hoş geçinmek nedir bilirsiŋiz, birlikde ḥüsn-i zindegäni edecegimize şübhe etmem. Siz öyle ḳarılarını ummacı gibi tenhäda ḳapatmasını ḳuran ḳocalardan olmazsınız.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1869 s. 14-15). × ***Erişdi Bänu ile Däye tenhä / Ḳapuda ḳaldı hädim ile ġavġä.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1226). × ***Atıla tenhä bu ikisi gelür / Ol Frenk alayına ḥamle ḳılur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 28). × ***Baḥrde tenha ḳalur Paşa meger / Her gemi ayrıldı ḳopdı şür u şer.*** (a.e. s. 42). × ***Çıḳdı İzmīre gelür tenhä emīr / Anuŋıla kimdür ide där u gīr.*** (a.e. s. 43). × ***Çayda çimerken biz ġızu tehnece avlayub / Varduḳ uṣulcana ġutusun bi hapazladuḳ.*** (Ġälib Paşa t.y. [1911] s. 32). × ***Bana bak çılgısızlığın âlemi yok, nasıl olsa cümbüşten sonra beyin terkisine bindirivereceğiz; tenhada hıncını alırsın. Oturakta sululuğu bırak!*** (Feridun Osman 1934 s. 73). × ***Irazca sesini salıverdi: "Tanrı'nın zalimleri!.. Yediniz yiğidimi Tanrı'nın zalimleri!.. Tenhada kıstırdınız aslanımı!.. Tüüü sizin yüzünüze yakışıksız adamlar!..*** (F. Baykurt 1959y s. 173). × ***Cuma günleri dışında tenha olurdu cami.*** (M. Başaran 1972 s. 51). × ***Onu tenhada neşeli görünce, saçlarını tutup okşamalı, gülerek bûs etmeli ve sarılmalıdır.*** (Ç. Altan 1975 s. 56). × ***Bizim kanunsuz işlerde parmağımız yok. Ama araba böyle ardı ardına birkaç kez geçince kıllandım. Sokak da iyice tenha, bu herifler bizim dükkânı soymak mı istiyorlar falan gibi kötü şeyler takıldı aklıma.*** (A. Ümit 1996 s. 83). ***bir tenhaya götür-:*** × ***Sen uşaḳ ile müşävere eyle. Her ne iderseŋiz ben räżıyım dedi. Välidesi oğlunı bir tenhäya götürüp pederi ile olan ṣoḥbetlerini teblīġ itdi.*** (A. Tietze 1948 s. 214). ***tenha değirmen*** 'boş, ölü gibi; leer, wie ausgestorben': × ***O zaman çocuğu yoktu. Evin içi tenha değirmendi.***

Kimse ayağına dolaşmıyordu. (F. Baykurt 1971c s. 308). ***tenhasına gel-:*** × ***Erṣṭaṭāliş bu sözi cānına minnet bildi. Zīrā bu ʿilmi ḳaleme götürmek arzüsı ḳalbinde cāy-gīr olmış idi. Hemān tenhāsına gelüp mübāşeret eyledi.*** (Ḥikāye-i Ebü ʿĀlī Sīnā 1302 s. 157). ***tenhasına götür-:*** × ***Ebü ʿAlī Sīnāya ʿizzet idüp başını yerden götürdi ve elin eline alup muṣāhebet ederek tenhāsına götürdi.*** (Ḥikāye-i Ebü ʿĀlī Sīnā 1302 s. 155).

tenhal- 'boşalmak, azalmak' <Fa. ***tenhā*** + sıfattan böyle olmak mânasında fiil yapan ***-al-*** genişlemesi, b. ***alal*** ⊡. × ***Keremce, sığırı yazır kırlarına doğru sürdü. Köyün içi tenhaldı. Karılar kızlar bir girip bir çıkıyorlardı kapılardan.*** (F. Baykurt 1971t s. 318).

tenhel b. ***tehnel***.

tenhel çalısı b. ***tehnel***.

tenheld- 'tenhalaştırmak' <Fa. ***tenhā*** + sıfattan böyle olmak mânasında fiil yapan ***-al-*** genişlemesi + ***-t-*** ettirgenlik eki. × ***Bu iş öyle bağırıp çağırmaylan olmaz! Birezden burayı tenheldecez! Bir ev var, gidip onu arayacaz.*** (F. Baykurt 1971t s. 238).

tenike b. ***teneke II***.

tenke b. ***teneke II***.

tenperest 'kendine düşkün' <Fa. ***ten*** 'ten, beden' + Fa. ***perest*** 'tapan' J.W. Redhouse 2006 s. 597b. × ***Nasıl ki bu defa da müteassıp Hacı Vamık Bey rolünü bitirdikten sonra sahneden çekilerek yerini kapadığı kapının ardında bir bardak soğuk su, bir fincan kahve, belki de bir kadeh şerbet olduğunu düşünen yorgun ve tenperest birisine bırakmıştı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 63).

tenrubi şal kuşak bir kuşak türü' × ***Oyunda kazanıyorsanız karınızı çurçar etmeyip güzelce faize yatırmalı ki bir gün olur işinizde bulunur... Zahir bakayım şu yakar gare sincap kürk, şu tenrubi şal kuşak neye yarar?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 34).

tente b. ***tenda***.

tentene ör- 'dantel örmek' <Yun. ***δαντελλα*** (ḏantélla) <Fr. ***dentelle*** 'dantel' + Tü. ***ör-***. DS 3881. × ***Dadısı Ruhsar kalfa biraz ötede, küçük minderin üzerinde tentene örüyordu.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 511). b. ***dantela.***

tenti- Az. 'acele etmek, sıkılmak' × ***Elā ki, gördün plan dolmur, plan hazırlığı yerinā yetmir, üzünā söz gālir, onda tāntiyib düşācāksān üstümüzā, başġa cür danışacaġsan.*** (M. İbrahimov 1960 s. 530).

tentirdiyot 'tentürdiyot' <Fr. ***teinture d'iode*** a.m. × ***Pek tabiîdir ki askerlikte lüzum hasıl olunca oksijen ve tentirdiyot gibi ilâçları tanıyabilen ve birine "köpürden" ötekine "kandurut" diyen elli-altmış kişinin yanında, köyün 1900 nüfusu ilk kazalarda lâzım olan böyle ilâçlarkan dan bile habersizdir.*** (M. Makal 1952 s. 106). × ***Okula biraz ilaç aldık. Fazla değil, topunun tutarı sekiz lirayı geçmiyen ilaçlar: Bir şişe oksijen, bir şişe tentirdiyot, bir kutu merhem,***

bir kutu kinin, bir paket pamuk, biraz gazlı bezle sargı bezi. (a.e. s. 106).

tenur ele- Az. 'göğe yükselmek, uçmak' × ***Div bir lövh o̧huyub tänur eläd göyä, uça-uça keçäli aparıb ġoydu.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 40). × ***Yusif ġara divin başını da götürüb, mindi divin dalına, kärä div tänur eläyib, ġa̧lhdı göyün yeddi ġatına.*** (a.e. V, 79).

tep- 'reddetmek, geri çevirmek' <ETk. ***tep-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 435, B. Atalay 1986 IV, 601. × ***Padişahın gözbebeği Arnavut Gani Bey, Sadrazam oğlu Cavid Bey, Ebülhüda Zade hasan bey evine kadar kaç kere adam göndermişler, zümrüd yüzükler, tek taş küpeler, pırlanta gerdanlıklar vadetmişler de hepsini tepmiş, gelenleri kovmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 116). ***kısmeti tep-*** 'kısmeti reddetmek': × ***Onun için böyle bir avı başkalarının kısmetlerine bırakmak bir ahmaklıktı. Ayağına gelen kısmeti tepmemek için böyle bir düşünce yürüttü.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 79). × ***Ayağına kadar gelen kısmeti tepmek enayiliğin plâkiliği olurdu.*** (A. Nesin 1972m s. 28). ***tepe tepe kullan-*** 'esirgemeden, sakınmadan kullanmak': × ***-Beklerim hemşerim, bizim köye gel. Kar belini aştığı zaman, ayı avına çıkarız. Sana "Urus"ların "borj"unu pişiririm. Yedi kızımdan bir tanesini seçersin, sana veririm delikanlı. Tepe tepe kullan. Kayış gibi kızlardır. Yalnız çok yedirmeye, giydirmeye gelmez bizim tarafın kızları ha! Biz az yeriz, çok çalışır, az giyer, çok hareket ederiz...*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 64). × ***Patron, işine gelmezse seferden döner dönmez süvarisinin kıçına tekmeyi indirirdi. Eğer gerçekten tecrübeli usta bir kaptansa, tepe tepe kullanırdı. İzin mizin istirahat mistirahat, armatörün kitabında böyle şey yoktu.*** (R. Enis 1947 s. 113).***teptim keçe oldu, sivrilttim külah oldu:*** × ***Lüks otomobilin pencere camlarına siyah bir boya çekmişler. Sayın Defterdar kara pencerelerile kamyonet haline sokulan lüks arabada halkın gözünden saklanılmış! Teptim keçe oldu, sivrilttim külah oldu. İşte tam bu...*** (R. Enis 1947 s. 89). b. ***dep-***.

tepçiyip tökez- 'tökezlemek' × ***Necdet Köysel köye yaklaştıkça yürümeyi yavaşlattı. Miyop gözleri bir adım ilerisini göremiyor, rast geldiği taşa tümseğe tepçiyip tökeziyor, el yordamıyla sağı solu araştırıyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 84).

tepe 'alçak dağ; bir şeyin üstü' <ETk. ***töpü*** a.m. H. Eren 1999 s. 402, O. Blau 1868 s. 220, Meninski 1680 II, 2027, J.W. Redhouse 2006 s. 492a. × ***Madam Viyolet gök gürültüsü gibi ortalığı çakicak ederek içeri girmiş, yıldırım düşer gibi tepeye inmişti. Ağız, ağız değil, bir volkan krateri.*** (S.M. Alus 1933h s. 331–332). × ***Bu akşam Kel Mehmet kırığında cümbüş edivereceğiz. Sen iki tavuk kızarttır, Durmuş bir kese yoğurtla bezirme alsın da ülker tam tepeye gelince kırığa ulaşın!*** (Feridun Osman 1936 s. 70). × ***Şahmerdan tepedeydi. "Hoooooo... " diye bağırıldı. "Hayli." – "Bando! Bando!" Bin kilo bin beş yüz kilo olarak düştü.*** (S.F. Abasyanık 1940 s. 10). × ***At taka tak, taka tak, hızlıca bir melodi gibi bağların arasından geçmiş, pirinç tarlalarını aşmış, köye*** çıkan ***tepe yoluna sardırmıştır.*** (A. Ağaoğlu 1985 s. 11). × ***Salzburg'un dik bir tepesinin üstünde görkemli bir şato***

vardı. Tepe öyle dikti ki, ancak fünikülerle rahat çıkılıyordu oraya. (M. Urgan 2000 s. 128). ***-nın tepesinde:*** × ***Gevşek bağlanmış korsesinin üzerinde yalnız bir hamam bornozu vardı. Sileceğin başlığı tabii bir hotoza benzeyen henüz yarı ıslak kesik saçlarının tepesinde hemen şöyle ilişmiş duruyordu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 652). × ***Alidağın tepesinde boran savururken, tipi göz açtırmazken, mağarada sabaha kadar ateş yakmalarına rağmen, her gece donma tehlikesi atmışlardı.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 326). × ***Ağa bakmış ki, suyun içine bir kızın şevengi (parıltısı) vurmuş. Bir de bakmış ki kavağın tepesinde güzel bir kız durup durur. Bir kocakarıya varmış söylemiş: —Koca nine, kavağın tepesinde bir kız var, onu bana indiriverebilir misin? demiş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 263). × ***Seyit geldi ki ne geldi! "Ben delikanlı değil miyim, kız beni de ever!" diye Aliye'nin tepesinde gezindi.*** (L. Tekin 1984 s. 51). × ***Bir gün hocam uyur iken, kavuğunun düğümünü yastık ile beraber dikmiş idim. Pahıl olacak, son iğneyi bilmem nasıl çektim, ucu burnuna ilişen hocam hopladı kaldı (kalktı?), ve kavuğun tepesinde yeni moda püskül tarzı baş yastığını da sürükleyerek arkam sıra kovaladı ve o gün bana bir dayak çaldı ki felek de beğendi.*** (E. Misailidis 1986 s. 44). × ***Teneffüste saklambaç oynadık, o ebeydi, beni ağacın tepesinde gördü ama görmemiş gibi yaptı.*** (L. İpekçi 1998 s. 20). × ***Böyle zamanlarda elektriğin, aheste revan çıktığı yokuşun tepesinde Hayalifener Apartmanını görmesiyle, gece vakti gulyabani görmüşçesine gerisin geri kaçması bir oluyordu.*** (E. Şafak 2001 s. 148). ***tepe buğruğu kel*** 'bir kellik türü; eine Art kel' × ***KAYTAS — (Devam'la) kazan yaması kel, tepe buğruğu kel, haşhaşi, şimşeği, pulpuli, şah beni, kaz otlağı, domuz dürtüğü, bıcılgan kel, dazlak.. Balaban — Bu ne kadar kel imanım.. KAYTAS — Onun için kudretlû hünkârım beni bütün kellere baş etti.*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 33). ***tepeden bak-*** 'çok uzun boylu olmak; yüksekte olmak; (mec.) kibirli olmak' × ***-Hanım maaşallah çocukların ikisi de senin tependen bakıyorlar. İddia ettiğin kadar küçük görünmüyorlar, diyenlerin bu sözlerini: "-Büyük babalarına çekmişler. İkisi de genç irisi..." karşılığıyla susturmaya çalışırdı.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 123). × ***Hastanede üstünkörü muayeneden sonra Kalepark'a yöneliyoruz. Kalepark tepeden bakıyor kente. İyi de parçalar bulunur orada. Sotalı bir yer bulduk mu...*** (M. Güler 1990 s. 224). × ***Hemen parmaklarıyla apoletler yerleştirir omuz başlarına ve ağzını büzüp gözlerine tepeden bakan bir anlam vererek komiser oluverir.*** (C. Kavukçu 1997 s. 17). ***tepeden inme*** 'oldu bitti, emr-i vaki': × ***Cevdet Efendi bu tepeden inmeye karşı gene o anda yelkenleri suya indirmişti.*** (S.M. Alus 1934 s. 347). × ***Kendinizi tanımanız; işte aradığınız vasıta. Bana tepeden inme bir cevapla mukabele ediyor: -Tahminimde yanılmamışım Cemil Bey.*** (S. Ayverdi 1941 s. 92).× ***Birdenbire tepeden inme asıl maksadına girmek lüzumunu hissetti: -Seni berber yapacağım. Dimitro'yla konuştum, ne zaman istersen gidip çalışırsın. Bir seneye kalmaz sanatı kaparsın, fena sanat mı? Sen sanatı kaptın mı mesele yok... Ötesini bana bırak. Ben sermayeyi düzerim... ilâh...*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 14). × ***Bir kandil gecesi Gülsüm aşırılmış bir kaç kandil çöreği ile akide şe-***

kerlerini bohçaya yerleştirirken tepeden inme bir baskına uğradı. Haramilerin, katillerin tövbe istiğfar ettikleri böyle mübarek bir gecede bu tuz ekmek düşmanının velinimetinin evinde yaptığı hırsızlık besbelli gayretullaha dokunmuştu. (R.N. Güntekin 1944 s. 46). × ***Ben senin işini tepeden inme yaptırırım. Valiye söylerim, ya da... Olmazsa Ankaraya gideriz. Sen üzme canını heyri!*** (A. Nesin 1961z s. 24). ***tepeden tırnağa*** 'baştan aşağı; baştan sona': × ***Önde Talat Hanım, arkada siyah çarşaflı bir kadın içeri girdiler. Tepeden tırnağa dek çarşafla örtülü bulunan bu kadının yüzü de kalın bir peçe ile kapalıydı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 263). × ***Elim ayağım buz kesildi, hafkanlarım tuttu... Sol tarafımın içini mengeneler sıkıyor, tepemden tırnağıma iğneler saplanıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 223). × ***Tepeden tırnağa kadar nezzareye çektim. O bildiğimiz doktor gitmiş, yerine bir lort gelmiş. Arkasında gıcır gıcır, mum gibi elbise, kolunda altın saplı baston, ağzında kehriba ağızlık!*** (a.e. s. 112). × ***Naim Efendi tepeden tırnağa kadar ürperdi, minderin üzerinde çok oturmaktan dizleri uyuşmuş gibi, elleriyle bacaklarını oğuşturmaya başladı. Mahzun mahzun: şuracıkta ne kadar ömrüm kaldı? dedi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 79). × ***Solundaki ihtiyar bay onu tepeden tırnağa kadar süzdükten sonra sağındaki genç bayana bakıp gülümsedi. Hamdi içinden "Vay köpoğlu..." diye söylendi. Benim yüzümden karıyı kafesliyecek... anlaşılan şamdan tutacağız bu akşam...*** (O. Hançerlioğlu 1952 s. 81). × ***Tepeden tırnağa çamura, toza batmış, dize kadar çemrek kalabalığı görenler bunda bir iş, mühim bir iş olduğunu anlamakta gecikmediler.*** (Yaşar Kemal 1955t s. 61). × ***En kötüsü de şimdi, karım olacak Müjgânın tepeden tırnağa gamsız hali. Hem ekimiz belli olmasın, hem bu kadar çok sevinmesin istiyorum.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 141).× ***Benidir, böyle kollarım bağlı ve taht-el-hıfz (tutuklu olan) gördü ise, "Hayır olan Mösyö Favini, bu ne hal?" deyü bizi yukarı alıp sual eyledi, biz de keyfiyeti tepeden tırnağa anlattık ise gülmekten bayılıyorlar idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 139). × ***Tepeden tırnağa çimdiriyorlar arabayı. Her tarafını deterjan köpüğü içinde koyuyorlar. Sonra bol su ile duruluyorlar. Yolların tozu akı gidiyor. Otobüsün camları, nikelajları, karisörleri ışıl ışıl parlıyor.*** (M. Güler 1990 s. 135). × ***Alıçlı koyağa vardıklarında gün kuşluk olmuştu. Bütün koyak tepeden tırnağa çiçeğe durmuş, ortalık kokudan, renkten ninnileniyordu.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 22). ***tepelerinde:*** × ***Sevimli çehrelerinde, çaylağın tepelerinde dolaştığını hisseden civcivlerin telaş ve endişesi okunuyordu.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 163). × ***Kutunun içinden, tepelerinde ak, ince, minicik çiçeklerin titrediği küçük fideler çıkardığını gördüm.*** (Peride Celal 1985 s. 30). ***tepelerinden vurulmuşa dön-*** 'çok şaşırmak': × ***Ablasile eniştesinin Edirneye gidişi, annesinin hastalık kargaşalıkları arasında parayı göndermeği unutmuşlar. Vekil de kızmış; "İstifa ettim" diye haber göndermiş... Tepelerinden vurulmuşa dönmüşler.*** (S.M. Alus 1944 s. 88). ***tepen aşağı*** 'baş aşağı': × ***Hah, şimdi nasıl sikinecek, doğrulup dikilecek bakalım. Doğrusu çok merak ediyorum. Süngüler, tomsonlar, sürek avları, üstüne bir de benim o mektup, bir de sevgili kocası Ömer tepenaşağı gelmiş.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 36).

× ***Bitirdi içkisini. Bununla yetinmedi. Bardağı tepenaşağı tutup salladı. Şimdi yeniden bir garson kollamam gerekecek. "Aysel de…" diyor birden. O bardak hep öyle tepenaşağı sallanıyor.*** (a.e. s. 100). b. ***depen üstü. tepene deysin*** Az. 'olmaz olsun, yere batsın, anlamında deyim': × ***Arvad, dur kälmeyi-şähadätini de, säni öldüräcäyäm, sänin doğduğun täpänä däysin.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 7). ***tepesi at-*** 'çok sinirlenmek' J.W. Redhose 2006 s. 492a.: × ***Hiç oralı olmayıp yürüyordum. Havyar hanının kapsına kadar arkamdan geldi. Artık tepem atmıştı. Kurtulmanın başka türlü çaresi yok.*** (S.M. Alus 1933p s. 69). × ***Tepem büsbütün atmış, artık dünyayı görürü müyüm?*** (a.e. s. 110). × ***Zarzor razı oldum. Başka da kurtuluş çaresi yok. Daha dayatsam, kanaryanın dediği gibi herifin belki tepesi atacak.*** (a.e. s. 142). × ***Öp babanın elini. Artık tepem atmıştı. "Peki içeri gidelim" deyip odadan çıktım.*** (S.M. Alus 1944 s. 84). × ***Bu işe fena halde tepesi atan mühendis efendi çatlak çutlak künkleri değiştirmediği gibi, demir kapağı, muslukları tam gözlükçü mağazasının önüne getirtmez mi?*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 22.2.1944). × ***Daha vardığım gün benim tepem attı da kalayı bastım.*** (F. Erdinç 1948rg s. 29). × ***Kalaylattım sefer taslarını. Götürdüm. Depozit istemesinler mi herifler? Tepem attı. "Ne depoziti be?" dedim. "Herif, öğretmen. Aybaşı geldi mi, alırsınız tıkır tıkır." Anlıyacağın, o kâtip her hal seni de bizim gibi kırdı-kaçtı takımından sandı.*** (V.O. Bener 1957 s. 228). ***tepesinde/tepesine dikil-*** 'başında beklemek, taciz etmek; bir konuda ısrarcı olmak': × ***Hayri kavgayla bir şey kazanılmayacağını anlamıştı, şakaya vurarak belki bir ipucu yakalayabilirdi: -Ne kızıyorsun be ağabeyciğim?.. Bir hatadır ettik işte!.. -Peki ama hala tepemde dikilmiş duruyorsun.*** (M. Yesari 1928 s. 160). × ***Sabahın karanlığında Hasan Kaptan uyanırdı. Mustafa, uyanmış olurdu ama kalkmazdı. Yalnız ustanın kalktığını, dinine, imanına sövdüğünü işitirdi. Sonra kaptanın, onun ta tepesine dikilip: -Ulan! Şu sesin olmasa, seni bir gün bile tutmam, ama… Dediğini işittiği zaman, bu herife karşı duyduğu kinin birdenbire uçtuğunu hissederdi.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 163). × ***Kahveye Sülo gelir. Tavla oynamakta olan emeklilerin tepesine dikilir. SÜLO -: "Marabayn! Şeytanınız gür olsun!"*** (Orhan Kemal 1965i s. 41). ***tepesinde ceviz kırıl-:*** × ***Az önce tepesinde ceviz kırılan Eşref şimdi büyümüştü: "Bugünecek niye söylemedin, senin ocağın söne. Bittiii…" dediler.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 96). ***tepesinde top güllesi patla-:*** × ***Tepemde ikinci bir top güllesi patladı. Bu patlayış bohçacı hanımınkinden yüz kat daha dehşetli.*** (S.M. Alus 1933p s. 51). ***tepesine çök-*** 'taciz etmek, ısrarla istemek': × ***Ben çalışmağa, gazeteyi havadisçe zenginleştirmek için düşünmeğe mecburum. Kira ile meşgul olabilir miyim? Yok, amma hakkalinsaf siz söyleyiniz. İşi gücü bırakacağım ve ev kirasile uğraşacağım. İlk ayı atlattım. İkinci ay yine tepeme çöktü.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 39). ***tepesinin tası at-*** 'çok öfkelenmek': × ***Pancar Hösük binbir güçlükle, oflayıp puflayarak keçileri ekinin içinden toplayıpçıkarırken, durup öylece kendisine bakan çocuğu gördü. Onun keçilerin çobanı olduğunu anladı. İşte buna müthiş kızdı. Tepesinin tası attı.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 35). × ***"Pekey reyiz, açtır şurayı. Hata***

bendeyse cezama razıyım. Sendeyse ben de senin ananı bellerim!" demiş Veli Usta. Daha lafın burasında tepesinin tası atmış Reisin. Açtırmış yolun çamurlu yerini. (F. Baykurt 1961o s. 266). (Yaşar Kemal 1955i s. 35). Krş. ***kafasının tası at-. tepetakla(k)*** 'baş aşağı' × ***Devlet kapısında uğur, bereket vardır derler a! Sakın ha! Bugün insanı arş-ı âlâya çıkarırlar; yarı da tepe taklak yuvarlayıverirler.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 324). × ***Ayol, yüreğime mi indireceksin? Ben meraklı, vehimli kadınım; çarpıntım tutuyor. Hayvan şaka götürür mü? Bir ürküverip azarsa, şahlanmağa kalkarsa, derenin içine tepe taklak mı olacağız?*** (S.M. Alus 1933p s. 8). × ***Veli ağ kepçesiyle*** (metinde ***kepsesiyle***) ***yardıma koşayım derken pantalonunun paçası güvertede serili duran takımların birisinin iğnesine takıldı. Güverteden tepe takla kayığın ambarına devrildi. Başı yarıldı. Ayağa kalkınca ilk işi "Nasıl? Balık geldi mi?" diye sormak oldu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 59). × ***Yıllar önce Zuhal'le ayrılırken bütün bu soruları içinde yaşamıştı. Yıllardır kendini böylesi sorgulamaların uzağında tutmuşken şimdi tepetaklak içine yuvarlanması can sıkıcıydı.*** (A. Yurdakul 1989 s. 20). ***tepesi üstü/tepe üstü*** 'baş aşağı': × ***Bu başsız vücut uçar gibi koşuyordu. Kendi kellesini götüren zırhlı şövalyeye yetişti. Eliyle öyle bir vuruş vurdu ki… Lâin hemen yüksek atında tepesi üstü yuvarlandı.*** (Ö. Seyfettin 1943 s. 76). × ***Der "Yandım Allah!" yıkılır tepe üstü Üsüyn. Hepsi bu beyim. Saklanırım koruluğa ondan sonra, gelir candarmalar, olduk mapis.*** (Orhan Kemal 1949r s. 38). ***tepesinde tuz döv-*** 'yormak, üzmek, sıkıntı vermek': × ***Ne vergi diye mültezim geliyor, ne hacılar hocalar tepemizde tuz dövüyor. Rahatladık doğrusu.*** (T. Apaydın 2000 s. 124). ***tepeye/tepesine bin-*** 'hükmü altına almak': × ***Lakin hangisi karı, hangisi koca belli olmaz ki… Bazı zaman karı horoz gibi zevcinin tepesine biner.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 72). × ***Zaten, yukarıya mensup kimselerin, karşılarındakini altedecek baş silahları malum: "Erbabı mefsedettendir, Avrupa'daki firarilerle münasebeti vardır" lekesini sürmek; hemen kolu kanadı hareketsiz bırakıp tepeye binmek.*** (S.M. Alus 1933p s. 153). × ***Sonra bu fakir işçilere bu köpek muamelesini yapmaya neden lüzum görüyorlardı? Evet, Allah onları bir kere fıkara yaratmıştı, bunda kimsenin kabahati yoktu, fakat onlar böyle yaratılmışlar diye niçin tepelerine binmeli, onları adam yerine koymaktan niçin çekinmeliydi?*** (S. Ali 1937k s. 32). ***yorganı tepeye çek-*** 'iyice örtünmek, saklanmak': × ***Kardeşimle titreşerek sarılır, daha, daha sokulurduk birbirimize. Yorganı tepemize çekerdik, nehrin öbür tarafından gelen ve gittikçe yaklaşan çakal pavkırmalarını terleten bir korkunun ürpertileri içinde dinlerdik.*** (O. Kemal 2016 s. 21). × ***Yatağa girdim, yorganı tepeme çektim. "Ne biçim dünya bu" diye düşündüm.*** (a.e. s. 47). b. ***depe***.

tepecek 'sigara söndürücü; Zigaretten Löschgerät' × ***Komiser Kemal'in yatak odası. Eski, ağır, geniş bir pirinç karyola. Uzun, dantelli bir yastık. Komodinin üzerindeki kül tablasında bir izmarit tepeceği. Kısık bir lambanın gölgeli ışığı.*** (M. Mungan 1996 s. 414).

tepegöz Az. 'gözleri yukarı doğru kaymış kimse; önüne bakmadan sağa sola çarparak yürüyen sakar kimse' DS 3882, J.W. Redhouse 2006 s. 492a.

× ***Källägöz yuḫudan oyanıb, Mähämmädin üstünä hämlä eläd. Mähämməd ona aman vermäyib, gözündän bir o̱h vurdu, Källägözü cähännämä vasil eläd.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 166). Krş. Az. ***kellegöz***.

tepel 'alnında ak leke olan inek, öküz vb.; zu Büffel' ***<tepe*** + ***-l*** isimden isim yapım eki. H. Eren 1999 s. 402, DS 3882. × ***Ġaḽh ayağa täpäl kälim; sahibinä tut äl, kälim.*** (K. Talıbzadä 2005 III, s. 9).

tepele- b. ***depele- II***.

tepeleme 'ağzına kadar, iyice, tıka basa' ***<tepe*** + ***-leme*** genişlemesi. b. ***aykırılama*** ⊡. × ***-Çantacım şişti de bir çantacı daha bulacağım diye göbeğim çatladı. –Ya bir de bana sor. Bırdırcınları yığdık bir kenara. Anadolu höyükleri gibi tepeleme bir kümbet oldu.*** (S.M. Alus 1944 s. 144). × ***Resul sofrayı açtı, ortadaki tencerenin içinde iki buçuk kızarmış tavuk durup duruyordu. Bir tencerede de tepeleme pirinç pilavı, daha ıpılık.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 111). ***tepeleme doldur-*** 'iyice doldurmak': × ***Fikret paşanın hanımefendi gelinlerini yanına almış, kolları sıvamış… Rasim paşanınkiler tabaklarını tepeleme doldurmuşlar, nefes nefese girişmişler.*** (S.M. Alus 1933p s. 87). × ***Şimdi ağzına yumruğu sokup kulak tozlarına kadar yırtayım mı?.. Folluğa döndürüp gırtlağına kadar tepeleme doldurayım mı?..*** (a.e. s. 149). ***tepeleme (…) dolu*** 'iyice dolu': × ***Ortada, içi tepeleme ateş dolu bir sarı mangal duruyordu. Hastayı kömür çarpmasın diye, ateşin kenarına gömülen limon kabuğu, odada baş ağrıtıcı bir hava yapmıştı.*** (E.E. Talu 1935 s. 60). × ***Mürteza: "Bir solukta epsini içeceksin, damla bırakmayacaksın!" diye tepeleme dolu bardağı dudaklarıma yapıştırıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 133).

teper Az. 'güç, enerji' × ***Nä ġädär çalışsa da sinäsi ävvälki kimi ġabarmırdı, gözlärinin altında göy yarımdairälär ämälä gälirdi. İndi adamlarla räftarında da ävvälki täpär hiss olunmurdu, säsi də dəyişilmiş, daha insani bir ahäng käsb etmişdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 577). × ***Keçinin südünü sağıb bir az içdi, gözünä işıġ, üräyinä täpär gäldi.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 266).

teperli Az. 'sarsılmaz, kararlı; standfest' × ***Rüstäm kişi täpärli adam idi və bu sözläri Tälli arvad yo̱h, başġa birisi desäydi, üstünä elä ġışġırardı ki, zähri çatlardı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 106).

teper sakar 'sözünü bilmez patavatsız' DS 3883. × ***Şöyle vasfederler ki –bir vakit, bir adem Kabe'den avdet ederken, istikbaline meşhur bir hır söylemez çıkagelmiş. Ve teper sakar bir halt eder deyü familyasından haber sormaya çekindiğinden "Ey hır söylemez, bizim zağar (av köpeği) ne yapıyor" deyü av kelbi için sual etmiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 779). b. ***deber***.

tepersiz Az. 'etkisiz, zayıf, pasif' × ***Täläsmä, onu da a̱hşam bilärsän, -deyib Aslan sakitcä cavab verändä Rüstäm kişi düşündü ki, "yo̱h, deyäsän o ġädär də täpärsiz deyil, üzü də yumşaġdır, amma içärisi möhkämä o̱hşayır. A̱hı indikiler başġa cürdür, bizim kimi ġışġırıġ ġaldırmırlar".*** (M. İbrahimov 1960 s. 531).

tepik 'tekme' <ETk. ***tepik*** a.m., B. Atalay 1986 IV, 601, J.W. Redhouse 2006 s. 889a, DS 3883, ***tep-*** + fiilden nomen actionis mânasında isim yapan ***-ik*** eki, b. ***alık*** ⊡. ***bir tepikte/depikte*** 'bir tekme ile': × ***-Eve gediym amma yēn garnım argıy dedim -Yörum eyleysem şurdan bi depikde h'akime get de 'alâç al dedi.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 370). ***tepik vur-*** 'tekme atmak': × ***Gelin yeni evine girerken kapının eşiğine evvelce konmuş su ırbığına bir tepik vurarak ibriğin içindeki suyu döker.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 335). × ***Esme, saf saf Senem'in yüzüne baktı: «Sen de mi yüklüsün gı aba?» «Yüklüyüm ya, ben de yüklüyüm...» Esme, sevince benzer bir duyguyla ellerini oğuşturdu: «Benimki kıpır kıpır ediyor karnımda, heç durmadan tepik furuyor..» «Furur, tepik de furur...» «Tepik furunca çok gıdıklanıyorum! Bek de hoşuma gidiyor... Bayâ hazzediyorum. Emme Senem aba, o baş dönmesi, o bulantı, kusma... Ona dayanamıyorum. Diyorum ki bunlar olmasa bu iş çok eyi...»*** (F. Baykurt 1967k s. 114). b. ***depük***, krş. ***depme***, ***tekme***.

tepikle- 'binek hayvanını yürütmek için ayakla vurmak, tekmelemek' ***<tepik + -le-*** 'isimden fiil yapım eki' × ***-Getmeseniz beni de Allah gayırsıŋ, deyip Horşut, Allaha ısmarladık deyip atı tepikledi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 241). × ***Caminin önüne asker gibi sıralanmış atlı dünürcüler üçüncü dolaşma tamam olur olmaz; oğlan evine müjde vermek için hayvanlarını tepiklediler.*** (K. Tahir 1955s s. 110). × ***Yularını topladı, yokuş yukarı eşeği tepikledi Bezirciyan. Hayvan boynunu sallayarak hızlandı.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 115).

tepin- 'öfkelenmek, bağırmak; üstüne saldırmak, hamle etmek' ***<tep- + in-*** dönüşlülük ek. DS 3884, J.W. Redhouse 2006 s. 889b. × ***Kavgacıların içlerindeki sinir zemberekleri çok bozulan kadınlar baştan ayağa kadar bütün vücut uzuvlarını mıncıklıyarak kan ve ter içinde yerlere yatıp kendi kendilerine tepiniyorlardı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 167). × ***Karıların dininden, imanından, soyundan, sülâlesinden girişerek küfürler yağdırıyor, yumruklarını duvarlara, ayaklarını yerlere vura vura tepiniyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 121). × ***Skafandarın sermayesini temin etmiş olan armatör, çabuk olunuz diye tepiniyordu. Sünger avlanılmayarak geçen her saat başına liralarca zararı vardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1962 s. 124). × ***Ne yapacağını bilemiyor, ṣaçlarını, bıyıḳlarını yolmaḳ, dişlerini ġıcırdatub mecnūnāne tepinmek gibi äṣārı yeʾs u ḥiddetle ḥälden ḥäle giriyordu.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326e s. 28). × ***Mälik bunları aralaşdırıp täpindi: -Ä, näyiniz artṭıḥ düşüb ki, bir-birinizi ġırırsınız?*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 43). × ***İndicä bir sürüyä täpindim. Çoban itlärä "tut" dedi. Birtähär ölümdän ġurtardım.*** (a.e. IV, 246). ***ter ter tepin-*** 'çok tepinmek, ağlamak sızlamak': × ***Anan yahşi baban yahşi... Birine kulak astığı yok; rakı kadehi elinde: "Pembem de Pembem!.." diye ter ter tepiniyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 118). × ***"Şimdi kafanı dört bölük edip lifan narı gibi ayırayım mı?" diye ter ter tepinmeler.*** (a.e. s. 194). × ***Suat terzi kızların baş ucunda elbisesi bitmediği için ter ter tepiniyor, Kandilzade ise bir taraftan giyiniyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 308). × ***Metin coşkusundan yerinde duramıyor, telaşından ter ter tepiniyordu.*** (Y. Kemal 1976 s. 200). × ***Sol taraftaki bir barın tez-***

gahının üstünde, kolları ejderha dövmeli… iki delikanlı kurulmuş gibi hiç durmaksızın terter tepiniyor, dansediyor, yanaklarından akan teri ellerinin tersi ile siliyorlardı. (N. Eray 1990 s. 56). b. ***depinl,*** krş. ***depen-***.

tepirle- 'tahılın taşını ayırmak, elemek' DS 3884. × ***O mavi ölümü bilemez, yanıma gelse bilmeden tiksinir, dirimi durmadan tepirler ölümü ayırır içinden –yalnız dirim tohumunu bırakır.*** (B. Karasu 1963 s. 198).

tepiş-/depiş- 'biribirini tepmek; kavga etmek' <***tep-*** + ***-ş-*** ortaklaşalık eki, ETk. ***tepiş-*** 'to kick one another' G. Clauson 1972 s. 446, B. Atalay 1986 IV, 601, J.W. Redhouse 2006 s. 491b, J. Thury 1885 s. 39. b. ***depeş-***. ××

tepme b. ***tekme***.

tepmele- 'tekmelemek' <***tepme*** + ***-le-*** isimden fiil yapım ek, DS 3885. × ***Siz bütün tabur, o müthiş ve müessir sükut-ı 'askeri ile sokağı tepmelerken, bir tarftan sizin aranıza girerek sizinle birlikte sizin gittiğiniz yere gidememekten mütevellid hüzün ve inkisar, diğer taraftan sizi ölümün ve ateşin karşısına…*** (C. Şahabeddin 1335 s. 103274).

tepmik 'tekme' <***tep-*** + fiilden nomen concretum yapan ***–mik*** eki, b. çelmik ⊡. × ***Kör Nuri'yi dersen, başını apışının arasına sokmuş, hatta iki büklüm olmuş horlamakta. Bunun ardına tepmiği indirip, -Kalk len, geberesi, dedim. Tepmiği hızlıca vurmuş olacağım besbelli. Kör Nuri sarhoşu, uyku sersemliğiyle benim tepmiği candarma dipçiği sanıp sayıklamağa başladı.*** (A. Nesin 1961z s. 99). Krş. ***tepik***, ***tepme***, ***tekme***.

tepret– b. ***depret–***.

tepse- 'yerinden oynamak' H. Eren 1963 s. 117, DS 3886. × ***Siz hiç eski tahtalara yağlı boya yaptınız mı? / Bütün iş ilk çekilen boyadadır, astarda. / Astar düzgün değilse tepserir boya…*** (B. Necatigil 1976 s. 148). Krş. ***depser-***.

tepser–/tepsir- b. ***depser–***.

tepsi 'bir ziynet eşyası' <Moğ. ***tebsi*** 'geniş, değirmi tabak, tepsi veya tabla' O.N. Tuna 1972 s. 242, H. Eren 1963 s. 117, DS 3886. ××

tepsi cabuğu 'sofra örtüsü' DS 3887. ××

tepsir- b. ***tepser-***.

teps ol- 'yatışmak, sakin olmak' DS 3887, K. Emiroğlu 1989 s. 217. × ***Ne ana kodu, ne avrat… Elinden almasaydım, habibini şaşıracağdı… Araya girdim de dava teps oldu.*** (O. Kemal 1954b s. 57).

teptenha 'çok ıssız' <***tenha***. × ***Gece vakti, teptenha iskeleye yanaştık. Önden dümenci, arkadan sarışın kız, daha arkadan şehla birbirlerini tutarak iskeleye çıktılar.*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 47). × ***Dinlenmek, yaz tatilini geçirmek için benim gibi Boğazın teptenha bir köşesini seçmek ne kadar akılsızlıkmış.*** (S. Ayverdi 1940 s. 127).

teptep 'mısır bazlaması' Kürt. ***teptepe*** 'yuvarlak somun', Jaba-Justi 1879 s. 94, DS 3887. ××

teptür-/depdür- 'vurmak, dövmek' <***tep-*** + ***-tür-*** ettirgenlik eki. × ***Yine Paşa çok gemiler yapdurur / Düşmen ilin anlarunla deptürür.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 33).

tepuş b. ***terpoş***.

tepuşlu b. ***terpoş***.

ter I 'heybe, çuval' DS 3888, ZTS 189. ××

ter II 'ter' <ETk. ***ter*** a.m. G. Clauson 1972 s. 528, B. Atalay 1986 IV, 603, Meninski 1680 II, 2040, J.W. Redhouse 2006 s. 524b. × ***Kime ḍuş olsa ḥayādan ter aḳar rüyından / Şākirüz dil-berüŋ ol ḫüb u ḥasen ḫüyından.*** (Ẕātī 1987 [16.yy.'ın ilk yarısı] s. 57). × ***Leşker içinden göğe çıḳdı ġubār / At derinden mevc urdı çıḳdı buhār.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 19). × ***Hayvanlar ter içindeydi. Hamutlarını ve meşin bellemelerini çıkarmadan çullarını örttü.*** (Kemal Tahir 1955g s. 180). × ***Yüzüne götürdü ellerini. Avuçları ıpıslak oldu. Ter mi, gözyaşı mı? Karışık***. (F. Erdinç 1958 s. 203). × ***Burnunun ucunda bir damla ter beliren imam cızırdatıyordu...*** (F. Erdinç 1973 s. 105). × ***Onun telâşlı ve öfkeli konuşmasını, alnında beliren siyah ter boncuklarını seyrediyorum; git git daha derinleşen genizden gelen sesini dinliyorum.*** (A. İlhan 1981 s. 288). ***ter alışdır-*** 'teri biraz kurutmak' DS 3888: × ***Soyunup hamāma girdi, bā'de'l-ġusl ḫurüc ve biraz terin alışdırdıktan sonra temiz şāhāne libāslar giydirdiler.*** (A. Tietze 1948 s. 191). ***ter bıyık*** 'ince, yeni çıkmış bıyık': × ***Her gittiğim yerde kavga ettim, dövdüm, dövüştüm... Efendilik nasibimizde yokmuş... Daha ter-bıyıkken dişli azılılardan oluvermiştim.*** (M. Yesari 1928 s. 69). × ***-Bana bak, arkadaş, dedi, erkeksen çök şuraya, erkekçe konuşalım seninle! -Tabii erkeğim canım, görmüyor musun başımdaki fesi, dudağımdaki ter bıyıkları!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 238). ***yeni terlemiş bıyıklar*** 'yeni çıkmış bıyık': × ***Ağabeyim, yeni terlemiş bıyıklarını mendiliyle siler silmez dedi ki: Bu Anber'in kocası var mı?*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 47). ***ter dök-/dökün-*** 'çok terlemek; (mec.) çok gayret etmek' J.W. Redhouse 2006 s. 524b. × ***Böyle bir günde, kalemin harap, tozlu topraklı odasına tıkılıp bir sürü kargacık burgacığı beyaza çekeceğim diye ter dökmek yahut havyar keserk esniye gerine miskin miskin akşamı etmek billahi günah.*** (S.M. Alus 1944 s. 96). × ***-Avcılıkta sırtta fanila da şarttır. Lodos sıcağı değil, Eyamıbahur yeli esse de zırıl zırıl ter döksen, göbek taşındaymış gibi börtsen gene fanila gömleği giyeceksin.*** (a.e. s. 142). × ***Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, yokuşlarda ter dökerek, kayalarda tırnak sökerek, Kaf dağına yettik, konduk, konuşduk.*** (E.C. Güney 1946k s. 23) × ***Ter döküdü. Sağına çevirdi başını. Bu kez yanlarından bir çıtırdı geldi.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 105). × ***Sarı, kalan günlerini, ikinci köroğlusu Cennet karıyla nasıl geçireceğini düşündükçe, böyle şaşırıyor, böyle bulgur bulgur ter döküyor, sinir oluyordu.*** (F. Baykurt 1961k s. 145). b. ***der I***.

terane 'ezgi, makam; usandırıcı söz tekrarı' <Fa. ***terāne*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 527a. × ***Rebābını eline alurdı ve her piyālei içdükce bir ḳavl***

u bir ġazel ḫoş terane-yile söylerdi. (Ferec v. 117a). × ***Gāh def gibi çenber uṣülle nāylar terānesine gendüsini dem-sāz ėtmiş, ve gāh çalġusuz oynayub mücerred havā-yı ʿışḳ ezgisine raḳṣ ėdüb serāġāz ėtmiş.*** (ʿĀṣıḳ Çelebī 1971 v. 98a). × ***Benüm ḍarb u uṣülümde çaġāne / Gelür taʿlīm ėder ḳavl u terāne.*** (Aḥmed-i Dāʿī 1973 v. 32b). × ***Mahalle çocukları, takunyalarını sürüyerek, avgan kuşularının kuyruklarını uçurarak ağızlarında garip bir teraneyle evlerinin yolunu tutuyorlar.*** (Reşat Enis 1944 s. 8).

terapi 'tedavi' <Fr. ***thérapie*** a.m. × ***"Öyle iyi çocuklar! Bütün zor koşullara karşın." Acıyor onlara. Bunalım içindeymiş çoğu. "Karşıma alıp uzun uzun konuşuyorum, bir çeşit terapi yapıyorum" diye alay ediyor.*** (P. Celal 1991 s. 302).

terapist 'terapi yapan' <Fr. ***thérapist*** a.m. × ***Terapistim deneyimli. Ona direnmiyorum. Zaman zaman benim gibi ilmeğini koparmış üç beş kişiyle bir araya geliyoruz.*** (Z. Ankara 1991 s. 188).

terazu b. ***terazi***.

terazi/terazu/terezi 'bir kolun iki ucuna asılı iki kefeden oluşan tartı' <Fa. ***tarāzū*** 'a balance, scale, weight' H. Eren 1999 s. 403, J.W. Redhouse 2006 s. 525b, DS 3890, ZTS 189. × ***Melik eyitdi: "Ben bunı ʿadel terāzüsına ḳoyaram***. (Ferec v. 44b). × ***Altun eyü terāzüdur, ḳamu iş anuŋile düzilür.*** (a.e. v. 58a). × ***Hamur dairesi, tam furun kubbesinin üstüne rastlıyor. Burada kocaman bir tekne, tavandan askılı bir terazi, üstüste yığılmış hamur pasaları, un çuvalları ve bir de Süleyman var.*** (F. Erdinç 1948h s. 70). × ***Kocaman bir terazi, ovalarca kurulmuş, / kefeler gülümser, mestane mestane.*** (F.H. Dağlarca 1951 s. 55). × ***Bir kısmı Enstitülerde yapılan bu araçlardan yapıcılık, dülgerlik ve marangozluk öğrenenlere verilenlerin listesi de şöyle: Tek yaprak rende, düztaban, sıçan kuyruğu, lamba rendesi, sistire, fıçı rendesi, sigaça, çifte rende, ağaç metre, su terazisi, işkence, çekül, nişangeç, el burgusu, madırga, mala, tuğla çekici, demir m akara, halat, murç, alçı taşı, hortumlu su terazisi...*** (M. Makal 1979 s. 61). × ***Ayrıca kanunlarımız çoğu kez adaletin terazisinde olayları tartarken geçmişten ders almayı unutan hilebaz, halkın gram gram hakkını çalan pazar esnafına benzemektedir.*** (F. Baysal 1992 s. 138). ***lafın terazisini getireme-*** 'sözünü iyi tartamamak': × ***Uzaktan bir ses: -İşi iyi kavrayamadınız. Pahalılık var mı yok mu, açlık var mı yok mu şekline çevirdiniz. Çünkü açlık pahalılığın varlığından ileri gelir. –Yaşlı: Lafın terazisini yine tam getiremedik. Şimdi burada açlık yoktur, demek ki pahalılık da yoktur.*** (H.R. Gürpınar 1969 s. 27). ***teraziden in-*** 'ağır basmak': × ***Çekse Zātī hüzn-i Yaʿkūbı ʿaceb mi geçdi çün / Bir terāzüdan iner Yūsuf-ṣıfat ḳardaş naḳş.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 43). × ***Ağırı altun degerse nola ol Yūsuf-cemāl / Mıṣr-ı ḥüsn içre terāzüdan iner maḥbūbdur.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 187). × ***Bir ḫūb terāzüdan iner sīm-bedendür / Yūsufla melaḥatde hemān iki birāẕer.*** (a.e. I, 314). × ***Terāzüdan iner ġarrā güzelsin / Elā ey Mıṣr-ı hüsnüŋ cānı Yūsuf.*** (a.e. II, 139). × ***Şimdi sensin Mıṣr-ı hüsn içre terāzüdan iner / Oldı hatm ey Yūsuf-i şānī zemānı Yūsufuŋ.*** (a.e. II, 271). × ***Yūsuf gibi gördi ki***

terāzūdan iner hūb / Oldı dil-i vezne gibi bu dil aŋa meyyāl. (a.e. II, 360). × ***Mıṣr-ı cemāl içre terāzūdan iner mahbūb iken / Yūsuf bu hüsn ile seni görse eger olurdı ḳul.*** (a.e. II, 363). × ***Veznedārlaruŋ dili bir cānibe māyil olmaya terāzūdan iner kimesne olalar.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 148). × ***Ey ʿazīzüm mıṣr-ı ḥüsn içre terāzūdan inen / Serv-i reftārum benüm Āzāde Muṣlı Bālīdür.*** (Helākī 1982 [16. yy.] s. 29). × ***Alınsa ṭartılup naḳd-i cihān u cāna erzāndur / Terāzūdan iner bir Yūsuf-ı Mıṣr-ı cemālüm var.*** (Helākī 1982 [16.yy.] s. 100). ***terazi gözü*** 'denge, eşitlik' Meninski 1680 I, 1136, J.W. Redhouse 2006 s. 525b. ***terazi kur-*** 'ölçmek': × ***Ṭaġar çoḳ ṭoluyıdı ne vezni rāh / Terāzu ḳurub ʿadl iderdi şāh.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1342 s. 50). ***teraziye çek-*** 'tartmak, ölçmek' O. Blau 1868 s. 301. × ***Bir gözümde ruḥı ʿaksi biri pür-ḫāk-i rehi / Ḥāce ṣan Yūsufı misk ile terāzūya çeker.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 427).

terazi ayası b. ***aya I***.

terazile-/terâzûla- 'ölçmek, değerlendirmek' × ***Hemin ancaḳ terāzūsından ol Yūsuf-cemāl indi / Göŋül her aġırı altun değer ḫübı terāzūlar.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 184). × ***Bu fenalıktan kendi nefsim için en az zararla çıkmanın yolunu bulmak gerekti. Şöyle bir kenara çekilip sessizce düşünerek karımla Cevher Hanım arasında gönlümü bir terazileyecektim.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 297).

terâzûla- b. ***terazile-***.

terbiye I 'dizgin' <Mo. ***delbegen*** 'Leine, Zügel' H. Eren 1999 s. 404, DS 3888, ZTS 189. × ***Kendisini tanıdığı için hiçbir şeyden şüphelenmeyen arabacı atların boynundan yem torbalarını çıkardı, oturacak yerin altına koydu. Kayışlarını taktı ve terbiyeleri, bu sırada arabaya atlamış olan, Yusuf'a uzattı.*** (S. Ali 1937k s. 160).

terbiye II 'terbiye, eğitim' <Ar. ***terbiye*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 529a. × ***Bu ḥāller ʿAlī Beğin fıṭratına, terbiyesine bütün bütün muġāyir olmaḳ cihetiyle bu eğlenceden bayağı bir felāket ḳadar müteʾeẕẕī idi.*** (Nāmıḳ Kemāl 1944 [1876] s. 21). × ***Bu eşnālarda ātīyüẕẕikr Nihānī ki Ḍuraḳ Çelebīdür, Celālīnüŋ ḥüsn-i terbiyesiyle dāḫil-i Ḥarem oldı.*** (ʿĀlī 1994 [1591–99] s. 298). × ***Öğrencilerin çoğunu farfara, gürültücü, terbiye yoksunu görüyordum. Bu anarşik görünüşün bir iyi yanı, değerli kişileri tanımayı kolaylaştırması oluyordu.*** (N. Berkes 1997 s. 42). ***terbiyelerini verdirt-:*** × ***Fatma Hanım iki eliyle dizlerine vurup döğünerek: -Helaları mı yıkattılar? Hele edebsizlere bak! Bu işten hanımların haberi yok. Sen merak etme kızım, ben hanımlara söylerim; onların terbiyelerini verdirtirim.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 87).

terbiyesiz 'bir barut türü' <***terbiye*** + Tü. ***-siz*** yokluk eki. × ***Barut- Her ḳadırġaya yigirmişer ḳantar barut virilür. Ziyāde ve noḳṣān iḳtiżasına göre ve barutuŋ ekşeri Mıṣrdan gelür. Lākin terbiyesiz olmaġıla dāneyi çok sürmez ve top falyesini saḳṭ ider.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 156).

terbuş b. ***terpoş***.

terceme/tercüme ‘tercüme, çeviri’ <Ar. ***terceme*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 530a, H. Eren 1999 s. 404, Meninski 1680 I, 1144. × ***Ben san‘atin, tabiatini bize tercüme ve tefsir eden janrısını severim. [Fakat] buradaki tercümanım san’at değildi. Manzara ile aramda kalemin, fırçanın, lahnin vasıtalıkları yoktu. Tabiatla karşı karşıya idim.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 58). × ***Ve İngiliz ve Alaman ve İspanyol lisānlarına naḳl ve tercüme olunduġundan da ba‘żı mertebe āzürde-dil oldum.*** (YTEA 1974 (1851–1852) I, 259). ***tercüme düz-:*** × ***Anuŋ degme bir beytine terceme / Düzüp sürmedüm yād sözi ḫarcama.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1342 s. 4).

terciman ‘tercüman, çevirmen’ <Ar. ***tercemān*** a.m. Meninski 1680 I, 1144, J.W. Redhouse 2006 s. 530a. × ***Türkçeyi bu kadar bildiğine göre çokdan baş terciman olmalı idin.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 574).

ter düş- ‘gücenmek’ TS 3792. × ***Sögdügüŋce sen baŋa ġāyet feraḥdan aġların / Ter düşem ṣanma gelür ol mīve-i terden leẕīẕ.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.‘ın ilk yarısı] I, 134). × ***Aġlamazsam kül ider eczāmı küllī nār-ı ‘ışḳ / Ḥālüm aġlarsam eger ol verd-i ḫandān ter düşer.*** (a.e. I, 384). × ***Görinen mevcler ṣanma benüm seyl-i sirişkümden / Be-ġāyet ter düşüp cānā yüzini baḥr dürmişdür.*** (a.e. I, 418). × ***Beŋzetdi seḥābı girih-i sünbül-i yāre / Ter düşse eger bād-ı ṣabādan n’ola deryā.*** (Nev‘ī 1977 s. 270). × ***Yār cevrinden kişi aġlar mı diyü ter düşer / Mācerāsı var gözümle arada müjgānımuŋ.*** (a.e. s. 375).

tere ‘taze otlu yer; humidité du sol’ <Fa. ***tara*** ‘garden herbs in general, especially beets, spinach, cresses, leek or parsley‘ J.W. Redhouse 2006 s. 540a, H. Eren 1999 s. 404, F. Steingass 1930 s. 298, A. Barthélemy 1935 s. 84. b. ***kerdeme***, ***kerdime***, ***gerdeme***. ××

terece ‘ocaklıkların kenarında bulunan, iğne, iplik, kibrit vb. koymaya yarayan üçgen biçiminde küçük oyuk‘ ZTS 189, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 377. × ***Terecede mil taşı, içinde beyler aşı: Yumurta.*** (N. Güngör–İ. Ozanoğlu 1939 s. 125). × ***Terecede tenki var, Otuz iki rengi var: Oya.*** (a.e. s. 126).

tereciye tere sat- ‘birine çok iyi bildiği bir şeyi öğretmeye kalkmak’ <Fa. ***tere*** ‘turpgillerden, yaprakları salata olarak yenen baharlı bir bitki (Lepidium sativum)‘ × ***Tereciye tere satılır mı abo?*** (E.E. Talu 1341 s. 39). × ***İçeriden de büyük hanımın vaveylası: -Vallahi de yalan, billahi de yalan. Tereciye tere satılır mı?*** (S.M. Alus 1934 s. 399). × ***-“Ağa, sizin tarafların sebzesi çok mudur?” Süreti, intikali ve hazır cevaplığı ile şöhret bulmuş ve Kamil Paşanın maksadına intikal eylemiş olan Mehmet Ağa tereciye tere satılamayacağını anlatmış olmak için şu cevabı verdi: -“Çoktur efendim, lakin teresi azdır”.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 249).

tereddüt ‘ikilem, duraksama‘ <Ar. ***tereddud*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 531b. × ***Hāy nolduŋ? Göŋlüŋi ḫoş ḍut, tereddüdi gider!”... Şābür çün mes’elei bildi, göbegi yėrine oturdı.*** (Ferec v. 122b). × ***”Evet,” dedi, ”hiç düşünme, yap!” Faḳaṭ ‘Ayşe ḫanım tereddüdle duruyordu.*** (Maḥmüd Yesārī 1928 s. 31). × ***Bir lâhza tereddütten sonra, şu karşılığı verdi: “Hastir olan! Ne bileyim ben? Bağırıyorum işte.***

Yaşasın!" (E.E. Talu 1937 s. 152). × ***Dönmek, bütün eski hayatına razı olmaktı. Neye mal olsa dönmemek, mukavemet etmek! Fakat nereye kadar? Son parası tükendiği zaman tereddüt imkanı da silindi.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 206). × ***Ahmet bey sol tarafıyla mefluç olup da, ekmek yemek, su içmek gibi basit ihtiyaçlar için bile hane halkına muhtaç duruma geldiğini anladığı an, bir salise bile tereddüt etmeden, Kuvva'dan kalma silahını beynine dayamış ve tetiğe asılmıştı.*** (F. Hepçilingirler 1990 s. 78). ***tereddüd çek-*** 'ikilem içinde olmak': ***Türk gemisin bildürmezler. Her birisine azık vermede tereddüd çekmezler.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 112). ***tereddüde düş-*** 'kararsız kalmak': × ***Hafifiçe parmak uçlarıyla oda kapısı vuruldu. Fena halde yüreği oynadı. Kendini yakalamaya mı gelmişlerdi? Kapıyı açıp açmamakta sıkı bir tereddüde düştü.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 316).

terek I 'ağaç' H. Eren 1963 s. 117.

terek II/tereklik 'raf, sergen; grosses Tablett, das als Esstisch benützt wird' <? A. Tietze 1982z s. no. 251, Balhassanoglu 1904 s. 129, I.A. Orbeli 1957 s. 365, DS 388, ZTS 189, ***terey*** Az. (diyal.). × ***Baş u cān̰ hānumān oğul ḳız terek / Ne-durur maḳṣūduŋ saŋa ne gerek.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 1529). × ***Aḫşam oldi bu evüne daşi aldi celdi... Gari baḫdi çi, çocu̱ḫlar bu daşi gıracaḫlar. Ellerinden aldi tereğe goydu. Goydu̱ḫtan sora bunnar yatdılar. Bir de ayıldı çi gari evün içerisinde işi̱ḫ yānir... O sahat gocasini sesledi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 183). × ***Celal gitmiş, evin öynünde oturacakan bakmış ki gapı açık, hemen içeri dalmış. Bakmış ki terekde bi sini pilav.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 74). × ***Çıktılar. Konuşmadan bir hayli yürüdüler. Sülo kasketini sola yatırdı. Ve tereğini yukarı kaldırdı. Mintanından bir düğme daha açtı.*** (Yeni Hikayeler 1954 s. 101). × ***Terek ile ekmeği su aşağı salıveren benim ki adım başmakçı Hasan oğlu Muhammed'dir.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 48). × ***-Ayşe elindeki parayı Hasan'a doğru uzattı. Hasan parayı aldıktan sonra, tereğe uzandı, bir kalıp yeşil sabun alıp döndü.*** (N. Üstün 1971 s. 162).

terek III 'kıyı, kenar' × ***İşlerine giden diğer mahalle arkadaşları onu çalışmağa giden Veli zannetmişlerdi. "Nedir bu araba?" diyerek içlerinden biri Alinin kasketinin tereğini gözlerinin üzerine hızla çekti.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 52).

tereke 'ürün, mahsül; Getreide' <Erm. H. Eren 1999 s. 404, W. Radloff 1893 III, 1062, O. Blau 1868 s. 301, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, Meninski 1680 I, 1159, TS 3793, DS 3889, J.W. Redhouse 2006 s. 537a. × ***Ve bu gemiler vefā ėtmezse ücret ile rencber gemileri dutub ke̱zālik her biri ne miḳdār tereke götürür taḥmīn olunub...*** (Ö.L. Barkan 1943 '931/1524] s. 368).

tereklik b. ***terek II***.

terel-/teler- 'kumaş eskimek, incelmek' DS 3870. × ***Gülsüm kadın önce Alaca'nın şişkin memelerine, sonra kolları terelmiş yamalı mantosuna göz attı.*** (Salim Şengil 1947 s. 4).

terelelli 'hafif, hoppa' DS 3890. × ***Adımını atmaḳ içün ayağını her ḳaldırışında başacağı noḳṭayı güçlükle ta'yīn eder gibi tereddüdler***

içinde dandini terelelli ġarīb bir yürüyüşle çıḳar gider. (H.R. Gürpınar 1340a s. 32). × ***Bildiğin gibi yalnız akılca biraz terelelliyim... Bu noksana da orada uğramadım. Bu eski kusurumdur...*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 171). × ***Bu sabah enişteyi adamakıllı haşlamış, ağzına geleni söylemiş, bir ala donatmış. –Ayol, demiş, biz şaşırdık, aklımız terelelli olduysa mazuruz. Çünkü ben hafakanlı, dertli kadınım.*** (S.M. Alus 1933p s. 202). × ***Ben göçüyorum, oğlum; ben göçüyorum... Yalnız, göçen ben değilim; bu koskoca ev de benimle beraber göçüyor. Sen ise, gün günden işi azıtıyor; gün günden terelelli oluyorsun... Senin bu hoppalığın, şımarıklığın yüzünden elde avuçta olanlar da yavaş yavaş suyunu çekiyor.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 238).

terence I 'merdiven' DS 3890. b. ***derence***.

terence II 'tencere' × ***-Lan senin eğri dininden başlarım ha... Kerhanacı! Millete kan kusduruyon tüm, hırhız, vacibi! –Hepiciği de sensin, hepiciği de... Hırhız olsam yimek terencesinden aş çalardım.*** (O. Kemal 1954b s. 83).

terendaz/tirendaz/tirendez/tırandaz/tırıngez/tirengiz 'becerikli, elinden iş gelen; titiz, temiz, süslü giyinen; tendürüst; az yiyip az harcayan' <Fa. ***tīrendāz*** 'ok atan; an archer' J.W. Redhouse 2006 s. 618b, F. Steingass 1930 s. 341, DS 3937. Fa. ***andāḫtan*** 'atmak, fırlatmak' fiilinin şimdiki zaman kipi olan ***-andāz*** hali bileşik isimler yapar. Bu ek sonuna eklendiği kelimelere 'atan' anlamı yükler. × ***Şöyle vakur, terendaz, cilasın bir hizmetçi haline gir!*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 12). × ***Bir beyaz takiyye ve bir sarık aldı, saçı sakalı düzeltti, temiz, tirendaz bir hacıbaba oldu.*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 10). × ***Üstleri, başları çok temiz, tirendaz, rugan iskarpinleri pırıl pırıl yanıyordu.*** (a.e. s. 235). × ***Ali'nin arması yolundadır, kıyafetçe de tirendazdır. Gören şüphelenmez.*** (H. Kodaman 1944 s. 244). × ***Gören görmiyen umurumda değil; benimkisi mizaç. Ayıp değil a, rabıtalı ve tırandaz giyinmeğe meraklıyım.*** (S.M. Alus 1944 s. 20).

(Argo) **teres** 'pezevenk; Mist' <? H. Eren 1999 s. 404, O. Blau 1868 s. 301. × ***Gizir olmaḳsa seniŋ köyde, oğul, ġaṣduŋ eger, / Ġaṣṭamanuda bi ġoycu terese çaṭmaludur.*** (Gālib Paşa t.y. s. 19). × ***İsmail denilen terese söz anlatamıyacağım gidecek.*** (S.M. Alus 1933k s. 14). × ***Sonra lopik lopik vücut! Şu oyuncu Peruz teresininki gibi değil ha!*** (a.e. s. 17). × ***İndimde öküz, kılıbık erkekten üstündür. Benliğime lânet, terese metelik atmam! Kadın sözile, haşa min huzur, memşaya gitmem. Çatlasam, patlasam, inadıma oturduğum yerde oturur, yerimden bir adım kımıldamam!*** (a.e. s. 89).

terevzin b. ***tırabuzan***.

tereyağı b. ***kere I***. H. Eren 1999 s. 404.

(Argo) **tereyağlık et-** 'aptallık yapmak' H. Aktunç 1990 s. 280: ***tereyağı*** 'aptal, anlayışşsız' × ***Arif: Anladım, anladım, anladım... Ana: Ne anladın Arif Efendi? Arif: Amanın, işe bak. Polaris: Anlat be, tereyağlık etme.*** (R. Erduran 1962 s. 72).

tere yat- 'terlemek?' × ***-Aman... Aman... Hanımefendilik bir yaldız. Altında öyle "dilazar" mahalle karısı var ki, Rabbim saklasın, en çirkeflere rahmet okutturacak. Sürdüğün cümbüşlerin acısı burnundan gelmeye başladı galiba? Piliç gibi delikanlıyı bağrına bastırıp geceleri tere yat. İhtiyar kocan gecelik kavuğuyla odanın önünde ter ter tepinsin.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 306).

ter eyle- 'söylenerek konuşmak, sızlanmak' 'Ömer bin Mezîd 1982 s. 349. ××

terezi b. ***terazi***.

terfil b. ***tirfil***.

terfiyeli 'kıdemli' <Ar. ***terfī*** 'derece, makam bakımından yükselme' × ***Şevket Allah için asker ocağından bir tokat bile yemeden dönmüş terfiyeli bir çavuş. Hani saçını kırktırıp da bir tekerlek şapka ile bir paçalı urba giyse hiç de efendiden ayırdedilmez.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 57).

tergal/tergel 'terilenden yapılmış kumaş; moderne Stoffart' <Fr. ***tergal*** a.m. × ***-Herkeste Amerikan eşya tutkusu! Naylon dona, tergel eteğe havaslanıyorlar.*** (F. Baykurt 1967a s. 18). × ***Hadi oradan apar topar karakola. Ayaz mı ayaz! Üstümde bir kaşkorse fanila, altında tergal etek.*** (Füruzan 1972k s. 133).

ter geç- 'önem vermeden geçmek' TS 3794, R. Dankoff 2004 s. 262. × ***Ter geçme âteş-i teri ey rind-i bîhaber / Yakmıştır âl ile o nice hânmanları.*** (A.S. Levend 1943 s. 474). × ***Uzaktan uzağa birbirimizi görmek için fırsat kolladığımız doğru, fakat kaşla gözle işaretleştiğimiz yalandı. İddianın gerçek tarafını ter geçerek yalan cihetini yüzüne vurmak için: - Hanım, dedim, yalan olduğunu bilerek söylediğin sözün yalanlanmasına lüzum görmüyorum.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 37).

tergel b. ***tergal***.

tergiz- Az. 'terketmek' × ***Ġağam canı, ömrümdä ġiybät elämämişäm. Amma pıçıldaşmağı seviräm. – Elä onu da tärgiz... yo̱hsa...*** (M. İbrahimov 1960 s. 74).

teripacı 'avını vuramadığı için kaçıran avcı' × ***-Bıldırcın da rastgeledir. Bir elinde manduka, sürt yere, vur çalılara... Bakarsın bir küme kalkar, silahı tam vaktinde nişanlayamadın mı ağzını havaya aç artık... -O, senin gibi teripacılara göredir.*** (M. Yesari 1928 s. 6).

terk I Az. 'dip; grund des Brunnens' × ***Ġuyunun tärkinä çatan kimi, bir o yana bir bu yana ba̱hıb gördü ki, bir yol var.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 IV, 171). × ***Durub ġarıynan ġız ġazanları sürüyä-sürüyä ġuyunun yanına gätirib suyu ändärirlär ġuyunun tärkinä, ġaynar su padşahı, ġazını, darğanı tamam yandırır.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 192).

terk II 'vazgeçme, ayrılma' <Ar. ***terk*** 'ayrılma, vazgeçme' J.W. Redhouse 2006 s. 536a, TS 3794, 3795. × ***Bır fırḳa ḳır serdarı o havalilerde cevelan etmek üzereyken bizi gelip arkadan bastırdılar ve silahları***

terk birle teslim olmaya mecbur olduk. (E. Misailidis 1986 s. 228). × ***Ah yaldızlı odaları terk ile böyle karanlık kabire kapanıp yatması kolay mı?*** (H.R. Gürpınar 1940 83). ***terk-i diyar et-*** 'ölmek': × ***Esen ḳal, Pādişāhum! Ben ḳuluŋ terk-i diyär ėtdüm.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 462). × ***Ḳalender ol, 'alāyıḳdan kesil, terk-i diyār eyle!*** (Ẕātī 1987 III, 148). × ***Terk-i diyār ėdüb França memleketine gitmek tedārükinde olduḳlarında Bozca adada binā ėtdükleri ḳal'aı yıḳub ḫarāb ėdüb andan ṣoŋra gitmişler imiş.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 89). ***terk-i dünya eyle-*** 'ölmek; sterben' J.W. Redhouse 2006 s. 536a: × ***Terk-i dünyā gibi, ḳocamla bir mezārda cānlu cānlu ḳapanmaḳ niyetinde değilim, o çekiye gelemem.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 37). × ***Biri bütün evleri üstüne geçirmiş insanları yalvar yakar ediyordu. Bir başkası yakmaktan hoşlanıyordu. Bütün ormanlar gidiyordu onun adım attığı yerde. Sonunda kendisi de üstüne düşen bir ağacın altında terki dünya eyledi.*** (Ayla Kutlu 1991 s. 26). ***terk-i işgal*** 'işgalden vazgeçme': × ***Şimendifer müstahdeminin terk-i işgal etmeleri hasebiyle Ereyli şirketi bazı ecnebiler ve bunun haricinde mütehassıs olmayan işçilerle şimendiferler işletmek istemiş.*** (M. Seyda 1970 s. 81).

terkaltı Az. 'eyerin veya binek hayvanının arka kısmı' <***terki*** 'eyer; Sattel-Riemen; Satteltasche' + ***alt.*** J.W. Redhouse 2006 s. 537a. × ***Āvvāla, bir belä adam ayaġ üstä durub, birinä otur demirsän vä bir dä Firudin ki, bir belä zähmät çäkib yorulub, lazımdır ki, Anna Petrovnanın sağlığına bunun bığının altına bir tärkaltı vurasan.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 145). b. ***terki.***

terkel 'tekrar, yine' DS 3891. × ***Her gün on türlü beslīr, yediriyir ata. Ondan padışān olu terkel dāttī atları topliyir.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 70).

terki 'eyer kayışı, eyer bağı; at yükü; Sattel-Riemen; Satteltasche' H. Eren 1999 s. 404, Meninski 1680 I, 1159, DS 3891, J.W. Redhouse 2006 s. 537a. × ***Ağa bakar, Hasan durmuyor, tutar bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta, bir de yamçı verir, bir de yavuz atını verir.*** (U. Günay 1975 s. 354). × ***Buna biraz öteberi hazırlıyorlar, terkisine de para koyuyorlar, bir dev de bunun önüne düşüyor.*** (a.e. s. 378). ***terkiye as-*** 'adam yerine koymamak; verachten' Meninski 1680 I, 1159, J.W. Redhouse 2006 s. 537a: × ***Beni zülfüŋe aṣ dirsem ider näz / Dirīġā kimseyi terkiye aṣmaz.*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 262).

terkim 'randevu, buluşmak için sözleşmek' DS 3892. ××

terkimleş- 'biriyle belli bir yer ve zamanda buluşmak için anlaşmak, sözleşmek' ××

terkin 'hızlı, çabuk; aceleyle; schnell' <ETk. ***terkin*** 'quickly, very soon' G. Clauson 1972 s. 545, B. Atalay 1986 IV, 606, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 25. ××

terkinle- 'acele etmek' <***terkin*** + ***le-*** isimden fiil yapım eki, C. Brockelmann 1917 s. 48. × ***Anlar gelip bu ma'nädan aḥväl sordı / Terkinleyü ol kervāna anlar vardı.*** (M. Th Houtsma 1847 s. 86).

terkle- I 'terk etmek' <***terk*** + Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki. × ***İçinde dükkanlar olmasa, kapalıçarşı'ya kim gelir? Kimse! Bu işe merak saranlar, eğer başka geçim yolu bulsa, garanti terkler bu zanaati.*** (A. İlhan 1953 s. 34). × ***Bilmiyorum, bilmiyorum, biliyorum, biliyorum. Ama anladığım mektepli bir kız olacak. Belki de Hasan bu kız yüzünden tahsili mahsili terklemiştir.*** (a.e. s. 226). × ***Atiye Dirmit'in ana vasiyeti tutmadığını, okunun doğrusuna gittiğini, Aysun'u terklemediğini ağzına sakız etti.*** (L. Tekin 1984 s. 135).

terkle- II 'terlemek; schwitzen' O. Blau 1868 s. 302. b. ***terle-***. ××

terklet- 'vazgeçirmek' <***terkle-*** + -Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki. × ***"O ne, Huvat, hadi koltuğuna giriyorsun, el ele tutuşup gezmek de ne ne? Ayıp lan" diye epeyce çıkıştı. Ama Huvat'a dünür eli tutmayı terkletemedi. Onu terkletemediği gibi Huvat, her gece köylüye davet yedirdiğinin yanında, köyde halı kesilen her eve dünürünün elinden tuta tuta, göz aydına varmaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 35).

terk ur- 'terketmek, vazgeçmek' <Ar. ***terk*** 'ayrılma, vazgeçme' J.W. Redhouse 2006 s. 536a + ***ur-*** 'vurmak' TS 3794, 3795. ***baş terkin ur-*** 'başını feda etmek': × ***Kişi baş terkin urıcaḳ ne fülān füstān gerek?*** (Ferec v. 67b). × ***Baş terkin ur iste anı itme tevaḳḳuf / İki ṣanuben ṭurma geçer fırṣat dildār ele girmez.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 32). × ***Bir pādişāha ḳulluḳ iden elbette ulūfe ve timār ve ̮hoş yiyüp içmek ister. Öyle olsa şāh daḥı şāh yolına baş terkin urmaz düşmene ḳarşu daḥı varmaz.*** (M. Belletête 1812 s. 99). ***can terkin ur-*** 'canından vazgeçmek': × ***Da'vāyı bāṭıl eyleme, bīhūde sözler söyleme / Gerçek iseŋ cān terkin ur cānānı iste bul bugün.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 34). × ***Heşt behiştden fārig̈ ol cān terkin ur / Bunda bul yāri bugün ḳo yārānı.*** (a.e. s. 54). ***dîn u îmân terkin ur-*** 'din ve imandan ayrılmak': × ***Ḥaḳ yolına bıraḳdum i̮hlāṣıla yorımaduŋ / Dīn ü 'imān terkin urduŋ nefs yolından ḳalmaduŋ.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 35). ***dü cihân terkini ur-*** 'iki dünyadan vazgeçmek' × ***'Āṣıḳlar lā-meḳān olur / Dü cihān terkini urur / Cān ü cihān ne nesnedür / Çün dost ile bāzār olur.*** (Şeyyad Hamza, M.F. Köprülü 1934 s. s. 18). ***mekanın terkini ur-*** 'dünyadan vazgeçmek': × ***Ne 'āṣıḳdur bu göŋül Allah Allah / Ne urdı terkini göre mekānıŋ.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 66). ***tergini ver-*** 'vazgeçmek': × ***Meger ise çobanın davarına gurtlar dadanmış. Bir gurt çi bir davara alişdimi o davarın tergini vermez.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 197).

terkül b. ***tevkül***.

terkürlü b. ***tevkül***.

terlan Az. 'kartala benzer bir avcı kuş, turac' DS 3892. × ***Dudu, gumru, laçın, tavız / Tülek terlan şahan guş yaz.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 123). × ***Ġırıldı tärlanlar, boş ġaldı bağlar; yurdu sänin kimi sarlara ġaldı!*** (Z. Hüseynova 2005 III, s. 111). ***terlan turaca gonan kimi*** 'şahinin turacı kapması gibi; wie den Falke dem Frankolin anfällt': × ***Özün cämläşdirdi, bir ġoşa täpik vurub atıldı, tärlan turaca ġonan kimi ġondu atın belinä.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 107).

terle-/derle- 'terlemek; schwitzen' <***ter II*** + ***-le-*** isimden fiil yapım eki. ETk. ***terle-*** 'to sweat' G. Clauson 1972 s. 549, B. Atalay 1986 IV, 606, J.W. Redhouse 2006 s. 538a. × ***Ḫıdmetde gice şāhid-i mey derledi ḳanlar / Oldı ṣanasın başda ḥabābı ʿaraḳıyye.*** (Nevʿī 1977 s. 461). × ***Üç sāʿat ḍolaşdı, yoruldu, terledi. Mefküresini öldürmek, yorġunluḳla ḥassāsīyet-i ʿużvīyesini bitirmek, rencâver faʿālīyetden alı-ḳoymaḳ isteyordu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 607). × ***Sepilenmiş derilerin boyun, omuz, kasık tarafları terlemiş, yapış yapışdı.*** (M. Yesari 1928 s. 15). × ***Bayirundan ukari / Gelurum kerendilan. / Terledi memelerun, / Sil oları mendillan!*** (B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 76). × ***–Püff... dedi Hidayetin oğlu, için kokmuş be kardaş... Eyi soğuklamışsın... Aboo... Sürgü mürgü içeydin bari... Yüzü nefretle buruşuyor, başını öteye çeviriyordu. –Sen, dedi, eyi bir sürgü içecen, bir de Gıripin yutdun da terledin mi, eh gayri...”*** (O. Kemal 1954b s. 84-85). × ***Herif tanyerleri ışımadan, cavır müslüman seçilmeden kalkacak da yola düşecek, terleyip yorulacak, Çubuk'a varacak.*** (F. Baykurt 1970 s. 187). b. ***der I***, ***terkle- II***.

terlek b. ***tarlak***.

terlik 'kadınların üstten giydikleri ince giysi' <ETk. ***terlik*** 'teri masseden giysi vs.' G. Clauson 1972 s. 546, DS 3893, TS 3795, ZTS 189. × ***Terlikde senüŋ ter pīrehenüŋ / Gül yapraġıdur güldür bedenüŋ***. (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 225). b. ***derlik***.

terli tertipli 'düzenli' <***der-*** 'toplamak, düzenlemek' + fiilden nomen actionis yapan ***-i*** eki + ***-li*** (b. ***ardılı*** ⊡) + Ar. ***tertīb*** 'düzen' × ***Dalıyorum Muhsinin meyhanesine. Sabahın onu. Dükkanda kimseler yok. Ama her şey terli tertipli: Muşamba örtülüleri sabunlu bezlerle henüz silinmiş masalar, tozları alınmış sıra sıra şişeler...*** (Orhan Kemal 1957 s. 128). b. ***derli***.

termaş 'haylaz; uğursuz, biçimsiz; Nichtsnutz' Balhassanoglu 1904 s. 129, I.A. Orbeli 1957 s. 360, DS 3893, K. Emiroğlu 1989 s. 217, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 378. ××

termiye/tirmiş 'Yahudi baklası; yaban baklası' <Yun. ***θέρμιο*** 'weisse Lupine' A. Tietze 1955 no 84, DS 3893, J.W. Redhouse 2006 s. 538b. M. Ohannesian 1925 s. 273, DS 3939. ××

termosifon b.m. <Fr. ***thermosiphon*** a.m. × ***Ve tıkız fabrikatör bu zarurî girizgâhtan sonra tekrar notlarına dönüp imal edeceği termosifonların emsaline faikiyetini izaha girişti.*** (H. Taner 1951t s. 85).

ter oğlan/ter oğlanı 'hizmetçi; Diener, Knecht' <***der/ter II*** 'kapı' ve ***oğlan***. TS 1116, Meninski 1680 II, 2040, O. Blau 1868 s. 301, DS 3893, J.W. Redhouse 2006 s. 524b, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 378. b. ***der oğlanı***.

ter oğlanı b. ***ter oğlan***.

ter ol- 'gücenmek' × ***Ṣāfī pālūde ter olmaz idi bādām aŋa / Leb-i şīrīnüŋe öykündi diyu virmese dil.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 335).

terörist b.m. <Fr. ***terroriste*** a.m. × ***Askerler şırak şırak yürüyen res-***

migeçitlerde. Mahkemesalonları, hırsızlar, kaçakçılar, teröristlerle dolu. (P. Celal 1985 s. 14). × ***Yanlarında teröristlerin cesetleri... Onlar da aynı özenle tüfekler, mermiler, bombalar gibi paralel, belki de boy sırasına göre kameranın karşısına yerleştirilecek.*** (A. Yurdakul 1991 s. 226).

terpiz b. ***telbiz II***.

terpoş/terbuş/tepuş/terpuç/terpuş/terpoşlu/tepuşlu 'sahan kapağı, sahan' ***tarboş*** 'bonnet de laine rouge' A. Barthélemy 1935 s. 474, DS 3887, A. Tietze 1958 no 124. ××

terpoşlu b. ***terpoş***.

terpuş b. ***terpoş***.

ters I 'gübre, dışkı; Mist' Meninski 1680 III, 5997, DS 3884. × ***Kadın gösterilen kumaşların birini beğenmiyor. Bir tanesine çığlığı bastı: "Aman rica ederim, kaldırın bu kaz tersi renkli topu, gözüm görmesin!*** (S.M. Alus 1944 s. 51–52). ***tersi ye-*** 'boku yemek': × ***Tahrirat Katibi Rıza beyden çekinirler. Kaymakam olmadığı zaman kaymakam vekilliği yapar da ondan. Yaptığı kaymakam vekilliğini toplasan altı-yedi yılı bulur ha... Sözünü de sakınmaz bir herif... Oğlan tersi yiyince, -Selamünaleyküm, dedi.*** (A. Nesin 1961z s.11).

ters II 'ters, aksi, yanlış, bozuk' <ETk. ***ters*** 'false' G. Clauson 1972 s. 553, B. Atalay 1986 IV, 607. ***-e ters düş-:*** × ***Davranışlarına gelince; elini ağır çekim ritmiyle şuradan şuraya aktarışı; paketleri, konserve kutularını, içini çekerek koltuğa bırakıverişi; yürürken, kalçalarının havalı havalı çalkalanışı; denebilir ki, görüntüsüne hiç de ters düşmüyor, bu da ortaya, yeterince tutarlı, oturmuş, derli-toplu bir bütün çıkarıyor: Seks yıldızı.*** (A. İlhan 1981f s. 66). × ***Bu görkemli görünüşe ters düşen, pencere yanlarında uzun formika masalar, masaların üzerinde mor Afrika menekşeleri. Uzun dantel yapraklı füjerler, penbe begonyalar, boyunları bükük yaprakları sararmış küpe çiçekleri, koltuk arkalarında fıçıya benzer tahta saksılar içinde adam boyu kauçuklar.*** (Peride Celal 1981 s. 98). ***ters-avand*** Az. 'ters; verkehrt': × ***A kişi, tärs-avand tutmuşsan: män görmüşäm burasını ġulağlarına ġoyurlar, burasını ağızlarına.*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 187). ***ters bürs ol-*** 'alt üst olmak': × ***"Akılevlerine giriyor insanlar, ters bürs oluyor inançla dinsizlik, düşle gerçek, seviyle kin, em'ler, cezaevleri üstelik, üstelik hiçbir tutkum da kalmadı kendim için ve altı çocuk doğuruşmuş biri siz, uzatıp romatizmadan kıvrılmış bir erik dalını andıran kolunuzu, gazetesini okumakta ve sövmekte olan eşine- o çukurdan çıkabilmek için uzatılan kolu- şimdi de, 'ayol seninkiler kıymış paraya yüz lirası var bu vazonun!" dersiniz.*** (L. Erbil 1984 s. 19).

ters damarına düş- Az. 'inatçılık etmek, ters davranmak': × ***Ġarı gördü näväsinin tärs damarına düşüb, dediyinnän dönmäyäcäk, dedi: – Oğul, indi ki, sözümä bąhmırsan, get, Allah kömäyin olsun.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 245). ***ters geri*** 'gerisin geri': × ***Bakır Efe yumruklarını sıktı, karısına hiddetle baktı ve bir şey söylemeden***

homurdana homurdana tersgeri dışarı çıktı. (M. Yesari 1930 s. 14). × ***Babası bu kızcağızı okutup eylemiş, el verip emek vermiş, meydana getirmiş. Eli hünerli, görgülü, bilgili bir padişah kızı, dört yandan goraf goraf her gün görücüler gelir, bakarlar, boynu bükük ters geri giderlermiş.*** (B.A. Yanıkoğlu 1939 s. 153). × ***Tekenin iki siyah boynuzu iki mavzer namlusu gibi tepenin arkasında göğün maviliğine karaltı şeklinde yapışmış, tüccarlar da bunları yol bekliyen haydutların pusudaki mavzer namluları sanmışlar; ters geri dönerek memleketi, jandarmayı, polisi ayağa kaldırmışlardı.*** (C.S. Gürler1939 s. 85). ***ters git-*** 'iyi ilerlememek' J.W. Redhouse 2006 s. 532b: × ***Her ne olursa olsun, bu periçehre kızın, nicedir işleri ters giden kumpanyaya uğur getireceğinden emindi.*** (E. Şafak 2001 s. 120). ***ters halt et-*** 'çok münasebetsiz, aksi bir şey yapmak': × ***İHSAN BEY – kendi kendine – Lakırdı Lutfiyeye intikal edecek. Bari bir ters halt etmeseydi.*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 24). ***tersi dön-*** 'kafası karışmak, düzeni bozulmak; öfkelenmek': × ***Cevdet efendi her zamanki yerinde idi. Zira alıştığı noktadan şaşmazdı: Başka yere oturunca tersim dönüyor; kendimi misafirlikte sanyorum.*** (S.M. Alus 1934 s. 108). × ***Kamerüddin Necat, kendisile kimsenin meşgul olmadığı, daha doğrusu çene sallıyamadığı için muztarip gibiydi. Adamakıllı tersi dönmüş, o da gitmeğe karar vermişti.*** (S.M. Alus 1934 s. 186). × ***Piyasa sazendelerinden hala haber yoktu. Kandilzadenin tersi dönmeğe ve kafası kızmağa başlamıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 309). × ***Cebimden rakıyı çıkaracağım ya yanımdakinin tersi dönüverirse, küsüyen balığı gibi küsüverirse, zira çok kadın, hele böyle ev tavukları içkiden, içkiliden hoşlanmaz.*** (S.M. Alus 1944 s. 61). × ***Lamı cimi yok, adamakıllı tersim dönmüştü. Nikah olur olmaz bu cicimlik ne oluyor?*** (a.e. 1944 s. 84). ***tersinden kalk-*** 'her işi ters gitmek': × ***Benim dört banknot… Küçük kızın tezkire-i Osmaniyesi… Of!.. Yine bu sabah tersinden kalkmışız.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 89). ***tersi persine dön-*** 'alt üst olmak, dengesi bozulmak': × ***Ne içki içersiniz, ne dans edersiniz… Haydi bakalım çekin arabanızı… demesin mi? Hemşire… orası döndü döndü de başıma yıkıldı. Tersim persime dönmüş.*** (İ. Galip Arcan 1932ydü s. 15). ***ters pers ol-*** 'düzensiz, yalan yanlış olmak' DS 3895: × ***İnsan, bu fettanlar tarafından atlatıldı mı, dubaraya getirildi mi, beyin ters pers oluyor; haklıya haksıza alevleniyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 356). × ***Eh… doğru söze ne denir? Gerçi Ahmet Çavuşa Hasan Yurdakul mırın kırın bir cevap vermek istedi ise de tutturamadı. Şehirli heyet ters pers oldu. Tası tarağı toplayıp … köyden uzaklaştılar.*** (B.S. Kunt 1937 s. 13). × ***Pamuk Cemil midir, ne halttır, nasıl o mirasyedi dalkavuklarla, çalgılarla önümüze geldi, derhal bizimki ters pers oldu. Bu caka mı satıyor diye öfkelendi.*** (a.e. s. 183). × ***Neş'eliliğimi bozmuyordum ama bir de içime sor… Benim ters pers oluşumdan anlamış olacak ki Mecidiyeli enseme bindi.*** (S.M. Alus 1944 s. 117). ***ters tarafından kalk-*** 'her işi ters gitmek': × ***Her sabah kızile karşılaştı mı, iki göz arasında: -Gene damattaki avurt zavurdu görüyor musun? Ne oluyor, bir türlü akıl erdiremiyorum. Her gün mü ters tarafından kalkar? diye çıbanın başını deşer, akşama kadar sıra düşürüp, aynı mevzuu ısıtır ısıtır ortaya kordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 140). ***tersten al-*** 'yan-

lış anlamak': × ***Ama Dirmit, Atiye bir söylenip bir eteğine yapıştıkça iyice elden gitti, uyurgezer gibi bir şey oldu. Derken kafası her şeyi tersten almaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 196). ***tersten traş et-*** 'zorluk çıkarmak': × ***O senin müsteşar var ya, kusura bakma ama pek sağlam bir ayakkabı değil o... Elli milyonluk tahsisi işinde hep tersten traş etmiye kalkıyor... Yok mevzuatın bilmem kaçıncı maddesi...*** (Ç. Altan 1978 s.161). ***ters türs*** 'yalan yanlış, düzensiz' DS 3895: × ***Egerçi aḥdetī ḳarārı vechile ṣınıfdan dönmek içün imtiḥānda bil-iltizām ters türs cevāblar vérerek ṣınıfdan ḳaldı ise...*** (Aḥmed Midḥat 1945 [1885] s. 58).

tersane/tershane 'gemi yapılan yer' <İt. ***tersana*** <Ar. ***dār şinā'a*** a.m. H. Eren 1999 s. 405, Meninski 1680 I, 1149, J.W. Redhouse 2006 s. 534a, Kahane-Tietze 1958 no. 645. × ***Selimiyeli Şükrü dedikleri tersane sol kol ağalarından ve o zamanın bir tanelerinden. Adını sanını bilmiyen var mı ki?*** (S.M. Alus 1944 s. 117). × ***Tüfekçisi, tersanelisi, karılar, çalgıcılar, estepetaya uğramış gibi yerlerinde put kesilivermişler, donakalmışlardı.*** (a.e. s. 135). × ***AHMET: - Kimsin? SELİM: - Tersanede pulluyacılardan, Selim...*** (Nâzım Hikmet 1965e s. 93).

tershane b. ***tersane***.

tersi b. ***teşi***.

tersine 'umulanın aksine, karşıt olarak, bilakis, aksine' <***ters***. × ***Yanıbaşımda eli fenerli bir kırmızı şapka vardı. "Tersine binmişim!" diye homurdandım. Kırmızı şapka ağzı kulaklarında gülüyordu.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 100). × ***Biraz öncekisindekinin tersine; allem etti kallem etti, sonunda dince suç sayılıp herkesin vicdanını inciten iş benden gitti demelere de gelen bir kaş gözle "Hadi, pekiyi aldı ondan.*** (M. Seyda 1966 s. 302). × ***Aklı başında olsa, bütün duyduklarını gerektiği gibi değerlendirebilecekti ama, değildi ki! Tam tersine, darmadağınıktı.*** (A. İlhan 1973 s. 183). × ***Diz boyu karları delip çıkmış birkaç çiçek. Kışa kara aldırmadan ayakta duruyorlardı. Gövdeleri sararmış, yaprakları tersine yeşil yeşil.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 103). × ***Sözünü ettiğim hastalık bir tür ruh kanseridir. Bu kanserde öteki türlerin tersine "geç teşhis, erken ölüm" ilkesi daha geçerlidir. Çünkü tanının er ya da geç yapılması hiçbir şeyi değiştirmez, hastalık bildiğince ilerler, toplumca serpiltilir.*** (T. Uyar 1985 s. 82). ***tersine çevir-*** 'aksi tarafa döndürmek': × ***Bir allahallah heydir kopuyor. Bir adam kamburunu çıkara çıkara, kolları tersine çevirip, bacaklarını çarpıta çarpıta aşk ve şevkle ateşbaz oynuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 165). ***tersine döndür-*** 'aksi tarafa çevirip': × ***Müsülmānān meterisi baṣub, ve yüz kāfirüŋ başın kesüb; küffār serāvīllerin nā-pāk eyleyüb, yüzlerin tersine döndürüb; ṣıçan yolların aradılar.*** ((Ta'līḳī-zāde 1983 [1596] s. 269).

terskepçe 'güreşte bir oyun' R. Dankoff 2004 s. 262. × ***Hortumun bir tanesi gökten denize dev bir tirbuşon sokuluyormuş gibi yılankavi davranışla ağır ağır kıvranıyordu. Bir başkası gök kubbesini yerinde tutan bir sütunmuş gibi dimdik duruyordu... Birdenbire gövdesini bulutlara çekerek orada ters kepçe çöreklendi.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 87).

terslen- ‘aksilik yapmak, ters davranmak’ <***ters*** + ***-len-*** isimden fiil yapım eki. J.W. Redhouse 2006 s. 533a. × ***Çekicine de el sürdürtmez ha! Titrer üstüne çekicinin. Dokunmağa kalksan bozulur hemen, bir terslenir, bir hırçınlaşır. İncileri dökülür sanki çekicin!*** (Z. Selimoğlu 1971 s. 29). ***-e terslen-*** ‘birine kızmak’: × ***Daha o lafını bitirmeden Seyit, “Koskocaman adamsın, gittiğin yola bak” diye babasına terslendi.*** (L. Tekin 1984 s. 200).

terslik/teslik/tersik ‘gübrelik, süprüntülük, çöplük’ <***ters I*** + ***-lik*** isimden isim yapım eki. DS 3895, TS 3796, ZTS 190, J.W. Redhouse 2006 s. 533a. × ***Gücile öte yaḳaya geçdiler. Bu käfir bunları ṭoġrı Çimenüŋ ḳal‘asına götürdi. Ḥişära ḳarşu yığılmış terslik varıdı. Ḥişärdan yüksek idi.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 17).

tersik b. ***terslik***.

terslik et- ‘aksilik yapmak, sorun çıkarmak’ × ***Sonradan iş başa düşünce öğrendim, ne yaparsınız? Çünkü baktım ki herif mırın kırın ediyor… sofrada terslik ediyor… herşeyi beğenmiyor, elinin tersinnen itiveriyor.*** (İ.G. Arcan 1932ydk s. 17).

terso ‘oyunda kayıp; Verlust im Spiel’ J.W. Redhouse 2006 s. 532b. × ***Terso, sota gibi tabirler, barbut ıstılahlarından olmakla beraber, bütün oyunlarda da kullanılır. Terso kayıp, sota kazanç manasına gelir.*** (H. Kodaman 1944 s. 37). × ***Oyuncular zaman olur ki bir hafta, yirmi gün mütemadiyen kazanır. … Yine zaman olur ki bir ay her gün kaybeder. Argoda bunun adı tersodur.*** (a.e. s. 51). × ***Gardiyan uzaklaşınca anlattı: “Yutuldum. Önce yuttum yuttum, yüz elli kuruş oldu. Kalksam iyiydi. Kalkmadım. Derken bir terso…”*** (Orhan Kemal 1954y s. 21). (Argo) ‘kumarda kaybeden; elverişsiz iş, durum; züğürt’ H. Aktunç 1990 s. 280.

terşi b. ***teşi***.

tertil b. ***tırtıl***.

tertip I ‘sıra, düzen’ <Ar. ***tertīb*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 529a. × **Şeyṭān tertībiyle aŋa ‘āşıḳ oldum. Aŋa dolaşdum. Ol baŋa hayḳırdı: ”Utanmaz mısın? Mükāfatum bu-mudur?” dėdi.** (Ferec v. 184a). × ***Olur olmaz kişi bu vech-ile tertīb u tesyīn eylemek ḥaddinden tecāvüz ėtdügine delīli ma‘ḳūldür.*** (‘Ālī 1587 v. 135a). × ***Kitāb-ı meẕkūrda Aristonuŋ tertībi üzere manṭıḳ meẕkūr idi.*** (YTEA 1974 I, 107). × ***Size acıdım. Yol, iẕ‘ān, uṣūl tertīb bilmez˘ hidmetcilerin˘ häm˘ hälāṭ ėl ḳarılarınıŋ ellerine ḳalmışsınız. Väh väh, çoḳ yazıḳ!*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 41). × ***Yürü derlerse adım atma. Zıpzıp taşı gibi sek. Ben de pencerenin birini kapayıp üzerini bağlayayım. Yarımşar tertip birimiz topal, birimiz kör olalım.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 91). × ***Tertip fena değil, lâkin kaymakam bana aldanır mı bilmem?*** (Recaizade Ekrem 1941 s. 31). × ***Yemekler şu tertip üzere yedirilir. Tahta veya bakırdan mamul savir tabir edilen büyük sofra meydana getirilir ki bunun etrafına on beş kişi oturur.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 87). ***mendil tertibi dürül-*** ‘düzgün biçimde katlanmak’. ***nim tertib*** ‘yarım’: × ***-Bendenizi emir buyurmuşsunuz efendim! Müsteşar, nim tertib***

kıyam ederek muhatabına yanı başında yer gösterdi. (E. Ekrem Talu 1928 s. 64).

tertip II 'aynı devreye, döneme ait olan asker' H. Aktunç 1990 s. 280. × ***Önümüzde duran askerlerin kaçıncı kez sabırsızlanıp söylenişi bu. Onunla göz göze gelince karşılıklı gülüşüyoruz. -Yol da bitti tertip, diyorum. Kaygılanma.*** (M. Güler 1990 s. 257).

tervih et- 'koku salmak, kokmak' <Ar. ***tervih*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 539a. × ***Susuyor ve yüzüme bakıyor; ben yüzüme sürünen iki söğüt yaprağının tervih edici temasile uyuşmak üzereyim.*** (S. Ayverdi 1941 s. 91).

ters yüz 'gerisin geri' × ***Bu meydancıktan, küçük çobanın söylediği yol görünür. Bir de ne bakayım. Düşman askerleri tozu dumana katarak yürüyorlar. Ters yüzü koşarak eve döndüm.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 240). × ***Yirmi beşi aldım. Cevap vermeden yoluma devam etmek istedim. Birden bütün neşemin bir camın kırılışı kadar ses ve şıngırtı çıkararak düşüp kırıldığını gördüm. Ayakucuma düşüp kırılan neşemi gözlerimle topladım. Ters yüzüne evime dönüp odama kavuştum.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 74). × ***Yusuf anlamadığını gösteren bir tavırla omuzlarını silkti: "Peki ama ben ne yapayım seni? Benim işçim tamam." "Aman ağam, kulun olayım, beni ters yüzüne çevirme! Kızcağızımla ikimiz ortalarda kaldık!"*** (S. Ali 1937k s. 43). ***ters yüzü dön-*** 'gerisin geri dönmek': × ***Kalemden çıkar çıkmaz ters yüzü dönüp arka sokaklardan Unkapanına iniyor, köprüyü aşıyor, Meyit yokuşunu tırmanıp karşıya çıkıyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 71). ***ters yüzü kaç-*** 'gerisin geri kaçmak': × ***Hiç bu kadar güzel bahçe, böyle hoş insanlar görmedim, diye geçti aklından. Annesi ne der, ne yapardı yanında olsa? Koruyucu Melek suskunluğundan çıkıverdi: -Ters yüzü kaçar, giderdi o buradan!..*** (P. Celal 1985 s. 166).

terzi 'terzi' <Fa. ***derzī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 896a, Meninski 1680 II, 2055, TS 1121. × ***Terzīye ışmarladum Rümīye zāhid ṭonı biç / Ṭutmadı sözümi 'āşık ṭonı biçildi yine.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 75). × ***Āh o ḳaftanuŋ diken derzi degirür saŋa el / Ölçer iken boyuŋı arşunla bir nice kez.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 20). × ***Giyinme, kuşanmadan bahs açarak artık İstanbul'da eski makastarların kalmadığı, kostümlerini Viyana'daki bilmem hangi terziye diktirdiği...*** (S.M. Alus 1934 s. 298). × ***Yarından tezi yok. Seni terziye götürür, ölçünü aldırır, istediğin ceketle pantalonu ısmarlarız.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 24-25). × ***Henüz on altısındaki kıvırcık kızıl saçlı Rozita'yla, on dokuz yaşında mavi gözlü Plevneli terzi Muharrem'in aşkı öyle dallanıp budaklanmış ki, kısa zamanda dillere destan olmuş.*** (B. Uzuner 1997 s. 36). ***terziye göç demişler, iğnem başımda / yakamda demiş*** 'taşınması kolay, anlamında deyim': × ***Müzehher koltuğuna sıkıştırdığı küçük bir atlas bohçayı gösteriyor: Terziye göç demişler; iğnem başımda demiş. İşte benim dikiş sepetim.*** (M. Yesari 1943 s. 77). × ***Arada sırada halk içinde dedikodu da çıkar "ilçe Kazıklıbele kalkıyormuş" diye. Terziye göç demişler, iğnem yakamda, demiş, kazanın da kalkması ne olabilir? Köy ayni köy olduktan sonra...*** (M. Körükçü 1950 s. 12). b. ***derzi***.

tesadüfleyin ‘rastlantı sonucu olarak’ <Ar. ***teṣādüf*** ‘tesadüf J.W. Redhouse 2006 s. 552a + isimden zarf yapan ***-leyin*** eki için b. ***akşamleyin*** ⊡. × ***Benim, dükkanın orda, komşularından duyduğum bu. Bana demediler elbet… Beni bilmezler. Öyle soruyordum da önceki gün… Fatma karısı için işte… Orda tesadüfleyin duydum.*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 206).

tesbih b.m. <Ar. ***tesbīḥ*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 545a. × ***Bir pīre zen gördüm, bir Hindibārī çāder örtünmiş, ʿaṣābei ḳaṣab bağlanmış, boynında tesbīḥ, elinde ʿaṣā; dört bēş meh-rü cāriye yanınca yürürler.*** (Ferec v. 114b). × ***Ben oruç namāz içün süci içdüm, esridüm / Tesbīḥ u seccādeyçün diŋledüm çeşte ḳopuz.*** (Yūnus Emre 1965 [14.yy.] s. 70). × ***Öbür eline ḳoca bir tesbīḥ vėrdim. Göbege ḳadar süt gibi beyāż ṣakal… Öyle ḥalvetli bir dilenci oldı ki, hīç zaḥmetsizce… şöyle dudağını bile oynatmadan onluḳlar öŋüne yağmur gibi yağıyor.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 22). × ***Dillü dilince kılurlar şükr ü tesbīḥ ü niyāz.*** (M.F. Köprülüzāde 1934 s. 80). × ***Kara Mehmet geliyor! Yeni urba kesinmiş, setre pantol kesinmiş, silindir şapka giymiş. Tespih almış, iskarpini de var… Gözlüğü de var.*** (F. Baykurt 1955 s. 80). × ***Atiye sonunda Huvat’ın yakasını bıraktı, tesbihine sarıldı. Başını yere yıkıp yüzünü astı. Sabahtan akşama kadar sohur sohur okuyup üflemeye başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 76). × ***Osmanlı aristocrasisinin yazlık tespihi başkaydı, kışlık tespihi başka.*** (N. Güngör 1992 s. 130). ***tesbih çek-*** b.m. J.W. Redhouse 2006 s. 545a: × ***İttifāḳ bu melʿüne vü mekkāre vü ṭarrāre ol, maḥalde ʿaṣāsıŋ ḳaḳaraḳ ve tesbīḥin çekerek bunlarıŋ ḫānesine çıḳa geldi.*** (Ḥikāye-i Ebū ʿĀlī Sīnā 1302 s. 114). × ***Daima, şahnişin sağ tarafındaki pencerenin arkasında oturur ve tesbih çeker; dudakları daima hafif bir dua ile kıpırdar.*** (Peyami Safa 1931 s. 74). × ***Kolunun üstünde müşür galonlarını hamil olan süt gibi (beyaz) sakallı ihtiyar, daima gözleri kapalı, tespihini çekiyor.*** (S.M. Alus 1933k s. 108). × ***Artık şimdi tesbih çeker gibi bir taraftan: “Çok şey, çok şey…” kelimelerini mütemadiyen tekrar ediyor ve arasıra hepimizin yüzüne ayrı ayrı bakarak konuşmıya, içindekini dökmeğe fırsat arıyordu.*** (R.H. Karay 1940k s. 24). × ***Bitiş mutfakta kızartılan börek kokusunu koklıya koklıya, tava delen lalanga cızırtısına kulak kabarta kabarta tesbih çekip arada birbirile konuşmadalar.*** (S.M. Alus 1944 s. 81). × ***Bir takım ilâçlar, limonatalar ve şerbetler içer, daha, sigara içer, su içer, köşesine geçer ve tesbih çekerdi. Daha, kurşun kalemlerini yontar***. (A.Ş. Hisar 1944 s. 134). × ***Yeni seyyarelere uçmak istemiyor insan. Ocak başında hatıraların tesbihini çekmek tek arzuladığı şey.*** (C. Meriç 1992 s. 133). ***tesbih çeyrek:*** × ***Dede kuruldu posta erken erken. Uzun bir tesbih çeyrek vardı elinde, çevirmeye başladı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 162). (Argo) ‘erkeklik organı’ H. Aktunç 1990 s. 280.

tesbih lavhası ‘sayı boncuğu; Abacus’ <Ar. ***tesbīḥ*** b.m. + Ar. ***levḥa*** ‘tabela’ × ***Gayretim sayesinde kırk yaşında bir kucak sakallı şagirdim üç ay zarfında gereği gibi tahsil edüp, Acemler gibi tesbih levhası ile hesap etmekten beri oldu.*** (E. Misailidis 1986 s. 609).

tesek ‘başlık, kukuleta; miğfer; Haube’ ××

tesellâ/teselli 'teselli, avuntu' <Ar. ***tesellī*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 547a. × ***Zira tarikat ıssıları tefekkürü yani endişeyi oddur,demişler. Ve anın suyu tesellidir, yani bir nesneye meşgul olup biraz fikirden hâli olmaktır. Sema gibi, raks gibi ki teselli bendidir.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 385). × ***İslamlardan neler çektiğini zavallı nakleydi, acıdım, "Keder etme Pappa Andon, iki can kazandık" deyüp tesella ettimse de Kilise kapusından çıktım.*** (E. Misailidis 1986 s. 475). × ***Hemen ona bir teselli yetiştirmek düşündüm ve şunu bularak seslendim...*** (Peyami Safa 1937 s. 17). × ***Ve teselli etmek içinmiş gibi çabucak ekledi: Kimsede yok ki.*** (T. Buğra 1963 s. 29). ***teselli-aver*** 'teselli veren' <Ar. ***tesellī*** + Fa. āver 'veren, getiren': × ***Ve yalnız şu nevmīd saatinde ana ve hemşire muhabbet-i samimiyesine doğru hissiyātını tevcihde bir sıcaklık, teselli-āver bir hāl duydu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 589). ***teselliye yüz haraç:*** × ***Sıdkiye – Teselliye yüz haraç, haraç mezat da yüz bir para; ziyan olmaz.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 24).

teselleme 'avutma' <Ar. ***tesellī*** + ***-leme*** genişlemesi için b. ***aykırılama*** ⊡. × ***"Konuştuklarınızın hepsi laf, bunları çok dinledik. Hiç birisinin aslı astarı yok" dedi. Arkasında herkesin ağzına kilit vuran şöyle bir teselleme ile lafı bitirdi.*** (H. Aytekin 1945 s. 80). × ***Duran uyandı: "Geç kalırık, sür" dedi. "Emmi"yi hiç görmedin mi be herif. Her günkü Emmi işte. Sen de onun tesellemelerine mi havaslısın..."*** (M. Makal 1950 s. 34).

tesir 'etki, tesir' <Ar. ***teʾsīr*** a.m. × ***Anlara dank u ġrip ėtmedi teʾşir meger, / Erişe ḳahr***ı ilāhī ile dehşetli vebā! (Şair Eşref 1958 s. 131). × ***Zavāllı Ferīde ḳayın vālidesine istediği ḳadar ḳul, ḳurbān olsun, hīç teʾşīri yoḳ.*** (Ebūbekir Ḥāzım 1326e s. 26). × ***Bu ibtilā oḳadar ṭaʿammüm ėtmiş ki hīç bir maḥfil teʾşīrimden āzāde ḳalmamış.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 82). × ***Huri, açlık teʾsirine dayanamayanlarda görülen bir ihtiyaca uyarak yerinden kalktı. Közlenmeğe başlayan parçaları bir pırnal dalıyla bir tarafa çekip yaydıktan sonra üzerine sacayağı koydu. Bunun üzerine de türlü yufka sacını yerleştirdi.*** (Nābī–zāde Nāẓım 1943 s. 19). × ***Onun hafif bir sürme gölgesi ortasında parıltıları artmış, iri mıknatıslı gözleri ruhumu okşarken sonra sonra kalbimi burkar gibi tesirlerini artırdı.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 134). ***tesir bırakma-:*** × ***Dükkanlarda, evlerde, hanlarda, hatta reji idaresiyle mektepde bile kırmızı ve beyaz bayrakların sallandığı meşhūd olmaktadır. Bu, hiç olmazsa, şimdiye kadar polis efendinin nazar-ı dikkatini celp etmelidir. Zira hoş bir tesir bırakmıyor.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 158). × ***Doktorun akrabası arasında en dilbazlarından seçdiği, ne suretle hareket edeceklerini, ne sözler söyliyeceklerini talim ederek gönderdiği görücüler hanımefendi üzerinde iyi bir tesir bırakmamıştı.*** (Fazlı Necip 1930 s. 102). ***tesiri yap-:*** × ***Bu sözler Sinanın başından aşağı dökülmüş bir soğuk duş tesiri yaptı, onu susturdu.*** (Fazlı Necip 1930 s. 287). × ***En zayıfı rahmetli Süleyman Nazif yapılı olan koyun tüccarları insana söz söyliyen birer Asuri heykeli tesiri yapıyorlardı.*** (S.E. Ertem 1933 s. 40). × ***Nikahtan bir hafta sonra kaymakamın terfi haberi Hacıya yıldırım tesiri yaptı. Az zaman sonra bütün malını kızına***

bırakarak servilerin altına gitti. (K. Bilbaşar 1939 s. 15). × ***Hakikatte çok daha genç, otuz otuz beş olabilirdi, fakat kavrulup büzülmüş hissini veren minimini vücudu, örümcek ayakları gibi uzun, ince, sarı elleri, bir ölününki gibi derinlere kaçmış kara gözleriyle ihtiyar, yaşı sayılamayacak kadar ihtiyar bir insan tesiri yapıyordu.*** (S. Ali 1943 s. 44).

teskere b. ***teçkere***.

teslik b. ***terslik***.

teslim(dir) 'verilmiş, emanet edilmiş' <Ar. ***teslīm*** 'bırakma, emanet etme, terk etme' J.W. Redhouse 2006 s. 547a. × ***Ben bu idarehanenin ticaret işleriyle uğraşırım. Beyefendinin özel işlerinden, davranışlarından asla sorumlu değilim... Bakınız burada şimdi kimse yok. Burası bana teslimdir.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 99). × ***-Ana sen sebehden gediysiŋ şindi geliysin. Nere gediyiŋ, niye gediyiŋ? -Ben ölum Maha Mehrin baa teslim. Onun ̮ hızmetine bạhiyim.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 241). ***mallar teslim:*** × ***-Mahal olsun... Herkese kafa tutar, sağı solu haraca keser mi?.. Cevat Efendi Murat'la Aziz'i çağırdı: -Gelin bakalım... İşte mallar teslim... ben gidiyorum.*** (M. Yesari 1928 s. 225). ***silahını teslim et-:*** × ***Bu yıllanmış fahişe, hayatın bir çok teorilerini tecrübesiyle biliyordu. İnsan herhangi bir emelinde ne kadar apaçık bir kırıklığa uğrarsa uğrasın, ümitsizliğe karşı silahını teslim etmemekten ara sıra büyük faydalar elde edilebileceğini bilirdi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 37). ***teslim al-*** J.W. Redhouse 2006 s. 547a: × ***Medyanın günümüzde insanları nasıl kuşatıp teslim aldığı, tüm insanca değerleri insanlık adına nasıl erozyona uğrattığı romanın ona tema olabilirdi.*** (İ. Aral 1997 s. 47). ***teslim bayrağını çek-/aç-*** 'teslim olmak, kabul etmek': × ***Cici beg zavallı çocuk, Loroviç'in aşkına karşı ancak bir hafta mukavemet edebildi. Nihayet teslim bayrağını çekti.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 320). × ***Kin besleyemem. Hümanizmayı, önüne gelene teslim bayrağı açmak gibi yorumlarken, oldum gittim işte.*** (M. Seyda 1974 s. 65). ***teslim et-*** 'hakkını vermek, kabul etmek; zugeben' J.W. Redhouse 2006 s. 547a: × ***Eğer beni hırsızlık ederken yakalarsan diyeceğim yok. Ben bunu teslim etmeyecek kadar hıyar değilim.*** (Peyami Safa 1944 s. 47. × ***Kaynanamın üç beş fındığı vardı. Bana teslim etmedi, güvenmiyordu. Ölümlük dirimliği bunlardı. İkimiz beraber gittik, kuyumcuda bozdurduk. İyi para verdi herif.*** (A. Kutlu 1995 s. 98). ***teslimim/teslimiz:*** × ***Durdu: "Teslim" diye bağırdı. "Yakarım" Türkü kesiliverdi. Adam olduğu yerde kalakaldı. "Teslimim baba" dedi. "Teslimim. Ne var yani?"*** (Yaşar Kemal 1955i s. 110). × ***Gençden biri ter içinde olduğu halde geldi, birdenbire eline sarılarak: -Ben de, karı da teslimiz... Bizi (burada bir isim vererek)... elinden kurtar!..*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 338). × ***Ben sana teslim u seni Tanrıme / Desdigir u medar ughurımıze / Ol rehnuma olub tedbirımıze / Soyler bu kazeli ki İremiya*** (E. Kömürjian 1981 s. 102 no. 88).

teslim taşı 'Bektaşîlerin kullandığı bir takıdır, el ayası büyüklüğünde ve on iki köşeli olan teslim taşını Bektaşî babaları göğüslerinde taşırlar' × ***Halim babanın sesini duyan Ali geri çekildi: Sırtında zenbili, elin-***

de asası, göbeğinde teslim taşı, göksü bağrı açık, ak sakalları pos bıyıklarına karışmış Halim baba, Aliye selâm verdi. (A. Gündüz 1940 s. 26).

test b. ***teşt***.

testekerlek 'yusyuvarlak' <***tekerlek***. J.W. Redhouse 2006 s. 581b. × ***Bir aralık genç kadın, birer altın sikkeye benziyen testekerlek, sarı, ışıltılı gözlerini esmer delikanlıya dikti.*** (Yeni Hikayeler 1950 s. 43). × ***Kasedeki rakıyı bitirdi. Sağ gözü daha ufalmıştı. Testekerlek duran sol gözü gittikçe kırmızılaşıyordu. Parmaklarını şıkırdattı.*** (K. Tahir 1955g s. 49). × ***Sekizinci gün köylüler caminin alanında birikiştiler, atlıyı beklediler. İkindi oldu, gün Anavarzanın ardına yıkıldı gitt atlı gözükmedi. Karanlık çöktü, köylüler beklediler, atlı gözükmedi. Kalenin arkasından testekerlek bir ay çıktı, ay geldi, orta yere dolandı, seherin yelleri esti atlı gene gözükmedi.*** (Y. Kemal 1992ks s. 159).

testenha 'çok ıssız' <***tenha***. J.W. Redhouse 2006 s. 603a. × ***Değirmen, çok yukarılarda, derenin ta başında kalıyordu. Orta kesimlerde bataklıklar, özler vardı. Testenha idi. Karataş'ın odun dağına giden yol, buradan geçerdi.*** (F. Baykurt 1961ı s. 24).

testere b. ***destere***. H. Eren 1999 s. 405.

testi b. ***desti***.

tes-tös 'herhangi bir şey' × ***Osmannının tuzağı hazır: 'Ben onnarı adam edeceğim' Derdimden öleceğim. Sen ne biliyon ki bana testös öğretesin?.. Kendi ne biliyor bakalım. Neyi varmış da bana ne verecekmiş.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 72).

teş b. ***teşt***.

teşaşürhane 'tuvalet; Abort' × ***Evropalılardan ibret alın ki teşaşurhanede (aptesanelerde) dahi ellerinden kitap ve gazete düşmez.*** (E. Misailidis 1986 s. 338). × ***Hanelere daima rayihalı otlarıyla tütsü vermeli ve teşaşurhanelere (aptesane) zac-ı kıbrız (göz taşı) yahut kireç suyu dökmeli.*** (a.e. s. 547).

teşbihde hata olmaz 'benzetme uygun biçimde yapılmalıdır, anlamında deyim' <Ar. ***teşbīh*** 'benzetme' × ***Teşbihde hatâ olmaz derler: Bir tarftan yavaş yavaş yuvasından çıkmaya başlamış olan edebiyat-ı cedîdeye mensub olanlar, süratli bir gelişme ile folluk buldukça yumurtluyor, diğer taraftan da mutavassıtîn yani eski ve yeni edebî tarz arasında kalmış olanlar da ikiye ayrılıyorlardı.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 162).

teşce/teççe/tecce/telce/tezce/geçere/geçire/geceve 'iplik sarmaya yarayan ağaçtan yapılmış bir çeşit araç' DS 3897, 3856, 3857, 3868, 3905, 1959, 1960, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 374.

teşd b. ***teşt***.

teşehhüt mikdarı 'çok kısa süre; kurze Zeit lang' × ***KARABET – Amma yaptın ha... Ne oldu sana Ali? Murtaza'yı tanımıyor musun? ALİ –***

Haa şu belediye çavuşu mu? Bir zaman teşehhüt miktarı biz de istihdam etmiştik. O zamandan galiba ufak bir hesabı da kalmış olacak. (C.F. Başkut 1946 s. 131).

teşekkür et-/eyle- b.m. <Ar. ***teşekkür*** a.m. + Tü. ***et-***. J.W. Redhouse 2006 s. 550b. × ***"Tövbeler olsun ya Rabb, hata ettim, eğerçi cevizde kabak bitecek olsaydı, halim nice olacağdı?" deyü Nasreddin Hoca gibi teşekkür etmeye başlamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 710). × ***Ve başladılar zevk ve istihza (alay) etmeye ve seğirttim ondan kaçmaya, ama başımdan kapelamı (şapkamı) alıp gizlediler ise de artık ondan şapkasız yakayı kurtardığıma binlerce teşekkür eyledim.*** (a.e. s. 70). × ***Çelebi Yorgaki gelmiş, yarın tebrik edelim bu gece olmaz, yorgundur demeye başladılar, ben de doğrusu teşekkür eyledim.*** (a.e. s. 111).

teşen al- 'yara sulanmak' Kürt. ***techenek*** 'yara kangren olmak', Jaba–Justi 1879 s. 100, DS 3897. ××

teşi/terşi/tersi/tişe/tişi 'elde eğirilen yün iği, öreke, iğ, kirman' <Erm. ***t'eşi, t'eşik*** 'spindle' H. Eren 1999 s. 405, A. Caferoğlu 1942 s. 280, Kürt. ***teşi*** 'iğ', Jaba–Justi 1879 s. 100, I.A. Orbeli 1957 s. 368, DS 3897, 3894, 3895, 3940, K. Yedekçioğlu 1989 s. 85, ZTS 190, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 378, 384, Koşay-Aydın 1952 s. 130. ××

teşme I 'çeşme, pınar' <Fa. ***çeşme*** 'a fountain, source, spring' F. Steingass 1930 s. 394, DS 3898. b. çeşme I. ××

teşme II 'tuvalet, hela' I.A. Orbeli 1957 s. 440. b. ***çeşme II***. ××

teşrif getir- 'teşrif etmek, buyurmak' <Ar. ***teşrīf*** 'bir yeri onurlandırma' J.W. Redhouse 2006 s. 550a + Tü. ***getir-***. × ***Bäli! Bazara meyvä gätirmişdik. Eşitdik ki, täşrif gätiribsiniz, gäldik ġulluğunuza baş äyäk.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 87).

teşrik-i mesai et- 'birlikte çalışmak' <Ar. ***teşrīk*** 'ortak olma' J.W. Redhouse 2006 s. 550a + Ar. ***mesā'ī*** 'çalışma' × ***"Fransız bahriyesinin kardeşçe bir arkadaşlık zihniyetiyle teşriki mesai edeceği şanlı İngiliz bahriyesinin başında sizi bir kere daha görmekle bahtiyarım."*** (M. Seyda 1970 s. 192). × ***Bu gözler her şeyi gördü, tanıdı ve bildi. Bittabi bu meyanda birkaç hanımla teşriki mesai ettim fakat sizin kadar kanı sıcak, sizin kadar cana yakın olanını tanımadım.*** (a.e. s. 278).

teşt/teşd/teşti/teş/teç/teçt/tiç/deşd 'çamaşır leğeni; fıçı' <Fa. ***ṭaşt*** 'a large basin,ewer, cup, bowl' A. Tietze 1967 no. 120, F. Steingas 1998 s. 8015a, A. Caferoğlu 1942 s. 280, A. Caferoğlu 1945 s. 309. 'cuvette de cuivre recouverte d'une grille pour le lavage des mains' A. Barthélemy 1935 s. 478, M. Ohannesian 1925 s. 939, Jaba–Justi 1879 s. 100, DS 3897, 3898, 3857, K. Yedekçioğlu 1989 s. 56, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 383, 379, Koşay-Aydın 1952 s. 43. × ***Çütcü başının garısı bir sahan altını getirip Keloğlana veriy, bilgici guşunu alıyi, teşdin altına gorken gafasını dişerde goyyu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 66). × ***Anam ocaklıkta teşdin başına oturmuş, don yuydu.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 370). × ***Kadının biri derede çamaşır yıkarmış. Hava bulanmış, yağmur, sel derken ka-***

dını koydunsa bul. Bir hafta sonra kumlar arasından teşt (çamaşır leğeni)ni bulmuşlar da kendini çıkarabilmişler. (M. Körükçü 1950 s. 34). × ***Eve vardıklarında karartma başlamıştı. Ne gam. Sultan'ın içine güneşler doğuyordu. Evin kullanılmayan bir yerlerinden tahtalar odunlar buldu. Kazanın altını yaktı. Büyük teşti getirdi, odanın ortasına koydu.*** (Ayla Kutlu 1991 s. 37). b. ***keşk II.***

teşti b. ***teşt***.

teşt-tabag Az. 'çanak çömlek; Geschirr' × ***Gülüş: Täşt-tabaġ nädir? Sevil: Bilmiräm, sän deyirsän ki, pärdä-märdäni yırtacağam, täşti-tabağı sındıracağam. Gülüş, sän allah, bir mäni yaḫşı-yaḫşı başa sal görüm, nä edirsän?*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 10).

teta/ tete 'hala, teyze; babaanne' <Bulg. ***téta*** 'Tante' A. Tietze 1957 no. 215, DS 3898. ××

tet deyib sebr ele- Az. 'kendini tutmak, nefsine hakim olmak' × ***Cähännämä istäsin, gora istäsin. Näfsinä tät deyib säbr elärsän.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 203).

tetere b. ***tetri***.

tetih b. ***tetik III***.

tetik I 'ateşli silahlarda ateşlemeyi sağlamak için çekilen küçük parça' J.W. Redhouse 2006 s. 493b. × ***Tetiğe parmağımı bastım. Çat diyip horozun ikisi de indi.*** (S.M. Alus 1944 s. 140). × ***Ses açık gelmeğe başladı. Bağ hendeğine sinip, tüfeği geze aldım. Tetiğe dokundum.*** (M.Ş. Esendal 1958 II, 76). × ***Ali Gede tetiği kanırdı: "Valla hepinizi fururum!"*** (F. Baykurt 1961o s. 85). × ***Meydanlarda idam cezasının infazı kaldıralı yıllar oldu. Gerçekten öyleyse bu kepazelik neyin nesi? Bir gün tetiğe nasıl basıldığını, ölmeden önceki o son kıvranış anını da görecek miyiz?*** (A. Yurdakul 1991 s. 226). ***tetiğe al-*** 'silahı ateşe hazır hale getirmek': × ***Bu yirmi günlük acı serseri hayatındaki ümitsiz muhakemeleri sonunda revolverini tetiğe alarak Kadıköy'ündeki eve gitmeye karar verdi ve bu cesareti gösterdi.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 538). ***tetiğini bozma-*** 'soğukkanlılığını yitirmemek': × ***Lakin en şayanı hayret cihet, eniştenin kurnazlığı, becerikliliği, kuvveti... Hepimiz külçe kesilmişken, hiç tetiğini bozmadan, kapının arkasına eşya yığmayı nasıl de akıl etmiş?..*** (S.M. Alus 1933p s. 208). × ***Hilmi Bey ile Şakir'in bu Kübra meselesinden biraz fazla telaşa düştükleri, hatta hiç tetiğini bozmayan Hacı Etem'in bile bugünlerde suratı asık olduğu söyleniyordu. Yusuf'un Kübra'ların evinde yaralandığı da gizli kalamamıştı. Buna da bin türlü mana verenler vardı.*** (S. Ali 1937k s. 67). × ***Kendisine bittiğimiz çakmadı değil, fakat gururlu mu gurulu. Anlamamazlığa geliyor, tetiğini bozmuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 56). ***tetik çek-*** 'ateş etmek': × ***Tabancasını, karısına evbaşça ilâni aşk eden o tüysüz çapkına çevirdi: "Al, bunu iki kaşının ortasına ..." dedi. Tetiği çekti.*** (H.R. Gürpınar 1933i s. 64). × ***Fakat gene tetik çekmekte devam ettik. Gün mü gördün akşamı olmadık diyordum. Onun da bir sorgu sıratından geçeceği gün gelirdi herhalde.*** (F.O. Menteşeoğlu 1936 s. 101). × ***Tetiği***

üzerime çeken el kimindi? Bu herhalde iyi bir nişancı eli değildi. Karanlığa kubur sıkan bu sallapata hasmın önünden kaçmak istemedim. (H.R. Gürpınar 1943g s. 228). × ***Sen hâlâ eski hamam eski tas — göz, gez, arpacıkta isen yayan kalırsın. Kuşu tüfeğin arpacığından kaybedeceksin, sonra tetiği çekeceksin.*** (S.M. Alus 1944 s. 143). × ***Eğer bir daha teşebbüs ederlerse, tetiği çekip kurşunu göbeklerine boşaltacağım! Boşaltmazsam adam değilim yani. İleşlerini sereceğim şuraya! Upuzun! Öyle fitil oluyorum ki…*** (F. Baykurt 1959y s. 132). ***tetik üstünde*** 'tedirgin, korkulu': × ***Hele bir Muhsine Hanım vardı ki sanki hep yabancı bir takım düşmanlar tarafından tarassut ediliyormuş gibi tetik üstünde yaşar, bakışlarını herkesin üstüne korka korka kondurur.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 171). (Argo) 'kiralık katil' H. Aktunç 1990 s. 281.

tetik II 'maşa, fırın küreği' I.A. Orbeli 1957 s. 367, DS 3899. ××

tetik III/tetih/tat/tatik/tot/totik 'tavşan ayağı, koyun ayağı, pençe; çocuk eli; Pföte (Katze)' I.A. Orbeli 1957 s. 367, DS 3842, 3844, 3899, 3974. Krş. Gürc. ***tati*** 'hayvan ön ayağı; paw' E. Cherkesi 1952 s. 89, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 379, M. Ohannesian 1925 s. 245. × ***Bircün çeldim bahcaya çirdim. Onnar yoh. Megem hamamdalar. "Miyav miyav miyav" Pisiç cetdi cetirdi, tetihlerinin arasına aldi, bene cetdi vurdi, beni etdi insan.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 271). b. ***dodi, dodik.***

tetik IV 'uyanık , açıkgöz' <ETk. ***tetik*** 'quick-witted' G. Clauson 1972 s. 455, B. Atalay 1986 IV, 608, DS 3898. × ***Amanın tetik ol!*** (Sabahattin Ali 1936 s. 18). × ***Küçük Rıza deyyusu vaziyeti çakallayıp çivilediyse aynasızlar bize nerede posta edebilirler en çok? Ya Üsküdar iskelesinde ya Kabataş'ta. Ona göre tetik bulunmalı.*** (Attilâ İlhan 1964 II, 232. ***tetik davran-*** 'uyanık davranmak': × ***-Kızlar Allah layığınızı versin. Biriniz anlatınız, o bitirsin; sonra öteki başlasın. A! şimdiden kafamı kazana çevirdiniz. Şevkefkeza daha tetik davranarak: -Şey, Hasna Hanımcığım, pazartesi günüydü.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 151). × ***Demek yaralılarınız var. Hemen onları bir tarafa aşır… Adam çıkart, yollardaki kan izlerini de kaybetsinler… Vakit yok… Tetik davranmadın mı topun ağzındasın!*** (M. Yesari 1928 s. 321). × ***Tetik davranıp kendini merdivenden atarak, nikahım helal, canım azat! diye bağıra bağıra sokağı boylamış.*** (S.M. Alus 1934 s. 213). × ***Adamcağız yaklaşırken tramvay beygirinin biri hart diye biçarenin ceketinin dirseğini kapmaz mı? Bereket versin herif tetik davranmış da hemen ceketten sıyrılıp kolunu kurtarmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 18). ***tetik git-*** 'dikkatli olmak': × ***Gelen gara geçililer imiş deyerekden; gavaslar söyliyor beylere; tetik gidelimin, göçün yerini deyiştirelim.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 32).

tetikle- 'tetiğe basmak, ateş etmek' ***<tetik I*** + ***-le-*** ismden fiil yapım eki. J.W. Redhose 2006 s. 493b. × ***Ne onlar bize yaklaşmışlardı, ne de biz onların dolaştığı kayalar, çamlar arasına sokulabilmiştik… Sabırsız bir avcının tetiklediği tüfeğin sesi bile onları ürkütmemişti.*** (M. Yesari 1928 s. 14).

tetile b. ***tetri***.

tetir b. ***tetri***.

tetire b. ***tetri***.

tetre b. ***tetri***.

tetre *ağaç* 'sumak; Sumach' O. Blau 1868 s. 302, TS 3796: ***tetiri*** 'somak ağacı' ××

tetri/tetile/tetir/tetre/tetire/tetere'cevizin yeşil kabuğundan meydana gelen ve yeşile çalan koyu sarı renk; ceviz kabuğu ile boyanmış iplik' <Fa. ***tetrī*** 'sumach used as a condiment' F. Steingass 1930 s. 281, ZTS 190, H. Eren 1999 s. 405'te sözcüğün kökeni belirsiz gösterilmiştir. DS 3899, 3900, Gürc. ***tuturo*** 'sumac' E. Cherkesi 1952 s. 93. ***tetire yatır-*** 'boyanacak kumaşı önceden ekşiye basmak' DS 3900. ××

tevarüs 'bir kimseden miras kalma; kalıtım yoluyla geçme' <Ar. ***tevārüṯ*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 604a. ***-e tevarüs et-*** 'miras olarak almak': × ***Güzelce bir çocuktu. Cin gibi zekiydi. Anasının kötü huylarına da tevarüs etmişti. Yarım Hacı'nın Kötüköy hocasına oynıyacağı oyun için biçilmiş kaftandı.*** (R. Enis 1944 s. 159). × ***Genç kızlık çağına erdiği gün –daha on dördünde- Yıldız, aralarında büyük memurların, politika kurtlarının da bulunduğu hayran bir topluluğun etrafını çevirdiğini gördü. Fakat anasının iyi huylarına tevarüs eden genç kız ağır başlılığile çok çabuk kendini saydırmasını bildi.*** (R. Enis 1945 s. 26).

tevatir üzümleri 'bir üzüm türü?' × ***Yağmursuz bir gök altında tozlu salkım yaprakları adeta uyuşmuştu. Beyaz yahut siyah tevatir üzümleri yaprakların gölgesine doğru büzülmüşlerdi.*** (K. Hulusi 1944 s. 90).

tevatür 'söylenti; efsane; olağanüstü; Gerücht?' <Ar. ***tevātür*** 'yaygın söylenti' J.W. Redhouse 2006 s. 603b-604a. × ***Eger-çi Raḥmī taḥalluṣ ėtmişdür. Lākin cevvār u bī-raḥm idügi tevātüre yėtmiş idi.*** ('Ālī 1994 [1591–99] s. 218). × ***Halil düştü çarşıya. Sormadık, danışmadık adam koymadı. Her biri bir başka türlü söylediler. Biri, - Avukat Zühtü'yü tut, o sana bu işi çıkarır, dedi. Öteki, - Zühtü tevatür avukattır, ama, paraya doyurmalı, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 160). × ***"... Bir muska yazıyor bacım, bir muska yazıyor yani allah seni inandırsın, kısır avratlara ikiz doğurtuyor! Tevâtür bir şey..."*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 30-31, s. 10). × ***İsmail'in avradı var a ... tevatür avrattır, abooov, o nasıl avrat öyle, kızlığından bu yana altı kez er değiştirdi de, gene de bana mısın demiyor!*** (N. Üstün 1970 s. 229). × ***Üstüme biri çıkacak olduktan kelli ha o ha başkası hepsi bir ne edeceklerini zati Hüsrev bey söylüyor hiç biri onun dediğinden çıktı mı sanki lakin o ilk gece tevatür yandıydı canım uy anam oof gökyüzü başıma kopuyo sandım.*** (P. Kür 1979 s. 70).

tevbe b. ***tövbe***.

tevbet b. ***tövbe***.

teve 'televizyon' <Fr. ***télévision*** a.m. × ***Emsal kalfa herbiyan ayna dolu ki baktın mı bin tane Melek görüyosun tek eksiği televizyon mal sahibi Neriman hanımın Almanyadan gelme koçça bir tevesi varidi.*** (P. Kür 1979 s. 72).

teveccühünüz 'iyi görüşünüz, iyi değerlendirmeniz' <Ar. ***teveccüh*** 'bir yana doğru yönelme' J.W. Redhouse 2006 s. 606b. × ***BALABAN —: Kırk yıldır senin adamınmış gibi sorulan şeylere öyle oturaklı lâflar buldu ki.. Şaştım kaldım! FEHMİ —: Sizin teveccühünüz.*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 76).

tevek b. ***tefek***.

tevekkeli/tevekkelli/tevekküllü/tevekellü 'boşuna değil; confidens in Deo, et sorte' <Ar. ***tevekkül*** 'boşuna, sebepsiz olarak' J.W. Redhouse 2006 s. 612b. × ***Allah seni tevekkelli böyle arḳanda çekmece ile yaratmamış Anan yerinde ḳadına bu yolda iftirälarda bulunmaya utanmıyor musun?*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 159). × ***-Görüyorsunuz ya, bu hanım koca, Lütfiyeciğim karı. Taze, erkek gelecekmiş amma yanlış gelmiş! -Şimdiki gelinlerin hepsi ayni. Tevekkeli başımıza taş yağmıyor!*** (S.M. Alus 1934 s. 69). × ***Evin kıymetini tahmin ve tahrir ettiler: Ne kolay şey... Tevekkeli Londradan gelen nakliye sefineleri hastahaneden başka işe yaramıyor!*** (R.H. Karay 1940k s. 25). ***tevekkeli değil*** 'boşuna değil': × ***Şaka değil; kız güzeldi. Çok güzeldi. Tevekkeli değil... Evlatlık adını vermeyince, karısının bu kızı karşısına çıkarmayışında demek iş varmış.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 73). × ***Cevdet Efendi kekelerken ensesine binmiş olan Leman Hanım soruyordu: Ya!.. Tevekkeli değil, iş içinde iş varmış.*** (R.H. Karay 1940k s. 327). ***tevekkeli dememişler*** 'boşuna dememişler': × ***Tevekkeli dememişler: Maşa kadar kocası olan, paşa kadar hüküm sürer diye!*** (Cemal Refik 1943 s. 86). ***tevekkel ol-*** 'sabretmek, katlanmak' J.W. Redhouse 2006 s. 612b. × ***"Eden bulur" dedi. "O, bana etti, Allah da ona... Daha çok sürüm sürüm sürünür inşallah el kapılarında. Daha çok ecel teri döker" Mustafa Efendi: "Sen tevekkel ol" diye söylendi. "Sen tevekkel ol. Eden bulur".*** (Yaşar Kemal 1955i s. 216).

tevekellü b. ***tevekkeli***.

tevekkelli b. ***tevekkeli***.

tevekküllü b. ***tevekkeli***.

tevge/tevke 'yaramaz' DS 3902, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 379. × ***Memmet ince yapılı, mazlum. Lakin Ali. Abooo... Yedi denizin dışarı attığı. Tevge mi tevge (yaramaz).*** (O. Kemal 1954b s. 277).

tevik 'kar lastiği; kızak; Schnee reifen' DS 3902. × ***Bakarsın çarşaf gibi dümdüz; yerde bir iki metre kar var ama donmuş. O tarafları bilen için bu, asfalt yol demektir. Tak ayağına Lakenleri (bazan Tevik isimi de verilen, bir nevi kalbur gibi bir şey, ayağa daha geniş istinat sahası temin ediyor) yürü şarkı söyleye söyleye.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 4).

tevir I 'kara kabak' Kürt. ***tiwir*** 'turp', Jaba–Justi 1879 s. 102. ××

tevir II 'çeşit, tür; türlü; mannigfaltig, abwechslungsreich' DS 3902, TS 3796, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 379. × ***Köylülerin bu tevir konuşmaları uzayıp giderken Pilâv tepelilerin hali gözümün önünde çarh etti.*** (H. Aytekin 1945 s. 110). ***bir tevir ol-*** 'değişmek, garipleşmek': ×

İnsan gözünü açar. Orda diyorum. Bakınca görürüm ben olsam. Neden? Çünkü zihnimi verdiğim iş bu. Şimdi nerdeee. Akıllar bir tevir oldu, özü, sözü doğru, mert insan kalmadı. (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 36-37, s. 12). ***tevirname*** 'çeşit, tür': × ***Bu garı hamamçıgili davet edir. Hama onnarın yanında şişerah sofrayı getirir atir, "Açıl sofram açıl bir ki tevirname saçıl" Açılir ki ele datlısından duzlusundan sofrada her bi şe var.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 262). ***tevir türlü*** 'çeşit çeşit': × ***-Mapushaneye düşünce, bir köşeye varıp oturdum. Avratlar başıma üşüştüler. Hepsi tevir türlü sual sordu, ben de başımdan geçenleri bir bir anlattım.*** (N. Üstün 1971 s. 80).

tevke b. ***tevge***.

tevkir et- 'ağırlamak, ululamak' <Ar. ***tevḳīr*** 'ağırlama, ululama' J.W. Redhouse 2006 s. 612b. × ***Maamafih bu masum endişe ve telaşından dolayı Salihi tevkir ediyorum. Yalnız onu değil bütün yaradılmışları, her istidadı, her şey, tevkir ediyorum.*** (S. Ayverdi 1941 s. 88). × ***Iztırabın yanıbaşında, ölçüye ve tahmine sığmayacak büyük bir zevkin gizli olduğunu hissedince, sizi de bu a***şkı da tevkir etmiye başladım. (S. Ayverdi 1941 s. 158).

tevkül/terküllü/tevkürlü/tehküllü/tekküllü/tekürlü 'nişanlı' DS 3903. ××

tevsür 'fotoğraf' <Ar. ***taṣvīr*** 'betimleme; resim' J.W. Redhouse 2006 s. 554b, ZTS 190. ××

tey/teyy/tiyy b. ***dey***, ***deyy***.

teyelti b. ***teğelti***.

teyeli üstünde 'yeni dikilmiş' <Fa. ***tigal*** 'seyrek ve eğreti dikiş' × ***Arkasında yepyeni, teyeli üstünde, beyaz bir fistan.*** (S.M. Alus 1944 s. 102).

teyeze b. ***deyeze***, ***diyeze***, ***deze***.

teyfe 'tuhaf' J. Thury 1885 s. 35. ××

teyin/teyyün/tayın/tehin/teğin/tein/tuyun/tiyin/tin/tiri/tirik/tırık/deyin/değin 'sincap; Eichhörnchen' <ETk. ***teyiŋ*** 'squirrel' G. Clauson 1972 s. 569, J.W. Redhouse 2006 s. 620b, H. Eren 1999 s. 409, O. Blau 1868 s. 300, Meninski 1680 I, 1510, DS 3904, 3852, 3860, 3939, TS 3797. Krş. Gürc. ***t'ria*** a.m. E. Cherkesi 1952 s. 93. ××

teyiş b. ***deyiş***.

teylü/taylu 'kötü; schlecht' <? H. Vámbéry 1901 s. 209. ××

teynel b. ***tehnel***.

teyp b.m. <İng. ***tape*** a.m. × ***Gerçekti. Bu Ufuk'tu işte. Konuşurken bir yandan da teybin düğmesine bastı. Müzik Murat'ın son bestesi. Ama bu şarkıyı okuyan Selmin değil, yepyeni bir ses.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 46). × ***Mavi bikinisiyle güneşleniyor, içki içiyor. Sonuna kadar açtığı teypinde sürekli olarak barok müzikçilerin yapıtlarını çalıyordu.*** (A. Kutlu 1987 s. 48). × ***Şoför birkaç kere yolcu indirip bindirdi. Sonra arabesk bir kaset sürdü teybe.*** (M. Güler 1990 s. 92). × ***Oktay teybin düğmesine dokunuyor. Kastanyet sesleriyle birlikte flamenko gitar.*** (A. Yurdakul 1991 s. 44).

teyrek ‘bit otu, tiryak; yeni doğmuş çocuğa meme vermeden önce ağzına sürülen bir çeşit bitkiden yapılmış em’ <Fa. ***tiryak, taryak*** ‘treacle, theriaca, a composition made up of many ingredients’ F. Steingass 1930 s. 298, Ar. ***tiryāḳ*** ‘Theriaque’ P. Belot 1929 s. 55, DS 3904, J.W. Redhouse 2006 s. 540b, Ö.A. Aksoy 1945 s. 687. ××

teyy b. ***tey***.

teyyün b. ***teyin***.

teyzen Az. ‘sık, yoğun’ × ***Sonra çıḫıb ġıraḥda başladı suyunu därmäyä, älini atdı ki, başını ġurulasın, gördü äyä, başı teyzän tükdü. Özünä inanmadı, bir dä älini apardı saçına, gördü doğrudan da başına tük gälib.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 42).

tez I ‘çabuk, hızlı’ <Fa. ***tīz*** ‘swift, prompt’ H. Eren 1999 s. 406, F. Steingass 1930 s. 341, Meninski 1680 I, 1504, TS 3805, DS 3942. × ***Biregü şiirinden uğurlama ki ariyeti don giyenin soyumcuğu tez açılır. Pes biregü sözünden hayal almağa öğrenirsen tabiatın açılmaz, söz meydanı, gönlün yazısında güşade olmaz.*** (Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı) 1944 s. 299). × ***Sen geçe mi ḳalacaḳsıŋ? Tez gel emme! Şofrada bekletme!*** (M. Yesārī 1927 s. 393). × ***Naẓmî lalasını yarüŋ tez yoḳlasun dirseŋ / Şaġrağı ṭoldur bir iki üç ol ġāhıryâna bas.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 26). × ***Ġız donu görcäk gözlärinin çayırı açıldı, tez alıb geydi.*** (Azärbaycan nağılları 1960 I, 141). ***-den tezi yok*** ‘en kısa zamanda’: × ***Yüz ṣuyı dökme kimseye yoḳ şimdiden tezi.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 48). × ***Bir daha bu evin kapısından içeri ayak basmıyacağına, yarından tezi yok kaltağı esircinin evine göndereceğine, bezirgân tilkisini konağa sokmıyacağına şartet bakayım!..*** (S.M. Alus 1933k s. 93). × ***Ben şimdi gidip imamı mimamı peyliyeceğim. Bu akşamdan tezi yok nikahımızı kıydıralım ve kavuşalım.*** (S.M. Alus 1944 s. 79). × ***Yarından tezi yok. Seni terziye götürür, ölçünü aldırır, istediğin ceketle pantalonu ısmarlarız.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 24–25). × ***Hemen, bugünden tezi yok, toprağın üzerinden bir tırmık geçiririz. Sonra bir dozerle düzeltiriz tarlayı.*** (İ. Tarus 1961 s. 104). × ***Ağalarının, dedelerinin taşağı dibinden ayrılmayacak daha kim varsa, bugünden tezi yok siktir olsunlar obamdan!*** (K. Bilbaşar 1969 s. 117). × ***Eğirip sardılar, ölçüp biçtiler, yarından tezi yok, yola çıkılacak.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 139). ***tez elden*** ‘çabucak, hemen’: × ***Hasılı lücce-i umande (engin denizde) kalmış dümensiz sefine (gemi) tarzı aklım bir müddet türlü efkar arasında dalgalanırken, ne yol tutacağımı kararlaştırıp, hemen tezelden icrasını niyet eyledim.*** (E. Misailidis 1986 s. 445). × ***Hemän ḳız aşağı inüp ḳapuyı açup oğlanı içeriye alup tīz elden ḳapunıŋ ardında bir miḳdär şeftälü düşirüp ba‘de yuḳarı çıḳdılar.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 260). × ***Derdümi dökmege dildäre tīz elden Väṣıf / Mesken-i maḥfī bizüm ḫäne gelür ḫāṭıruma.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 349). ***tez tut-*** ‘acele etmek’ Meninski 1680 I, 1504 b. ***dut-***.

tez II ‘peynir ve yağlardaki dili buran bir nevi acılık’ DS 3904. ××

tez- ‘kaçmak; fliegen’ <ETk. ***tez-*** ‘to run away, fly’ G. Clauson 1972 s. 572, B. Atalay 1986 IV, 611, Balhassanoglu 1904 s. 129, DS 3907, K. Emiroğlu

1989 s. 217. × ***Bu çocuk da İstanbula gitmiş, gezmiş tezmiş, gitmiş kabristana yatmış.*** (U. Günay 1975 s. 475). × ***Aldede elini uzattı. Gezyarma iyice ürktü, ipi, örkeni çekti. Kuyruğunu tezecekmiş gibi kaldırdı. "Şaaar" diye bir su bıraktı semah alanına.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 164).

tezbasan 'turfanda; early (crop)' <Fa. ***tēz*** 'sharp, cutting; acute, pointed; bold, impetuous, vehement' + Tü. ***basan***. A.Tietze 1967 no. 121, F. Steingass 1998 s. 341b, DS 3904. ××

tez bâzâr/tez pazar/tîz bâzâr 'hızlı, çabuk; geschwind, hurtig, flugs, behend' <Fa. ***tēz*** + Fa. ***bāzār*** 'alışveriş yeri' Meninski 1680 I, 1504. × ***Hayāl idi meger ya tīz bāzār / Ki bir demde ṭağıldı kār ile bār.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4151). × ***Bu dünyanın misali muazzam şara benzer / Veli bizim ömrümüz bir tez pazara benzer.*** (Kocatürk 1955 s. 38).

tezpazar b. ***tez bâzâr***.

tezberi/tezeliberi/tezkeri/tezce 'çabucak' <Fa. ***tez-kār*** 'active; immidiately' F. Steingass 1930 s. 342, DS 3904, 3905, K. Emiroğlu 1989 s. 217. × ***Kursağım hazır sıcak yemek, sırtım kadife kaplı kürklere alıştı. Ben bütün bunları tezberi kolayca elden koyuvermem.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 319). × ***Benden sonra Meliha Hanım'ı sağ bırakmazlardı. Canı tezberi çıkmasın da bir vakit debelensin" diye hem de karnından vururlardı.*** (K. Tahir 1961 s. 325).

tez canlı 'aceleci, sabırsız' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + Fa. ***cān*** b.m. × ***-Murat'tan mektup var mı hayri Efendi? -Hayır, Münevver Hanım... -Ne vakit gelir acaba? Hayri istemeye istemeye güldü: -Ne tez canlısın kızım!.. Mektup alalı daha bir hafta bile olmadı.*** (M. Yesari 1928 s. 265).

tezce I 'çabuk öldürücü hayvan hastalığı; beygir ve öküzlerde görülen, ön ya da arka ayaklarda topallık yapan bir hastalık' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + Tü. ***-ce*** eşitlik eki, DS 3904. ××

tezce II b. ***teşce***.

tezce III b. ***tezberi***.

tezcegin 'çabucak, hızlıca' <***tezcek II*** + ***-in*** araç eki. ××

tezcek I 'aceleci adam, ivecen; alıngan' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + ***-cek*** isimden isim yapım eki, F. Steingass 1930 s. 342, DS 3905. ××

tezcek II/tezcük/tizcek 'çabucak, hemen' b. ***tezcek I***. DS 3905. × ***Eger biz seni satavuz, bahāŋdan bize bār baġlanmaz, tīzcek telef olur.*** (Ferec v. 129b). × ***Andan soŋra her bir sözi ki işidirsin, bī-tekellüf yére depme ve tezcek ögüp 'arşa çıḳarma!*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 78). × ***Yolına tizcek gelür uş ṭolanur ayağına / Göz göre bir öksüzüŋ ola ki gözi yaş ola.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 20). × ***Vardılar bozḳıra çıḳılar, Ḳaraman Oġlı gördi kim bunlaruŋ ḳaṣdı özgedür. Tezcük Mevlānā Ḥamzaya gönderdiler.*** (F. Giese 1929 s. 108). × ***Ve Eflāḳ Oġlı Dıraḳolaya daḫı ḫaber gönderdi tezcük leşkerüŋi cem' edesin.*** (F. Giese 1929 s. 111). × ***Sulṭān Maḥmud Ḫān Ġāzi ḳulı Gedük Aḥmede buyurdu kim tezcük yaḫşı yaraḳ gör kim seni***

ġazāya gönderürin. (F. Giese 1929 s. 175). × ***Dünyānuŋ leẕẕetine aldanma kim tizcek geçer / Heşt behişden fāriġ ol bulasın ḥażrete yol.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 47). × ***Ve her söz ki işidesin biregüden, dinle, velī ol sözle tezcek amel eyleme.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 77). × ***Andan sonra her bir sözü ki işidirsin bitekellüf yere depme ve tezcek öğüp arşa çıkarma.*** (a.e. s. 78). × ***Viren kişi bu işte saŋa yilte / Diler tīzcek cenāzeŋ sine ilte.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1065).

tezcük b. ***tezcek II***.

tezece 'yeni, henüz; vor kurzem' <Fa. ***tāze*** a.m. + Tü. ***-ce*** eşitlik eki, J.W. Redhouse 2006 s. 476b. × ***Ben tezece vādım, gocamı eskere götüdüle. Bi yıl kadā baraba kaldık.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 21).

tezek/tazak/tezüg 'kurumuş sığır tersi; Unrath' <Fa.***tezek*** 'dung of birds and beasts' F. Steingass 1930 s. 394, J.W. Redhouse 2006 s. 542a, O. Blau 1868 s. 302, G. Clauson 1972 s. 574, B. Atalay 1986 IV, 611. × ***Otbitmez köyünde alışılmadık bir kıprantı vardı. Yollar, avlular temizleniyor, tahta damların duvarları cıvık sığır tezeğile badalanıyordu.*** (Feridun Osman 1936 s. 42). × ***Yaz günü köy sokaklarında gezebilmek mesele: tezeğin kokusundan geçtim, sivrisinek ve övezler de doluyorlar tezeklere. Ağzına burnuna dolmaları işten değil.*** (M. Makal 1950 s. 12). × ***Köylerinden, kül gömbelerinden çok uzaklara düşmüşlerdi. Karılarını ve tezek kokan yataklarını özlemişlerdi.*** (F. Baykurt 1971t s. 272). × ***Mehmet tezeğin kor kesilmiş ateşine dalmıştı. Eline şeytanminarelerini aldığı zamanki gibi düşünceliydi.*** (S.F. Abasıyanık 2001 s. 106).

tezeliberi b. ***tezberi***.

tezene/tazene 'mızrap' <Fa. ***tāziyāne*** 'a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 477a, DS 3905, TS 3797, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 372, 380. × ***İhtiyar birdenbire durakladı; fakat bu hücumu pek de yersiz bulmamış olacak ki, cevap vermeden ve etrafına bakmadan çabucak sazını kucağına iyice yerleştirdi, tezenesini parmakları arasında çevirdi, var kuvvetiyle saza vurarak oynak bir havayı, bozuk düzen, fakat mümkün olduğu kadar çok gürültüyle çalmaya başladı.*** (S. Ali 1943 s. 91).

tezereyini gopar- Az. 'ardına düşüp kovalamak' × ***Bu yąhşı olmadı! Paşa bāyin tāzārāyini ġoparan adamla heç kās bacara bilmäz.*** (Ä. Ąhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 188).

tezgâh I 'dokuma cihazı' <Fa. ***destgāh*** 'tezgah' J.W. Redhouse 2006 s. 542a, H. Eren 1999 s. 406. (Argo) 'cinsel ilişki' H. Aktunç 1990 s. 281. b. ***destgâh I***, ***dezgâh***. ××

tezgâh II 'çalışma masası; (mağazada, barda, bankada) satış ve ödeme bankosu; atölye' <Fa. ***detgāh*** a.m. (***tezgâh I*** ile aynı kelimedir). Meninski 1680 II, 2073. ***tezgah başı yap-*** 'çalışmaya başlamak': × ***Haydarpaşa istasyonunun önünde çekçek arabasından inmiş... Hararetten yanıyormuş; bahçeli gazinodan bir bardak su içeyim derken bir de baksın ki içeride Molla bey tezgah başı yapıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 118).

tezgâhla- b. ***destgâh I***.

tez-gec Az. 'er geç' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + Tü. ***geç***. × ***Tez-gec sänin öz räiyyätinin bir oğlu olacağ, sän onun älindä ölächsän.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 21).

tezik- 'kaçmak, uzaklaşmak; sıçramak' <Fa. ***tīz*** 'swift, prompt' + Tü. ***-ik-*** isimden fiil yapım eki, DS 3906, TS 3797. × ***Dayanamıyorum. Aklım havsalam almıyor. Duydum duyalı uykularım tezikti. Dağları kaldırıp derelere dolduruyorum.*** (F. Baykurt 1971t s. 81).

teziktir- 'usandırıp kaçırmak, uzaklaştırmak' vertreiben, hinaus ekeln' <***tezik-*** + ***-tir-*** ettirgenlik eki, DS 3906. × ***"Söyle, kime? İnsanlar yir diyorsun! Var mı benim insanım? Var mı? Var mı? Varsa, hani? Hani? Hani, nere gitti? Hani? Hani? ... Bayram'ımı teziktirdiniz. Haççа' mı gaçırdınız".*** (F. Baykurt 1961ı s. 230).

tezkeri b. ***tezberi***.

tezle- 'acele etmek' <Fa. ***tīz*** 'swift, prompt' + Tü. ***-le-*** isimden fiil yapım eki, DS 3907, K. Emiroğlu 1989 s. 217. ××

tezlen-/tizlen- 'acele etmek' <Fa. ***tīz*** 'swift, prompt' + Tü. ***-len-*** isimden fiil yapım eki, Meninski 1680 I, 1505, TS 3811. ××

tezlik kıl-/tizlik kıl- 'acelecilik etmek' Fa. ***tīz*** 'swift, prompt' + Tü. ***-lik-*** isimden isim yapım eki. × ***Ne ol şerbetleri yudabilürdi / Ne ḳaḳırdı vü ne tīzlik ḳılurdı.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 3496).

tez-nefes 'çabuk kızan; jähzornig' <Fa. ***tīz*** 'swift, prompt' + Ar. ***nefes*** 'soluk' × ***Yıldırım Ḫān ġāyet göŋüllü idi ve tīz-nefes idi. Ol tīz-nefesligi ucından kişinüŋ başına çok ḥāl gelür.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 17).

tezpişen/tezpişti 'bir çeşit hamur tatlısı' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + Tü. ***piş-.*** DS 3907. ××

tezpişti b. ***tezpişen***.

tezrek/tizrek 'çabucak' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' + aslında comparativus eki olan, fakat BSTT.'de sıfatın mânasını hafifleten bir ek olarak kullanılan ***-rek*** eki, b. ***acırak*** ⊡. × ***Ḳadduŋ ḫamīde olduġı 'ömr āḫırına dāl / Zīrā ki tīzrek ḍolanur dīdeden hilāl.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 331). × ***Yā Muḥammed diyü çekerler kürek / İrdi Paşanuŋ gemisi tīzrek.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 21).

tez-tez 'çabucak, erkenden' <Fa. ***tēz*** 'swift, prompt' × ***Alat semet tīz tīz şoyundum***. (Ferec v. 117a). × ***Böyle dėyicek gāv tīz tīz 'alefin yėmege başladı. Yėdi, āḫürı yaladı, bir saman çöpin ḳomadı. (a.e. v. 193a).*** × ***Böyle dėyicek gāv tīz tīz 'alefin yėmege başladı. Yėdi, āḫürı yaladı, bir saman çöpin ḳomadı.*** (a.e. v. 193a). × ***Eger kimsenüŋ ṭavarı yabanda ḳalsa evlerine iledürdi bir gün gördiler ki iki siyinin beline sokmış ve tez tez gider.*** (Ebu'l-Leyş es-Semerḳandī 1965 s. 140). × ***Odu ki, pambığın hamısını gölā töküb deyir: -Ġurġur bacılar, sabah gälib aparacam, tez-tez äyirin.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 179).

tezüg b. ***tezek***.

tezük/tezak 'pazı (ot)' ××

tez yakı 'mide bozukluğu, bulantı' DS 3907. ××

tıfıl delikanlı 'genç, küçük' <Ar. ***tifl*** 'küçük çocuk' J.W. Redhouse 2006 s. 1242a. × ***O anda İskender 25 sininde tıfıl delikenlı idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 361). × ***Zöhre Hanım ise sabahtan yeni ava çıkmış olup, öğleyine doğru arkasında bir tıfıl delikanlı ile avdet ederken bir de asakiri gördü ise maddeyi anlayıp olduğu yerde bayıla kaldı.*** (a.e. s. 419).

tığ I 'tahıl yığını; Getreidehaufen (Weizen oder Gerste)' <Erm. ***t'el*** 'heap, pile' H. Eren 1999 s. 406, A. Tietze 1982z s. no. 252, DS 3908, Jaba–Justi 1879 s. 111, ZTS 190, J.W. Redhouse 2006 s. 619a. × ***Meğer bu kır ile dor deniz aygırından bunların anaları gulun tutmuş. Kır ie dorun sahibinin bile haberi yok gulun tuttuğuna. Rençberler tığ etmişler.*** (Behçet Mahir 1973 s. 2).

tığ II 'dantel örmekte kullanılan ucu çengelli kısa şiş' <Fa. ***tīġ*** 'şiş; kılıç' ZTS 190. × ***Ḫālid bī-günāh idügini gerçi bildi, ammā ḳılıc çekdi, üstüne durdı, eyitdi: "Rāst söyle, seni incitmeyeyim, yoḫsa tīġi ḳarnuŋa soḳaram!" dėdi.*** (Ferec v. 212a). × ***Levend-i ḥāżır-bāş tīġ-i ḫün-pāşdan cüdā olmaḳ cidden münāsib degüldür. Anı bār-ı girān dutub gendülerden ayırmalarına ʿaḳl-ı kāmil ṣāḥibleri ḳaṭʿan rāġıb degüldür.*** (ʿĀlī 1975 s. 134). × ***Sovuḳ yüz gösterür ʿuşşāḳa tīġün / Yalıŋ yüzlü durur ammā ḳatı serd.*** (Helākī 1982 [16. yy.] s. 64). × ***Eliyle ördüğü tığ işi dantelleri, mavi, yuvarlak yastıklara geçirdi. Dizim dizim arkasına koydu kanepenin.*** (Peride Celal 1991 s. 311). × ***Sedir boyunca yan yana uzanan sırt yastıkları, onların üzerinde el emeği, göz nuru ve onaltı numaralı tığla işlenmiş kuş figürlü danteller.*** (M. Margosyan 1996 s. 66). ***tığ gibi*** 'ince ve çevik': × ***Mevlānā! İşbu gümiş ṭaḫtası gibi alında ve bu cācī kemān ḳaşlarda ve bu tīġ gibi burunda hīc noḳṣān varmıdur?*** (Ferec v. 15b). × ***Hepsi birbirinden yakışıklı, birbirinden güzel, tığ gibi delikanlılar, gıcır gıcır keten gömlekleri, lacivert kısa pantolanları giymişler.*** (S.M. Alus 1933p s. 236). × ***Tenor, sahnede, pırıl pırıl ipek elbiselerile kısa çoraplarile tığ gibi dolaşırken, Cevdet efendide kıskançlık damarları kıpırdamağa başlamıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 227). × ***En ateşli, en ele avuca sığmaz, ayni zamanda da en parlak ve yakışıklı zamanım; tığ gibi, çakı gibi vakitki devrim.*** (S.M. Alus 1944 s. 96).

tığa b. ***dığa***.

tığan/tağan/tıyan/tahan/tuan/tıkan/tanyo/duvan 'yağ tavası, saplı tava; mısır kavurmaya yarayan tava; ein erdene Pfann, Tiegel' <Yun. ***τηγανι*** <EYun. ***τηγανον*** (tēgánon) 'tava' H. Eren 1999 s. 111, A. Caferoğlu 1940 s. 165, Meninski 1680 II, 3110, DS 3908, 3909, 3800, 3927, 3822, A. Tietze 1955 no 257, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 382. Krş. Rus. ***tagán*** 'eiserner Dreifuss, Feuerbock' M. Vasmer 1958 III, 67. b. ***dığan, dıvan***. ××

tığlı 'cılız, zayıf; ausgemergelt' DS 3908. × ***Bir tığlı eşeği vardı. İlçeden döndükten sonra, her gün güneşe çıkarıp tımar etmeye başladı bu eşeği.*** (F. Baykurt 1971c s. 339). (Argo) 'züğürt, parasız' H. Aktunç 1990 s. 281. b. ***dık II***.

tığteber 'yanında para ya da eşya olmama durumu' DS 3929, F. Steinherr 1932 s. 195. × ***Şükürler olsun evvelki gibi tıg-ı teber şah-ı levent olmayup (iflas etmiş olmayıb) avukatlık sayesinde bir miktar paraya da elim erer olduğundan...*** (E. Misailidis 1986 s. 109). × ***Parası olduğu müddetçe evin semtine dahi uğramaz, meteliksiz, tığteber kaldı mı soluğu evde alırdı.*** (Yaşar Nabi 1940 s. 124). × ***Bir apartman yaptırayım dedim, onu bile bitiremedim. Bir hususi arabadan başka bir şeyciğim yok, tığteber, şahımerdanım.*** (M. Makal 1960 s. 22). × ***Baksana ayağına çarık bulan bannakla gösteriliyor burda. Bir tahta nalın bulamayan kıyamet kadar. Seninki altına taksi almış da hala tığteberim diyor.*** (a.e. s. 22). × ***Bu pazartesi ellerini oğuştura oğuştura geldi. Kirayı vermiş, tığ teber kalmış.*** (R. Ilgaz 1962 s. 9).

tıh Az. 'kılçık; Fischgräte' ××

tıhdap 'iyi gelen, yakışan; kefaret, tılsım' DS 3909. ××

tık- 'hapishaneye sokmak' <ETk. ***tık-*** 'to thrust, squeeze' G. Clauson 1972 s. 465, B. Atalay 1986 IV, 614. × ***-Hımmm. E ne yapıyor şimdi İskender? -Hiç, tıktılar, içerde oturuyor. Ortakları İstanbul'dan bir avukat tutmuşlar.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 419). × ***Onu sık sık karşısında görmekten bıkan ağır ceza reisi bu sefer Osman'a iyi bir ders vermek istemiş... "Gece vakti silâhla yol kesmek" suçundan onu şöyle dört beş sene için içeri tıkmıya niyetlenmiş.*** (Sabahattin Ali 1947 s. 30–319. b. ***dık-***.

tıkac 'tıkaç; ein Zapfen' J.W. Redhouse 2006 s. 1267b, Meninski 1680 II, 3115. ××

tıkan- 'soluk alamamak; ersticken' J.W. Redhouse 2006 s. 1267b. × ***Bir de pencereden bakalım ki Topaçla bizim Agavni... O saniye Kanarya ile az kaldı tıkanıveriyorduk.*** (S.M. Alus 1933p s. 118). × ***Ölmüşlerinizin canı için bir bardak su yetiştirin, tıkanıyorum; şimdi şarkadak düşüp bayılıvereceğim.*** (a.e. s. 223). × ***Yemekten tıkanır gibi olunca bir müddet durup konuştular. Kerim Ağaya ilendiler, sonra tekrar bir şeyler pişirip, hazırlayıp yemeğe başladılar.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 108–109). × ***Kadıncağızın nutku tutuldu, eli ayağı buz kesildi, nefesi tıkandı, merdivenin basamağına iğreti ilişip düşünmeğe başladı. Bu kedi, nasıl olup ta denizi geçti?*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 74). × ***Bir kaç defa nefes darlığına benzer, kalbini tırmalıyan bir acıyla beraber gelen, tıkanmalar hissetti. Çarşaf yırtılışına benzer bir öksürük döşüne yerleşip oturdu.*** (T. Evren 1943 s. 127).

tıkan b. ***tığan***.

tık durut- 'hizaya getirmek, ders vermek' × ***Genel başkanımız az çok Amarikada kors gördüğünden uzmanların bildiklerini biliyor. Onun için İşçi Partisini tık durutuyor.*** (F. Baykurt 1971t s. 274).

tıkı 'küçük tencere' DS 3910. ××

tıkıl 'fasulye türü; Bohnenart' × ***Çeşitlerin renk, şekil, büyüklük ve sair harici evsaf arasında fark olduğu gibi, pişme müddeti arasında da (Benmari kabında tüplerin içerisinde) pişirildiği halde "tıkıl fasulye" çeşidi 30 dakikada, "börek fasulyesi" bir buçuk saatte, "ala fasulye" ise ancak iki buçuk saatte pişiyor.*** (M. Gökgöl 1937 s. 45). × ***Ordu vilayetinde çeşitlerin adları: Barbunya, Tıkıl, Beyaz fasulye, Çalı, Tombul, Şeker, İnce beyaz ve saire.*** (a.e. s. 46).

tıkıl- 'duhul etmek, girmek'***<tık–*** fiilinin passivum veya reflexivum hali, b. ***açıl-*** ⊡. J. Thury 1885 s. 42, B. Atalay 1986IV, 614. × ***Ünümden yüce ṭaġlar yıḳılalar / Yire yırtıcılar hep dıḳılalar.*** (Faḥrī 1974 [1367] no. 1011). × ***Ḫaşmıla bir sā'at eyleyince ceng / Ṣınuban ḳal'aya dıḳıldı Frenk.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 19). × ***Meselâ meşhur cüce serseri Simon! Bu bücürü yeni tıkıldığı karakolun birinden ben çıkarttım.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 90). × ***Onun kanaatince kış zamanında şurada burada titreyerek ekmek parası kazanmaktansa üç dört ay hapiste yatabilmek için ufak bir vak'a çıkarmak ve dama tıkılmak daha iyi idi.*** (C.S. Gürler 1939 s. 79). × ***Kalın kadronlardan yapılmış parmaklık ortasında daracık bir kapı açılıp içeriye tıkıldığım zaman birbirimizin kucağına atıldık.*** (M. Seyda 1970 s. 305). b. ***dıkıl-***.

tıkım 'az, biraz, bir parça' ***tık–*** + fiilden nomen actionis yapan ***-ım*** eki, b. ***adım I*** ⊡. DS 3910. × ***Bulgurdan iki dıkım yiyelim.*** (H.T. Acar 1954 s. 53). ***bir tıkım*** 'çok küçük': × ***"Gözünü seveyim Haceli, tıraşını sonra ol! (Güvey girecek değilsin ya dürzü!) Bir tıkım kuzunun kesilip yüzülmesinden ne olacak? Haydi aslan Haceli!.."*** (F. Baykurt 1959y s. 143). × ***Alalım alalım da ama, neyle alalım? Sor bak, yirmidört sattenberi sahiplerinin kursağına bir tıkım ekmek düştü mü bakalım?*** (H. Aytekin 1965 s. 28). b. ***dıkım***.

tıkın– 'oburca yemek' ***<tık-*** + ***-ın-*** dönüşlülük eki. B. Atalay 1986 IV, 614. × ***Altında kırpıntı minder, önünde toprak mangal, ceplerinde pestil, kuru üzüm, leblebi unu... Akşama kadar tıkınır mı tıkınır...*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 21). × ***Sabahleyin kalkmış senin kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayıncaya kadar tekmil tıkınmış.*** (a.e. s. 25).. × ***Müstehaktır kerata, Agob'un kör kazı gibi tıkınır mısın?*** (A. İlhan 1981s s. 15). × ***Ziyafetlerde tıkınmaktan şişmanlamış, gıdım sarkmış, etlerim gevşemiş, hareketlerim ağırlaşmıştı.*** (O. Pamuk 1985 s. 140). b. ***dıkın–***.

tıkırdak 'bakırdan yapılmış küçük koyun çanı' ***<tıkırda-*** 'tıkır tıkır ses çıkarmak' + ***-k-*** fiilden isim yapım eki, DS 3910, ZTS 184, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 380. × ***Ahırın kazıklarında is pas içinde asılı duran tunçtan yapılmış "hatap" çanlarla, tenekeden dövme "taka" ve "tıkırdak"ların seyrek de olsa günleri doğuyor bazan: Ay tutuluyor, güneş tutuluyor.*** (M. Makal 1954 s. 52).

tıkır mıkır 'uyumlu ve sürekli çıkarılan ses için kullanılır' b. ***alay malay*** ⊡. DS 3910. × ***Merdivenden tıkır mıkır inerken...*** (Th. Kowalski 1926 s. 206). × ***Boş inanlar insanları tıkır mıkır ediyor. Onları çokça gıcıklıyor, çokça felfelliyor, ama kimse üstünde durmuyor.*** (S. Bilsel 1995 s. 31).

tıkır tıkır uyumlu ve sürekli çıkarılan ses için kullanılır; kuru ve sert olma' DS 3910, J.W. Redhouse 2006 s. 1268a. × ***Odadan çıktı; merdivenden tıkır tıkır indi; camekan kapısını hızla kapadı.*** (S.M. Alus 1933p s. 172). × ***Kızın birisinin önünde bir altın tablanın üstünde bir kolaçka tavık, etrafında altından piliçleri yemnerini tıkır tıkır yiyollar.*** (J. Eckmann 1940 s. 174). × ***"Eşkin, soylu atların yürüsüne derler. Bir uyum tuttururlar, tıkır tıkır yürür gider soylu atlar. Araba beygirlerinin yürüyüşü rahvandır. Bu adam soylu atlar gibi yürür. Sen rahvan yürüyorsun."*** (E. Öz 1980 s. 111-112).

tıkış- b. ***dıkış-***.

tıkış kakış 'tıklım tıklım dolu, çok yoğun' <***tık-***, ***kak- II***. × ***"Hayırlı olsun komutanım" dedi isteksizce, "aslında iyi bir yerdir burası. Şu harekat bitsin, her şey durulur, işler normale döner. O zaman odalar da boşalır, böyle tıkış kakış olmaz. Ben de başka bir barakaya taşınırım..."*** (B. Günel 1992 s. 35).

tıkıştır- 'tıka basa sokmak' <***tıkış-*** + ***-tır-*** ettirgenlik eki, J.W. Redhouse 2006 s. 1268a. × ***Ocağa bir tutam odun bulem tıkışdırmamış! Nasıl aş etmeli hindi?*** (Nābī–zāde Nāẓım 1943 s. 18b. ***dıkıştır-***.

tıkız I b. ***dıkız I***.

tıkız II b. ***dıkız II***.

tıknaz b. ***dıknaz***.

tıkla- 'vurmak, çalmak (kapı vb.)' <***tık*** yansıma isim + ***-la-*** isimden fiil yapım eki, DS 3912. × ***Ben bilirim onların ne mal olduklarını. Onun için ısrar etme Allah aşkına! Candarma kumandanı itiraz etmeğe vakit bulmadan kapı tıkladı.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 19). × ***Kapı tıkladı. Kaymakam koltuğuna yerleşti ve âmirane bir yüz takınarak dolu bir sesle "Gel!" diye bağırdı.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 55).

tıklım tıklım 'çok kalabalık, yoğun, sık' × ***Kuşdili çayırı mahşer; dere sandalla, futa ile tıklım tıklım; iğne atsan yere düşmeyecek.*** (S.M. Alus 1933p s. 132). × ***Neniŋ nesi olduğu, nereden türediği, ne veçhile günün adamları arasına karıştığı nemize gerek? Biz de lâzım olanı, şu dakikada kesesinin tıklım tıklım dolduğu, dünyaya metelik vermeyip, kıyasıya para sarfettiği ve İstanbulun belli başlıları sırasına girdiği.*** (S.M. Alus 1934 s. 133). × ***Bıldırcını say say bitip tükenmek bilmiyor. Dört yüz elliyi geçti, beş yüzü buldu; hala da sonu gelmiyor. Frenk yanaşmanın ceketinin, yeleğinin, pantolonunun cebleri de tıklım tıklım.*** (S.M. Alus 1944 s. 139). × ***Sonradan bir kaç kere daha hastahaneye gittim. Bekleme odası pansuman için gelenlerle tıklım tıklımdı. Daha büyük yarası olanları gördükçe parmağıma ben de önem vermez olmuştum.*** (N. Tirali 1947 s. 91). × ***Kahvenin içi de, bahçesi de tıklım tıklımdı. Beş politikacı güleryüzle geldiler, kahve iskemlelerine oturdular.*** (A. Nesin 1956 s. 50). × ***Dehşet bir erkek kalabalığı dolduruyor salonu. Tıklım tıklım, içkili, küfürlü, bağırgan.*** (G. Dino 1991 s. 106). × ***Tıklım tıklım, yoksul Ermenilerle doluydu bekleme odası.*** (Peride Celal 1991 s. 397).

tıksır-/tıŋsır-/tınsır-/tinsir/tiysir- 'aksırmak, hapşırmak; niesen' DS 3916, 3935, 3916, F. Vincze 1908 s. 149, J.W. Redhouse 2006 s. 1268a, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 380. × ***"Singil oğlan! Öyle kötü kotü oğsurub batma!" diye tekdīr ediyor; öksürük tevālī ederse ḳolundan ṭutub ḳapu öŋüne çıḳararaḳ "Burada eyice oğsur ṭıhsır!" diyordu.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 204). × ***Daha da duruyor... Anan olacak kıvrağın bağında tıksırana kadar yersin, gene gözün doymaz...*** (M. Yesari 1930 s. 167). × ***Erkekler geceleri mahallenin kahvesinde toplanırlar. Aksıra tıksıra, koyu ve sıcak bir sigara dumanı içinde iskambil, cimdallı, bom, domina oynarlar.*** (İ. Devrim 1943 s. 21). × ***O zaman sıçan guyruğuna işeyo. Sultanın burnuna sokuyo. Tiysirince çapçapan ağzından düşüyo.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 76).

tıksırıklı 'ağız kapalıyken hafifçe aksırmak' <***tıksır- + -ıklı*** fiilden isim yapım eki. × ***Nerede o Kör Halit'in hanında gördüğüm eli zıpkınlı dinç ve doğru Denizler tanrısı Poseydon; nerede şu karşımda oturan gözü gözlüklü, göğsü aksırıklı ve tıksırıklı cılız adam.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 147).

tık tık vur- 'ince ve küçük bir nesne ile sert bir yere vurarark ses çıkarmak' × ***Sabahleyin, daha uykuda iken, Kanarya kapımın tokmağını kurcalıyor, tık tık vuruyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 138).

tılar b. ***dılar***.

tılf b. ***tilf***

tılısım b. ***tılsım***.

tılsım/tılısım 'doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç; gespenst' <Ar. ***ṭılsım*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1244a, G. Meyer 1893 s. 68. × ***Ḳapusına bir ağır muḥkem ḳuful ve ṭılsımdan bir arslan düzmişler, miftāḥı eline vėrmişler***. (Ferec v. 147a–b). × ***Ol dem Mübārek durdı, Haymenüŋ çevresini ḥarba ucıyla cızdı, bir nice ṭılsım ol dāyire üzerinde yazdı.*** (a.e. v. 55a). × ***Bozaram bendini oş-bu ṭılsımuŋ, / Bu cism ırılmadın cāndan giderem.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 26). × ***Kolera, vebā, ḳuduz gibi dehşet serāyetlerile ʿilim ve fen ʿālemini ṣarṣan eŋ büyük dāhiyyelerden, bir kāhıt parçası üzerine (ʿāṣıḳ yolını şaşırdı) (endīşe) (ahtapot) (beş pençe) gibi gülünç şekillerle birḳaç ḳarġacıḳ burġacıḳ çizmek ve ve bu ṭılsımı üzerinde ṭaşımaḳla maṣüniyyet ḳabil olacaġı iʿtiḳādına düşdü.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 44). × ***Bu ṭılsım ḳırıntılarını Cāzim Beğ avcınıŋ içine toplayınca bir ḳoşu oḍadan ḍışarı fırladı.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 371). × ***Bereket versin ki tılısım ve şeytan ve ecinni ve peri tabir ettikleri vahi (boş) şeylere itikat etmeyüb korkmadığımdan, yahut onlar benden korkup gizlendiklerinden gözlerime bir şey görünmedi.*** (E. Misailidis 1986 s. 408). × ***"Can kurtaran yok mu?" diye avaz eylediğim saat, mübarek adam tılısım zan edip, ün ve şamata ile kaçtı.*** (a.e. s. 410). b. ***tilsime sal***.

tıman b. ***tuman***.

tımar et-/tımar eyle/tîmâr et-/tîmâr eyle- 'iyileştirmek, onarmak, düzeltmek, sağaltmak' <Fa. ***tīmār*** a.m. DS 3933. × ***Ol şehirlerden ḍaḫı***

ādemler geldi kim ḫāna gelüŋ şehirleri tīmār edüŋ dediler. (F. Giese 1929 s. 65). × ***Benüm elümdeki ormanları almaḳ istersez imdi gelüŋ tīmār edüŋ.*** (a.e. s. 103). × ***Gendüyü mecrüḥ idüp tutdılar, Mışr begler begisi Özbege iletdiler. Cerāḥlar getirdiler, cerāḥatine tīmār itdiler.*** (a.e. s. 228). × ***Kimsene bulara idemez devā / Ki ṭimār idüp ṣayruluġı ṣava.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 33). × ***Derd-i yār ile yüregüŋ yāre ḳıl / Derd artur derde tīmār eyleme.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 3). ×***Nice ġurbet nice firḳat nice bu ḫalḳıla ülfet / Bulımadum beni ḫalvet ki bu derde timār idem.*** (a.e. s. 15). × ***Sevgünüŋ ṣayrusuyuz ey yārumuz / Sensin idersen iden timārumuz.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 21). ***timar iste-:*** × ***İşiginde derdine tīmār ister her kişi / Aŋa nisbet şāhlar beyler beyi ma'zülidür.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 140). ***tîmâr um-:*** × ***Sevgü derdine ki irince durur ṣarılmaŋ / Ben de andan umaram derdüme timar hele.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 59). ***tîmâr ve ikrâm kıl-:*** × ***Pes bir başmaḳçı anı ḳonuḳ edindi, gendü evine iletdi ve 'avratına ısmarladı kim aŋa tīmār ve ikrām ḳıla.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 15).

tımarhane 'akıl hastanesi' <Fa. ***tīmār*** + Fa. ***ḫāne*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 620a. × ***Bana göre yarım deliler tam delilerden çok kötüdür. Çünkü bu ikincileri tımarhanelere kapıyoruz. Zararlarından kendimizi koruyabiliriz. Ama ötekiler salma geziyorlar. Hangi çeşit deli ile karşı karşıya olduğunuzu fark etmek de kolay değildir.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 61). × ***Köylülerse bana "Adam aklını oynattı! Acaba bir tımarhaneye göndersez mi? Yoksa dayakla aklını başına getirsez mi..." diyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 12). × ***Hafta geçmeden eline geçirdiği bir oklava ile dükkânın önüne dikilen karısı Zühre ile boğaz boğaza gelen ve bütün çarşıyı ayağa kaldıran Kürt Rüstem, kadın için deli diyordu. Kadın ise deliliğini inkâr etmiyor, fakat deli olup, tımarhaneye girip çıktımsa bu uğursuz hain Kürdün yüzünden oldum diyor da başka bir şey demiyordu.*** (Umran Nazif 1962 s. 42). × ***Bir takım beyitler düzmüş. Yolumu kesti de bir gün okumağa kalkıştı. Pataklayacaktım tımarhane kaçkınını.*** (R.H. Karay 1964 s. 79). ***tımarhaneden boşan-*** 'deli gibi davranmak': × ***Eve deli gibi girdim. Merhume: "Ayol tımarhaneden mi boşandın? Aklımı aldın hınzır oğlan!" diye söylene dursun, ben merdivenden yukarı; haydi odama.*** (S.M. Alus 1944 s. 34). ×***Artık babalarım yaman tutmuştu; tımarhaneden boşanmış deliden beter olmuştum.*** (a.e. s. 94).***tımarhane kaçkını*** 'deli gibi davranan': × ***Sarhoştan deli bile korkmuş derler. Karşımdaki hem sarhoş, hem deli, hem de azılı. "Allahım şu tımarhane kaçkını azraili alet etme de şuracıkta sen canımı al, beni kurtar.*** (S.M. Alus 1944 s. 132). × ***Bir takım beyitler düzmüş. Yolumu kesti de bir gün okumağa kalkıştı. Pataklayacaktım tımarhane kaçkınını.*** (R.H. Karay 1964 s. 79).

tımarla- 'ihtimam göstermek' <Fa. ***tīmār*** 'bakım; hayvan bakımı' + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 620a, TS 3798. × ***Ṣaḥrāya vardı, yıl āḫirine degin ḳoyından bir ḳalmadı. Durdı, sarāy ḳapusına geldi, ḥāli 'arż eyledi. Pādişāha dėdiler. Pādişāh: "Yüz ḳoyun daḫı vėrüŋ, hemān şarṭı ėdüŋ: gökcek tīmārlasun, ḳırılmaya dė, ola mı!" dėdi.*** (Ferec v. 51a). × ***Köki muḥkem aġacı diksegil yire /***

Tımarla gün ola ki yimiş vire. (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 49). × ***Alçak eşek tımarlamağa genez olur.*** (V. İzbudak 1936a no 640). × ***İşeği tımarlayan osuruğına katlanur.*** (a.e. no 672). × ***Bölge bölge / bölke bölke timarlarum ḳal dėmiş.*** (Karacaoğlan, TS 664).

tımbırdat- 'tef, tambur vb. şeylere yavaş vurarak ses çıkartmak' DS 3913. × ***Oruç- Gamsızoğlu… hadi bakalım… çal. Dilfikar- (Kenan'a rakı verir) Kenan- Biraz dursun Dilfikar. Dilfikar- İkidir reddediyorsun aslanım, rahatsız mısın? Kenan- (Dalgın) bırak lafı. Gamsızoğlu… haydi bakalım tımbırdat.*** (Musahipzade Celal 1936aa s. 37).

tımtıkız 'çok tıkız' J. Thury 1885 s. 40. × ***Tatlısiylen, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız karnını doyurmuş.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 13). × ***Bir genç servi gibi boylu kadının yanında tüylü, esmer, tımtıkız kocası, bodur meşe görünüşü alıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 59). b. ***dımdıkız***.

tınâb/tanâb/tenefi/tenef 'kurulmuş çadır eteği; çadırın kapı örtüsü; Zeltstrick' DS 3877, J.W. Redhouse 2006 s. 604b, Meninski 1680 II, 3128, Behçet Mahir 1973 s. 611. × ***Meğer uzaktan Köse Kenan, Şah çadırı atlas çadır, iki taraflayın tenefi görünüyor. Köse ise, pilava lokma vuran devrîsin lokmalarını sayıyordu.*** (Behçet Mahir 1973 s. 326).

tınas b. ***tınaz I***.

AD. **tınaz I/tınas/dınaz I** 'savrulmak için hazırlanan döğülmüş ekin yığını, demet, yığın; Schober, Garbenhaufen' <Yun. ***θημωιά*** a.m. Ch. Symeonides 1973 no. 61, F. Steingass 1930 s. 344, <Yun. ***θινός*** 'dövülmüş ekin yığını' H. Eren 1999 s. 406, TS 3799, DS 3914, ZTS 190. × ***Konaklar tutulmuş, tınaslar gibi eşyalar taşınmış, döşenmiş dayanmış.*** (S.M. Alus 1933k s. 62). × ***Duvarlara, raflara tınaslar gibi eşya yığılmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 47). × ***Tınaslar gibi yığılmış karpuz kavun sergileri, civar bostanların küfe küfe zerzevatları, son turfanda hıyarları, mısırları.*** (a.e. s. 99). × ***Yalnız kavun karpuz sergisi olmaz ya, bizimkisi de tınaslar gibi bir bıldırcın sergisiydi.*** (a.e. s. 145). ***tınaz yeli*** 'harmanı savurmak için müsait olan rüzgâr': × ***Tınaz yeli çıkmıştı. Harmanının başına gitmişti her biri.*** (F. Baykurt 1961k s. 23).

AD. **tınaz II/dınaz II** 'şaka, alay' I.A. Orbeli 1957 s. 355, DS 3914, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 381. ××

tıncıh- Az. 'nefesi kesilmek' × ***Adamı boğmağ çọh pis şeydir… Necā olar ki, adamı boğsunlar!.. Māsālān, kāndiri boğazına salıb dartacağlar, onun nāfāsi tınc̣ıhacağdır…*** (A. Abasov 2005 II, s. 14).

tınga 'bakırdan yapılma küçük koyun çanı' DS 3914, ZTS 190. ××

tıngır I 'para' J.W. Redhouse 2006 s. 620a. × ***-Yadigar diye cebine at. Sevdalandıkça ara sıra koklar gamını dağıtırsın. Ama dikkat et, tıngır olmasın… Malum ya burası hacı ninemin evi değil.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 102). × ***Peki bu sefer senin güzel hatırın için, bir de o beyaz İstanbul kızının mavi gözü hatırı için alıp tayfamı çekilip gidiyorum. Ama Ahmet, yarma bize adamakıllı hazırlan ha!.. Paradan yana hiç kasavet çekme. Tıngır cihetinden hiç üzülme!*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 91). × ***-Dur yahu, dedi, harmanım, beyağabeyden bir cıgara alayım. –Vay Ahmet! Dedim. Paketimi kendisine***

verdim. -Tıngırın varsa uçlan, dedi. Bir yirmi beşlik uzattım. (S.F. Abasıyanık 1950m s. 100). (Argo) 'parasız, yoksul' H. Aktunç 1990 s. 281.

tıngır II b. ***tingir***.

tıngırdat- 'tutunmak' F. Vincze 1908 s. 149. ××

tıngırtı bezi 'cinsel ilişki sonrasında cinsel organları silmekte kullanılan bez; Tüchelchen zum Abwischen der Genitalen nach der Kohabitation' F. Steinherr 1932 s. 195. ***tıngırtı bezi suratlı***: × ***Alimallah seni o faraş ağzına elimi sokar da şöyle ≪cart≫ diye ikiye ayırırsam, sen yüzüncü sabıkam olursun... Sen Müslüman mahallesinde salyangoz mu satıyorsun? Seni gidi tıngırtı bezi suratlı paçavra karı seni...*** (A. Nesin 1972m s. 81).

tını 'bir cismin titreşiminden çıkan sesi, başka nitelikteki bir cismin aynı yükseklikte çıkan sesinden ayırt ettiren özellik; söyleyiş biçimi, vurgu' <ETk. ***tın-*** 'to speak; to breathe a word' G. Clauson 1972 s. 514 + ***-ı*** fiilden isim yapım eki, B. Atalay 1986 IV, 617: ***tınıg*** 'nefes alma, soluk alma' × ***Fanilayı birlikte çekip indiriyorlar. "Sen de bittin. Uykusuzluk. Kaç gecedir..." Tuhaf işte. Türkân hanımın bu ses tınısı yeni. İçine duygu kırıntıları serpilmiş bir ses.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 139). × ***"Çayı demlemediyse çabuk olsun. İçelim de... ""Yok, ben artık ineyim." Kısmet bunu alçak sesle, ama kesin bir tınıyla söylemişti.*** (a.e. s. 142). × ***Turhan, artık bu konuların cılkı çıktığını, konuşmaktan usandığını belli etmek isteyen bezgin monoton bir tınıyla konuştu.*** (L. Erbil 1985 s. 69).

tınla- 'ses çıkarmak' <ETk. ***tın*** 'nefes, soluk' G. Clauson 1972 s. 512 + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. Orta Tü. ***tıŋıla-*** 'ağır bir şey yere düşerek ses çıkarmak' B. Atalay 1986 IV, 617, J.W. Redhouse 2006 s. 1247a. × ***FM ve bütün dalga boyları birbirine karışabilir! Bu nedenle nereden geldiği belli değil; ince flüt iniltileri... Başına buyruk tınlayan kontrbas...*** (A. Yurdakul 1991 s. 105). ***tınlıyan yok*** 'ses seda yok; umursayan yok': × ***Etrafta birkaç kadın vardı. Belki onları getirir diye beklediler. Olmadı, tınlıyan yoktu. Nuri'nin aklına kötü şeyler geldi.*** (N. Tirali 1948 s. 44).

tınlama- 'iplememek, umursamamak' × ***Garp adet ve muaşeretlerine uygun yaşayan bizler, bu adet ve muaşeretleri bilmeyen veya bizi tınlamayan bir Garplıya sadece acıyarak bakarız.*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 86). × ***Balkon duvarının gölgesine sinen üç güvercin Yusuf'un ortaya çıkışını tınlamadılar.*** (A. Yurdakul 1989 s. 155).

tınlama 'ses çıkarma' <***tını*** + ***lama*** genişlemesi için b. ***aykırılama*** ⊡; × ***Sahnedeki dört adamın da gözleri kapalıdır. Çünkü aralarından akıp geçen yalnızca o titrek cazın duygulu tınlamaları değildir, gerçekte hayatın son notalarıdır.*** (A. Yurdakul 1991 s. 68).

tınma- 'umursamamak, önemsememek' <ETk. ***tın-*** 'to speak' + ***-ma-*** fiilden olumsuz fiiller yapan ek. G. Clauson 1972 s. 514'te, ***tın-*** fiilinin olumsuz biçiminin özel olarak 'umursamamak' anlamına geldiği açıklaması yer alır, J.W. Redhouse 2006 s. 1247a, DS 3916, TS 3799. × ***Vidin Sinan eydür ya biz toġrı mıyuz kim düşmen olan şunda pādişāhımuzuŋ ḥişārunuŋ üzerine düşdi, dögeturur. Biz şunda ṭınmazuz, epsem oṭu-***

ruruz. (F. Giese 1929 s. 107). × ***Vezīrler tedbīri ḫāna ider ʿarż / Velī ḫān der ki ṭınma şimdi epsem.*** (a.e. s. 110). × ***Ḥaḳḳuŋ ḫod ahdine var vaʿdeler hem / İnanur müʾmin olan daḥı ṭınmaz.*** (a.e. s. 161). × ***Şehzāde cevāb virmeyüp başın aşaġa eyleyüp hiç ṭınmadı.*** (M. Belletête 1812 s. 14). × ***Süküt it Eşref Oġlı Rümī ṭınma.*** (Eşrefoġlu Rümī 1286 s. 67). × ***Tınmayup ṭutar ḥaḳḳuŋ fermānını / Ḥaḳ yolına teslīm ider cānını.*** (a.e. s. 70). × ***Cadaloz çenesine hiç tınmam; kocakarı zırıltısı gibi zar zar öter, kuru gürültü eder.*** (S.M. Alus 1933p s. 224). × ***İkinizle karşı bekarşı gelsem, surat surata çarpsam, gene tınmam; tut ki sizi tanımıyorum.*** (a.e. s. 74). × ***İbramın bu şikâyetlere karnıtok olduğundan hiç tınmadı.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 4). × ***Geceleyin yolunu çevirip döğmüşler. Gine öyle bir şeyler olacak sanıyor. Şüphe ediyor. Mertliğine mert, yiğitliğine yiğit, emme karşısına çıkanlar yiğit değil. Adam gibi birer birer gelseler, heç tınmaz, tutuşur. Yoluna önüp arkadan vuruyorlar.*** (F. Baykurt 1961o s. 298). × ***Yıllardır onun yüzünden kendi işimizi bilemedik. Her yakamız bıtrak içinde, ganyaşı içinde galdı. Onun korkusuna sesimizi çıkarmadık. Emme şindi hekez ağız birlik oldu. Gocabeyi kimse tınmayacak.*** (H. Sayın 1965 s. 61). × ***Anasına sövdük çıkmadı. Nişanlısına döşendik*** (metinde ***düşendik) tınmadı. Can kurban böyle efeye be!*** (H. Taner 1971s s. 225). × ***Binbaşı Ferid oğlundan kalanları önüne bırakınca hiç tınmadı, gözleri duvara asılı çakmaklı bir tüfekte, bir iki dakika kapkalın sustu. Sonra…*** (A. İlhan 1973 s. 71).

tıŋgırdur- ‘müzik yapmak, ses çıkarmak; Musik machen, es tönen lassen’ H. Vámbéry 1901 s. 210. Krş. ***tınkırdat-***. ××

tıŋsır- b. ***tıksır-***.

tınsır- b. ***tıksır-***.

tıntış çorbası ‘bir çorba türü’ × ***Demek on bir yaşıma kadar post koydun altıma?.. Elma yanaklı anam benim!.. Gene tıntış çorbası pişiriyor musun anam? Üstüne de mis gibi yağ…*** (M.G. Anadol 1984 s. 93).

tıpatıp ‘tamamen aynı’ × ***Yolda düzenli aralıklarla sıralanan şu yedi salkımsöğütün boyları, cüsseleri bile tıpatıp aynıydı.*** (A. Ümit 1993 s. 24). × ***Eski günleri görmüş ve yaşamış olan yaşlı okuyucularım, hikaye edilecek menkıbelerin doğruya tıpatıp uygunluğunu, baştan aşağı bir hakikat olduğunu itiraf edeceklerdir.*** (S.M. Alus 1944 s. 11). × ***Tecrübe etmişler. Eski semer adamın eşeğine tıpatıp uymuş.*** (M. Baler 1944 s. 175). × ***Adı geçen kişi Malzeme Servisinin başında bir Fransız. Dokuz yıldır Türkiyede, dokuz sözcük Türkçe bilmez. Gerçekten mi bilmez? Yoo, kendini beğenmişliğinden, işine öyle geldiğinden, domuzluğundan bilmez. Yoksa, densizliği canına yeten odacının biri kendisine kalayı basınca kalkıp Ticaret Direktörü’ne gidip adamın kalayını tıpatıp aktarır, onu işinden edebilir miydi?*** (M. Seyda 1970 I, 228). × ***Bir yerde okumuştum, frijit kadın tarifine tıpatıp uyuyorum. O üzülmesin diye, iki–üç dakika sonra ahlayıp, uhlayıp, inleyip, sarsılıyorum.*** (D. Asena 1987 s. 177).

tıpıkla- 'tıp tıp vurmak, küçük dokunuşlarla vurmak' × ***Enişte bu tatsız tutsuz havayı dağıtmıya çalıştı. Omuzumu tıpıkladı. "Kesintiler çıktıktan sonra ne geçecek eline, delikanlı?" diye sordu.*** (T. Yücel 1955 s. 67).

tıpılat- 'hafifçe vurarak tıp sesi çıkarmak' × ***Ahmet ayağa kalktı, şiş karnını tıpılattı. Irazca sordu: "Doydun mu?" Ahmet: "Doydum nine!"*** (F. Baykurt 1959y s. 138).

tıpırdat- 'kapıya vb. hafifçe vurmak; anklopfen' × ***Sabaha kadar kapı çat etti, kağnılar gıy gıy... Uykum kaçtı, kalktım baktım bizim kız ortada yok... Kapıyı tıpırdattım bir kahve ver diye seslendim.*** (S.E. Ertem 1931 s. 239).

tıpırtı 'bir yere dokunarak çıkan hafif ses' DS 3917. × ***Kendini şaşırup lerzān olaraḳ taḥtaya pekçe basmağın ayaġı tıpırtısından maḥbübe bīzār olup şehzādeyi gördükde ey vay şerrinden...*** (A. Tietze 1948 s. 230). × ***Hayırsız kocalarını bekleyen kadınlar uyukluyorlar. Ağır hastalar daldı. Havlayacak tıpırtı duymayan sokak köpekleri birer köşede büzüşmüşler.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi III, sayı 20-21, s. 51). × ***Kendi ayak tıpırtılarından, kendi kendisinden bile ürken bir hali var.*** (a.e. s. 56).

tıpı tıpına 'aynısı, tıpkısı' × ***Buraya kadar âlâ. Suadın planına tıpı tıpına mutabık; ya alt tarafı.*** (S.M. Alus 1934 s. 231). × ***Çiftlik konağının arkasındaki iki göz bir huğ boşalmıştı. Kendi yapmış gibi hemen gitti oturdu. Birkaç ay sonra da yanında bir kadınla çıkageldi. Kadın tıpı tıpına Ademe benziyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 301). × ***Bizimki o zamanlar pek gençti. Çok iyi bir öğrenciydi. Çünkü hafızası bir lacivert elbise gibi toz sektirmezdi. Okullarda, onun zamanında, kitapların yazdığını tıpı tıpına söyleyebildin mi işin işti.*** (Yeni Hikayeler 1955 s. 72). × ***Sanırsın ki kıyamete kadar sürecek bir yolun hep başındasın. Tekerler dönüyor da koca MAN yürümüyor. Hep tıpı tıpınadır yol. Neresini noktalasak şu yolun dersin.*** (Füruzan 1972k s. 122). × ***–Tamam!.. dedi cansu. Bu dini bütün Galata Kulesi'ne düşkün, anlaşıldı. Sen de manzara merakımdan köprü altında yattım diyeceksin. Amma da bozulur amcalar ya boş ver. Tıpı tıpına böyle diyeceksin.*** (Füruzan 1982g s. 88).

tıpır tıpır yürü- 'hafif ve düzenli biçimde ses çıkararak yürümek' ××

tıpkı 'aynı, tamamen benzer' × ***Tangolardan, valslardan hiç hoşlanmam. Çünkü, onlar da tıpkı kadın görüp te somurtan homongolos erkekler gibidir.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 39). × ***Bizim Etem babamız, tıpkı bizim gibi gönülsüz adamdır. Buradaki Loncalılar ise kibar oldukları için onların evliyaları olan Hoca Ali de kendileri gibi kibardır.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 190). × ***Mahzen gibi karanlık, sarnıç gibi rutubetli, at koşturacak kadar geniş, avlumsu bir taşlık; yukarıda dediğim gibi de tıpkı ardiye.*** (S.M. Alus 1944 s. 47). × ***Halis muhlis Arnavut. Ya ciğerci, ya da kaldırımcı, havalanıp havalanıp öyle bir atlıyor, zıbzıb sıçrayarak öyle bir hamle ediyor ki tıpkı bir Hind horozu.*** (a.e. s. 106). × ***Bıldırcın avı zamanı Angurya çiftliğine çadırlar kurulurdu. Karşıda bak, tıpkı bir küçük ordugah.*** (a.e.

s. 139). ***"Balık mı çaparya?" — "Balık ya! Çaparya da sen gibidir tıpkı. Oltaya çok güç gelir.*** (F. Baysal 1955 s. 6). × ***Kız tıpkı bir barbunya balığına benziyordu. Kıpkırmızı bedeninde açılıp kapanan bir ağazla, iki tane kapkara gözden başka bir şey kalmamıştı.*** (N. Üstün 1970 s. 87). × ***Kaldıkları köydeki cem evinde de tıpkı buna benzer bir direk vardı. Adı "Murat Direği" idi.*** (a.e. s. 28). × ***Onun, bahçeye kurulmuş sofrada rakısını içen babamın karşısında put gibi oturmuş, ona tıpkı kızlık resmindeki gibi baktığını anımsıyorum şimdi.*** (İ. Aral 1997 s. 303). ***tıpkı ... gibi:*** × ***Yalınayak başıkabak sokak kapısından fırlar fırlamaz yallah cadde... Öyle bir gidiş gidiyorum ki tıpkı son hızını almış bir lokomotif gibi.*** (S.M. Alus 1944 s. 135). × ***Damat beye, kâhya efendiye, emektar kalfalara mahsus köşkler; ağavat daireleri; ahırlar, arabalıklar; yan cephesinde tıpkı Yıldız sarayıvari, kale bedeni gibi duvarlar.*** (S.M. Alus Akşam Gaz. 18.6.1944). × ***Evin bir ucunda bir fırın, öbür ucunda bir külhan vardı ki, bence tıpkı bu merdiven gibi lüzumsuzdu ve elimde bir değnekle bunların soğuk küllerini karıştırırken içlerinde bir vakitler ekmek pişirildiğine veya hamam ısıtıldığına delâlet eder emarelerden büsbütün başka şeyler bulup çıkarıyordum: bir at nalı, bir aşık kemiği veya bir pabuç eskisi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 I, 61). × ***Tıpkı şimdinin minibüs şoförleri gibi, birbirlerini geçmeye, bir öndeki iskelede bekleyen yolcuları "kapmaya" çalışıyorlardı kaptan efendiler. Bu çekişmeyse, kimileyin deniz kazalarına yol açıyordu.*** (N. Güngör 1992 s. 116). × ***İsmayil'in tabutunda yatan, başı tıpkı bir keçi gibi boynuzlu, yüzü kıllarla kaplı bir ölüydü.*** (A. Ümit 1993 s. 167).

tıpkısı 'aynısı; gleichermassen' ***<tıpkı*** C. Brockelmann 1916 s. 212. × ***Bir gün teatroda Kraliça hazır olduğu halde, mabeyinci kıyafetine girip bir beyzade madamasının balkonuna vardım ve "Madam, Kraliça senin küpelerini pek beğendi. Tıpkısını sipariş edeceğinden bir görmek ister", dedim ise, Madam "Vay, Kraliça küpeleri beğenmiş." deyü kofalaklanarak, aniden çıkardı da teslim eyledi. Ben dahi alıp sırra kadem bastım.*** (E. Misailidis 1986 s. 699–700). × ***"Bu resimler de benim resmim olmadığı gibi, bu herif de hiç bana benzemiyor." "Nasıl benzemezmiş? Tıpkısı! İnkârdan gelmeyin, rica ederim, sizsiniz."*** (A. Nesin 1965 s. 14). × ***Yazınsal yaratıcıkla uğraşmayan bilmez: gerçekliğin tıpkısını romanda yaratabilmek yazınsal metnin iç dinamikleri yüzünden imkânsızdır.*** (E. Atasü 1996 s. 16).

tıpkısı tıpkısına 'tümüyle aynı' J.W. Redhouse 2006 s. 1232b. × ***Kadınların en yaşlısı kolunu, çapkın kızın boynuna attı ve çenesine eğilerek yüzüne baka baka: – Oyleyse, dedi, madem ki bu aklı verdin - Yoo! O işime gelmez... Tıpkısı tıpkısına!*** (A. Gündüz 1930 s. 76).

tıpkı tıpkısına 'tamamen aynı' × ***Dokuzlu bir Alman tabancası aldım... Paraya hiç acımadım. Elli, altmış kurşun yaktım. Benimki tıpkı tıpkısına asker talimi.*** (K. Tahir 1957k s. 138).

tıptıp 'mısır çöreği?; Polenta ?' × ***1942, 43, 44 yıllarında dışarıda da açlık vardı. Köylerde geceleri ışık, gündüzleri ekmek yoktu. Çocuk-***

ların ağlaması; mısır unundan tıptıp, buğday unundan börekti. Pıtırın da iki çocuğu vardı : "Ana, tıptıp!" diye ağlıyordu çocuklar. (Kepekten bazlamayı çocuklar yiyemez.) (İ. Balaban 1968 s. 175).

tıp tıp at- '(yürek vb.) küçük ve hafif biçimde atmak, çarpmak' × ***Meşguliyetlerile ancak biribirine karşı helecanlarını örtebiliyorlar... Tuhafı neresinde? Benim de yüreğim tıp tıp atıyor.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 272). × ***Hasan, aradığını bulamadıkça oldukça sıkılıyor, o zaman asıl sevgilisine çok benzeyen cambaz kızının resmini çıkarıp dakikalarca ona bakıyor, sonra bir kaç güne kadar gelecek olan Kurban Bayramı'nda cambaz kızı yine çadırında göreceği için yüreği sevinçle tıp tıp atıyordu.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 51).

tırabazan b. ***tırabuzan***.

tırabeza/tırabeze/tırapeze/tirebeze/trapetza/trapeze 'masa, yemek masası; Tisch' <Yun. ***τραπεζα*** (trápeza) a.m. G. Meyer 1893 s. 47, H. Eren 1999 417, A. Caferoğlu 1940 s. 206, Ch. Symeonides 1973 no. 219, Meninski 1680 I, 1166, Meninski 1680 II, 3093, R. Dankoff 2004 s. 264, J.W. Redhouse 2006 s. 1234b. × ***Mağazaya girdik ise ta ortada duran masayı (trapetzayı) ve masa üzerindeki boş tabağı gösterip...*** (E. Misailidis 1986 s. 440). × ***AZARYA: Ben ne Şamanto bilirim, ne Kamanto. Ben paramı istiyorum. (Azarya, iki mumun birini trapeze üstünde üfler).*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 152). b. ***dırabıza***.

tırabeze b. ***tırabeza***.

tırapeze b. ***tırabeza***.

tırabuşon 'burgu; Pfropfenzieher' <Fr. ***tire-bouchon*** G. Meyer 1893 s. 49. ××

tırabuzan/tırabzan/tırabazan/trabzan/terevzin/dırabızın/dirabzon 'merdiven trabzanı; parmaklık; şehir kapısındaki parmaklık' <Fa. ***darbazīn*** 'a parapet' H. Eren 1999 s. 407, 'graticcio di porta die Citta' Meninski 1680 II, 3103, DS 3890, 3917, 3937, J.W. Redhouse 2006 s. 1234b, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 378, 381. × ***Ali burnundan teneffüs ederek girdi. Sekaltında (papuşlukda)ki trabzana ellerini koyarak (dinle, sana ne tatlı haber getirdim, o kadar datlı kim dadından yinmez) dedi.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 192). × ***Cevdet efendi, merdiven parmaklığına asılmıştı. Trabzan babası sağlam olmasa, küpeşte ile beraber çoktan aşağıyı boylıyacaktı.*** (S.M. Alus 1934 s. 380). × ***Gamselesini trabzan parmaklığına asmış iken cebimde mahut paketi bulmuş.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 6). × ***Yeni bir sansıntıyla sendeleyerek merdivenin tırabzanına tutundu.*** (O. Hançerlioğlu 1960 s. 4). × ***Taşlıktan yukarıya doğru çift taraflı merdivenler çıkıyordu. Trabzanları altın gibi pırıl pırıl parlıyordu.*** (N. Eray 1990 s. 14). × ***Ben bu durumda, tırabzana tutunarak, dura dura basamakları çıktığımı çocuklarımın görmesini istemiyorum.*** (A. Nesin 1995 s. 18). b. ***dırabzan***.

tırabuzen/tarabuzen 'Trabzon; Trebisonda' <Yun. ***Τραπεζους.*** Meninski 1680 II, 3093, J.W. Redhouse 2006 s. 1234a. ××

tırabzan b. ***tırabuzan***.

tıraf et- b. ***dıraf et-***.

tıraf ettir- ‘döğen süren öküzleri geri döndürmek’ P. Belot 1929 s. 448, A. Tietze 1958 no 127. ××

tıragidiya ‘trajedi; Tragaedia’ <Fr. ***tragédie*** a.m. Meninski 1680 II, 3094. ××

tırağıs ‘kabuksuz tahıl; Art Weizengrütze, Grütze’ <Yun. ***τράγος*** ‘groats’ <Lât. ***tragos, tragum*** G. Meyer 1893 s. 58. ××

tıraka çatla- ‘şiddetli gürültü olmak; lärm ausbrechen’ J.W. Redhouse 2006 s. 1235b, TS 3800, Koşay-Aydın 1952 s. 131: ***tırakka*** ‘patlayıcı cinsten bir çocuk oyuncağı’ × ***Eydür iy bārī huẕā yā gör ki senüŋ menşüruŋ ile iş işlemezler diyüp bir āh itti oloḳ sā‘at bir ṭıraḳa çatladı ol ṭıraḳa heybetinden ne sancaḳ begi ḳaldı ve ne ketḫuẕāları ḳaldı.*** (Ebu‘l-Leyş es-Semerḳandī 1965 s. 174).

tırakla- ‘kapı ses çıkararak açılmak veya kapanmak’ × ***Şöyle bir taksim ettim. Neveser peşrevine meraklıdır. Gireceğimiz sırada kapı tırakladı, ben yerimden sıçradım, yüreğim ağzıma geldi.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 13). × ***Sonra sokak kapısı arkamdan tırakladı. Tekrar yollara düştük.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 170). × ***Fakat Topal hafızın çıkmasile beraber kapı da suratıma tırakladı.*** (a.e. s. 174).

tıraklan- ‘kapı ses çıkararak açılmak veya kapanmak’ × ***İlaçları çabuk al gel diye bağırdı. Ben önde, koca arkada kapının arkamızdan tıraklanmasını duymamazlıktan gelerek köşeyi döndük.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 33).

tırakona b. ***trahonya***.

tırak tırak ‘kapının açılma, kapanma sesi’ × ***Ertesi günü daha sabah uykusunda iken kapı tırak tırak... öttü. Davranmaya kalmadı, yine tırak tırak sarsıldı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 48).

tıraktur ‘traktör’ <Fr. ***tracteur*** a.m. × ***Kursda on beş kişiydik. Şeher uşakları da vardı... Lakin imtihamda ben üçüncü geldim. Ben şimdi tekmil tırakturların motorunu bir bir söker takarım.*** (O. Kemal 1954b s. 254).

tıram b. ***dıram***.

tırampacı ‘hayvan cambazı’ J.W. Redhouse 2006 s. 527a. ××

tırandaz b. ***terendaz***.

tırandil b. ***tirandil***.

tırapola b. ***trapola***.

tıraş/traş b.m. <Fa. ***terāş*** ‘saç, sakal kesme’ J.W. Redhouse 2006 s. 526a. ***traşa çeneden başla-:*** × ***“Yahu Mehmet Ağa, traşa çeneden başladık biz. Adını koyalım şu alacakları paranın, pulun?”*** (M. Makal 1971 s. 108). ***tırâşa git-:*** × ***Bilcümle on beş ulu begler hep anda şehīd oldılar. Yeŋiçerinüŋ çoġı trāşa gitmişdi. Şehābeddin Paşa yalŋuz ḳaçdı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 53). ***tırâş et-:*** J.W. Redhouse 2006 s. 526a. × ***Düşürmişdüm ḫaṭuŋ vaṣfında bir ḫöş ma‘nī-i nādir***

/ Bulup anı tıraş itmiş işitdüm ṣoŋra bir şā'ir. (Nev'ī 1977 s. 304). (Argo) 'boş yere uzun uzun konuşmak' H. Aktunç 1990 s. 282. ***tıraş ol-:*** J.W. Redhouse 2006 s. 526a. × ***Ömrümde berbere tıraş olmamışımdır. Elceğizlerim ne güne duruyor?*** (S.M. Alus 1944 s. 15). × ***Dimitro berber ihtiyarlamıştır ama yine lafı gediğine koymasını bilir: Kendisine tıraş olmaya ömrü ceddince gelmeyeceğini sezen, uzak memleketinde olduğu gibi bin cakayla bir iyilik etme dalaveresiyle bu eşrafsız adanın eşrafı olmaya yeltenen, ötekine berikine evvela güya iyilikler yapan, sonra da emirler vermeye kalkan Gebecioğlu'nun arkasından işte Dimitro berber böylece söylemekle intikam alır.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 119). × ***Ziba'dan Beyoğlu'na çıkan yokuşu türkü söyleyerek tırmanan Hikmet, bugünü de burada geçirmeyi, Melek'e uğrayıp tıraş olmayı düşündü; vazgeçti. -Tıraşı Ada'da Dimitro'ya olurum, dedi.*** (a.e. s. 158). × ***"Gözünü seveyim Haceli, tıraşını sonra ol! (Güvey girecek değilsin ya dürzü!) Bir tikim kuzunun kesilip yüzülmesinden ne olacak? Haydi aslan Haceli!.."*** (F. Baykurt 1959y s. 143). ***traşa tut-*** 'çok konuşmak': × ***Gazi: "Heç bir köyde böyle sevgiyle karşılanmadım" diye komşuları traşa tutuyordu.*** (F. Baykurt 1961k s. 115).

(Argo) **tıraş** 'boş yere uzun uzun konuşma, gevezelik' <Fa. ***terāş*** 'saç, sakal kesme', H. Aktunç 1990 s. 281. × ***-Ricama kulak asıp sakinleştiğin için aşk olsun... Ömrüne bereket, tam yiğit oğlu yiğit imişsin!.. -Tıraş kâfi!..*** (S.M. Alus 1934 s. 349). × ***Baştaki siyah fes de yeni kalıptan çıkmış... Geldi, kapıda beni tıraşa başladı, beraber çıktık, kahveye gittik...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 99).

tıraşla- 'demirin çapaklarını kesip düzeltmek' <Fa. ***terāş*** 'saç, sakal kesme' + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki. ××

tıraşlı 'traş olmamış' J.W. Redhouse 2006 s. 526a. × ***Salahattin Bey ertesi gün vazifeye ancak öğleden sonra gidebildi. Yüzü hala sarı ve tıraşlıydı. Evde Şahinde ile şiddetli bir kavga etmiş ve zihni büsbütün karışmıştı.*** (S. Ali 1937k s. 61).

tırfil b. ***tirfil.***

tırgırdat- 'laf üretmek' × ***Enayi, biz iç gözlem, içsel tartışma diyoruz, zatıaliniz inançlar üzerinden tırgırdatıyorsunuz.*** (M. Seyda 1966 s. 157).

tırhallı bir halli (bir halli tırhallı) 'sürüden ayrılmak yok, anlamında deyim' × ***Bütün dersler hep bir halli turhallıdır. Yani aynı mertebededir. Ancak Fransızca ve Riyaziyeyi bilmeyen Fransızca konuşamaz, hesap meselesi halledemez. Binaenaleyh cahilliğini derhal açığa vurur.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 245). × ***-Sürüden ayrılmak yok Cevdet beyciğim. Tırhallı, bir halli. Beraber içmezsen gönlümüzü kırmış olursun.*** (S.M. Alus 1934 s. 318). × ***-Ama yoldaşım ben sana bir şey diyeyim mi? Bunlar hepsi tırhallı bir halli. Hah işte o kadar.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 158).

tırhaz b. ***tırkaz***.

tırık I 'ishal, amel' M. Ohannesian 1925 s. 273, DS 3919. ××

tırık II b. ***teyin***.

tırıl I 'kumaş çeşidi; Drill, Scoffart' × ***Bir gün yine Atiye kötü kötü söylenirken Huvat elinde bir top tırılla içeri girdi. Atiye'nin, "O elindeki ne, lan?" demesine kalmadan, köyün ne kadar yetim dölü varsa Huvat'ın arkasından içeri gel ha etti. Huvat tırıl topunu Atiye'nin eline tutuşturdu.*** (L. Tekin 1984 s. 35).

(Argo) **tırıl II** 'şuursuz; züğürt, asabi, hiddetli' Meninski 1680 II, 3105, TS 3800, H. Aktunç 1990 s. 282, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 381. × ***Sanma o mestāne nigah-ı 'aşḳtandur / İnan vallahi ki açlıkdandur, tavsifine olacak (tırıl) şıklardandur.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 17). × ***-Kanunlar bile, bu çetrefilliğiyle adeta zengin sınıfın tarafını tutar: Bir dava düşün ki, dava olunanı haksız, fakat paralı; davacı tepeden tırnağa haklı, fakat tırıl. Yoksul müddei için davayı kaybetmek mukadderdir.*** (R. Enis 1947 s. 215).

tırılama 'müzikte ses titreşimi' <İng. ***trill*** a.m. ××

tırıminti b. ***tırmentîn***.

tırım tırım yırtıl- 'tırmalayarak yırtılmak' × ***Sözüm ona gönül eğliyelimderken taksiratlı başımı derde soktum. Yumak yumak saçlarım yolundu, alnımın derileri tırım tırım yırtıldı.*** (Z. Güvemli 1949 s. 124).

tırıngez b. ***terendaz***.

tırıngı Az. 'oyun havası' DS 3920. × ***Keçāl tırıngı çalıb başladı oynamağa ki: – Mān gālmāsāydim ağam ölüb getmişdi, onu mān diriltdim.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 199).

tırıs 'atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü' J.W. Redhouse 2006 s. 540b. × ***Denizden gelenler sobanın etrafında kendilerine yer açmağa uğraşıyor: -Tırısa, tırısa!*** (R. Enis 1947 s. 58). ***tırısa kaldır-*** 'atı tırısta yürütmek': × ***Murat, atın başını çevirmişti. Kağnı tekerlekleri gıcırdayarak ağır ağır çiftliğin ağıl tarafına ilerliyordu. Murat, Ceylan'ı tırısa kaldırdı.*** (M. Yesari 1928 s. 318). ***tırısa kalk-*** 'at tırısa başlamak': × ***İki hayvan bir de arabacı... Yısa boca, yısa boca Beyazıt Meydanına çıkarlar. Fakat beygirlerden çok arabacı terler... Onlardan çok da müşteriler üzülür. Beyazıda gelince arabacı yerine çıkar oturur. Hayvanlar da tırısa kalkarlar.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 23). × ***Üzengiye ayağını koyunca sıçradı üstüne. Dizginleri toplayıp, fışkayı usulca çaldı ata. Hayvan hemen tırısa kalktı***. (İ. Balaban 1968 s. 351). ***tırıs git-*** 'acele gitmek' DS 3920, J.W. Redhouse 2006 s. 540b. ***tırısı topla-*** 'uzaklaşmak; abziehen': × ***"Hasan Bey oğlum, seni severim, çok aşındırma bu eşiği bak. Laf çıkar, temizleyemezsin sonra. Hadi git güle güle" Hasan Hüseyin tırısı topladı. İçinden, az uzaklaşınca açıktan söve saya geçti, gitti.*** (V.O. Bener 1957 s. 128). ***tırısı tut-*** 'kaçmak, uzaklaşmak': × ***Gazino tarafına doğru hızlı hızlı yürüdüm; öteden kıvrıldım. Yan kapıdan haydi dışarı. Tırısı tuttum.*** (S.M. Alus 1944 s. 26). × ***Üç arkadaş hemen daireden tırısı tuttuk. Köprüye indik. Şirket vapuruna bindik***. (S.M. Alus 1944 s. 97).

tırız 'yırtmaç, dilmeç; klin, Einsatz im Hemde' O. Blau 1868 s. 306, DS 3921. ××

tırkaz/tırhaz 'kapıyı arkasından kapamak için kullanılan tahta veya demir sürgü' <Erm. ***dṙgoc*** 'bar on door' Meninski 1680 II, 3101, DS 3921, TS 3800, J.W. Redhouse 2006 s. 1237b, ZTS 191, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 382. × ***Bir işi işleme sonun saymadan / İyi hisabet yap kimse duymadan / Evini barkını hırsız soymadan / Kapıya vurmalı tırkaz demişler.*** (D. Dilçin 1945 s. 22).

tırkazla- 'kapıyı sıkıca kapatmak' <***tırkaz*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. Balhassanoglu 1904 s. 129, 3922, TS 3801, Meninski 1680 II, 3101. ××

tırlat- 'sapıtmak, normal davranmamak; überschnappen' × ***Koğuş kapısı kapanınca Nazan susup bu kez marş söylemeye başlıyor. "Tırlattı galiba" diyor biri. Elimizde değil, acıyoruz.*** (S. Soysal 1979yı s. 121).

tırlık 'pamuktan yapılan kalınca iplik ve bu iplikten yapılmş çuval' DS 3923, ZTS 191. × ***Şalvarı tırlıktı. Kirden rengini yitirmiş, boz bir renk olmuştu.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 299).

tırmaç 'ip, urgan' <ETk. ***tarma-/tırma-*** 'tırmalamak' G. Clauson 1972 s. 550 + fiilden nomen instrumenti yapan ***-(a)ç*** eki, b. ***aktaraç/akdaraç*** ⊡. DS 3923: ***tırmaçla-*** 'yükü sırta bağlamak' × ***Bular eydür köyümüz uş yaḳındur / İp ile boynuŋa tırmaç taḳındur.*** (Şeyẖoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6189). b. ***dırmaç, dirmaç.***

tırmaçla- b. ***dırmaçla-***.

tırmak b. ***tırmık II***.

tırmala- b. ***dırmala-***.

tırman- b. ***dırman-***.

tırman- '(geçişli ve geçişsiz) tırmanmak; klettern' J.W. Redhouse 2006 s. 1238a, H. Vámbéry 1901 s. 161. × ***Nerdübānlar ḳurup ḥiṣāruŋ bedenlerine kendülerin atup dırmanup ḥiṣāruŋ üzerine çıkup bedende olan kāfirleri ḳırup şehrüŋ içine girdiler.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 66). × ***Dağı tırmandıkça yol fenalaştı. Kemal-i müşkülatla adım atan altımdaki hayvan inlemeye başladı.*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 288). × ***Bu gece yatdığımız oḍanın penceresine ḫaricden ṭırmanmaḳ cür'etine ḳadar varır. Böyle deli fişek görmedim!*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 177). × ***Emeti ninenin yetimi, davarı önüne katmış her adımda, bir ihtiyar adam gibi öksüre öksüre karşı sırtları tırmanıyordur.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 27). × ***Kurumuş tarlaların üzerinde yürüdükten, hafif bir sırtı tırmandıktan sonra yarısına kadar açık duran paslı bir demir kapıyı geçtim.*** (S. Ali 1935 s. 174). × ***Küçükken kimbilir ne düz duvara tırmanan yaramazmış!*** (N. Meriç 1951kt s. 57). × ***Gelini Senem, sırtında su tuluğuyla soludu geldi. Kuyunun beri yanındaki yokuşu tırmanırken yanık yüzü kıpkırmızı kalmıştı.*** (F. Baykurt 1967k s. 34). × ***Dizlerine dayana dayana tepeyi tırmanıyor, dua ediyordu.*** (T. Apaydın 1991 s. 315). ***tırman- tırnakla-:*** × ***Yakacak toplamışlardı; kuru dal, karga dalı. Yokuşa tırmanan, tırnaklıyan tek bir araba vardı. Köyün Kel Ali'si, Sazaklı Kel Ali.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 148). b. ***dırman-***.

tırmaş- b. ***dırmaş-***.

tırmaş-dolaş ol- Az. 'sarmaş dolaş olmak, sarılmak' × ***Çünki ilanlar bir-birinä dırmaş-dolaş olub elä süpürläşirdilär ki, vurmaġ çätindi, häm dä ki gözündän.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 135).

tırmentîn/ tırıminti 'terebentin, neft; Terpentin, Terpentinbaum, pistacia terebinthus' <Yun. ***τερέβινθος*** G. Meyer 1893 s. 35, Meninski 1680 II, 3102, J.W. Redhouse 2006 s. 538b, Kahane-Tietze 1958 no. 667. ××

tırmık I/tırmuk I 'tırmık, çizik, bere; tırnak beresi; Kratzen, Kratzwunde' <ETk. ***tarmaḳ*** 'pençe' [***tarma-*** 'tırmalamak' + fiilden isim yapan ***-ık*** eki, b. ***acuk/acık I*** ⊡. G. Clauson 1972 s. 549, TS 3802, J.W. Redhouse 2006 s. 1238a. × ***Tarlalarda tırmıklar, sırıklar, kabarcıklar, kızartılar keşfediyordum.*** (C. Şahabeddin 1335 s. 33). × ***Kenarlarda tırmık tırmık bazı izler vardı. Greyderler gelmiş olmalıydı buraya kadar.*** (F. Erdinç 1973 s. 95). b. ***dırmık I***.

tırmık II/tırmuk II/tırmak 'tırmık tarla ve bahçe aleti; Egge' <***tırmık I.*** O. Blau 1868 s. 306, 'Egge', ZTS 191. × ***Zaten bir göz bir şey olan evin orasını burasını koşum kayışı, orak, eyef, tırmık, dirgen, daha başka çift araçları dolduruyordu.*** (F. Baykurt 1955 s. 100). × ***Hemen, bugünden tezi yok, toprağın üzerinden bir tırmık geçiririz. Sonra bir dozerle düzeltiriz tarlayı.*** (İ. Tarus 1961 s. 104). × ***Tırpanı tırmığı alıp ekin biçmeye gittiler.*** (T. Apaydın 1991 s. 316). b. ***dırmık II***.

tırmık at- 'tırmıklamak' <***tırmık I*** + ***at-***. × ***Belediye kavasının esnaftan korkması ihtimali olduğu gibi polisin de hırsızdan ödü patladığı ve Meclisin nazırdan titrediği de vakidir. Kedi tırmık atınca köpek korkar, farenin fazla iricesinden kedi yılar. Hülasa karşılıklı herkes, her mahluk birbirinden korkar.*** (R.H. Karay 1939a s. 65).

tırmuk I b. ***tırmık I***.

tırmuk II b. ***tırmık II***.

tırnak b.m. <ETk. ***tırŋaḳ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 551, nomen instrumenti için b. ***apuldak*** ⊡. H. Eren 1999 s. 407. ***bir dırnağı ola bilme-*** 'değer olarak birinden çok aşağıda olmak': × ***A balam, sän özünä artist deyirsän? Sän yüz il ġanġal otlayasan, Mazandaranskinin bir dırnağı ola bilmäzsän.*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 219). ***tırnağına kadar*** 'tümüyle, baştan aşağı': × ***Dikişini kendi diker. Hangi birini sayayım! Allah için tırnağına kadar ev kadını.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 105). × ***-Enişte alimallah haklı, yerden göğe hakkı var. Molla bey tırnağına kadar insan evladı, yürekli, vicdanlı erkek.*** (S.M. Alus 1933p s. 151). ***tırnağını koklatma-*** 'hiçbir şey vermemek, esirgemek': × ***-Hıh, sanki ben onlara pek bayılıyorum. İsteseler de ben ister miyim sanıyorsun? Tırnağımı koklatmam hiçbirine. Kimmiş sanki onlar, kimmiş?*** (Füruzan 1981 s. 22). ***tırnağını tak-*** 'ele geçirmeye karar vermek, kafayı takmak': × ***-O beyi memleketten kardeşleri gelmişler, almışlar, götürmüşler, bende ev yok… Bu açıkda kaldı… Ennihayet Fıtnat tırnağını takdı. Bu defa o çekmeğe başladı.*** (Aḥmed Räsim 1340 s. 47). ***tırnak çal-*** 'eşelemek; scharren, Pferd': × ***Ahıra yaklaşınca Ceylan'ın neşesi gelmişti. Başını sallıyor, kah tırnak çalarak,***

kah kıç oynatarak keyifli keyifli kişniyordu. (M. Yesari 1928 s. 310). × ***Bir taşın üzerine oturmuştu. Ceylan da tırnak çalarak, hemen her silah sesinde kulaklarını kısıyor, vakit vakit kişniyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 277). ***tırnak kadar*** 'çok az, çok küçük': × ***Bana bak dedi, lakırdıyı söylerken ölç de söyle. Öyle alçaklık falan karıştırma. Yavrumun bu işte tırnak kadar suçu yok.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 156). ***tırnaklarının ucunu gösterme-*** ***'tümüyle örtülü olmak, mutaassıp olmak':*** × ***"Höyytt!.. Burasına Tokaköy derler Usta. Burda her evde bir sofu vardır. Bizim köyden bin beterdir. Karılar dırnaklarının ucunu göstermezler.*** (F. Baykurt 1961o s. 268). ***tırnak tutturi***şleri yoluna koymak, bir yerde geçimini sağlayacak duruma gelmek': × ***Üseyin Ağa ölmüş, Kara beyin de oğulları topraklara eyice sahap olmuş. İreli geri, birez koşmuşuz emme, heç dırnak tutturamamışız.*** (F. Baykurt 1961o s. 238). ***tırnak yeri bul-*** 'küçük bir hata bulmak; einen kleinen Fehler finden' TS 3803: × ***Ḳomadum ẕerrece ḥaşv-i zā'id / Bunda tırnaḳ yeri bulamaz ḥāsid.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 25). b. ***dırnak***.

(Argo) **tırnakçı** 'yankesici; Taschendieb' <***tırnak*** + ***-çı*** isimden isim yapım eki. H. Aktunç 1990 s. 282. ××

(Argo) **tırnakçılık** 'yankesicilik' <***tırnakçı*** + ***-lık*** isimden isim yapım eki. H. Aktunç 1990 s. 282. × ***"Bu ses nereden geliyor? Artık İstanbul'daki iki üç yaşındaki çocukları da mı tırnakçılıktan içeri tıkıyorsunuz? Yaşasın be!" diye bağırmıştı.*** (Füruzan 1982g s. 70). × ***-Malbora satmak da iş mi? -Zafer tırnakçıdır üstelik. -Bizim kaydımız dosyalardan taşıyor.*** (Füruzan 1982g s. 85).

tırnakip/ tırnakop 'kazma, iki yüzlü çapa' <Bulg. ***t'rnakop*** 'Reute, Rodehacke' A. Tietze 1957 no. 225, DS 3923, ZTS 191. ××

tırnakla- 'tırnakla ezmek, sıkıştırmak' <***tırnak*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. J.W. Redhouse 2006 s. 1238b. × ***Kulak çekmenin daha hunharanesi olan kulak kıkırdağını tırnaklamak.*** (Aḥmed Räsim 1927 s. 34).

tırnakop b. ***tırnakip***.

(Argo) **tırnaksız** 'fırsatçı' <***tırnak*** + ***-sız*** isimden isim yapan yokluk eki. H. Aktunç 1990 s. 282. × ***-Benim de bellenecek bir bağım vardı ya... dedi, neyse. Demek hemşerinizin fabrikasını diye geldiniz. İyi ettiniz ya, hemşeriniz tırnaksızın biridir. İş çıkacağını pek ummam.*** (O. Kemal 1954b s. 32).

tırpan I/turpan 'ekin biçmeye yarayan uzun saplı bir çeşit orak; Sichel' <Yun. ***δρεπάνι*** a.m. H. Eren 1999 s. 407, A. Caferoğlu 1940 s. 208, G. Meyer 1893 s. 59, ZTS 191, J.W. Redhouse 2006 s. 1236a. × ***Ḳotandaki benim işim majgalıdır. Ḳotanı açdıgdan çayır, tarla, tırpannan biçdik.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 115). × ***Tavında yetişen arpanın maşallahı var. İki çalmada tırpanın ağzını döndürüyor, çekiçleme, kayarlama derken iş ağır gidiyordu. Böylece bir hafta yoluştular.*** (H. Olcay 1951ak s. 39). × ***Sanki aynı adamlar şimdi burada bilardo oynuyorlardı. İçlerinden biri, ıstakasının ucunu — tırpanını bilemek üzere işine ara vermiş bir ölüm timsali — yüzünde bir ciddiyet ifadesiy-***

le tebeşirlerken, öteki bilyasını yuvarlamış, kader ve talihin kararını bekliyordu. (Z.O. Saba 1956 s. 28). × ***Tırpanı şöyle bir seferde burkacaksın.*** (F. Baykurt 1971t s. 352). × ***Onlar karakol aynaları, telsiz cihazları, itleriyle, mitleriyle, yağmurlukların içinde soyulcanlar gibi, Sarı'nın evini sin sin kuşatarak Dürü'mü bulurlar da, ben tırpanımı bulamam mı? Tırpanımı buldum deyim sana. Yolladım Demirci Acara'ya deyim sana!*** (a.e. s. 334). × ***Tırpanı tırmığı alıp ekin biçmeye gittiler.*** (T. Apaydın 1991 s. 316). × ***Dayım, daracık tarlalarında boy atmış darı, buğday başaklarını, arpa, darı, gılgıl ve yulafları, yine kendi elleriyle yaptığı bu keskin orak ve tırpanlarla biçiyordu.*** (M. Margosyan 1996 s. 105). Krş. ***tırpış***.

tırpan II 'güreşte bir teknik' <***tırpan I***. ×***Tırpan: sağ veya sol ayak içile karşımızdakinin bize yakın olan ayağının bileğine veya baldırına iç ve yan tarafından vurmaktır.*** (M.H. Biç 1944 s. 24).

tırpan at- 'topluca yok etmek; vurmak; çok yemek, silip süpürmek; hingen terminus' <***tırpan*** + ***at-***. DS 3924. × ***-Ben çok seviyoğ parmakla yemek. Ne zaman çatal alıyoğ, hiç tatlı kaçmıyoğ! Diyerek boyuna su içmekte, durmadan köfte tabağına tırpan atmakta idi.*** (S.M. Alus 1934 s. 109). × ***Rıza, "Ne kadar süt verelim hanım?" diye sorunca hanım bana, "Hey avanak, bana süt mü lazım... Bizim muradımız sensin!" deyip sarılmış. Karı alaturkanın ustası olduğundan, bir tırpan atıp Rıza'yı minderlerin üstüne devirmiş***. (Aziz Nesin 1960g s. 50).

tırpana/tırpane 'yan kanatları vücuduna yapışık, uzun kuyruklu iri bir balık; Art Haifisch' <Yun. ***δρεπάνι*** 'tırpan' veya ****δρεπάνα*** H. Eren 1999 s. 407, Ch. Tzitzilis 1987g no. 532, G. Meyer 1893 s. 25, J.W. Redhouse 2006 s. 1236a. ××

tırpane I b. ***tırpana***.

tırpane II 'matkap kolu' <Yun. ***τριπάυς*** 'Bohrer' A. Tietze 1955 no 265, DS 3924. ××

tırpanla- × ***Karşısısına çıkan ya da çıkmayan, oyuncu ya da değil, kim olursa olsun, hakeme ve orda bulunanlara çaktırmadan tırpanlamakta da fevkalade mahir olduğundan ilaveten Tırpan namını da haketmiştir.*** (A. Nesin 1972i s. 225).

tırpış 'tırpan' × ***Zakey kapının ağzına geldi, baktı Uluguş'a. Tırpışı eline almış, onu, çocukların yaptığı çapıt gelin gibi havaya kaldırmış, hem seviyor, hem soruyor: "Değil mi tırpışım? Değil mi***? (F. Baykurt 1971 s. 354). × ***İkiye, dörde, sekize katladı poşuyu. "Tırpışımın el dutacak yerini çılbacık koymak olmaz!.." dedi. Tırpışın el tutacak yerine sardı poşuyu.*** (a.e. s. 355). Krş. ***tırpan***.

(Argo) **tırs-** 'korkmak' H. Aktunç 1990 s. 282. × ***"Nah şampiyon olursunuz! Dua edin ulan Baba Hakkı'ya... Hakemler bile tırsmış herifften, kalenin önünde osursanız penaltı veriyorlar!"*** (A. Yurdakul 1989 s. 247). × ***"Daha beter. Yaşlı Rumlar var ya. Hani çocukları tırsıp Yunanistan'a filan kaçmış olanlar. Onları korkutup evlerini yok pahasına elde etmeye çalışıyor."*** (A. Ümit 1996 s. 140).

tırsalan- 'sallanmak, silkinmek, sich schütteln' <Bulg. ***t'rsam, t'rskam*** 'schüttle hin und her, rüttle' DS 3924. ××

tırşık 'ekşi pancar çorbası' I.A. Orbeli 1957 s. 356, DS 3924. ××

tırta kapıya, haşıl bacaya '?' × ***Kalktılar kardeşler. Herle çorbası vardı gene. –Tırta kapıya, haşıl bacaya, dedi Ferman. İç herleyi hemen acık.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 111).

tırtamaklı 'pürüzlü, tırtıklı' × ***Muhallebici dükkanının camekanına arzu dolu birer göz atıp kirli bardakları yıkamakla meşgul çırağa bir aşinalık savurduktan sonra geldiler, dubalardan birinin tırtamaklı demir parkesi üstüne uzandılar.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1953 I s. 56).

tırtar b. ***tırtıl***.

tırter 'şarap tortusu; Weinstein' <İt. ***tartaro*** G. Meyer 1893 s. 35. ××

(Argo) **tırtıkla-** 'çalmak' H. Aktunç 1990 s. 283, DS 3924, F. Steinherr 1932 s. 195. × ***-E, babanın da ağzına bakılırsa İskender, Şefik Beyden epey para çekmiş. Bir –iki bin lira kadar tırtıkladı galiba.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 160).

tırtıl/tertil/tırtar/tırtır 'kelebek tırtılı' <Erm. ***t'rt'ur*** 'caterpillar' H. Eren 1999 s. 407, I.A. Orbeli 1957 s. 374, M. Ohannesian 1925 s. 273, Meninski 1680 II, 3098, DS 3925, TS 3803, Rus. ***tırtır*** 'schadliche Raupe auf Weinreben' M. Vasmer 1958 III,161, J.W. Redhouse 2006 s. 1236a. (Argo) 'asalak' H. Aktunç 1990 s. 283. ××

tırtır b. ***tırtıl***.

tırt tırt 'makine sesi taklidi' × ***Çocuk zenbereklenmiş gibi yürümeye başladı ve tıpkı Seyit Efendi gibi sallana sallana mermer merdivenlerden çıktı ve söze başladı ve bir makine gibi bir hamlede tırt tırt bir şeyler söyledi.*** (S.E. Ertem 1931 s. 188).

tıruni 'iskemle' <Yun. ***θρόνος*** [throni, troni] 'Stuhl, Sessel' A. Tietze 1955 no 86, Bulg. ***tron*** 'throne, seat in the church' N.G. Paspati 1870 s. 514, DS 3925. ××

tıs 'ölüm sessizliği; totenstille' × ***Evin içinde çıt yok... Daha yaklaşıp eniştenin oda penceresinin önüne geldi. Her taraf tıs... Her taraf zindan...*** (S.M. Alus 1933p s. 119). ***tıs çıkma-*** 'hiç konuşmamak': × ***-Para var mı ki sigaraya ayıracak. Şimdilerde fabrikaya ucuzuna kız çocuğu almaya başladılar. Tısımız çıkmıyor. Bir de sigara...*** (Füruzan 1972k s. 171). ***tıs yok*** 'hiç ses yok': × ***Bu saatte gündüzden pek yorgun düşen harmancı Çingeneler çoktan yatmışlardı. Elli, altmış adım kadar ötemizdeki çadırlarda tıs bile yoktu.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 4). × ***Hala kimsede tıs yoktu. Nefes alıp vermekten korkuyorduk.*** (H. Aytekin 1945 s. 41). × ***Çaylarımızın fırt fırt sesi duyuluyor, tıs yok.*** (M. İzgü 1992 s. 173).

tısbırıg Az. ***'tısbaga*** 'kurbağa' kelimesinin bir varyantı olabilir; Schildkröte' ××

tıs gabiye 'sarı kavun' × ***Gözlerine Ali mili çekilesice bizim gelini bilirsin: Çadır gazzāna benzer, çöp kimi ḫıra, v'ahv'ah yüzlü, tıs g'abiye kimi, kirtik g'ader yüzü var.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 374).

tısıla- '***tıs*** sesi çıkarmak; ağır yük altında iniltiye benzer sesler çıkarmak' DS 3925, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 382. × ***Derken kar yağmaktan yoruldu. Rüzgar duruldu. Bahar geldi. Tarlalar göverdi. Köyün yaşlı leyleği tısılaya tısılaya gelip pınarın başındaki palamut ağacına yuva kurdu.*** (L. Tekin 1984 s. 45).

tısıl tısıl/tısır tısır 'burnu tıkanmış, nezleli kimsenin nefes alırken çıkardığı ses' DS 3926. × ***İyice yorulmuştu. Varması gelmesi, on saatlik yoldu. Ve yayandı. Ağzının içinde bir kinin acılığı vardı. Ağda gibi de bir uyku gözlerinde. Köy, tısıl tısıl uyuyordu.*** (F. Baykurt 1961ı s. 122). × ***Tısır tısır buraya kadar geldikten sonra dönüp gitmek niye… Hem nereye gidecekti? O çok uzaklarda kalmış, ansımak bile istemediği yatağa mı?*** (Ç. Altan 1976v s. 24). × ***"Eh be babalık, geçeceksen geç hadi, yolu kapatma!" Tısıl tısıl soluyan, iri kıyım, kalın enselinin biriydi.*** (M. Başaran 1992 s. 9).

tısır tısır b. ***tısıl tısıl***.

tısik 'dut kırıntıları' ××

tıskit 'zayıf, cılız' × ***Cemileye nefretle bakan Meryem: -Tıskit, dedi. Ayağına gelmiş bir kısmet… Şu senin deveci beni almaz mı kız? –Seni ne yapsın kuru cenabet…*** (O. Kemal 1954b s. 19).

tıştir/tiştir 'iki yaşında keçi; kısır keçi' Kürt. ***tychtour*** 'bir yaşında keçi', Jaba–Justi 1879 s. 100, I.A. Orbeli 1957 s. 357, DS 3940. ××

tıtırak 'çok gen; poligon' DS 3927. ××

tıvga 'çocuğu yaşamayan kadınlarda görülen bir hastalık' DS 3927, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 382. × ***"Herifi başında olmayan evde çocuk yaşar mı anam. Gelen döküyor tıvgasını, giden döküyor eve. Erkek isterim kapıya durup da tıvgalıları eve dıkmayacak."*** (M. Makal 1957k s. 19). × ***Dedi ki bana o nur yüzlü: Daha önce beş altı çocuğun ölmüş. Hakkın lanetlisi tıvgalı karılar senin çocukların kırkı çıkmadan evine dolup tıvgalarını dökmüşler.*** (a.e. s. 20).

tıvgalan- 'tıvga hastalığına tutulmak' <***tıvga.*** × ***"Bilme mi anam, hoca olur da bilme mi? Millet bir olmuş ki kele. Sözgelimi demiyorlar ki üç çocuğum öldü, dört çocuğum öldü, tıvgalandım, varmayım elin kırklı kadınının evine."***(M. Makal 1957k s. 20).

tıvgalı 'tıvgası olan kadın, çocukları yaşamayan kadın' <***tıvga.*** × ***"Tetanoz mu? Yedi yıl geçmeyince yıkar mıyım çocuğumu?" "Tetanoz… Haydi sen tıvgalısın diyelim, yedi yıl sonra yıkayon çocuğunu. Ama nerede görülmüş yaşına yetmeden çocuğun yıkandığı.*** (M. Makal 1957k s. 19). × ***"Herifi başında olmayan evde çocuk yaşar mı anam. Gelen döküyor tıvgasını, giden döküyor eve. Erkek isterim kapıya durup da tıvgalıları eve dıkmayacak."*** (M. Makal 1957k s. 19). × ***Dedi ki bana o nur yüzlü: Daha önce beş altı çocuğun ölmüş. Hakkın lanetlisi tıvgalı karılar senin çocukların kırkı çıkmadan evine dolup tıvgalarını dökmüşler.*** (M. Makal 1957k s. 20).

tıvıştı 'söylenti' × ***Kışlaya geldi, irkiltici bir başka haber: Binbaşı Erkanlı gece Ankara ile görüşüyor, öğrendiğine göre bugün yüksek***

komutanlar Savunma Bakanlığı'nda toplanacaklarmış, çağıran bakanın ta kendisi, Ethem Menderes! 'Mahiyeti meçhul' bir toplantı, Ankara'dakilerin ağzının tıvıştısı hiç yüreklendirici sayılamaz, acaba diyorlarmış hükümet subaylar arasındaki kaynaşmalardan 'haberdar' oldu da komutanlardan hesabını mı soracak? (A. İlhan 1982 s. 287).

tıyan b. ***tığan***.

-tıynet/-tiynet 'yaradılışlı, mizaçlı' <Ar. ***ṭīnet*** 'yaradılış, huy' J.W. Redhouse 2006 s. 1268b. × ***Karşında duran zevcem Ömer Numan Bey benden evvel ifrit-tıynet bir kadına düşmüş. Görmediği hıyanet, çekmediği mezahim kalmamış.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 646). × ***Ne adi ruhlu, süfli yaradılışlı adamlar; ne sefil, rezil insanlar!.. Bu tıynette olduklarını bilseydim, yüzlerini ilk gördüğüm gün suratlarına tükürürdüm.*** (S.M. Alus 1933p s. 188).

tıza/tize b. ***dıza***.

tızılda-/dızılda- 'mırıldanmak, homurdanmak; brummen' Meninski 1680 II, 2212, J.W. Redhouse 2006 s. 935b. ××

ti 'işte' TS 3803, J.W. Redhouse 2006 s. 470a. × ***Niceler geldi didi ben fülânam / Ti ṭoprakda yatur eydür yalanam.*** (Şeyhoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6946).

tiç b. ***teşt***.

ti'ye al- 'alaya almak' × ***Kalkıp Meryem'e keyif için mi gittim zannettiniz? Yok efendim, o da anlaşılan Hasan suratsızına abayı yakmış! Gözünden anladım. Bir deliğe tıkılırsa, görür gününü. Denize karşı köpekler gibi sevişmeye benzemez bu iş. Oyuncak değil. Fakat ne var, kimse düşünmüyor. Ben söylüyorum, üstelik tîye alıyorlar.*** (A. İlhan 1953 s. 131). × ***Bütün küfürleri, sıra sıra meşaleler halinde tutuşturuyor; zındıklığın çıplak aydınlığında, Allah'a da, Peygamber'e de, Kuran'a da ver yansın ediyorduk. Hocaları ti'ye almaya, çocuklarla dövüşmeye başlamıştık.*** (A. İlhan 1957z s. 263). × ***"-... Zizi Teğmen', şirin; 'Zizi Yüzbaşı", ala; 'Zizi Binbaşı' eh, orta şekerli: Rütbe yükseldikçe tadı kaçıyor bu işin, 'Zizi Albay' olmaz, olamaz, adamı tiye alırlar."*** (A. İlhan 1982 s. 287). × ***Oktay'ın gözlerinde her an, her şeyi 'ti'ye almaya hazır, hınzırca pırıltılar...*** (A. Yurdakul 1991 s. 99).

tibb-i ala 'mavi zanbak; adaçayı; Salbei' O. Blau 1868 s. 302. ××

tibili I 'bir kuş; ein Vogel' DS 3928. × ***Kuyrukkaldıran'lar, üveyik'ler, tibili'ler, bereketli tarlaları cıvıltılara boğarak, o kesekten o keseğe uçuyor, tanyerinde güneş, içi kan dolu yuvarlak bir küreyi hatırlatarak, yükseliyordu.*** (O. Kemal 1940e s. 59).

tilbi II b. ***telbiz II***.

tifil b. ***tilf***.

tifo/tifos 'tifo; Typhus' <İt. ***tifo*** G. Meyer 1893 s. 41. × ***Sağlık İdaresi tifodan, veremden daha bilmem nelerden ölenleri bir bir yazıyor da kuyularda telef olanları neden ölüm cetveline almıyor? Yoksa***

bunu ölümden saymıyorlar mı? (H.R. Gürpınar 1942 s. 16). × ***Onlar bunun tifo veya mananjit gibi bulaşıcı bir hastalık olmasından korkmuşlardı***. (K. Bilbaşar 1953 s. 39).

tifos b. ***tifo***.

tifos et-/tifoz et- 'tıkmak, tıkıştırmak; hinein stopfen' K. Emiroğlu 1989 s. 217. ××

tifoz et- b. ***tifos et-***.

tifrin 'yunus balığı' <Yun. ***δελφίυι*** 'Delphin' A. Tietze 1955 no 64, J.W. Redhouse 2006 s. 588b, 911b, DS 3928. ××

tifti- 'tiftiklenmek, eskimekten kumaş kabarmak, ipleri ayrılmak' J.W. Redhouse 2006 s. 569b. × ***Paltom zamanla birçok yerinden incelmiş, tarazlanmıştı. En çok da tiftimiş yenlerinden utanıyordum. Soğuktan pek koruduğu yoktu artık.*** (E. Öz 1960 s. 13). × ***Yağmur kara çevirmişti. Esinti kesilmişti. Tiftimiş, yoluk kar pamukları bulanık bir gökyüzünü inim inim yere indiriyordu.*** (a.e. s. 6). × ***İçerisi artık sıcak. Münir Cevdet Bey paltosunu çıkarıyor. Palto?.. Palto tiftimiş... tiftimiş, tiftimiş, dirsekler fırlayıverecek nerdeyse.*** (Füruzan 1972k s. 139). b. ***difti-.***

tiftik 'tiftik keçisinin tüyü' <Fa. ***taftik*** 'goats hair, resembling silk' J.W. Redhouse 2006 s. 569a, H. Eren 1999 s. 407, Kürt. ***t'yvt, t'yvtik*** 'Tuch', ***t'yvt, t'yvtik*** 'Kamelwolle' I.A. Orbeli 1957 s. 373, Meninski 1680 II, 2097, DS 3928. × ***Kirpās*** (metinde ***kirpāş) ve yüŋ ve tiftik yükinden iki aḳça alına*** (Ö.L. Barkan 1943 [986/1578] s. 38). × ***Ōlan da gendini çamış gatırıŋ guyröna bʿālar. Gatırıŋ götüne bi yavız gʿamçi vurur. ʿArabıŋ her tifdē bi dʿag başında galır.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 350). × ***Asıl bir keçinin kılını demir tarakla tarıyarak ince tüylerini almak suretiyle çıkan tiftik var ki ipek gibi oluyor.*** (M. Körükçü 1950 s. 97). ***Tiftik iki türlüdür: keçinin derisinden kırkılarak yapılan tiftiklere "filik" derler. Bu, o kadar iyi olmaz. Asıl bir keçinin kılını demir tarakla tarayarak ince tüylerini almak suretiyle çıkan tiftik var ki, ipek gibi oluyor ve asıl tiftik budur.*** (M. Körükçü 1950 s. 97). × ***İhsan Abidin bu keçileri şu şekilde tavsif eder: İrtifaları az, başları küçük, profilleri çukurlak, bedenleri geniş, tiftikleri salkımlıdır.*** (S. Batu 1951 s. 66). × ***Musa ağa çok zengindi ama çok iyi kalbli, çok da eli açıktı. Camiyi tekmil baştan başa kilim, tiftik postu, çaput haba donatmıştı.*** (A. Alp 1959 s. 82). b. ***diftik***.

tiftile merteği '?' × ***Sık sık salın kuyruk tezgahında oturuyor, konyak şişesini ağzına dikiyordu. Birdenbire tiftile merteği yerinden kurtuldu ve Ali'nin kafasına düştü.*** (R. Enis 1944 s. 245).

tih de- 'bezginlik ifade etmek' × ***Güzellik aşa gatılıp yinilmez Güssün! Senin huyun gözel olmalı. Herif yarın bir tih dedi miadın çıkar dokuza, uğraşsan da endiremezsin sekize.*** (F. Baykurt 1971t s. 112). ***-den tih de-:*** × ***Gülmüyorum inadımdan. Gülmem de! Gülecek ne işim var benim? "Kalk biraz dolaş!" diyor. "Dolaşmayacağım! Yata yata yanlarımı çürüteceğim!" diyorum. Hepsinden tümünden tih dedim. Hiçbirini sevmiyorum.*** (F. Baykurt 1970 s. 109).

tik b. ***dık II***.

tik- 'dikmek, ekmek' <ETk. ***tik-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 476-477, B. Atalay 1986 IV, 620. × ***Gül bahçasınnan içeri girdiler. Orda endirdiler. Mehribana ḫever verdiler. Mehriban geldi bu pırtıyı hamısın gızlara dağıtdı. Dedi ki herkeş götürüŋ, otaḫlarınızda biçiŋ tikiŋ.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 34). b. ***dik- I***.

tike 'kuşbaşı, lokma, parça, azıcık' H. Eren 1999 s. 409, DS 3929, TS 3803. × ***Yoḫ, sänä elä bir saz verim ki, gedib özü pul ġazansın, gätirib säni dä saḫlasın. Bu bir tikä uşağın danışdığı sözä baḫ.*** (Azärbaycan ḫalġ dastanları 1961 I, 59). ***tike tike*** 'parça parça': × ***Yoḫ, atam mäni tikä-tikä doğrasa da, onu tapıb dustaġdan buraxdıracağam...*** (Z. Hüseynova 2005 III, s. 167).

tikel 'çatal kazma' DS 3930. b. ***dikel***.

tiken b. ***diken***.

tikesi tazıya çatma- 'parçalarına tazı yetişememek, (mec.) paramparça olmak' × ***Häsän äl atıb tutdu Kaşkaş pählävanın kämärindän, götürüb elä vurdu yerä ki, tikäsi tazıya çatmadı.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 169).

tiki tiki 'cinsel ilişki' <Yun. ***tik*** 'fahişe' H. Aktunç 1990 s. 283. × ***"Gececiyim ben," diyor. Gece yasağında "icra-i sanat"tan girmiş içeriye. Az sonra binbaşı teftişe geliyor koğuşa. Aysel'i görünce az şaşırıyor: "Buraya neden geldin kız?" Aysel pişkin pişkin sırıtıyor. Binbaşı çıkar çıkmaz sövüyor ardından: "Neden gelmişim? Tiki tikiden geldim."*** (S. Soysal 1979yı s. 136).

tikiz 'gizli bakış' DS 3930, <Rom. ***dikava*** 'to see' N.G. Paspati 1870 s. 207. b. ***dikiz***. ××

tikri/tilki/tirki 'küçük çamaşır teknesi; küçük bakır leğen veya büyük yemek kabı' H. Eren 1999 s. 409, DS 3939, 3930, 3931, ZTS 193, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 384. ××

tikrü b. ***tigrü***.

tiksin-/tiskin-/titsin- 'irkilmek, uzaklaşmak, ürkmek' Meninski 1680 II, 2029, J.W. Redhouse 2006 s. 919b, 819a. × ***Pilläkänlä düşändä kimsä ġäfilcän onun ġolundan yapışdı. Nemät diksinib dayandı.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 34). × ***Sevincimden az kalsın ayaklarına kapanacaktım. Zira kadın kısmı fazla sırnaşıktan hoşlanmaz. Dünyanın en yakışıklı, en levend, en paralı erkeği olsa, tiksinir, nefret eder.*** (S.M. Alus 1944 s. 32). × ***Kocasından bir ölü yıkayıcı kadar tiksiniyordu. Fakat öyle iyi, öyle evcimen, öyle itaatli bir adamdı ki aynı zamanda ona acıyordu.*** (B.S. Kunt 1948 s. 98). b. ***diskin-***, ***ditsin-***, ***diksin-***.

tik takı değiştir- 'taktik değiştirmek; taktik wechseln' × ***Ben de daima her lakırdıyı tek cevapla keserk askerce kısa bir selam verip geçerim. Bu suretle kendini bana satamayınca tik takı değiştirdi.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 494).

til 'anahtar; Schlüssel' J.W. Redhouse 2006 s. 910a. × ***'Äşam keṛhaney kitliyecekdim. Dili yitirmişim.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 368). b. ***dil II***.

til b. ***dil III***.

tilbi b. ***telbiz II***.

tilf/tifil/tılf 'posa, tıfıl; résidu, marc' A. Barthélemy 1935 s. 87, A. Caferoğlu 1951 s. 280, DS 3931, 3913. A. Tietze 1958 no 27, Ö.A. Aksoy 1945 s. 672. ××

tilfil b. ***tirfil***.

tilikli 'üçetek denilen elbise' × ***Tefarik kutnudan delinmesiz giyinilmiş tilikli keleş yenli üçetek zıbın ve bağlama şalvar.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 326). × ***Üçetek enteri – Zıbın da denir. Tilikli, kavası yenli, keleş yenli, verevli diye çeşitleri vardır.*** (a.e. s. 328).

tilişdirme vur- 'güreşte rakibi devirmek için ayağını onun ayaklarına dolayıp bükmek; Ringkapmf terminus' × ***Üç gün, üç gecä güläşdilär. Oğlan aḥırda canın dişinä yığıb bir tilişdirmä vurub ġızın aṛhasın ġoydu yerä.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 I, 279).

tilişke 'kıymık' × ***Bu Balış da, - Mämmäḍhan boğazında tilişkäli sümük ġalmış kimi udġununca fürsäti fövtä vermäk istämäyän Murtuzov soruşdu.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 185).

tiliz b. ***telis***.

tilkav 'kekeme' H. Eren 1963 s. 117. ××

tilki I/tilkice/tilkicek 'kağnı kanatlarının tekerleklerine dokunmaması için eğsen üzerine konulan ağaç' DS 3931, E. Berneker 1924 I, 724, ZTS 192. ××

tilki II/tilkü 'tilki' <ETk. ***tilkü*** a.m. G. Clauson 1972 s. 498–499, O. Blau 1868 s. 221, H. Eren 1999 s. 408, Meninski 1680 II, 2126, TS 1153–54. × ***Ṭurur ḳaplana av bilen it temäm / Ḳaçar dilküden aṣlan olursa ẖam.*** (Ferheng–näme–i Sa'dī 1342 s. 22). × ***Av avlamaġa düriş aṣlanleyin / Sökel dilkü bigi uzatma boyın.*** (Ferheng–näme–i Sa'dī 1342 s. 28). × ***Tilkinin tekbaz olduğunu bildiğinden daima sak (uzak) durup, pençesinden sakınır imiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 150). × ***Ne kurnaz tilkidir o!*** (S.M. Alus 1934 s. 164). × ***Mesela efsanelerile meşhur olan Lafonten tilkiyi hilekarlığın, köpeği esaretin, kaplumbağayı sabrı sebatın, kurdu hürriyetin, merkebi hamakatın, tavusu kibri azametin sembolü olarak kabul ederler.*** (R. C. Ulunay 1941 s. 152). × ***Vay gidi tilki suratlı vay! Ne dolapçı herifmiş!*** (K. Bilbaşar 1941 s. 114). : × ***Vay, kopoğlu, kurnaz tilki... Vay! Utanmıyor da, be!*** (E.E. Talu 1937 s. 157). × ***Bilirdi tilkilerin, tavşanların fasulyeyi sevdiklerini. Ektikleri yeşerene kadar çayın bu geçesinde avlanmalı, bu muzur yaratıklarının köklerini kurutmalıydı.*** (R. Ilgaz 1981 s. 7). × ***"Ne oldu?" — "Tilki galiba." — "Ben görmedim." — "Tilkiydi, kaçırdık. Gel bak ayak izlerini görürüz şimdi."*** (C. Kavukçu 1998 s. 100). ***az tilki mi*** 'çok kurnaz, anlamında deyim': × ***-İyi söylüyorsun ya, koklamıyacağını bildiği için büyüye dayanıyor. Az tilki mi o kokmuş?*** (S.M. Alus 1934 s. 92). ***tilkiden süt sağ-*** 'çok cimri olmak': × ***"Eği-***

timbaşım, bunları direktörüm yolladı size. Sınava çekeceklermiş; Ali Vehbi öğretmenimle Nevvare öğretmenimizi çağırsınlar, ben de geleyim, bir ilgilenelim, dediler…" "Bunlar mı? Bu tilkilerden süt sağılır mı?" (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 47). ***tilki gibi*** 'kurnaz': × ***Ah enişte, ah o kafir papas!.. Abdülgaffar ağayı, tilki gibi ne çabuk gördü, burada olduğumuzu ne çabuk kestirdi.*** (S.M. Alus 1933p s. 146). × ***Görürsünüz piypiyler, piypiyler kalır mı hiç? Hepsi kanatlanır. Tavuklar da, bilirim. Bu yezitler tilki gibi onların düşmanıdırlar.*** (S. Şengil 1943 s. 96). ***tilki kavağa çıkamaz*** 'mümkün olmayan durumlar için kullanılan deyim': × ***Çıḳamaz tilki ḳavaġa ol / İremez hīle ile yıldıza el.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 104). ***tilki kuyruğu*** 'güreşte bir teknik': × ***Tilki kuyruğu: Üstteki sarmasını boşaltıp kündelemek için asıldığı sırada alttaki o yandaki elini ters kıvırarak üsttekinin omzundan veya çenesinden tutarak yere çeker.*** (M.H. Biç 1944 s. 45). ***tilki kuyruğu görün-*** 'boş söz söylenmek':× ***İVAZ: Doğrusu bu sözler hep güzel öğüt; hiçbir diyecek yok, âlâ ama tilki kuyruğu görünür de, sakın gücenmeyiniz, sözünüz gene kendinize yarar.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 10). ***tilki kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar, yedi seneden sonra yine kıvrık ve çarpık çıkmış*** 'insanın özünde olan değişmez, anlamında deyim': × ***Petro o sırada nadim olarak teşekkürden sonra artık hakkaniyete yüz tutacağını mütaahhüt oldu ise de bilemem artık, pek de emniyet olamaz, zira tilki kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar da yedi seneden sonra yine kıvrık ve çarpık çıkmış.*** (E. Misailidis 1986 s. 514). × ***Bunu islah etmek istedim ama timur havında döğülür. Tilki kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar da yine eğri çıkmış derler.*** (a.e. s. 690). ***tilkinin bakır pislediği / sıçtığı*** 'uzak, ıssız, sapa; entlegen' × ***Hem sen biliyor musun, eskiden siyasi sürgünler, tilkinin bakır pislediği sürgün yerlerinde bile türkü söylermiş. Yakayı bir sıyırdılar mı yeniden komitacılığa başlarmış herifçioğulları.*** (A. İlhan 1973 s. 29). × ***Şunu şunu şunu açıklayacak olursa onu sürgünden kurtaracağına söz veriyor. Ya da mühürlü imzalı bir kağıt, üstünde tilkinin bakır sıçtığı bir kasaba adı, çevresinde kargaların cirit attığı kara kara serviler.*** (A. İlhan 1973 s. 198). ***tilkinin güneşleneceği kıvamdaki hava*** 'ılık hava': × ***O vakitler sert adammış; şimdi etleri pörsümüş, yumuşak bir yüzü var, beli de boynu gibi bükük… O, ancak tilkinin güneşleneceği kıvamdaki havalarda bir sokak ötedeki mahalle kahvesine çıkar.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 15). ***tilkinin otuz iki faslı vardır, cümlesi tavuk üstüne*** 'herkes mizacına uygun olanla meşgul olur': × ***Tilkinin otuz iki faslı vardır, cümlesi tavuk üstüne ve ayının yetmiş iki faslı vardır topu da alıç ve armut üstüne.*** (E. Misailidis 1986 s. 273). ***tilki pahıra gedecek zaman*** 'uygun olmayan zaman': × ***Hāy hāy seni çepel bu hambalnan sen nēdirseŋ deye ağaşdarı çekdiler. Gız baḫdı ki tilki paḫıra gedecek zaman. Bu hambal döyül.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 117). ***tilki tilkiye, tilki de kuyruğuna buyur-*** 'herkesin sorumluluğu bir başkasına atmasını eleştiren bir deyim': × ***-Kalkın oğul, Karabey işit beni, açın şu ipi!.. -Tilki tilkiye, tilki de kuyruğuna buyuruyor. Ne biliyormuş onlar, ya bir şey düşürürler, ya kırarlar; sen aç sen.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 62). ***tilki uykusuna yat-*** 'yarı uyanık olmak': × ***Artık meydanda istedikleri***

gibi at koşturacak olanlar, gece avareleri ve şarkıları paramparça eden sarhoşlardı. Meydan tilki uykusuna yatmıştı. (O. Akbal 1946 s. 63). × ***Portakal renkli yarı ölü ışıkta, duvarlardaki çiçekler bize sanki daha yaklaşmışlardı. Usul usul bir tilki uykusuna daldık.*** (N. Eray 1990 s. 57). Krş. ***tavşan uykusu***. b. ***dilki***, ***dilkü***.

tilkice b. ***tilki I***.

tilkicek b. ***tilki I***.

tilkicilik 'yağcılık yapmak, yüze gülmek; Schmeichlerey, Liebkosung, Fuchsschwäntzerey' Meninski 1680 II, 2127. b. ***dilkü***.

tilkilen- 'yaltaklık yapmak; schmeicheln, liebkosen' Meninski 1680 II, 2127. b. ***dilkü***.

tilkilik et- 'tilki gibi davranmak' × ***Sen aslan eger dilkülük idesin / Bulardan nite ḳurtulubilesin.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 68).

tilkü b. ***tilki II***.

tille/telle 'ip' DS 3932, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 383, ZTS 192. × ***Sıra Hacı Misaile gelp üzerindeki urubaları soyarak yağma etmişler ve boğazına tille (tel) takıp hemen altından iskemleyi çekecekleri sırada acelen bir kavas yetişip...*** (E. Misailidis 1986 s. 286). × ***Hemen ipi boğazına telle edip ucunu zikr olan ağacın dalına bağlayıp da kendisini aşağı saldığı saat ağacın dalı dayanamayıp ta dibinden koptukta...*** (a.e. s. 560).

tillim 'eski, yırtık pırtık' DS 3932. × ***Gözleri çapaklanmış, dudağı çirkefe dönmüş. Dişleri sapsarı, inanın yüreğini kaldıran bir yağ da sarmış. Elinden yüzünden kir akıyor. Tillim paltosu da sırtında.*** (M. Makal 1950 s. 121).

tillim tillim 'yırtık pırtık' DS 3832. × ***Çifti İsa, kendisi sürüyor. Bacısı da onun sürdüğü yeri tapanlıyor kesekler kırılsın diye. Tapanın arkasına bir taş koymuş, çekiyor ön tarafından. Ayakları çıplak, baldırları görünüyor şalvardan. İçliğinin kolları tillim tillim... Yüzü kavrulmuş, derisi dökülüyor.*** (M. Makal 1950 s. 26). b. ***hillim hillim***.

tilpitiri/dilfitil 'saatçilikte zembereği delmek ve zembereğe tırnak açmakta kullanılan aygıt' <Yun. ***τρυπητηρι*** (tripitīri) a.m. A. Tietze 1955 no. 266, DS 3932. b. ***dilbidir.*** ××

tilsime sal- 'büyülemek; verhexen' b. ***tılsım***. ××

tilye 'ıhlamur' <Yun. ***τίλιο*** 'Linde' A. Tietze 1962 no 341, DS 3932. ××

tim I 'çarşı, Pazar; Markthalle, Bazar' × ***Timde bir dükyan dutdi.*** H. Vámbéry 1901 s. 210.

tim II '?' × ***O kadar bildik ki yüzü; içimde, yakınımda. Daha yakın günlerde arıyorum. Anımsayacak gibi değilim. Sanki belleğimin timi biryerlere takılmış.*** (M. Güler 1990 s. 28).

tîmârla- b. ***tımarla-***.

timin b. ***timinni***.

timinnağı b. ***timinni***.

timinni/timin/timinnağı 'İstanbul kilesinin 16'da biri; quatre-vingts, octante' <Ar. ***tumn*** 'sekizde bir' R. Dankoff 2004 s. 263, A. Barthélemy 1935 s. 94, A. Tietze 1958 no 32, Ö.A. Aksoy 1945 s. 672. ××

timon 'araba kolu' <İt. ***timón*** 'rudder' Kahane-Tietze 1958 no. 650, DS 3933. ××

timun 'kara erik' M. Ohannesian 1925 s. 165, DS 3933. ××

timür yol b. ***demiryol***, ***demiryolu***.

tin I 'ıslak, nemli; feucht' Balhassanoglu 1904 s. 129. ××

tin II b. ***din II***.

tin III/tingil 'tepe, zirve' DS 3934, Gürc. ***tini*** 'rock' E. Cherkesi 1952 s. 195. ××

tin IV b. ***teyin***.

tiner 'tiner, inceltici' <İng. ***thinner*** a.m. × ***Tarifinden Ruhi Efendi olduğu anlaşılan yaşlıca bir zat-ı muhterem, tiner şişeieri, boya tenekeleri, kutu kutu çiviler ve binbir türlü hırdavattan müteşekkil, gayrimuntazam yığınların arasında bir taburede oturmuş.*** (N. Ay 1991 s. 87).

AD. **tiŋgabak** b. ***dınkabak***, ***dingabak***.

tingedek düş- 'aniden düşmek' × ***Haydar buzağıyı kaçırdı elinden şaşkınlıkla: «Gı nineeee!.. Dedem geldi!» diye bağırdı. Cennet karının yüreği harp etti: «İnaaaa! Tingedek düştüm, o kadar bağrılır mı Haydar?»*** (F. Baykurt 1967k s. 174). × ***"Dürüüü!.." dedi havana. Tingedek düştü. Kaşık da düştü elinden.*** (F. Baykurt 1971t s. 179).

tingil b. ***tin III***.

tingir/tıngır 'küçük bakır kap' <Fa. ***tengīrē*** 'a brazen kettle, cauldron' F. Steingass 1930 s. 331, 330, 329, DS 3935, 3915. ××

tingoz I 'tokat, şaplak; Ohrfeige' <Yun. ***τίγγος*** a.m. Ch. Symeonides 1973 no. 215, H. Aktunç 1990 s. 283. ××

tingoz II/tinkoz/tinyoz 'alıngan, huysuz; empfindlich' DS 3935, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 383, K. Emiroğlu 1989 s. 217. × ***Bugün ben evden çıkıyorum Atacığım. –Hangi evden? –Bizim Köroğlu ile aramız açıldı. –Sebep? –Kayın pederin tinyozluğu.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 16). × ***Zavallı Nuricağız söylenir durur, emek zayi olmaz a birader dedim, amma da tinkoz herifmiş, ben senden para mı istiyorum diye gitmeğe kalktı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 113).

tinkoz b. ***tingoz***.

tinnov 'sıfır, hiç yok' × ***Yirmi kuruş yirmi bin taşın altında bugüne bugün. Dediğin gibi olsa bile, yani çay on kuruş olsa yine yok para. İş olmayınca metelik tinnov.*** (M. Makal 1957k s. 7).

tinsir- b. ***tıksır-***.

tin tin yürü- 'sarsıntılı yürümek' DS 3936. × ***Kısa boylu zat bir mikar sendeledikten sonra nihayet müvazenesini buldu. İçeridekilere bir nazar atfedip tin tin yürüdü gitti.*** (S.M. Alus 1933k s. 31).

tinton b. ***dindon***.

tinyoz b. ***tingoz***.

tip b.m. <Fr. ***type*** a.m. × ***Evet, bugüne kadar istediği bütün kadınları elde etmişti. Yalnız bu kez uğraşması gerekmişti. Koleksiyonuna yeni bir "tip" girmek üzereydi.*** (P. Celal 1985 s. 78).

tiparillo 'bir puro çeşidi; Art Zigarre' × ***Bir yandan elindeki kâğıdı inceliyor; bir yandan da havananın en ince kâğıt sarması tiparillosundan kesik nefesler çekiyordu...*** (N. Eray 1992 s. 10).

tipi b. ***dipi.*** H. Eren 1999 s. 408.

tipota 'hiçbir şey' <Yun. ***τίποτα*** a.m. × ***Memur olduğun işte ne kadar çalışırsan çalış, eğer seni tutacak bir el yoksa, ötekisi inşallah, maşallahtır. Bu üç yüz kuruşluk saadet hüması benim başıma da kondu. Arkası tipota.*** (H.R.Gürpınar 1340c s. 232). × ***(Ayaklarını göstererek) çürük potinlerimin altı yollara döküldü. Şimdi ikinci gelen zat yokluk orucunun üçüncü gününde bulunduğunu ispat ederse demek bendenize tipota, on para yok...*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 64).

tir I 'evlek' DS 3936. ××

tir II 'sırık, çubuk; Stange' J.W. Redhouse 2006 s. 618a. ××

tirad 'bir tiyatro oyununda oyuncuların bir defada söylediği parça; Tirade' <Fr. ***tirade*** a.m. × ***Butak, can damarına basılmış gibi adeta köpürdü: -Elbette hatırlıyorum. Elbette hatırlayacağım: İnanmazsan dinle! Ve "Darüttemsili Osmanî Heyeti"nin 1909'da oynadığı Ramses piyesindeki mabeyinci rolünün uzun tiradını bir solukta ezbere okudu.*** (B. Arpad 1974 s. 13). × ***Bu tiraddaki ahenk de bir başka idi.*** (a.e. s. 139).

tiramola 'haydi gemiyi çevirelim!' <İt. ***tiramola*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 652, 653, R. Dankoff 2004 s. 262. × ***Kalabalığı yarıp rıhtım kenarına çıkmış olan Kudret, volta ederken tiramolada bodoslamaya düşmüş bir kayık gördü.*** (R. Enis 1947 s. 78). ***alesta tira mola*** 'denizcilikte 'hazır ol' komutu' Kahane-Tietze 1958 no. 21: × ***"Alestaa tira mola!" deyince hepimiz yani denizciler -hepimiz deyince onların arasına kendimi de kattığım için göğsüm kabardı- yerlerimize koşar ve hazır ol vaziyetinde alesta dururuz.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 38). × ***Ben bunları sırasıyla söylerken ustamın yorgunluğu geçti, gözleri vahşi bir tasdik ateşiyle yanmaya başladı. "Mola burina grandi tira mola maestra!" diye ünlenende, biz de söylenenleri yapınca geminin başı rüzgardan açılmaya koyulur.*** (a.e. s. 38).

tiran 'eski Yunan'da siyasal gücü zorla ele geçiren, onu kötüye kullanan kimse; Tyrann' <Fr. ***tyran*** a.m. × ***Tarihte hiçbirimizin gerçek bir başkaldırısı olmadı. Özgürlükler hep belli sınırlar içinde arandı. Özgürlük diye, din değiştirildi, tarikat değiştirildi, tiran değiştirildi. Bu***

sınırlar içinde ileri geri oynamalar uygarlık-ilkellik, kölelik-özgürlük sayıldı. (A. Ağaoğlu 1991h s. 228).

tirandil/tirhandil/tırandil/trandil 'yelken ve kürekle yürütülen bir tür gemi' <Yun. ***τρεχαντήρι*** 'small, light boat' H. Eren 1999 s. 409, DS 3918, Kahane-Tietze 1958 no. 863. × ***Fakat nedense hiçbir gün onun bu kadar emek verdiği praçela, trandil, piyade nevinden kayıklarını yüzdürdüğünü görmedim.*** (S. Şengil 1943 s. 18). × ***Bana bir oyuncak yapılacağını öğrenince, birisi yelkeni kesti, öteki direkleri yonttu. Amcam güzel bir tirhandil teknesi oydu.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 10). × ***Deniz kenarına indim. Karaya çekilmiş göletler, tirhandiller, baltabaş, kemanbaş tekneler arasında yürüyerek kahvelere geldim.*** (a.e. s. 120). × ***Denizleri paçavralar gibi parçalaya parçalaya gidiyorduk. Direkler öne eğildi. Sular omuzluklarda ikiz şelaleler gibi parlıyordu. Koca Tirhandil bazen su içen kuş gibi öne eğilip bastonunu denize batırıyor sonra kıçını oturtuyor.*** (Halikarnas balıkçısı 1947m s. 32). × ***Avlandıktan sonra akşam üzeri depozito kayığına dönerler. Yorgun dalgıçlar büyük depozito kayığında yemeklerini hazır, döşeklerini güvertede serili bulurlar.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 221). × ***Elli tonluk kartal burunlu tirandil depozito gemisi (2) çift bıyık (3) salarak önde uçuyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 8).

tiranti 'kravat; Hosen trägen' <İt. ***tiranti*** G. Meyer 1893 s. 54. ××

tirantis 'hallaç yayı' <Sırp–Hırv. ***dr̀nda/dr̀ndalo*** a.m., DS 3937. Krş. ***tırancı*** a.m. DS 3918. ***tırantıs tokmağı*** 'tombalak, pervane' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 381. b. ***dırandık***.

tirbitli 'çiçek çapası' DS 3937. ××

tirbişon 'burgu, tirbuşon' <Fr. ***tire-bouchon*** a.m. × ***Partideki tek silah, cebimde taşıdığım şu çakı. Bir tarafı gazoz açacağı, ortasında tirbişonu var.*** (A. Yurdakul 1991 s. 239). (Argo) 'erkeklik organı' H. Aktunç 1990 s. 283.

tire 'pamuk ipliği, Tire'de yapılan iplik; Faden' ***<Tire*** 'yer adı' H. Eren 1999 s. 409, Ch. Tzitzilis 1987g no. 543, DS 3937. × ***Eskilerin kübbad dedikleri ağaç kavunu da öyle. Fakat bunun yalnız kabukları kullanılırdı. İsteyen parça parça keser, isteyen parçaları kıvırıp yorgan iğnesile dele dele yorgan tiresine boydan boya dizer, ötekilerden daha acı olduğu için suyunu günde bir kaç kere değiştirir, haşladıktan sonra kâseye koyup üstüne iki üç limon sıkar, arkasından tatlıya atardı.*** (S.M. Alus. Akşam 5.IV.1944). × ***Kızla dokuma müsabakasına girişti. İkisi de tezgâhlarının başına geldiler. İkisinin de yanlarında aleimsema renkli tireler dizboyu yükseliyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954a s. 94–95).

tirebeze b. ***tırabeza***.

tirel- b. ***direl-***.

tirendaz b. ***terendaz***.

tirendez b. ***terendaz***.

tirengiz b. ***terendaz***.

tir git 'siktir git' × ***Ne desek hoş. Bizim anlamadığımız neden Şekir Bey buna patronluğunu bir iyice gösterip, tir git kapımdan, demez?..*** (A. Nesin 1969 s. 7).

tirfil/tilfil/tırfîl/trefil 'üç yuvarlak yapraklı bir ot, yonca; Klee, Trifolium' <Yun. ***τριφυλλι*** (trifíllo) a.m. ***tri-*** 'üç' ve ***fíllo*** 'yaprak', G. Meyer 1893 s. 35, A. Tietze 1955 no. 251, Ch. Tzitzilis 1987g no. 540, O. Blau 1868 s. 301, Meninski 1680 II, 3100, 3937, A. Tietze 1955 no 262, ZTS 193, H. Eren 1999 s. 409. × ***"Ne var ne yok" gibilerden bir bir arandı çiçekleri, otları, haşaratı, kuşları... Sonra sırayla çağırdı adlarını: "Baklacıklar, tilfiller!" yerimizdeyiz der gibi sallandı otlar.*** (İ. Balaban 1968 s. 56). × ***Kim dikti bu otları? Tilfil, karayandık, akçabaş, baklacık? Kertelce, kıncığıcı...*** (a.e. s. 44). ***tirfil renkli (göz)*** 'yeşil göz'. b. ***dirfil, filfil.***

tirfilen- 'eskimek, eprimek' × ***Topu iki tane basma entarisinin ikisi de soluktu. Sandıkta bir de yünlü vardı. Ama o da pek eskimiş, etekleri tirfilenmişti.*** (E.E. Talu 1935 s. 11).

tirhandil b. ***tirandil***.

tirhos 'taze sardalye balığı; Fisch' <Yun. ***τριχιός*** 'sardalye' G. Meyer 1893 s. 26, H. Eren 1999 s. 409. ××

tiri b. ***teyin***.

tiriça 'sardalya balığı' <Yun. ***θρίτσα*** 'eine Art sardine' A. Tietze 1955 no 264, H. Eren 1999 s. 409, Ch. Tzitzilis 1987g no. 140, DS 3938, K. Emiroğlu 1989 s. 218. ××

tirid b. ***tirit***.

tirik b. ***teyin***.

tirilde- 'titremek' <***tiril*** 'yansıma ses' + ***-de-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 538a, DS 3938. × ***Çok soğuk ve yağmurlu bir kış akşamı, Çetin ve Metin kardeşleri yarı çıplak halde dedelerinin omuzuna vermekten, Necla Ateş'i basma entariyle tirildiyerek sokağa çıkarmaktan içi parçalandı.*** (R. Enis 1947 s. 232).

tiril tiril 'ince, zayıf, sıska' DS 3919. × ***Bu ne ters iş? Erkeğin örtünüp de kadının böyle şakayik gibi açılacağı kimin aklına gelirdi? Şimdiki kadın elbiseleri incecik tiril tiril bir şeyler... Yaz kış bu kıyafette üşümüyorlar.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 59). × ***Hasan Efendi dediği ak sakallı, kanburu çıkık, tiril tiril bir yobazdı.*** (S.M. Alus 1944 s. 81). × ***O ne çalım / Kurulmuşum karaçoya / Keten gömleğim ütülü tiril tiril / Karşıyakam yanıyor pırıl pırıl / Çek demişem Koço'ya.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s. 70).

tiril tiril titre- 'çok üşümekten sarsılmak' DS 3938. × ***İnsan hali, ev hali bu, bazı geceler kömürümüz bulunmayıverir, ihtiyarcağız döşeğinde tiril tiril titrer.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 9). × ***Zaten kaç zamandır elim ayağım, bütün her tarafım, tiril tiril titriyordu.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 28). × ***Soğuktan tiril tiril titremekte olan Merakî: "Efen-***

dim," dedi, "kulunuzun da esfelimden başka sıcak bir yerim kalmadı." (M.Z. Pakalın 1946t s. 120).

tirimon 'kolay' × ***Burada her ne muhakeme (duruşma) olsa sublika (dilekçe) ile olur ve reis ve aza ile uyuşursan işin tirimondur.*** (E. Misailidis 1986 s. 78).

tiringala 'saban' DS 3938, Rus. ***drında*** 'Art Pflug mit steilen Messern' M. Vasmer 1953 I, 375. ××

tirinketa/trinkete 'yelken; Mittelsegel' <İt. ***trinchetto*** 'foresail; foremast' Kahane-Tietze 1958 no. 673, Meninski 1680 II, 2063, J.W. Redhouse 2006 s. 539a. × ***Dört üstād dümenci ve ḳırḳ nefer ālātçı ki başda yelken ve trinkete ḳullanalar.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 152). × ***Evvelā her ḳadırġada bir māhir re'is ki ḳapudan olup cümleye ḥükm eyleye ve ḥāriṭā ḳullanup pusulaya baḳa ve trinkete ḳullanmaġa yigirmi alatçı ki bir ota başı olur.*** (a.e. s. 153).

tirinkete b. ***trinketa***.

tiriş b. ***turuş***.

tirit/tirid 'et suyuna kızartılmış veya bayat ekmek konularak yapılan yemek; mec. yaşlı ve zayıf kimse' <Fa. ***terīd*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 540b, Meninski 1680 I, 1521, R. Dankoff 2004 s. 264. × ***Biz işte böyle suyuna tirid geçiniriz... Îmânım, araba ḍolusu ġaca taşı, soŋra böyle parmaklarıŋı yala!*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 46). × ***Ayol sizlerinkisi eski toprak. Maşallah ne tiritler var ki şimdiki gençlere zort çıkarıyorlar.*** (S.M. Alus 1934 s. 75).

tiritlen- 'sebeplenmek' <***tirit*** + ***-len-*** isimden fiil yapım eki. × ***-Bu elbiselik kumaşlar da senin mi? -Tabii. Bu entariler de... Birkaç sene senden üst baş istemem artık. -Bayağı tiritlendik desene. -Tiritlendik ya...*** (Orhan Kemal 2016 s. 133).

tiriz 'cetvel tahtası, ensiz tahta' <Yun. ***τρέσα*** 'Holzleiste' H. Eren 1999 s. 409, DS 3938, Kahane-Tietze 1958 no. 668, A. Tietze 1955 s. 261, Kahane-Tietze 1958 no. 668. ××

tirken-/tirkin- 'birbiri arkasına bağlanmak, arka arkaya gitmek' DS 3938, TS 3804. × ***Onu, kızgın bir yaz öğlesinde; Taşköprü üzerinde, birbirine tirkinmiş koza yüklü camız ve öküz arabaları arasında yorgun argın Adana'ya girerken buluyoruz.*** (R. Enis 1944 s. 7). × ***Bir öğle sıcağında, Adana'nın Taşköprü'sü üzerinde birbirine tirkinmiş camız ve öküz arabaları arasında Ömer Hacıgillerin de iki tekerlisi vardı.*** (a.e. s. 121). × ***Bu sıralar, yani Kasım ayları yörüklerin yaylalardan sahile inmek zamanıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış***. (Y. Kemal 1971bd s. 392). × ***Bir yerlerden Keremin sesi geliyordu. Hayal meyal Keremi anımsadı. Ayağa kalktı, bütün bedeni sızılayarak, dökülerek... Suyu geçerken arkası arkasına tirkenmiş çakıltaşlarının aralarından uçan balıkları gördü, aldırmadı.*** (Y. Kemal 1992ks s. 151).

tirki b. ***tikri***.

tir kimi düş- Az. ‘tomruk gibi düşmek; den Länge nach?’ × ***Niyä dirilib ġaçırsan, – deyib çomağı endirir mollanın täpäsinä. Molla tir kimi düşür yerä. Çoban yer ġazıb mollanı basdırır.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 V, 192).

tirkin- b. ***tirken-***.

tirmiş b. ***termiye***.

tirmit b. ***dirmit***.

tirsi ‘lüfere benzer ince yassı bir balık’ <Yun. ***θρισσί*** ‘Alosa pontica’ H. Eren 1999 s. 409, DS 3939, A. Tietze 1955 no 316, K. Emiroğlu 1989 s. 218, J.W. Redhouse 2006 s. 533a. ××

tirşe I ‘yeşil ile mavi arası renk; renk, boya; Farbe’ <Fa. ***terāşe*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 533b, Meninski 1680 I, 1151. × ***Ḳusḳun mı urdururdı ‘aceb zāhid-i ḥimār / Cān virdi tirşesine naẓar idicek aŋa.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.’ın ilk yarısı] I, 31). × ***Babası olmayan güzeller Ḥażret-i ‘Īsā gibi mürdeler iḥyā ideler. Ḳamçı ören dilberlerüŋ tirşesine cān vireler.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 150). × ***Alup kayıkda destime bir tirşe yelpaze.*** (Vāṣıf ‘Oṣmān 1257 s. 48). × ***Esmer, uzunca boylu, ince yapılı, tirşe gözlü kız metelikle baklaları bir iki çalkaladıktan sonra açtı ağzını: ...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 10). × ***Kurnaz herif, tirşe gözlü Gülizarla gönderdiği bu börekle, hem bana, hem Reha beye öyle bir hulûs çakıyordu ki, şimdi yanımızda vaktile onu, dehşetle korkutmuş olan Hıfzı Reis bile olsa bu hulûstan sonra Etem hiç çekinmeden yanımıza gelebilecekti.*** (a.e. s. 203).

tirşe II ‘nalın kayışı, zelveleri bağlamaya yarayan ip’ <Yun. ***τριχιά*** ‘Strick’ A. Tietze 1955 no 263, DS 3939. ××

tirşele- ‘çarık kıyılarına sırım geçirmek için delik açmak’ ***<tirşe II*** + ***-le-*** isimden fiil yapım eki, DS 3940. ××

tirtap Az. ‘yorgunluktan elleri ve ayakları olabildiğince uzatarak yatmak’ × ***Rizvan durub, canın dişinä alıb özün yetirdi mändcärliyä. Gördü ki, arvadı Nisä tirtap uzanıb.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 195). × ***Yoḫ, belä tirtap olub üzüġoylu uzanmaġ, dibindän uçan bir dağ kimi zäkäläyä düşüb dağılmaġ, neçä yüz ilin ġollu-ġanadlı bir palıdı kimi, köküdän ġopub yerä särilmäk olmaz!*** (S. Rähimov 2005 II, s. 279).

tir tir titre– ‘çok üşümek’ J.W. Redhouse 2006 s. 493a. × ***Ne?.. Felaket!.. Sandalyeden kalkamayacağım... Bacaklarım tir tir titriyor, avuçlarım ateş gibi yanıyor, şakaklarım kuvvetli kuvvetli uruyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 123). × ***Zavallı Kanarya ile Agavni bitik halde kendilerini deniz kenarına atmışlar. Topaçla enişte de kayaların arasına saklanmış, tir tir titriyorlarmış.*** (S.M. Alus 1933p s. 149). × ***Suat avucunda telefon, eli buz kesilmiş, tir tir titriyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 155). b. ***dir dir ditre–***.

tiryak ‘bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerin karışımından yapılan macun, panzehir; afyon; Theriak’ <Ar. ***tiryāḳ*** a.m. J.W. Redhouse 2006

s. 540b, G. Meyer 1893 s. 35, DS 3940, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 384. ××

tiryaki 'bağımlı, alışkın' <***tiryak*** 'sigara, kahve vb. konusunda bağımlı, tutkulu', Yun. ***τηριακός*** Ch. Symeonides 1973 no. 62, J.W. Redhouse 2006 s. 540b. × ***Umür-ı memleketi vā'ıẓlara ṣormaḳ, erbāb-ı cihātdan ceng u cidāl ̮hidmetini recā ḳılmaḳdur, 'avāni ve mürteşīlere 'iffet ve istiḳāmet teklīfi, ġıẓā ̮hōr tiryākīlere "keyfüŋi yėme!" dėyü tenbīh ḳılmaḳdur.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 160). × ***Enfiyekeşiŋ sözüm ona eşeğini ṭanırım, ṣāḥibinden ziyāde enfīye tiryākisidir.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 103–104). × ***Tütün tiryakisidir. Yemekten sonra oturduğu koltukta künkürlerken sordu: "Nebile kurtuldu mu?"*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 13). × ***Bu kanto tiryakileri her gün Hafız'ın bahçesinde karanlık basıncaya kadar ümit ve üzüntüyle otururlar.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 51). × ***Sigara üzerine sigara yakardık. Tiryakiliğimizden değil, gençliğimizden, heveskârlığımızdan.*** (O. Baydar 1998 s. 97). × ***Adları "Bereliler" olmuştu. Aşağı Bereliler, yukarı Bereliler gidiyordu. Yedisi de çok sıkı sigara tiryakisiydi. Sınıfta da içeceklerdi yüz bulsalar…*** (R. Ilgaz 2007 s. 128). ***tiryaki çubuğu gibi yanıp tüt-*** 'çok sevmek': × ***-Sana onun karısı ol diyen yok. Bir kere imam nikahınızı kıysın. Herif senin için tiryaki çubuğu gibi yanıp tütüyor.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 95).

tiryak kâğıdı '?' × ***Ve nicelerini gördüm ki Venedik'in tiryak kağıdını pasaport deyü irade ederek (göstererek) nice belalardan kurtuldular.*** (E. Misailidis 1986 s. 116). × ***İçlerinden biri değirmencilikten gelmiş ve okumak yazmak bilmediği halde, belinde tavşan başlı divit taşır ve Venedik'in tiryak kağıdını diploma deyü yutturur.*** (a.e. s. 539).

tise b. ***çise***.

tisele- 'çiselemek; wie çiselemek' DS 3940, krş. ***tisenti*** 'çise' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 384. × ***Gece karanlık, zifiri karanlık, yağmur tiseliyor, yamaçlar katrandan dökülmüş yekpare bir kitle gibi.*** (S.E. Ertem 1931 s. 177). b. ***tise***.

tiskin- b. ***tiksin-***.

tisōr 'kumaş türü; Stoff' × ***Yaşlıca olanı: "Koncagül'e sadakor rengi tisör gelmiş" diye bir şeyler anlatıyordu. Kadınlar yeraltı merdivenini inip karşı taraftan çıktılar.*** (Yeni Hikayeler 1952 s. 37).

tiş 'diş' <ETk. ***tış*** a.m.G. Clauson 1972 s. 557. ***dişi bağırsağını kes-*** Az. 'içten içe öfkelenmek; aus verhaltenen Zorn' × ***Danışmağım yeri deyildi, susanda isā dişi bağırsağını kāsirdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 151). × ***Baḫanda Balış sāhnādā nazlanır, o, mahir bir nāğmākar kimi canlara yayılan ̮hoş sāslā ọhuyur, tovuz kimi sallana-sallana süzür, salonda āylāşān kişilārin ağızlarının suyunu ạhıdır, ġadınlarda ġısġanclıġ doğurur, tamaşaya gālib lap geri cārgālārda oturan, ġaranlıġda ġısılan Māmmāḍhanın dişi bağırsağını kāsir, Balış alġışlandığı zaman āgār bir kās dönüb anbardara baḫırdısa, o, kömür kimi ġaralır, başını gizlātmāyā yer tapmırdı.*** (S. Rähimov

2005 II, s. 131). ***dişini ağart-*** Az. 'sırıtmak, sebepsizce gülmek; anlächeln' × ***Gündä yüz däfä sädrin üzünä dişini ağartsın, dostum deyib dursun, üzünü yana çevirän kimi dädäsinä söysün, hä?..*** (M. İbrahimov 1960 s. 207). ***dişinin dibinden çıhan sözü de-*** Az. 'ağzına geleni söylemek' × ***O, dişinin dibindän çıhan sözü gardaşlara deyib, öz evinä getdi.*** (Ä. Ąhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 59). b. ***diş***.

tişe b. ***teşi***.

tişi b. ***teşi***.

tişört b.m. <İng. ***T-shirt*** a.m. × ***Ayağımda yazlık pantolon, üstümde ince bir tişört. Titriyorum.*** (S. Soysal 1979yı s. 13). × ***Kiminin giyeceği hesaplanmadan yapılmış saçma sapan İngilizce sözcük ve tümcelerle bezeli tişörtler.*** (F. Hepçilingirler 1997 s. 69). × ***Boynunda altın bir zincir vardı. Bulucinini giymişti. Küçük memelerini, ortasında kırmızı bir kalp resmi olan tişörtü geriyordu.*** (P. Celal 1985 s. 50). × ***O renklerde çeşitli bereler, şapkalar, tişörtler, büstiyerler, jartiyerler, ceketler, çantalar, çoraplar, çizmeler, tişörtler düşünüyor hemen.*** (M. Mungan 1999 s. 76). × ***Cem'in yüzü belirliveriyor karşımda. Üzerinde soluk tişörtü, şort mayosu ve kirpi gibi saçlarıyla Cem'in en kopuk, en fırlama, en bıçkın hali.*** (M. Gülsoy 2000 s. 13). × ***Bodrum sıcağında herkes tişörtle şortla dolaşırken, bunun sırtına koyu renk bir takım elbise, boynunda kravat, gözünde kara camlı gözlük, elinde Bond çantası vardı.*** (M. Urgan 2000 s. 53).

tiştir b. ***tıştır***.

titer 'kelebek' M. Ohannesian 1925 s. 261, DS 3941. ××

titi 'korkudan 'titi' deme' Behçet Mahir 1973 s. 611. × ***Lakin kötü avrat da yirmi senelik ömrünü on seneye indirir, tezden kocaltır. Neden? "Kalk geldiler" der bir de bir tekme vurur. Onun titisine mi, düşmanın gelişine mi hangisine düşesin.*** (Behçet Mahir 1973 s. 155).

titre- b. ***ditre-***.

titre 'sedir reçinesi; Zedernharz' <Yun. ***χεδρία***. Krş. ***kitre*** G. Meyer 1893 s. 35. ××

titregen 'titirek, çok titreyen' TS 3804. × ***Zira ki hamama çok giricek sinirler gevşer, el ayak titregen olur, bendgüşālar geğşek olur.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 136).

titret- b. ***ditret-***.

titsin- b. ***tiksin-***.

tiyek b. ***tefek***.

tiyar 'serpuş' DS 3942, J.W. Redhouse 2006 s. 617b. ××

tiyatora 'tiyatro' <İt. ***teatro*** a.m. DS 3942. × ***Dün küçük hanımlar seyre gittiler gördün mü? Beyoğlunda tiyatora varmış.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 22).

tiydir tiydir ak- 'ince ve dar yerden fışkırarak akmak' DS 3942. ××

tiyin b. ***teyin***.

-tiynet b. ***-tıynet***.

tiysir- b. ***tıksır-***.

tiyul Az. ‘dirlik, devlet tarafından bir görev karşılığında verilen arazi’ × ***Mānim ̧hatirimi istāyir vā vādā edibdir ki, mānā ̧hidmāt rücu edib vāzifā ġārardad elāsin vā atamın tiyul kāndlāri dā mānā vagüzar etsin.*** (M.F. Ạhundov 1958 I, 165).

tiyy b. ***tey***.

tiz b. ***tez I***.

tîz bâzâr b. ***tez bâzâr***.

tizcek b. ***tezcek II***.

tize b. ***tıza***.

tizlen- b. ***tezlen-***.

tizlik kıl- b. ***tezlik kıl-***.

tizrek b. ***tezrek***.

toban b. ***tuman***.

toblin b. ***doblin II***.

tobra b. ***torba***.

tobralko/topralko/toprako ‘bir kumaş çeşidi’ K. Emiroğlu 1989 s. 220. × ***Ağacın toprak kesimine varıncaya kadar binlerce paçavra sarılmıştı. İpeklisi, Amerikanı, tobralkosu, divitini, yerli dokuması, alı moru, turuncusu…*** (F. Otyam 1960 s. 103). × ***Ben ona varacaktım varmasına. Kendimi beğendirmek için topralkodan yeni bir entari bile dikinmiştim ama adam topralko basmamın yakasını açık buldu. Ahlakımı gözü tutmadı.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 108).

tofur ‘mahsul, ürün’ DS 3943. ***bağını tofura ver-*** ‘toprağı ürün karşılığı kiraya vermek’: × ***Kara Yusuf Ağa, kavaklar’daki değirmenine buğday gönderemezdi. Alaçardak’taki bağını tofura veremezdi. Ne kadar çarpınsa, çırpınsa işlerine engel olmaktan Dana Mehmet’i men edemezdi.*** (M. Yesari 1928 s. 299).

tofurdat- × ***Yine açlığı tercih ederek orda burda sürtmeye başladım. Geceleri yine Kavruk Efendinin nargilesini tofurdattığı peykelerin altında uyuyordum.*** (F. Baysal 1944 s. 131).

toğay ‘halka’ H. Eren 1963 s. 118, DS 3943. ××

toggalarının altını möhkemlendir-/togganın altını berkit- Az. ‘iyice yemek’ × ***Elā ki, çay-çörāk yeyib toġġalarının altını möhkāmländirdilār.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 147). × ***İstādi biraz rahatlansın, toġġanın altını biraz bārkitsin.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 71).

togganın altını berkit- b. ***toggalarının altını möhkemlendir-***.

toğka b. ***tovga***.

toğra- ‘doğramak’ <Orta Tü. ***toğra-*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 631, W. Radloff 1893 III, 1166, 1707, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, A. Caferoğlu 1931 s. 104, J.W. Redhouse 2006 s. 1256b. × ***İşbu bir iki ay tamam olınca maslahatı olur biter, yerine gelene dahi Allâh ta’ala teyakkuz u intibâh müyesser eyleye, yalnuz gelür cum’alarda hutbesi okunur, çok utanacak işler ider diyü sarih remzler eyledi. Ve ağlayu ağlayu cigerimüz toğradı.*** (Selānikī 1989 I, 417). × ***Kitābı oḳursaŋ, gülmeden bayılırsıŋ. Bir dāne vėreyim–mi?” –”Baŋa öyle şey’iŋ lüzümu yoḳ.” —“On pāreye bunuŋ kemāli, ˫Hānım.” —“Yazıḳ değil-mi onluġa? Oŋa vereceğime fısdıḳ alır da çıtır çıtır yerim. Ekmek alır da ḳıçı ḳıçılara ṭoğrarım.”*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 48). b. ***doğra-***.

toğru I ‘(zarf) doğruca, dosdoğru’ <ETk. ***toġuru/toġru*** a.m. [***toġur–*** fiili + ***-u*** fiilzarfı (gerundium)] G. Clauson 1972 s. 473, DS 3944. × ***–Bekāra para dayanmaz, der idi. Filvāḳi‘ ṭoġru bir söz! Benim de āvāre serimde bu ṭatlı derd var da şimdi şimdi aŋlıyorum, dayanmıyor.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 120). × ***˫Hoşdur köfṭ̣ehor... Diŋle˫hanım: başda tepesi doḳuz ḳapsüllü, “şlık” fes... Tepeden yanaġıŋ üstüne ṭoğru ṭaraḳla terbiye edile edile yatırılmış altun ḳuş ḳanadı açık ḳumral şaçlar*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 26). × ***O aralıḳ ḳameriyeniŋ öŋünden yalınıŋ aşcıbaşı Ṭosun Aġa ḳollar dirseklere ḳadar şıvalı, belde al şopalı ipek foṭası boynından aşaġı gögsüne ṭoğru gümüşden bir selsebīl teşḳīl eden ḳordonıyla geçmekde olduġundan gümrāh bıyıḳlı ḳırmızı yanaḳlı bu “bolı” güzeline ḳarşı Anjel evvelā yürek ġıcıklayıcı sözük bir tebessüm gösterip ba‘de ‘aḳīdemsi gevrek ṭatlı bir ḳahḳaha salıvererek Fransızca der ki...*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 41). × ***Bir ḳaç gün ṣoŋra iyice aŋladım ki hoca, bir ögle āzādına, bir de ikindi namāzı vaḳtine ṭoğru olmaḳ üzere her gün iki def‘a böyle “şekerleme” yapar imiş.*** (Aḥmed Rāsim 1927 s. 77). aşağıdan doğru: × ***Akşam yaklaştığı için aşağıdan doğru derenin uğultusu daha çok duyuluyordu.*** (S. Ali 1943 s. 105). ***karşı yardan doğru*** × ***Eski zabit, ormanın yukarısından gelen uğultusu ile derenin aşağıdan gelen şarıltısı arasında, gözleri karşı yardan doğru çıkan ayın ilk ışıklarında, ağır ağır yürüyordu.*** (S. Ali 1936 s. 82). ***uzaktan doğru:*** × ***Sonra tarlanın kenarına oturdu. Kanalı açan karısına baktı baktı ve uzaktan doğru gelen muhtarla candarmayı bekledi.*** (S. Ali 1936 s. 13). ***yukarıdan doğru:*** × ***Yukarıdan doğru ağlayan bir çocuk sesi duyuldu. Kamil okkalı bir küfür savurdu. Fakat kendini tutamadı, yere yuvarlandı.*** (S. Ali 1936 s. 79). b. ***doğru I***.

toğru II ‘(sıfat ve isim) doğru, düzgün’ <ETk. ***toġuru/toġru*** a.m. [***toġur–*** fiili + ***-u*** fiilzarfı (gerundium)] G. Clauson 1972 s. 473, DS 3944. × ***Ḥaḳ Te‘ālā ‘ömrin ey serv-i revān ḳılsun dırāz / Bulmadum ḳaddüŋ ġamı gibi cihānda ṭoġrı yār.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.‘ın ilk yarısı] I, 141). × ***Yavuz nefsimüzden deŋedüm hele / Ki iblis ṣanusı ṭoğru ola.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1340/ 42 no. 1018). × ***Her sözüŋ ṭoğrusını söyleyeler / Ḳandasa miskinleri ṣoylayalar.*** (Gy. Németh 1919 s. 160). × ***Eger ṭoğrusın söylemezseŋ oğlanuŋ vebāli boynuŋda olsun. Şifā bulmaz ḳalur ve bu söz benümle senüŋ aramızda kalur diyü yemīn ve ḳasem eyledi.*** (Tārīḫ–i ḳırḳ vezīr 1303 32). b. ***doğru II.***

togulga ‘miğfer, başlık’ × ***Şerif, cenk içinde Muhsin’e rastladı. Elindeki kılıcını tepesine tuttu, Muhsin’e kılıç çaldı. Muhsin demir başlık giymişti. Togulgasını kesti, başını dört parmak kesti.*** (Ṣaltuḳ-nāme s. 241).

tohana b. ***tafana***.

tohma/tokma ‘çok yemekten meydana gelen mide şişkinliği’ <Ar. ***tuḫme*** ‘mide dolgunluğu’ Kemal Edip 1945 s. 138, DS 3944, 3949, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 384, J.W. Redhouse 2006 s. 517b. ××

tohmala-/töhmele- ‘çok yiyerek şişmek’ ***<tohma*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki, DS 3944. ××

tohma ol- ‘çok yiyerek şişmek; sich über frensen’ ***<tohma*** DS 3944. × ***Vuḥuş tuyür içün hem oldı key ṭoy / Ki ḳarġa ṭoḫma oldı esridi ṭoy.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7759).

tohmegen b. ***töhmekân***.

toht ‘çoban köpeklerinin boynuna takılan dikenli demir halka; Hundehalsband’ <? H. Eren 1999 s. 410, DS 3945. × ***Mustafa sapsarı kesildi, kocabaşı tohtundan tutu, ayağa kalktı, usulca ağılın dibine sinerek oradan uzaklaştı.*** (Y. Kemal 1992ks s. 193). × ***Mustafa azıcık yumuşadı, yanındaki Kocabaş köpeğe döndü, git onu oradan indir diye işaret etti, elindeki tohtu bıraktı.*** (Y. Kemal 1992ks s. 194). ***tohtlu*** ‘mit stacheligen Halsband (Hund)’: × ***Dokunduğu her yeri ıpıslak su içinde bıraktıktan sonra koyaklara uçurumlara doğru yuvarlana yuvarlana gidiyor. Kulakları kesik, boynu tohtlu kangal köpeğimiz bir tehlikeyi sezer gibi koyunların keçilerin çevresinde fır dönüyor.*** (M. Güler 1990 s. 257).

tohta-/tokta-/tokda- ‘sebat etmek, durmak, devam etmek; beleiben, sich ausruhen, still sein’ A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, M.Cl. Huart 1921 s. 195, Meninski 1680 II, 3140, H. Eren 1963 s. 118, DS 3945, TS 3813, R. Dankoff 2004 s. 264, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385. ××

tohtat- ‘zaptetmek’ ***<tohta-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki. A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, M.Cl. Huart 1921 s. 196. × ***Āḫır Börklüceyi parçaladılar. Ol vilāyeti doḫtattılar.*** (F. Giese 1929 s. 81).

tohu- ‘dokumak, örmek’ b. ***dokı- II***.

tohum I ‘düğün öncesi kutlama; oğlan evinden geline giden armağan; Feier vor der Hochzeit’ DS 3945, Koşay-Aydın 1952 s. 131. × ***Hatay’da düğünden bir hafta evvel kızın tohum’u olur. O gün oğlan tarafı kızın evinde toplanır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 70). ***tohum duvarı*** ‘düğünden bir hafta evvel oğlan evinden kız evine yollanan çeyiz’: × ***Erzincan’da düğün merasimi başlamadan bir hafta evvel oğlan evinden kız evine tohum duvarı dedikleri yorgan, yatak, halı sandık gider.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 124).

tohum II/tuhm ‘tohum’ <Fa. ***tuḫm*** ‘seed, sperm’ H. Eren 1999 s. 410, TS 3814. × ***Ḳulun kim ol toḫumdan ḍoġa.*** (Fāḫrī 1974 s. 279 no. 480). × ***Ol ḳız tedrīcile tedbīrile ol aḥcayı ̧harclandı, toḫuma vėrdi, öküze vėrdi, ̧halka taḳvīyet eyledi*** (Ferec v. 63a). × ***Baḥcevānam, gelesin***

bir avuc toḫum vėrem. (a.e. v. 240b). × ***Kim̆ hulḳ çubuġın ne-dürlü dikerise ve ḳavl toḫmın ne cinsden ekerise, yėmişi ve daḫlı ol dürlüden ėrer olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 50). × ***Hele bir däne toḫuma ḳaçmış ʿacür var. Silsilesini belledi̇ğim yedi ceddini, biŋ bir hünerini aŋlatmaḳ için yarım sāʿat beni ḳarşısında ayaḳda tutdu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 72). × ***Mayıs ayın on beşi, / Toḫum aldum ekmiye. / Künlerden bir kün kittim / Fadimeni çekmiye.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 192). × ***Güzden hergettikleri tarlanın bir parçasına umutlariyle birlikte tohumlarını saçtılar.*** (H. Olcay 1951ak s. 37).× ***Ulan Gılay havası çalacak sıra mı şu soğukta. Gücükte sakın Gılay havası çalmakta. Gücükte ekilen tohum büyümez. Atalardan galmadır.*** (M. Makal 1954 s. 104). × ***Ben bu köyde herkesin dibacesini bilirim, beyim. Tarlasını, tohumunu, bağını bostanını, karış karış benden sor!*** (F. Baykurt 1967k s. 262). × ***Gece yatacağım yeri peylemeden Viyana'yı fethe, şey, keşfe, çıkmıştım. — Yoksa genlerimde çapaçul fetih tohumları mı gizli?*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 19). ***ankut tohumu*** 'hayvanların öksürük ve sancısı için ilaç olarak kullanılan bir çeşit bitki tohumu' DS 274. ***tohuma dur-*** 'tarlada zamanı geçmiş , tazeliğini yitirmiş bitki; (mec.) ihtiyarlamak': × ***"Ahdettim, içinde "Fikrimin İnce Gülü" çalacak bir taksi. Bu taksiyi almadan Kezban'ın kapısına varmıycam." "Bok yiyor bu" diye homurdanmıştı abisi. "Bayram'ın keyfi olaak diye, tohuma duracak değil ya Kezban."*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 260). ***tohuma kaç-*** 'tarlada zamanı geçmiş , tazeliğini yitirmiş bitki; (mec.) ihtiyarlamak' DS 3945. × ***-Aaa... O mu? Çocukluğuna hiç benzemiyor. Değişmiş... Çok büyümüş... Nuri- Çok büyüdü ya... Tohuma kaçtı.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 143). × ***-Eh ötekileri sav. Bu üçünü kerrat cetveline geçirelim... -Beyim, ötekileri savması kolay bir iş değil... Hele bir tane tohuma kaçmış acur var.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 72). × ***Hani bostan bozumu zamanında, tarlada ne kadar ağıza alınabilir mahsul varsa alınır, ham, kavruk, kelek, tohuma kaçmış ne varsa kurda kuşa ikram olsun diye bırakılır.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 145). × ***İnsan kadın kısmı için dertlenir mi? Boş ver gitsin. Tam otuz yıl oluyor, tohuma kaçıyorsun artık, evlen dediler, ben de "Hay hay" dedim.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 8). ***tohum ek-:*** × ***Bar ol yire iy Saʿdī ki aġaç diker / Dökĕ hırmeni her ki toḫmın eker.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1342 s. 86). ***tohum saç-:*** × ***Nice kişinüŋ öŋinden geçe / Kİ hiç saçmadın toḫmı buġday biçe.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1342 s. 86). × ***Bu arada Telli Gelin satlıcandan öldü. Göğşenlerin çakır Ali ile Telli Gelinin Pullu Fadik başladılar kara kara düşünmeğe. Herkes harıl harıl tohum saçıyor, bunlarda yiyecek yok.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 30-31, s. 33). ***tohumunu belle-*** 'sövmek; Fluch' × ***Elinde zıpkın, geniş "havuz"a gözlerini diken Yorgi reiz koyu koyu küfrediyordu: Kaçırdık be, tuuuuh! Tohumunu bellediğim dünyası!*** (R. Enis 1947 s. 12). × ***Tiren, tramvay tıklım tıklım dolu bile olsa ayakta kalmağa razıdırlar; usuletle avara ederler. Hey tohumunu bellediğinin dünyası!*** (a.e. s. 95).

(Argo) **tohum** 'önemsiz, değersiz, aptal' H. Akunç 1990 s. 284. ××

tohurcu 'emeğe el koyan' <***tohur*** 'ürün, verim' DS 3946, H.Z. Koşay – İs-

hak Refet 1932 I, 385. × ***Beş yıllık haşır neşir içinde aşlarına tuz, astarına yüz olduğum bu köye, bayrağı-bayramı sokan ben, mütegallibenin boğazına (hayatım pahasına) yumruğunu dayayan, tohurcu tüccarla çarpışan, alivre satışları önliyen, köyü kendi çapında zengin eden ben, bir gün aranmış, yüzüne gülünmüş adam değildim.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 126).

tohuş 'düşüncelere dalmış; Brenthenne' Balhassanoglu 1904 s. 129. ××

tok I b. ***dok I***.

tok II 'gümüş kadın gerdanlığı; köpek tasması; Hundehalsband' <Ar. ***ṭawḳ*** 'gerdanlık' J.W. Redhouse 2006 s. 1258a, Kürt. ***tok*** 'kolye', Jaba–Justi 1879 s. 277, DS 3946, TS 3814, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385, A. Tietze 1958 no 130. Krş. ***toht***. b. ***dok II***.

tok III b. ***dok IV***.

tok- 'vurmak, dövmek' × ***İlim iḳlīmim senüŋdür yıḳmaġıl / Rüm ilini birbirine toḳmaġıl.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 40).

toka I/doka 'toka; Fibula' <Orta Tü. ***toku*** 'toka' B. Atalay 1986 IV, 635, Meninski 1680 I, 1327, Meninski 1680 II, 2179, DS 3946, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385, J.W. Redhouse 1259a. × ***Ayvansaray'da veya Hırkaişerif'te evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş, bizim kıyafetimizi uzviyetlerinin itiyadı hâlâ yadırgayan Çin müslümanları, siyah kalpaklı, belleri gümüş tokalı kemerlerle sıkılı Kafkaslılar, beyaz harmanilerine bürünmüş endamlarıyle eski hacılara Arafat'ı hatırlatan Yemenliler, nihayet biz yaştakilerin çoğunun hayatına bir ikisinin şefkati ve esirliğinin acıklı masalı behemahal girmiş bir yığın zenci...*** (A.H. Tanpınar 1992 s. 11).

toka II 'kadeh kaldırırken, el sıkışırken söylenen söz; beim Heben des Glases' <İt. ***tocco*** a.m. ××

toka III b. ***taka I***.

tokaca baskın 'iyi bahşiş verme durumu; guten Trinkgeld geben' × ***Kesece yüklü ve tokaca baskınsan Mollayı veya Körü önüne katıp düdüğü çalarsın.*** (S.M. Alus 1944 s. 149). b. ***toka et-***.

tokaç/tokuç/tokuş 'çamaşır dövme aracı; Wäschebleuel, Gerāt, womit und Kleider ausgestambt werden' <***tokı- I*** 'vurmak, dövmek' + fiilden alet ismi yapan ***-gaç*** eki, b. ***atlangaç*** ⊡. A. Tietze 1982z s. no. 253, DS 3949, F. Vincze 1908 s. 148, TS 3815, ZTS 193, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385. × ***Cındırık, iri bir tokaç altında ezilmiş kara, çiy bir et parçasının elyaf haline gelişiydi. Bu elyaf bulgurla karıştırılıyor ve çöç (köfte) haline getiriliyordu.*** (Reşat Enis 1944 s. 228). × ***Avluya indi. Islanıp kalmış giysileri, olduğu gibi aldı bir yere koydu. Teknevi, tokucu kaldırdı. "Dursun hepsi!.." dedi. "Şu telaşe-nin içinde... Bu Haceli'nin defterini dürmek gerek! Bu Muhtarın ağzına sıçmak gerek!.. Eee bakalım!.."*** (F. Baykurt 1959y s. 76). × ***"Eşekleri alacaksanız götürün. Destileri mestileri..." "Pekey..." dedi. Eşeği çekti. Heybeyi torbayı, testiyi tokucu yükledi. Osman'ı da bindirdi. Şerfe'ye: "Sen de gel!" dedi.*** (F. Baykurt 1961ı s. 70). × ***Altı yedi ayda***

bir ormancılar arama yaparlar. Ufacık bir tekne bulurlar meyve odunlarının arasında. Tokuç bulurlar. İki üç çam odunu bulurlar. Kaçaktır bunlar. (F. Baykurt 1970 s. 140). ***tokuç kafalı*** 'yuvarlak kafalı': × ***"Ben senden torun görmek istiyorum, topacı! Tokuç kafalı güzel oğlum... Zeynep'den görmek istiyorum..." İlhan elini başına götürüp yokladı; tokuç kafalı ne demek?*** (B. Günel 1992 s. 187).

tokaçla- 'tokaçla giysi yıkamak' <***tokaç*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. DS 3946. × ***Eskişehir deresi üstündeki köprüde daima dünyasından memnun eşeklere ve su kenarında çamaşır tokaçlayan kızlara bakıp, ilk dalgaları şehre yaklaşan felaketi görmemiş gibi dramı edebiyatta arıyorlardı.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 112).

(Argo) **toka et-** 'eline vermek, teslim etmek; übergeben, Anstossen mit den Gläsern; Trinkspruch' <İt. ***toccare*** G. Meyer 1893 s. 40, M.L. Wagner 1943 s. 27'deki ***tokma et-*** 'vermek, ödemek' verisi A. Tietze tarafından ***toka et-*** olarak fişlenmiştir, F. Steinherr 1932 s. 195, H. Aktunç 1990 s. 284. × ***Zuladaki sipsileri ṭoḳa et.*** (M. Mikhaïlov 1930 s. 27. × ***-İki dakika, iki dakika. Biz böyle iki dakika deyip de yarım saat gelmeyenleri ve sonra avucumuza yine bir çeyrek toka edenleri çok gördük.*** (R.H. Karay 1940k s. 7). × ***Vapur pek gecikmedi, bindik. Yan kamaraya oturttum. Kamarota çeyrek bahşişi de toka edip işmarı geçtim.*** (S.M. Alus 1944 s. 63). × ***Kahve mahve istemez sen uyumana bak dedim ve eline mecidiyeyi toka ettim.*** (a.e. s. 188).

tokalaş- 'el sıkışmak' <***toka II*** + ***-laş-*** isimden fiil yapım eki. × ***Çeribaşı ile el ele verip sıkı sıkıya tokalaştık. Ötekilere -Hoşça kalın. Allahaısmarladık!.. Diye çadırdan çıktık.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 53). × ***Etem, onları dağıtırken biz Çeribaşı ile arabaya geldik, orada tekrar sıkı sıkı tokalaştık. Ben arabaya girdim.*** (a.e. s. 235).

tokan- I 'dolu kadehi tokuşturmak; aufstossen, gefüllte Glasen' × ***"Cehennem denen yer Çukurova olmasın?" dedim. "Ne demek olmasın? Çukurova'dır elbet...Aynız zamanda da bereketiyle cennettir. İnsan durduğu yerde üzerine tuz dökülmüş sümüklüböcek gibi erir, akar... akarki ne akar, ırmaklaşır..." dedi öfkeyle. "Tokan hele!" Birer yudum aldık.*** (M.O. Buyrukçu 1982 s. 22).

tokan- II 'dokunmak' × ***Pehlivan Ali simsiyah bir biti tırnaklarının arasında kırdıktan sonra: Kanıma tokanıyor... dedi, Yiğit adamın ha avradını alıp kaçmışsın, ha da işini...*** (O. Kemal 1954b s. 245). b. ***dokan-***.

tokana b. ***tafana***.

takanak b. ***tafana***.

tokat I/tokad 'avlu, iç avlu; ağıl, sürü, tarla, bahçe veya mandıra kapısı; siper, yığma toprakla yapılmış kale siperi; Festungsbau' <? H. Eren 1999 s. 410, DS 3947, R. Dankoff 2004 s. 264, ZTS 193. × ***Kâfiri sığır gibi tüskürüp kal'a tokadına koydular, kal'a kapuların yapturdılar.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 50). × ***Âhır, bi-avni'l-Meliki'n-Nâsır, kâfiri sığır gibi tüskürüp tokata bıraktılar.*** (a.e. s. 96). × ***Şehri dâyiresine handak-ı amīk ve iki kat tokat itmişler imiş.*** (a.e. s. 97). × ***Çaldı ṭoḳadı ḳılıç elde tutar / Ḳılıç ol aġacuŋ içine batar.*** (Enverī

1928 [869/1464] s. 70). × ***O akşam hava çok bozmuştu. Hayvanları tokat'a koydukları sırada, yüce dağların tepelerinde dolaşan sisler, siyah, karanlık bulutlar halinde yaylanın üzerine çullanmaya başladı.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 13-14, s. 56). × ***İlerde, biraz yukarda, geniş bir düzlük üzerindeki çalı çırpı ile etrafı çevrilen tokat, rüzgarlara karşı bulunuyordu.*** (a.e. s. 57).

tokat II 'tavla oyunu; Tricktrack' × ***TOKAT: Gayet eğlenceli bir oyundur. Pullar her iki tarafın ilk hanelerinde, yani yek evlerinde durur.*** (H. Kodaman 1944 s. 29).

tokat III 'tokat, şamar' <? ***tokı- I*** 'vurmak, dövmek' DS 3947. × ***Ėrişür ḳılıc ḳılıca ol zaman / Süŋü süŋüye ṭoḳadını nāgāh.*** (Enverī 1928–29 [869/ 1464] s. 48). × ***Ṭosun eliyle bir ṭoḳat işāreti vererek: "Böylesi mi? Biz öyle beşi bir arada çok yedik."*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 150). × ***"Ḳıza acıdığım içün oh diyorum yā!" – "Ay niçün?" – "Yā ṭoḳat vurmayub da o seŗhöşluḳ şiddetiyle bī-çāreniŋ avurduna bir ḳaç yumruḳ indireydim?"*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 134). × ***Bu Zübükzade bizim bir türlü kıymetini anlıyamadığımız bir büyük adam. Öyle olmasa hükûmet erkâniyle böyle enseye tokat, sırta şaplak samimiyet kuramazdı.*** (A. Nesin 1961z s. 122). × ***Bahriye o kocaman eliyle bi tokat aşketmişti ki, Bahrinin gözlerinden kıvılcımlar fışkırmıştı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 269). × ***Anlamadığı için komiserden iki tekme dört tokat bahşiş alır mı almaz mı?*** (M. İzgü 1993 s. 94). ***tokatı çek-*** 'tokat vurmak': × ***-Sesi birdenbire değişti –Heyetin önünde lafı uzatmayın. Karılardan başka tanık yok. "Görmedik, bilmeyiz!" İşte o kadar... -Muhtar tokatı çeker, şart olsun, Dayı!..*** (K. Tahir 1955s s. 30). ***tokat göster-*** 'tokat atma işareti yapmak': × ***"Usta bugün iş yok mu?" dedim. "Var ama, sana iş yok" dedi. "Neden iş yokmuş?" dedim. Bir tokat gösterdi. "Git işine, canını yakmayayım" dedi.*** (M. Yesari 1928 s. 124). ***tokat salla-*** 'tokat vurmak': × ***Yeniden tokat, şamar, yumruk, tekme birbirine karıştı. Bu sefer Aziz, kendini ısırtmamağa çalışıyor, yerde alt alta, üst üste boğuşuyorlardı. Sokaktan geçen bir adam, bunları ayırdı, ikisine birer tokat salladı.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 47). × ***Gözelce dört tokat sallayacaktım suratına, vazgeçtim. Kabadayılığı var dedim. Öğüt verip savdım. Narkını kırmak istemedim komşu içinde...*** (F. Baykurt 1959y s. 152).

(Argo) **tokat** 'hırsızlık' H. Aktunç 1990 s. 285.

(Argo) **tokatçılık** 'hırsızlık' <***tokat III*** + çı-lık isimden isim yapım eki. × ***Dolandırıcılığın bir başka nevi TOKATÇILIKdır. Bu da Yurt dışına gidecek olanların Bankalardan almış oldukları Dövizi az bulup el altından Dolar veya Mark temini için Amerikan pazarlarından veya onların tavsiye ettikleri şahıslarla randevulaşarak önceden hazırlanmış 10 Dolar veya Mark paketinin üzerinde Aynen paketin altında ortası gazte kağıdı paket verilen randevu yerinde araba içerisinde göya Polis görmesin istenilen miktarda Dolar veya Mark para alındıktan sonra teslim alınarak, bunu alan da satan da suçlu olduğu için derhal saymadan alarak uzaklaşır.*** (Y. Ertunç 1982 s. 67).

tokça b. ***takça***.

tokda- b. ***tohta-***.

tokhane b. ***tafana***.

tokı–/toku– 'vurmak, kakmak, çakmak' b. ***dokı- I***, ***doku- I***.

tokış- b. ***tokuş-***.

tokka b. ***taka I***.

tokla/toklar/toklu 'oğlak; altı aylıktan bir yaşına kadar olan erkek kuzu; Zicklein; junges Schaf' <Orta Tü. ***toklı*** 'altı aylık kuzu' B. Atalay 1986 IV, 634, O. Blau 1868 s. 303, DS 3948, TS 3814, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385. ××

toklar b. ***tokla***.

toklu b. ***tokla***.

tokma b. ***tohma***.

tokmak 'hayvanın hızlı gitmemesi için ön bacaklarına geçirilen ağaç' DS 3949, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385, ZTS 193. × ***Mekdübü gördü, aldı. Ọhudu ğu yazmış-ğına: "Bir sọhu var, yanında bir tọhmạh var."*** (A. Caferoğlu 1945 s. 51). (O. Kemal 1965f s. 230). (Argo) 'erkeklik organı' H. Aktunç 1990 s. 285. Krş. ***başında hamam tokmağı***.

tokmakan b. ***töhmekân***.

tokmakla- 'vurmak, dövmek' × ***Kır Abbas kara ineğin başına vardı. Buzağı, anasını emiyordu. Tokmaklaya tokmaklaya bitiriyordu ineği. Memelerde buzağıyı kandıracak süt kalmamıştı. Elini ineğin sırtına koydu. Gezdirdi gezdirdi, bir yerde tuttu.*** (F. Baykurt 1967k s. 63). (Argo) 'cinsel ilişkide bulunmak' H. Aktunç 1990 s. 285.

tokta- b. ***tohta-***.

toktaklıkla Az. 'güçle, kuvvetle; mit Festigkeit' ××

toktat- b. ***tohtat-***.

toku- b. ***tokı- I***.

tokuç b. ***tokaç***.

tokurcun b. ***dokurcun I***.

tokurtu 'tokurdama sesi' × ***"Hacı, ben buraya tokurtu dinlemeğe gelmedim. O Keşan tömbekisini sonra tütsülen!" diye ufakdan betelirim.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 258). × ***Bahçe şimdi bir hayli tenhalaşmış, gürültünün onda sekizi kesilmiş, gezgin saz takımı susup başka tarafa göç etmiş; gel gelelim, bunlara mukabil, şimdi de kulağımın dibinde bizim ahbabın nargile tokurtuları başlamıştı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 290).

tokuş I b. ***dokış***, ***dokuş***.

tokuş II b. ***tokaç***.

tokuş-/tokış- ‘çarpışmak, musademe etmek’ <***tokı- I*** ‘vurmak, dövmek’ + ***-ş-*** ortaklaşalık eki, B. Atalay 1986 IV, 634, 635, J.W. Redhouse 2006 s. 1258b, H. Vámbéry 1901 s. 162, TS 3816, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 386. × ***Topların tüfeklerin ve zenbereklerin ḳaża yaġmuru gibi yaġdurup iki ṭarafdan alaylar birbirine ṭoḳışup...*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 61). (Argo) ‘cinsel ilişkide bulunmak’ H. Aktunç 1990 s. 285. b. ***dokış-***, ***dokuş-***.

tokyo ‘terlik; Pantoffel, zori’ <Jap. ***tokyo*** a.m. × ***Tokyolar, postallar, lastik çizmeler eğri büğrü taşların arasını bürümüş parlak buz tabakasına değdikçe sudaki soğuk kıpırdıyor, çatlıyor, diriliyordu.*** (T. Uyar 1982ö s. 104). × ***Erdoğan havlusu belinde, ayaklarında tokyo terlikleri çıktı. Başını kurulamaya başladı tam karşımda.*** (B. Günel 1992 s. 30).

tol I b. ***tolaz I***.

tola- b. ***dola-***.

tola b. ***tula I***.

tolak ‘mertek’ Meninski 1680 II, 2211, Meninski 1680 II, 3151, ZTS 194. b. ***dolak II***, ***dulak II***.

tolamazla- ‘***tolazla-*** yerine yanlışlıkla?; irrig für ***tolazla-*** ?’ ××

tolas I b. ***tolaz I***.

tolatar b. ***duledar***.

tolaz I/toloz I/tol/tolas/tolos/tonus ‘taş kemer, yer altı ev ve ahırları; döl ağılı, kuzuluk, bucak, köşe; Schafstall’ <Yun. ***θόλος*** ‘Gewölbe, Kuppel’ H. Eren 1999 s. 410, G. Meyer 1893 s. 45, Meninski 1680 II, 3152, Ch. Tzitzilis 1987g no. 530, A. Caferoğlu 1940 s. 207, TS 3817, DS 3951, 3952, 3961, K. Yedekçioğlu 1989 s. 86, R. Dankoff 2004 s. 264, A. Tietze 1955 no 85. × ***Toprak takır takır kurur; otlar ekinler yanar kavrulur; sürüler kırılır; tollar viran, köyler ören olur.*** (H. Birand 1957 s. 37). × ***“Bu demiryolu, bu yana gidersen derenin boyunu alır, iner Kara Hasan toluna. Oradan Eğrikaya’dan Keçiyurdu önünden, dereyi aykırılar, Söğütuşağı yayla evlerinin böğründen yazı boyunu alır, varır o yanki istasyona”.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 169).

tolaz II/toloz II ‘serseri, başıboş; cinsel sapınca uğramış genç’ <Yun. ***dolos*** a.m. Kürt. ***tolaz*** ‘sefih, aşağılık’ Jaba–Justi 1879 s. 109, DS 3952; 3953, H. Aktunç 1990 s. 285, K. Emiroğlu 1989 s. 219. ××

tolaz III b. ***talloz***.

tolazla-/tulazla-/tulla- ‘kolunu iyice gererek fırlatmak, atmak’ DS 3987. × ***Nisä ġoṛhmayıb älindäki käfkiri tolazladı laçının dalınca.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 198). × ***Onda gärak Hälaku hökmdarlığını bir yana, şallağı, şämşiri dä başġa bir yana tolazlayıb, uzun zikr täsbehini älimizä götürüb, sabahdan aḥşamacan o üz bu üzä salavat çeviräk?*** (S. Rāhimov 2005 I, s. 125). × ***Ağız, välädälcümcüm, o nädir tolazlamışsan selbäni, gedib däyib Haykanuşun danasının gözünä?*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 150).

toldur– b. ***doldur–***.

tolo b. ***tula II***.

tolos I b. ***tolaz I***.

toloz I b. ***tolaz I***.

toloz II b. ***tolaz II***.

tolp b. ***dolp***.

tolp tolp ‘grup grup, yığın yığın’ <***tolp***. × ***“Tolp: ‘cemolmuş asker; bir mahalde müçtemi cemaati insaniyye”*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 146). × ***Fırka fırka tayifei murabıtın tolp tolp zümrei mübarızin koşun koşun cemaati müslimin.*** (a.e. s. 147).

toluk ‘koyun ve keçi yavrusu’ DS 3953. × ***Gömlek (toluk) seyrekleşir, kısa ve kalın olan kemp kılları artar. Bu da kalitenin ve fiatların düşmesine sebep olur.*** (S. Batu 1951 s. 100).

toluŋ b. ***tulun***.

tolvay/tulvay ‘hırsız; Räuber’ <Fa. ***tülvāy*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1262a, F. Miklosich 1889 s. 22, Meninski 1680 I, 1479, Meninski 1680 II, 3153. ××

tom b. ***dom***.

tomafil ‘otomobil’ <Fr. ***automobile*** a.m. DS 3953, ZTS 194. × ***-Torpahdan ne çıkar ki beğ... babadan kalan tarlalar yatiir... Bes ot veriir... buğda verir... bir kârı kisbi olmalı adamın... bir tomafilim olsaydı bah.*** (M. Körükçü 1950 s. 110). × ***Bir ara Deveci Halil: -Aklımdan başka bir şey geçiyor! Dedi, düşünek, taşınak da... Camgöz: -Ne gibi? Diye sordu. –Şu kız dişini kat’i olarak çeksin atsın... -Ee? –Esi sağlığın... Bir gün bir tomafil, al tomafile.*** (O. Kemal 1954b s. 7). × ***Her gün simit ekmeği, tahin helvası, et yiyorlardı. Çocukları beyaz ayakkabı, kısa pantolon giyiyor, canları istediği zaman “Tramboya”, “Tomafile” biniyorlardı. Şılak şeker alıyordu babaları onlara hep.*** (M. Başaran 1955 s. 8). × ***Bey, tomafilin camını gırdım. Halçam oraya geldi, Allah bilir a, hiç gırmak istermüydüm? Bi gazadır oldu işte.*** (F. Otyam 1957 s. 30–31).

tomak ‘kısa konçlu ayakkabı; Stivaletti, o coturni de Dottari’ J.W. Redhouse 2006 s. 1262b, Meninski 1680 II, 3154, DS 3953, R. Dankoff 2004 s. 265. ××

tomal– b. ***domal–***, ***dömel–***.

toman b. ***tuman***.

tomar I ‘sarılarak silindir biçimi verilmiş kağıt; Rolle, Papierrolle‘ <Yun. ***τομάρι*** ‘roll’ H. Eren 1999 s. 411, H. Vámbéry 1901 s. 211, G. Meyer 1893 s. 39, J.W. Redhouse 2006 s. 1262b. × ***Yazıldı nite kim şeh dedi tümār / İçi ma‘nī ṭolu lâfẓı dürer-bār.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 903). × ***Eyleye ṭayy-ı mekān atuŋ senüŋ ey şeh-süvār / Ayağı altında yollar dürülüb ṭōmār ola.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.’ın ilk yarısı] I, 16). × ***Ẕātī meh-i nev gibi ḫayālāt-ı cedīdüŋ / Gösterse revā illere barmaġ***

ile ṭömār. (a.e. I, 176). × ***Maun aġacından yapılmış camekyanlı bir kebir kitaḫhane, içinde bir inşa, bir tomar, Fransız lisanından bir elif be…*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 48). × ***Maşa demirlerini, şına demirlerini, tutup tutup aşağı atıyorlardı. İki metrekareden fazla aç tomarını yığının üstüne bırakıyorlardı.*** (F. Baykurt 1961 s. 224). × ***İlhami bir tomar anahtar çıkarıyor cebinden. Okul hademesinin odasından aşırdığı anahtarlar.*** (C. Kavukçu 1998 s. 30).

tomar II 'yastık veya minder üzerine gerilen kalın bez' DS 3954. ××

tomari 'torba, çuval; Sack' DS 3954. ××

tomas 'çökelek veya kaymaktan yapılan tulum peyniri' I.A. Orbeli 1957 s. 353, DS 3954, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 386. ××

tomat/tomata 'domates' <Yun. ***ντοματα*** (domáta) <İt. ***tomata*** < İsp. ***tomata*** a.m. A. Tietze 1955 no. 196, DS 3954, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 386. × ***Bahçesine tomat, büber ektirmiş.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 85). b. ***domat***.

tomata b. ***tomat***.

tomaz b. ***tomaz***.

tomba b. ***tumba I***.

tombak I 'mide' <Bulg. ***tumbak*** 'bauch; karın' A. Tietze 1957 no. 223, DS 3955, Rus. ***stomaḫ*** 'Magen' M. Vasmer 1958 III, 19. ××

tombak II 'tek taşlı adi yüzük' DS 3955. ××

tombala/tombola/tombalak 'takla, parende; Purzelbaum' <Yun. ***τούμπαλα*** a.m. <İt. ***tombolo, tombolato*** a.m. Ch. Symeonides 1973 no. 217, G. Meyer 1893 s. 40, DS 3955. (Argo) 'bir tür basit kumar' H. Aktunç 1990 s. 285. ××

tombalak I b. ***tombala***.

tombalak II 'şişmanca, tombul' DS 3955, J.W. Redhouse 2006 s. 1263a. × ***Kandilzadenin bir portresini de çizelim: 30 ile 35 arası, kısa boylu, tombalak.*** (S.M. Alus 1934 s. 129). × ***Ölü benizli, soğuk neva, gaga dilli, 45-50lik bir nemse Yahudisiydi. Mamasına gelince, karakaşlı, kara gözlü, tombalak, şipşirin bir 30-35likti.*** (S.M. Alus 1944 s. 21). × ***Ve şakkadak düşüp bayıldım. "Bakalım ne olacak" diye yerde gözlerim kapalı beklerken koroları tombalak karı sürahiyi şakır şakır başıma boşaltmaz mı?.. Ay! diye fırladım ve kalktım…*** (B. Felek 1947 s. 130).

tombatın b. ***tumba II***.

tomba yatak 'çocuk dilinde yatağa atlama' <İt. ***tombo*** 'alt üst olma' J.W. Redhouse 2006 s. 1263a. × ***İkindi okunuyordu, çıkdık. Ben onları Çukurçeşmede bırakdım… Şimdi doğru eve… Bir parça lokma, tomba yatak!..*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 83).

tombaz/tomaz/tumbaz 'dereyi yükseltmek için kalın set duvar; Barca da far ponte' Meninski 1680 I, 1480, Rus. ***dubas*** 'Einbaum, Barke' M. Vasmer 1953 I, 377, DS 3991, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 387, J.W. Redhouse 2006 s. 614a. b. ***duba***, ***dombaz***. ××

tombiç b. ***tombiş***.

tombiş/tombiç 'şişmanca, tombul' DS 3956. × ***Biri sıskacık, pembe jarse etekliğinin uzunluğu bir karış var yok... Biri bodur, tombiç. Üçüncüsü zenci kırması...*** (A. Nesin 1959s s. 20). × ***Adama çabucakça ısındığımı duyuyorum. Onun kız olmadığına, hele hele iyi yemek pişirip iyi tatlı yapan tombiş kızlardan olmadığına seviniyorum.*** (M. Güler 1990 s. 226).

tombişçe 'şişmanca' <***tombiş*** + ***-çe*** küçültme eki. × ***Kuyruğun sonuna ulaşmadan babam geliyor. Beni merak etmiş olmalı. Uzun boylu, zayıf adamla tombişçe kız çocuğunun kıvılcımlı dostluğunu farketmeden önce Bela'ya selam veriyor, el sıkışıyorlar.*** (F. Hepçilingirler 1990 s. 114).

tombola b. ***tombala***.

tombu I b. ***tumbi***.

tombu II b. ***tumba I***.

tomekân b. ***töhmekân***.

tomik 'tilki için av pususu' Kürt. ***tomik*** 'filets pour attraper les oiseaux, appât, attrait, penchant' Jaba–Justi 1879 s. 77, DS 3956. ××

tomman b. ***tuman***.

tomp b. ***tum III***.

tomra tomra damla damla × ***Göz pınarlarından, o lüks ışığında bile tomra tomra seçilen kirli sular akmıştı avurtlarına.*** (İ. Tarus 1961 s. 80).

tomruk/turmuk 'ağacın kesilerek silindir biçimine getirilmiş gövdesi' <ETk. ***tomur-*** 'to cut a rounded shape' G. Clauson 1072 s. 509 + + fiilden participium passivum mânasında sıfat ve isim yapan ***-k*** eki, B. Atalay 1986 IV, 638, J. Thury 1885 s. 51. × ***21 Temmuz sabahı Çörçil tomruk kamyonu kapımıza dayandı...*** (M. Başaran 1964 s. 84). × ***Şoför yerinin üstü gecekondu kümeslerine benziyor: boyasız konturplaklarla, rendelenmemiş tahta parçalariyle çakıştırılmış, rahatça tomruk sarılabilsin diye kasanın yanları da alınmış, dümdüz taban kalmış yalnız.*** (a.e. s. 85).

tomrukçu başı 'hapishane müdürü' DS 3957: ***tomrukçu*** 'gardiyan' × ***Tomrukcu başının petendesi altında zarıncıyan kul dökeni çalıp gurtarmay üçün hepisāneyi basmaya; nölursa olsun tasavvurlamış.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 4). b. çomruk.

tomson 'hafif makineli tüfek; Maschinenpistole' <İng. ***thompson*** 'John Thompson tarafından üretilmiş bir silah' × ***Düdükler, toplum polisleri ve sefareti bekleyen tomsonlu erler, saatlerdir neyi bekliyorlarsa işte o olmuşçasına sardılar arabayı. Bizi evden izleyen sivil taksi de yetişince takım tamamlandı.*** (S. Soysal 1979yı s. 13). × ***Bir bankanın önünde nöbet tutan tomsonlu jandarmaları görünce duraladı. İkisi de silahlarını kendi üzerine doğrultmuş gibiydi.*** (M. Güler 1990 s. 34).

tomtok 'çok tok' <***tok*** 'doymuş' b. ***dok I***. × ***O ev senin benim deyelek ekmeyin başında gürültü ettikden söra ikisinin de āç garnı tomtok oluyo.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 117). × ***İlyas, hazır yemekleri getirtti ortaya. «Aç karnım tomtok oldu!» dedi Hamdi bey. Zorla bir iki lokma yuttu: «Başka geçmiyor boğazımdan!» dedi. Koydu kaşığı sofranın kıyısına.*** (F. Baykurt 1967k s. 356).

tomur 'damla' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 387. × ***Şah İsmail Gülizarın dizine başını koydu, uyukladı. Gülizar gideli Şah İsmail hiç uyumamış. Arap arkasına baktı, öyle bir asker gelmiş, haddi hesabı yok. Kılıcı aldı eline, kırdı döktü. Gülizar kardeşleri için ağladı, bir tomur yaş Şah İsmail'in yüzüne düştü.*** (U. Günay 1975 s. 346). b. ***domur***.

tomur- 'kabarmak, goncalaşmak, henüz büyümeye başlamak' <ETk. ***tomur-*** 'kanamak (burun hakkında)' G. Clauson 1972 s. 509, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 387. × ***Kapıda oniki yaşlarında yeni yeni gelişen göğüsleri tazecik tomurmuş bir kız, elinde bir tepsi ile belirdi.*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 35). b. ***domur-***, ***çomru-***.

tomurcuğa dur- 'tomurcuklanmaya başlamak' <***tomurcuk***. × ***Akasyaların tomurcuğa durduğu günlerde annemin kumruları sokağımızda görünmez oldular.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 82). Krş. çiçeğe dur-. b. ***domurcuk.***

tomur tomur 'kabarık kabarık; damla damla (akan ter ya da göz yaşları hakkında)' DS 155. × ***Sular annemin oturduğu çimenliğe doğru yürüyormuş da, ah şimdi altı ıslanacak, diye telaşlanıyorum. Bir yandan da, bu duvar bizim taşındığımız evin duvarı değil, ama yine ıslak, diye geçiyor içimden. Yine tomur tomur terliyor...*** (A. Ağaoğlu 1992 s. 82). b. ***domur domur***.

tomus b. ***temmuz***.

tomuzlan b. ***doŋuzlan, domuzlan***.

ton 'ses veya renkte ton; von Farbe, von Klang' <Fr. ***ton*** a.m. DS 3958, J.W. Redhouse 2006 s. 1263a. × ***Sesimin tonundan belki o da bir*** şeyler ***sezinledi ama kurcalamak işine gelmedi herhalde.*** (C. Gökçek 1943 s. 130). × ***Biraz sonra ihtarı unutarak sesini azar azar yükseltmek suretiyle yine eskisi gibi yüksek tonla konuşmağa başlamış.*** (M. Baler 1944 s. 158). × ***Zeynep gülüyordu. Hem de ince ince, ama göğüs dolusu. Kalın, gevrek bir ton almıştı sesi. Eskiden nasıl çıngıraklı, tiz bir hançeresi vardı!*** (İ. Tarus 1961 s. 219–220). × ***Yine göz göze geldi. İlkellikse ilkellik dedi. Bakılır bu gözlere... Her bakışta değişik tonda buldu Aylin'in gözlerini.*** (M. Güler 1990 s. 147). × ***"Neden geciktin? Dün nasıl sözleşmiştik?" Sesi sevgilisini azarlayan genç bir kızınki kadar dokunaklıydı. Tufan mat ve renksiz bir ses tonuyla yanıtladı: "Dün gece Ufuk geldi."*** (a.e. s. 14). × ***Deniz yukarıdan bakıldığında mavi tonun alacasında parlıyor, üzerinde renkli yelkenleriyle gençler sörf yapıyordu.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 71). × ***Dağınık kızıl saçlarıyla öyle çarpıcı bir uyum yaratıyor ki bu siyahım beyaz-bej tonların hâkim olduğu geniş salonun orta-***

sında dikkati ilk anda üzerine çekiyor. Bir an olduğum yerde kalıp bakakalıyorum. (İ. Aral 1997 s. 96).

tonaj 'bir taşıtın alabileceği ton miktarı; tonnage' <Fr. ***tonnage*** a.m. × ***Rabbülalemin can vermemiştir, ruh vermemiştir motorlara ama olsun. Ben canlıdan daha canlı sayarım onları. Her şeyin bir haddi hududu vardır abi. O tonajın üstüne çıktın mı günah olur arabaya.*** (M. Güler 1990 s. 157).

tonaz 'birbirine eklenmiş balık ağları' <Yun. ***τόυος*** 'warp, warping' Kahane-Tietze 1958 no. 861, DS 3958. × ***Bir tonaz ile yelken üzerine gelürler. Ve ba'dehû mezkûr limandan Roya on beş mildür.*** (Pîrî Re'îs 1988 s. 295). × ***Eger cümle adalaruŋ yılduz tarafından girürlerse ol adadan iki balamar uzunu ırak yürüyeler kim sığludur. Velî bu yoldan sonra tonaz itmek gerekdür.*** (Pîrî Re'îs 1988 s. 739).

tonbatın b. ***tumba II***.

tonbatun b. ***tumba II***.

tonc 'iki tarla arasında sınır olan tümsek; Feldraine' DS 3959, ZTS 194. × ***Gün dönümü geldi çattı. Allah nazardan saklasın, umduklarından çok bereket var. Çakırla Pullu tarla toncuna yan gelmiş, tatlı tatlı konuşuyorlardı.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 36-37, s. 38).

toncuk- b. ***tuncuk-***.

tonda 'işte onda' × ***Bi yerde da duri bi insanın biri, yaray odon "tak tuk, tak tuk..." -Ā! te, demiş, galiba bi insan te tonda var imiş, hade cüsterim, demiş.*** (N. Hafız 1985 s. 185). × ***-Onda bi içi fuçi var. Sen o fuçilara dokonmayasın se olorson taş. Tonda var bi yüzük oni yakalarsın hem cetırırsın bana.*** (a.e. s. 212).

(Argo) **tongaya bas-** 'tuzağa düşmek' H. Aktunç 1990 s. 286. × ***Yüreğindeki gümbürtü bu sefer iki misli. Bu gidişle tongaya basacak ama pir basacak.*** (S.M. Alus 1934 s. 373). × ***Uzun memuriyetlerin tecrübesi yerlilerin kendisi gibi memurlarla niçin ahbap olduklarını ona öğretmişti. Tongaya basmayı pek sevmediği ve namuslu kalmak niyetinde olduğu için ziyafetlere davetlere pek aldırış etmezdi.*** (S. Ali 1937k s. 55). × ***Üç müfettişten beheri de böyle bir tongaya basacak soydan değiller.*** (İ. Tarus 1961 s. 73).

tongaya bastır- 'beyaz yalanlar söylemek; Anschwindeln' H. Aktunç 1990 s. 286, F. Steinherr 1932 s. 195. ××

tonguraklı 'çıngıraklı' DS 3960. × ***Ve Hüsni Efendi isminde hak yemez ve karınca çiğnemekten sakınır ve sivrisineği süzüp, deveyi havidi (hamudu) ile yutar tonguraklı (çıngıraklı) hoca gibi hoca olup bunu vasi tayin etmişler imiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 318).

ton işi 'çok fazla; sehr viel' × ***Bir talih vurdu bize esgerlikte. Yardım etti. Etmeseydi, ton işi zopa yiyecektim.*** (F. Baykurt 1959e s. 31).

tonmaysterlik 'ses yönetmenliği' <Alm. ***Tonmeister*** 'sesyönetmeni' × ***O saatte Cumhurbaşkanlığı senfoni Orkestrası, büyük stüdyoda band dolduruyordu. Biz, ses alma odasından, tonmaysterlik camı arkasından bakıyoruz.*** (A. Ağaoğlu 1985 s. 137).

tonos/tonuz 'ağaç tavan' DS 3961. × ***Ve yir yir mancanîklar -burûc hey'et, Cevzâ-keffe, şihâb-tınâb, kazâ-küşâd, kader-nefâd- tertîb ittiler ve mencû yirler ve tonuz tamları kurdılar.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 51).

tonra 'deri üzerinde biriken kir tabakası; el ve ayaklardaki kirli çatlaklar' DS 3960, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 387. × ***Bir silkinse altın dökülür her yanından. Bunu bilir. Silkinmez. Bacaklarını karnına çeker; kendi üstüne çöreklenip bitini kırıyor, tonrasını ovuyormuş gibi yapar.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 266).

tonton 'ufak tefek, sevimli' <Erm. ***t'ont'oş*** 'loving, affectionate, dear' H. Eren 1999 411, DS 3960. × ***Bu komedinin en son perdesi her ikisinin dükkanda, evde, kalemde, yolda, camide, tramvayda, trende, tünelde, tontonlarda, şirket-i Hayriye vapurlarında, simitçi, çörekçi, furunları önlerinde, mahalle kahvesinde...*** (A. Rasim 1328 s. 65). × ***Bakın ben de yazarım. Yazarım amma haklı yazarım. Mesela tramvay arabalarına yedekçi, tontonlarıma romörkör, tünele yeni kayış, haliç vapurlarına selamet Rumeli şimendüferi memurlarına dirayet...*** (a.e. s.96). × ***Akşam üstü saat onbiri çeyrek geçe köprüden hareket eden tonton müşterilerinin Selimiye kışlası önlerinde iftara yetiştiklerini Kadıköy muhabirimiz yazıyor.*** (a.e. s. 125). × ***Adaya son postayı yapan 11 numaralı tonton, yarım saattir karşımızda bocalamada.*** (S.M. Alus 1933p s. 144). × ***Darılma benim güzel İrfancığım, darılma benim tonton İrfan'cığım, ben şaka yapıyorum sana...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 260). × ***Gördün mü soyzadeliği, gördün mü kişizadeliği, gördün mü terbiyeyi... Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver tontonum ver... ver tosunum ver.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 84). × ***Karısı kollarını Erci'nin boynuna geçirdi: "Neymiş kuzum, neymiş?" "Hiç tontonum. Sana hürmetleri var Selman'ın"*** (H. Taner 1954 s. 32).

tontonikom 'tontonum' <***tonton*** + Slav dillerinde müennes küçültme eki olan ***-ka***'nın vocativus halinde aldığı ***-ko*** şekli, b. ***anaçko*** ⊡. × ***"Peki sen ne dedin? Nasıl belli olacak?" "Koğuşları gezdirip sorun" dedim. "İyi demişsin tontonikom"*** (H. Taner 1954 s. 33).

tonuk b. ***tunuk***.

tonus b. ***tolaz I***.

tonuz b. ***tonos***.

top I '(isim ve sıfat olarak) top; yuvarlak biçimli' <ETk. ***tob*** 'a ball' G. Clauson 1972 s. 434, B. Atalay 1986 IV, 640. × ***Bunlar için de davet yerine kaim olmak üzere bir oku gönderilirdi. Oku bir top kumaşla şekerden ibaretti.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 138). × ***Gülşen'in iki eli top gibi yusyuvarlak olmuştu. Yazmasız başı, poçusuyla peneziyle, fırlamış, dağılmış saçlarıyla daha güzel görünüyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 318). × ***Sağlı sollu ataklarda top Kabataş on sekizine indi mi, Zafer heyecanla ayağa fırlıyor.*** (A. Yurdakul 1989 s. 132). ***top burun*** 'yuvarlak burun': × ***Yollar kalabalıklaşıp, tramvaylar ardarda caddeden geçmeğe başlayınca kırmızı yüzlü, altın çerçeveli gözlüğü top burnunun ucuna kadar düşmüş, kısa boylu bir adam hız-***

la içeriye girip: Nerde baba Muharrem… diye soracaktır. (U. Nazif 1955 s. 18). ***top oyna-*** 'top oynamak; Ball spielen' H. Vámbéry 1901 s. 210: × ***Mışr ṣulṭānı daḥı emr itti Çerkezlere, ol başları çevgānıla meydānda ṭop oynadılar.*** (F. Giese 1929 s. 224). ***top sakal*** 'yuvarlak kesilmiş sakal': × ***Evvela cümle günahlarından istiğfar etmiş, saniyen tabiatile tütünü, rakıyı bırakmış, salisen top bir sakal.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 292). × ***Beyaz zemin üstünde yeşil çizgili, beyaz top sakal, geniş muhteşem bir vücut, mavi, sıcak ve tatlı gözler; ayaklarda mest. işte nefsi Bursa'dan İbrahim Ağa.*** (S.F. Abasıyanık 1956 s. 12). (Argo) 'edilgin eşcinsel erkek' H. Aktunç 1990 s. 286.

top II '(zarf) hep, bütün' DS 3961, TS 3821, J.W. Redhouse 2006 s. 1254a. × ***Taŋrıdan ol diri ki cān virdi / Taŋrı yolun ereni ṭop ḳırdı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 58). × ***Güreş tutsa av avlasa ursa ṭub / Yüreklü olur kişi ṣavaşda top.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 22). × ***Çelik çevġānına bıraḳdılar ṭop / Girişmeyle cihānı yaḳdılar top.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1394). × ***Ṭobı ol alur kim dili datludur / Yavuz̧ hulinüŋ işi ṭub yatludur.*** (a.e. s. 42). × ***Pes dimağda süci fiili dolu olsa, ne cima ettiğin bilir kişi ve ne cimaın lezzetin. Amma top çaresiz olıcak bari mahmurla cima etmek yeğrektir, tā ki safasından haberdar ola.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 133). × ***Pes hamama her gün girmeği huy edinen dahi ki bir gün girmeye, ol gün sayru bigi olur… Bari top haftada bir girmeğe katlanmasa bari iki üç günde bir gire.*** (a.e. s. 137). × ***Cehteyle ki tez yine yerine yetiresin, top başaramasan harcını kes, tā ol ziyan yerine gele ki tasarruf, yabandan kazanılmış assı gibidir.*** (a.e. s. 271). ***bir top atlı*** 'bir grup atlı': × ***Lētif şah baḥdı gördü kü bir top (toplu) atdı geleyr.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 29). ***top cemaat*** 'kalabalık grup': × ***-Kim yok? Hangisi eksik? Mahallenin bütün kedileri incirde top cemaat olmuşlar… Selahattin beylerin Kaplanı… Sucu Hasan Efendinin Pamuğu, Münirenin Şahini…*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 6). ***top top*** 'yığın yığın' J.W. Redhouse 2006 s. 1248b: × ***Bu genç askerler, top top, camilere, tekkenin semahanesine, tatil bulunan sübyan mektebine, hasılı şuraya buraya yerleştirilmiş, sevkedilmeyi bekliyorlardı.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 188). × ***Kırmabaşağı ektiğimiz tarlamızın başına varmıştık. Çarpılmış gibi sallandı babam. Tavalara ayrılmıştı bizim yerimiz de, suyla doluydu içleri. Henüz yeşilliğini yitirmemiş senik ekinler, top top sınırlardaydı…*** (M. Başaran 1992 s. 291).

top III 'gülle veya şarapnel atan ateşli silah' × ***Elli yaşlarında/elli pare top atışıyla/sızım sızım/acısını kutlamakta/her parede şıkıdım şıkıdım/göbek atmakta/evli barklı/üç çocuk anası.*** (E. Şafak 1999 s. 8). ***devlet topı:*** × ***Bu meydānda devlet ṭopın urdı ol / Ki rāḥat kişilere degürdi ol.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 6). ***saadet topı:*** × ***Bu meydānda dürişmek olup işi / Sa'ādet ṭopın urımaz her kişi.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 19). ***top ağzında/topun ağzında*** 'her an başına kötü bir şey gelebilir, anlamında deyim': × ***Demek yaralılarınız var. Hemen onları bir tarafa aşır… Adam çıkart, yollardaki kan izlerini de kaybetsinler… Vakit yok… Tetik davranmadın mı topun ağzındasın!*** (M. Yesari 1928 s. 321). × ***Mamafih, Nevnihal Kalfanın rivayetine göre, o da dadının ettiğini pek yanına bırakmış sayılamazdı. İhtiyar Çerkez, senelerce top ağzında gibi bir***

vaziyette oturmuş. «Ha bugün sokağa atılıyorum, ha yarın!» diye yürek çarpıntısı geçirmişti. (R.N. Güntekin 1944 s. 73). ***top gibi*** 'sapasağlam, dinç' DS 3963, J.W. Redhouse 2006 s.1248b: × ***-Hah işte ben Revan hanıma kocasına karşı hıyanet etdireceğim... -Ya kadın etmezse... -Onun reyini soracak değilim... -Kendi arzusu hilafına bu iş nasıl olur? -Top gibi...*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 153). ***top gibi patla-*** 'büyük yankı yapmak': × ***... vekilliğine Naip Efendi tayin olunmuştu. Bu havadis, kazada top gibi patladı. Zavallı kaymakam beyninden vurulmuşa dönmüştü.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 139). ***topu göke ağ-:*** × ***Mirvaḥa-cünbānlar hevā-dar olalar. Ṭopcılaruŋ ṭopı göke aġa.*** (Ẓātī, TDED 1977 XXII, s. 154). ***top yoluna git-:*** Meninski 1680 II, 3134. × ***Kör gibi baktı saġ u solına / Gitti bīçāre meded top yolına.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 19).

topacık 'yuvarlacık, tombul' <***topak*** 'yuvarlak' + ***-cık*** küçültme eki. H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388. × ***Onur, pembe çüçekli entarisinin göğsü bağrı açık, yassı burunlu, altı yaşında, topacık, esmer bir oğlan.*** (O. Kemal 1951s s. 83). b. ***topak***.

topaç I 'yuvarlak, top gibi; çevresine ip sarılıp birden bırakılarak veya kamçı ile vurularak döndürülen koni biçiminde ucu sivri oyuncak' <***top I*** + ***-aç*** küçültme eki. DS 3961, TS 3822, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388, ZTS 194. × ***Tayyar: -Sayım suyum yok; b... su!.. diye oğuna oğuna başını kaşırken, yere kıçüstü serilmiş olan madam, topaç gibi birkaç kere fırıl fırıl döndü.*** (S.M. Alus 1934 s. 333). × ***Lāstik kokan bu asfaltın düzlüğü üstünde solgun benizli bir kaç çocuk topaçlarını çevirir, yahut mile oynarlardı.*** (F. Baysal 1955r s.133). × ***Hiç saç kalmamış başcağızı da yuvarlacıktı öyle. Topaç gibi, tokmak gibi. Güleç yüzlüyse de sırıtık Ayşe olmadan, sevimli, babacan bir gülüşle aralandı, açıldı etli dudakları.*** (M. Seyda 1966 s. 291). ***topaç gibi delikanlı:*** × ***-Biraz da oğlun çalışsın, topaç gibi delikanlı... Belde kordon, elde baston, kılık kıyafet apiko gezer, dilenci evladına hiç benzemez.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 23).

topaç II 'kayık küreklerinin elle tutulan üst kısmı; griff?' <***topaç I***. DS 3961. × ***Borda bordaya iki gırgırın tayfası, küreklerinin topacına yapıştı. İskeleden ip çözüldü.*** (R. Enis 1947 s. 4). × ***Tayfalar denizden ayırdıkları küreklerinin tobacını oturaklara bağladı. Motorun başı Kızıladalar'a yöneldi.*** (a.e. s. 5). × ***Kürekçiler zaten tavşan uykusundaydı. Küreklerinin topaçlarına yapıştılar.*** (a.e. s. 11). × ***Kopan fırtına; mosmor elleri tobacı tobacı kavramağa alesta, yırtık yün başlıklarının örtemediği kulakları boynacı kıç yoldaşında , uyuklayan tayfaları kendine getirmişti.*** (a.e. s. 265).

topak 'yuvarlak, küre biçiminde' <***top I*** + ***-ak*** küçültme eki. J.W. Redhouse 2006 s. 1249b, DS 3961, TS 3823, ZTS 195. ***topak burun*** 'yuvarlak burun': × ***İyi işlenmiş yuvarlak bir kafası var. Kocaman kulakları, topak burnu ve yuvasında muttasıl oynayan canlı ve deli gözleriyle bu adam ilk bakışta sulu saygısız tavrına rağmen gittikçe daha yakın daha enteresan oluyor.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 118). ***topak soyulcan*** 'yuvarlak solucan (aşağılama sözü)': × ***Bilmiyor musun o şişgöbeğin içinde kaç türlü bazar kurulur? Bilmiyor musun o topak***

soyulcanın eli para, cebi para, kuşâ para? (F. Baykurt 1971t s. 30).
topak topak 'yığın yığın, küme küme' DS 3962, J.W. Redhouse 2006 s. 1249b: × ***Nisbeten temiz, şöyle böyle bağçelerle, şerait-i sahiyeye muvafık görünen bu evlerin ekserinde perdeler inik duruyor, içlerinden hiçbir ses aksetmiyordu. Caddeye çıkınca topak topak izdiham gördüm.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 120).

topalak 'yuvarlak' J.W. Redhouse 2006 s. 1249b, Meninski 1680 II, 3135, DS 3962. ××

topal ay 'şubat' × ***Değişimden ne kaldı; daha geçen seneye kadar şubata topal ay der idik. Bu sene müsabakada ikinci geldi. Eski birinci mart üçüncü, eski birinci kanun sonuncu kaldı.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 359).

topal ile eğlenen aksamaya alışır 'insanlar zamanla arkadaşları gibi davranmaya başlar, anlamında deyim' × ***"Efendi bu sözleri bakkal almaz, eğerçi kişi müsabinden (düşüp kalktığı kimselerden) azar ve topal ile eğlenen aksamaya alışır.*** (E. Misailidis 1986 s. 275).

topan 'yumak, yumru vb.' DS 3963, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388, Koşay-Aydın 1952 s. 132. × ***Bir kadın eteğinin içinde ekmekleri –daha doğrusu yaş yufkaları- getiriyor. Her birimizin önüne bir topan atıyor ve eller hep birden liğenlerin içine dalıyor.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 35). × ***"Ne karışır büyükbaban bana? Beyni sulanmış zaten onun. Otursun oturduğu yerde. Etliye sütlüye karışmasın öyle. Önüne bir topan ekmek, bir kaşık hazır yemek geliyor, onu yesin otursun"*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 36). × ***"Fidelerim de gitti" dedi. "Beş yüz fide idi. Yüz ellisi patlıcan, üç yüzü domat, yüz tanesi topan biber"*** (a.e. s. 58).

topana 'bıçak' DS 3963, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388, ZTS 195. ××

toparlacık 'yuvarlak şekilli ama ufak tefek' ***<toparlak + -cık*** küçültme eki. × ***Bilge bu eski ahbaplarını çok severdi. Safinaz Hanım, toparlacık, neşeli, canlı bir kadındı.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 40-41, s. 27). × ***Toparlacık, fırça saçlı bir çocuk, titredi. Ellerini hazır ol'a koydu. Başına bir sumsuk bekledi.*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 8).

toparlan- 'kendine çekidüzen vermek' J.W. Redhouse 2006 s. 1249a. × ***Sahanlıktaki hükümlüler gelenin belki de hükümetin büyük bir memuru olabileceğini düşünerek toparlandılar.*** (Orhan Kemal 1968g s. 20).

top belde 'bir saç modeli' ***<top I.*** × ***Okulda yeknesak bir kılık meydana getirmek için oturup her çocuğun önlüğünü dikmesi, kız çocuklarının okula yollanması için her ananın evine ayrı ayrı koşması, hiç görülmemiş bir iş olan kızların okula gelmesini sağladıktan sonra da onların saçlarını "top belde" yapması, gene aksine alınıyor.*** (M. Makal 1954 s. 93).

top ense 'bir saç kesimi türü; Art Haarschnitt' ***<top I***. ××

top iğne b. ***toplu iğne***.

topik 'tahin, nohut, patates ve soğanla yapılan bir tür meze' <? H. Eren 1999 s. 412. × ***Topikçi- (Küçük bakır tepsi üzerinde beyaz bir örtü***

ve yağ şişesi) topik, topik, topik... yağlı dolmam, topik... Sabri Usta- Ver bakalım... (Musahipzade Celal 1936aa s. 46).

toplak 'küçük Hindistan cevizi; Muskatnuss' J.W. Redhouse 2006 s. 1249b, O. Blau 1868 s. 303. ××

toplama 'farklı özelliklerden bir araya getirilmiş' × ***Neler geçmişti başından neler... Serserilik hayatının kucağına atılmış seksen kadar toplama talebe arasında beş sene yiyip içip yatmış, beşinci sene sonu mektep idaresi tarafından Urfalı Cemil bey adında gazte sahibinin yanına evlat olarak verilmişti.*** (Yaşar Nabi 1940 s. 121).

toplaştır- 'toplayıp düzene koymak' <***topla-*** + ***-ştır-*** sıklık eki için b. ***-ştır.*** J.W. Redhouse 2006 s. 1250a, DS 3964. × ***Yemekten sonra karısı leğen tuttu. Peşkir verdi. İki dakikanın içinde ortalığı toplaştırıp kocasıyla Aptül ağayı yalnız bıraktı.*** (F. Baykurt 1961k s. 167).

toplayıcı 'dilenci; Bettler' <***topla-*** + ***-(y)ıcı*** fiilden isim yapım eki. × ***Bektaş Emmi'nin kılığı da kendisininkinden beter... fazladan gövdesi de eskimiş gitmiş... Hele yüreksizliği... Lafı bile adam-erkek gibi diyemez olmuş fukara... Toplayıcı aptal gibi yalvarır olmuş.*** (K. Tahir 1957r s. 18).

toplu 'bir çeşit tabanca; eine Art Pistole' J.W. Redhouse 2006 s. 1250b. × ***Tünelden hava deliği aşmaḥ için üş tane toplu aşmışlar ırmaḥdan, yani gıyısından.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 204). × ***Hemen belinden toplusunu çıkardı, beş el ataş etti. Göbeğini kurşunla doldurdu.*** (F. Baykurt 1961o s. 173).

toplu iğne/top iğne 'toplu iğne; Stecknadel' <***top I.*** J.W. Redhouse 2006 s. 1250b, Meninski 1680 II, 3135. × ***Ṣanki top igneler ol müjgāndur / Ṣaplanup cān evine peykāndur.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 122).

toplulu 'peştamal çeşidi' × ***Peştümal –Çorumda peştenbal diye söylenir. Kara burğa, selaser, toplulu, mekikli diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330).

top memesi b. ***meme***.

topor/topur/tupur 'balta' <Rus., Bulg. ***topór*** 'Axt' A. Tietze 1957 no. 218, DS 3965. ××

top otı 'barut' <***top III***. TS 3824, R. Dankoff 2004 s. 265. × ***Äteş-bāzlaruŋ işi bir pāre od olmak ola, "Nedür bu āsumānī, göke çıkarduŋ!" diyenlere "top otı" diyeler.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 149).

toprak/torpak b.m. <ETk. ***toprak*** a.m. G. Clauson 1972 s. 443, B. Atalay 1986 IV, 640, H. Eren 1999 s. 412, DS 3969, TS 3826, J.W. Redhouse 2006 s. 1250a. × ***Ḳaṣduŋ ol olsun ki bu aḳ ṭopraḳdan Ehrenüŋ burunına üresin. Ḳoḳusın duyduġınlayın öle, melik deyri saŋa sımarlaya.*** (Ferec v. 39a).× ***Eger bizümle bir olmaz iseŋ sen / Bayıḳ ṭopraġa vėrgil baş u hem ten!*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 4365). × Āḫir***i kār bütleri ṣıŋar, olanca ʿırż u nāmüsları ṭopraġa düşer.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 135). × ***Ger beni mey öldüre meyḫānede yārān dėye, / Çekdi ol merḥümı anda ara ṭopraḳ ara ṣu.*** (Ẕātī 1987 III, 136). × ***Ṭopraḳ, ḳısm-ı aʿẓamı iʿtibāriyle, baḫīl ve ḥattā ʿaḳīmdi.*** (Cenāb Şahābed-

dīn 1335 s. 172). × ***Asgerini çekmiş, bu pâdişân torpağına gelmiş ġonmuş. Haber salmış ki hazirlensin, harbımız harp dédiğiynen…*** (A. Caferoğlu 1945 s. 6). × ***Dükkanın önündeki adam sızıldanır: -Torpahdan ne çıhar ki beğ… babadan kalan tarlalar yatiir. Bes ot veriir… buğda veriir… bir karı kisbi olmalı adamın.*** (M. Körükçü 1950 s. 110). ***Bu iş gününde, toprak böyle tavlıyken, afyon böyle "gelmiş" beklerken, çeşmenin sırası değildir.*** (F. Baykurt 1955 s. 50). × ***Traktor "tır-tır" edib irälilädikcä iti ağızlı kotanlar ham torpağı ġaldırıb yana çevirir, därin şırım açırdı.*** (Mirze İbrahimov t.y. s. 515). × ***Şu namussuz Sarılar köyü ne sana, ne bana göt içi kadar torpak vermedi.*** (C. Atay 1964 s. 88). ***toprağınca yaşa:*** × ***Anacığımı evde iki gözü iki çeşme buldum. Kapının tokmağını ağır ağır iki defa vurmuşum. Bu vuruş yüreğini oynatmış: -Toprağınca yaşa. Oğlu olduğun nasıl da belli, diyerek boynuma sarıldı.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 7, s. 20). ***topraksı kok-*** 'toprak gibi kokmak': × ***Vakit geceyarısına doğru. İnce bir karanlık var. Savrun çayının çağıltısı geceyi dolduruyor. Çakıltaşları parıldıyor. Kaymakam çakıltaşlarından ses çıkara çıkara bendlere doğru yürüyor. Hava topraksı kokuyor. Karanlık suya yıldız ışıkları vurmuş.*** (Y. Kemal 1955t s. 76). ***torpagın üzü soyug olar*** Az. 'definden bir süre sonra insan sakinleşir, toprak her acıyı unutturur anlamında deyim': × ***Vasilini däfn elädilär, yeddi gün yeddi gecä yas saḫladılar. Göz yaşlarını ġurutdular. Torpağın üzü soyuġ olar deyärlär, soyudular, täskinlik tapdılar.*** (Ä. Ąhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 101). b. ***dobrak***.

(Argo) **toprak** 'toz durumundaki uyuşturucu' H. Aktunç 1990 s. 286.

toprako b. ***tobralko***.

topralko b. ***tobralko***.

toptancı 'toplu alım satım yapan tüccar' ***<top II*** kelimesinin ablativus hali + ***ci*** eki. × ***Babası, o günlerin benzin toptancısı sayılan Eyüplü otçu Şerafettin beydi.*** (B. Arpad 1976 s. 26).

top taşı 'gülle' ***<top III***. TS 3827. × ***Atın ṭonın yaraġın u ḳoşunın / Cersünin dopın u toptaşının.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 4915).

toptaşılık ol- 'aklını yitirmek' × ***Enişte aklını oynatmış, Toptaşılık olmuş da saçmalıyor diye yüzüne bakakalmıştım.*** (S.M. Alus 1933p s. 225).

topu 'hepsi' ***<tolp*** + ***-u*** iyelik eki. J.W. Redhouse 2006 s. 1248b. × ***Ben seni kimin için terk edeyim? Benim vatanımda sen idin. Canımda sen idin. Topu iki kerecik görmek nasip oldu.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 32). × ***Yalnız o rütbeye geldiğinden sonra Manastır'da bir dostuna mektup gönderebildiği –Manastır'da topu bir dostu var idi- mektup gönderişi de çoluğundan çocuğundan bir haber almak için idi.*** (a.e. s. 75). × ***Keriminin bugün yarın diye uzatması, tarihi bir türlü yazıp vermemesi ısmarlayanın canını sıktı. Bir gün hiddetlenerek: "Be adam! Söyliyeceğin topu bir tarih. Bunu bu kadar uzatmanın manası ne!"*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 249). ***topu temeli*** 'altı üstü,

ancak': × ***-İlyas beyi görür, hatırlatırım... Amma velakin zeytinliğin Çukur Mescid'e inen tarafı münazaalıymış... Vakıf davacı... -Vakfın orada topu temeli iki kütüğü var... Alsın...*** (M. Yesari 1928 s. 289). ***topu topu*** 'hepsi hepsi': × ***Mahallede onun adını Varyemez Lopçu koymuşlardı. Halbuki zavallının topu topu birkaç yüz lirası vardı ki o da şimdi bitmek üzere idi.*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 5). b. ***dolp. topunun*** 'hepsinin': × ***-Beni ne bunlar sever, ne ötekiler! Sırası var, topunun hakkından geleceğim. Amma tuhaf değil mi? İyilik ettikçe daha çok düşman oluyorlar.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 169). ***topunun çarkına*** 'hepsinin canı cehenneme, anlamında deyim': × ***-Kendini boş yere üzme sultanım. Gelenlerin de, geleceklerin de topunun çarkına.*** (S.M. Alus 1934 s. 308). ***topunuzun*** 'hepinizin': × ***Dinim hakkına başıma kan çıktı, gözlerim döndü; kapı kapamaca alayınızı yakmazsam, topunuzun canına mevlüt okumazsam şu bıyıklarımı kazıtırım.*** (S.M. Alus 1933p s. 157). × ***Bugün değilse yarın, yarın değilse öbürgün... Dediğime muvaffak olamazsam topunuzun önünde şu bıyıkları kazıtacağım.*** (S.M. Alus 1944 s. 56).

topucuğu 'hepsi, tamamı' <***top II*** **+** ***-cuk*** 'küçültme eki' **+** ***-u*** iyelik eki. b. ***topuk***. b. ***topuk***. × ***Bulama çenemden yakaladı: -Sıvışalım Kavruk dedi. Bu insanların şakası yok. Topucuğu budala.*** (F. Baysal 1944 s. 98).

topuk 'topuk; Knöchel' <ETk. ***tobıḳ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 437–438, B. Atalay 1986 IV, 640, H. Eren 1999 s. 412, O. Blau 1868 s. 304, DS 3965, TS 3827. × ***O aralıḳ, ḳaşlı gözlü, aḳça faḳat paḳça değil, genç irisi kirli bir ḳız alı al moru mor ṭarazlanmış tozlu güvez yeldirmesini rüzgār ṣavurduḳça düzgün, dolġun, beyāż baldırlarını göstererek, çıplaḳ ḳuvvetli ṭopuḳlarının altında şıpıdıḳlarınıŋ ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telāşla geliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1335h s. 27). × ***Turhan Tahir Bey, kulisten yüzünün boyasını silmeden sokağa fırlamış acemi figüranlara benziyen, sülük bıyıklı, favorili, pişmiş ayva renginde pantalonlu, çividi mavi ceketli "asri" genç Nuran, topuklarının üstünde soldan geri etti: -Geç kalmam,... Geç kalmam!..*** (Mahmud Yesari 1932 s. 47). × ***Yürürken, omuzuna astığı tüfeğin kabzası neredeyse topuklarına kadar sarkıyordu. En küçük boy erat giysisi bile büyük gelmişti.*** (M.Z. Saçlıoğlu 1995 s. 75). × ***Atı beşinci bölüğün olduğu yere süreceğim. Baldırlarım, gitmez. Topuklarımı karnına vurdum, gitmez.*** (A. Nesin 1995 s. 50). ***öfkesi / hiddeti topuğunu aş-*** 'çok öfkelenmek': × ***Şemsiye sahibi pür-telaş arkasından koşuyor. Koşdukça ard tekerleklerin fırlattığı zifusa bulanıyor. Küfür, söğme, hiddet topuklarından aşıyor.*** (A. Rasim 1328 s. 184). × ***Sait Efendi ile simitçiyi ayırırlar. Sultan Mahmudun ısrariyle halk da davaya karışır. Simitçiye iki lira verilmesine hükmederler. Sait Efendi zorla cebindeki kesenin ağzını açar. Oğlana iki adet Mahmudiye altını verir. Verir ama hiddeti de topuklarını aşar.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 108). öfke topuğuna çık- 'çok öfkelenmek': × ***Acaba oğlan mürebbiyeyi seviyor mu dedim. Bunu dedim ama öfke de topuklarıma çıktı.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 200). ***topug çal-*** Az. 'insan ve hayvan yürürken iç topuklarını birbirine çarpmak' DS 3827, J.W. Redhouse 2006 s. 1256b. × ***Sädrin sualı o ġädär***

heybätli idi ki, Lal Hüseyn özünü itirdi, dili topuġ çala-çala MTS-ä zäng etmäk, traktor gätirdib maşını palçıġdan çıharmaġ lazım olduğunu söylädi. (M. İbrahimov 1960 s. 48). ***topuğuna çıkmayacak çayı başından aşır-*** 'küçük olayı büyütmek': × ***Yürük karısına: İşte bak durmakla bir küçük sinek koca bir hayvanı yere yıktı. Oturan aslandan gezen tilki yektir. Bu, bugün buna ise yarın bizedir. Topuğuma çıkmayacak çayı başımdan aşıracaksın.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 11). ***topuk çorabı*** 'bir çorap türü': × ***Karısının başörtüsünü başından aldı, önlüğünü belinden çözdü. Zekiye ayağından topuk çorabını çıkarıp naylon çoraplar giydi. Bir köyün diline düştü.*** (L. Tekin 1984 s. 77). ***topuk elle-*** 'güreşte bir teknik': × ***Topuk elleme: Ayakta künde, şak kündesi, ayakta tes kepçe gibi oyunlara alınan kimse tam atılacağı sırada bir elile atanın bir ayağını topuğundan veya bileğinden yakalıyarak şiddetle içeri doğru çeker.*** (M.H. Biç 1944 s. 50). ***topuk tep-*** 'topukları birbirine vurmak': × ***Recep Çavuş içeri girdi, topuk tepip durdu. Kumandan onu görünce...*** (M.Ş. Esendal 1958m II, 77). b. ***dopuk***.

topur b. ***topor***.

topu tüfeği I 'hepsi, tümü; insgesamt' × ***Mahpus kısmı yazın bahçeyi hiç kaçırmayacak. Günde topu tüfeği iki üç saat güneşlenecek-sin. Güneş görmeyen adamın derisi incelir, kemikleri cıvır.*** (K. Tahir 1961 s. 115).

topu tüfeği II 'top ve tüfek' × ***Ammâ Poravadi halkı anlara öyle urdılar topu tüfengi ki, başları korkusuna düşüb sığınacak yer bulamadılar. Küffâr gördü kim, bu lokma yutulmaz, götüne bakarak alub yürüyüverdi. Guzzât-ı İslâm anları zorta ve sıklığa tutdular.*** (Ġazavāt–ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 54). × ***Engrus ḳralına şebīhün idüp ṭağıdup ṭoplarını ve tüfeklerini Tunaya döküp yaġma ve talan itdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 48). × ***Her tarafdan ol dạhı ḥişāruŋ dāyiresine ṭoplar tüfekler ḳurup ve ademīleri bedenler üzerine çıḳup dürlü dürlü herzeler söyleyüp...***(a.e. s. 66). × ***Ġāziler dạhı ġayret-i İslāmı yüreklerinde muḥkem idüp yürüdüler. Kāfirüŋ ṭopına tüfegine baḳmadılar.*** (F. Giese 1929 s. 179). × ***Anlaşılıyor ki biz garba kafamızla yürümedikçe garp bize topu ve tüfeği ile gelecek.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 42).

topuz I 'yenilebilir deve dikeni; essbare Distel' Kürt. ***t'opız*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 371, DS 3965. ××

topuz II 'topuz, saç topuğu; harp çomağı, gürz; Stock, Keule' O. Blau 1868 s. 304, W. Radloff 1893 III, 1224, V. İzbudak 1936i s. 47, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, DS 3966. × ***Başımı çözüp, aynanın karşısına geçtim, Evde acele hazırlandığım için saçlarım, topuzum, peçem darma dağınık.*** (S.M. Alus 1933p s. 69).× ***Kulaklarımda fındık büyüklüğünde tek taşlı küpeler; topuzumun arkasında sıra pırlantalı tarak.*** (S.M. Alus 1933p s. 73). × ***Ailemizin kadınlarının, balenli elbiseler giydiği, Paris topuzları yaptırdığı dönemden kalmışlar.*** (Füruzan 1972k s. 22). × ***Anneannem mutfaktaydı. Önünde mavi önlüğü vardı. Beyaz saçları ensesinde topuz yapılmıştı. Elleri unluy-***

du. Bana, sabah kahvaltısı için, içi vişne reçelli sıcak palaçinkayı hazırlıyordu. (N. Eray 1984 s. 25).

topyekûn 'eksiksiz, tam' <***top II*** 'hep' + Ar. ***yekün*** 'bütün, hep' × ***-Bana kalırsa ihvan diye cemiyet şubelerine doldurduğunuz bu hacılar, hocalar, imamlar, softalar top yekûn inkılâp kavramış uyanık bir Türk gencinin yanında siyasi kıymet ifade etmeyen bir kalabalıktır.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 66).

tor I 'acemi, işe alışmamış, yabani' <? H. Eren 1999 s. 413, Jaba–Justi 1879 s. 277, F. Steingass 1930 s. 821, DS 3966, TS 3827, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388. × ***O zaman tüm bizimdi Torosun yaylası…Tüm bizimdi Akçagölün ovası… Ben altımda Arap atlan gezerdim. Sürü sürü erkeçlerim yayılırdı yazıda. Tor köheylanım vardı. O pınar senin bu pınar benim, gezerdim yayla yayla.*** (Y. Kemal 1971bd s. 395).

tor II 'gerdanlık, bilezik' Kürt. ***t'or*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 371, DS 3967. ××

tor III 'sık gözlü ağ; Netz' <ETk. ***tor*** 'a net for catching birds or fish' G. Clauson 1972 s. 528, B. Atalay 1986 IV, 641, H. Eren 1999 s. 413, Balhassanoglu 1904 s. 129, DS 3967, TS 3828, R. Dankoff 2004 s. 265. × ***Arab atım yokkine de binem oynadam / Tor şahanım yokkine de alam avladam.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 143). × ***Öylece men üçüncu cün oldi, balığcılar yaḫalıyacaḫları zaman balığı torinan suya atdi. Balığcılar bir mazmanta tutup padişaha yolladılar.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 308). ***tor kuşak*** 'ağ şeklinde yapılmış kemer' Meninski 1680 I, 1458, Meninski 1680 II, 3141. ***tor tök-*** 'ağ atmak; Netze auswerfen': × ***Lētif şah gaḽhdı getdi şeherin etrefinnen geze geze. Deryanın gırağna getdi, baḫdı gördü kü ik adam gayığa minif tor töküf.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 39).

tor IV 'ağıl; Schafhürde' × ***Gidin epiciniz gidin. Torda araba azır, koşsun, agan götürsün nineniyni.*** (M. Başaran 1955 s. 59). × ***Olaaan, eşşeğin gunnadığı! Torda aç köpük kusuyo babangil hala…*** (M. Başaran 1992 s. 108).

tor V 'çam kozalağı; Tannen Zapfen' × ***Torluk denen bir düzlüğe geldiler. Eskiden burası ince uzun, yılan dili gibi çam torlarıyle kaplıydı. Şimdi bir tane yok. Sadece adı Torluk.*** (F. Baykurt 1971c s. 374).

tor VI 'yakılan sığır tezeği' <Bulg. ***tor*** 'Mist, Dünger' A. Tietze 1957 no. 219, DS 3967. ××

tor VII Az. 'göz perdesi; Augenstar' <***tor III***. × ***İndi ġocalmışam, gözlärime tor gälib, yeri ämälli görmüräm, bu gün, sabah öläcäyäm, oğlum Färämäz dövlätimi zay edäcäk.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 IV, 158).

tora b. ***torba***.

torahel/torakvel/torakel 'tarla kuşu' <Yun. ***τροχιλος*** (trǫhílos) 'bir çeşit kuş' Ch. Tzitzilis 1987g no. 541, DS 3967. Krş. Kürt. ***suravelk*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 341, Krş. Gürc. ***torola*** 'lark' E. Cherkesi 1952 s. 195. b. ***durfil, dorahili.*** ××

torak I ‘çorak?’ × ***Biz Filistin sonlarından kanala doğru, bütün çölde Türk kudretinin yumruğu ile taşı, torağı ve kumu dövdük; her tarafı elektrik, makine, su, bahçe ve kasabalarla donattık.*** (F.R. Atay 1938 s. 127).

torak II ‘çökelek, keş’ <Fa. ***durag*** ‘sour milk, upon which new milk is poured’ H. Eren 1999 s. 413, Jaba–Justi 1879 s. 277, DS 3967. × ***Yağsız sütten de keş peyniri veya torak yapılır.*** (M. Körükçü 1950 s. 18). × ***Bazısı torakla soğan değişir, bazısı bulgurla üzüm. Köydeki sabit dükkanlar, sebzeden zencefile kadar eline geçen her metaın ticaretini yapar.*** (a.e. s. 23). b. ***dorak***.

toraka b. ***toyağa***.

torakel b. ***torakel***.

torakvel b. ***torahel***.

toralan- b. ***torlan-***.

toraman ‘tombul, iri yapılı (çocuk)’ <***tor I*** ‘toy’ + ***-man.*** H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 389, J.W. Redhouse 2006 s. 1253a. × ***Yine sütü temizmiş, kocası da iyi bir adam, Allah rahatını bozmasın, gül gibi bir kızı, toraman bir oğlu olmuş.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 372). × ***Böyle, seneler geçtikten sonra naz ve eda ile gelen evladın bir toraman olması evin içini bayram yerine çevirmiş.*** (S.M. Alus 1934 s. 31). × ***Hasan o zaman altı yedi yaşlarında sarışın bir toramandı.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 3). × ***Eti aldık kasaptan! Biz korkmayız hesaptan! Halis karamandır bu! Körpe toramandır bu!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 166). × ***-Topçular’da harmanlar! / -Pisi pisi sarmanlar! / -Çakır’ımın peşinde! / -Geziyor toramanlar!*** (a.e. s. 231).

toran çal-/toran düş- Az. ‘alacakaranlık çökmek; es dämerte, dunkelte’ × ***Toran çalıb, şər vaḫtı olanda baḫdılar ki, Müğüm şaḫ yoḫdur.*** (Azärbaycan ̧halġ dastanları 1961 II, 192). × ***Aḫşam idi, toran düşmüşdü.*** (Ä. Aḫundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 110).

toran düş- b. ***toran çal-***.

torba/torva/tobra/tura/tübre/töbre ‘torba’ <Fa. ***tōbra*** ‘a huntsman’s bag’ <Hint. ***tōbra*** ‘bag’ J.W. Redhouse 2006 s. 607b, H. Eren 1999 s. 414, Meninski 1680 I, 1450, TS 3824, 3831, R. Dankoff 2004 s. 265. × ***Bir sā‘atden cüpān geldi, ḳoyunı bāġa saldı gendü köşke çıḳdı bir tobra bādām biste u ̧hurmā getürdi.*** (Ferec v. 228b). × ***Kuru torva ile at tutulmaz.*** (V. İzbudak 1936a no 112). × ***Feryādımı etrafdan çobanlar eşidüp gelüp beni bu ḥālde bulduḳlarında hemān yüzüme su serpüp aḳlım başıma getürdiler ve tobrada olan barutumdan bir miḳdar ezüp yaramı bez parçalarıla sardılar.*** (A. Tietze 1948 s. 154). × ***Toğmaduk koduğa tura biçme.*** (a.e. no 204). × ***Ġız ōlanın dizine yatıyor. Ôlan çaḫıyı çıḫadıyor, kesīyim dėyor. Özü baymıyor, usul dizini çekiyor, atın torbasını ġızın başına ġoyor.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 58). × ***O günlerde klasörler, telli dosyalar, tel zımbalar, ataşlar bulunmadığı için evrak bez torbalar içinde saklanırdı.*** (N. Güngör 1992 s. 111). ***torbadakileri çıkar-*** ‘içindekini dökmek, ortaya sermek’: × ***Hanımefendi, Şehriyi medh, paşayı zemmederken, bir-***

den lisanı değiştirerek, torbadakileri çıkarmağa başlamasın mı? "Pençikli esir miyim? Zorla, topuzla olur mu? Belki artık paşayı istemiyorum, belki Şehri beyden vaz geçmiyeceğim, onunla oturacağım; kim ne karışır? (S.M. Alus 1933k s. 192). × ***Kandilzadenin tersi dönmeğe ve kafası kızmağa başlamıştı. Torbadakileri yavaş yavaş çıkarıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 309). × ***Netice şuna varıyordu. Nikah ettirir ettirmez kadının burnu kafdağına çıkmış, torbadakileri çıkarmağa başlamıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). ***torba sakal*** 'büyük sakallı; having a big beard'. ***torbaya mı girdi*** × ***–İşlerden başını alıp derslere ne zaman çalışacaksın? -Geceler torbaya mı girdi. Pazarları da çekçeği çıkaracağım, çocukları gezdirmeye.*** (P. Celal 1978 s. 30).

(Argo) **torba** 'rüşvet olarak alınan para' H. Aktınç 1990 s. 287. ××

torcu b. ***torçi***.

torçi/torcu 'balıkçı; Fischer' <***tor III*** + ***-çi*** isimden isim yapım eki, DS 3968. × ***Padişahın cünden cüne hasdalığı artdı. Son günde çözleri kör oldi. Memleçette nanca tohdor varsa hepsi çeldiler. Tohdorlardan birisi dedi çi, "Balığ padişahının kanı olursa padişahımızın çözleri ey olur" Padişah emretti çi "Nanca torçi var ise buraya celsinner." Torçilar çeldi, denizin gırağına götürdüler. Gelen torçular sehsen bin tane idiler.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 308).

torik 'palamut balığının irisi; aptal insan; Salzfish; dummer, lächerlicher' <büyük iihtimalle <Yun. ***ταρίχια*** 'Salzheringe' H. Eren 1999 s. 414, Balhassanoglu 1904 s. 129, Ch. Tzitzilis 1987g no. 511. × ***Her taraf balık kokuyor. Fakir mahallelerde torik "kuzu" diye satılır.*** (S.F. Abasıyanık 1944ma s. 28). × ***O gece yüksek karadin esmeğe başlamış. Mühürdar istikametinden gelen şiddetli poyraz denizin altını anababula etmişti. Kanal bozulmuş, sular kırgın yapmıştı. Binlerce kefal ve torik cansız bir halde karaya vurmuş, balıkçı milleti ağzını poyraza açmıştı.*** (Reşat Enis 1947 s. 57). × ***Bize kaba balık ister: palamuttur, toriktir, sivridir, altıparmaktır.*** (M.Ş. Esendal 1958m II, 53). × ***Bakın, bakın, vay bakın, köpoğlusuları vay, piç kuruları vay! Ulan, sizin babanız da palamut idi yoksam torik? Nasıl da atlaorlar, nasıl da daloorlar, hepsi de bacak gadar bızdıkdır, hepsi de pokrikin pokrikidir. Analarının karnında öğrendiler bu yüzmeyi acap?*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 93). (Argo) ***torik işlet-*** 'düşünmek', kafa işletmek' H. Aktunç 1990 s. 287: × ***Bize derler kondu ağası pöh / Oysa herkeslerden önce gelmişiz / Para sarfetmişiz, torik işletmişiz / Hazinenin arsasını parselleyip satmışız.*** (H. Taner 1971s s. 172).

torina/turina 'bir yunus türü; Art Delphin' <İt. ***tonnina*** 'Thunfisch' G. Meyer 1893 s. 26, J.W. Redhouse 2006 s. 1255a. ××

torlan-/turlan-/toralan-/turalan- 'saldırmak; donunu çıkarmak' DS 3968. × ***Nasraddin Hoca bir gün görse bir mağarada bir eşek yatar. Heman buna toralanmış [turalanmış]. Bir herif gelmiş. 'Hay Hoca! N'eylersin?' demiş. Hoca görmiş ki olmaz; 'Sikümle eşeği kaldurayın; siz de akça hazırlan.' demiş.*** (P.N. Boratav 2000 s. 129).

torla- topla- 'derleyip toplamak' × ***Ekin biçildi, bir örüzgar çıḫtı, torladı, topladı, bi yere yığıldı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 37). × ***"Allah aşkına, habib aşkına söyleyin, üç bin metreden gelemez mi sinek? Gelmedi mi? Öteki yıl Öksüzlüğün altına ektiğim sahadan sinek gelmedi mi? Üç bin metre değil, on bin metre yok muydu ara? Bir garbi yeli esmesin torlar toplar getirir.*** (Y. Kemal 1955t s. 41). × ***Bizim cami kitap doludur. Ölen "okumuş" adamların kitaplarına son zamanlarda kimse sahip çıkmadığı için, torlar toplar, hep camiye "bağışlar" ölünün yakınları.*** (F. Baykurt 1961k s. 19). × ***Ankara'daki bakana kadar çıkmaya karar verdim bu iş için. Ders okuttuğu yok bunun. Torla topla yarım günü bulmaz.*** (F. Baykurt 1967a s. 212). × ***"Kuddusi onbaşı bizi torlayıp toplayıp götürdü. Devlet guşunu gaçırmak enayiliktir dedi.*** (M. Makal 1971 s. 109). × ***Bu da gahir yarı gecenin bir nisfi bahir ki ne bahsın, düşmanı gelmiş. Bunların bütün canını torlir tolir bir fincanın içine goyir seherinen.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 47). × ***"Ben size çeldim paşa abla bi tene ehram verin, bizim hanım hamama idecah, bi tene de puşi verin. Bi düzüm top, bi de ehram verdi, erkeği aldi celdi cirdi eve. Dedi, "Cetdin mi?" "Evet cetdim" "Ben sene diyirem şindi cidirem torlar toplar cetirirem.*** (a.e. s. 404). × ***Deniz hep martı ölülerini torlayıp topluyor getirip o küçük kumlu, durgun koya atıyordu.*** (Y. Kemal 1976 s. 312).

torlak I 'toy, genç' <***tor I*** + ***-lak*** küçültme eki. H. Eren 1999 s. 414. TS 3829, J.W. Redhouse 2006 s. 1254a, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 388. × ***İşte bu ecilden bir fakir adem zimmetinde eli yüzü yünmüş ve güzelce torlak bir şey görülse, ona münasip görülmeyip, dağda pelitin iyisini domuzlar yer derler.*** (E. Misailidis 1986 s. 253). × ***Efendi mumaileyh (sözü geçen) ancak yiyirmi beş yaşında bir torlak (toy) delikanlı olup…*** (a.e. s. 260). × ***Baktım ki söz anlamaza söz dinletmek torlak sıpayı sudan geçirmek gibi güççe olacak.*** (a.e. s. 508). × ***İşte bu hal ile Sultan tarzı oturduğu halde, içeri girdim ise, birden torlak geyik yavrusu tarzı sıçrayıp, dördüncü adımda yanımda bulundu.*** (a.e. s. 554). × ***Hemān Cavşī Aġa ġazaba gelüp bir pāre ateş oldı. Bre torlaḳ dahı söyler misin deyüp üzerine hücüm etdi.*** (Ḥikāyei Ebū 'Ālī Sīnā 1302 s. 74).

torlak II 'karga; küçük bir kuş' TS 3829. × ***Torlakı bisle gözün oysun.*** (V. İzbudak 1936a no 480).

torluk 'kömür yapılan yer' DS 3969, J.W. Redhouse 2006 s. 1254a. × ***Alelekser bu gibi mübarezelere zemin intihap olunan mahaller kömür yapılan mahal demek olan (torluk) harman gibi yuvarlak ve düz bir zemin üzerinde sık ormanlar arasında açılmış dümdüz kömür ocakları veyahut yine böyle gür ormanlar arasında tesadüf olunan süpürge otu, fundalıklar, ufak çayırlıklar, bölük bölük eğrelti tarlalarıdır.*** (C. Avcı 1937 s. 237).

tornahit b. ***tornihayt***.

tornayit b. ***tornihayt***.

tornihayt/tornahit/tornayit 'geri dönme' <İng. ***turn-ahead*** a.m. × ***Meğer korkan sadece ahali değilmiş. Kapudan da endîşnāk duru-***

yordu. Başı, eli bir tarafda, var kuvvetile tornihayt üstüpere diye bağırıyordu. (A. Rasim 1328 s. 23). × ***Bir daha dikkat edin. Kapudan tornihayt deyince makinelerden yukarıya doğru kesik kesik bir aman sedası geliyor.*** (a.e. s.24). × ***-Ayıktır... Ayık... Efendi cin içer. Matarası cebindedir. Salak Eyüp vapuru gibi islimi üç saat sonra tutar. Bir kere uskuru dönerse hem tornahit işler, hem tornistan.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 64). × ***Çamur rengi iskelenin olduğu yer, o sular dönmeğe köpürmeğe başladı, vapurun palamarlarını kimin laçka ettiğini göremeden, vapurun iskeleden ayrıldığını gördüm, bir tornayit, bir tornistan yaptı, sonra gene tornayit etti.*** (L. Erbil 1968 s. 76).

tornistan 'geri dönme' <İt. ***torno stante*** 'geminin pervanesini ters yönde çevirme' × ***-Ayıktır... Ayık... Efendi cin içer. Matarası cebindedir. Salak Eyüp vapuru gibi islimi üç saat sonra tutar. Bir kere uskuru dönerse hem tornahit işler, hem tornistan.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 64). × ***Apansız bir feryad yükseldi. Başta duran ikinci, acele tornistan için pasaparola ediyordu. Kalabalığı yarıp rıhtım kenarına çıkan Kudret, volta ederken tiramolada bodoslamaya düşmüş bir kayık gördü. Bordadan kayarak "disçarç"ın altına gitmişti. Kudret yardıma koştu. Sandalcı ezilmekten kurtuldu.*** (Reşat Enis 1947 s. 78). × ***Sami onu bana karşıdan gelirken gösterecekti ki yüzünü göreyim. Dalgacı Mahmut! Kız yanımızdan geçip gitmiş de görmemiş. "İşte işte!" deyince hadi tornistan, geri dönüp hızlandık.*** (M. Seyda 1970 s. 110). (Argo) 'döneklik yapma' H. Aktunç 1990 s. 287.

tornistan et- 'geri dönmek' × ***Kanuncu Yahudi idi, hanendelerin ikisi cami müezzinliğinden yahut tekke zâkirliğinden hanendeliğe tornistan etmiş güzel ve gür sesli birer hafızdı.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 141). × ***Altmışlık bir adam bu küçük ücretle gençliğine ne kadar tornistan edebilirse bu da o kadar gençleşirdi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 88). (Argo) 'döneklik yapmak' H. Aktunç 1990 s. 287.

torno/turno 'tek dilli, bir tekerlekli makara; Drehbank' <İt. ***ritorno: bozzello di ritorno*** 'leading block' Türkçede ***ri*** düşmüştür. H. Eren 1999 s. 414, G. Meyer 1893 s. 49. ××

torompete b. ***trampet***.

torpak b. ***toprak***.

torpido gözü 'otomobillerde, içinde sürücü için gerekli şeylerin bulunduğu kapaklı küçük bölme, torpido gözü' <Alm. ***Torpedo*** a.m. × ***Öğrencisini azarlayan sert bir öğretmene benziyor polis. Şoför torpido gözünden istediklerini bulup uzatıyor.*** (M. Güler 1990 s. 54).

torpil 'mayın, bomba' <Fr. ***torpille*** a.m. F. Steinherr 1932 s. 196. (Argo) 'kayırma, kollama' H. Aktunç 1990 s. 287. (Argo) ***torpil patlat-*** 'birine ayrıcalık tanımak': H. Aktunç 1990 s. 288. × ***Zaten bu okuldaki vekilliği zor buldum. Tam dört dene torpil patlattım! Türkiye bu!*** (F. Baykurt 1971t s. 251).

(Argo) **torpilli** 'kayırılan kişi, kendisine torpil yapılan kişi' <***torpil.*** H. Aktunç 1990 s. 288. × ***Zeyyad kapıcının yardımıle bavulunu tatar arabası-***

na yerleştirirken; tutulan ameleler hastane karşısındaki mezarlığı geriye doğru genişletmek için kazmanın sapına yapışmışlardı bile. Başhekim Ankara'dan torpilliydi. Raporu muvafık görünmüştü. (R. Enis 1944 s. 261).

tort/tortı/dört/dürd/dürdî 'tortu' <Fa. ***durd*** 'dregs, lees, sediment, tartar of wine' J.W. Redhouse 2006 s. 1253b, H. Eren 1999 s. 415, I.A. Orbeli 1957 s. 371, 373, Meninski 1680 II, 2054. DS 3969, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 389. × ***Bir sā'atde ol ḳalan dürd kim ma'dede ḳaldı, süci anı baġarsuġa döker***. (E. Birnbaum 1981 [14.yy.] v. 42b–43a). × ***İçinde kirli, tortulu bardaklar, meze artıkları duran yuvarlak teneke tepsiyi sol elinin parmakları üstünde...*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 196). × ***Hacer, bu geçit kahvehanesinin en devamlı bir müşterisidir. "Okkalı olsun!" tekidile ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içerken...*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 8). × ***Damağında buruk, yarım kalmış bir lezzetin tortusu vardı.*** (Şahap Sıtkı 1958 s. 66). × ***Çalkantılı su duruluncaya kadar, tortusu dibe çökünceye kadar bekleyebilirsiniz.*** (M. Seyda 1974 s. 88). × ***Oğlumu tanırım ben, ele avuca sığmaz, baş eğmez bir çocuktur amma hakkaniyetlidir. Onda bütün bir milletimiz derunundaki tortudan dolaşır, insanlık tarihinde ender görülen diğerkamlık, seleklik vardır.*** (L. Erbil 1984 s. 28). b. ***dürd***.

tortı b. ***tort***.

tortop 'top gbi, yusyuvarlak' <***top,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. R. Dankoff 2004 s. 265. × ***Münevver, yorganın içinde çıkardığı çoraplarını, tortop yatağın ayak ucuna doğru fırlattı.*** (M. Yesari 1928 s. 272). × ***Hasan Hüseyin araya girmişti. -Serseri, dedi, bayılacak ne vardı sanki? Şaka yapıyordu şüphesiz. İkisi de koluma girdiler, elbiselerim koltuğumda tortop, arabaya bindik.*** (Orhan Kemal 2016 s. 21). × ***Zero Hatun mağaranın söbe, karanlık, yarım kavak boyu uzunluğundaki kapısının önünde, kırmızı kayalığın ucunda, kalabalığın ortasında durmuş kucağındaki tortop olmuş kaskatı çocuğu ne yapacağını bilemiyor, sağa sola, ileriye, dümdüz ovanın bittiği Gavur dağına bakıyor, oraya dikilmiş, öyle durup duruyordu.*** (Yaşar Kemal 1992ks 5). ***tortop et-*** 'yuvarlamak': × ***Kağıdı tortop edip göğsüne sokmuş, halının üstündeki fındıkların fıstıkların hepsini de ceplerine doldurmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 364). × ***-İtoğlu itler!.. Kuyruğu alta almış köpekler!.. Alayınızı tortop edip bağlayayım da görün.*** (a.e. s. 381). ***tortop ol-*** 'büzülerek kendini yuvarlak hale getirmek': × ***Mıstık, Vartan, Niko, Mişon boğaz boğaza gelirler... Dördü böyle tortop olarak alt alta üst üste yerde yuvarlanıp, birbirini paralamakta iken, birkaç saniye kadar vücutlarından şiddetli bir elektrik ceryanı geçmiş gibi birer sadme duyarlar.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 113).

tor topaç 'yusyuvarlak' <***topaç***, yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 1249a. × ***Ekmeği tortopaç ettiyse de donmuş, buzlaşmış üstü kırağılı ekmek kırıldı, parçalandı, birkaç küçük parça ak ak karların üstüne düştü.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 108).

tor tosun ‘çoluk çocuk’ <***tosun,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 1256a. × ***Tek Durhatın ayakta. Öbürlerinin hepsi serilmiş yerlere. Az değil taa Yelatan’dan gelmişti Yelönü. Ağır bir göç arabası, tor tosunlar, yedi çocuk ve palampoş bir karı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 62). × ***Daha balta vurmadan söyleyem ki demeyesin beni bıraktı da kaçtılar. Tor tosunların satılır şevşet’in ortasında, yanarsın. Bir daha belini doğrultamazsın.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 138). × ***Sen kim kırk ayak odun kim? Senin tor tosunların bu odunu inişe aşağı çekemez, senin ölün kala bu ormanın içinde! Niye böyle ettin sen?*** (a.e. s. 138). × ***-Etme Kunkul Ali, bu odunu senin tosunların çekmez, sen bu odunu iki çiftle götüremezsin, tosunları üzersin, tor tosun, senin ocağın söner sonra senin oceğın söne.*** (a.e. s. 140). × ***Kel Ali “Ho” dedi, gözünün ağı karası öküzlerini çubukladı ya, dağ dik, yol yokuş, bir çift genç öküz, tor tosun. Solukları çatal çıkıyor.*** (a.e. s. 150).

torum ‘deve yavrusu’ <ETk. ***torum*** a.m. G. Clauson 1972 s. 540, B. Atalay 1986 IV, 642, DS 3970, TS 3830, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 389. × ***Çocukken değneklerden yaptığımız kağnılara kuru yaprak doldurur, arabacılık oynardık. Daha sonra babalarımıza yardım etmeye özenir, kaybolan deve torumlarını aramak için en sık yerlere dalardık.*** (S. Ali 1935 s. 127). b. ***dorum.***

torumtay ‘bir kuş türü; ein Raubvogel’ <Moğ. ***torumtay***, ***torimtay*** ‘atmaca cinsinden herhangi bir kuşun erkeği’ O.N. Tuna 1972 s. 243. ××

torun ‘bir kimsenin çocuğunun çocuğu; yeğen’ <Erm. ***t’oṙn*** ‘grandchild’ H. Eren 1999 s. 415, DS 3970, TS 3831, K. Emiroğlu 1989 s. 220. × ***Demişlerdi ki Badi sair mirasyediler gibi zengin bir paşazade veya bir kirli çıkı Hayriye tüccarının oğlu moğlu değil, malmüdürünün torunudur.*** (S.M. Alus 1944 s. 163). × ***Bir gün torunlarının oyunlarını seyrediyordu, evin ufacık bahçesinde evcilik oynuyorlardı. Feride evsahibi idi, Birsen de misafir. Bebekleri vardı ikisinin de kucaklarında.*** (M. Hacıhasanoğlu 1954b s. 64). × ***Şu yalıda eskiden böyle şeyleri düşünmeğe vakit kalmazdı ki… Bir harran gürrandır giderdi. Meselâ kızım gelir, bir şey söylerdi; oğlum yanımdan çıkar, torunum içeri koşardı.*** (R.H. Karay 1964 s. 162). × ***Evin ebesi bebesi, torunu dedesi radyonun başına yumulmuşlar, radyodaki gümbür gümbür sesi dinliyorlar.*** (A. Nesin 1965 s. 8). × ***Vay, vay, amma da kuvvetliymiş benim aslan torunum! Herkül müdür, Sinbat mıdır, nedir bu?*** (M.Z. Saçlıoğlu 1997 s. 69).

torun tomar ‘çoluk çocuk’ <***torun, tomar.*** × ***Beride bir köy, bütün bir ailesini başına toplamış arpa yoluyor. Karı, kızan, torun tomar, on kişi kadar var tarlada.*** (H. Aytekin 1965 s. 81).

torun torba ‘çoluk çocuk’ × ***Ne söylüyon sen? Allahın emiri, peygamberin gavli başlık. İki çüt oküznen, bir inek, bir de iki yüz pangınot vir, dilersen el değmemiş, gun görmemiş gızı al, dilersen torun torba zahabısı garuyu gocasından boşat al.*** (A. Nesin 1958gs. 22).

torus/toruş ‘büyük, sürütülecek çamda, zincir takmak için açılan delik’ DS 3970. × ***Dal-bud edildi çamlar. Torus açıldı. Öküzler beklemeye başlandı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 139).

toruş b. ***torus***.

torva b. ***torba***.

tostombak ‘çok tombul’ <***tombak,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Kaç defa daha soğumadan imambayıldının içine kirli parmağını sokarken gördüm. Ağzına götürüyor emiyor, tekrar yine sokuyor. Afacanlar fıstık gibi tostombak oldular, anaları karı semirdi, beti benzi yerine geldi.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 74).

tos vur- ‘alın veya boynuzla vurmak’ × ***Eski İstanbullulara tarih öncesi kaşalotlarını hatırlatan dev makineler tos vurmuyorlardı henüz. Kocaman havuzuyla Beyazıt Beyazıt’tı.*** (Orhan Kemal 1963d s. 24).

(Argo) **tos** ‘kafayla vurma, kafa atma; verme, ödeme’ H. Aktunç 1990 s. 288.

tosba I ‘tosbağa’ DS 3970, J.W. Redhouse 2006 s. 1255b. × ***Kartal bakmış bir ak “daş” ışıldıyor aşşada. Buna çarpar parçalarım demiş, eyice nişan almış, tam üstüne bırakmış tosbayı.*** (F. Baykurt 1971t s. 133). × ***Herifçioğlu otobanda gaza basıp oturmaya alışmış. Bura geldi mi, lunaparkın elektrikli tosbaları gibi, ha şu yana toslar artık, ha bu yana.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 90).

tosba II ‘kurbağa biçiminde araba modeli; Wolkswagen’ <***tosba I***. × ***Böyle olacağını bilseydim, dört yüz marka o tosba Volkswagenlerin eskisinden alırdım da dara girmezdim.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 198).

(Argo) **tosla-** ‘vermek’ H. Aktunç 1990 s. 288. × ***Ah lâçı (güzel) ağabeyciğim... -Yerde sürünen bir meme yavrusunu göstererek- Toslayasın (veresin) buncağıza yarım metelik! Zere (zira) nenesi hastadır, yatar çadır içinde...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 9).

toslak × ***Yemek mi yediler, ot mu yediler Allah bilir!.. Adam gece de dönmedi. Bağırı çağırı gider, gece de gelmez. Toslak kardeşinde kalır.*** (M.G. Anadol 1984 s. 81).

tosna- ’küsmek, gücenmek, darılmak’ DS 3973, 3957. × ***Şöyle ki, ġâyet-i bud‘ından kinâyettür bu söz ki, etrâk-i Rûm arasında mesel-i sâyirdür: “Çün ki oğlan tosnaya, gönder anı Bosna’ya”.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 122).

tosoy ‘işte öyle’ × ***-Sakın oraya citma, dā çimse oraya cidememiştır. Yangılırsın. Korkarım çi seni tutarlar, üldürürlar. Div çok kuvvetlidir, hem onon çok asçerleri var. Pişman ol, ceri dün! Çocok buni da dinlemey. Tosoy tutmiş. Yoloni.*** (N. Hafız 1985 s. 189).

tostak/tostik ’kaydırak oyunu’ Koşay-Aydın 1952 s. 132. × ***Çocuk her gün komşu çocukları ile oynarmış. Komşu çocukları buna, adı olmadığından “ayı kulak” diyorlar. Tostak (kaydırak) oyununda bir tarafını incitirmiş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 310).

tostik b. ***tostak***.

tostombul 'çok tombul' <***tombul,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Gız isidir ki yani hepisini ala. Sati çar edip cidecah. Gudih de barabar. Yerleri yaladı, yutdi, agzi doldi bele tostombul oldi.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 394).

tostopaç 'yusyuvarlak' <***topaç***, yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Ya şu o oğlan şu ṭos ṭopaç afacan / Kİ feżālar gelir sürüruna ḍar; / Ṭaşıyor sanki sıġmıyor ḳabına...*** (M.Ā. Ersoy t.y. s. 124).

tostopak 'yusyuvarlak' <***topak,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Fıkaraysa bedava tedavi olunur, hem de karnını doyurur... Hakkı Efendinin de burnu tostopak... Bizim çay parasını öteki adam verdi.*** (Yaşar Nabi 1940 s. 54).

tostoparlak 'tombul, yuvarlak' <***toparlak***, yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. Meninski 1680 II, 3135. × ***Hem de o çehreden, nasiyeden tanımıyor ki ben gibi tostoparlak, dingabak adama, hamdolsun, kimse hilekarlık azvetmez.*** (A.V. Paşa 1933ia s. 8). × ***Ay tostoparlaktı, her taraf isli bir çıra aydınlığındaydı.*** (C.S. Gürler1939 s. 48). × ***Yanaştıkça yüzünü seçebiliyordum. Ne var ki yüzü, Erkek Fatma'nın yüzü değildi. Tanımadığım mosmor, koskocaman ve tostoparlak bir surattı.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 132). × ***Küçücük kuşlar, iri, yanar döner mavi, turuncu, ak, kırmızı benekleriyle kapkara kelebekler, tostoparlak, güneşe gelince çakan, ortalığı gürültüye boğan arılar, kırmızı karıncalar, bin bir renkte kabukları ışıltılı böcekler, sarı, mavi, turuncu, mor pampallar birbirine girmişler ovaya çökmüş bol ışık içinde uçuşuyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 362).

tostop ol- 'toplanıp yusyuvarlak olmak' <***top,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Redif dairesinin önünde hemen kapının dibinde bir heğbe ve heğbenin yanında tostop olmuş teşbih böceği gibi bir karaltı vardı.*** (S.E. Ertem 1935 s. 48).

tostur- 'çarpmak' DS 3973. × ***Bayram in uykusu açılmıştı: "Bugün çöyür işi kalsın ana!" dedi. "Bu. Haceli dürzüsünü tosturmazsak, bize ağıra oturur sonra!.." "Çöyüre, çöyüre!.." diye bağırdı Irazca. "Harımın çitini çevirin bir an önce!.. Haceli'yi ben tostururum!"*** (F. Baykurt 1959y s. 47).

tosun 'genç boğa; üç yaşında öküz' <? H. Eren 1999 s. 415, O. Blau 1868 s. 304. DS 3973, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 389, J.W. Redhouse 2006 s. 610a. × ***Tosun: henüz iyi yürümeğe alışmamış olan taydır.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 147). × ***Tosun yük getürmedüğin andan bildüm aluklamadan tersledi.*** (V. İzbudak 1936a no 509). × ***At, inek, tosun, döğe vesaire gibi hediye verilir. Güvey, oradaki arkadaşları tarafından şifa olarak bir kaç tokat ve yumruk aşkedildikten sonra içeri girer.*** (H.Z. Koşay 1943 s. 305). × ***Kışın İsmail'in tosunu öldüydü, değirmenci İsmail var ya, işte onun. Bir giyimlik de Memed aldıydı ondan.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 91). × ***Samıyı mı kırdı, sambağıyı mı kopardı. Burukların Adıgüzel'in tosunu açıldı. Nasıl açıldı, öyle de yan çıktı. Şimdi tutulmaz.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 141). × ***-Lafa daldık... Tosunları soğuklatacağız. Hadi bakalım!..***

(Kemal Tahir 2004 s. 100). ***tosun at*** 'haşarı at' TS 3831: ***tosun*** 'haşarı' × ***Ne˘hōş didi Behräm ṣaḥränişīn / Toṣun at düşürüp yarınca başın.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 31). × ***Hele bindügüŋ atdur igen tosun / Saḳın kim elüŋden başın çekmesün.*** (a.e. s. 51). × ***Tosun at bigi nefsüŋ ilter seni / Sine uġradur gebe bil bunı.*** (a.e. s. 81). ***tosun gibi*** 'iri, tombul, sağlıklı': × ***Oğlanı da görmeyin! Yaradana kurban olayım, dört kaşlı ipek böcekleri gibi tam evlenip memlekete evlät yetiştirecek tosun gibi bir delikanlı!*** (İsmail Galib 1932hs s. 8). × ***Encemkar, köşeye oturduğunun tam sekizinci senesi Seher hanımın başı göğe ermiş: gebe. Dokuz ay on gün sonra tosun gibi bir oğlan.*** (S.M. Alus 1934 s. 31).

(Argo) **tosun** 'duvar yazılarında sık görülen bir ibarenin yazarı' H. Aktunç 1990 s. 288.

tosyaya pirince giderken evdeki bulgurdan ol- 'daha fazlasını umarken elindekini de yitirmek' × ***Hem de adak, niyaz bunlar siyasete dokunan sözler benim bildiğim... Bu gidişle Tosyaya pirince giderken evdeki bulgurdan olacaksınız.*** (H. Aytekin 1945 s. 115).

toş 'ırmaktan çözülüp akan buz parçası' DS 3973, Gürc. ***toşi*** a.m. E. Cherkesi 1952 s. 93, DS 3973. ××

toşhatoş 'ağır ağır' × ***Bostançı ġarpızın lap yaḫşısından bir˘hurcun yığdı, eşşäyin belinä aşırıb, toşhatoş – İsfahana yola düşmäkdä olsun, Şah Abbasla väzir Allahverdi˘han da därviş libas olub yol ilä gedirdilär.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 IV, 274).

tot b. ***tat II***.

totoğ b. ***totuk***.

totoz 'inşaat atığı' × ***Kan lekelerinin kademe kademe merdivenden aşağı indiğini gördüler. Ve takiben yürüdüler. Atık inşaattan kalan totozların altından giderek ellerindeki ziyaları mahzenin zemin ve cidarlarında oynatırlar iken köşede beyaz bir yığıntı gördüler.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 124).

totuk/totoğ '?' × ***Bir garı bir goca varımış. Gocası çarşıdan gelirken eline üç tene totoğ alir. "Avrat bunnarl temizle" Avrat gahir elini eline vurir, elin beline vurir, çarkın çemberinden geçir, tandıra ateş verir, gasap kimi bıçağı eline alir, pahlamaya başladığı zaman gözü kör olacah pisik gelir totuğun birini ambarın altına gaçırir. Gadın da ha burda ha şurda derken pisigin elinden totuğu alamir. Öbürlerini temizlir, bişirir paklir akşam olir. Adam gelir önüne goyir. Herif bahir totuğ iki tene.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 410).

totuş 'vücudu, yüzü biçimsiz, çirkin insan' M. Ohannesian 1925 s. 177, DS 3974. ××

tovga/tovka/toyga/toğka 'yoğurtlu pirinç çorbası' <Fa. ***doġ-wā*** 'meat dressed with sour milk' H. Eren 1999 s. 415, DS 3974, 3975, TS 3832, R. Dankoff 2004 s. 266, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 389, 390, Koşay-Aydın 1952 s. 132. ××

tovhana b. ***tafana***.

tovıça b. ***tovice***.

tovice/tavıça ‘gönüllü asker’ TS 3832. × ***Akıncı tayifesine dahı vele ve uladıdan sancak perçemlerin ve zerrîn sancak başların virüp her bir tavıçayı akıncısı ile zerrîn sancağ ile alay itti.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 95). × ***Ba‘zı tavıçalar: “Evvel arusın söyündürelüm, andan balın alalum” didiler.*** (a.e. s. 99). × ***Rüm ilinüŋ ṭovıçaları ve tīmār erleri cem‘isi Müsīye vardılar.*** (F. Giese 1929 s. 73). × ***Anuŋçün kim sancaḳlar ve sübaşılıḳlar adadı veˬhayli tovıça daḫı yanına cem‘ eyledi.*** (a.e. s. 82). × ***Gelibolunuŋ gemilerini berkitdi ve ne ḳadar kim tovıçalar varısa cem‘isini ḳıġırtdı.*** (a.e. s. 86). × ***Müsā Çelebiye ˬhaber gönderdiler. Rumeli ṭovıçaları Müsā Çelebiyi alup ṭoġrı Edirne’ye gitdiler.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 38). × ***ˬHadem ḥaşem bedbaḫt ṣüfiler, ḳażaskerken tīmar virdigi erler ve ṭovıçalar ḳamu yanına cem‘ oldılar.*** (a.e. s. 45).

tovka b. ***tovga***.

tovla- Az. ‘sallamak; aldatmak’ × ***Amma lotular mānim bu sefäh ağamı yaḫşı tovlayıb tapıblar. Gecā-gündüz çörāyini yeyib, çayını içib özünü dā, ġumarda sağmal ināk kimi sağırlar. Ha-ha-ha...*** (S.S. Ạhundov 2005 s. 47).

tov tut- Az. ‘cezalandırmak’ × ***Vallah, ona bir tov tutaram ki, gāldiyi yolu da azar, özü dā Pariji unudar.*** (M.F. Ạhundov 1958 I, 48).

toy I ‘düğün’ J.W. Redhouse 2006 s. 1264a, Meninski 1680 II, 3155, TS 3975, TS 3832, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 390. × ***Huriden melekden sordum topını / Dün gece, bu gece kurdum toyunu.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 214). × ***Ġāyet eyüsidür olsa pilav çoḳ / Çalıcılar gibi ol ṭoyı ṣoylar.*** (F. Giese 1929 s. 83). × ***Çıḳarurˬhalḳı ilinden ṣoyından / Melül olsa yasa döner o ṭoylar.*** (a.e. s. 62). ***toydan sonra nağara*** ‘düğünden sonra darbuka, (mec.) iş işten geçtikten sonra...’ × ***Rüstām kişinin üz-gözündā güclā sezilān istehzalı bir tābāssüm oynadı: -Toydan sonra nağara?! – dedi vā sözlārinin tāsirini yoḫlamaġ üçün Mayagilā baḫdı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 72). ***toy düğün et-/eyle-*** ‘düğün yapmak’: × ***Dirseˬ Han dişi ehlinüŋ söziyile ulu toy eyledi, ḥācet diledi.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 6). × ***Düğün duttular, gırg gün gırg gece toy düğün ettiler.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 43). × ***Tekrer gırg gün gırg gece toy düğün ederek oŋnar murazına yetmiş.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 150). × ***Ordan birbirinin boyunna sarıldılar. Doḫuz gün doḫuz gece davullar çalındı, gurbannar bığazlandı, toy düyün ettiler.*** (a.e. s. 198). × ***Ġırḫ gün ġırḫ gėce toy ėtdi. Yėdi, işdi, murādına gėşdi.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 32). ***toy düğün ol-*** ‘düğün yapılmak’ DS 3975: × ***Kız başka köyde ise seğmen bu köye akşamdan iner. O gece sabaha kadar kız evinde toy düğün olur.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 234). ***toy tut-*** ‘düğün yapmak’: × ***Orda nikahnı kesdirdi, şervetini işdiler. Gırḫ gün gırḫ gece toyunu tuddular.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 39). ***toy vur-*** Az. ‘düğün yapmak’: × ***Pāriˬhanımla Alıˬhana yeddi gün yeddi gecā toy vurdu.*** (Azārbaycanˬhalġ dastanları 1961 I, 226). ***toy vurdur-*** Az. ‘düğün yaptırmak’: × ***Doġġuz gün doġġuz gecā toy vurdurandan sonra Ġāndabın kabinini Novruza kāsdirdi, onun ālini Novruza tapşırdı.*** (Azārbaycanˬhalġ dastanları 1961 I, 194). b. ***doy.***

toy II 'büyük davul; grosse Trommel' A. Tietze 1982z s. no. 254, ZTS 196, W. Radloff 1893 III, 1141, ZTS 196. ××

toyağa/toyka/toraka/turaka 'değnek, sopa' <Bulg. ***tojága*** 'Knüppel, Stock' H. Eren 1999 s. 416, A. Caferoğlu 1943 s. 259, Rus. ***toyaga*** 'Knüppel, Stock' M. Vasmer 1958 III, 130, DS 3967, 3975, TS 3834, R. Dankoff 2004 s. 266, A. Tietze 1957 no. 217, J.W. Redhouse 2006 s. 1264b. ××

toyga b. ***tovga***.

toyka b. ***toyağa***.

toykarana '?' × ***Ferruchruz tojkarana haiqirdi.*** (H. Vámbéry 1901 s. 210).

toyla– b. ***doyla–***.

toynak/tuynak/doynak 'toynak; Pferdehuf'<ETk. ***tuŋaġ*** 'hoof' G. Clauson 1972 s. 519, Meninski 1680 II, 3163, H. Vámbéry 1901 s. 161, J.W. Redhouse 2006 s. 1264b. × ***Yürüdügüm yėrlerde bu diyār gibi diyār görmedüm. Ḥayfdur ki yağı atı doynağı bunuŋ yėrine basa.*** (Ferec 855/1451 v. 242a). × ***Zer ü sīm ü ağır bir ḳul ü ḳırnaḳ / Tavardan şülek götürdi toynaḳ.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 6035). ***toynak at*** 'toynaklı at': × ***Köroğlunun toynak atları gibi Bolu dağlarının üstünden geçip yıldız koklayarak ardıç mazı kokulu sularından içip sen çok olasın Üzeyir.*** (M. Güler 1990 s. 240). × ***Bir de şu uyku gibi düşlü tüm uykuların bana aktığı toynak atlar gibi yumuşak uyku gibi Bolu dağlarının üstünde, ağzımda su tadı.*** (a.e. s. 241). b. ***duynak, döynak.***

toynaklı 'toynağı olan' <***toynak***. × ***Ḳara ḳuyruḳlu bir ablaḳ ata ol / Baḳır ṭoynaḳlu binmiş tozıdır yol.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 984).

toz I 'papirüs gibi ağaçların ince kabuğu; thin bark of a tree, like the papirus' (Argo) 'eroin' H. Aktunç 1990 s. 288. ××

toz II 'kaç, kaybol!; fort!' × ***Bir erkekle bir karı buluşup zevki sefaya dalarlar, bizi peydahlarlar. Karının karnı şişti mi şişer, erkek toz! E, erkeklik kolay mı? Düdükleyip kaçacaksın.*** (Füruzan 1982g s. 89). × ***Bu kadın milleti ıslah olmaz... Hepiniz yarım akıllısınız kadıncığım... Kabul edin bunu. Yahu hiç yapılır mı? Gece sarılıp yatıyorsun, sabah kadın toz...*** (Y. Yazıcı 1990 s. 12).

toz III b. ***töz***.

toz ağacı 'kavak' DS 3976, TS 3840. ××

tozut- TS 3843: 'toz haline getirmek, savurmak' × ***"Görmüyor musun?" dedi, "Karısını kesti de bavula dolduruyor!" "Hadi ordan! Burda yata yata tozuttun galiba!"*** (Rıfat Ilgaz 1969 s. 79).

töbe b. ***tövbe***.

töbre b. ***torba***.

tögerek 'taraf' H. Eren 1963 s. 118, DS 3978. ××

töhmekân/töhmeken/tokmakan/tühmeken/töymeken/tomekân/tohmegen 'semizotu' <Fa. ***tuḫmugān*** 'purslain' H. Eren 1999 s. 417, F.

Steingass 1930 s. 289, DS 3978, 3979, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 385, 390. ××

töhmeken b. ***töhmekân***.

töhmele- b. ***tohmala-***.

tök I 'kaba adam' DS 3978, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 390. ××

tök II 'aşık oyununda aşık kemiğinin tümsek kısmı; Positive des Spielknöchels' H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 390. × ***Erkeklerin "Çik yanı, tok yanı" diye aşık attıkları bir gecenin sabahında köyün on bir iti mezarlıkta ölü bulundu.*** (L. Tekin 1984 s. 42).

tök- 'dökmek' <ETk. ***tök-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 477, DS 3979, TS 3843. × ***Bu namaz gılmıyan da aftafanı aparıf suyu bir yere tökermiş ki desinner bu da namaz gılır.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 3). × ***Elinde bir ivrịh, bir tene de istikan. İrvịhden su tökdü istikana.*** (a.e. s. 27). × ***Usgek sesle bağırdı: "Puluŋuz paraŋız ne varsa hamsını tökөŋ!" diye bağırdı.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 111). × ***Üzünä bir sigäzi darı töksän yerä düşmäz, özü dä ki, keçäl.*** (Azärbaycan nağılları 2005 II, 218). × ***Mänim sür-sümüyümü bir ġuyuya tök, sänä paltar lazım olanda gäl ġuyunun ağzını aç apar.*** (Azärbaycan nağılları 2005 IV, 109). × ***Mänäm-mänäm deyän bäyläri Näbigil şalğam eläyib Göbäkdaşının yanlarına töküblär.*** (Ä. Ạhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 366). b. ***dök-***.

tökezi- 'sendelemek' >?? DS 3979, TS 3843, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 390. × ***İstersen gel, gölüğe (merkep) bin, pek dölek (rahat) yürür, ayạhları da sağlamdır; ne tökezir, ne kapanır, yalnız yağırına dürteyim deme.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 110). × ***Aklı başında bir adam eskazar ayağı tökeziyip de başına bir iş gelmezse malın üstüne kor, altına kaçırmazdı.*** (H. Aytekin 1945 s. 41).

tökezle- 'sendelemek, ayağı sürçmek' <?? × ***Yüzümden çıkan duman, gözlüğümün camlarını buğulandırdığı için bir şey görmüyor, iri tezekli toprakta tökezleyerek yürüyordum.*** (S. Ali 1943 s. 111). × ***Masraflar altında bunalan bütçenin sıkıntısı, kadının itiyatlar, arzular baskısında bozulan sinirlerinin azabı, çocukların muntazam devam edememekten akayan, tökezleyen imtihan dertleri...*** (T. Evren 1943 s. 126). × ***Kendime: "Tosun be, gürültü arasında fırlayıp kirişi kır, bu berzahtan kurtuluver!" diyorum; ya sersemlikle ayaklarım tökezleyip yere kapanıverirsem...*** (S.M. Alus 1944 s. 127).

tökül- 'dökülmek' <***tök-*** 'dökmek' + ***-ül-*** edilgenlik eki, J.W. Redhouse 2006 s. 924b, TS 3844. × ***Bir gün de cuma günü gene geldi başını gırhanda pätşah bạhdı gördü kü başınnan ağ gıllar ileyne töküldü.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 20). × ***Duman duman olmuş ġarşıki dağlar, / Tökülmüş yapraġı, ẖor olmuş bağlar.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 45). × ***Cabulamun altından / Töküldi kabarası.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 191). × ***İkinci mäclis Ağçabädi kändindä vaġe olur. Bazarın bir küncündä tikilmiş dükanın içindä ġädäkdän, bezdän, şilädän, alça çitlärdän tökülübdür.*** (Mirza Fätäli Ahundzade 2005 I, 128). b. ***dökil-***.

töm töm 'vaktinden önce yaşlanmış, zayıflamış' DS 3981. × ***Mutlak Değirmenoluk köyünde düğün olacaktır. Büyük bir bayram. Durmuş Ali,***

o töm töm haliyle, bir bacağını ta başının üstüne kadar kaldırıp tek ayağıyla bir acayip oyun oynayacaktır, alem gülecektir. (Yaşar Kemal 1955i s. 255).

tömtömüleş- 'yaşlanmak, güçsüzleşmek' <***tömtöm***. × ***Çok güveniyorlar Kara İbrahime. Çok da para vermişler. Ama Kara İbrahim, eski kara İbrahim değil! Tömtömüleşmiş! Bunamış.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 323).

töngek 'vücut, gövde' H. Eren 1963 s. 118, DS 3982. ××

töre/türe 'gelenek, âdet, mahkeme; Gesetz, Branch' <ETk. ***törü*** 'traditional, customary, unwritten law' G. Clauson 1972 s. 531, B. Atalay 1986 IV, 647, M. Ohannesian 1925 s. 271, DS 3983, 4013, TS 3844, 3871, Meninski 1680 I, 1459, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 391, H. Vámbéry 1901 s. 211, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95. × ***Ė pürmāye! Bu yėdi ḫāye-dür, aramuzda sermaye-dür. Biz bizüm töre[müzce] bunı üleşimezüz. Sen bunı biz bėş gişi arasında şöyle ḳısmet ėt-ki merżī düşsün!*** (Ferec v. 127a). × ***Odlu āh itsem kıġılcımlu nola yüzüŋ görüp / Töredür çün atılur bayram güni yindek fişek.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 34). × ***Erkānlarınca ve törelerince aġırlıḳlarıŋ yėrine getürdi.*** (F. Giese 1929 s. 127). × ***ḫondgār daḫı gelinüŋ cihāzı neyise temām gördi. "Hele benüm töremde degüldür", dėdi, hem "azdur" dėdi. ḫondgār gendüsi bir cihāz gördi, pādişāhlara lāyıḳ, gelinüŋ cihāzına żam ėtdi.*** (a.e. s. 127–128). × ***'Oṣmān Ġāzī eydür, senüŋ bu bāzār ehlinden alımuŋ mu var kim aḳça istersin didi. Ol kişi eydür, ḫānum bu töredür, cem'i vilāyetlerde vardur.*** (a.e. s. 21). × ***Toġar aġlar ölür aġlar töredür / Bu düzen böylece bil düzülüpdür.*** (a.e. s. 54). × ***Ḳız gendü töresince durı geldi, ḫizmet neyise itdi.*** (a.e. s. 63). × ***Ara-sıra kendine yeni adlar takmaktan hoşlanır. Türklerin sık sık ad değiştirmek töreleri olduğunu söylerdi.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 4). × ***Türe: Resim ve adte demektir. Şöyle bir sag vardır: "il kalır, türü kalmaz" yani iki taraf arasında dostluk ve barışıklık bırakılır fakat resim ve adte bırakılmaz.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 148). × ***İl ilden ayruksı olmaz türesi ayruk olur.*** (V. İzbudak 1936a no 292). × ***Minnet altında kalmamak için kaç kere davrandıysa onu kahveden zorla getirdiler. Tanıdıkları "buranın töresi böyledir, ısrar etme" diye vazgeçirdiler.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 112). × ***Çukurun bunca yıllık töresine çomak sokmak sana mı düştü?*** (O. Arayıcı 1979 s. 63).

töreyi boz- 'kurallara aykırı davranmak': × ***Netti neyledi bilinmez, kıçı kırık Kâmil, Kâmil Ağa oldu çıktı!.. Kâmil Ağa töreyi bozamazdı ya! Birkaç karısı da onun vardı.*** (Y.Z. Bahadınlı 1964 s. 36). × ***Ben yüzyıllardır alışılagelen bir töreyi bozuyordum. Ben askere girmek için köyden ayrılmıyordum. Ben vergi borcumu ödiyemediğim için iki jandarma arasında hapishaneye götürülmüyordum.*** (Y.Z. Bahadınlı 1964 s. 64).

törlü töreli 'düzgün, kurallara uygun': × ***O lal gızın da dili açılır. Anasıgile teslim edir. Ondan sora alir leyleği törlü töreli bir deliganlı olarah gelir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 173). × ***Onnar cetdiler padişaa vardılar. Padişah bahdı ki bunnar izlerinin üsdüne sabağa döndüler. Bi tabur esger garşi çıhardi. "Neyin nesi döndüz?" dedi. Dedi çi "N'olacah çocuklarını cesdi. İs miydi,***

cis miydi deliyi cetirdin, çıhdi cetdi." "Neden çessin cetsin benim ayilem. Törlü töreli" (a.e. s. 383). ***türeye git-*** 'töreye uygun davranmak': × ***Kendi başınıza ne icatlar çıkarıyorsunuz? Hizmetçi kısmı kendi usul uydurmaz. Evin adeti ne ise o türeye gider.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 97).

törpü/türpi 'törpü' J.W. Redhouse 2006 s. 607b, Meninski 1680 II, 2048. × ***Çekiç, törpü, keski, kalem, / Torna, burgu bütün elzem / Avadanlıklardır.*** (Tevfik Fikret 1958 s. 29). b. ***dörpi.***

tör-töküntü Az. 'artık, çer çöp, döküntü' × ***Yadımdadır ạhı, elä siz getmämişdän dä ev tör-töküntü idi... Di, partlamadı.*** (A. Rzayev 2003 II, s. 360). × ***Şähla ̇hanım äldä etdikläri ikinci otağı, tör-töküntülü mätbạhi Yavarä tämizlädib düzältdirdi.*** (S. Rähimov 2005 II, s. 163). × ***Onlar günlärlä evdä ac ġaldılar. Aslan o yan-bu yanı ạhtarıb tapdığı tör-töküntüdän bacısına verirdi, özü yemirdi.*** (C. Cabbarlı 2005.1. s. 218). Az. Veliev I. 17211, Azerb. Hek I. 18114,

törüt-/türet-/dörüt-/dörit- 'türetmek, yaratmak' <ETk. ***törüt-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 536, causativum genişlemesi ***t-*** için b. ***acıt-*** ⊡. W. Radloff 1893 III, 1255. b. ***düret-***.

törvin b. ***türvin***.

tösne- '?' × ***Mecäli ḳalmadı tösnemedi hīç / Dutuldı geŋzi vü esnemedi hīç.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5413). Krş. ***tosna-***.

töş 'demirci örsü; Amboss' H. Eren 1963 s. 119, DS 3985. ××

tövbe/töbe/tevbe/tevbet 'asla, kesinlikle; Rewe' <Ar. ***tevbe*** 'tövbe' Meninski 1680 I, 1449, J.W. Redhouse 2006 s. 605a. × ***Hasan cevap vermedi. Geceden beri gözüne töbe uyku girmemişti. Böğründeki sancının iflahını keseceğini, gurbette kalacağını sanıyordu.*** (O. Kemal 1954b s. 73). × ***-Bey de fos esasda ha! Ağanın yanında hiç piyasası yok. Ağa dedi ki bizim yeğen kitaplarını okuyor mu dedi. Okuyor ağa dedim, başını kitaptan töbe kaldırmıyor dedim.*** (a.e. s. 132). × ***"İmkanı yok dayanamazsınız, iki güne kalmaz hasta olursunuz!" "Bolca kinin, atebrin filan alırız yanımıza" "Ne yapsanız hava. Töbe dayanamazsınız. Hele bu çocuklar!"*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 36-37, s. 21). × ***Aniden öldü fıkara. Anam öldü, babam öldü zamanında. Haydar'ın ölümüne ağladığım gibi tövbe ağlamadım.*** (Orhan Kemal 2016 s. 15). ***tövbe çek-*** 'tövbe etmek': × ***-Adamın topalı, bu Yamören'de hırsız olur Mustafa ister istemez! İşte sana doğru bir söz!.. "Bacağım olmasa da Ayşe'yi alsam!" dedin. Bir daha bu lafı istemem. Töbe çek! Töbe çek!*** (K. Tahir 1955s s. 138). ***tövbekâr et-*** 'tövbe etmesini sağlamak': × ***Neş'e –Sormayın... uzun bir macera... bir kızı tövbekâr edip yarın Eyüb'e götüreceğim. Hacet penceresi önünde tövbekâr ettikten sonra nikahlıyacağım.*** (Musahipzade Celal 1936aa s. 49). ***tövbekâr ol-*** 'tövbe etmek': × ***Geceleri kimi kez poker de oynanır o evde. Ama bu kumar geceleri uzun süre yaşanmamış. Babası önemlice bir para kaybedince kumara tövbekâr olmuş.*** (G. Dino 1991 s. 65). ***tövbeli*** 'tövbe etmiş' J.W. Redhouse 2006 s. 605b: × ***Su çulluğu öteki çulluklara benzemez. Uçuşları bile***

ayrıdır... Yumruğuyla dizine vurdu: -Ben onu avlamaya tövbeliyim... (M. Yesari 1928 s. 9). × ***Eski zamanları konuşuyor, müşterek hatıratı yad ile avunuyorlardı. Ve Satılmış, ağzına içki koymağa tövbeli olduğundan İzzeti Efendi akşamları kendi kendine tezgah başı yapıyordu.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 249). Krş. ***yeminli***.

tövcü 'eski devirlerde köylülerden alınan bir çeşit vergi; eine Abgabe × ***Ağa, kändlärä tövcü ġoymuşam. Ṭaḥılı yığıb bitirmämişlär. Mänim öz bährälärim dä ġalmışdır.*** (C. Cabbarlı 2005.2. s. 309).

tövşü- b. ***töyşü-***.

töymeken b. ***töhmekân***.

töyşü-/tövşü- 'zor nefes almak, nefes nefese kalmak' ***tövşeye-tövşeye/tövşüye-tövşüye*** Az. 'nefes nefese kalarak': × ***Mäläk̡hanım da eyvanda gäzinirdi, gördü ki, Rüstäm gälir, durub ç̣ıhdı Rüstämin ġabağına,̡häbär aldı: – Nä üçün belä tövşäyä-tövşäyä gälirsän?*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 239). × ***Bir adam tövşüyä-tövşüyä onun yanına gälib: - Näbi ġağa, nä durmusan, -dedi, ġoşun Daşhatunu çätän kimi ġomarıb! Tez başına çarä ġıl!*** (Ä. Ạhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 234).

töz/toz 'kulak arkası' Meninski 1680 I, 1461, TS 2717, 2718, DS 3985, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 391. × ***Cihān şem'i çü gizlü oldı gözden / Ḳara zülfin gice çözerdi tözden.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 975). × ***Şimdi ağzına yumruğu sokup kulak tozlarına kadar yırtayım mı?*** (S.M. Alus 1933p s. 149).

trabzan b. ***tırabuzan***.

trafo b.m. <Alm. ***Trafo*** a.m. × ***-Kapıdaki adamlara söyle gitsinler. Aradığımız adamı bulduk. Bu bizim yeni elektrikçi. Al, trafo merkezine götür.*** (A. Altan 1985 s. 69). × ***Hattın diğer ucundan kulağıma karmakarışık sesler geliyor. Güç bela anlayabildim. Kazan patlamış, trafo tutuşmuş...*** (A. Yurdakul 1993 s. 251).

trabulus b. ***tarabuluz***.

trahoma 'Ortodokslarda çeyiz; Mitgift' <Yun. ***τραχωμα*** (trahōma) a.m. × ***Erkek ve dişehli kıskanç olur ise o familya arasında aslaca muhabbet olamaz, maazallah erkek lanet trahoma da (drahoma: çeyiz) almış ise, artık ucunu bul da yağa bala ver.*** (E. Misailidis 1986 s. 89). × ***Coni (yani Dimikraki) on milyon kuruşluk trahoması ile büyük bir İngiliz kızı aldı.*** (a.e. s. 118). × ***"Kokona ben de yeni dul kaldım, istersen kızın alırım, trahoma ve cehiz istemem. Allahın verdiği ikimize de yetişir."*** (a.e. s. 188). × ***Kocam olacak deyus haylaz ve tenbel bir adem olduğundan her ne iş tuttu ise, ileri gelemeyüp, nihayet sermayeyi kediye yükletip benden aldığı trahomayı da yedi bitirdi.*** (a.e. s. 171). b. ***drahoma***.

trahonya/tırakona 'levrek cinsinden bir balık' <Yun. ***δρακαινα*** (ḏrákaina) G. Meyer 1893 s. 26. b. ***dragonya***.

trajik b.m. <Fr. ***tragique*** a.m. × ***Aynı tiyatroda "Godot'yu Beklerken"-de oynarken trajik durumlara gülmenin zoruyla sahnede fıtık***

oldu. (A. Ağaoğlu 1981s s. 100). × ***Sevgili Suna, patetik bir şarkıyı tam orta yerinden kesip fırlattı. O sayrılık ensesine binmeseydi de fark etmeyecekti. Güzel bir gülüşe bile "belki" diye başlayacaktı. Ya da başlamayacaktı hiç. Trajik çatışkılarına daha fazla dayanamayıp son çığlığını savuracaktı.*** (Z. Ankara 1991 s. 169).

trak para 'nakit para, peşin para; Bargeld, bare Münze' × ***Ankarada gecekondu yapacak yoksullar kötü kavağın kötüsüne en azından 100 lira verirlerdi, ayağında! Söğütler kırktan, elliden giderdi, trak para!*** (F. Baykurt 1971t s. 348).

tramboy 'tramvay' <Fr. ***tramway*** a.m. × ***-Sen gel, eğlenirsin dedi... Giyindim, kuşandım... kalktık bir tramboya bindik... düğüne gittik.*** (İ. Galip Arcan 1932ydü s. 9). × ***Kocanın kıyağını ararsan Kartalda ara dedikleri çok doğru lâftır. Kartala varmamış olanına mangır atmam. Meyhane miçosu, tramboy borucusu gibi kokona endamlı, bıyıksız suratlı erkeği ne yapayım?*** (S.M. Alus 1933p s. 219–220).

trampa 'değişim, takas; échange, troc; commerce d'échange' <İt. ***tramuta*** G. Meyer 1893 s. 62. × ***Müşterisinin altından henüz kalkmış orospunun elindeki parayı kirli bir mukava marka ile trampa eden şu geçkin kadın Patrona'dır. Biz ona hacâna deriz.*** (Reşat Enis 1944 s. 267).

trampet/trampeta/trampete/tranpete/turampet/torompete 'trampet; Trompete' <İt. ***trombetta*** G. Meyer 1893 s. 61, R. Dankoff 2004 s. 265, J.W. Redhouse 2006 s. 527a. × ***Küffâr-ı hâkisâr tranpetesin döğüb Tırnovi kal'asına doğru giderken gördüler kim bir tarafda bir mikdâr Türk askeri durur.*** (Ġazavāt–ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 41). × ***Düdükler flüt gibi, borular bombort gibi öterek, tokmak davula, değenekler trampeteye vura vura, gürültüyü bir basıyordu ki.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 19.10.1943). × ***Uzaklarda öten milyarlarca trampet, çalınan davul ve kös, Ege'nin en büyük kasırgası Provezza'nın ayaklandığını ilân ediyordu. Fakat ak saçlı kaptan, daha ilk çığlıkta, mukadderatının kendisini çağıran sesini tanımıştı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 266). × ***Ah, hani nerdeydi şimdi o trampetalar, o tahtadan atlar, o çinkodan askerler, ki beni bir sürü çirkin ve can sıkıcı şeyler dolu bu dünyanın ötesinde, büsbütün başka bir dünyanın, bir hayal ve masal dünyasının fantasmagorileri içine alıp götürürdü?*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 26). × ***O zaman beni de trampet takımına verdiler. Trampetlerimizle Millî şefimizin önünden geçerken trampet çalınmıyor. Değnekleri öyle trampetin üstünde tutuyor ve dimdik geçiyorsun.*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 105). ***trampet çal-*** b.m. × ***Tekrar pencereye baktım: kadının parmakları pervazın kenarında trampet çalıyorlar. Al gözünü oradan alabilirsen.*** (Yeni Hikayeler 1951 s. 38). × ***Başmüfettişin kıllı ellerinin iki parmağı, daktilo masasının kenarında trampet çalmağa başlamıştı.*** (İ. Tarus 1961 s. 292). × ***Trampetlerimizle Milli şefimizin önünden geçerken trampet çalınmıyor. Değnekleri öyle trampetin üstünde tutuyor ve dimdik geçiyorsun.*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 105).

trampeta b. ***trampet***.

trampete b. ***trampet***.

tramplen 'sıçrama tahtası' <Fr. ***tremplin*** a.m. × ***Bir çocuk dondurma yiyor, biri gazoz içiyordu buz gibi, yutkundu. Bir başka çocuk tramplenden atlıyordu havada döne döne.*** (H. Özkan 1979 s. 35).

tramvay oyunu 'bir kumar oyunu' <Fr. ***tramway*** 'tramvay' × ***Tramvay da eğlenceli bir oyundur. Bunda dört koz söylenilir. Birinci koz 40, ikinci 60, üçüncü 80, dördüncü 100 sayı sayılırdı.*** (H. Kodaman 1944 s. 225).

trança 'Akdeniz'de yaşayan, pullu, esmer renkli, beyaz etli, kemikli bir balık' <? H. Eren 1999 s. 417. × ***Çipurlarla oynaştın şıpır şıpır / Lidakilerle trançalarla rahat / Dost seçtin kendine mercanları.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s.64). × ***Sizin şehir denizinde lahoz, orfoz, akya, trança, sinağrit, fangiri, barbun, kilim balıkları dolanıp durur mu?*** (F. Akatlı 1982 s. 181). × ***Ve zengin gazinolarında trança şiş, çipura ızgara yapılır, müşterilere sunulurdu.*** (T. Dursun K. 1993 s. 82).

trandil b. ***tirandil***.

tranpete b. ***trampet***.

trans 'medyumların ruhla ilişki kurdukları zaman girdikleri özel hipnoz durumu' <Fr. ***trance*** a.m. × ***Bunları anlatırken gözlerini kapıyor Üzeyir. Bir çeşit trans durumuna mı geçiyor. Belki de şairlik suyundan bir kalıntı var yine.*** (M. Güler 1990 s. 158).

transatlantik 'Atlantik Okyanusu'nu aşarak Avrupa ve Amerika arasında çalışan gemi' <Fr. ***transatlantique*** a.m. × ***Transatlantik seferlerini bu idareye verseler kim bilir eski dünya ile yenisinin arası kaç aylık yol olurdu?*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 72). × ***Standard düşünceye mumlar yakılan, buhurlar serpilen sevgili yurdumuzda, aydınla kitle arasında hiçbir transatlantiğin aşamıyacağı ummanlar var.*** (C. Meriç 1992 s. 168).

trapetza b. ***tırabeza***.

trapeze b. ***tırabeza***.

trapola/tırapola 'bir deste iskambil' × ***Oyuna başlarken ilk ebeyi seçmek üzere as çıkmak ameliyesi yapıldıktan sonra, ebe olan oyuncu Trapola (argoya bakınız) yı eline alıp tarar.*** (H. Kodaman 1944 s. 108). × ***Tırapola: Bir deste iskambil.*** (a.e. s. 259).

traş b. ***tıraş***.

trata 'denizin dibini taramaya yarar balık ağı; balıkçı gemisi' <İt. ***trata*** 'net' H. Eren 1999 s. 417, Kahane-Tietze 1958 no. 661. ××

travers 'demiryolu tabanlığı; Eisenbahnschwelle' <Fr. ***traverse*** a.m. × ***Gişeden biletimi alıyorum. Ah, ne güzeldi asık suratlı görevlileri atlatarak trenlere biletsiz binmenin heyecanı. Bir ara gözlerim kahverengi traverslerin üzerinde uzanan raylara takılıyor. Biliyor musunuz, ben devrimin hep tren istasyonlarından, daha doğrusu raylardan baslayacağına inanırdım.*** (A. Ümit t.y. s. 34). × ***Sahneden bir çekiç sesi geliyordu / Doklarda, traverslerde, gece yarıları garajlarda / Duyulan bir sesti ki bu.*** (E. Cansever 1966 s. 32).

travesti 'eşcinsel' <Fr. ***travesti*** a.m. × ***Sevgililer buldum türlü soydan, travestiler, alkolikler, lezbiyenler tanıdım. Birikmiş değer yargılarımı rüzgâra verip her doğan günle birlikte yeni şeyler yaşamak, yeni zevkler tatmak istiyordum.*** (M. Özünal 1991 s. 94). × ***Kalın sesli travestiler, pavyon fedaileri, mamalar, erketeler, hanzo, maganda ve kırolar görüntüye girip çıkıyor kısa aralıklarla.*** (O. Duru 1995 s. 12).

trayler 'traktör veya kamyonlara, genellikle yük taşımalarını sağlamak için takılan araba' <İng. ***trailer*** a.m. × ***"Bunun sonrası mı var? Gemisinin bedavadan raspasını, boyasını yaptırıp kız gibi olduktan sonra denize indirecek" "Nasıl?" "Nasıl getirdiyse öyle. Traylere bindirerek. Çekicilerle."*** (A. Özyalçıner 1991 s. 1009. × ***"Heykel meykel laf kardeşim. Geçen gün traylerciler çekicilerle dayanmışlar fabrikanın kapısına.*** (a.e. s. 101).

trefil b. ***tirfîl***.

tremolo 'şarkı söylerken tek bir notaya titreşim verme özelliği' <İt. ***tremolo*** a.m. × ***Tanımadığım bir dünyada yaşamaya başlayan bu insanı buruk bir acımayla izlerdim. Bir dünya ki bitimsiz bir tremolonun sürüp gittiği... Artık o dünyayı iyi tanıyorum.*** (Z. Ankara 1991 s. 22).

trenin erkeği 'lokomotif; Lokomotive' × ***Köylüde din komadı, iman komadı, karılarda namus komadı. Trenin erkeği geceleri ateş savurur. Neden? -Nedenmiş? -Mustafa tarlayı sürecek makinenin ismini düşündüğü için dalgındı -: İçinde kömür yandığından...***(K. Tahir 1957k s. 102).

tretuvar 'yaya kaldırımı' <Fr. ***trottoir*** a.m. × ***Bulunduğumuz şehrin kaldırımlarında, tretuvarlarında, sokaklarında, bahçelerinde, bahçe duvarlarında, yani kısaca babamın yaptığı her işte onun içten şarkıları türküleri, emeği, usta parmaklarının hüneri vardı.*** (H. Özkan 1979 s. 7).

trevasa 'bir deniz rüzgarı; ein See-sturm' × ***Saliha 15 gündür trevasada batmamıza ramak kaldı. Şu kahpe tekne nasıl oldu da dayandı bu fırtınaya şaştım.*** (L. Erbil 1968 s. 32).

trig b. ***trink***.

triko '?' × ***Ocağa direk götüren motorun ardındaki boş trikoları görünce "Pin ulan, pin şuna..." diye bağrışanlar oldu.*** (M. Seyda 1970 s. 94).

trilink 'cetvel kalemi' <Fr. ***tiré-ligne*** a.m. × ***Çizgisiz kağıt, trilink. Ama trilingi yoktu. Bunu hatırlayınca yüzü buruştu. Haluk'unki gibi kocaman değil, küçücük bir takımı olsaydı, pergel takımı.*** (Orhan Kemal 1957 s. 74).

(Argo) **trink/trig** 'hemen, derhal, anında' H. Aktunç 1990 s. 289. × ***Bak abicim, dinime, kitabıma, kızmazsan her şeyi anlatırım. Bu baba geçen aya kadarsözünün eriydi, abicim. İşini gör, banka gibi al mangırını, trink...*** (M. Seyda 1969 s. 53). × ***Bapir'in verilecek nesi vardı? On dokuz yaşının siyah sakalı mı, yoksa yamalı Çorçil fo-***

tinlerini mi verecekti. Para desen trig. İşler de kesat. (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi III, sayı 20-21, s. 34).

trinket 'yelkenli gemilerde pruva direğinin en alt sereni' <İt. ***trinchetta*** 'foresail; forestaysail' H. Eren 1999 s. 417, R. Dankoff 2004 s. 266, Kahane-Tietze 1958 no. 673. × ***Hemen bir pars gibi çarmıklara tırmandım. Oradan trinkete, trinketten de serene bastım.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 82). ***trinket skutaları*** 'pruva direğinin en alttaki serenine bağlanan kare yelken' Kahane-Tietze 1958 no. 673, 589: × ***"Laçka skuta orsaalabanda!" denince, flok skutalarını ve trinket skutalarını koyuveririz.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 38).

trinkettina 'ön yelken' <İt. ***trinchetina*** 'fore-topmast staysail' Kahane-Tietze 1958 no. 672. × ***Gemiciler ne söylediklerini birbirine duyurabilmek için seslerine yirmi lodos kuvveti veriyorlardı. Bir sağnak trinkettinayı şıırt diye yırttı, serene dolak gibi doladı.*** (Halikarnas balıkçısı 1947m s. 82). × ***Mayna papafingo! Maestrayı topla! Mayna kontra-flok! Mayna iki straliyera! Randaya iki kat camadan! Bundan sonra kala kala yalnız trinkettin ile, biricik bir flok, mudadaki gabya, bir de abasso-gabya kalmıştı.*** (a.e. s. 82).

tripleks 'üç katlı' <Fr. ***triplex*** a.m. × ***Kapıya Batılı giysiler içinde sakız çiğneyen bir kadın çıkıyor. O benim önüme düşüyor, merdivenleri tırmanıyoruz, ama bakıyorum bu sefer tripleks bir evdeyiz. Sözde bizim ev burasıymış da şimdi Ayşegül Nadir buraya kendi eşyalarını yerleştiriyormuş.*** (A. Ağaoğlu 1992 s. 92).

tripo 'kumarhane' <Fr. ***tripot*** a.m. ××

triporter 'üç tekerlekli taşıt' <Fr. ***triporteur*** a.m. × ***"Mahalledeki kaynakçı triporteriyle geceleri son kez saat sekiz otuza doğru gider, son kez saat on bire doğru döner, dönerse. Onun gelip gidişlerinde dişimi falan fırçalamaya kalkmam. Bilirim ki, triporter park edene dek elimden diş fırçamı düşüreceğim ya da macunu fırçanın üstüne bir türlü sıkamayacağım."*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 274).

trokuş- 'tokuşmak' × ***Çek deveci develerin yokuşa / Gül memeler bir birine trokuşa.*** (Th. Kowalski 1926 s. 184).

trol 'teknelerle suyun dibinde sürüklenerek çekilen, huni biçiminde geniş ağızlı balık ağı' <İng. ***trawl*** a.m. × ***Ve deniz, tekneler geçip gittikçe önce yırtılıp yarılıyor, sonra kendiliğinden yamanıyordu. Bin yıllardır böyle olurdu bu işler, ama ben birçok şey gibi yeni anlıyordum denizin yamanmasını da. -Ne trolü?- dedi karım. Denizi düşündüm. Acaba o da görebiliyor muydu benim gibi?*** (B. Günel 1984 s. 123).

trolcü 'trol ile balık avlayan kişi' <***trol*** + Tü. ***-cü*** meslek adları yapan ek. × ***Balıkçının ağından çıkan ya da teknenin çukurunda çırpınıp duran, solungaçları açılıp kapanırken boğuk boğuk sesler çıkaran iri balıklar gibi tıpkı; gözleri almıştır beni, daha nerelere kadar götürmüştür de ayırt edememişimdir... Ama nedense dokularını hiç böyle görmemiştim. Tek tek sayabilirim şimdi. Düşünüp buldum nedenini, trolcü olduğunu ayırt ettim. Daha önce bunu bil-***

miyordum. (B. Günel 1984 s. 122). × ***Papatya yaprakları gibi koparıp her atışında kendini, her parçasını göz biçiminde sunarken yeryüzüne, ölümsüz ama acımasız bir trolcü –tırpancı da diyebilirim- olduğunu anlatıyordu da ben anlayamıyordum demek!*** (B. Günel 1984 s. 122).

trolla- 'trolla balık avlamak' <***trol*** + Tü. ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***Gözlerini, salt gözbebeklerini ortaya çıkarmak için sanki, trollüyordu kendini. O en güzel ışıltılarını gözbebeklerinde toplayıp sunabilmek için tüm bedenini tırpanlayışı. Çünkü gözleriyle dokunuyordu yaşama, dünyayay ve bana.*** (B. Günel 1984 s. 122).

tu 'tükürme sesi taklidi'. ***tu Allah müstehakını versin:*** × ***Dünyanın en yakışıklı, en levend, en paralı erkeği olsa tiksinir, nefret eder, "Tu Allah müstehakını versin uşak kılıklı herif" der, bin gönlü olsa birini vermez.*** (S.M. Alus 1944 s. 32). ***tu kaka*** 'pis, kötü': × ***Onlarınki tango imiş... alafranga imiş... ey benimki de çiftetelli... hem de alaturka... herşeyin yerlisini istiyoruz da oyunun yerlisine neden tu kaka diyoruz.*** (İ.G. Arcan 1932mb s. 15). ***tu kakalık*** 'pislik, kötülük': × ***Artık Kamerüddin de tu kakalıktan büsbütün kurtulmuştu. Büyük hanım onun yanına da çıkıyor, oğlum yukarı, oğlum aşağı! Üstüne toz kondurmuyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 284). ***tukaka et-*** 'aşağılamak, kötülemek': × ***Yok firarilerden evrak alıyor, yok sürgünlerle muhabere ediyor, yok falanca şehzadeye mensup diye damgayı vurup tu kaka ettiler mi çekiver kuyruğunu...*** (S.M. Alus 1933p s. 140).

tuan b. ***tığan***.

tuban 'sis, duman; Nebel' <ETk. ***tuman*** a.m. G. Clauson 1972 s. 507, H. Eren 1963 s. 119, DS 3990, 3985. b. ***duman I***. ××

tuc 'tunç; Bronze' Meninski 1680 I, 1453, DS 3985, TS 3845. × ***Eyüyi yatluyla şol kişi kim bir göre / Göresün anı kim berāber midür altunla tuc.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 13).

tudaş b. ***tutaş***.

tufa I 'top çalı, su içinde çıkan saz kümesi' <Yun. ***τούφα*** 'Art Helmbusch' Ch. Tzitzilis 1987g no. 534, DS 3986. ××

tufaya gel- 'aldanmak' H. Aktunç 1990 s. 290. × ***"Eğer Rum vatandaşımız tufaya gelirse, seninki yok pahasına alıyor evi. Hurda binanın yerine nurtopu gibi bir apartman dikiyor."*** (A. Ümit 1996 s. 140).

tufan 'kar fırtınası, tufan; sel; Schneegestöber' <Ar. ***tūfān*** a.m. J.W. Redhouse 1258a, O. Blau 1868 s. 304. × ***Ḳuru yėgrek düşe ṭūfāndan, / Yemen ̣hübrāh ola Tūfāndan.*** (Mes'ūd bin Aḥmed 1991 no. 5240).× ***Hemān Ḳāżī Efendi ḥażretleriniŋ gözine şöyle görindü ki bu oturdıġ yir kendi evi olup ve yanında oturan Nāṣ̱ib Efendi 'avretidir ve sā'ir duranlar daḫı cāriyeleridir ve kendüde bir mertebe tūfān ġalebesi ẓuhür eyledi ki aṣla taḥammüle mecāli ḳalmayup Nāṣ̱ib Efendiniŋ üzerine düşdi.*** (Ḥikāye-i Ebū 'Alī Sīnā 1302 s. 62). × ***Gramafon – yâni numara – biter ve bir alkış tufanı kopar.*** (İsmail Galib 1932bb s. 17). × ***Bir alkış tufanı kopuyur: "İlâhî varol Fahim Bey!***

Artık bu kadarını Kalavasi Efendi bile düşünemezdi!" avazeleri duyuluyor. (A.Ş. Hisar 1941 s. 161). × ***Elä yenicä zağaya girmişlärdi ki, bir dä gördülär hava ġaraldı, göy guruldadı, şümşüräy oynadı, ildırım çaḫdı, elä bir tufan ġopdu ki, az ġaldı yer-göy dağılsın.*** (Azārbaycan naġılları 2005 V, 71). ***tufanı kesil-*** 'çok kötü duruma düşmek': × ***Acıkdı, ekmeyi yecek oldu bozulcak; yourdu yeycek oldu, o da bozulcak; aşlıktan tufanı kesildi.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 74).

tufana 'büyük balık ağı' <Yun. ***δίφανα*** 'nets with two ***φανιές***' Kahane-Tietze 1958 no. 764, DS 3986. ××

tuffağıadem 'adem elması, gırtlaktaki çıkıntı' <Ar. ***tuffāḥ*** 'elma' + Ar. ādem 'ilk insan' × ***Bu Zehra'nın nişanlısı sayılan yirmi yaşlarında delikanlı idi. Zayıftı, gırtlağında kocaman bir tuffağıadem ileride bir noktayı göstermek için gibi sipsivri ve yutkunduğu zaman sanki ayar edilen bir alet...*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 104).

tuğ 'tuğ' <ETk. ***tug*** 'a royal amblem' G. Clauson 1972 s. 464, B. Atalay 1986 IV, 649, DS 3986, J.W. Redhouse 2006 s. 1256a. × ***Ḥazīneden ceb ü cevşen çıḳarup elli ḳatar deve ve elli ḳatar ḳatır ḳamu esbāb ile ve mısr sulṭānından gelmiş ḥażret-i risāletüŋ ṣal'am aḳ 'alemün çıḳarup tuġ u 'alem ü sancaḳ u ṭabl ü neḳḳāre vü nefīr ü kösler dögülüp sancaḳlar çözülüp ve dạhi vezīri 'abdul'azīz dirler bir ṣāḥib-i kemal 'āḳıl u dānā vezīriyle bile gönderdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 8). × ***Kopuk - (Kanbura) Bırak şu vurdum duymazı be. Kaç aydır şu meyhaneye devam eder, bizimle iki satır konuşmağa tenezzül etmez. Bilmem ki üç tuğlu vezirin torunu mudur, nedir. Alt tarafı o da bizim gibi cafciricifcofun birisi.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 83). × ***Böyük mekteplerde okumuş, sırtı kürklü, başı tuğlu, heybetli bir vezir olmuş. Koyündeki bubasını hiç düşünmemiş. Bubası köyde ehtiyarlıḥ yüzünden fukaralamış.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 92). × ***İlm ü mārifetle kimisi ustaz, / Kim mektep kaçkını kallāş, yaramaz. / Kimisi tüğmenli tavuk veş oflaz, / Kimi tuġsuz vezir, kel horaz olur.*** (D. Dilçin 1945 s. 113). ***tuğ çık-*** 'otağın bulunduğu bölgeyi belirlemek' Meninski 1680 I, 1470, J.W. Redhouse 2006 s. 1256a.

tuğla 'tuğla' <Yun. ***τούβλα*** a.m. H. Eren 1999 s. 417, G. Meyer 1893 s. 45, J.W. Redhouse 2006 s. 1257b. × ***Asıl benām olan ḳal'esi cezire-i mezbürun gün doğusu tarafından Anadolu'ya ḳarşu bir alçaḳ yirde deŋiz kenārında vāḳī' olmuşdur. Ve ol ḳal'enüŋ içinde olan yolları cümle tuġla ile ḳılcına döşenmişdür.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 164). × ***Tuğla evlerin hemen hemen hepsi çatlak, gidiyor işte, denize yolcu bir şehir. Fetvası verilmiş.*** (M. Mollova 1958 s. 73). × ***Okul yapısı da ancak subasman'a çıkabilmişti. Yığılmış taşlar, süzülmüş kumlar, kireç kuyusu, harç tenekeleri, tuğlalarıyle değişik, hatta yabancı bir yapı işiydi bu balçık Sarıkızlı köyünün eteğinde.*** (F. Baykurt 1967 s. 355). × ***Pişmiş ayva rengi, tavanı tuğla, dar, uzun, plakası 06 LZ 926.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 68).

tuğra 'hükümdarın mührü ve imzası' <ETk. ***tugrag*** 'a royal sign manual' G. Clauson 1972 s. 471, B. Atalay 1986 IV, 649, İbn Muhennā 1340 s. 146. × ***Tugra- tuğradır. Hakaniye Türklerinde Hanın tamgasına Tuğrak***

adı verilir idi. Bu kelime Garp Türklerinde tuğra şeklini aldı. (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 149). × ***Yarısı güneşten solmuş vişne çürüğü bir kapağı var. Kapakta üstünlü esreli sülüs bir yazıyla risalenin adı bir tuğra gibi yazılı.*** (Nâzım Hikmet 1936s s. 10). × ***Yapan gayet iyi yapıyordu bu işi, detaylara dikkat etmişti. Fakat evvel emirde, vurmuş oldukları tuğra dandik idi.*** (N. Ay 1991 s. 69). ***katline bir tugra çek-*** 'ölümüne karar vermek': × ***Şevḳle nuṭḳa gelüp eylese güftär-ı ḥükm / 'Āşıḳuŋ ḳatline her nuṭḳ çeker bir tuġra.*** (Şeyḫī 1942 [14./15.yy.] s. 4).

tugulga b. ***tulga***.

tuhaf 'hediye, ufak tefek hoş şeyler, ıvır zıvır' <Ar. ***tuḥfe*** J.W. Redhouse 2006 s. 508a. ××

tuhafçı 'ıvır zıvır şeyler satan dükkan' <***tuhaf*** + ***-çı*** meslek adları yapan ek, J.W. Redhouse 2006 s. 503b. × ***Nihayet Şöhretin tuvalet odasına girdi. Burası karmakarışıktı. Tuvalet masasının geniş mermeri üzerinde bir ufak tuhafçıya sermaye olacak kadar kutular, şişeler, fırçalar, takımlar vardı.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 528).

tuhm b. ***tohum II***.

tuht 'terazi, elli dirhem' Balhassanoglu 1904 s. 129, A. Caferoğlu 1944 s. 265, Kürt. ***toukht*** a.m. Jaba–Justi 1879 s. 94, DS 3987, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 391. ××

tuhuf 'hediyeler, ufak tefek hoş şeyler, ıvır zıvırlar' <***tuhaf*** kelimesinin çoğulu. × ***Yatak odasının yanındaki odayı gardrop haline getirmişti. Bir defa görmek nasip olduydu da şaşkalmıştım. O çorapları, o tuhuf ve teferiki dolaplar alırmıydı ki?*** (F.C. Göktulga 1943 s. 67).

tukan 'doğan kuşu; vogel' J.W. Redhouse 2006 s. 1256a. × ***Çekirge gibi zıplayarak mezarlık çiçekleri toplayan bir kadın ölüm dansı için son hazırlıklarını yapıyordu... Ve o kadın tukana dönüştü.*** (Z. Ankara 1991 s. 114).

tula I/tola/tale 'enik, köpek yavrusu; kuvvetli köpek' <Fa. ***töla*** 'a hound that hunts by the scent' H. Eren 1999 s. 417, A. Caferoğlu 1942 s. 282, I.A. Orbeli 1957 s. 372, DS 3987, 3952, 3815, A.Tietze 1967 no. 122, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 391, Koşay-Aydın 1952 s. 132, R. Dankoff 2004 s. 266. × ***Yurdunuzu darmadağın yandıraram, yaḫaram. Sözlärinä bir baḫın, nanäciblär, ġudurğanlar, tulalar.*** (Cabbarlı 2005 IV, s. 10). ***bir tula payı gepik-guruş ver-*** Az. 'çok az para vermek, dilenci parası vermek': × ***Hozeyinlär gündä on dörd saat işlädir, bir tulapayı ġäpik-ġuruş verirlär.*** (Ä. Ạhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 291).

tula II/tolo 'halat, ip; Strick' <? A. Tietze 1982z s. no. 256. ××

tulazla- b. ***tolazla-***.

tulga/tuvulga/tugulga 'başlık, kask, miğfer; Helmet' <Mo. ***tagulga*** 'miğfer' J.W. Redhouse 2006 s. 611a, 1257b, O. Blau 1868 s. 304, Meninski 1680 II, 3152, TS 3850, 3864, R. Dankoff 2004 s. 266. × ***Käfirüŋ meterisinden bir tuvulġalu käfir dehne-i hendekden nefs-i le'îmi-yle ḥareket-i inḳıbäż gibi ṭaşra çıḳub ve gäh ḥareket-i inbisäṭ gibi içerüye çekilüb...*** (Ṭa'līḳī–zāde 1983 [1596] s. 224).

tulla- b. ***tolazla-***.

tulubler 'tapınak; Tempora, die Schläffe' Meninski 1680 I, 1479. ××

tuluğ/tuluh 'tulum' <ETk. ***tolḳuḳ*** a.m. [***doluḳ-*** + fiilden isim yapan ***-uḳ*** eki] G. Clauson 1972 s. 406, J.W. Redhouse 2006 s. 1262a, DS 3988, TS 3850, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392, ZTS 196. 'şişman' K. Emiroğlu 1989 s. 221. × ***Dördü bir olmuş, kosening evine gelmişler. Kose garının imeyne gan tuluğu sarmış.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 84). × ***-Ne istiysiŋ öğlum; -Gıṛh tulụh et istīm. -Oğlan verdi gıṛh tulụh eti.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 129). × ***Kelōlan daralmış. Tuluğun içine işemiş.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 101). × ***Şimdi harmanlar kalkmış, samanlar çekilmişti. Şimdi giysi yumanın günüydü. "Kır domuz" bir iki tuluk suyla kaşınmaktan kurtulacaktı. Cennet karı. «(Şükür Alla'ma...)» dedi, herkes kurtulacaktı.*** (F. Baykurt 1967k s. 34). × ***«Olanıyla paklanırsın Kır Abbas! Fazlasına karışmam! Evimin önünde incili pınarlar yok ki beim! Bu kazanın suları tulukla taşınıyor buraya! Senem'in beli bıkım kopuyor yorgunluktan. Bir de onu düşün...»*** (a.e. s. 34). × ***Gelini Senem, sırtında su tuluğuyla soludu geldi. Kuyunun beri yanındaki yokuşu tırmanırken yanık yüzü kıpkırmızı kalmıştı.*** (a.e. s. 34). × ***Yarın sabah sen, ben, oğlum Yusuf testidir, tuluktur, bakır, bakraç ne varsa alaraktan işbaşı yapıyoz.*** (a.e. s. 124). b. ***duluk II***.

tuluh b. ***tuluğ***.

tulum 'tulum; şişman; rahim' J.W. Redhouse 2006 s. 1262a, Meninski 1680 I, 1375, Meninski 1680 II, 3152, ZTS 196, K. Emiroğlu 1989 s. 221. × ***Kuzum anne, doktora tesir yapma. Ben gitmek istiyorum, vallahi bir şeyim yok doktor, bu yaşta annem gibi tulum olacak değilim.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 32). ***tulum çıkar-*** 'kesilen hayvanın derisini yarmadan bütün olarak çıkarmak' DS 3989: × ***İşittim ki size bu gece kastedeceklermiş bana da... kem niyet yok. Öhhö öhhö... tulumumu çıkaracaklar, pestilimi yapacaklarmış.*** (A.V. Paşa 1933ia s. 86).

tulumba I 'kasırga, rüzgar; waterspout' <İt ***tromba*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 675, DS 3989. ××

tulumba II 'sıvıları alçak yerlerden çekmeye yarayan araç' <İt. ***trompa*** 'pump' H. Eren 1999 s. 417, Meninski 1680 I, 1375, Meninski 1680 II, 3153, R. Dankoff 2004 s. 266, J.W. Redhouse 2006 s. 1262a, ZTS 196. × ***Esmānıŋ ḳardeşiniŋ oğlu İsmā'il bir ḳovacık ṣu istemek içün Ḥacınıŋ ḳonağına gitmiş. Ṭulumba muṭbaġıŋ yanında. Ṣu çekerken görmüş, aşçı-başı içerde baḳlavanıŋ ˘harcını döşeyormuş. Göz ḥaḳḳı ḳalmasın diye oğlana aḳşamdan ḳalma iki dāne yaşşı ḳaḍāyifi vėrmişler.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 21–22). × ***Soyunduk, tulumbanın altında çabucak birer duş aldık, giyindik.*** (Orhan Kemal 1949b s. 113). × ***Dirmit, her sabah erkenden tulumbanın ağzına sıcak su akıttı, kolunu gövdesini ovdu. Haftını temizledi.*** (L. Tekin 1984 s. 53). × ***Çeşmemeydanı'nın gerek kabadayılık gerek tulumbacılık zamanlarındaki en parlak devrinden sonra, İstanbul tulumbacılık şampiyonluğu Galatasaray'la Altıncı dairelere geçmiş ve yıllarca bu iki takım arasında nöbetle durmuş, onlardan başka***

hiçbir semtin tulumbası sür'at ve intizam rekorunu kıramamış, şampiyonluğa nail olmamıştı. (O.C. Kaygılı 2003 s. 254-255). ***tulumbanın başına*** 'her şey açık, anlamında deyim': × ***Beyağabey – Bakkalı da bilirim, seni de. Hem sıkı fıkı konuşursun herifle, hem atar tutarsın… Kahveci – Yok beyağabey, benim arkadan lafım yok. Tulumbanın başına! Yalansa canım çıksın. Ben yüzüne karşı da söylerim.*** (A.K. Tecer 1947 s. 30). × ***M. Ağabey – Ettiler, etmez olular mı? Bize sordular. Günah değil mi kızın kısmetine engel olmak? Ev yıkmanın, yuva bozmanın günahı büyük… (Kahveciye takılır: Sen böyle şeylere pek aldırmazsın! Kahveci – (itiraz eder): Tulumbanın başına, Muhtar ağabey! Namus işi bu. Vallahi ağzımı açmam. Kimseye bir şey demem.*** (a.e. s. 89).

tulumbacı 'tulumbacılık yapan kişi' <***tulumba*** + ***-cı*** meslek adları yapan ek, J.W. Redhouse 2006 s. 1262a. × ***O ṭulumbacıları yanında / Sanki ateş ṭutışur ḳanında.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 65). × ***Bu antikadan da yakayı nasıl kurtaracağız bilmem? Topacın hiç değilse parası var. Bu herifse hem züğürt, hem tulumbacı, hem de tehlikeli…*** (S.M. Alus 1933p s. 178). × ***Bir kuru kuzu kestaneci ve yahut ki yaşının ilerlemesi hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden çekilmiş, san'at kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 10). × ***Bu semtte tövbekâr yankesicilere, yeni hastahaneden çıkmış eroin hastalarına, falcılara, 1900, 1953 senesi orompolarına, eski tulumbacılara, şık, Bobstil haraççılara, jigolalara… rastlamak mümkündür.*** (S.F. Abasıyanık 1954 s. 98). × ***Ya Müneccimbaşı olmalı yahut büsbütün haneden alâkayı kat' etmeliydi! Lâkin Müneccimbaşı olmak ne kadar müşkül, hattâ ne mümkünsüz birşeydi! Müddet-i hayatında eski kunduralar, hem de hamal, tulumbacı kunduraları, yemenileri tamirinden başka hiç bir şey yapmamış cahil adam nasıl olur da Müneccimbaşı olabilirdi?*** (Türk masalları 1991 [1329] s. 45).

tulun/toluŋ 'şakak; Schläfe' <ETk. ***tuluŋ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 501, B. Atalay 1986 IV, Meninski 1680 II, J.W. Redhouse 2006 s. 1262b, 3152, DS 1600, 3953, 3988, TS 3852. × ***Biri 'anber saçın ṭuluŋa çözmiş / Biri müşkīn kemend omuza dizmiş.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1352). × ***Eli şāhuŋ tuluŋında ḳalupdı / Ki aslan ḳan deŋizine dalupdı.*** (a.e. no. 1468). × ***Nigārın ruḥ-ı hüsnüŋ göki ayı / Saçı hindi vü ṭuluŋı ḫiṭāyı.*** (a.e. no. 2059). × ***Perī ṣüretlü aṭlās ṭonlu 'ayyār / Gümiş ṭuluŋlu taş yüreklü dil-dār.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 2933). b. ***dulun, duluk I***.

tulup/tülüp 'eğirmek için top halinde ayrılan pamuk' <Yun. ***τονλούπα*** 'Wollballen auf dem Spinnrocken' A. Tietze 1955 no 258, DS 3989, 4400, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392, ZTS 196. b. ***dulup***, ***zulup***.

tulutuk 'guguk; Kuckuck' O. Blau 1868 s. 304. ××

tulvay b. ***tolvay***.

tum I 'küme, deste' I.A. Orbeli 1957 s. 372. ××

tum II Az. 'nesil, soy' <***tohum II***. × ***Doğru deyir dä… hamınız elä bir tumnansınız, işin nä dalını yoḫlayırsınız, nä ġabağını…*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 247).

tum III/tump/tumt/tünp/tümp/tomp ‘yuva, yığıntı; tarla sınırı’ <Erm. ***t’umb*** ‘bank, mole’ H. Eren 1999 s. 418, I.A. Orbeli 1957 s. 372, M. Ohannesian 1925 s. 271, DS 3991, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392, J.W. Redhouse 2006 s. 1263a. × ***“Ha burası Esegil’in! Buracığı da bizim! Burada bir tump (sınır) var. Tumpun başında bir ağaç. Gelmiş bu ağacı kesiyor. Dedim: “Ula kesme!” Dedi bana ki: “Keserim!” Dedim: “Ula ben kör müyüm? Ağacı kaybedip tumpu kakacaksın!”*** (F. Baykurt 1960 s. 112). × ***Arzuhalci İdris’in önünde bir köylü vardı. Sandalyeye yığılmıştı. «Bizim sınır, bizim tump...» deyip duruyordu. İdris, önünde eski daktilo makinesi, iki dura, bir vura, sandalyeye yığılmış köylünün dilekçesini yazmaya çalışıyordu. Tık tık tık, kimbilir ne zaman bitecekti bu işi, bu dilekçeyi?..*** (F. Baykurt 1967k s. 313). × ***Yolcular Karabey’in korkularını almış götürmüşlerdi, dağları gene bulmuştu, açıldı ayakları. Kanatlandi gene. Ağpınar yokuşunda koşma kesildi. İlk tumtu aşmıştı zar-zor. İkinci tumtu dört elli çıktı, tırmandı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 65). × ***-Uzunyarlar’dan kum çekilecek. Ulgar’dan taş gelecek. Ekin dönüşü gelenler, tarlaların tumtundan taş yüklesinler birkaç tane, buradan geçerken atsınlar.*** (a.e. s. 78). × ***Getdi odanın gapısını vurdi, o deliganni bahdi ki ne bahsın, üş tene genş süsli hanım geldi. “Hey hey yarebbi tumbla altını veririsen, hanın odasında da üş tene hanımı verirsen bu ne nemet?*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 416).

tuman/tumman/tomman/tumançah/tuvan/toman/tümen/toban/tıman ‘don, şalvar’ <Fa. ***tunbān*** ‘short breeches; drawers’ J.W. Redhouse 2006 s. 1263a, H. Eren 1999 s. 418, A. Caferoğlu 1940 s. 207, A. Caferoğlu 1944 s. 265, A. Caferoğlu 1945 s. 310, A. Caferoğlu 1946 s. 349, A. Caferoğlu 1942 s. 282, A. Caferoğlu 1943 s. 259, Balhassanoglu 1904 s. 129, J. Thury 1885, s. 51, A. Tietze 1982z s. no. 257, Jaba–Justi 1879 s. 276, Meninski 1680 II, 3154, Meninski 1680 I, 1480, H. Vámbéry 1901 s. 210, F. Steingass 1930 s. 327, K. Yedekçioğlu 1989 s. 87, TS 3852, DS 3989, R. Dankoff 2004 s. 266, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392, 110, 392, ZTS 196. × ***Kezban, dedüm mü ben saŋ alman bi kök tuman, / Köyde ne sigdürü, a guzum, şefre varmalu.*** (J. Thury 1885 s. 44). × ***Paça- Bağlama şalvar altına geyilir bir nevi dondur. Çakşır, mandik, tumman da derler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330). × ***Telaş ve acele ile karısının tumanını giyen erkekler, yorgana sarılıp çocuğu kucağında ateşe saldıran analar, ne bileyim acı çığlıklarla ortalığa dehşet salan çocuklar...*** (H. Aytekin 1945 s. 9). × ***“Sen arkanı dön! Ben tumanımı çıkarıp karşı kıyıya geçeceğim, sonra da sen gelirsin” dedi.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 55). × ***Telli arvad cavab vermāyib köynāyinin ātāyini yığışdırdı, bürmālāyib büzmāli tumanının içinā saldı, sivrimuclu beli götürüb Qızyetārā baḫdı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 281). × ***Kaynana gelinin odasına geliyor, gelinin tumanını ıslatıp gidiyor. Kocası gelir, oda pislik kokuyor, karısını hiç yüzlemiyor, makatta yatıyor.*** (U. Günay 1975 s. 294). ***tuman çakşiri*** ‘uzun pantolon; lange, weite Hosen’ Meninski 1680 I, 1553.

tuman bozan ‘tenya, şerit’ <***tuman***. DS 3990. ××

tumançag 'pantolonsuz' <***tuman***. × ***İki-üç yaşlı, tumançaġ bir oğlan uşağının älindän tutaraġ alaçığın lap böyründä durmuşdu.*** (M. İbrahimov 1960 s. 252). × ***Mayanın üräyindä üz-gözünü tük basmış, şalvarı vä köynäyi yağlanaraġ, ġoyun iyi verän Kärämä vä onun bu soyuġ alaçığa ġısılmış ̧hästä ġadınına, tumançaġ oğluna, badamı ġara gözläri bir dünyaya bärabär olan ġızı Ġaragözä, balaca Pärisi vä Hürücünä nähayätsiz bir mähäbbät oyandı.*** (M. İbrahimov 1960 s. 256).

tummançah b. ***tuman***.

tumaş 'ayakkabılık meşin, sahtiyan' DS 3955, Koşay-Aydın 1952 s. 132. ××

tumba I/tomba/tumbi/tombu/tümbe 'dağ tepeciği, küçük tepe, tümsek; kleiner Hügel' <Yun. ***τουμπί, τούμπα*** 'Hügel', Bulg. ***tumba*** 'Hügelchen', Ch. Tzitzilis 1987g no. 531, A. Tietze 1957 no. 222, DS 3955, 3990, 3991, 4010, TS 3869, Ch. Symeonides 1973 no. 216. b. ***dumbi***.

tumba II/tumbatum/tunbatun/tunbatın/tombatın/tonbatın/tombatum 'pancar, domates; Tomate' DS 3990, 3991, A. Tietze 1958 no 129, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392, 110, 387. ××

tumba et- 'düşürmek, indirmek' <İt. ***tumba*** 'let fall!' Kahane-Tietze 1958 no. 656. × ***"Mola burina grandi tira mola maestra!" diye ünlenende, biz de söylenenleri yapınca geminin başı rüzgardan açılmaya koyulur. İşte o zaman burinaları mola, trinket yelkenini tumba ederiz.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 38).

tumba göçüğü 'madencilik terimi' × ***-Hey Allahım hey... Bu kaçıncı tumba göçüğüdür!.. Meret direkler insandan kıymetli mi ki!.. İşte dört adam daha, melun madencinin tamahı uğruna boğulup gidecek...*** (Reşat Enis 1945 s. 242).

tumbatum b. ***tumba II***.

tumbaz b. ***tomaz***.

tumbele 'sıraca hastalığı' Meninski 1680 II, 3154. ××

tumbi b. ***tumba I***.

tumman b. ***tuman***.

tump b. ***tum III***.

tumt b. ***tum III***.

tumturaklı 'şatafatlı, abartılı' <Fa. ***ṭumṭuraḳ*** 'gösteriş, debdebe' J.W. Redhouse 2006 s. 1245b. × ***Sonra, bu bahse dair söz söyleyen herkes, her kadın zaten pek tumturaklı pek su kaldırmaya uygun olan asıl mevzua kendiliklerinden bir şey ekliyorlar, onu daha telleyip pulluyor; herkes meseleyi kendi işine geldiği tarzda habbeyi kubbe yaparak başkasına anlatıyordu.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 91). × ***Onları gizlice musluğun altındaki kapağın içine sakladınız... Anahtar deliğinden ben hepsini gördüm... Bir tumturaklı kahkaha daha savurdu.*** (S.M. Alus 1944 s. 42). × ***Topal hocaya bir gün Nuh arkının, mavuna mı, duba mı, şat mı. yoksa salapurya mı olduğunu***

sordum. Topal hoca, suratına derin bilgiye yakışır bir anlam vererek —mutlaka saydığım teknelerin en uzun ve tumturaklı isimlisi olduğu için— "Salapurya!" diye cevap verdi. (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 48).

tun I 'fırın ağzı, fırının üstü' <Fa. ***tun*** 'the stove of a bath' F. Steingass 1930 s. 337, H. Eren 1999 s. 418, DS 3992. Krş. Gürc. ***t'uni*** 'oven' E. Cherkesi 1952 s. 93, A.Tietze 1967 no. 123. ××

tun II/tün 'ton balığı; Thunfisch' <Yun. ***θύννος*** G. Meyer 1893 s. 26. ××

tun III b. ***tunı***.

tunbatın b. ***tumba II***.

tunbatun b. ***tumba II***.

tun be tun b. ***tünbetün***.

tuncuk-/toncuk- 'donakalmak, nefes alamamak' <ETk. ***tonçuḳ-*** 'boğulmak, sıkılmak' G. Clauson 1972 s. 517, M. Erdal 1991 II, 496, V. İzbudak 1936i s. 47, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 95, M.Cl. Huart 1921 s. 203, DS 3992, TS 3854, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392. b. ***duncuk-***.××

tunç yürekli 'sert yürekli' <ETk. ***tuç*** 'bronze' G. Clauson 1972 s. 449, B. Atalay 1986 IV, 649. × ***Hayri onun gözünden yaş geldiğini ilk defa görüyordu. Murat'ı gülmez, ağlamaz, tunç yürekli zannediyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 263).

tunı/tun 'taraf, semt' TS 3854. × ***Niçün her tunıya başuŋ ḳoşasın / El uzadasın ayağa düşesin.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2506). × ***Daḥı bir yönde yaḳıldı güniden / Saḳındı gül yaŋaḳlusın tüniden.*** (Fąḥrī 1974 [1367] no. 3094).

tun tun kaç- 'köşe bucak kaçmak' DS 3993. × ***«Neden, peki? Biz bu kızı sevmiyor muyuz? Seviyoruz. Bunu ona, Perşembe günü söylemeyi, kararlaştırmamış mıyız? Kararlaştırmışız! Öyleyse ne diye tun tun kaçıyoruz? Ne halt etmeye Perşembe günü bizim için, kabus kesiliyor?*** (A. İlhan 1957z s. 263). × ***Dolanıp varıyorum paramı ver deye, çay boyuna kaçıyor elinin ırbığıylan. Kaçıyor tun tun. Vereceği bin lire.*** (F. Baykurt 1971t s. 129). × ***Duyalığı hastalık derecesinde yüksek, gerçekle bağlantısı zayıf, ürkek bir çocuktu İhsan, kavgadan gürültüden tun tun kaçıyor, babasının Selamlığı velveleye verek anlattığı Plevne savaşı öyküleriyle hiç ilgilenmiyordu.*** (A. İlhan 1981s s. 137). × ***Hastalandığından beri aynalardan tun tun kaçan Neveser tuvaletin başına oturdu mu kalkmak bilmiyor artık.*** (A. İlhan 1988 s. 309).

tun tun saklan- 'köşe bucak saklanmak' b. ***tun tun kaç-***. × ***Abdi bey, ilkin seviniyor: Raşel'i çok şükür yalnız kıstırabilecek! Sonra, İngiliz İstihbaratı'ndan Miralay Morley'le, Prens Dmitri Aleksiyeviç Bragin in böyle tun tun saklanarak, neler konuşabileceklerini merak etti. Asla giderilemeyecek, bir merak bu!*** (A. İlhan 1988 s. 350).

tunuk tonuk 'donuk, mat, bulanıkça; kederli; Schleier' <***dun- I-II*** + fiilden etken fiilsıfatı (participium activum) mânasında sıfat yapan ***-uk*** eki, b.

akık ⊡. DS 3993, TS 3855, J.W. Redhouse 2006 s. 1259b. × ***Keremden şol ḳadar ḫoş dut ḳonuġı / Ki gide gönli gözinüŋ ṭunuġı.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6884). × ***Ḳara sancaḳdan tutundı gök dunuḳ / At tozundan gög yüzi oldı tonuḳ.*** (Firdevsī-yi Rūmī 1980 s. 123). b. ***dunuk I***, ***donuk***.

tunuklaş- 'donuklaşmak' <***tunuk*** + ***-laş-*** isimden fiil yapım eki. × ***Mahmudun gözleri tablasında yatan toriğin gözleri gibi irileşir, tunuklaşır.*** (F. Erdinç 1955 s. 131).

Tunus gediği 'vazgeçilemeyecek kârlı iş' × ***-Hepinizin talihlisi benim; Tunus gediğine ben kondum, diyerek rakı şişesini kaptı.*** (S.M. Alus 1934 s. 320). × ***Ne zaman olsa dediğime geleceksiniz. Ötekilerden benim hiç ümidim yok; Tunus gediğimiz, sağmal ineğimiz bu herif...*** (S.M. Alus 1933p s. 113).

tupi 'kurşun boruları açmak için ucu sivri, yukarısı kalınlaşan topaç gibi tahta aygıt' DS 3993. ××

tuplat- 'bir yere vurarak tup tup ses çıkarmak' × ***- Altın diye tuttuğun taş olmasın da... İsmail beyden başka kim söylebilirdi bunu? Ali onu da babaca kucakladı. İri ellerini sırtında birkaç defa tuplatarak: -Damızlık cenabet, dedi. Horoz hesabı senin ki...*** (F. Erdinç 1958 s. 24).

tupo 'küt, sivri olmayan' <Rus. ***túpo,*** Bulg. ***t'po*** 'stumpf' A. Tietze 1957 no. 224, DS 3993. ××

tuptuzlu 'çok tuzlu' <***tuz,*** yapı için b. ***gür-gümrah, cer cehennem*** ⊡. × ***Halit Dirmit'in yanına çöktü. Kulağına eğildi. "Kalk kız, şiir yaz" dedi. Dirmit dudaklarını büküp usulca güldü. Gözlerinden dudaklarına tuptuzlu iki şiir döküldü.*** (L. Tekin 1984 s. 202). × ***Beni hep en gergin kaslarıma bindirdin. Senin yanına en terli avuçlarımdan tuptuzlu suları yudumlaya yudumlaya gelirdim.*** (L. Tekin 1990 s. 170).

tupur b. ***topur***.

tur 'baş köşe; Ehrenplatz' C. Brockelmann 1917 s. 48. ××

tura I b. ***dura***, ***durra***.

tura II 'duvarı muhafaza için tahta siper; çatı saçağı' < Ar. ***ṭurra*** 'kumaş kenarı' F. Steingass 1930 s. 814, DS 3993, ZTS 197, H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 392. b. ***dura***, ***durra***. ××

tura III 'kılıç balığının dolaştırdığı ağ; kadınların alınlarına takılan altın dizisi; kadın çemberi' <Ar. ***ṭurre*** 'a waving ringlet, dangling forelock, tuft of frizzled', J.W. Redhouse 2006 s. 1239a, F. Steingass 1930 s. 814, A. Caferoğlu 1940 s. 208, P. Belot 1929 s. 446, DS 3993. ××

tura IV b. ***torba***.

turaç b. ***dürrac***.

turaka b. ***toyağa***.

turalan- b. ***torlan-***.

turalat- ‘düzenlemek, onarmak’ <***tura II*** + ***-lat-*** isimden fiil yapım eki. DS 3994. × ***“Ula atakçı dürzü!” dedi. “Kapıyı kırar odun ederim dersin emme, şu kerestenin bol vaktinde, daha bir hayatı tahtalatamamışsın. Bön adamın birisin. Uyan arkadaş, uyan! Bak eller damlarını turalattılar da mera sürüyorlar.*** (F. Baykurt 1961o s. 30).

turalı ‘tuğralı’ <***tuğra.*** × ***“Deli Mehmet’in Haceli diyor ki: “Şöyle orta yere gözel bir haney yaptırayım da köyün şerefi artsın! Kiremitli yaptırayım. Önü turalı olsun. İki katlı olsun. Duvarına heybetli bir öküz başı gömdüreyim.*** (F. Baykurt 1959y s. 39). (Argo) ‘padişah’ H. Aktunç 1990 s. 290.

turampet b. ***trampet***.

turasaldım ‘yere çakılmış olan kazığın dibindeki turaları oyuncuya kaptırmamak amacıyla oynanan bir çocuk oyunu’ <***tuğra*** + ***sal-***. Koşay-Aydın 1952 s. 133. ××

tur at- ‘gezmek, dolaşmak’ <Fr. ***tour*** ‘tur’ × ***İki sayfa okuduktan sonra kafasını kaldırıp yandaki köşkün kapısına baktı. Sarışın kız bahçeye çıkıyordu. Kız bahçenin içinde bir tur attı.*** (A. Altan 1985 s. 95). × ***Ortadaki küçük boşlukta bisikletiyle tur atmaya başladı.*** (a.e. s. 95).

turfan/turfanda/turvanda/turvende/tarvanda b.m. <Fa. ***tarvanda*** ‘early fruit’ H. Eren 1999 s. 418, Meninski 1680 I, 1164, Bernardo 1662, G. Meyer 1893 s. 35, TS 3858, J.W. Redhouse 2006 s. 535a. × ***Velī küllī cedīdin leẕẕe dirler / Ki turfanda yimişi tāze yirler.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 493). × ***Bu hergiz ol didigüñüz degüldür / Bu taŋrı ṣun‘ı bir tarvanda güldür.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 3137). × ***İrem bâġındaki turvanda güller / Kömegü ellere lâyıḳdegüller.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 5421). × ***Brandenburg eyāletiniŋ ortasında, ḳumlu bir arż üstünde Berlin büyük şehirleriŋ eŋ genci ṣıfatiyle iḫtirā‘āt-u ṣanā‘iyyeniŋ eŋ turfandalarını kendisinde cem‘ ediyor.*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 119). ***kış turfanı:*** × ***Sen bir kilo da şöyle en kırmızısından domates al bana, haa bir kilo da patlıcan kuzum İsmayil efendi, söyle o meymenetsiz zerzavatçıya, Şükriye hanım kızına imambayıldı yapacakmış deyiver de toparlansın kazıkçı pis, yine çekirdekli acı patlıcanları sokuşturmasın benim gibi birine, deyip kış turfanıdır, sokaktan toplamıyoruz parayı, bol keseden yaşamıyoruz, bir emekli maaşı bizimkinden, kime yetsin, kızıma mı, bana mı ha.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 118).

turfanda b. ***turfan***.

turga b. ***targa***.

turgay kuşı/tuyğar ‘tarla kuşu’ <ETk. ***torıga*** ‘a sky-lark’ G. Clauson 1972 s. 541, Meninski 1680 II, 3142, M. Ergin 1958 s. 78, DS 3994, TS 3856, J.W. Redhouse 2006 s. 615a. ××

turina b. ***torina***.

turk- ‘takılmak’ DS 3994. × ***Gülsümün, çoğu Arab olan deve kolları efradı elinde döne dolaşa, itile, kakıla kaybolup gittiğini duydu.***

Kimseye bir şey diyemedi, savaş yerinden kaçmağı onuruna yedi-remedi. Felaket acısı zehirli bir lokma gibi yüreğine turktu (takıldı). (F.O. Menteşeoğlu 1936 s. 98).

turla 'şalgam' DS 3995. ××

turlan- b. ***torlan-***.

turma 'hapishane' <Rus. ***tyurma*** 'Gefängnis' A. Tietze 1957 no. 216, H. Eren 1963 s. 119, DS 3995, TS 3856. ××

turmuk b. ***tomruk***.

turna/durna 'sulak yerlerde ve bataklıklarda yaşayan göçücü, iri bir kuş' <ETk. ***turńa*** 'crane (bird)' H. Eren 1999 s. 418, TS 385, J.W. Redhouse 2006 s. 1254b. × ***Rum ilinüŋ güzelleri dakınur / başa altun teliyle ṭurna teli.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 72). × ***Turnalar gider de gider, kış yaklaştı galiba!*** (Z. Yamaç 1956 s. 141). × ***Turnalar uçuyordu, eğrim eğrim bir baştan bir başa.*** (Yaşar Kemal 1993k s. 86). × ***Ebabiller ve turnalar göğün yeşil kapılarına doğru uçarlar.*** (İ. Aral 1997 s. 63). ***turna başlı*** 'bir at kafası türü': × ***Kafa kemikleri (kıhıf) kısa atlara (dana başlı), uzun ve sivri olacak olursa (mahrut başlı) tabir edilir... Alın yumru, burun düz olursa tavşan başlı, alın düz ve burnun alna birleşen kısmı oyuk olursa turna başlı, baş, ağır, sakil olursa (kalın kaba bir baş) tabir edilir.*** (S. Batu 1951 s. 157). ***turna gözü gibi*** 'saf, duru' TS 3857, J.W. Redhouse 2006 s. 1254 b. ***turna katarı*** 'bir çocuk oyunu; ein Spiel' J.W. Redhouse 2006 s. 1254b: × ***Bu oyunlar eski devirlerde, konaklarda oynanılır, kadınlar, beyler, kış gecelerini bu oyunlarla geçirip eğlenirlerdi. Sonradan bu oyunlar sokağa düştü, çocukların oyunu ve eğlencesi oldu ve bunlara esil almaca, turna katarı, birdirbir, çelik çomak, kaydırak, kızak kaymak, uzun eşek, bende gibi sportif oyunlar da eklendi.*** (H. Kodaman 1944 s. 82). ***turna otu*** 'sarı sakım; Geissklee' O. Blau 1868 s. 304. ***turnavurdu*** Az. 'bir çocuk oyunu; ein Kinderspiel'. ***turnayı gözünden vur-*** 'büyük bir kazanç sağlamak': × ***Enişte: -Uzatmıyalım diyordu, neticeyi şekli makul ve müstahsene raptettik; turnayı gözünden vurduk.*** (S.M. Alus 1933p s. 189). × ***-İşimiz tıkırında. Turnayı gözünden vuracağız, hem pir vuracağız... Boru değil, şu herkesin göklere çıkardığı Kandilzade yok mu, şu İstanbul'un Roçildi dedikleri.*** (S.M. Alus 1934 s. 109). × ***-Durduk durduk, turnayı gözünden vurduk. Elmasım biraz gülümse de dünyalar benim olsun!..*** (a.e. s. 151). × ***Görüyorum ki turnayı gözünden vurdum. Ama neyleyim? Avı çantama atamadıktan kelli?*** (M.L. Dikbaş 1938 s. 22). × ***Böyle diyerek kaptan salona doğru yürüdü, gidip Davut Beyin elini öptü, sonra damadın yanaklarını okşadı, ona: - Turnayı gözünden vurmuşsun, dedi. Aman sen sen ol, elinden kaçırma yasın...*** (M.C. Anday 1965a s. 126).

(Argo) **turna** 'aldığı malın bozuk olduğunu anlayarak geri getiren müşteri' H. Aktunç 1990 s. 290.

turno b. ***torno***.

turp b.m. <Fa. ***turb, turub*** 'a radish' H. Eren 1999 s. 419. × ***Ermenî elfâzıyla kelimât ederek ayaklarında şapşal siyâh çizmeler ile ve hırka-i mülevvesleriyle omuzlarında Ferhâdî hazmalar ve lopatayî palalı Bartın kürekleriyle ve necâset gerdelleri içinde tohumlanmış çekirdeği içinde öter sarı hıyârlar ve turp ve şalgamları tekne ve gerdellerinden çıkarup yiyerek ubûr ederler.*** (Evliyā Çelebī 2009 I, 335). × ***Sebzecilerde turp ṣüretlüler çoḳ ola, keşür almaġa gelene "Yoġına ḍuş geldüŋ" dėyeler.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 151 no. 194). × ***"Dereler, turplar, maydanozlar, sovanlar!" diye mahalleden geçen Arabuşâ satıcı. Sonra arkadaşlarım: Kürt Ado, Hocamın oğlu, Kertiş Süreyya, Tekin…*** (Orhan Kemal 1949b s. 32). ***turp ekdir-*** Az. 'kötü şekilde cezalandırmak': × ***Keçäl and içdi ki, vallah ägär mänim bir dä yönüm düşsä Hindistan'a getsäm, gärak padşahnan ġarıya bir turp äkdiräräm, bir turp äkdiräräm ki, ġiyamatacan yadlarınnan çıhmasın.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 38). ***turp gibi/turup gibi*** 'çok sağlam, sağlıklı' J.W. Redhouse 2006 s. 528a: × ***-Bana maval okuma; sen turp gibisindir; baştan savıp beni atlatıyorsun. –Müthiş surette başım ağrıyor. Vallahi şezlongta yatıyordum.*** (S.M. Alus 1934 s. 155). × ***-Bir şeyciği yok haspanın! Turp gibi, beni sıksa suyumu çıkarır!*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 60). × ***Böyle turp gibi olmanın bir ilacı vardır. Macun, tasamın on beşi macunu… Sıkılınca, dara gelince, bocalayınca parmak parmak yiyebiliyor musun?*** (S.M. Alus 1944 s. 10). × ***Senin ateşin var kardeşim… Hasta mısın?" deyince fena halde içerledi. Kanının beyniye çıktığım duydu. Bu fazla alakalardan canı sıkıldığını ihsas edercesine, "Bir şeyim yok arkadaş" demişti, "turp gibiyim!" Hiç de turp gibi değildi. Vapura bindiği zaman kendini çok yorgun hissetmiş, kendini alt kamaraya dar atmıştı.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 129). ***turp otu*** 'börek yapılan bir çeşit ot' DS 3995: × ***Çocuklarla dağa çıkarak, turp otu, sıra otu filan toplayıp demetledim. Pazar günü olunca eşeği yükleyip buraya dah ettim.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 41). ***turp sık-*** 'beğenmemek, küçümsemek': × ***-Hödükoğlu hödükler, keşoğlu keşler, hala burada mısınız, yerinizde mi sayıyorsunuz? Sizin memurluğunuza turp sıkayım be…*** (S.M. Alus 1933p s. 167). × ***Onlardan yeni yazacağım eserlere, bestelere birtakım motifler alır, sonra da onlara alafranga öğretirim!.. -Hay senin hayaline ben turp sıkayım!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 40). × ***Kocam benden şüphelendi. Salondaki dolabın içinde beni suçlandıracak aşk mektupları arıyor. Aklına turp sıkayım ben onun. O yoldaki mektuplarımı ben hiç dolaba kilitler miyim?*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 100). × ***Atamız böyle mi girdi savaşa sandınız siz, sizi aldatmış öyle diyenler a oğlum, özenmeyle hacı olunur mu, kalacaksınız mahşer tilkisi gibi meydanda, turp sıkayım akıllarınıza dedim.*** (L. Erbil 1984 s. 33).

turpan b. ***tırpan I***.

turre 'davul tokmağı; kıvırcık' R. Dankoff 2004 s. 267. × ***Ondört yaşında bir çocuk. Başında serpuşu yok. Saçları gayri muntazam. Ensesi top top turrelerle kabarmış.*** (A. Rasim 1316gü s. 6).

turş b. ***turuş***.

turşu 'turşu' <Fa. ***turş, turş*** 'acid, tart, sour' + ***-î*** nispet eki, J.W. Redhouse 2006 s. 533b, F. Steingas 1998 s. 294b. × ***Hamamın gapısına varıncı ben turşu getirîyim deyi goca-garı gaçıyor. Gız gapıyı açıp içeri giriyor. Bir görse ki gendilere et gönderen gasap. Hemen gapıyı*** örtüyor. (A. Caferoğlu 1948 s. 57). × ***– Bir çimçik beyaz peynirin de yok mu? Biraz da turşu...*** (İ. Tarus 1957 s. 139). × ***Peki ama, anadan doğma hebennekaları, becileri, turşu beyinlileri ne yapacağız?*** (S. Birsel 1995 s. 34). × ***Bu ikinci ses, horozunkini Tatarağası gibi yaya bıraktı. Şafakleyin turşu satan bu deli kimdir diye çok merak ettim.*** (Halikarnas Balıkçısı 1995 s. 207). ***turşu kesil-*** 'çok dayak yemekten kötü duruma düşmek': × ***Bize dayağı attıkça herifin evdeki rütbesi ve itibarı büyüyor. Turşu kesilmiştim. Kalkmak istiyorum fakat kımıldayamıyordum.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 558). ***turşusunu kur-*** 'elden çıkarılması gerektiği halde bir şeyi anlamsızca bekletmek': × ***Beyefendimiz tarafından icabları icra buyurulduktan sonra hepsinin sayyahını veririm, merak etme. Turşularını kuracak değilim.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 66). × ***-Şimdi ne oluyor, kıza sormuşlar mı? – Bilmem, müdür evde karısına danışacak. –Ya vermeyiz derlerse? – Turşusunu kursunlar!*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 379). × ***Neyse işte. Uzun etme. Söz olduysa biz de nikahlayıverdik. Turşusunu kuracak değildik ya.*** (A. Ağaoğlu 1964 s. 68). ***turşuya çevir-*** 'kımıldayamaz hale gelmek': × ***Gretta, gözleri kapalı, başını kaldırdı: -Oh, Reşit. Bana yardım et! Eski şarap kadınları turşuya çevirmişti.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 60). ***turşuya dön-*** 'bozulmak, kötü olak': × ***Ceket, saltadan farksız, iğreti giymiş gibi kollar bombar... Canım keten gecelik dalak olmuş, turşuya dönmüş.*** (S.M. Alus 1933p s. 204). Krş. ***turuş***.

(Argo) **turşu** 'çok sarhoş kimse' H. Aktunç 1990 s. 290.

turşult- Az. '(yüz için) asmak, ekşitmek' × ***Arvad üz-gözünü turşulda-turşulda ġazanı ġoydu keçālin ġabağına.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 197).

turta 'kül çöreği; mayasız hamurdan yapılan küçük çörek' <Yun. ***τουρτα*** 'Torte' A. Tietze 1955 no 260, DS 3995. × ***Üvey anne bir gün turta yapmış ve kocasına: -Al bu turtayı dağa götür, yesin; su almaya yolla, bırak onu gel demiş.*** (A. Erman 1978 s. 48).

turturu b. ***durdur***.

turunca 'turunç' <Fa. ***turunç*** 'the bitter orange' J.W. Redhouse 2006 s. 538b. × ***Didiler şemse teşbīh eyleyenler hüsnini yā hōd / İki turunca-i zerdür içinde kaṣr-ı zībānuŋ.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 240).

turuş/turş/tiriş 'ekşi' <Fa. ***turş, turş*** 'acid, tart, sour' F. Steingas 1998 s. 294b, A.Tietze 1967 no. 124, DS 3938, Kürt. ***tırch*** a.m., Jaba–Justi 1879 s. 98, Koşay-Aydın 1952 s. 133. ***turuş yüz*** 'asık, bozuk yüz; bösen': × ***İşit Sa'dīnüŋ ṭatlu sözini bul / Turuş yüzler olınca açlıḳdan öl.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 42). Krş. ***turşu.***

turuşluk 'surat asıklığı' <***turuş*** + Tü. ***-lık-*** isimden isim yapım eki. × ***Çü bir iş biter luṭf u ḥoşluġulıla / Ne ḫācet kim ola turuşlıġıla.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 24).

turvanda b. ***turfan***.

turvende b. ***turfan***.

turvîn b. ***türvin***.

turvin b. ***türvin***.

tus- 'pusmak, saklanmak, gizlenmek' DS 3996. × ***Bize el-yaka eden, "siz Ali, ben kafir" diyen Kunkul Ali öyle tustu ki, taşta ses var onda yok.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 141).

tusk 'kuluçka tavuk' Kürt. ***toukhs*** 'damızlık', Jaba–Justi 1879 s. 107, DS 3996. ××

tuska 'soğan, çiçek soğanı; Zwiebel' Balhassanoglu 1904 s. 129. ××

tuş I '?' × ***Aras gibi akıyor, akıyormuş vagonlar... Geldikleri yerlerden araç gereç getiriyor, boşaltıyor; gittikleri yerlere çark, motor, tuş, kömür, yay, makine, açar götürüyorlarmış.*** (Y. Feyzioğlu 1985 s. 11).

tuş II 'karşı, bir şeyin karşısı' <ETk. ***tuş*** equal, equivalent; opposite to, facing' G. Clauson 1972 s. 558, B. Atalay 1986 IV, 659. ***tuş gabagında*** Az. 'tam karşısında; ihm gerade gegenüber' × ***Ziyarāt dağının tuş ġabağında başdaşları o yan-bu yana āyilān, yıḫılan köhnā ġābiristanda Şükran üçün ḫususi yer ayrılmışdı.*** (S. Rähimov 2005 I, s. 202). ***tuş gel-*** 'rastlamak, karşılaşmak; zusammentreffen lassen' TS 3856. × ***Ẕātī; ayıtdı, ne dirsin sürüşdüreyin mi? Ben ayıtdım: Kīseŋile kirümüzi almaḳ istersin, eyü dellāksin, amma kīsen seyrek, saŋa ṣıḳı gerekdi, hem incerek gerekdi yoġına ṭuş gelmişsin.*** (Ẕātī 1970 s. 38). × ***Sākinā, "ṣārā-ṣur ġızlara tuş gālān yaḫşı adamlar azdırmı" deyā etiraz etmāk istādi.*** (Mirze İbrahimov 1960 s. 15). × ***Sān hār gün bir dāġiġālik zövġün üçün tuş gāldiyin hār bir ġadına göz basırkān, kimsā sānā namussuz demirdi.*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 52). ***tuş kıl-*** 'karşılaştırmak; begegnen lassen' TS 3859: × ***Şükr ü minnet Kerīm ü Raḥmāna / Kim seni ṭuş ḳıldı Elvāna.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 1529). ***tuşlu tuşında*** 'rast gelen tarafta, beğendiği yönde' krş. TS 1347: ***düşlü düşüne:*** × ***Ṭaşlu ṭuşında reng su vardı / Ṭuşlı ṭuşında renge su virdi.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 1637). ***tuş ol-*** 'karşılaşmak': × ***Ṣabāḥın yola inüp yortar idi / Kime kim ṭuş olursa yırtar idi.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5187). b. ***duş I***.

tuşak 'köstek; Fussfessel' <ETk. ***tuşaġ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 562, O. Blau 1868 s. 305, B. Atalay 1986 IV, 660, DS 3996, TS 3858, Koşay-Aydın 1952 s. 133. × ***Ḳarındur ayaḳ ṭuşağı el bağı / Boğaz esīri taŋrıyadur yaġı.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 53). b. ***duşak***.

tuşlaş- 'karşılaşmak' ***<tuş II*** + ***-laş-*** isimden fiil yapım eki. ××

tut- I b. ***dut- I***.

tut- II b. ***dut- II***.

tut I b. ***dut I***.

tut II 'göz içinde siyah benek' <Fa. ***tūta*** 'a sty on the eye-lid' F. Steingass 1930 s. 333, DS 3997. ××

tutac Az. 'yoğun, sık' × ***Bälkä, Arpaçay Araza tökülän yerdä Sara atılıb bir ġırağa çḫmışdır, Arazın tutac ġamışlığında çılpaġ üşüyä-üşüyä, dona-dona ġalmışdır.*** (S. Rähimov 2005 I, s. 260).

AD. **tutacak/tutcak** 'maşa biçiminde bir araç' b. ***açacak*** ⊡. DS 3996. × ***Daha bulgur inmemişti ocaktan. Cennet karı tutacakları aldı, indirdi.*** (F. Baykurt 1967k s. 177). b. ***dutacak***.

tutaç 'sıcak kapları tutmaya yarayan bez' <***tut-*** + fiilden nomen instrumenti yapan ***-aç*** eki, DS 3997. × ***Bilhassa şu eşyanın her halde teşhiri adettir: … İğnedanlık, kaşık torbası, tarak kesesi, hatta bazı güzel tencere tutaçları.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 100).

tutak I b. ***dutak***.

tutak II 'erişme mesafesi' <***tutak I. kurşun tutağı*** 'mermi aralığı; bullet range' × ***Birden köylülerin elinden kurtulmuş yönünü dönmüş dağa… Biz olanı biteni duyduğumuzda o çoktan yamacı tutmuştu. Kurşun tutağını aşmıştı. Ona kurşun geçmiyormuş.*** (Y. Kemal 1992kk s. 913).

tutalga 'sara nöbeti' <***tut-*** + ***-alga*** fiilden isim yapım eki. Krş. ***tutarak***. ××

tutam b. ***dutam***.

tutamaç 'kabza, tutma yeri' <****tuta-*** 'tutmak' + fiilden, çeşitli mânalara gelen isimler yapan ***-meç/-mbeç*** genişlemeleri için b. ***dönemeç*** ⊡.× ***Kör talih! Şimdi de rüzgar kesilmişti. Hemen küreklere geçti, tutamaçlar yaralı avuçlarını acıtıyor, kayık ağır ağır ilerliyordu.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 7, s. 74).

tutamak 'tutarak, esenek' <***tut-*** + ***-amak*** (fiilden müşahhas isim yapan ***-mak*** eki, krş. ***artmak*** ⊡, ortadaki ***/a/*** için krş. ***basamak, kaçamak.*** H.Z. Koşay – İshak Refet 1932 I, 393, J.W. Redhouse 2006 s. 1251a. × ***Hasibe Hanım birkaç irat sahibi tutamaklı bir kadındır. Şişeyi dışından yalar ve yalatır. Uzun yıllardan beri duldur***. (H.R. Gürpınar 1939 s. 61). × ***Üzülüyor ama üzüntüsü kızının esmer güzeli olmasına… Karıyı bazen de tutamak tutar gibi bir ana muhabbeti tutmadı da değil.*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 27). Krş. ***tutarak.***

tutarak/tutarık/tutarlık/tutarıklık 'sara nöbeti; die fallende Sucht' <***tut-*** + genişzaman fiilsıfatı (participium aoristi) + ***-ak/-ik*** eki, b. ***bakarak ol-*** ⊡. Meninski 1680 II, 3136, DS 3998, 3999, TS 3861, J.W. Redhouse 2006 s. 1250b. × ***Gelgelelim mizacı limoni mi limoni, cinli mi cinli. Bazan hiç yoktan yere tutarağı tutar.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 18.6.1941). × ***Mübarek öyle gazaba gelmişti ki, üzerinde otlıyan hayvanların bie başlarını geri döndürmüştü! Tutarıklılar "Şeyh Muhittin" ziyaretinde yatınca iyileşiyorlardı. "Ziyaretéde bir de kurban kesmek lazımdı.*** (R. Enis 1944 s. 259). × ***Biz, günü gününe uymaz, nedir ne değildir belli olmaz, eserekli tutaraklı bir milletiz.*** (H. Taner 1960 s. 28). ***tutarağa uğra-*** 'sinir krizi geçirmek': × ***Hulasa akçeyi imandan, candan, ırz ve namustan, evlattan ziyade sever. Para istiyeni görse tutarağa uğrar. Ondan para istemek can evine bıçak sancımak, ciğerini söküp kendisini… Aman geliyor, ben savuşayım.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 61). ***tutarağı tut-*** 'sinir krizi geçirmek': × ***Vah bi-***

çare Rasim vah... Vaktiyle yine böyle birdenbire verilmiş bir karar onu gönüllü olarak Balkan muharebesine göndermiş, ayaklarından birinin sakat kalmasına sebep olmuştu. Bu defa hiç geri gelmeyecekti. Zavallının böyle zaman zaman tutarağı tutardı. (R.N. Güntekin 1928 s. 266). × ***Kanaryanın gene tutarağı tutmuştu. Bir elile kalbini bastırıyor, ötekile dizlerini yumrukluyordu.*** (S.M. Alus 1933p s. 113). × ***Kaptan beyimiz gülmeden katılıyor: "Amma da tabansızmışsınız hanımlar! Dümenin bir kere tutarağı tuttu. Her zaman papas pilâv yemez!"*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Nisan 1941). × ***-Recep, avazım çıktığı kadar bağırır, bütün şantiye ahalisini başına toplarım. Ha bak, benim tutaraklarımı tutturma.*** (İ. Tarus 1961 s. 170). b. ***dutarak***, ***dutarık***, krş. ***tutalga***.

tutarık b. ***tutarak***.

tutarıklık b. ***tutarak***.

tutarımsı '?' × ***İki tane çocuğu olacaktı. Biri kız biri oğlan. Kız sarı, oğlan babası gibi, biraz tutarımsı, kabak kabak kabacık! Hem de yaramazın çivisi.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi IV, sayı 40-41, s. 57).

tutarlık b. ***tutarak***.

tutaş/tudaş 'bitişik, aralıksız' DS 3999. × ***Bu Eşrefoğlı Rümī nefsini öldüreli / Ḳanda baḳsa dost yüzi gözlerise tutaşdur.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 37). ***tudaş ol-*** 'karşılaşmak; begegnen' TS 3847: × ***Meger ḫurrem delükden çıkarup baş / Gözi Ferruḫ yüzine oldı ṭudaş.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5615).

tutaş- I Az. 'güreşmek, savaşmak; ringen' × ***Bir az keçdi, ikinci nārā ondan ġüvvāli gāldi. Bildim ki, oğlan düşmāni ilā tutaşdı.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 89).

tutaş- II b. ***tutuş- I***.

tutaş- güleş- Az. 'güreşmek' × ***Sān onunla tutaşıb gülāşārsān, āgār onu yıḫa bilsān, onda div sānā yalvarıb deyācāk.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 77).

tutcak b. ***tutacak***.

tut ettim buradan 'buradan başlayarak; von hier anfangend' × ***"Sözüm yabana, pezevengin sadası hala kulağımın dibindedir, tut ettim buradan, efendim üç çifte ile sıra vardı, Boğaziçi köylerini dolaştım.*** (E. Misailidis 1986 s. 500).

tutkal b. ***dutgal***. H. Eren 1999 s. 419.

tutkun 'bir şeye ya da birine düşkün' <***tut-*** + fiilden sıfat yapan ***–kun*** eki için b. ***akkın*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 1251a, Meninski 1680 II, 3137, DS 3999, TS 3861. × ***Geçdi Paşa yirine kıldı ḳarār / Geldi tutġunlar düzülmiş bi-şumar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 44). × ***Bahir- İşte can tatlı; şakayı bırak, şu efendin olacak herife gayet tutkunum.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 108). × ***-Anlarsın ya Muratcığım... Ben de senin ev sahibesine vurgunum! –Çok taponcusun. Kırklık karının nesine tutkunsun bilmem ki...*** (M. Yesari 1928 s. 49). × ***Kemelanın***

dişli hafiyelerden bir tutkunu varmış. Kocamı kıskanıyor, aradan atmak için vesile kolluyormuş. (S.M. Alus 1933p s. 29). × ***Mustafa birdenbire rahatlıyarak deminden beri ne yapacağını bilemediği ellerini ceketinin ceplerine soktu. "Heyetse onlar da adam… Bizim kabile kalabalıktır. Hem de biz tutkun milletiz…*** (K. Tahir 1955s s. 30). b. ***dutgun.***

tutma b. ***dutma***.

tutmac b. ***tutmaç***.

tutmaç/tutmac 'küçük, dört köşe kesilmiş hamurdan yoğurtlu mercimekli yemek' <***tut-*** + ***-maç*** ekiyle biten yemek ve yiyecek isimleri için b. ***bazlamaç*** ⊡. B. Atalay 1986 IV, 662, H. Eren 1999 s. 419, F. Steingass 1930 s. 282, DS 4000, TS 3862, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 393, ZTS 197. × ***Yaḫnîleri mürebbā ve şörbāları, köftesi vāfir erişte vu tutmac u müstevā…*** ('Ālī 1982 [1581] II, 147). b. ***dutmaş, dutmaç.***

tutmanik 'çoban böreği' × ***-Ha kızanım ha! Biraz daa gayret… Seneye işallah simit gibi ekmek yeycez. Belki manda da malaklar, o beyaz undan size tutmanik bile yaparım.*** (M. Başaran 1955 s. 13). × ***Meşe ağacının kaba gölgesine çöktük. Anam tutmanik (bir nevi börek) tepsisini açmış, tahta kaşıkla ayran çömleüne dolmuş karıncaları topluyordu.*** (M. Başaran 1955 s. 23). × ***Hep sovan ekmek, çökelek ayran, bir tutmanıklerini (çoban böreği) bile yememişti altı günde.*** (M. Başaran 1992 s. 174).

tutma- 'hareket etmemek; felç olmak' <***tut-***. Meninski 1680 II, 3140. × ***A Güllü, buldun buldun da köyden bize bu altı tutmazı mı getirdin?*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 16-17). × ***Sarhoş mu sarhoş! Dili dönmüyor, bacakları tutmuyor, vücudu sallanıyor; handiyse arabadan aşağa yuvarlanacak!*** (S.M. Alus 1933p s. 118). × ***Sakat edildikten sonra azat edilmiş yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret kadın…*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 56).

tutrak b. ***tuturuk***.

tutruk b. ***tuturuk***.

tutsak 'esir, tutsak' <***tut-*** + ?? Fiilden ***-sa-*** genişlemesi ile yapılan fiil olmadığı için bu ***-sak*** morfeminin nasıl husule geldiği anlaşılmıyor. Meninski 1680 II, 3136, G. Clauson 1972 s. 462-463, M. Erdal 1991 II, 758, DS 4000, TS 3863, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 393, J.W. Redhouse 2006 s. 1251a. × ***Şu kimse ola dutsaġa destigir / Ki kendi ḍaḥı olmış ola esīr.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 24). × ***Ḳayurmaz mı ki kendi ṭutsaḳ ola / Şu kim dutsaġa güç degüribile.*** (a.e. s. 24). × ***Ve bunlardan ġayrı dutsaḳ üç biŋ miḳdārı tutuldı.*** (F. Giese 1929 s. 174). × ***Ḥişārdan biŋ beş yüz kişi çıḳardılar. Erenlerin, tutsaḳ sipāhilerle yayaḳ ve yalın ayaḳ ve yalıncaḳ iplere dizdiler.*** (a.e. s. 228). × ***Maverāünnehre vardı o zamān / Aŋa bir tutsaḳ getürdiler cüvān.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 7). × ***Candide, yamyamların eline tutsak düşünce bir çezvit sanıldığı için şişe dizilip kebap edilmek istenir.*** (S. Birsel 1995 s. 76).b. ***dutsak***.

tuttur- I ‘tutuşturmak’<***tut-***. J.W. Redhouse 2006 s. 605b. × ***Tandırlarda yanan yalnız tezektir. Tutturmak için de boruk ve kesmik kullanılır.*** (M. Makal 1950 s. 58).

tuttur- II ‘ayak diremek, ısrar etmek’ <***tut-***. DS 4000. × ***Yahut biraz oturduktan sonra, helaya çıkayım dedi de apteshanede şişeyi dikti; yanşaklığı, sululuğu, musallatlığı tutturdu.*** (S.M. Alus 1933p s. 195). × ***Evin erkeği, güvey girdiğinin haftası olmadan, fesi kaşın üstüne yıkmış, tutturmuş: -Bu oğlan mektebe gidiyorum diye Haymana beygiri gibi ötede beride dolaşacak mı? Çalışsın, nafakasını çıkarsın.*** (S.M. Alus 1934 s. 26). × ***Her gün akşam ezanında eve girerken şimdi yatsılara kadar kalıyor, fes kalıbı, kundura boyası merakı derken yeni yeni huylar tutturuyor.*** (a.e. s. 39). × ***Yanına sokuldum. Açtım ağzı. Tutturdum katipçe, Arabili, Farisili lafları.*** (S.M. Alus 1944 s. 30). × ***Çocuğun biri macun mu aldı, yoksa oradakilerden biri mi çaldırmak istedi, herif büğülüyü dudaklarına yapıştırıp Cezayir marşını tutturur tutturmaz toz dumana karıştı.*** (a.e. s. 105). × ***Vagonda gizliden gizliye başladık çakıntıya. Yedikuleyi geçince işi meydana döktük. Arabanın sesi güzeldir. Yavaştan yavaşa derken tutturdu mededi.*** (a.e. s. 153). ***tutturmuş da tutturmuş:*** × ***O sıralarda merhume valide tutturmuş ta tutturmuştu: -Sen bugünlerde gene işi azıtmağa, sağını solunu şaşırmağa, beni de çileden çıkarmağa başladın.*** (S.M. Alus 1944 s. 73).

tutturabil- ‘ne kadar olabilirse o kadar yapmak’ <***tut-***. × ***Mallarımız peynir verir, süt verir. Deremiz ki, iki yanına dikmeler dikeriz, güzel ağaçlar olur, tutturabildiğimizden satarız.*** (F. Baykurt 1967a s. 47).

tutu b. ***dutu***.

tutuk/tütük ‘perde, peçe, duvak; Fürhäng, Rideaux, courtines’ <ETk. ***tutuġ*** ‘çadır örtüsü (?)’ G. Clauson 1972 s. 452–45, Fa. ***tutuk*** ‘a veil, curtain’ F. Steingass 1930 s. 282, DS 4001, 4015, Meninski 1680 I, 1452, J.W. redhouse 2006 s. 493a’da Türkçeden Farsçaya geçtiği bilgisi yer alır. b. ***dutuk***. ××

tutuksuz tabanca ‘?’ × ***Bayram, koyu koyu düşünüyor: “(Bir sağlam tabanca! Bir algın bıçak olmalı şimdi! En iyisi bir tabanca! Tutuksuz! Köylük yerinde çok lazım adama. Düşmanı kazanmalı, ama gütmesini bilmeli!”*** (F. Baykurt 1959y s. 139). × ***“Asla pes etmem ana!” dedi. “Asla pes etmem! Fakat düşman kazandık, gütmesini bilelim! Benim demem bu! Bunun dibi de, derini de bu ana! Adamın belinde tutuksuz bir tabanca bulunacak böyle zamanda! Canını kurtarmak için havaya sıksa faydadır! Hiç olmadı bacağına sıkar, yıkar dürzüyü, canını kurtarır!..”*** (a.e. s. 140).

tutul- ‘kızmak, öfkelenmek, sinir olmak’ <***tut-***. × ***Baskına da nikaha gidilir gibi efendice gidilmez a… Bıçkınız işte. Allah böyle yaratmış. Tutuldunsa iskambilini ver çık… Bu böyledir… Biz kasavet tutmayız.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 58). × ***Suadın haline, kafa tutmasına iyice içerliyor, adamakıllı tutuluyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 219). × ***-Pul çalmak var, tutulmak yok. Tutuldun mu alırım lirayı. Eksik artık oynamak var, tutulmaca yok. Yakalanırsan lira gene gider.*** (M.Ş.

Esendal 1934 s. 145). × ***Sütnine, hanımefendinin kendine emniyet etmeyip de, bacak kadar çocuğa emniyet etmesine zaten tutuluyordu. Bu vaziyeti de görünce büsbütün kızdı. Gülsüm'e unutmaz, affetmez bir deve kini bağladı.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 52). × ***Hacı gelurken Hicazdan, hacıyi karşüladi ve ona dedi ki: -Hacı boba, senun gız çoçün varana gadar köpeklara da tutulyor.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 195). × ***Onun baş düşmanları "Hastahaneden çıktım" "Tren paramı denkleştiremedim" gibi ağızlarla dilenenlerdir. Hele yalancıktan sakat gezenlere, çalgılı türkülü dilenenlere pek tutulur.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 44). × ***Ağını tamir için bir paket pamuk mu lazım oldu? Önce Balıkçılar Cemiyetnin karanlık taş merdivenlerini tırmanacaksın... Ondan sonra hükümet memurları huzuruna çıkacaksın. Veliye ağam, deliye paşam diyeceksin. İşte ben tutulurum bu memur kısmına. Sanki onlar efendi biz uşağızdır.*** (R. Enis 1947 s. 124).

tutum 'tavır, davranış, duruş' <***tut-*** + fiilden isim yapan ***-um*** eki için b. ***adım I*** ⊡. DS 4001, TS 3863, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 393. × ***-Hu, hu Hanım!.. Ben yeni gireceklerin tutumunu beğenemiyorum.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 235). × ***Şefik beyin bu tutumla İskender'den para koparabileceğini hiç ummazdım. Aldanmışım.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 358). × ***Nadire – Dediğim çıktı... bu herifin tutumunu beğenemiyorum, demez mi idim Sabri?*** (M. Celal 1936ka s. 23).

tutun- b. ***dutın–***, ***dutun–***.

tutundur- 'tutturmak' <***tut-***. b. ***acındır-*** ⊡. × ***Perdeleri tutundurmaya çalıştım Tutundurdum da. Yanları kıvrık kıvrık. Çingene çadırı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 52).

tuturuk/tutruk/tutrak 'ateş yakmak için kullanılan, çalı, çırpı, çıra, kav vb.; Ätze, Atzung, Zunder' <***tut–*** fiilinin causativum hali, krş. ETk. ***tutur–/tuttur–*** G. Clauson 1972 s. 459–460 + nomen instrumenti yapan ***-ak*** eki, b. ***apuldak*** ⊡, H. Eren 1999 s. 420, O. Blau 1868 s. 305, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 96, Meninski 1680 II, 3136, DS 4001, TS 3863, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 393. × ***Bu oduŋ tutruġın bildi nedendür / Çalabuŋ buyruġın bildi nedendür.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 1532). × ***Savaş arada oda beŋzer düter / Veli ḳovcı ol oda dutruḳ atar.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 61). b. ***duturuk***, ***dutruk***.

tutuş- I/tutaş- 'tutuşmak, yanmaya başlamak; anbrennen' <Orta Tü. ***tutuş-*** 'tutuşmak' B. Atalay 1986 IV, 664, C. Brockelmann 1917 s. 48, DS 4002, J.W. Redhouse 2006 s. 1251a. × ***Şöyle ki eğer derviş vakteha semâ urmağa heves etmese dayim od içinde yanar tutuşur.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 385). × ***Yandı göŋlüm sevgü birle Naẓmī āh / Od döküp ṣankim ṭutuşdı ḳuru ot.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 11). × ***Bu kendi ateşım bana yetişır / Sizın sitemınız neft yaġden çokdır / Yürecıgım pur alevdir tutuşur***. (E. Kömürjian 1981 s.137). × ***Ey göŋül ol yaŋaġı gülnār ḳayġusı ile / Sen daḫı yalın ḳılıç ol imdi od gibi ṭutuş.*** (a.e. s. 24). × ***Sevgü birle yüregüm yandı söyünmez hergiz / Pes söyünmek mi olur ṭutuşıcaḳ od-ıla ḳav.*** (a.e. s. 54). × ***Hareket mi oluyor, yoksa alt kat mı tutuştu diye kendimi karyoladan aşağı***

attım. (S.M. Alus 1933p s. 237). × ***Duttular yolu; bunnar vararaḫ bir yoḫuşa dutuşdular.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 163). b. ***dutuş- II***.

tutuş- II b. ***dutuş- II***.

tuval 'üzerinde resim yapılan kumaş' <Fr. ***toile*** a.m. × ***İstanbul boğazı, Rumelihisarı önleri... Dalgaların sesi belli belirsiz... İlerde bir kadın, önünde tuval; fırçası ve paleti...*** (A. Yurdakul 1991 s. 26).

tuvalet 'saç kıvrımı?; Locke?' <Fr. ***toilette*** 'yıkanma, taranma, süslenme işi' × ***Nihayet geri tarafta oturan şehirlivari giyinmiş genç altın dişli birisi şapkasının yan tarafından kulakları üzerine dökülen tuvaletini içeri teperken kızarıp bozararak alınır gibi: "-Yalan söylemeğe ne borcum var Abas emmi" dedi.*** (H. Aytekin 1945 s. 108).

tuvaleto 'lavabo; Waschtisch' × ***İki kişilik bronz karyolanın bir tarafında gardrop, diğer tarafında da kocaman, yuvarlak, aynalı bir tuvaleto vardı.*** (N. Tirali 1948 s. 45). × ***Nuri tuvaletonun aynasında kendini seyrediyordu.*** (a.e. s. 46).

tuvan b. ***tuman***.

tüvânan b. ***tuvenan***.

tuvar 'sığır sürüsü' <ETk. ***tavar*** 'livestock' G. Clauson 1972 s. 442, B. Atalay 1986 IV, 586, H. Eren 1963 s. 119, DS 4002. b. ***davarl II***. ××

tuvenan/tüvânan/tüvonan 'madencilik teknolojisi terimi; Bergbau technik' × ***1960 yılı içinde Zonguldak'ta kullanılan ortalama işçi gücü 29,600 ü işçi ve 1.278 i idare ve nezaretçi olmak üzere 30.600 insan. Bunlar, günde ortalama 17.200 ton tuvenan çıkarmışlardır ki günlük prodüktivite beher vardiyadaki bir işçi için 0.58 tondur.*** (F. Otyam 1962 s. 75). × ***"Sen kimsin bakayım ha sen kimsin? Çekil karşımdan sersem. Ocak katibi hangi cehennemdeyse git onu çağır bana... Peki Allah belanızı versin, sen oku öyleyse, önündeki kağıttan oku. Kaç? Peki... tüvonan kaç, tüvânan.*** (M. Seyda 1963 s. 61).

tuvulga b. ***tulga***.

tuy I b. ***tüy***.

tuy II 'Kars koyunu' S. Batu, Türkiye Koyun Irkları s. 15. ××

tuyğar b. ***turgay kuşı***.

tuynak b. ***toynak***.

tuyun b. ***teyin***.

tuz b.m. <ETk. ***tuz*** a.m. G. Clauson 1972 s. 571, B. Atalay 1986 IV, 665, H. Eren 1999 s. 420. × ***Çü zulmetden anası nûra çekmiş/Sanasın ṭuz yirine şekker ekmiş.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 6555). × ***Ve cezīrei Ḳıbrusdan Ṭarablus iskelesine ve aŋa ṭābiʿ Lāzıḳıyye ve ... iskelelerine ṭuz gelüb ol ṭuzı olugeldügi üzre 'āmiller alub naṛḫı rüzī üzere müsülmānlara beyʾ ėdüb tecāvüz ėderler ise ḥākimü lvaḳt olanlar menʿ ėdeler.*** (Ö.L. Barkan 1943 [979/1571] s. 214). × ***Ṣoŋra varup Novaya_hāricden ṭuz getürüp ṣatmayalar, ey-***

lemeyenleri sögdüresiz. Temmerüd edenlerin ḥaḳḳından gelesiz. (F. Kraelitz 1921 [15.yy.'ın ikinci yarısı] s. 66). × ***Çün carīḥi ġamzeŋem geh geh ṭuz eksün kim lebüŋ / Andan artuḳ iḥtiyācum kimseden merhem degül.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 219). × ***Senede niçe kerre yüz biŋ deve yükü leẕīẕ ṭuz ḥāṣıl olur. Çatal yüke üç divanī para ve hāviye yüke beşer maḳṣuṣ para alınır.*** (Evliyā Çelebī 1938 [17.yy.] X, 950). × ***Ben istedükce bayrama andan bilāḳuza / Dėr baŋa: "Ḳaḥbe, saŋa yazuḳ ekilen tuza!"*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 53). × ***Tuz hemen erimediği için, ilk yudumlar her halde acı değildi.*** (R. Ilgaz 1959 II, s. 66). × ***Odun başı yüzer lira aldık mı, ver elini şeher. Pılıydı pırtıydı, gazdı, tuzdu. Eksiklerimizi körleyecektik.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 137). × ***Lût'un karısı başını çevirince tuzdan bir heykel oldu.*** (C. Meriç 1992 s. 118). ***duza get-*** Az. 'zorluklarını düşünmeden bir işe girişmek'. ***tuz etmek sakla-*** 'hatır saymak' b. ***duz:*** × ***Ṭuz etmek saḳlamaḳ ulu hünerdür / Ṭuz etmek bilmeyen itden beterdür.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 618). ***tuz kabağı*** 'kabaktan yapılmış tuz kabı' ZTS 198: × ***-Na kafa!.. El alemin arasına girmek senin nene lazım? Senden başka yüreği yufka yok mu?.. İşte bu tuzkabağına uyup adamcağızı kurtarmağa girdik.*** (S.M. Alus 1934 s. 356). ***tuz kimi yala-/duz kimi yala-*** 'öpücüklere boğmak; abküssen': × ***Padşah oğlunu duz kimi yaladı, bağrına basdı.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 179). × ***Ammâ Kıral eyitti kim, sen yabana söyleme, eğer dünkü gün Türk , askerine koman dese idi şimdi bizim ikimiz bir yerde olmazdık. Ol Türk bizi tuz gibi yalardı.*** (Ġazavāt–ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 26). ***tuzu kuru*** 'endişe edecek bir şeyi olmayan kimse; tenbel' H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 394: × ***-Bedel mi vereceksin? Ne yapacaksan yap, iki gözüm. Satılmışın bir düşüncesidir aladursun... İzzeti Efendi tuzu kuru olan, o tezgahta bezi olmayanlara mahsus bir huzu kalb ile rakıcağızını atıştırmakta devam ediyordu.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 187). × ***Yani ne okusan boş, ev kadınlarının tuzları kuru, ömürleri çocuk doğurmak, konuk ağırlamakla geçerdi.*** (M. Seyda 1966 s. 15). ***tuzunu ekmeğini ye-*** 'dostluk kurmuş olmak' b. ***duz:*** × ***Şaban: Ah Baha Efendi. Rahmetli Timur Ağanın tuzunu ekmeğini yedim. Bu haller yüreğime dokunuyor. Yetimin haline acıyorum.*** (M. Celal 1936mh s. 10). b. ***duz***. (Argo) 'eroin' H. Aktunç 1990 s. 291.

tuzak b.m. <ETk. ***tuzaḳ*** a.m. G. Clauson 1972 s. 573, B. Atalay 1986 IV, 665, Koşay-Aydın 1952 s. 133, J.W. Redhouse 2006 s. 1255b. × ***Bizi çoḳ def'a düşmenleriŋ ṭuzaġından bu ḳurtardı; her yol dönümünde, o gece, onlara rāst gelmez miyidik?*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928e s. 5).× ***Bir yol dönümünde ansızın tuzağa düşmüş bir adam gibiydi; şu fark ile ki, hiç çırpınmak ihtiyacı duymuyor ve kendini mazlum bir teslimiyete terk ediyordu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 126). × ***O ah çekerken Halit bir nizah, bir tuzakla başına ağrılar saplandığını söyleyerek yerinden doğruldu.*** (L. Tekin 1984 s. 143–144). × ***Bütün bunların hepsi yalan! Bir tuzak bu! Bir kumpasın içine düştüm. Bir tuzak bu, anlamıyor musunuz?*** (N. Eray 1999 s. 143). ***tuzağa düş-*** b.m.: × ***Yidür dāneyi dürlü dürlü ḳuşa / Ki bir gün hümā ṭuzaġıŋa düşe.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 30). × ***Meger görmedüŋ anı kim ḳurd u ḳuş / Düşer duzaġa ḥırṣ içün öküş.*** (a.e. s. 52). ×

ʿĀşıḳlaruŋ gönli ḳuşı düşmez dünyā ṭuzağına / Gerçek eren bu dünyāyı hiç maḥāle alur degül. (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 50). × ***Bir yol dönümünde ansızın tuzağa düşmüş bir adam gibiydi; şu fark ile ki, hiç çırpınmak ihtiyacı duymuyor ve kendini mazlum bir teslimiyete terk ediyordu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 126). ***tuzak kur-/ duzag kur-*** b.m. Meninski 1680 II, 2166, J.W. Redhouse 2006 s. 1255b: × ***Sen eylük it insāndır iḥsana sayd / Nitekim düzaḥ ḳurdı vü ḳuşa ḳayd.*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1342 s. 27). × ***Ḳolında dağların ḥalḳa ḥalḳa zeyn itdi / Şikār-ı mürġ-ı dil-i ehl-i ʿışḳa ḳurdı duzaġ.*** (Nevʿī 1977 s. 357). × ***Daḳar ḳulpına beg hīle ipini / Ḳurar duzaḳ müsülmānlar yolında.*** (F. Giese 1929 s. 64). × ***Uçurdı anı şaḥrāya o ḥırş u hevesden / Ġaflet tuzağın ḳurmışıdı tīz anı tutdı.*** (a.e. s. 150). × ***Atiye günahtan korkmayan oğlunun yüzüne tükürdü. Gavurun böyle tuzak kurmayı akıl edemeyeceğini söyleyip oğlunun yanından geri çekildi.*** (L. Tekin 1984 s. 142). × ***Tuzak öyle kurulmaz böyle kurulur deyip Zekiye'yi Seyit'le bir kuş gibi köye uçurdu.*** (a.e. s. 144). ***tuzak uykusu*** 'uyuyormuş gibi yapma': × ***Dirmit'in arkasından Seyit gelip yatağına girdi. Neden sonra Halit gölge gibi içeri süzüldü. Zekiye onun geldiğini anlar anlamaz tuzak uykusuna yattı.*** (L. Tekin 1984 s. 206). b. ***duzak***.

tuzbuz b. ***duz***. ***tuzbuz et-*** 'paramparça etmek': × ***Elime ne geçtiyse fırlatıp fırlatıp parçaladım. Pencerelerin, kapıların camlarını, konsolun aynasını, önündeki lambaları, bardakları tuzbuz ettim.*** (S.M. Alus 1944 s. 94). ***tuzbuz ol-*** 'paramparça olmak': × ***Masalar, sandalyalar devrilmiş. Raki şişeleri, meze tabakları tuzbuz olmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 187).

tuzla buz 'paramparça' × ***Masanın üstündeki arkılar ve mezeler, köşe dolabının mermerindeki boş şişeler ve tabaklar, hepsi şangır şungur aşağıya, hepsi tuzla buz...*** (S.M. Alus 1934 s. 333). ***tuzla buz ol-*** 'paramparça olmak': × ***Testi tuzla buz olmuş, kızın yeldirmesinin yakası baştan aşağı yırtılmış, herifin dudağı patlamış; elleri, dirsekleri sıyrık içinde kalmıştı.*** (O.C. Kaygılı 1938a. s. 305).

tuzlan- 'keyif yapmak' × ***-Akşama gelirken yüz dirhem hamsi alayım da annem ızgarada kızartsın, biraz tuzlanalım!*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 7).

tuzlayım da kokma 'alay etme, beğenmeme, aşağılama sözü' × ***Rüştü-Sen de onun gölgesini öldür. Kısas olur. Bunun hükmü böyledir. Memo – Tuzlayım da kokma. Onu ben sevmeyince bu hanım da sevmez.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 95). × ***Gel tuzlayım da ḳoḳma seni zavallı ḳaz / Biŋ kere saŋa itmedi mi söz yine niyāz.*** (Vāṣıf ʿOşmān 1257 s. 50). × ***(Güya elinde bir avuç toz varmış da dışarıdakilerin başına serpiyormuş gibi parmaklarını açа kapaya sallayarak) tuzlayım da kokma.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 226). × ***Erkeklere canlarının istediği kadınlarla sevişmek mubahmış. Fakat bize, zavallı dişehletilere kocalarından başkalariyle gönül eğlendirmek yasakmış, en büyük cinayetmiş. Oh... Nah sana guguk... Beyinsiz herif, tuzlayım da kokma...*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 99). × ***Tutmuş bir de bunlara oy verdirip hükümet kurduruyorlar. Hükümeti bunlar yapıyormuş! Teh! Tuzlayım da kokma!*** (Yaşar Kemal 1960 s. 60).

tuzluca I/ duzluca 'leblebi' <***tuzlu*** + isim haline gelmiş sıfat eki ***-ca*** için b. ***ahça/ağca*** ⊡. DS 4003, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 394. × ***Duzluca tezeyken alıŋ! H'avla kimi 'aṛhadaş.*** (Ö.A. Aksoy 1945 s. 354).

tuzluca II 'pahalı' J.W. Redhouse 2006 s. 1255b. × ***İpek takıma ağzım açık kaldı. Hani eski zamanda örme ibrişimden para keseleri vardı. Bunlar da tıpkı onlar gibi parıl parıl, gıcır gıcır. Fakat fiatları tuzluca.*** (S.M. Alus 1944 s. 22).

tuzlu hamur yutmuş tavuğa dön- 'kötü duruma düşmek' × ***-Aah... bizim köyün mahkemeye işi düşmez. Komşulardan biri bir edepsizlik etti mi, çalarım sopayı, çalarım sopayı... Tuzlu hamur yutmuş tavuğa döner alimallah...*** (O. Hançerlioğlu 1951 s. 75).

tuzluk 'tuz kabı' × ***Tuzluk: Bir türlü nimettir. Nevisi bin köptür. Onu tutmacından içince beni sarımsak döğer gibi döydü. Tuzluk gibi yüzümü ekşittim çünkü o talıdan alakamı kestim.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 147).

tuzluya otur- 'çok pahalıya gelmek; bedeli ağır olmak' × ***Kenan arayı bulmak için her zaman Cabir'in dostluğuna başvurur. Herif barıştırır, fakat tekrarlanan bu barış görüşler Kenan'a tuzluya oturur.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 226). × ***-Ne yapacaktın sayılarını? Dedi. –Hiç, sordum, dedim. –Söyle söyle hele? -Birer gazoz ısmarlayacaktım da... -Sana tuzluya oturur! dedi.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 43).

tuzparça b. ***duz. tuz parça ol-*** 'tuz buz olmak, küçük parçalara ayrılmak': × ***Rüzgâr durmadan gelip geçiyordu. Sağımdan geçiyor, tüy gibi hafif bir genç kızın eteklerini havalandırıyor. Solumdan geçiyor, bir tramvayla çarpışıyor, tuz parça oluyor.*** (A. İlhan 1953 s. 47). × ***"-Dehşet bir şey canım, adam böylesini ancak şehadet parmağının sırtıyla okşayacak, güvercin sever gibi, yoksa maazallah kırılır, tuzparça olur!.."*** (A. İlhan 1981s s. 83). ***tuzparça ufalan-*** 'tuz buz olmak, küçük parçalara ayrılmak': × ***Öğleden sonra, şişirme sandallarını civar koylardan birinde demirlemiş, avlanıyorlar: Su yüzeyine yıldırım hızıyla çarpan güneş tuzparça ufalanıp, dibe doğru, yağ yeşili bir aydınlık halinde dağılıyor.*** (A. İlhan 1981f s. 17).

tuz yumurtla- 'sabırsızlık, kaygı nedeniyle uyuyamamak; vor Ungeduhd' DS 4003. × ***Çırak önceden getirdiği su şişesini aldı, yerine dolu bir "Yeni Rakı" şişesi getirdi. Şişenin ağzı kapalı değildi. Altıparmak tuz yumurtluyordu: "Çok koydun, çok koydun..."*** (F. Baykurt 1961o s. 191). × ***Muhtar, Kosa'nın İsmail'e : «Ben gelene kadar bekle; öğleye galmam dönerim.» demişti. Dönmedi. Atların yemi yeygisi tükenmişti. İsmail tuz yumurtluyordu. Bir ara, etti edemedi, kasabanın harmanlarına gitti.*** (a.e. s. 160). × ***Her yer çamur, kar... Arada bir durup indir bindir yapıyorduk. Şoför farları yaktı. Kara çamura saplanmasak bari, diye tuz yumurtluyordum oturduğum yerde.*** (F. Baykurt 1970 s. 67). × ***Dere içiyse, baharsa beklemek zor olmaz. İşi çok olanlar tuz yumurtlar elbet. Ama öylesi de az bulunur.*** (a.e. s. 138). × ***Kara Sevim ahırın içini aradı elleriyle. "Dürüüü gı!.." diye fısıldıyor, karşılık alamıyordu. Zakey de tuz yumurtluyordu dışarda.*** (F. Baykurt 1971t s. 196). × ***Çıkar gelir miydi***

hiç? İsterse anası arasın, Uluguş ninesi tuz yumurtlası, oturur kız evinde. (a.e. s. 352).

tü b. ***tüy***.

tüberkül 'verem; Tuberkulose' <Fr. ***tuberculose*** a.m. × ***Zografos nam tabib nezd-i hümâyûna varıp usülü üzere muayene ettikte ne görsün ki akciğer teverrüm ile tüberkül peyda etmiş ve üst tarafı bütün bütün bitmiş.*** (Cevdet Paşa 1960 II, 138).

tübre b. ***torba.***

tübülkayijn 'mason sözü' × ***-Şefik bey "Tübülkayijn" ne demektir. Ha? Söylesene canım? Bizi meraktan öldürecek misin?!*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 152).

tüfe 'topraktan yapılmış frenk ocağı' DS 4004, A. Tietze 1958 no 1. ××

tüfe taşı 'sacayağı gibi kullanılan üç taş' DS 4004. ××

tüfek/tüfenk 'tüfek' <Fa. ***tufeng*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 573b, Meninski 1680 I, 1296, DS 4004, TS 3867. × ***Âteş-i âhum şakır şimşek gibi irdükce gam / Görsün anı görmeyen 'âlemde od degmiş tüfek.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 203). × ***Yıldırımlar gibi Zātī şerer-i âteş-i âh / Üstüme dönmedigi içün urur eflāke tüfek.*** (a.e. II, 210). ***tüfeğin furmazı olmaz, gözlemeye göz gerek; karının da vermezi olmaz, istemeye yüz gerek:*** × ***Allah bilir daha anandan doğduğun gibi duruyorsu! Emme laf aramızda, birez gözünü aç da çevrene bak. Bizim köyümüz fena değildir. Yani ki tecrübe edinmeye bak. Yani tüfeğin furmazı olmaz, gözlemeye göz gerek; karının da vermezi olmaz, istemeye yüz gerek***. (F. Baykurt 1961o s. 68). ***tüfek çatısı gibi:*** × ***Oğlanı aramıza koyduk. Zerin hanım da zaten yanımda. Üçümüz tüfek çatısı gibi kapı aralığında eğildik, bekledik.*** (M. Körükçü 1950 s. 128).

tüfenk b. ***tüfek***.

tüffahiyye 'bir tatlı çeşidi; a dessert' <Ar. ***tuffāhiyye*** 'elma türünden' × ***Meclise ve ehline münâsib çerb dâneler, zû-elyelerle, mahfûf u şîrîn zerdeler ve zîrvâlar ve şükkerî aşlar, reşîdiyye ve muhallebi ve mâmûniyye ve gülâclar ve tüffâhiyyeler…*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 89).

tüfür- b. ***tükür-***.

tüg b. ***tüy***.

tügme b. ***düğme***.

tüğmen 'tavuk tepeliği; mit Schopf' DS 4005, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 s. 394. × ***İlm ü marifette kimisi üstaz / Kim mektep kaçkını kallâş yaramaz / Kimisi tüğmenli tavuk veş oflaz / Kimi tuğsuz vezir kel horaz olur.*** (D. Dilçin 1945 s. 113).

tühmeken b. ***töhmekân***.

tük b. ***tüy***.

tükel b. ***dükel***.

tüken- b. ***düken-***.

tüket- b. ***düket-***.

tükezban Az. ‘özel isim; Vorname‘ × ***Ġız hara, mäkktäb hara, därsü ġälämdan hara? Elm hara? Bilgi hara? Fatma, Tükäzban hara?*** (C. Cabbarlı 2005.1. s. 114).

tükkân ‘dükkân’ <Ar. ***dukkān*** a.m. × ***Yalnız kocası eski tertip üzere tekaüt edilmiş olduğu için eline çok az para geçen Baytar Bey’in hanımı, onlarla aşık atamıyor, fakat o da Horhor’daki tükkanın kirasını artırmak suretiyle gelirini yükseltmek yollarını arıyordu.*** (H. Taner 1951t s. 109). b. ***dükkan***.

tükmük b. ***tükürük***.

tükmükle- ‘tükürmek; spucken‘ ***<tükmük***. J. Thury 1885 s. 34. Krş. ***tükür-***. ××

tükrük b. ***tükürük***.

tükül- ‘sona gelmek; zu Ende gehen‘ C. Brockelmann 1917 s. 48. ××

tükür-/tüfür-/tüpür- ‘tükürmek; spucken‘ ***<tüv*** yansıma ses + ***-kür-*** yansıma isimlerden fiil türeten ek, T. Tekin 1982 s. 505, J.W. Redhouse 2006 s. 613a. × ***Ben Duranâ’nın ciyerini bilirim. Duranâ da kim imiş? Ağzına tüküreyim Duranâ’nın!*** (F. Baykurt 1961o s. 5). × ***Ağzına atar atmaz bir çiğnedi, geri tükürdü tabağa. ”Oy seni andıra kalasın, ne kötü bişeymiş!” dedi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 144). ***-ine tükürdüğüm(ün)*** ‘küfür sözü‘: × ***Bu temeline tükürdüğüm köyünde bizi istemeyen kıyamet gibi…*** (K. Tahir 1957r s. 110). × ***Ses edilmeyecek bu bir, bir de tüfekleri tersine asalım ki farkına varılmasın! Köpekler parlarsa siz karışmayacaksınız. Bu temeline tükürdüğüm köyünde bütün itler beni tanır.*** (a.e. s. 171). × ***-Ulan ayı, “Kan Kalesi”nin kapıcıbaşısı gibi neden bağırırsın? Bu eşiğine tükürdüğümün kapısı kıyamete kadar açılmaz mı?*** (a.e. s. 154). × ***Bu Zeynel nasıl bir herif? Benim razılığım var mı? Vay aklına tükürdüğümün köyü… Şu köyde şuncacık akıl olsa bir koca mazbata donatarak, şu Kuru herifi sürüp çıkarmaz mı?*** (a.e. s. 155). ***tükürdüğünü/tüpürdüyünü yala-*** ‘yapmam dediğini yapmak‘: × ***Müşarünileyhi daha fazla intizarda bırakmıyalım, biraz yüzüne gülüp pohpohlıyalım, lafın kısası sözümüzü yerine getireli, tükürdüğümüzü yalamıyalım.*** (S.M. Alus 1933p s. 197). × ***Heç de yaḫşı deyil ki, camaat ġarşısında öz tüpürdüyünü yalıyasan, gäda!*** (S. Rāhimov 2005 I, s. 279).

tükürük/tükrük/tükmük ‘tükürük’ J. Thury 1885 s. 34, J.W. Redhouse 2006 s. 613a. × ***Şāfi‘ī nāmındaki ḥavżı nā-pākdür-ki iriŋ ṣüretinde ḍonmış, sümük ve balġam-ile müncemid olmış, tükrük gibi nesneler-ile kedernāk ve ẓāhiri ve bāṭını pür-ḫass u ḫāṣāk…*** (‘Ālī 1975 [1599] s. 110). × ***Gülleri yakuttan, yaprakları zümrütten bir çift küpe çıkardı. Bir defa garç diye dokuz boğum gırtlağından tükürüğünü geçirip gök gürler gibi yutkunduktan sonra “Müsaade ederseniz takayım” dedi.*** (İsmail Galib 1932ed s. 18). × ***Durmadan kahkaha***

atmada, böbrek dudaklarının arasından bilâfasıla tükrükler saçmada. (S.M. Alus 1933p s. 204). × ***Kafasını kafasına yanaştırarak, gözlerini ok gibi dikiyor, tükürüklerini yüzüne saçıyordu: "Kofti atayım deme, sorduğuma cevap ver: Viyolet nerede? Kandilzade hangi odada?"*** (S.M. Alus 1934 s. 48). × ***Baş pehlivan, çocuğun ağzına okkalı bir tükürük salladı. İzbandut yapılı, Herkül kuvvetli pehlivanın tükürüğünü hayli yutkunduktan sonra midesine indirebildi yavrucuk.*** (M. Yağmur 1957 s. 75). × ***Birbiri ardına yaktığım sigaralar, serseme çevirdi. Dilimin üzerinde, metalik ekşi bir tat var. Birden ağzıma yapışkan bir tükürük doldu.*** (Z. Ankara 1991 s. 132). ***tükürük köftecisi*** 'sokakta seyyar satıcılar tarafından satılan bir köfte türü': × ***Gülhane parkının İstanbul'un en güzel yerlerinden biri olup Selim Hoca'ya bilgisini gösterme fırsatı vereceğini, en sonra ve en önemli olarak da Gülhane parkı'nda gezginci tükürük köftecileri bulunduğundan çok ucuza karnımızı doyurabileceğimizi söyledi.*** (Aziz Nesin 1976d s. 115). ***tükrüğü boğazında kuru-*** 'çok korkmak, irkilmek, heyecanlanmak': × ***-Oooo!.. Maşallah, maşallah!.. Buyurun bakalım dayıcığım! Tükrüğü boğazında kuruyordu. İhtiyarın böyle geç vakitte karşısına çıkıvermesi yüreğini oynatmıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 101). ***tükrük at-*** 'iftira atmak': × ***Bu kıratta bir hanım, böyle ispenç horozu gibi, konak midillisi gibi kartoloza tenezzül eder mi, tükrük atar mı?*** (S.M. Alus 1933p s. 212). × ***Bunu öğrenince derhal Hacı Yusuf Ağa veresesinden hakkımı almak için dava açtım. İspatı veraset beyyinesi ikame ettiler. Onda da muvaffak olduk. Bu sefer Vakıfname tahrifi diye hasmımın avukatı ortaya bir tükürük attı.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 123).

tülbe b. ***türbe***.

tülbend/tülbent/tülbet 'tülbent' < Fa. ***dul-band*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 911a. × ***İşlemeli baş örtüleri, boncuklu pullu hammam tülbetleri, bir sıra krep, bir sıra papazi oyalı yemeniler (... kol attı, şimendifer oya, kuyumcu kafesi...) namları verilen oyalarla tezyin edilmiştir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 100). × ***Alnında başı ağrıdığı vakitlerdeki gibi, beyaz tülbentten bir çatkı vardı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 106). × ***Alnına bir tülbent çekilmişti. Bağrında bağırdağı, belinde kundağı.*** (F. Baykurt 1967k s. 175). × ***Karagöz figürleri, annemin tülbet başörtüsünü gererek kurduğum hayal perdesini büyükçe bir gaz lambasıyla arkadan iyice aydınlattığım halde pek seçilmiyordu.*** (B. Arpad 1976 s. 18). b. ***dülbend***.

tülbent b. ***tülbend***.

tülbet b. ***tülbend***.

tülek l/dülek 'tüylü, tüylüce; tüyü dökülmüş kuş ya da kümes hayvanı; tüy değiştirmiş; haarig, wollig' ***<tü*** + isimden isim yapan ***-lek*** için b. ***ödlek*** ⊡. Meninski 1680 I, 1478, DS 4007, TS 3868, J.W. Redhouse 2006 s. 613a. × ***Has bahça bilbil gılavız / Tavah gül selmi içer havız / Dudu gumru laçın tavız / Tülek tarlan şahan guş yaz.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 123). × ***Tülek ağzını açtı, Çıplak içine kaçtı: Yün çorap, ayak.*** (N. Güngör-İ. Ozanoğlu 1939 s. 126).

tülek II 'kurnaz' DS 4006. ××

tülekleş- 'kurnazlaşmak' ***<tülek II***. × ***Herif tülekleşmiştir. Yani senin anlayacağın kaşarlanmış, eskimiş, kurnazlaşmıştır. Sahtekarlığın daniskasını yapar.*** (R. Enis 1944 s. 158).

tülgrek 'tül peçe' × ***Fakat, ne adi bir tuzaktı. Utanmaz bedenimin hemencecik aşkı çağırması. Ruhumla birlik olup... Bana karşı annemi kullanması. O kırgın ölü gölgeden başka hiçbir şeyle aşk için bu denli baskı yapamazlardı. O siyah tül peçe, bir başka adıyla siyah tülgrek, beynimin zedelenmiş parçasıydı.*** (L. Tekin 1990 s. 115). × ***Balolara gidişler ailede az sonra başladı. Annesinin külrengi tafta eteğinin üstünde tülgrek, büzme, kat kat "volant"lar... Kollar neredeyse tüm çıplak.*** (G. Dino 1991 s. 75).

tülü 'tüylü; uzun tüylü; güreşçi erkek deve' ***<tü*** 'tüy' DS 4008, R. Dankoff 2004 s. 267, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 394. × ***Geldik imdi ol hüner nişanları ki kimi atta olup kimisinde olmaya. Ol atın teni ne renktir. Yani nice tülü at ola ki hünerli ola, nice tülü at ola ki hünersiz ola.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 192).

tülüngi/tülüngü 'utanmaz, sıkılmaz, edepsiz; Betrüger, Schurke' <Fa. ***tülengī*** 'indigent; a sturdy beggar; fearless, thief, robber, murderer' F. Steingass 1930 s. 322, R. Dankoff 2004 s. 268, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 395. × ***Bu juvanuŋ bu tülünginüŋ elinden qurtilişum jokimiş.*** (H. Vámbéry 1901 s. 211).

tülüngü b. ***tülüngi***.

tülüp b. ***tulup***.

tülüş 'önlük' × ***Salonun elektriği yanmamıştı. Çok tatlı yarı karanlıkta kısa boylu, tülüş bir hizmetçi kızın bir masanın yeşil örtüsünü, örtünün üstündeki çanak biçiminde gümüşten bir vazoyu kaldırdığı, masanın üstüne beyaz bir örtü yaydığı, renkleri pembeye kaçan birtakım tabakları üçe taksim ederek dizdiği görülüyordu.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 57).

tüm '(sıfat, zarf) tamamen; bütün olarak' H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 395. × ***Yeni asker, doğrusu, yaman acemilerdendi; ne tüfek tutmasını biliyor, ne "Hazır ol!" durmasını, ne yatmasını, ne de kalkmasını... Yani askerliğin tüm cahili.*** (B.S. Kunt 1937 s. 56). × ***-İrecep, bugün seni namazda yine göremedüm ha! Diye karşısında süt dökmüş kediye dönen köylüye çıkışırdı, ülen siz Allahınızı tüm unuttunuz. Allahın asi kulu...*** (Yeni Hikayeler 1949 s. 72). × ***"Şu Meryem var ya, dedi, eskicinin avradı, bitişikdeki..." "Eee?" "Sana kızarmış celfin gönderecek!" Adamın gözleri ümitle parladı. "Celfin kızartması mı? Meryem mi? Eskicinin avradı ha? Essahdan mı? Tüm celfin mi gönderecek?" "Heye, tüm celfin gönderecek..."*** (Yeni Hikayeler 1950 s. 31). b. ***düm III***.

tümbe b. ***tumba I***.

tümcek 'tümüyle; alle zusammen' ***<tüm*** + ***-cek*** için b. ***ailece/ailecek*** ⊡. × ***Vurun öldürün de biz de kurtulak siz dahi!.. Üstümüze yıkın ko-***

naklarımızı damlarımızı... Kalaslar altında kalalım... Ölelim tümcek ana oğul, bacı, kardeş, tümcek ölelim... (F. Otyam 1963 s. 19). × ***"El ele kol kola, kafa kafaya vermeli!.." "Veremezler ya söyle keyfim açılsın!" "Varsıllara birer hastir çekmeliler tümcek!"*** (F. Baykurt 1971t s. 170).

tümen I 'on bin; pek çok' <ETk. ***tümen*** 'ten thousend' G. Clauson 1972 s. 507, B. Atalay 1986 IV, 670, TS 3870. × ***Timur Han yedi tümen erile her tümeni yüz biŋ er olup Erzincandan göçüp toġrı Engürü üzerine geldi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 33). × ***Can gurtarmağ*** çün ***imdadımıza yetişiŋ. Alaylar, tümenner, golordular saf bäladı, cenge durdular.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 12). × ***Tabldot mutfağında tümenin odununu, kömürünü yaktığın, erzakı tümenin istimbotu ve arabalariyle naklettiğin halde, ayrıca mahrukat ve nakıl masrafı gösterirsin.*** (F. Erdinç 1955 s. 42).

tümen II b. ***tuman***.

tümen **III** 'yığın, küme, sürü' <Fa. ***tōmēn, tūmēn*** 'a myriad, on bin' F. Steingass 1930 s. 337, DS 4010, TS 3870, J.W. Redhouse 2006 s. 613b.

tümen tümen 'çeşit çeşit' DS 4010. × ***Gerçi fenni elemanlarımız, orman ve maadin mühendislerimiz, mütehassıslarımız yok değildi. Hatta tümen tümendi. Fakat ha diyince makama mucip kaleme alacak, aklı başında bir tek yardımcım yoktu dersem inanınız.*** (Yeni Hikayeler 1949 s. 110).

tümp b. ***tum III***.

tümsük b. ***dümsük***.

tün b. ***tun II***.

tünbetün/tun be tun 'küfür sözü' × ***Şeyäd Ḥamza uş gider, cürmü günähın fikri der / Çün Ḥak yolına girmedi, kanda varırsa tün bütün.*** (M. Mansuroğlu 1946 [XIII. yüzyıl] s. 183). × ***Maazallah bir de fırtınalı havaya tesadüf eder ise, artık ol adem talihi kağıdı parçalarını toplamak üzere dünyada tun be tun yeler imiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 575). × ***Ġatırımın ạḥsaġ ayağı girsin sänin... kor gözünä. Tünbätün ġızı, ovçu kimi heyvanciyäzi elä atdın ki...*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 109). × ***Genä dä dedi ġatır! Ġatırı ạḥsaġ olanın atası tünbätün olsun, sonra da, o sözü çıḫardanın.*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 131).

tüncina 'Arapça bir dua adı' × ***Saffet'in erkekliğini kuvvetlendirmek için şeyhin tılsımlı kemerini yedi gün belinde taşıttım, donunu okuttum. Türbe türbe dolaştırdım. Nefeslenmiş gelincik macunları, tüncina yazılı latilokumlar yedirdim.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 64). × ***Elleri terliyor, yüreği sıkışıyordu. Daha fazla düşünmemek için tüncinâları okumaya başladı.*** (S.F. Abasıyanık 1953k s. 94).

tündmecaz Az. 'öfkeli, sinirli sert karakterli' <Fa ***tünd*** 'sert, haşin' + Ar. ***mizäc*** 'huy, kişilik' × ***Odur ki, Ḫanalı tündmäcaz soruşdu: - Mänim ġızımı kimä almaġ istäyirsiniz?*** (Ä. Ạḫundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 8).

tüne– b. ***düne–***.

tünek b. ***dünek***.

(Argo) **tünel geç-** 'dalgın olmak, farkına varmamak' H. Aktunç 1990 s. 286. × ***Muhterem misafirlerimizi bahçelerine bırakıp da köşke döndüğümüz zaman kafam davul gibi şişmişti. Ben can kulağıyla dinlemeyip tünel geçtiğim halde bu şişkinliğe uğramıştım.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 189).

tünlük Az. 'bolluk' DS 4012. × ***Gecälär işi düzälirdi. Här gecä yuḫu görürdü. Yuḫuları da elä tünlük olurdu ki... O ġädär adam olurdu yuḫularında, gäl göräsän!*** (A. Rzayev 2003 II, s. 99).

tünne 'yok' × ***Üstü başı yırtık pırtık, sokakta görseniz dilenci sanacağınız yarı meczup bir odacı göründü: -Burada ev hep bir göz. Misafir tünne (yok). Bes iki göz ev bu!*** (M. Körükçü 1950 s. 10).

tünnük tünnük kaybol- 'hiç iz bırakmadan kaybolmak' × ***Derken efendim; yemek odasından pırasa tabağını aldım, bir de aşağıya indim ki çocuk tünnük tünnük kaybolmuş.*** (Cemal Refik 1943 s. 93).

tünp b. ***tum III***.

tüpür- b. ***tüpür-***.

türbe/tülbe 'türbe' <Ar. ***turba*** a.m. H. Eren 1999 s. 420, J.W. Redhouse 2006 s. 528a, F. Vincze 1908 s. 148, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 120, DS 4013: ***türbelik*** 'mezarlık'. × ***Hey zavallı çocuğum, sen ḳoyduġum yerde otlayorsuŋ. Buradaki ma'ārif me'mürlarını ŋeẓāret değil, Ṣarı-Ova türbecileri 'azl u naṣb eder.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 246). × ***Ken'ān biraz daha orada ḳalsa türbe Sebīkeleri gibi parmaḳlarına ḥācet ışıtma bezleri bağlayacaḳlarını aŋlar. Hemān cāmi'den fırlar.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 503–504). × ***Rakı ile mezelerle türbeye adak vermeğe gitmek. Gece vakti kurban kesmek. Hep bunlar bana pek günah şeyler gibi göründü.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 116× ***Türkler kadar banî bir milletin cami mimarisi, çeşme mimarisi, türbe mimarisi olur da ev, bahçe ve han mimarisi nasıl olmaz?*** (F.R. Atay 1938 s. 94). ***türbe eriği*** 'bir erik cinsi': × ***Süsü ve menzara itibariyle türbe erikleri manav sergilerinin en göz alan mahsulleridir. Kıpkırmızı, tombalak etli fakat adi olan bu meyveler bende al yanaklı, bodur, dolgun köylü kızlarını, Anadolu ahretliklerini tahattür ettirir.*** (R.H. Karay 1939a s. 31). ***türbe sarığı gibi*** 'çok büyük': × ***İmtiyaz bahislerinde işi yağma Hasan böreğine çevirmeyiniz; vatan haritasını türbe sarığı gibi parça parça kesip dağıtırken hükümeti kurtarıyoruz diye sakın övünmeyiniz.*** (R.H. Karay 1940k s. 93).

türe I b. ***töre***.

türe II 'tedirginlik, sinir bozukluğu' DS 4013. ××

türe- b. ***dürü- I***, ***düre-***, ***döre-***.

türedi 'başkasının sırtından geçinen; saygısız; soyu sopu belli olmayan' DS 4013, 4014, J.W. Redhouse 2006 s. 608a, H.Z. Koşay–İshak Refet 1932 s. 395. × ***İnsanların kaç yüzü var? Dün yanında dünyaya hükmeden türedi zengin bugün bambaşka.*** (H.E. Adıvar 1939 s. 158). × ***Haydi***

Böğürtlü! diye bağırdı, vur öpülesi bıçağını, ne zararı var beni sen öldürmüş ol, ne duruyorsun, türedi? (F. Baysal 1944 s. 173).

türet- b. ***törüt-***.

türlü b. ***dürlü***.

türk 'köylü, çiftçi; güzel; hırsız; Bauer, türek, Tartar, ein zuhöner, Buhler, großen Vogel, Dieb' Meninski 1680 I, 1158. TS 3875, DS 4013. × ***Vezīr eydür, getürmişlerdür ki bir Türk çift sürerken nāgāh sabanı demüri bir nesneye iliş(ti).*** (M. Belletête 1812 s. 145). × ***Türk: Baştan harkāh- kara ev.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 150). × ***Türk iti şehre gelicek farisice ürer.*** (V. İzbudak 1936a no 548). × ***Vay ol kürke ki bit üşe, vay ol eve ki türk düşe.*** (a.e. no 64). × ***Sipahiyi sof türki bazıç (babuc) cimri eyler.*** (a.e. no 554). × ***Türk ne bilir bayramı, lık lık içer ayranı.*** (A. Gölpınarlı 1945 s. 60). × ***Türkün yediği yal, giydiği çul.*** (a.e. s. 61). × ***Türke beylik vermişler, önce babasını öldürmüş.*** (a.e. s. 60). Krş. ***Çingeneye beylik vermişler, anasını boğazlamış.*** × ***Türkün bildiğini tilki bilmez.*** (A. Gölpınarlı 1945 s. 61). × ***Türk göcü gide gide düzelir.*** (C.O. Tütengil 1948 s. 12). × ***Şöyle getirmişlerdir ki bir yoksul göçgüncü türkün iki oğlanları vardı.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 94). × ***Amma ey oğul esrüklerle ve kişilik bilmez Türklerle, yüzsüzlerle ve ağır canlı heriflerle oynama.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 119).

türkçesi 'açıkçası' × ***Malın kıymetini ben anlarım. İnşallah satacak gibi bir antika keşfederiz, merak etme. Otelin adresini aldı. Fakat hınzır herif Türkçesi beni atlatmıştı. Meyus olarak bizim ağaların yanına döndüm.*** (Z. Güvemli 1949 s. 58).

türkçesi tüken- 'artık söyleyecek söz bulamamak' × ***Ancak o gece yanıma gelip, beni istintaka çekti ise "Türkçem tükenip, pederi ile dahi münasebitim olduğunu ikrar eyledim.*** (E. Misailidis 1986 s. 181).

türkeçare Az. 'kocakarı ilaçları; halk hekimliği' × ***Āsrimizin näbzi ṭẹhnikadır. Min ilin türkäçaräsindän başlayıb gälän aciz täbabätdän nä olsun?.. Ölän ölür, ġalan ġalır, däyirman bildiyin eläyir, çạh-çụh başın ağrıdır!..*** (S. Rähimov 2005 II, s. 7).

türkmen 'göçebe, hayvan yetiştirici; Nomade, Viehzüchter' H. Vámbéry 1901 s. 211. ××

türkü 'türkü' <***türk*** + isimden sıfat yapan ***-î*** eki, b. ***adalî*** ⊡. × ***Sandal âlemi yapanların söyledikleri türküler sahili yalıyordu.*** (N. Tirali 1947 s. 82). × ***"Sınır askeri türkü söyler mi yahu?" — "Bek yerinde dikilirken söyliyemez."*** (F. Erdinç 1961 s. 19). × ***Bir tuhaf eski zaman türküsü söylüyorlardı alaşafaktan gün kavuşana kadar.*** (Yaşar Kemal 1993k s. 5). ***türkü at-*** 'karşılıklı türkü söylemek': × ***Zaman zaman Bayram'la Sultanca'nın Şükrü karşılıklı türkü atıyorlardı. Biri bırakıp öbürü alıyordu. En eski türküleri karıştırıyorlar, güle güle bir kalıyorlardı.*** (F. Baykurt 1961ı s. 67). ***türkü çağır-*** 'türkü söylemek': × ***Allah, Allah! Kendimi zorladım; nihayet ilk mektebin ilk sınıflarında bize öğrettikleri "İşte güneş batıyor; orman gölgelendi" diye başlıyan türküyü çağıracağım geldi.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 96). ***türkü ol-*** 'insanların diline düşmek, alay konusu olmak': ×

Şapkasını arkasına atarak yüzüne su çarptı: Mendiliyle kurulanarak çalımla yürüdü. Köy karılarına türkü olmuşlardı. (K. Tahir 1957k s. 216). × ***-Cimri ne demek? Çok sürmez, biz bu köye türkü oluruz. Akbuğday ekmeği aktır kaat gibi... Adam hamurunu yoğururken hazzeder.*** (K. Tahir 1957k s. 219). ***türkü söyle-:*** × ***Karga gibi gak gak gaklıyanlar, alaturka gazeller, şarkılar okuyanlar; Rumca, Ermenice, Yahudice türküler söyleyenler.*** (S.M. Alus 1944 s. 101). ***türkü yak-*** 'birisi için türkü söylemek, türkü yapmak' H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 395: × ***"Neredeyse gelir Sefil Ali. Şimdi tepenin sivrisindedir. Türkü yakıyor. Kim bilir ne üstüne? Dağdan gelir gelmez, soluk soluğa sazı çeker kucağına yumulur üstüne. İşte böyle bizimkisi. Düğün şenlik.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 291). × ***Zekiye o günden sonra hem konuşmaya hem de kaynatam yeşil kitaplarını açtı, gözüme ters ters baktı demeyip uluorta türkü söylemeye başladı. İlkin Halit'in arkasından kocasına bir türkü yaktı.*** (L. Tekin 1984 s. 100). Krş. ***destan yak-***.

türmüs 'acı bakla, kurt fasülyesi; Lupine, Wolfsbohne' <Yun. ***θέρμος*** G. Meyer 1893 s. 35. ××

türsü b. ***tütsü***.

türt- b. ***dürt-***.

türtük 'çiçek bozuğu' DS 4014. × ***Terliklerini giydi. Pijamasının önünü ekledi; gitti kapıyı açtı. Yaşlıca yüzü türtük bir kadındı.*** (Y. Atılgan 1959 s. 78).

türüm türüm (koku) 'buram buram' × ***İskemle verdiler altlarına; yağlı ekmek, sahanda yumurta, ayran, üzüm koydular önlerine, yemeğe buyur ettiler. Siniden türüm türüm tereyağlı ekmek kokusu yükseldi.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 105). ***türüm türüm tüt-*** 'taze ve güzel görünmek': DS 4014: × ***Aman, ben ne evlenmemiş karılar bilirim. Bizim yaşımızda hepsi de türüm türüm tüter... Ben de iki kez evlendim işte. Ne oldu? Hay nutkum tutulaydı da "Ha" demez olaydım!..*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 113).

türvin/turvin/turvîn/törvin 'danışma meclisi; kanun, yasa; gesetz, Reichstag, Rath' <Mac. ***törveny*** a.m. F. Miklosich 1889 s. 22, R. Dankoff 2004 s. 267, Meninski 1680 I, 1459, R. Dankoff 2004 s. 267. × ***Cümle Rum-eli'ne mâlik olub zabt u rabt edeyim deyüb müşâvere ve törvinim vardır deyüb cümle papazların ve banların ve midrepolid hâsların da'vet eyledi.*** (Ġazavāt-ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 2).

tüskür- 'geri çevirmek, püskürtmek; to frighten away' Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 120, TS 3876, DS 4015, J.W. Redhouse 2006 s. 609b. × ***Ḥattā gözlerine yeŋdürdükleri begleri ve ḳāżīleri şehrlerinden sürdiler; anlara mu'āvenet ḳaşdın ėdenleri bile tüskürdiler.*** ('Ālī 1956 s. 252). × ***Kâfiri sığır gibi tüskürüp kal'a tokadına koydular, kal'a kapuların yapturdılar.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 50). × ***Âhır, bi-avni'l-Meliki'n-Nâsır, kâfiri sığır gibi tüskürüp tokata bıraktılar.*** (a.e. s. 96).

tüstü b. ***tütsü***.

tüsüle- ‘tütsülemek’ <***tütsüle-*** ETk. ***tütsüg*** a.m. [***tütüz-*** + ***-üg***] G. Clauson 1972 s. 461, M. Erdal 1991 I, 251. × ***İki üç akşam meyhaneciyi astı. Artık bu ispirto ticaretgahları arasından geçemiyordu. Krediyi düzelterek kafayı tüsüliyebilmek için birkaç kuruşa ihtiyaç vardı.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 5).

tüş- ’düşmek’ × ***Ben de bir el attım. İki el de başkası onun tarafından atmış. Baktım poşnak yüzün goylu tüşmüş ölmüş.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 23). b. ***düş- I***, ***II***.

tüşün- ‘düşünmek’ <***tüş-*** ‘düşmek’ × ***-Oğlum bu geçiyi harya götürüseŋ? Soŋra bu tüşündü kü dedem maa deyirdi ki bu inekdi. İndi bu deyir ki geçi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 129). × ***Bunnar bėle tüşününce, Mola Nesredin gayıtdı ki: gardaşım gaçmayıŋ, bėle olmasa arvat söze baḫmaz. Siz duruŋ men onu dirildecem, dėyip durup bir gemiş gėtirdi. Gėtirip bunun ağzına goydu, dur diril, dėyince arvat haman ayağa gaǰhdı.*** (a.e. s. 131). b. ***düşün-***.

tüt- I b. ***düt-***.

tüt- II ‘ölmek’ × ***On dört yaşları arasında var yoktu. Bir marsık gibiydi yüzü, ufacık bir hastalıktan hemen kötü bir şekilde tütmeye hazırdı.*** (H. Özkan 1979 s. 38).

tütsü/türsü/tüstü ‘tütsü, duman’ <ETk. ***tütsüg*** a.m. [***tütüz-*** + ***-üg***] G. Clauson 1972 s. 461, M. Erdal 1991 I, 251, DS 4015. × ***Süpründüyi çıḳaruŋ; eve tütsü vėrüŋ.*** (Ferec H v. 138b). × ***İhtiyaçları sebebe mağrur zenginlere tütsü verüp, zuafayı (yoksulları) tahkir etmekten dûr olmazlar.*** (E. Misailidis 1986 s. 335). × ***“İki urgan yeter. Örmeyi de al. Bakracı bağlarsın. Bir de ısırgan ile aktaraç al. Azcık çapıt al, tütsü vermek gerekir…” Arılar uçuşuyordu durmadan. Ortalıkta bu akadra arı olduğuna göre bal da vardı kesin.*** (F. Baykurt 1970 s. 171). × ***Heyr, o, ġara läkä deyil, bälkä mänim ahımın tüstüsüdür ki, äġvami-islamiyyänin här cähätdän cämi millätdän geri ġalmağını görüb ciyärimdän çıḫardıram!..*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 25). × ***Bir ʿazīmet mi oḳuyacaḳsınız? Bir tütsü mi vėreceksiŋiz? Bir ʿilāc mı taʿrīf edeceksiŋiz?*** (P.N. Boratav 1995 s. 245). b. ***dütsü***.

tütsün- ‘tütmek’<***tütsü-***. b. ***dütsü-***.

tütü ‘tütsüleme’ <***tüt-*** + fiilden nomen actionis yapan ***-ü*** eki, fiilden nomen actionis yapan ***-i*** eki için b. ***alu-satu*** ⊡. DS 4015. × ***Cennet karı hemen ayağa kalktı: «Az gel hele!» dedi kocasına. Öyle sert söylemişti ki, Kır Abbas boş bulunup yürüdü. «Sofraya oturmadan, geysilerinden bir parça yırtayım da, tütü yapayım...» «Ulan Cennet, ulan abukat karı!.. Ulan ben onun öz dedesiyim! Benden ne zarar gelecek ki tütü yapıyorsun!..» «Eeeee, töre!» dedi Cennet karı. «Kapıdan giren herkesin geysisinden yırtacağız! Töremiz öyle... Hemi de aylardır eve gelmedin, sen de yaban oldun! Helbet seninkinden de alıp tütüteceğiz! Haksız mıyım?..»*** (F. Baykurt 1967k s. 178). b. ***dütü***.

tütük b. ***tutuk***.

tütün I ‘duman‘ <ETk. ***tütün*** a.m. G. Clauson 1972 s. 457–458, ***tüt-*** + nomina actionis yapan ***-in*** için b. ***akın*** ⊡. DS 4015, R. Dankoff 2004 s. 268. × ***Sevgü odına düşmemişdür hiç / Yüreginde anuŋ ki tütüni yok.*** (Edirneli Naẓmī 1928 s. 33). × ***‘Äşıḳ oldur ki yindek āhı tütüni / Ḳararup yirden göge ola direk.*** (a.e. s. 35). × ***Od bigi yandı göŋlüm görün görün bu dütüni / Usluya virgil sancımı al başından ussunı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 42). × ***Bu ‘ışḳ odı beni yaḳsun tütünüm göklere çıḳsun / Eger yüz biŋ cānum varsa fedā olsun o cānāna.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 15). × ***Tütünüm tütmedi yandım kül oldum / Külümden ḳalmadı eşer hergiz.*** (a.e. s. 67). b. ***dütün I***.

tütün II ‘yaprakları kıyılarak içilen nebat ve onun yaprakları; Rauch’ ***<tütün I.*** Meninski 1680 I I, 2156. × ***Şundan paramıznan bir tütün istiyelim, bir ġafa tütün bir ġafa tütün paramızlan!*** (A. Caferoğlu 1940 s. 31).× ***Koynundan tütün kesesini çıkardı. Dolma gibi bir cigara sardı, ama ateşi yoktu. Deli Ali’ye bağırarak dedi ki: “Eee Deli Ali, ispirto vâ mı?”*** (Nābī–zāde Nāẓım 1943 s. 8). × ***Ġayfe, tütün işdikden söna bu missafirler sėyr ėyledi ki, kim yėrde güleş dutulüyör, kimi yėrde uzun tura oynaniyör.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 140). × ***Esrarlı tütün çıkarıp sigara sarmıştı.*** (S. Soysal 1979ye s. 264). × ***Tütün tarlalarını dalgalandıran rüzgâr; toprağı okşayan dalgaların gel giti*** (E. Atasü 1991 s. 85). ***dütünü tepesinden çık-*** ‘çok öfkelenmek‘: × ***Ah eyledi kim çıḳdı dütini tepesinden / Ya‘ḳüb cigeri bencileyin nāra benefşe.*** (M.F. Köprülüzade 1934 s. 104). ***tütün delisi*** ‘tütün içici; Tabaktrinker’ Meninski 1680 II, 2156. ***tütün iç-*** ‘sigara içmek‘: Meninski 1680 II, 2156. × ***Anla, ne derece sersemlemiş, kendimden geçmişim ki beş dakika tütün içmeden duramazken, ta Tavşantaşından Bakırköyüne gelinceye kadar bir tek sigara tellendirmeyi hatırıma getirmemişim.*** (S.M. Alus 1944 s. 36). ***tütünü yok içmeye, arabayla gider sıçmaya:*** × ***-Teresin tütünü yok içmeye, arabayla gider sıçmaya.*** (M. Seyda 1966 s. 39). ***tütünü yok içmeğe, tahtıravanla gider biçmeğe:*** × ***Kanarya Ülfet Bey meselesine de köpürmüştü. “Tütünü yok içmeğe, tahtırevanla gider biçmeğe makulasi herifin lafını kapatın allah aşkına” diye gözlerini açıyor, Agavniye atıştırıyordu.*** (S.M. Alus 1933p s. 111). b. ***dütün II***.

tütüt- ‘duman çıkartmak‘ <Orta Tü. ***tütet-***, ***tütit-*** ‘tütütmek‘ B. Atalay 1986 IV, 678 <ETk. ***tüte*** ‘to emit smoke or steam‘ G. Clauson 1972 s. 452, DS 4016. × ***Evde oldukça ben yakıp tencereyi üstüne oturtuyorum ya, her zaman olmuyor bu. Olmadığı için de ne kadar söylesem, ocağa tezek çatıp tütütmeyince içi rahat etmiyor.*** (M. Makal 1965 s. 102). × ***«Ulan Cennet, ulan abukat karı!.. Ulan ben onun öz dedesiyim! Benden ne zarar gelecek ki tütü yapıyorsun!..» «Eeeee, töre!» dedi Cennet karı. «Kapıdan giren herkesin geysisinden yırtacağız! Töremiz öyle... Hemi de aylardır eve gelmedin, sen de yaban oldun! Helbet seninkinden de alıp tütüteceğiz! Haksız mıyım?..»*** (F. Baykurt 1967k s. 178).

tütüyor ‘çok havalı; bol, bereketli’ × ***Dört ay önce köyüne gider. Bacağında subay bilotu, sırtında lacüvert ceket, başında kadife kasket, ayaklarında rugan yemeni… Tütüyor!*** (O. Kemal 1954b s. 86). ×

Dileyen günde geziyor, dileyen gölgede, Hastanın çorbası, yeni doğanın urbası, küçük kızların cepli entarisi var. Sofralar bolluklu. Etler kebap olmuş. (F. Baykurt 1961ı s. 162).

tütüzle- 'koyun, keçi ayağını ya da yolunmuş tavuğun tüyünü ateşte yakmak' DS 4016. ××

tütüzlendir- 'tütsülendirmek; räuchern' J. Eckmann 1941 s. 154. ××

tüvana 'güçlü kuvvetli' <Fa. ***tüvānā*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 605a. × ***-Yahu biz kaçın kurasıyız, dedi… bak hele bende o göz var mı? Çam yarması gibi bi genç tüvana kocayı sevmeyip de beni mi seveceğine inanıyorum, sanıyorsun. Pöhh! Bizimkisi gönül eğlencesi.*** (B.S. Kunt 1948 s. 67).

tüvonan b. ***tüvânan***.

tüy/tüg/tük/tü/tuy 'tüy, kıl; Zottel, Wolle; Haar; Feder' O. Blau 1868 s. 304, J. Eckmann 1941 s. 150, H. Eren 1963 s. 119, DS 4003, TS 3865, R. Dankoff 2004 s. 267, J.W. Redhouse 2006 s. 614b. ***-dan tük sal-*** Az. 'çok korkmak, çekinmek': × ***Pārviz̧ hanın adı gālāndā cāmi alām tük salır. Bādāl ona nā elāyā bilācāk?*** (A. Haġverdiyev 2005, I s. 299). × ***Ağa bāy padşahla lap çaşka-lojka idi. Ġaldı naçalnik, paristav, bunlar Ağa bāydān tük salırdılar.*** (Ä. Ạhundov, Ä. Ġ. Cäfärov 2009 s. 369). ***tügü tuzağı dökülmüş tilki yavrusu*** 'zavallı durumda': × ***İstanbuldan yeni geldiği zaman gördümdü. Bizim mutasarrıf paşadan daha kurumlu idi. Şimdi n'olmuş! Tügü, tuzağı dökülmüş tilki yavrusuna dönmüş.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 30 ***tükleri biz-biz ol-*** Az. 'tüyleri diken diken olmak': × ***Özü dā elā deyir ki, adamın tüklāri biz-biz olur…*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 134). ***tüvü tümrüğü düz-/tüyü tümürü düz-*** 'giyinip kuşanmak' DS 4018, H.Z. Koşay–İshak Refet I, 1932 s. 395: × ***Ha, bir de Aliş, kirpiksiz mavi gözleri sarhoş sarhoş bakan, tüyü tümürü düzmüş bir Aliş bu, çayını önüne dehledikten sonra, onunla ilgilenmeyecek bile.*** (A. İlhan 1982 s. 207). × ***"Kaptanessa" Kaptan karısı ismi ile şöhret kesbettiğimizden dostlar çok arttı ve biz yine tüvü tümrüğü düzdük.*** (E. Misailidis 1986 s. 229). ***tüy babası*** 'güçlü görünüp de güçlü olmayanlarla dalga geçmek için kullanılan bir deyim': × ***-Lakin Yaşar Reis de kuvvetlidir sanki – Kulak asma! Tüy babası!*** (E.E. Talu 1935 s. 161). ***tüy delikanlı:*** × ***-Aman dedi, icraatınızda muvaffak olmak istiyorsanız, aman ağanızla iyi geçinmeğe dikkat! Fakat bunu bir çırpıda söylemişti. Tüy delikanlı yeşil şemsiperliği altından onu gözleriyle arayacağı bir sıra idi.*** (K. Hulusi 1944 s. 38). ***tüy döken cinsinden rakı*** 'kötü, kalitesiz rakı': × ***Tertemiz, çinko kaplı tezgahın üzerinde, gam dağıtmak, yahut ki keyif artırmak istiyenler, şişman bakkalın sunduğu tüy döken cinsinden rakıları, zeytin tanesi ve kaşar kabuğile yutuyorlar.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 7). ***tüy gibi hafifle-*** 'çok rahatlamak': × ***Deminki madam sanki o değil. Midesi pirüpak olmuş; aklı başına gelmiş; tüy gibi hafiflemiş.*** (S.M. Alus 1934 s. 118). ***tüy götür-*** 'saçları çıkmak; Haare bekommen' × ***Bi gun de ācın doruğunda vakıt geçürdukten söna guduz bi gurt gelmiş. Çocün bulunduğu ācın yanındaki golüng içine girmiş yunmuş yunmuş, gurdun̡ hastalığı geçmiş. Yeŋi-***

den tüy götümüş. (A. Caferoğlu 1943 s. 17). ***tüy kalem*** 'deve tüyünden yapılmış kalem': J.W. Redhouse 2006 s. 614b. × ***Kucağında tüy yumağı bir Pekin finosu, adı Gloria. Gianna'nın yanında, Ümid'in o siyah tüy kalem inceliği büsbütün meydana çıkıyor.*** (A. İlhan 1982 s. 258). × ***Sonraları Binbaşı Demir, söyleşileri boyunca, Ümid'in o gün gözüne neden bir başka göründüğünü düşünüp düşünüp bulamayacaktır. Esmerliği mi başka, hayır, hep aynı yeşil zeytin esmerliği inceliği mi farklı, ne münasebet, hep o incelik, siyah tüy kalem inceliği***. (a.e s. 418). ***tüyleri bile kımıldadığı yok*** 'hiç umurlarında değil': × ***Her birinin ayaklarına seksen defa adam gönderdik. Heriflerin tüyleri bile kımıldadığı yok.*** (H. Aytekin 1945 s. 18). ***tüyleri diken diken*** 'çok korkmuş, heyecanlanmış': × ***Esneğe benziyor, herhalde açılır deyip ipek fanilayı başımdan geçirdim... Vay efendim, sen misin geçiren?.. Öyle bir gıcır gıcır gıcırdıyor ki tüylerimin hepsi diken diken... Bayılacağım.*** (S.M. Alus 1944 s. 34). ***tüyleri diken diken et-*** 'korkutmak, heyecanlandırmak': × ***Galiba rakı aldırtacaksınız? Şayed gizli ısmarlayıp içecek olursanız vallahi gidip başka odada yatarım. Ayıp değil, o zıkkımın kokusu bile tüylerimi diken diken ediyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 86). ***tüylerini ayaklandır-*** 'irkiltmek, ürpertmek': × ***Birisi karşıdan parmağını uzatsa gıdıklıyacak diye zıp zıp zıplayarak kaçarım. Gıcırtı da tüylerimi ayaklandırır. Mesela taşçıların, marangozların, bıçakçıların yanından dünyada geçemem.*** (S.M. Alus 1944 s. 35). ***tüysüz tüzsüz*** 'sakalsız bıyıksız': × ***Udu çalana baktım. Kısacık boylu, göğsü kambur, tüysüz tüzsüz bir yangaboz. Kıyafetinde hiç mirasyedi hali yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 163). ***tüy-telek*** 'tüy telek': × ***Sülo gitti. Yeter elini çabuk tuttu. Suyun altını iyice tutuşturdu. Sıcak suya tavukları bastı, yoldu tüyünü-teleğini. Çırılçıplak koydu ortaya.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 52). ***tüy tüs*** 'sakal, bıyık' DS 4018: × ***Bir yudum su içeyim diye etrafıma bakınırken yanıma gençten, tüyü tüsü yok bir çocuk geldi.*** (İ. Galip Arcan 1932ydü s. 13). × ***Ne matahtır şu karıya bakınız. Alemin dediği kadar yok mu? Bacaklar, kollar, göğüs, ense bütün vücudu tabak gibi meydanda... Erkeğin her yanı kapalı... Tüyden tüsten yüzünün ucu bile görünmüyor.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 59). ***tüy tüs düz-*** 'yoksulluktan, darlıktan kurtulmak' krş. DS 4018: ***tüyü düz-***: × ***Numan – (Gülerek) bu İstanbul ne tuhaf memleket? Anadolu'da, Rumeli'den dökülenler biraz tüyünü tüsünü düzünce kendinden daha sonra gelenlerle, Rumelili ise çıtak, Anadolulu ise hödük diye eğlenirler.*** (Musahipzade Celal 1936y s. 43). × ***Yapma ne bacaklar var! İnsan bacağından daha canlı, daha güzel. Ne tüy ne tüs, ne akar, ne kokar, ne tırnak uzar.*** (Oktay Rıfat 1961 s. 7). ***tüyü bile duyma-*** 'hiç haberi olmamak': × ***Aliden sonra birkaç köylü daha yiyecek getirdi Döneye. Bunu, Abdinin tüyü bile duymadı.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 50). ***tüyü bozuk*** 'çocuk anne ve babasına benzememek; albino; blond?' DS 4018: × ***Doktor, tüyü bozuk bir oğlandı. Kaytan bıyık bırakmış, kocaman bir gözlük takmıştı; yüzümüze bile bakmadı, ak gömlekli bir hademeye: 'Al şunun kanını!' dedi, bizi de: 'İki gün sonra gelin!' diye savdı.*** (S. Ali 1943 s. 115). × ***Baba Hüsmen Yugoslavya muhacirlerindedndi, kırçıl sarı saçlarını, kirli saman sarısı sakalını ve çilli yüzünü memleketinden getirmişti,***

onun için köylü arasında kendine tüyü bozuk denirdi. (Yeni Hikayeler 1951 s. 79). × ***Çarşıkapı'da bir şarapçı bulmuş, dalmış içeri. Bakmış, bu Tüyübozuk da orada. Kanları kaynamış birbirine. Yarım kilo şarap içtikten sonra, benim de kanım kaynadı. Birbirimizin şerefine ve dünyadaki bütün deyyusların aleyhine içtik. -Nasıldı o Tüyübozuk? Sarhoşluğun zamanı olmaz... Sonra?..*** (A. İlhan 1953 s. 48). × ***Benim toyluk sıram, onbeş-onaltı yaşlarında varım yoğum. O sıra bizim kasabaya Kars'tan muhacirler geldi. Hükümet muhacirlere toprak dağıtıyor, yardım ediyor. İşte o sıra kasabamızın içinde bir herif türedi, tüyü bozuk bir herif...*** (A. Nesin 1961z s.129). × ***Elbeyi böyle diyende, bir sarı bıyıklı var, sarı. Sıçan kuyruğu kimi bıyıkları, tüyü bozuk. Urus mu, katma mı, karışma mı belli değil.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 141). ***tüyü düz-*** 'yoksulluktan kurtulmak' DS 4018: × ***Ḳancılaruŋ ḳanı vaṣfa ḳābil olmaya. Kürkcilerle ḫalḳ arasında ıscaḳlıḳ vāḳı' ola, tülerin düzeler.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, s. 151). × ***Köylünün biri her gün ineğinden sağdığı sütü bir kayanın dibine götürür, bırakır, kendisi geri çekilir beklermiş. O zaman kayanın dibinden bir yılan ağzında bir altınla gelir, südü içer, altını da çanağın içine koyup gidermiş. Bir gün böyle, iki gün böyle derken köylü epice tüyü düzmüş, sandığa attığı altınlar da kümelenmiş.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 89). ***İşe girmiş, imtihanları kaçırmış bu yüzden; tüyü düzmüş baştan ayağa...*** (Rıfat Ilgaz 1944 s. 35). b. ***tüy tüs düz-. tüyü düzel-*** 'durumu düzelmek, zenginleşmek': × ***İşte Ayşe, işte Hüsniye, işte Zehra, işte Mahbube... Allah şahit, bunların hepsine evlât muamelesi etmiş; fakat, hepsi biraz tüyü düzelince, sözüm ona kız şekline girince, bu salgına tutulmuşlar, nihayet, gecenin birinde karanlıklara dalıp gitmişlerdi.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 60). b. ***tüy tüs düz-, tüyü düz-. tüyünü dik-*** 'fazlasını da yapmak': × ***-İster misin Memduh beye de göz koysun. Adamcağızın ağzından girip burnundan çıksın, baştan çıkarsın!.. Yapar mı yapar, üstelik tüyünü de diker.*** (S.M. Alus 1934 s. 396). ***tüyü tümrüğü ye-*** 'varını yoğunu tüketmek': × ***Dokuzuncu mecnun bir memuriyet divanesi olup, iki yıl kapularda hasır ovasında memuriyet arkasında gezerken tüyü tümrüğü yemiş (varını yoğunu tüketmiş) ve nihayet ümitsizliğe düşüp tecennün eylemiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 92). × ***Meğer ilm-i kimya (simya) meraklısı olup, her türlü madene para vere vere ve taklit kimyacılara kapıla kapıla tüyü tümrüyü yeyip (varını yoğunu tüketip)...*** (a.e. s. 102).

(Argo) **tüydürül-** 'gönderilmek, kaçırmak' <***tüy-*** 'kaçmak, def olmak' H. Aktunç 1990 s. 291, DS 4017. × ***Memleketi asıl idareleri altında bulunduran bu adamların karşısında bir hükümet memurunun ne kadar az kıymeti olabileceğini; bir kaymakamın, aşağı yukarı, kendisine itibar edilen, fakat işlerine engel olmaya başlayınca derhal tüydürülen bir kukla olduğunu bildiği için, vaziyetten tamamen ümidi kesmiş gibiydi.*** (S. Ali 1937k s. 72).

tüye 'deve' H. Eren 1963 s. 120, DS 4016. ××

tüyek b. ***tefek***.

(Argo) **tüylen-** ‘zenginleşmek; huylanmak’ H. Aktunç 1990 s. 291, DS 4007, 4017. × ***Hele istibdad devrinde, bu Avrupa tedavileri tavlanmış kalantorların ve yeni tüylenenlerin ipliklerini pazara çıkarmağa yarayan meheklerden olduğu için halk buna daha çok dedikodu, eğlence cephesinden bakıyordu.*** (M. Yesari 1938 s. 69).

tüylü ‘kadın; Mädchen, Frau’ × ***Dokuz ay karnında taşı, öğür, böğür, avuç avuç sabun köpüğü ye, sabahlara kadar karakuş gibi çığır… Beşik başlarında yuvarlan… Askere giderken köpekler gibi ulu, sonra elin tüylüsüne veriver, bir fincan kahvesini, bir bardak çayını içeme.*** (M.G. Anadol 1984 s. 84).

tüylü deve ‘bir deve cinsi’ Selahattin Batu, Deve Cinsleri t.y. s. 21. ××

tüyne- ‘gecelemek; über nachten’ <ETk. ***tüne-*** a.m. [***tün*** ‘gece’ + isimden fiil yapan ***-a-/-e-*** genişlemesi, b. ***ada- I*** ⊡. G. Clauson 1972 s. 516, J.W. Redhouse 2006 s. 614b. × ***Çerşenbe günü āşam gızın evine gidēle, oturulan yere oturma dirlē. Gızla gadınna oynāla, tüynēle; souna dağlīla, evlerine gidēle.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 5). b. ***düne-.***

tüzsüz ‘adaletsiz’ <ETk. ***tüz*** ‘level, flat, even; equal’ G. Clauson 1972 s. 571 + ***-süz*** yokluk eki. × ***AZARYA: Ey, zannıma göre bu şimdi merhametten beni bütün bütün soyacak ama ben işimi yoluna korum a tüzsüz zalim! Elbet senin ettiklerinin bütün acısını çıkarırım.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 143). b. ***düz I***, ***II***.

U

-u- ‘ağızlarda *o* yerine; für *o*’ × ***Daha o vakte kadar karakolluk olup da ifade vermemiştim. Alayımızı kumserin karşısına diktiler. Karahnik bıyıklı, yakışıklı bir genç kumser.*** (M. Yesari 1937 s. 28). × ***Sürtük - (kaşlarını çatar) Pulisten kaçılır mı? Nasıl olsa enselenirsin.*** (M. Yesari 1937 s. 39). × ***‘Bir kerem ifadesini alamaz pulis‘, dedi. ‘Mebus evlâdı olduğuna teşrifatı masuniyesi vardır onun.’*** (H. Taner 1951t s. 3).

-u-/-ü- ‘zarf-fiil eki; adverbial‘ × ***Sulṭānumuŋ devletlü eşigine yüz süriyü varam didi.*** (F. Giese 1929 s. 155). × ***Bir gün bazarlayu şehre vardılar.*** (H. Duda 1930 s. 113). × ***Boġos aġa her oyun başlanmazdan evvel birer başġa damaleri angaje idub bana hiç bir defa gendusi ile birlikde oynayım deyu teklif itmedi***. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 99). × ***Gizledügüm yėmesün dėyü ṣıçan, / İlle çalardı ayasını revān.*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 1260).

-u- ‘*v*‘den sonraki ***ı*** yerine; für ***ı*** nach *v*‘ × ***Ben, geleni hemen ayaktan savup işime girmek istiyordum.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 249).

-u ‘izafet *i*‘si yerine; Rundung des İzafe-i‘. × ***Bu ḳoyu mor iplik çitārī yüzlü, ḳırmızı astārlı minder ve yaṣdıḳlar mürūru zamān ile ḳaryeniŋ erāżīsi ḳadar ‘ārıżalar peydā ėtmiş idi.*** (Ebūbekir Ḥāzım 1326y s. 141). × ***Yüzükler varsa da cevherli milletde, büzük yokdur; / Ezildikce ezildik ṣadmei kābüsu şikletden.*** (Şair Eşref 1958 s. 111). × ***Ve andan sonra meẕkür pādişāhuŋ yerine bāḳi ḳalan oġullarından Mevlāy Ḥasan taḫta geçüb umür-u memleket tedbīrinde olur.*** (Pīrī Re’īs 1988 s. 650). × ***Anuŋ dāyiresinüŋ miḳdārı altı yüz mil miḳdārdur. Dağları ve ab-u revānları üküşdür.*** (Pīrī Re’īs 1988 s. 768).

u ‘***p*** sesinden sonra yuvarlaklaşma; Rundung nach ***p***‘ × ***Sinleler yapuludur ṭaşıla / Yoġrulup ṭoprakları göz yaşıla.*** (Enverī 1928–29 [869/ 1464] s. 52). × ***Ol kal‘enüŋ öŋünde binā ile yapulmış bir limanı var.*** (Pīrī Re’īs 1988 s. 105).

-uban/-üben ‘zarf-fiil eki; Gerund’ × ***Geşdi bir yıl yine ricat kıldılar / Çıkuban Bagdada afet kıldılar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 13). × ***Bu deŋlü kim çalışdum bu kitāba, / Niçe yıllar düşüben ıẕṭırāba.*** (Pīrī Re’īs 1935 s. 853). × ***Yas idüben cümle ‘ursın urdılar / Yidi gün mecmü‘ı anda durdılar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 35).

-uban dur-/-üben dür- ‘süreklilik işlevi‘ × ***Anda bir kafir ok atuban turur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 37).

-ubanı/-übeni ‘zarf-fiil eki; Gerund’ × ***Alar sabāh Dirse Ḫan ḳalḳubanı...*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 4). × ***Ol kamusı turubeni vardılar / Mısr’a***

varıp Yusuf önünde turdular. (Şeyyād Ḥamza 1945 s. 119). × ***Sultan dedi çünkü eve varasız / Kardaşınız alıbeni gelesiz.*** (Şeyyād Ḥamza 1945 s. 95).

-ubanın/-übenin 'zarf-fiil eki; Gerund' × ***İki gözlerinden paşayı öper / Bagrına basubanın arkasın yapar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 24). × ***Buzları külüng-ile uvatdılar, / Yol ėdübenin gemiye gitdiler.*** (Enverī 1928 s. 47).

uc I/uç/uca 'uç, son; sınır; grenze' <ETk. ***uç*** 'extremity, end, tip' G. Clauson 1972 s. 17, B. Atalay 1986 IV, 681, DS 4020, TS 3887, Meninski 1680 I, 489, O. Blau 1868 s. 306, J.W. Redhouse 2006 s. 238a, b. × ***Bir uzun ip buldum, bir ucında sırtmac bağladum, bir ucında belüme bağladum, ḳuşa dāne dökdüm. Ḳuş dāne yėrken sırtmac ayağına gecdi. İpi cekdüm ki ḳuş ḳatuma gele, dutam.*** (Ferec v. 43b). × ***Gice ve gündüz bunlar huẕūr vermez oldılar. İskelesine daḫı gemi ḳomaz oldılar kim çıḳa bu iki ġāziye ̆hayli yarar ġāziler ḳoşdılar ve bu Gelibolu ucunda anları ḳodılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 45). × ***̆Haber geldi kim Engruz kāfirleri gelüp Tuna kenārına ḥiṣārlar yapdı. Müsülmān memleketinüŋ ucunda ve hem ʿaẓīm yaraḳlar gördiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 180). ***baş(ı) ucunda*** 'yanında': × ***Ateşin baş ucundan ayrılmıyarak bört bört börten kadın kadıncıklar...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 5.4.1944). ***bir ucdan bir uca*** 'boydan boya': × ***Biri birisine dolaşmış idi / Bir uçdan bir uca ulaşmış idi.*** (Köprülüzade 1934 s. 49). × ***Bir uçtan bir uca derinlemesine, genişlemesine Anadolumuzu gezdim.*** (R. Ilgaz t.y. [1983] s. 31). × ***Ey melek yirden göke hayf oldı sensüz Ẕātī'ye / Bir ucu feryādınuŋ gökde bir ucı yirdedür.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 443). ***uca çık-*** 'sona ermek; Ende haben': × ***Anları koymış rada / Sen çıkmışsın uca tanrı.*** (Köprülüzade 1934 s. 30). × ***Yusuf anda eğlenir olur koca / Yakın gelir ömrü kim çıḳa uca.*** (Şeyyād Ḥamza 1946 [13.yy] s. 141). ***uc beg(-ler)i*** 'sınır bey(ler)i' TS 3890: × ***Urnus Beg daḫı İbṣala ṭarafını feṯḥ idüp bu beglerüŋ her biri yerlü yerinde uc begleri oldılar.*** (Oruc b.ʿĀdil 1343/1925 s. 16). × ***Rum eli beglerbegisi Sinān beg ve uc begleri İsḥāḳ beg ve Tura ̆Hān beg akıncılar cemʿ idüp...*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/ 1925 s. 48). × ***Uc begi Şāh Melik Vidinden Eflāḳ iline geçdi.*** (Oruc b.ʿĀdil 1343/1925 s. 51). × ***İsḥāḳ beg ġāzi ve Ṭuṛḥān beg ġāzi ve Urnus beg oġlı ʿAli beg ve uc begleri ġāzi begler kāfir ḳanıyla elin yüzüp yuyanlar...*** (Oruc b.ʿĀdil 1343/1925 s. 51). × ***Sulṭān Murād ̆hān Edrenede ḳarār ėdüb uc begi Mezīd bege aḳın vėrdi. Engerusa Eflaḳ ėlinden geçüb Engerusı teftīş ėtmeyüb gendüye maġrūr olub aḳıncıya destūr vėrüb*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 52). ***uc begligi*** 'sınır beyliği': × ***Ġāzi Murād ol yıl gelüp Gelibolıda oturdı. Urnus bege uç begligi verdi.*** (Oruc b.ʿĀdil 1343/ 1925 s. 22). ***ucdan-tutma*** 'boydan boya': × ***Doğrudan da inäk özünü hälak edirdi: täsvirä gälmäz bir häväs vä mähäbbätlä bütün dilini çıxararak yaşbuzovu yalayır, onu böyük säylä tämizläyirdi. Başını, boğazını, küräyini ucdantutma yaladıkça sanki buzov cana gälir, dirçälirdi.*** (M. İbrahimov 1960 s. 500). ***ucdan uca*** 'bir uçtan bir uca' TS 3896, J.W. Redhouse 2006 s. 238a: × ***Şāh ucdan uca beglere ve vezīrlere ḳamu ṣordı.*** (M. Belletête 1812 s. 243). × ***Ṭoludur gülzār u bāġ uçdan uca***

berk ü nevā. (Köprülüzade 1934 s. 58). ***ucu bucu/bucağı gelmiyen/ gelmez/ bulunmayan*** 'çok geniş': × ***Bu konak değil berhane. Hani aylık almağa maliyeye giderler. Ucu bucağı bulunmıyan avlular, loşloş odalar, rutubetli duvarlar...*** (S.M. Alus 1934 s. 149). × ***Allame yine ucu bucağı gelmez bahisler açıyor.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 278). ***ucu ... dokun-:*** × ***Bakır Efeye sormak ta müşkül, nazikti, Bakır Efe karısının uygunsuzluklarını gördüğünü söylerse, bunu ispat ediverirse, Tekeli Mehmet Efe ne yapardı?.. Ucu ailenin namusuna dokunuyordu.*** (M. Yesari 1933 s. 74). ***uc(u) ucuna*** 'son anda, son dakikada' J.W. Redhouse 2006 s. 238a: × ***Ya, yarım saat bu tahta iskelede şu güvercinliğin içinde beklerim. Yahut işte böyle uc ucuna yetişeyim diye koşar koşar terlerim; sonra da vapurda bir âlâ nezleye tutulurum.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 8). ***ucunda ölüm yok ya!*** 'her şeyin çaresi var anlamında teselli sözü': × ***Aldırma... Ölüm yok ya ucunda.*** (M. Yesari 1928 s. 43). × ***Sabbek, dedi, Anan da, ben de seni incitecek bir şey söylemedik. Senin de canın sıkılyor. Ne yapalım, ucunda ölüm yok ya; sen sağ ol yavrum, tatilde çalışır, imtihanını verirsin.*** (M. Yesari 1932 s. 12). × ***Amma da ince sızıymışın be karı, insan malı böyle günler için kazanır. Ne var hamdolsun ucunda ölüm yok ya...*** (H. Aytekin 1945 s. 23). ***ucundan gulagından eşit-*** Az. 'kulağına çalınmak': × ***Arazın o tayında Nābigilin nā işlār gördüklārindān ḫābārim yoḫdu, ancaġ ucundan-ġulağından eşitdim ki, Nābigil o tayda ḫanlarla, şah ġoşunları ilā çoḫ vuruşublar, ġan aḫıdıblar.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 326). ***ucunda ... var: Sokağın öteki ucunda çivit boyalı bir tek ev var. Sen gece gideceğine göre, boyası gözükmez. Uzun minare gibi bir bacası var. Oradan doğrultursun. Belli olur.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 349). × ***Ayağında iri tokalı rugan iskarpinler, iki örgü arkaya bırakılan saçlarının ucunda geniş, kırmızı kurdelalar vardı.*** (S. Ali 1987k s. 22). × ***Evin bir ucunda bir fırın, öbür ucunda bir külhan vardı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 I, 61). ***ucundan tut-*** 'başlamak, girişmek; yakalamak': × ***Cesedi bir battaniye içine koyduk. Dört ucundan tuttuk. Iklaya sıklaya merdivenlerden indirmeğe başladık.*** (H.R. Gürpınar 1942k s. 220). × ***Kış günü çoluk çocuk başına üşüşüp akşama kadar oradan ayrılmazlar. Hele bir kocakarı da korkulu masalların ucundan tutuverirse, çocuklar korkularından başlarını kürsünün altına sokarlar.*** (M. Makal 1950 s. 59). ***ucun kıyı*** 'dolaylı olarak; indirekt, aus Andeutungen': × ***Şükrü, Bayram'ın Aşağı Mahalleli Fatma'yla olan dalgasını ucun-kıyı biliyordu.*** (F. Baykurt 1961ı s. 68). ***ucunu kulpunu bul-:*** × ***Bu küçük toplantı için gereken en önemli şeyleri şimdi sana hep sayıp döksem şaşırırsın. Biz niçin kız tarafının yaptıklarından aşağı kalalım? -Aşağı kalmayalım, peki, anneciğim; bu için ucunu kulpunu bana bul bakayım...*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 425). ***ucunu ortasını bul-*** 'anlamaya çalışmak; çözüm bulmak': × ***Bir yalan uydurmalı şimdi, bir bahane bulmalı. Düşün bakalım, ucunu ortasını bulabilirsen, bol bol düşün.*** (M. Yesari 1928 s. 54). ***ucun ucun*** 'ucundan başlayarak, ucundan kıyısından' DS 4020 : × ***-Eh birkaç yüz lira alır, bütün kış ucun ucun onu yeriz.*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 175). × ***Bozukluk olsaydı, o günlük ekmek parası birkaç markı bir kenara ayırıp geri kalanını bölük bölük, ucun ucun adamın eline tutuştu-***

racaktı. (K. Şipal 1962 s. 90). × ***Üzüm çubukları ucun ucun yeşermeye başlamıştı.*** (N. Üstün 1968 s. 21). × ***Yattığım yerden gökyüzünü görüyordum. Yıldızlar tek tek sönüyor, ayın rengi soluyordu. Ucun ucun beyazlanıyordu karanlık.*** (A. Ümit t.y.ç [1990?] s. 33). × ***Kendisine ucun ucun yolladığım kitapları, kitapçıkları bir sandığa doldurup getirdiğini, ama trenden inerken bir coşkuya kapılarak sandığı trende unuttuğunu söyledi.*** (M. Seyda 1970 s. 328). × ***İstanbul'da aradığı özlemi büyük kentin sokaklarında, bulvarlarında ucun ucun yakalamaya başlamıştı işte.*** (M. Güler 1990 s. 88). × ***Camdan dışarı bakıyorum. Dışarda akan gece, yıldızlar içimde düğümlenen bir katılığı ucun ucun çözer gibi oluyor.*** (M. Güler 1990 s. 186). × ***Ellerinden güç alıp doğrulmaya çalışıyor. Neredeee! Gövde ağır, dermansız. Öfkeli öfkeli soluyor: "Pusta mundar eti nasıl tuttum bilmem ki! Ne oturmaya, çıkıyorum, ne kalkmaya... Arada bir ucun ucun kapı önlerine çıkıyorum, o da ıh vay! Kızan gibi emekleyerek.*** (M. Başaran 1992 s. 74–75). ***ucunu tut-*** 'bir işin sorumluluğunu almak' b. ***ucundan tut-***. ***uç edin-/uc edin-*** 'kendine sınır olarak belirlemek': × ***Tekür taġuŋ kenārına vardı, bulduġı ḥişārları kimin madarayıla tapdurdı ve kimin yaġmayılan aldı. Od Göŋek ḥişārını uc edindi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 46). ***uç ver-*** 'görünmeye başlamak': × ***Lâstikleri nalçalı kamyon, kâh şoseden, kâh kara yolundan ilerledikçe tarlalar geriye doğru bir nehir gibi akıyor, ressam paletini andıran rengârenk yamaçlarda Neogen arazisi, biraz ötede yer yer uç veren madenler görülüyordu.*** (H. Koşay 1947 s. 79). × ***Her köşe başından, her çalılığın, her kayalığın ardından, ansızın süngüler uç veriyor, inat ve öfkeyle hepsi batıyı, taarruzun son ve kesin hedefini gösteriyordu: İzmir'i.*** (A. İlhan 1973 s. 99). × ***İpin ucunu salıvermiş, ne giyim kuşam, ne doğru dürüst boyanmak! Kıllarını bile almaktan vaz mı geçmiş, yoksa üşeniyor mu; bacaklarında, koltukaltlarında iğne iğne uç vermişler.*** (A. İlhan 1973 s. 250). × ***Böyle düşündüm, anımsıyorum. O ciddi ışıklar altında gerçekten ciddi ciddi düşündüm bunu. Yine de şuramda yeniden uç vermeye hazır kuşkuyu inançsızlığı yatıştıramadım.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 38). × ***Hızımız arttı. Sağdan soldan arabalar geçmeye başladı. Kadınlar, kızlar uç verdi. İlle bunlar bizim değil. Erkeklerin kollarında.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 63).

uc II 'sonuç; başarı; Resultat; Erfolg' <***uc I***. × ***Güce görme ẓulmüŋ belürür ucı / Ki düşmenleri ṣınayasun güci.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 16). × ***Belürince tedbīrle işe üç / Müdāra yig andan ki savaş u güç.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 234).

uca I b. ***uc I***.

uca II 'uyluk, baldır, but; sırt, arka; Schenkel' <ETk. ***uça*** 'an anatomical term used both for men and animals, the loins, haunches, rump' G. Clauson 1972 s. 21, B. Atalay 1986 IV, 682, DS 4019, TS 3879, J.W. Redhouse 2006 s. 239b. × ***Nā-gāh bir ḳara cānever arḳuru geldi. Aŋa niyze ḥamle ḳıldı, ṣancdı. Ol-daḫı iti dişile atı ucası altında çaldı.*** (Ferec v. 128b). × ***Bėli ince, ucası yüce, alnı açuḳ, ḳaşı çatuḳ, iki zülfi müşkīn, iki kemend-i 'anberīn, 'āşıḳ-ı miskīn, bāfte vu tāftedür.*** (Ferec

v 116a). × ***Geyik ucası vü göziydi nāgāh / Ki göründiyidi avlariken şāh.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1406). ***semiz ucalı*** 'mit fetten Hüften':× ***Saŋa bir uzun boylu, ince bėllü, semiz ucalu, gökcek yüzlü, şiyrin sözlü, ẕhandān leblü cāriye gerekdür.*** (Ferec v. 90b). × ***İnce bellü semiz ucalu.*** (H. Vambéry 1901 s. 213). × ***Gâh ucasın oynadup gâhî belin / Göŋlüm aldı ḳannış ile bir gelin.*** ('Amrī 1979 [17.yy.] s. 187).

uca III b. ***yüce***.

ucbatından 'nedeniyle, sebebiyle' × ***Lap ayıġ-sayıġ ol, oğlum! Män ġoŗhuram ki, onlar artıġ tamah ucbatından säni batıralar.*** (S. Rähimov 2005 II, 240).

ucından/ucundan '... yüzünden; hatırına; wegen, um... willen; because of'. Krş. Yeni Osm. ***uc*** 'Spitze, Ende' H. Vambéry 1901 s. 213, Meninski 1680 I, 489, DS 4020, TS 3882. × ***Ḳamu döst u düşmen u āzād u bende ol nāzenīn-i cihān ucından beni buġż ėtmişlerdi.*** (Ferec v. 107b). × ***Aramuzda vāḳi' olan vāḳı'alar, ḳażiyeler düşmenler ucındanidi. Çün döstumuzı, düşmenümüzi bildük, sizden 'öẕr-ẖāhlik ėderüz.*** (v. 14a). × ***Benden 'ibret ḍut. Benden piser-i melik-i Ḳunücaya, andan baŋa derd-i dil ucundan neler işidildi! Benüm sīnem süzından senüŋ dąhı nelerüŋ işidile!*** (a.e. s. 113a). × ***Vaḳt-i furṣatinde niçe murādāta dest-res müyesser iken, ġafletleri ucından ne anlara vāṣıl olurlar ne ẖuṣüli merāma vesīle bulurlar***. ('Ālī 1956 s. 218). × ***Rum pādişāhınuŋ murādı Varsaġı arıtmaḳdı. Zira ol leşker kim ṣındı Varsaḳıla Karamanlu ucından oldı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 229). × ***Ḳanā'at gencine elüŋ irişmedi senüŋ / Anuŋçün nefsüŋ ucından bırakduŋ mihnete canuŋ.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 57). × ***Andan sonra sücinin eyisin getir ki süci ucundan yaramaz görünür.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 93). × ***Şol yumşaḳlıḳ ucından saŋa bir ziyān gelür.*** (H. Duda 1930 s. 68).

ucubunug Az. 'çok uzun boylu efsanevi bir insandır, o kadar uzun boyludur ki denizden balığı çıkarıp güneşe tutarak pişirebilir' × ***Bu dünyada o cürā pählävanlığı tāk bir «sirklärdā» eläyärlär ki, camaat bąḫıb, bir az keyfi açılsın. O ki, ġaldı küçädā, bazarda dalaşmaġ istäsän, ġabağında polad ġollu pählävan olmasın, lap Musa peyğämbärlä dalaşan «Ucubunuġ» olsun, piştonu çıḫardıb elä bir patron ġąḫarsan ki, beyni burnundan gälär.*** (Hacıbäyli 2005 II, 493).

ucula- Az. 'sözü uzatmak' × ***Mahmud. Ay arvad, Allahı sevärsän, başını aşağı sal, çöräyini ye. Ne kab-kab deyib uculuyubsan.*** (A. Haġverdiyev 1971 s. 219).

ucuz/uçuz/uçsuz 'ucuz; billig' <ETk. ***ucuz*** 'not requiring effort; easy; cheap, worthless' G. Clauson 1972 s. 32, B. Atalay 1986 IV, 683, Meninski 1680 I, 491, W. Radloff 1893 I, 1330, 1729, C. Brockelmann 1917 s. 49, TS 3887. × ***Serpez dergāhında durub şatırlıḳlar ėder, ucuz ucuz baş baca ṣatar.*** (Ferec v. 241a). × ***Tözün yavaş edgü köngülüg tınlıgların küng kılıp ucuz yinik tutup emgedip irintürdüm erser...*** (F.W.K Müller 1908 s. 78). × ***Pek yanına yaḳlaşdırma. Parmaḳlarınıŋ ucu caketine, yeleğine doḳunmasın, ucuz bahālı dėmez, hemān çarpar.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 231). × ***Oturduğumuz yer iki oda bir***

mutfak banyosuz, karanlık, küçük, ucuz bir daireydi. (İ. Aral 1997 s. 117). ***ucuza kapat-*** 'ucuz almak': × ***İstanbul burada... Burada düşünüyorum annemin vaktiyle Armina'nın kocası Ohan Efendi'den ucuza kapattığı fotöyde.*** (L. Erbil 1985 s. 9). ***ucuz kurtul-*** 'fazla zarar görmeden kurtulmak': Meninski 1680 I, 491. × ***Bir gece böyle sayılı fırtınalı, saldırmalı bir vak'a atlatmıştım. Az kaldı boşu boşuna tantunu boyladım gittiydi. Allah acıdı da ucuz kurtuldum.*** (S.M. Alus 1944 s. 96). × ***Geldi ol dem ki diye salik-i ıklim-i adem / Nakd-i ömrüyle bu dünyadan ucuz kurtuldum.*** (A.S. Levend 1943 s. 463). × ***-İstanbul pahalı... -Aman veliyünnimetim! Meşhur meseldir, malumu irfanın: Ucuzdur illeti var, pahalıdır kıymeti var.*** (S.L. Erciyas 1937 s. 78). ***ucuzuna*** 'ucuz olarak': × ***Caddeikebirden geçerken içi rakı çeken, ayak üstünde ucuzuna bir iki tek parlatmak isteyen tiryakiler hep oraya dolardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 110). × ***Sandıklar, balyalar birikmede; haraç mezad satılmaları pek ucuzuna gideceğinden...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. Nisan 1941). ***ucuzuna kapat-*** 'ucuza almak' b. ***ucuza kapat-. ucuzun ucuzuna*** 'çok ucuz': × ***Sonradan beş resim birden satmıştı eski bir öğrencisine ucuzun ucuzuna. Ada'daki evin bonolarını ödeyebilmek için.*** (P. Celal 1981 s. 24).

(Argo) **ucuzla-** 'herkes tarafından kolayca duyulmak' ***<ucuz*** + ***-la*** isimden fiil yapım eki. ETk. ***ucuzla-*** 'to treat with disrespect' G. Clauson 1972 s. 32, B. Atalay 1986 IV, 683: 'hor ve alçak görmek; hakaret etmek', J.W. Redhouse 2006 s. 111b.239b. × ***Bu oğlanın gitmeye kalkması, Ferhunde'nin bu hali, Cazibe'nin karakoncoloz sözleri... İşin içinde bir "panim içi panka" var ama layıkıyla anlayamadım. Ne ise akşama sabaha ucuzlar. Mızrak çuvala girmez.*** (H. R. Gürpınar 1340c s. 192).

ucuzlık 'değersizlik; bolluk ve değersizlik' ***<ucuz*** + ***-lık*** nomen abstractum yapan ***lık*** eki için b. ***ağırlık*** ⊡, Meninski 1680 I, 491, J.W. Redhouse 2006 s. 239a. × ***Ol yıl vuḳūf cumʿa günindeyidi. ʿArafātda niʿmet bol-idi, ucuzlıġ-idi. Yemeniyler coḳ gelmişler idi. ʿAḳīḳ coġ-idi ˌhavātīm coġ-idi.*** (Ferec v. 208a). × ***Ehli şehrüŋ... haẕme ḳābil degül yėmekleri ucuzlıġına bināʾenˌhāra geçürmesi...*** ('Ālī 1975 [1599] s. 118). × ***Bu ucuzlıḳ baŋa benden olupdur / Diyimezven saŋa senden olupdur.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3861).

uç I b. ***uc I***.

uç II 'bahis; Wette', ***uça ko-*** 'bahse girmek; wetten' Meninski 1680 I, 490. ××

uç- 'uçmak, havalanmak' <ETk. ***uç-*** 'to fly' G. Clauson 1972 s. 19, B. Atalay 1986 IV, 681. × ***Melik-zād almayı ısırub ḳodı, çeyneyüb yutduġınlayın ḳuş uçar gibi elinden salḳum ucdı.*** (Ferec v. 195a). × ***Onu kırıp öte geçmek üzereydi. Kayık sanki rüzgârla değil yüreğimin arzusiyle uçuyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 33). × ***Yeni seyyarelere uçmak istemiyor insan. Ocak başında hatıraların tesbihini çekmek tek arzuladığı şey.*** (C. Meriç 1992 s. 133). ***uçan kuşa borçlu ol-*** 'çok borcu olmak': × ***Ben hiç kimsenin hususi hayatına karışmayı asla sevmem ve istemem ama şu Şahin Paşa, uçan kuşa borçlu olduğunu herkes bilirken nasıl oluyor da kumarda bu kadar para***

kaybediyor. (A.Ş. Hisar 1944 s. 156). ***uçan kuşa borcu var*** 'çok borçlu': × ***Allah yapısı diye haydi bunları geçelim amma züğürtlüğü neyleyim?.. Uçan kuşa borcu olduğu, dünyayı kafese koyduğu elalemin ağzında...*** (S.M. Alus 1933p s. 111). ***uçan kuştan imdat um-*** 'çok çaresiz durumda olmak': × ***Genç kızın çılgın ümidi evvela kardeşlerine, sonra annesine, nihayet uçan kuştan imdat umacak hale gelmiş olan Ali Rıza Beye sirayet etti.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 133). ***uç baba torik!*** 'alay sözü' S. Özel 1993 s. 101: × ***O zaman, ben kapı önünde ettiğim bekçilik utancına mı yanayım, kaçırdığım nöbetin acısına mı? -Haydi be çenen pırtı... Uç baba torik.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 556). b. ***baba torik***: ***uçtu uçtu*** 'bir oyun adı': × ***Halit'le Seyit ellerini kenetleyip Atiye'yi uçtu uçtu oynayan çocuklar gibi ellerinin üstüne oturttular.*** (L. Tekin 1984 s. 152). ***uçup git-*** 'hızla koşarak gitmek, aniden kaybolmak' Meninski 1680 I, 492: × ***"İstediğin gün, istediğin şerait dairesinde nikahımızı akdettirmeğe hazırım. Bunu geçenlerde de bildirmiştim. Şimdi, çarçeşimle cevabına intizardayım zevcei müstakbelem, hayatım!.." Kız, kağıdı alır almaz uçup gitti.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). × ***Dürü saldı kuşu. Kırçık bacağını aksatarak uçup gitti karabakkal.*** (F. Baykurt 1971t s. 375). 'ölmek' × ***Yavrucuğum o kışı çıkaramadı. Zatürreden bir haftanın içinde uçup gidiverdi.*** (S.M. Alus 1933p s. 31). (Argo) 'cinsel ilişkide bulunmak; düşlerde yaşamak; bir uyuşturucu maddenin etkisi altında kendinden geçmek' S. Özel 1993 s. 101, H. Aktunç 1990 s. 293.

uça b. ***yüce***.

uça- 'hedeflemek; worauf abzielen (auf)' ***<uç*** 'uç, son' + ***-a*** isimden fiil yapım eki. DS ***uc*** 'amaç' 4019. × ***Bilmezem ki maksud nedir kanda uçar.*** (H. Vambéry 1901 s. 213).

uçarı 'serseri, havai, çapkın; uçuşkan' ***<uç-*** + ETk. ***-garu*** b. ***aŋaru*** ⊡, J.W. Redhouse 2006 s. 240a. × ***Çifte nekkare havalarıyla sahilde el çırpan, göbek atan baş örtüleri uçarı, yeldirmeleri omuzundan sıyrılmış...*** (Aḥmed Rasim 1340/1922 s. 95). × ***Genç yaşımda, bir zevci nalâyık, açıkçası bir uçarı serseri yüzünden bedbahtlığım, felâketzedeliğim...*** (S.M. Alus 1933p s. 228). × ***Kandilzade dediğim uçarı anlattırdığım zamandan müşterimdir.*** (S.M. Alus 1934 s. 149). × ***Artık yapacağın, mukadderin olan yaşayışa avdettir. Bunun için de evvela başından melon şapkayı, sırtından kolalı gömleği çıkarmalı, siyah fanilanla tam bir uçarı olmalısın... Göreceksin ki hayatın zevki değişikliktedir...*** (Sabahattin Ali 1935 s. 192). × ***Asker olmadan evvel müthiş, uçarı, cımbız gibi bir zanpara idim.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 126). × ***Kuşkusuz, amacı beni baştan çıkarmaktı ama, uçarı bir kolejli kız 'mazeretiyle,' bunu ustaca gizlemişti: 'şu sırtındakiler de, pavyon kokuyor, onu bunaltıyormuş canım, soyunup bir kurtulsunmuş!'*** (A. İlhan 1991 s. 186). × ***Halime Hanım isminde yaşlıca bir kadın! O zamanlar bütün oradaki kahveleri dolduran birçok kabadayılar, uçarılar bu Halime Hanımdan tirtir titrerler ve o elinde kamçı ile kahveden içeriye girdiği zaman hürmetle ayağa kalkarlar, sonra da kendi aralarındaki hallemedikleri en pürüzlü en mes'eleyi bu hatuna hallettirirler. Onun kestiği rajona boyun-***

larını eğerlermiş. (O.C. Kaygılı 2003 s. 256). (Argo) 'kabadayı' S. Özel 1993 s. 101.

uçgar Az. 'bir yerin en uzak olan bölümü, kenarı; am Rand gelegen' × ***Mänim räfiġäm ona Firängistan cahangirliyindän tälim veräcäkdir! O, göräcäkdir ki, öz yerindä rahat, firavan yaşamaġ üçün ġıraġları ġarmalamaġ, ucġarları çängälämäk zäruridir!..*** (S. Rähimov 2005 I, 68).

uçgın- b. ***uçkun-***.

uçkun-/uçgın- 'esirgemek, vermemek için geri çekmek; korkmak, ürkmek' <***uç-*** + orta (medial) anlamlı, geçişsiz (intransitivum) fiiller yapan ***-gın-*** eki, b. ***çezgin-*** ⊡. DS 4021, TS 3890. × ***Ger uçḳunasın dizgini aŋsuzın / Döke ḳanuŋı öldüre geŋsüzin.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 51). × ***Ger uçġındıysa ṭūṭī ḳondı bülbül / Ferahşād anda ger ṣāḥib-'ameldür.*** (Şeyhoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 6644).

uçkun 'uçacak durumda; flügge' <***uç-*** + fiilden sıfat yapan ***-gun*** eki, b. ***akkın*** ⊡. DS 4021: ***uçgun***, ***uçkun*** 'gelgit akıllı, yaramaz, çapkın', ***uçkun tezgin*** 'kaçıp kurtulmuş, başıboş hayvan'. Krş. ***uçkun*** 'bir çeşit fırkateyn' R. Dankoff 2004 s. 268, J.W. Redhouse 2006 s. 240b. × ***Bundan başka her 10 günde bir suyu kesmekle durgun sularda sivrisineklerin bıraktıkları yumurtalar inficar ederek kurt ve ondan da uçkun hale gelmeğe vakit bulamadan akıp gidiyor ve mahvoluyorlar.*** (M. Gökgöl 1937 s. 60).

uçkur/ıçkır/içkur/uşgur/uşkur 'uçkur, bel bağı; cinsel duygu veya ilişki; Shlaffhoren, Band' <ETk. ***içkur*** <***iç*** 'inner' + ***kur*** 'belt', Meninski 1680 I, 491, ***ıçkır*** 'Hosenschnur' C. Brockelmann 1917 s. 47, W. Radloff 1893 I, 1384, 'Alī Seydī 1324 s. 44'e göre aslı ***iç-kur,*** A. Caferoğlu 1931 s. 38: ***içkur*** 'uçkur, don bağı', P.Y. Melioranskiy 1900 s. 67, M.Z. Pakalın 1946 III, 541, H. Eren 1999 s. 421, J.W. Redhouse 2006 s. 240b, ZTS 200, K. Emiroğlu 1989 s. 223. × ***İştonı tutturmaḳ için bir uçḳur lāzım.*** (L. Bonelli 1899 s. 366 no. 307). × ***-Çiftlikte kalıyorum diye. Günde günde bu b. yenmez diyor. Gece öyle bir sıkarladı ki... -Seni mi?- Beni. Ben de dedim ki, ayı dedim, sen kendi uçkuruna sahip ol dedim. Beni çiftlikte koyuyorlarsa kötülüğüne değil ya dedim. Ya niye dedi. Ortalığı süpürüyorum, aşa maşa el atıyorum, kapları mapları yıkıyorum, dedim.*** (O. Kemal 1954b s. 137). × ***Hemān Efendi dāhı ḳadıncığı altına alub ve uçḳurın çözüb fora-çeltiyān eyledi.*** (P. Boratav 1995 s. 162). ***uçkur evi*** 'donun uçkur geçirecek yeri' TS 3890: × ***Yamaların arasında ve donunun uçkur evinin kıvrışık yerlerinde kaynaşan göde göde bitlerden söz açıp ta yürekleri bulandırmak istemem.*** (M. Makal 1952 s. 60). ***uçkur havaları*** 'cinsel içerikli türküler': × ***Kadehler beyazlandıkça uçkur havalarına döndük.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 43). ***uçkurlar elde/eli uçkurda*** 'uçkurunu tutmuş durumda, mecazen sürekli cinsellik düşünme durumu': × ***Ah, hanımlar, bütün sinirlerim boşandı. Bir haykırış haykırdım. Odanın camları şıngırdadı. Yattığım yeri de bir ala ıslattım. Uçkurlarım elimde kapı dışarıya bir fırlayış fırladım. Merdivenlere doğru kaçarım ama ne kaçarım...*** (H.R. Gürpınar 1933i s. 91). × ***Bu çocuğunun halini hiç beğen-***

miyorum ben. Böyle giderse verem olacak verem Her gece eli uçkurunda. Üstelik cenabet cenabet de geziniyor aramızda ha. (F. Baysal 1992 s. 96). × ***"Bakın, demiş, altı milyon fersah kadar ötede şu nokta kadar ufacık top-toparlak yok mu? Evrenin ayak yolu işte orasıdır." Atalarımız uçkurlar elde, hadi bakalım, pır pır kalkıp inmişler oraya.*** (M. Seyda 1966 s. 170). ***uçkurları ele al-:*** × ***Artık hiç tınmayın beyler... Alt tarafı, basur gibi, biribiri ardınca gider. Dur diye bedava nefes tüketirsin. Uçkurları ele aldı; ister istemez taşınıp duracak.*** (S.M. Alus 1934 s. 320). ***uçkurlu şaka*** 'cinsel içerikli şaka; Zote': × ***Batmazdı Acar'ın lafları. Zaten köyde ondan başkası da böyle uçkurlu şakayı beceremezdi.*** (F. Erdinç 1958 s. 75). ***uçkuru gevşek*** 'cinsel istekleri konusunda zayıf olmak': × ***Aha dün gece Tuzcu Rüştü'nün damından çıkarkene gördüm. Bir çok uçkuru gevşekleri de inandırdı bunlara.*** (M. Seyda 1962 s. 82). ***uçkuruna sağlam*** 'cinsel isteklerine yenilmeyen' DS 4022: × ***Töbe de... Lafa bak!.. Başka şey yapılır mı? Eşkiya kısmı, uçkuruna sağlam olmazsa köy yerinde barınamaz.*** (K. Tahir 1955s s. 63). ***uçkuruna sıkı*** 'cinsel isteklerine yenilmeyen': × ***Kadın genç mi, koca mı? - Genç daha. Lakin haza Osmanlı. Avrat dediğin öyle olacak. Uçkuruna sıkı!*** (O. Kemal 1954b s. 106).

uçla- 'sonuçlandırmak' ***<uç I*** + isimden fiil yapan ***-la*** genişlemesi. Krş. Orta Tü. ***uçlan-*** 'uç peyda etmek' B. Atalay 1986 IV, 682. ***birlikteliği uçla-*** 'bitirmek': × ***Sonra, kente götüreceğim. O, uçakla geri dönecek. Ama ne olacağız, nasıl uçlayacağız bakalım bu birlikteliği? Yoksa, ben insanları sevmiyor muyum?*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 106). ***işleri uçla-*** 'bitirmek, sonuçlandırmak': × ***Benim yüzümden gecikmiş bir deniz kıyısı. Gitmesi geciktikçe, sırtı, göğsü açık giysiler dikinmesi çoğalıyor... Babam işlerini bir tülü uçlayamıyor diye kızıyor.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 291). (Argo) 'vermek' H. Aktunç 1990 s. 293.

(Argo) **uçlan-** 'ödemek, vermek' ***<uç I*** + isimden fiil yapan ***-lan*** genişlemesi. × ***On altı kişi... Otuzar paradan hesapla... Paraları uçlandık... Masrafı cenaze sahibi verirmiş.*** (H. R. Gürpınar 1339 s. 64). × ***Bu voliden sonra bana uçlana uçlana on tane papel verdiler.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 233). × ***KARAGÖZ — :O paralardan biraz da bize uçlan! HACIVAT -Ne münasebet. KARAGÖZ -Minas, Karabet anlamam. Raconca bir mirasyediye iki dalkavuk olur. Sökül bakalım paraları. Alcağın murabbı yalnız yiyemezsin.*** (M. Rona 1947 s. 24).- × ***Vay Ahmet! dedim. Paketimi kendisine verdim. - Tıngırın varsa uçlan, dedi. Bir yirmi beşlik uzattım...*** (S.F. Abasıyanık 1950m s. 100). × ***Bir cığara uçlan!.. Kaç gündür abazanız!*** (Kemal Tahir 1961 s. 104) × ***Külhanbeyi- Patburunlar uçlandılar, enselenmemek için cızlamı kırdım. Kavuklu –Oğlum, bu lakırdılardan birini anladımsa arap olayım"*** (H. Aktunç 1998 s. 237).

uçık- 'korku ve heyecandan benzi sararmak' Meninski 1680 I, 492, TS 3898: ***uçuk-***. Krş. DS 4022 ***uçun-*** a.m. × ***Ne yire uġrar ise yaḳdı yıḳdı / Şara irişmege ucı uçıḳdı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 4668). × ***Beg atlandı şol oḳ dem ḳarşu çıkdı / Çü sulṭān oğlına irdi uçıḳdı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 6224). × ***Ḳapuyı aşdılar ol gice çıḳ-***

dı / Çerinüŋ ḳatına vardı uçıḳdı. (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 7142).

uçmak/ucmah/uçmag 'cennet; Paradies' <Soğd. ***wštmg*** a.m. G. Clauson 1972 s. 257, B. Atalay 1986 IV, 682, Meninski 1680 I, 492, O. Blau 1868 s. 306, C. Brockelmann 1917 s. 50, TS 3891, R. Dankoff 2004 s. 268, J.W. Redhouse 2006 s. 240b, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 121. × ***'Amel kim sen idersin ey ḳarındaş / Ya ṭamu ola ya uçmaġiçündür.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 35). × ***Dağallıġıla uçmaġa kimseye / Nite gire yil yüz açar çün ese.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 49). × ***Esiri olan dilemez ḳaçmaġı / Oduna düşen istemez uçmağı.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 33 no. 392). × ***Uçmaḳ aşından dilerven bir çanaḳ / Nür ḥamīrinden iki üç bazlamaç.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 12). × ***Şeyḫ açar ise gözüŋ, uçmaḳ ola uruzuŋ; / Tamuda göyner özüŋ ger ḳoya-sen Teŋriyi.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 32).× ***Benüm her ne kim var senüŋdür ḳamu / Baŋa sensüz uçmaḳ nite kim tamu.*** (C. Dilçin 1991 s. 223 no 442). × ***Bezenmiş yeşil ḳızıl u aġile / Ber-ā-berlik iderdi uçmaġile.*** (C. Dilçin 1991 s. 223 no 487). × ***Beŋzedirler adını uçmaġa güzellikle. / Gendözi olalı ḥuriye berāber feraḥ.*** (Naẓmī 1928 s. 14). × ***Be Naẓmī şehrümüz şol ḥuriye beŋzer güzellerle / Güzellik birle ḥüriler dolu uçmaġa dönmüşdür.*** (Naẓmī 1928 s. 15). ***sekiz uçmak*** 'sekiz cennet': A. Caferoğlu 1931 s. 111, P.Y. Melioranskiy 1900 s. 44, M.Th. Houtsma 1894 s. 8, W. Radloff 1893 I, 1732. × ***Sekiz uçmaḳ baŋa sensüz cehennem / Yidi tamu senüŋle reyāḥindür.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 5).

Az. **uçuk I/ uçug** 'yıkık, çöküк' DS 4022. × ***"Gerçi hocanın iyisi başka ama, bizim gibi mankafalardan da var: Aşağı obalılar para esirgemiyorlar.*** Üçer kile veriyorlar çocuk başına. Üç hocaya ***bölüştürdüler çocuklarını. Icık fazla versek bizim Yukarı Obanın çocuğunu okutacaktı Sarı Hafız. Ondan vazgeçtim, bir hoca daha tutamadık da ona yanarım. Doldurduk Yukarı Obanın uşağını Derviş'in uçuğuna, ne suyunu alır, ne tuzunu".*** (M. Makal 1957k s. 3). × ***Etmāyā dā haġları var, çünki Āmiraslan ağanın tārsliyindān hār iki tāräfdān çoḥ ġan tökülmüşdür, o indi bu uçuġ ġalaya pānah gātirmişdir.*** (S.S. Ahundov 2005 s. 92). (Argo) 'olağandan ötede, hayal ürünü' H. Aktunç 1990 s. 293. (Argo) 'dengesiz davranışlarda bulunan' S. Özel 1993 s. 101.

uçuk II 'dudakta çıkan yara' Meninski 1680 I, 492, J.W. Redhouse 2006 s. 240b. × ***Görüp canım uçuḳlu oldı Naẓmī / Çıḳarmış dudaġından yārim uçuḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 31). ***uçuk tut-*** 'ağzı uçuklamak; das Maul aussprechen von Fieber' Meninski 1680 I, 492. × ***Sarāyuŋ gördi kim ḳapusı açuḳ / Ḳatın (?) döndi gözi vü dutdı uçuḳ.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2471).

uçuklu 'saralı, epilepsi nöbeti geçiren' <ETk. ***uçuk*** 'epilepsy' G. Clauson 1972 s. 22, TS 3897. × ***Bir āhı çekdi göynüklü cigerden / Uçuḳlu gibi gitdi 'aḳl erden.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2979). × ***Uçuḳlu gibi bir demden ayıldı / Biraz durdı iŋen yine bayıldı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3309). × ***Görüp canım uçuḳlu oldı Naẓmī / Çıḳarmış dudaġından yārim uçuḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 31).

uçuksa- 'zayıflamak, hafiflemek' ***<uçuk*** 'solmuş, zayıflamış' + isimden geçişsiz desideratıvum fiilleri veya diminutivum mânası veren fiiller yapan ek, b. ***aygırsa-*** ⊡. × ***Cümleleri zaten hep eski, renkleri solmuş, eski tesirleri uçuksamış bir takım kelimelere ve şekillere bürünüyordu. Sözüne çok kere: "bir gün olur…", "gönül isterdi ki…", "Hüda bilir…", … diye başlardı.*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 127).

uçun- 'şaşırmak, korkmak, korkudan rengi uçmak; überrascht sein; Az. 'kıpırdamak; sich zuhaukeln' ***<uç-*** + ***-ın-*** dönüşkenlik eki, TS 3899, DS 4022, krş. ***uçık-***. × ***Ḳarı ben ṣulṭānum didügüŋ işidicek beŋzinde ḳan ḳalmadı, uçundı, gelüp şāhuŋ ayağına düşdi.*** (M. Belletête 1812 s. 248). × ***Dâne-i ḥâl ü dâm-ı zülfüŋden / Murġ-ı dil kendüden uçunmışdur.*** ('Amrī 1979 [17.yy.] s. 67).

uçuntu 'sağdan soldan dökülen parçalar' ***<uç-*** + fiilden nomen concretum yapan ***-ıntı*** eki, b. ***akıntı*** ⊡. × ***İlk çocuğu, Ahmedi onbeş yaşına basınca, babasının yanına takılarak yol boyuna, öküz parası kazanmağa gitti. Fakat çok geçmeden mektubun peşinden kara haberi köye yayıldı. Bir tonelde çalışırken uçuntunun altında kalarak ölmüştü.*** (H. Aytekin 1945 s. 26).

uçur- I 'uçurmak; kaçırmak' ***<uç-*** fiilinin ettirgen biçimi <ETk. ***uçur-*** 'to make, or late (a bird etc.) fly' G. Clauson 1972 s. 29, B. Atalay 1986 IV, 682, DS 4023, TS 3900, M.Z. Pakalın 1946 III, 541. × ***İşleri ṭuyür-ı ziyānkārı ṣalub cān uçurmaḳ ve kilābı ṣayd-iḳtidārları ḥavāle ḳılub ervāḥı ecsādından āvāre ḳılmaḳdur.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 82). × ***Temâşâ eyle 'ışḳuŋ şâhbâzın / Göŋül mürgını çün aŋa uçurduŋ.*** (A.N. Tarlan 1949 IV, no 218). × ***Şimdiki çocuklar uzaktan kumandalı helikopter uçuruyor, bir dokunuşla bataryalı trenleri tünellerden aşırıyor.*** (N. Güngör 1992 s. 76). (Argo) 'sarhoş etmek' H. Aktunç 1990 s. 293.

uçur- II 'cevap vermek; uydurmak, söz çıkarmak; antwort' Meninski 1680 I, 492, DS 4023. × ***Duxtere bir gaç söz ucurdı***. (H. Vambéry 1901 s. 213). Krş. Çağ. ***uçur*** 'cevap'. (Argo) 'çalmak, yürütmek' × ***Bizim eski arkadaş beni kucaklarken cüzdanımı da uçurmuştu.*** (T. Evren 1943 s. 74).

uçurma 'kuru, boş laf, uydurma söz' ***<uçur-*** + fiilden sıfat yapan ***-ma/-me*** eki, b. ***aşılama***. ⊡. × ***Avcılaruŋ yanından toŋuz çıḳsa ḫalḳı koyup toŋuza döneler. Ṭoġancılarda uçurma çoḳ ola.*** (Ẕātī, TDED 1970 XXII, 152).

uçurum b.m. ***<uçur- I***. DS 4023: 'su değirmenlerinde çarka çarpan suyun içinde indiği eğimli kanal', J.W. Redhouse 2006 s. 240a. × ***Üç gün sonra bir uçurum kıyısında onun gelinlik pusatlarını bulmuşlar.*** (Feridun Osman 1936 s. 102). × ***Yukarışehir Kalesinin burçları, uçurumların üstündeki eski konakların kaba silueti görünürdü.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 8). ***uçuruma sürükle-*** 'mahvolmasına sebep olmak': × ***Siz erkeksiniz ve size göre hava hoş; gelgelelim ben bir kadınım, üstelik de dul bir tazeyim. Dula arka eteği bile düşmandır derler. Beni dile getirmek, uçuruma sürüklemek ister misin?*** (S.M. Alus 1944 s. 59).

ud/ut 'utanç, utanma' <ETk. ***uvut*** 'modesty, shyness' G. Clauson 1972 s. 6, B. Atalay 1986 IV, 704: ***uwut*** a.m., DS 4023, TS 3901, 4001, J.W. Re-

dhouse 2006 s. 1327a. × ***Çü iblisden gelmeyiser sücüd / Yavuz kişiden gelmez eylük ud.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 32). × ***Bes ol yig özümüzden utanavuz / Bu udla taŋrıdan yana dönevüz.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1643). × ***Bu işden Ḥaḳ seni ıraḳ dutsun / Bu utdan yüzüŋi hem aḳ dutsun.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2796). × ***Bir kişideki olmaya ey Naẓmī ud / Yindek işi hep yaramaz laġ olur.*** (Naẓmī 1928 s. 19). × ***Utanup hey kim ki ṣaḳlar udunı / Kimseye göstermez açup budunı.*** (Naẓmī 1928 s. 80). ***udlu*** 'utangaç, mütevazı; schamhaft, sittsam' DS 4024, TS 3901: × ***Geyik buzagusı gibi ağzı südlü / Gezerdi sebzede hep yüzi udlu.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3974). × ***Ben bilirim ki senin bigi udlu kişi benim katımda yalan söylemez.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 60). ***udlu düş(ür)-*** 'utandırmak' TS 3901: × ***Oġlanuŋ 'aḳlī kifāyeti büzürg–zāde idügine delīli vāżiḥ–idi. Anı bildük–idi ammā bular anuŋ vālideyni idüklerini bilmezlik bizi udlu düşürdi.*** (Ferec v. 141a). × ***Erenlerile ṣoḥbet ėdecek ḥāli yoḳdur, aradan udlu düşem dėyü ḳorḳar. Mesāyili behāne ėdüb durur.*** (Ferec v. 139a). × ***Yalancılıġümüz duyulmadın tīz durub melike hediyyesini degürmek, udlu düşmemek gerekdür.*** (Ferec v. 59b). ***udlu et-*** 'utandırmak; beschāmen' TS 3901: × ***Bugün bunlar bizi eyice udlu edecekler... Sırtımızda avuç avuç bit kaynıyor. Ardımızdan destan yakarlar be!*** (F. Baykurt 1971c s. 274). ***ud yeri*** 'vulva; cunnus, Ding, die Weibliche Natur' DS 4024, Meninski 1680 I, 406.

ufacık/uvacuk 'çok küçük, ufak; sehr klein, rein, gering' ***<ufak*** + ***-cık*** küçültme eki, b. ***acıcık*** ⊡. Meninski 1680 I, 477, DS 4024: ***ufacık*** 'at, eşek, katır vb.', J.W. Redhouse 2006 s. 233a. × ***Ben uvacuḳ ḳuşları şeker ve bādām u ḳaranful u cevz Hindü, nān–ı neyde doldururam, andan ol ḳuşları bādām yaġında ḳavururam.*** (Ferec v. 67a). × ***O, anlı şanlı müteahhit, ben ufacık bir memur.*** (M. Seyda 1974 s. 217). × ***Lodos ṭarafında uvacuḳ adacuḳlar çoḳdur.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 285).

ufak/uvak/uwak 'küçük, ufak' <ETk. ***uvak*** a.m. ***<uva-*** 'ufalamak' G. Clauson 1972 s. 16, Meninski 1680 I, 480, O. Blau 1868 s. 306, DS 4024, J.W. Redhouse 2006 s. 258b. × ***Ufak yapılı, çelimsiz ve algın olmasına rağmen oturaklı, kendine güvenir bir hali vardı.*** (T. Evren 1943 s. 92). × ***Dökilürse altundan anda uvaḳ / Becid isteyeler dutuben çıraḳ.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 55). × ***Tok aca uvak toğrar.*** (V. İzbudak 1936a no 181). × ***Aleko iki acılı adana ile bir ufak rakı göndersin dedi.*** (A. Yurdakul 1989 s. 124). ***ufak akça*** 'bozuk para; klein Gelt' Meninski 1680 I, 335, 480: × ***Ol yolda birḳaç uvaḳ adacuḳlar var.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 126). × ***Meẓkür limana uvaḳ gemicükler girür.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 256). ***ufak boylu*** 'az, biraz': × ***Hatta hanımından ufak boylu sopa yemeyeceğini hesaplayabilse, bu yirmi sekiz yıllık memur efendi bile işi bir akşamlık, hayatında son defa olmak*** üzere azıtabilirdi. (S.F. Abasıyanık 1948 s. 84). ***ufak saman*** 'kıyılmış saman; gehackts Stroh, gehäcke' Meninski 1680 I, 480. ***ufaktan*** 'biraz, azıcık': × ***Topçulardaki harman yerinde bir çingene kızını sevdiğine dair ufak tefek dedikodular olmuş; o da bunu benden bilmiş; şimdi bu meseleyi kendince bir haysiyet meselesi biçimine sokarak benimle ufaktan cenkleşmek istiyordu.*** (O. Cemal Kaygılı 1939 s. 70). × ***Bahar geldiği için Etem'le birlikte ara sıra buluşup akşamları***

şöyle, ufaktan kır alemleri yapıyoruz. (O. Cemal Kaygılı 1939 s. 255). ***ufaktan ufağa*** 'azar azar, yavaş yavaş': × ***Birkaç ay geçince dayanamadı; utanıp sıkılmayı kaldırarak ufaktan ufağa bazı şikayetlere başladı.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 147). ***ufaktan ufaktan*** 'yavaş yavaş, az az': × ***Artık mahalle kahvesinde çoluk çocukla ufaktan ufaktan oyun oynuyorduk.*** (Etem S. Ertem 1935 s. 13). × ***Fakat böyle süslü kadınların ne olduğunu kestiremiyordu. Onların hepsinin ayni yolun yolcusu olduğu kanaatinde idi. Kadına ufaktan ufaktan laf attı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 43). ***ufak ufak gül-*** × ***Hizmetçi pencereden Eyuba ufak ufak gülerken, diğer taraftan da hanım Eyubu seyredip gülermiş.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 146). ***ufak yağmur*** 'küçük yağmur' Meninski 1680 I, 480.

(Argo) **ufakçılık** 'sübyancılık' ***<ufak*** + ***-çı*** + ***-lık***. × ***Bu kız taa iki mi, üç ay önce mi ne annesiyle birlikte geldiği zaman adamın nasıl diller döktüğünü, kadını dükkana bağlamak için nasıl didindiğini unutmamışlardı. ... Huyu buydu. Ufakçılık.*** (O. Kemal 1965f s. 113).

ufaklık 'küçük çocuk' ***<ufak*** + ***-lık***. DS 4024, F. Steinherr 1932 s. 196, S. Özel 1993 s. 101. × ***"Hadi yallah, odun getirmeden buraya ayak basarsan, seni de yakarım. Nasıl olsa idamlığız, sayende cennete gideriz." Suna zincirleri kaparken de kahkahayı bastı ufaklık.*** (S. Soysal 1979yı s. 88). 'bozuk para': × ***Geçenlerde, on kuruş yerine lirayı suladığından beri bu ufaklık paralara ifrit oluyor.*** (S. Şengil, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, sayı 11-12, s. 29). 'börtü böcek, bit' DS 4024, H. Aktunç 1990 s. 294: × ***"Ahmet Ağa, şunu dışarıda tıraş et yahu!" —"Ne olmuş ki?" —"Daha ne olsun ki? Ufaklık dolu. Dün akşam yemenisinden yukarı çıkarken gurbet kuşunu nah şu gözlerimle gördüm."*** (Reşat Enis 1944 s. 74). (Argo) 'erkeğin cinsel organı' S. Özel 1993 s. 101, H. Aktunç 1990 s. 294.

ufak tefek/uvak devek 'ufak tefek, küçük; küçük eşya; Kleinigkeiten, allerlei Dinge' ***<ufak***. H. Vambéry 1901 s. 212. × ***Azime- ben evimde dırıltı zırıltı istemem. Ufağını tefeğini toplasın. Üç aylığı var bende... vereyim, al götür.*** (Musahipzade Celal 1936g s. 40). × ***Yere serilmiş dört çuval üstünde çerçici ufak tefek ve çeşit çeşit neler dizmişti!*** (R.H. Karay 1939i s. 40). × ***Vedat karşısına dikilen böyle ufak tefek manialarla anketten yılmayan bir inatçıydı***. (H.R. Gürpınar 1939 s. 70). × ***Buğdaysı, ufak tefek, zayıf, albenisi hemen hemen hiç yok, gel gelelim kara gözlerinin içinde öyle bir mâna, halinde öyle bir sıcaklık var ki...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 21.1.1942). × ***Bunca işi çeviren ufak tefek, suratsız biri olacağını kim umar? Yüzünde dalavereci bir ferasetten ziyade, bönlük var.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 87).

ufala- 'ufalamak, küçük parçalara ayırmak' <ETk. ***uv-*** 'ufalamak' Clauson 1972 s. 4–5, kelimesinden ***ala-*** ile yapılan iterativum genişlemesi, b. ***avkala-*** ⊡, Orta Tü. ***uw-*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 703. × ***Mısır koçanlarını taş dibek içinde tokmakla döğüp ufaladıktan sonra furunda kavururlar.*** (Aḥmed Şerîf 1326 s. 29). × ***Hatice'nin eline bir oklava verdi. Onu odada gezdirdi. Belini bıkınını ufaladı. Bir taraftan salavat getiriyor, "aman öldüm!" diye haykıran genç kadını susturmağa, teselliye uğraşıyordu.*** (R. Enis 1944 s. 39). × ***Tütün yapraklarının***

kokusu, koyu sarı bir aleve benzeyen sıcakla birlikte Necip'in içine sızıp başını döndürüyordu. Öfke de bu başdönmesini artırıyordu. Her şey buğulu ve uzak görünüyordu. Hiç durmadan toprak keseklerini ufalayan eline baktı. (A. Altan 1985 s. 32). × ***Yazarlar, şairler, romancılar, çoğunuz yayıncıların, gazete patronlarının karşısında onun gibi sulta durup titrerdiniz kimi zaman. Korkusunu, yalancı şakalar, gülüşlerle kaynatıp ufalayarak saklayanlar vardı aranızda.*** (P. Celal 1991 s. 495). b. ***oğala-/ovala-/övele-***. (Argo) 'dolandırmak, kandırmak; birini iyice dövmek' DS 4024, S. Özel 1993 s. 101, H. Aktunç 1990 s. 294. × ***"Kuluz, köleyiz size" deyip kendilerini önlerine attıkları üfürükçülerin her işkencesine katlanmışlardı. Bu inanışla, muska parasını ödemeye bir tarla satmak, bir hocanın, kadının göğsünü tükrüpleyip yazması, bir üfürükçünün kadını mahrem yerinden ufalaması v.s. seve seve katlandıkları şeylerdi.*** (M. Makal 1954 s. 11). × ***Bir de duyduk, Muhalif Kadr'efendi, bağını bahçesini satıyor. Biz o zaman bunun neyin nesi olduğunu bilemedik. Oysam, satıp da parayı İğri Nuri'ye verecekmiş ki, İğri Nuri de Zübükzâde'yi ufalasın...*** (Aziz Nesin 1961z 44).

ufalan- 'küçük parçalara ayrılmak, ufalanmak' <***ufala-*** + ***-n-*** dönüşlülük eki. J.W. Redhouse 2006 s. 259a. × ***Eşeklerden biri ufalanmış kireçli toprakta yuvarlandıkça yerden bir toz bulutu kalkıyor. Bir kıpı esinti yok. Yükselen toz bulutu havada asılı duruyor.*** (A. Nesin 1960g s. 84). × ***Padişahın cübbesinin altına cirdi. Orda bunnari kızırih dutdi. Daha lale nedir, hoca nedir, ikisi de ufalanir durir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 384).× ***Su yüzeyine yıldırım hızıyla çarpan güneş tuzparça ufalanıp, dibe doğru yağ yeşili bir aydınlık halinde dağılıyor. Daha aşağıları, önce siyaha çalar nefti, sonra düpedüz karanlık.*** (A. İlhan 1981f s. 17). × ***Ona değin her anı, hem kendine olduğundan fazla yücelikler ediniyor, hem her yüceliş yaşanan zamanla ufalanıyor; büyük duygu patlamalarına kuşku ve sürükleniş eşlik ediyor. Bir müzik parçasının kreşendoları ardından boy gösteren ağır aksak bölümler gibi.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 216). (Argo) 'kandırılmak, dolandırılmak' × ***Ali'nin perişan halini, yamulan ağzını gördüm. Bereket versin, Allah böyle derde tutulanlar için "Parpıcılık" denen sanatı yaratmış ve bu sanatı bazı kocakarıların eline vermiş te fakir fıkara ağzını doğrultmak için gidip ufalanıyor.*** (M. Makal 1954 s. 22). × ***Allah çocuk vermekte gecikince, onlar da vakalarına küsüp "acaba ne ttik, ne günah işledik?" diye köşeye oturup düşünmediler. İşi gücü bırakıp çocuk aramaya çıktılar. Danışmadıkları akıllı, muska yazdırmadıkları hoca, gidip ufalanmadıkları ocak kalmadı.*** (M. Makal 1954 s. 11). × ***Bu tedbirler kendini göstermediği takdirde son çare ufalanmak, kurşun döktürmek kalıyor.*** (M. Makal 1954 s. 11).

ufalatmak/ofalatmak/öfeletmek 'muska yaptırmak' <***ufala-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki. × ***-Bizim çocuk eşeği koşturup gidiyormuş, İrahan yoldaymış, "nasıl koşturuyor" deyivermiş. Çocuk hemen eşekten aşağıya düşmüş. Çocuğun kolu kırıldığı gibi eşek de iki gün hasta yattı... Baba ciğerine işlemiş çocuğun. Sonunda mecbur kaldım ofalatmaya.*** (M. Makal 1954 s. 73). ***Birbirine dert yanan yanana:***

-"Anam anam!.. çocuğun bıngıldağına bıçak vurdurmaya giderken Kılığa rasgeldim. Akşam oldu yattı çocuk. Ona rasgeldiğimi de unutmuşum. Tam doksan gün sessiz sedasız yattı. Sonra Adive'ye kurşun akıttırdım. Kurşun tam dört şak oldu. Adive dedi ki: "Zamanında öfeletmemişsiniz, nazar kalbine işlemiş çocuğun, ölür" Bir gün geçmeden çocuk öldü. ×(M. Makal 1954 s. 74).

ufaltı 'kırıntı, küçük parça' <***ufal-*** + fiilden isim yapan ***-tı*** eki, b. ***ağartı*** ⊡. × ***Kadın, ekmek ufaltılarını bereket kaybolmasın diye toplayıp yedi.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 83).

ufarak 'ufak tefek' <***ufak*** ve eski comparativus eki olan ***-rak*** zayıflatan eki olarak, b. ***alçarak*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 258b. × ***Yanındaki ufarak delikanlıyı koluyla dürtükledi.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 91). × ***Tepenin birinden vız diye indim mi, o hızla karşıma gelen yokuşu, biraz da ufaraksa, zahmetsizce çıkabiliyorum.*** (C. Kudret 1973 s. 119).

ufarak kıvarak 'ufak tefek' <***ufarak*** + ***kıvarak,*** DS 4024. × Şuncacık bir adam, yıldırım olsa ***Bey, adamın cıgarasını ya yakar, ya yakmaz. Velâkin herifin hiddeti sesinde. Ufarak, kıvaraksa da, üstünde sadrazam haşmeti var...*** (Aziz Nesin 1961z 57).

ufarak teferek 'ufak tefek' <***ufak tefek*** + eski comparativus eki olan ***-rak*** zayıflatan eki olarak, b. ***alçarak*** ⊡. × ***Ayakları dolaşıyordu. Bir müddet, hiç tanımadığı ufarak teferek adamla birlikte yürüdüler.*** (R. Enis 1933 s. 137).

ufat- b. ***uvat-***.

uflah b. ***uflak***.

uflak/uflah/ufluk/oflak/ofulak 'mutfakta kullanılan büyük bıçak' <Yun. ***ΙΦλάΧι*** 'bıçak' R.M. Dawkins 1916 s. 604, DS 4024, ZTS 146, 199. ××

uflaz 'âlâ, en iyi, en güzel' <Ar. ***ḫlāṣ*** 'samimî fedakârlık'. **/h/→/f/** değişimi için krş. ***softa***. J. Thury 1885 s. 27, DS 4025, Eren 1999 s. 304. b. ***aflaz***, ***oflaz***. ××

ufluk b. ***uflak***.

ufra b. ***urva***.

ufulda- Az. 'söylenmek, şikayet etmek, sızlanmak' DS 4025. × ***-Oğlum, Nuräddin, mänäm, İmamverdi baba. Nuräddin zäif säslä ufuldadı vä sonra özünä gälib İmamverdi babanı tanıdı.*** (S.S. Ahundov 2005 s. 358). b. ***ofulda- pufulda-***.

ufuldan- 'sızlanmak, söylenmek' <***ufulda-*** + ***-n-*** dönüşlülük eki. × ***Bütün gece ufuldandı Mıstık Ağa, bütün gece düşündü. Kızdı, söylendi.*** (M. Başaran 1992 s. 108). × ***Kısa kısa adamlarla, dimdik yürüyordu, çocuklara bir şeyler söylüyordu arada. Ferat ufuldanarak baktı.*** (M. Başaran 1992 s. 241).

uganda çimi 'bir çim türü' × ***Parmaklarıyla incecik çimenleri okşuyor, kışın renkleri kızıla çalan uganda çimlerini, tül gibi... Bir sigara yakıyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 41).

uğar- tabiat üstü varlıkların etkisi altına girmek, cin çarpmak" ***<uğra-***. × ***"Küçükken kocakafalı, garip bişeymiş bu. Olmadık şeyler sorar, akla gelmedik işler yaparmış. Çok hocalara götürmüşler bu yüzden çok. Çıkmış bir gün evlerinin önündeki cevize bağırmış: Ben kocakuşum, bugün burdayım, yarın yokum!" Rahmetli Kocatete "Uğardı bu gayrı" diye korkmuş. Akşama kadar indirememişler ağaçtan.*** (M. Başaran 1955 s. 43). b. ***uğra-***.

uğın- b. ***uğun-***.

uğra b. ***urva***.

uğra- 'rast gelmek, denk gelmek, uğramak; üzerine yürümek, saldırmak; cin çarpmak' ***<uğur II*** + ***-a-*** isimden fiil yapım eki, ETk. ***uġra-*** G. Clauson 1972 s. 91, Meninski 1680 I, 522, TS 3803, DS 4027. × ***Ciypur biraz yėr kim yüridi, bir anlarcılayın ʿayyāra gėrü uġradı.*** (Ferec 855/1451 v. 240b). × ***İbrāhīm Edhem bir gün bir yazıda giderdi. Nā-gāh bir atluya uġradı. Ol atlu eydür: "Âvādānlıḳ ḳanġı yaŋadur?" dėr.*** (Ebü l-Leyş 1965 s. 110). × ***Pes pāẕişāh bunuŋ gibi vaḳtlarda yāḫüẕ ayaḳ ṭayınmaḳda gendüzin ṣaklaya, tizcek ʿuḳübet ḳılmaya tā ol ziyān ʿāḳibet gendüye uġramaya.*** (Ş. Şeyhoğlu 1973 s. 240). × ***Bir çoḳ alarġa topın atub, yaʿnī ʿaskeri dāʾireye uġratmadı*** (Taʿlīḳī–zāde 1983 [1596] s. 213). × ***Diken düşmene dökme altun döşe / Ki tīz ide künd uġrıyacaḳ dişe.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 20). × ***Aḫşām ḳaraŋusında Tolpaz ḳaḳıdı, kafirüŋ üzerine uġradı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 51). × ***Garip bir inkisara uğramış gibi, o kadar sağlam sandığımız mânevi kuvvetleri nasıl rüzgâr gibi uçtu. Kerametleri nasıl berhava oldu?*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 47). × ***"Ne o? Bir yere mi gideceksiniz barabar?" "Yooo, şöyle bir uğradım"*** (F. Baykurt 1967k s. 65). × ***"Acaba süngerleri kaplumbağalar mı yedi, yoksa süngerlere olet - öldürücü ve yayılıcı hastalık - mı uğradı?" diyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 85). × ***Osmanlılığın bir çeşit kaynaşma yaratan müspet yanlarının ne kadarı, Harbı ûmumi yıkımlarına, Türkçe dilini konuşan insanların uğradığı ve faili olduğu zulümlere dayanabilmişti.*** (E. Atasü 1996 s. 129). b. ***oğra-***.

uğrak 'sık uğranılan yer' ***<uğra-*** + ***-k*** fiilden isim yapım eki. ETk. ***ugrag*** a.m. G. Clauson 1972 s. 90, DS 4026. × ***Çapkın mutasarrıflarla hoş görülü kadınların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbeslemiş, halkı öyle açılıp zevke, sefaya dalmıştı ki artık uygun görülmeyen günah kalmamıştı.*** (R. Halit Karay 1940m s. 32). × ***Şimdi gölde, gölcükte periler, devler oynaşır; dağda bayırda çakallar, çaylaklar dolaşır; ne olur ne olmaz bir uğrağa uğrarsın.*** (E.C. Güney 1947 s. 6). × ***O zaman atalarımız bize köyün eskiden daha bi güzel ve uğrak yerde olduğunu, velâkin rüşvetçi kadılar ve imanı yok aşarcılar ve de zalim zaptiyeler belâsından oraya göçüldüğünü, söylerdi.*** (A. Nesin 1965 s. 127).

uğrama 'kötü bir ruh tarafından saldırıya uğramış; von einem bösen geist angegriffen' ***<uğra-***, DS 4027: ***uğrama ol-*** 'cine, şeytana çarpılmak' ××

uğramış 'kötü bir ruh tarafından saldırıya uğramış; von einem bösen geist angegriffen' ***<uğra-***. × ***Hoppa, züppe, delişmen, şımarık, eli işde,***

gözü oynaşda, sokak süpürgesi, salkım saçak, uğramış, erkek gibi … kızmış. (Aḥmed Rasim 1340/1922 s. 390).

uğraş ‘savaş; uğraş; Kampf’ **<*uğra-*** + ***-ş*** fiilden isim yapım eki. Meninski 1680 I, 502, 522, TS 3905, DS 4027, R. Dankoff 2004 s. 268. × ***Dördinci gün oġlı Sulṭān Maḥmudıla ve leşkerile ve şāḏılıġıla dönüp Edirneye geldi. Kosovanuŋ uġraşı Ṣa‘bān ayınuŋ yigirmi dördünci güni Cum‘ā güniydi.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/ 1925 s. 64). × ***Birin İbrāhime ve birin Ḳāsıma ve birin Anadolu beglerbegisi Ḳaracabege kim ol Varna uġraşında şehīd oldı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 95). × ***Ol zamānda Germiyan sancaġı begi Temürtaş oġlı Umur begüŋ oġlı ‘Oṣmān Çelebiyidi kim ol Varna uġraşında şehīd oldı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 114). ***katı ugraş*** ’sert savaş; ein heissen Kampf’: × ***Yidi yüz bin erile Hülāgü gelür / Ol gün ol gice ḳatı uġraş olur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 57). ***ugraş et-*** ‘savaşmak’ DS 4027: × ***Bu bāb Engruz kāfiri Kosovaya gelüp Sulṭān Murād Ḫān ġāziyile ne vechile uġraş etdi ve hem Engruzla gelen nice bānlardı anları beyān ider.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 123). × ***Erzincāndan gelüp Sivāzdan geçdi, Ḳaramana yörüdi, İsḥāk işitdi, ḳarşuladı. Alup, Ḳaraman vilāyetine getürüp ḳarındaşıla buluşturdı. Uġraş etdiler, sıdılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 160). × ***Uġrasa iki yaġı birbirine / Birbirile ederler uġraşı.*** (Naẓmī 1928 s. 72). × ***Anı paşa yaluŋuz vardı alur / Uġraş itdi ḫalḳ cümle ḳatl olur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 42). ***ugraş eyle-*** ‘savaşmak’: × ***Anda uġraş eyledi ḫayli çeri.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 50). × ***Ol otuz altı ḳadırġayıla yaraḳ / Eylemişdi uġraşlar ittifāḳ.*** × (Enverī 1928 [869/1464] s. 47). ***ugraş ol-*** ‘savaş yapılmak’: × ***Bir gün Gelibolu’nuŋ kāfirleri cem‘ oldı bunlaruŋ üzerine gelmege. Ḳarşuladılar, uġraş oldı, kāfiri ḳırdılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 45). ***ugraş yeri*** ‘savaş yeri’: × ***Gice bu tedbīri itdi ki meş‘āleler yandurdı, ne ḳadar müsülmān ölüsi varısa mecmū‘ını taşıdup suya dökdiler, uġraş yerinde müsülmān ölüsi ḳomadılar.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/ 1925 s. 27). × ***Kāfir uġraş yerine adam gönderdi, gördiler kimse yoḳ.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/ 1925 s. 27). b. ***oğraş***.

uğraş- ‘uğraşmak; karşı karşıya gelmek, savaşmak’ **<*uğra-*** + ***-ş-*** ortaklaşalık eki, ETk. ***ugraş-*** ‘to fight one another’ G. Clauson 1972 s. 92, Meninski 1680 I, 522, TS 3907. × ***‘Oṣmān Ġāzi ḏaḫı ġāzileri cem‘ etdi. İkizceye geldi, Tomalıç belini aşdıḳları yerde uġraşdılar, ġāyet ‘aẓīm ceng oldı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 11). × ***Bu bāb ‘Oṣmān Ġāziyi kim Yenişehre geldi, eṭrafuŋ kāfirleri kim geldiler, bununla uġraşdılar, cem‘isinüŋ vilāyetini żabṭ etdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 23). × ***Ḥalebüŋ yanında, Mecnün Ṭabak yazısında uġraşdılar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 69). × ***‘Oṣmān ġāzi Yenişehre geldi, ḳarār itdi, eṭrāfuŋ kāfirleri ġāzilerile uġraşdılar, fırṣat ‘Oṣmān ġāzinüŋ oldı.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/1925 s. 13). × ***Ḥaleb leşkerini cem‘ idüp uġur leşkerile gelüp Ḥaleb yanında Mecnün Ṭabaḳ yazısında uġraşdılar.*** (Oruc b.‘Ādil 1343/1925 s. 33). × ***Geldi beş ḳardaşıla derdi çeri / Uġraşıban ḳırdı sıdı kāfiri.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 17). × ***Gök demür ı‘da çıġış çıġış ider / İki leşker uġraşuban cenk ider.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 25). × ***Hala lenger başında deve kemiği yalamakla uğraşan bir Bedeviyi zorla yerinden kaldırdılar.*** (R.H. Karay 1940g s. 41). b. ***oğraş-***.

uğrat- 'kovmak, püskürtmek; karşı karşıya getirmek; vertreiben, humans werfen'<***uğra-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki, ETk. ***ugrat-*** 'to cause to meet' G. Clauson 1972 s. 92, Meninski 1680 I, 523, TS 3909, DS 4027. × ***Efendim de hiçbir şeyi merak etmez oldu. Anladığım kadarıyla Efendim daha da yerleşti döşeklere, yaslandı, yeri kipleşti. Kalktım ben de, kapıya uğrattım.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 180). × ***Tayfur derken, kendine edeceksin, beni de, Agavniyi de selâmün kavlene uğratacaksın…*** (S.M. Alus 1933p s. 48).

uğrı b. ***uğru***.

uğrın uğrın 'gizli gizli' <ETk. ***ogrın*** a.m. G. Clauson 1972 s. 90, Meninski 1680 I, 524, DS 4028, R. Dankoff 2004 s. 268. × ***Naḳd-i ʿaḳl-u ṣabruŋ ey Ẕātī uġurlanmış yine / Uġrın uġrın baḳıcı bir çeşm-i ʿayyāruŋ mı var.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 411). b. ***oğrın***, ***oğrun***.

uğru/uğrı 'hırsız' <ETk. ***ogrı*** a.m. G. Clauson 1972 s. 90, H. Eren 1999 s. 421, DS 4027, TS 3909, R. Dankoff 2004 s. 268. × ***İmeklüyerek zindāncı evine vardum. Zindāncı ʿavratı yaluŋuz otururmış. "Hāyı bed-fiʿl uġrı, nistersin üşbunda?" dėdi. Ben ˇhidmet ve tevāżuʿ eyledüm, eyitdüm: "Ė kedbānü! Hīc mürüvvetüŋ ola mı ki benüm bī-cāralıġuma raḥmet ėdesin?" dėdüm.*** (Ferec v. 111a). × ***ˇHāk-i rāhuŋ sildi gözden ṭut sirişk-i Ẕātīyi / Sürmeyi gözden siler ġāyetde cüst uġru imiş.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 93). × ***Gözlerüŋ gönlüŋ alur mir'āta baḳma zīnhār / Uġrıya sulṭānuŋ ey sulṭān-ı ʿālem borcı var.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 141). b. ***oğrı***, ***oğru***.

uğrun 'gizli; secret' <***oġru*** + ***-n*** Instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡, ETk. ***ogrın*** 'furtively' G. Clauson 1972 s. 91, DS 4028, TS 3922. Krş. ***uğrın uğrın***. ***uğru(n) kapı*** (Erzurum) 'arka kapı, evin gizli kapısı; kalenin düşmana baskın yapmak için kullanılan gizli kapısı; Hintertür; porte de derrière' Meninski 1680 I, 524, Balhassanoglu 1904 s. 130, TS 3923, M.Z. Pakalın 1946 III, 541. × ***Mütehevvirâne başların eteklerine sarup, bir gice ittifâk idüp, bir uğru kapudan -ki kâfir-i la'în ol tarafdan vehm itmez idi- altmış yigid pür-dil ü pür-yarak çıkup dîvâr sıra kâfire yakın geldiler.*** (Tursun Bey 1977 s. 131). ***-dan uğrun*** '…den gizli; ohne sein wissen': × ***Bir zaman karısından uğrun onu gözledi.*** (L. Tekin 1984 s. 15). b. ***oğrın***, ***oğrun***.

uğu 'baykuş; jejina' O. Blau 1868 s. 306, DS 4028. b. ***ögü/ögü kuşu***, ***hüyü kuşu***, ***puhu***, ***poguç***, ***puhaç***, ***ügü***. ××

uğultu gürültü 'yansıma kelime' × ***Tevekkeli değil böyle yerleri kunduz yuvaları gibi yer diplerine yapmıyorlar. Aman Allahım! Uğultudan gürültüden başım tuttu.*** (İ. Galip 1932 s. 13).

uğum 'sabır; kanıklık, iyi huy; huy' TS 3925: ***uğumlu*** 'sabırlı', DS 4028. × ***Melik eyitdi: "ʿÄdetin ˇhüyın ˇhüsın baŋa bildür, ola ki uġumınca olubilem." Yigit eyitdi: "Senüŋ irādetüŋe muḫālif işler işler: iʿtirāż ėtmemek gerek. Maʿnāyı bilen biliser. Ol olmayaçak iş işlemez." dėdi.*** (Ferec v. 88a). × ***Çü ḳız aŋlayu baḳdı bu uġuma / Didi uġradum āḫır ḳorḳduġuma.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 5323).

uğun-/uğın- 'bayılmak; ağlamak, sızlamak' <ETk. ***uvun-*** 'to be crushed; to faint' G. Clauson 1972 s. 12-13, Meninski 1680 I, 525, TS 3926, DS

2457, 4029. × ***Çü gördi ilçi ol ḫışmı uġundı / Ḍaḥı eglenmedi tīz girü döndi.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 4642). × ***Ne azdan ṣaḳınur özin ne çoḳdan / Ne ḳılıçdan uġınur ol ne oḳdan.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 3087). × ***Melâli Beyin reçetesini yaptırdım, dünya kadar para da ezzacıya verdik. Günler geçti. Hürmüzcük hâlâ uğunup duruyor.*** (İsmail Galib 1932ei s. 18). × ***Değirmenin çarkı öyle bir dönüyordu ki, uğunuyordu.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 133). ***uğuna uğuna ağla-*** 'söylenerek, sızlanarak ağlamak': × ***Ellerini dizine vurdu ağladı: "Eyvaaah, tüh tüh!.. Yürüdü yukarı. Uğuna uğuna ağladı.*** (F. Baykurt 1971t s. 214). ***uğunup kal-*** 'fazla gülmekten bayılır durumda olmak': × ***Gülşen gülmekten uğunup kalıyordu. Ustanın omuzunda dengesini güç tutuyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 316). b. ***üğün-, oğun- I/ovun- I, üğün-, ığın-/ıın-.***

uğunma '(ses için) sızıldama' × ***Genç kadın br çığlık koparark kurtardı kendisini, ellerinden, yatağın öbür ucuna düşerek çarpınmağa başladı. Sesi bir uğunma halini almıştı.*** (H.E. Bener 1956 s. 19).

uğur I b. ***oğur I***.

uğur II 'zaman; şans, talih; yön, taraf, istikamet; Glück, Augurium, Vordeutung, glücksfall, Loss' <ETk. ***ugur*** 'time, the right time; cause' G. Clauson 1972 s. 89, B. Atalay 1986 IV, 687, Meninski 1680 I, 521, 525, O. Blau 1868 s. 277, 'Alī Seydī 1324 s. 45: 'saadet', J.W. Redhouse 2006 s. 258a, H. Eren 1999 s. 422. × ***Ne uğurdır ne uğurdır çeleb ağzından kıgırmak / Kulağın aç kulağın aç bolakim anda değeresen.*** (Ş. Yaltkaya 1934 s. 164). ***bu uğurda*** 'bunun için': × ***Üç yıl yüreğinde taşıdığı ve ikide bir de canlandırıp tatlı bir heyecanla pîş-i hayalinde yaşattığı bu emelin artık tahakkuk etmek üzere olduğuna iman etti. Zira bu uğurda canla başla uğraşacaktı.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 31). × ***Bazı şeyler vardı, canımızı sıkar; "Bu neden böyle? Böyle şeyleri dünyadan kaldırmalı!" deriz. Bazı şeyler de mevcut değildir. İçimizden bunların olmasını ister, hatta bu uğurda çalışırız.*** (S. Ali 1987k s. 203). ***uğur kes-/uğurunu kestir-*** 'birinin yoluna çıkmak, önünü kesmek, engel olmak; jemandem in den Weg treten' DS 4028, 4030: × ***Sen Kanlı İlyas Ağamı gördün mü Ağa? Görülmez mi? Beni severdi ve de sayardı. "Bu yollarda sen benim ustamsın" diyerek uğrumu kesmezdi.*** (K. Tahir 1957r s. 135). × ***Bir de gördüm ki Zöhre hanım arkasında bir Arap halayık ve bir beyaz cariye ile zuhur etti ve aniden uğurunu kestirip (yolunu kesip) ta karşısında durdum.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 414). ***uğur ola/uğurlar ola/uğurlar olsun*** 'yolculama sözü, iyi dilek sunma' Meninski 1680 I, 521: × ***Merhametim komaz, haline acır, karnını doyururum. Mangal altına kıvrılır, yatar. Yirmi dört saat ölü gibi uyur. Ertesi gün haydi yine fertik... damdan dama uğurlar ola.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 157). × ***Çoluk, çocuk, karınları tok, ayakları çarık içinde, sımsıcak... Uğur ola, uğur ola Rıza diye seslenirler...*** (Yeni Hikâyeler 1950 s. 91). × ***Hadi lälä. Uğurlar olsun, Päricahan hanım.*** (S.S. Ahundov 2005 I. 82). ***uğruna I*** 'önüne': × ***Kontrol Nuh lahavle çektikten sonra: "Her uğruna çıkan kravatlıya salta durursan vazife göremen burda" dedi.*** (O. Kemal 1952m s. 24). × ***-Tanrının aziz ve sevgili kulları, dedi. Elini geri geri***

çekerek sırtındaki cübbenin uçlarını arkaya doğru attı. Başındaki yeşil sarığı biraz daha gözünün uğruna yıktı. (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 24). ***uğruna II*** 'biri için, birinin adına': × ***Arkadan yosmalar: (Cemil beyin aşkına!) diye yuvarlıyorlar. Daha arkadan dalkavuklar: (Binbir yaşa; uğruna can feda paşa oğlu paşa) diye narayı atıp rakıları dikiyorlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 165). × ***İlkmektep müdürü müfettiş olmak için çalışırdı, çünkü alacağı harcırahlarla, çalgılı kahve kızları uğruna girdiği borçları ödeyecekti...*** (Sabahattin Ali 1935 s. 192). × ***Bir malmüdürü, Sarı bal'ın uğruna kasasında açık vererek perişan olmamış mıydı?*** (R. Halit Karay 1940m s. 62). ***uğrun açık (olsun)*** 'iyi şanslar': × ***Hümān eydür i Şāh'um uġruŋ açuḳ / Ġamuŋ az olsun(ü) nuṣretlerüŋ çoḳ.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5359). × ***Çü gördi dutmadı bu sözleri yād / Didi uġruŋ açuġ (ü) ḫātıruŋ şād.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5286). ***uğrunda*** '... yolunda, ... için': × ***Uzun senelerini onunla yanyana geçirdiği halde, bu çocuğu hiçbir zaman, uğrunda bu kadar büyük bir fedakarlığı yapacak derecede sevmediğini anladı.*** (S. Ali 1987k s. 140). ***uğuruna çık-*** 'yoluna çıkmak, önüne çıkmak': × ***Bu da bana peygamber-i zişanın bir lutfudur ki şu kafirlerden biri rast olmayup sizin gibi sünni İslam uğuruma çıktınız.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 442). b. ***oğur II***.

uğurla- 'yolcu etmek; beglückerüm sahen' ***<uğur*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki, ETk. ***ugurla-*** 'to see (a guest) off' G. Clauson 1972 s. 94, Meninski 1680 I, 400. × ***Çü zahmet oldı ırağ anı yaḳın / Oḳıdı vü uġurladı nigārın.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3012). × ***Anı uğurlayup çıḳmadı tahta / Ḳara geydi döşendi ḳuru tąḫta.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3506). × ***Anneannesi, Bohça Zehra'yı uğurlamak için kapıya çıkınca onu görmüş olmalıydı.*** (S. Yemni 1997 s. 32).

uğursuz 'uğursuzluk bulunduran, uğursuzluk getiren' ***<uğur*** + ***-suz*** isimden isim yapan yokluk eki, Meninski 1680 I, 523. × ***Böyle tünediği ağaç dallarını ḳurutan, bacasına ḳonduġu ocağı muṭlaḳa söndüren bayḳuş gibi paşanıŋ başını yeyen bu uġursuz pīç ḳurusunu bundan ṣoŋra bir daha görmek istemem.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 90). × ***Dudaḳlarının iki ucundan sicim gibi salyalar aḳmaya başladı. Nūrī'nin uğursuz ṣüratı bütün bütün cemcenābet bir*** şey ***oldu.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 307–308). × ***Çakırlar uğursuz olurlar. Bak, şimdi onlar burada olmasalardı, o kuş çoktan gelip ağımıza düşmüştü.*** (Yaşar Kemal 1993k s. 17). ***uğursuz oğlu*** 'küfür sözü': × ***Oğlan Allah belanı vermesin! Kokmuş pavurya gibi lafların benim de midemi bozdu. Şimdi kapıdan bir danesi bakdı vay anam babam... Ay parçasına benziyordu. Uğursuz oğlu...*** (H. R. Gürpınar 1339 s. 141).

uğursuzla- 'kötü duruma düşürmek' ***<uğursuz*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***Bu işde "bir hal" olduğu muhakkak... Süleyman Ağası doğru söylemiş. Belli bir şey! Kulveren'in bir bakışta ordu bozan gök gözlü hasetçileri danayı uğursuzlayıp berbat etmişler.*** (K. Tahir 1957r s. 115).

uğuş- 'uyuşmak; keçeleşmek, sertleşmek' DS 4030. × ***-Allah bağışlasın -diyordu- yorgun argın eve gittim mi, ayağımın tozile ilk işim, yorganını sıyırıp mışıl mışıl uyuyan İsmailimi seyretmek oluyor...***

İşte o dakika bütün yorgunluklarımı unutuveriyorum, bey… Kollarımdaki dermansızlık sanki uğuşuveriyor… Bacaklarımdaki sızı sanki duruveriyor. (R. Enis 1933 s. 139).

uğuştur- I ‘uyuşturmak’ <***uğuş-*** + ***-tur-*** ettirgenlik eki. × ***Ay mı sürükleniyor? Bulutlar mı koşuşuyor? Deli gibi esen soğuk gece rüzgarı, zonklıyan başımın sancısını uğuşturamıyor.*** (R. Enis 1933 s. 170). × ***Felaketler afyon gibidir. Bir anda beyni uğuşturur. Zihni durdurur. Düşünemeyiz.*** (R. Enis 1933 s. 165).

uğuştur- II b. ***oğuştur-***, ***oğuşdur-***.

uhde/uhte ‘söz verme, bir işi üzerine alma’ <Ar. ***uhde*** a.m. × ***-Derken efendim bizim Paşa peder sizlere ömür.. Rahmeti rahmana kavuştu… -Allah bizlere ömür versin! -Bağ bahçe, han, hamam sürü sepet hepsi acizin uhtesine intikal etti…*** (S.E. Ertem 1935 s. n 9). ***uhdesinden gel-*** ‘altından kalkmak’: Meninski 1680 II, 3356. × ***Her ne yaparsan defînesinüŋ ḳanġı maḥalde olduġunı görüp gelüp baŋa ḫaber virürseŋ eger bu kāruŋ uhdesinden gelmez isek…*** (A. Tietze 1948 s. 129). ***uhtesine al-*** ‘üstlenmek; auf sich nehmen’ Meninski 1680 I, 400.

uht ‘vakit, zaman; Zeit, Period’ <Ar. ***vaḳt*** a.m. C. Brockelmann 1919 [14./15. yy.] s. 10. ***(ş)ol uxtun ki, ol uxtun ki:*** ‘o vakit ki’: × ***Senüŋdür ki ḳāfdan ḳāfa itdi ḥükm/Şol uḫtın kim gitmeŋe yitdi ḥukm.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1342 s. 82). × ***İşitdüm ki şol uḫtun ki dartardı cān / Didi Hürmüz öŋünde Nuşirevān.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1342 s. 7). × ***Ol uḫtun olasın azīz ü ulu / Ki sen gendüzüŋi bilesin alu.*** (Ferheng–nāme–i Sa‘dī 1342 s. 45). b. ***oht***, ***ohtın***, ***ohtun***, ***vakt***.

uhte b. ***uhde***.

-uk/-ük ‘birinci çokluk kişi eki’ × ***Bu kişmirlik boşunadır. Biz bildügümüzü bilürük.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 45).

‘ukûbet eyle- ‘ceza vermek, eziyet etmek’ <Ar. ***‘uḳūbet*** ‘ceza, eziyet’ + Tü. ***eyle-.*** Meninski 1680 II, 3300, J.W. Redhouse 2006 s. 1312b, M.Z. Pakalın 1946 III, 542. × ***Zāġlar meliki beni hiç sebeb-süz azarladı ve hiç günāhsız baŋa ‘uqūbet eyledi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 89).

ul-/ulu- ‘çürümek, ezilmek’ <Orta Tü. ***ul-*** ‘eriyecek ve dağılacak hale gelmek’ B. Atalay 1986 IV, 688. ***ulmuş*** ‘çürümüş’: × ***Memed hiç ağzını açmadı. Ağır ağır, her bir yanı çürümüş ulmuş gibi dışarı çıktı.*** (Y. Kemal 1955i II, 201). × ***Pencereyi açıp avaz avaz küfretmek istiyorum bir erkek gibi. Sonra da oturup ağlamak. Sonra sormak hangi çağda yaşadığımızı. Sonra göstermek ulumuş, çürümüş yerlerimi.*** (B. Duygulu 1961 s. 19).

-ul-/-ül- ‘edilgenlik eki’ × ***Gündüzleri her sā‘at ḳahveḫānede oyun oynamaḳla meşġūl bir ḳaç me’mūr görülmekde olmasına naẓaran vaẓīfeye devām ḫuşūşunuŋ o ḳadar muntaẓam bir ṣüretde devām etmediği aŋlaşılıyor.*** (Aḥmed Şerîf 1326 s. 302). × ***Ve bil-cümle mīr-i zen-bāz, meẓmūm u ġammāz olan Lāz ṭāyifesinden iken, faḳīr zühde gelince malik-i dīnārın veḫarcı lāzimümden sorulınca ne mü-***

temevvil-i rüzigār ve ne ̮hōd malik-i dīnārın dėyü riyā semtinden lāf u güzāf ururdı. (ʿĀlī 1982 [1581] II, 139).

ula- I ‘eklemek, yapıştırmak’ <ETk. ***ula-*** ‘to repair; to join‘ G. Clauson 1972 s. 127, B. Atalay 1986 IV, 688, TS 3939, DS 4033. × ***Ḳanat süglün reyāḥine salardı / Reyāḥine süglüne ḳanat ulardı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1440). × ***Uzun boylu hşbeşten sonra köylüler “İradyolu ve cerideli” yerden gelen kulağı delik şehirlilerden “Moskof ve Alman gavuruna” dair birbirinin peşine sualler uladılar.*** (H. Aytekin 1945 s. 56). × ***Burda yatan adamlar hep amaliyatlı! Birinin gaburgasını gırmışlar. Amat Bey iğneyi alıp dikti. Birinin gaburgasını gırmışlar, Amat Bey uladı.*** (F. Baykurt 1961ı s. 179).

ula- II Az. ‘ulumak’ DS 4033. × ***Sizä hardan ̮häbär verim, az danışanlardan, ġaradinmäzlärdän, mırt-mırt arvadlardan, hürmäyän itlärdän, ulamayan çaġġallardan…*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 106). ***ulum ulum ula- ’:*** × ***Ulum ulum ulasıca da lep lep dökülesice Yırtlaz Uṛhuya…*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 378).

ula I ‘ulan, seslenme ünlemi’ DS 4031, K. Emiroğlu 1989 s. 222. × ***Ula gariptir didik a depemize çıkacak. Gelen misafiri ahizar-behizar göyüyor.*** (M. Makal 1950 s. 98). × ***Yaşa ula ölüm! Önce birez fadiklediydin emme, gine de erkekmişsin, boynu bükük komadın bizi, yaşa!*** (F. Baykurt 1961k s. 69). × ***Nerdesin ula efe? Böyün çok yoruldun ginezim? Irbığı getir de elime bir su dök bakalım!*** (F. Baykurt 1961ı s. 40). b. ***lan***.

ula II ‘at kuyruğu‘ <Yun. ***ovga*** a.m. R.M. Dawkins 1916 s. 630, DS 4031. ***ulaotu*** ‘at kuyruğu bitkisi’ DS 4033. ××

uladı ‘ipek kumaş; ein kostbarer Stoff’ × ***Ol gün ki kazā-yı āsümānī gibi üzerine nāzil olmalu oldı, ber-tavr-ı aḳl, hayl-i mansūrun sufūf u alayını tertīb itti, ve akıncı tāifesine dąhı vele ve uladıdan sancaḳ perçemlerin ve zerrīn sancaḳ başların virüp her bir tavıçayı akıncısı ile zerrin sancağ ile alay itti.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95] s. 95).

ulag at ‘posta atı‘ × ***Yiriŋe döndi gelür şāh-ı ġazāt / Gitdi İstanbula çapar ulaġ at.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 39).

ulak I (Erzurum) ‘ek örgü, yama; Zusatz-Zopf’ ***<ula- I*** + ***-g*** fiilden isim yapım eki, ETk. ***ulag*** a.m. G. Clauson 1972 s. 136, B. Atalay 1986 IV, 44, DS 4032. ××

ulak II ‘ulak, postacı, aracı; posta tatarı, Tatar hayvanı’ <ET ***ulag*** a.m. G. Clauson 1972 s. 136, Meninski 1680 I, 540, A. Caferoğlu 1931 s. 111, DS 4032, M.Z. Pakalın 1946 III, 542, Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 121. × ***Hekīmler devāyiçün her birisi bir dürlü ot isterler kim hünkāra ilāç idelüm derler. Amma ṭurmadan ulaḳ gönderürler kim çāşnigīr başı Elvan bege varduġın maṣlaḥatı bitür dirlerdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 84). × ***Ve yigirmi nefer mikdârı bevvâbân ulaklığla ol zümreye vâsıl ve evvelâ Tâc-zâde dedükleri bûm-i şûmun menzil-i vîrânesine nâzil ve…*** (ʿĀlī 1979 [1581] 83). × ***Ve ger işi oynamaġ ola vü laġ / Binüp boynına div idinür ulaġ.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 38). × ***Başuŋda ḳodılar göz ile ḳulaḳ / Aġız***

söz-içün göŋül fehme ulaḳ. (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 59). × ***Buyurdum ki bir yolda ve izde ve uruşda ve güleşde meẕḳüre mani olmayasız ve atların ulaġa aldırmayasız.*** (F. Kraelitz 1921 [15.yy.'ın ikinci yarısı] s. 95). × ***Ulak: Bir yerden başka bir yere kısa zamanda beyin emrile giden postacının alıp üzerine bindiği attır ki başka at bulunceyedek gideceği yere doğru bununla gider.*** (Ş. Yaltkaya 1934 s. 151). ***ulaga bin-*** 'to ride a post horse'. ***ulağat*** 'ulaklar, elçiler, postacılar' TS 3930.

ulaklı 'yamalı, ekli' <***ulak I*** + ***lı*** isimden sıfat yapım eki. × ***Çocuklar ortalığı çınlatarak geliyorlardı. Kimi saçını kestirmiş, kimi ördürmüştü. Hiçbirinin önlüğü, yakası, tokası yoktu. Alacalı basmalar, dokumalar içinde, yamalı, ekli, ulaklıydılar.*** (F. Baykurt 1967k s. 222).

ulal-/olal- 'büyümek; wachsen, gross werden' <***ulug*** 'büyük' + ***-al-*** isimden fiil yapım ekiyle genişleme için b. ***alal-*** ⊡. G. Clauson 1972 s. 145'te ***ulal-*** 'to be joined (together), attached' maddesi altında bu fiil hakkında da bilgi verilmiştir, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, M.CI. Huart 1921 s. 192, W. Radloff 1893 I, 1683, TS 3935. × ***Senüŋ keniyzeküŋ ferzend getürmiş. Gerekdür ki keniyzeki vu oğlanı bizüm eve getüresin tā hem-şīr olalar. Ulalduḳlarında biri emīr u biri vezīr ola.*** (Ferec v. 143a). × ***Ulaldi mektebe virdiler.*** (H. Vambéry 1901 s. 211). × ***Ulaldı 'ömr-i devlet ḳuvvet-i şāh / Uzatdı devlet eli ḳabża-ı rāh.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 147). × ***Ulalup her biri olmuşdı şāh / Bilisi çoḳ gözi açuḳ u āgāh.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 252). × ***Eger ̯Husrev bula tąḥtın (u) tācın / Ulala vü ala Rüm'uŋ ̯harācın.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1823). × ***Anuŋ heybetin ol sözde saḳlamışven ve ulalmaḳ ve ta'zim eylemek şartını yerine getürmişven.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 22). × ***Kirpügüŋ kim hān-ı dilden ulalubdur dostum / Tâḳat u ṣabr u ḳarârum ol alubdur dostum.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 435). × ***Amma şol pirlerdir bu dediğim ki sakalını ulular sohbetinde ağartmış ola, kolayın ulalmış olmaya.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 79).

ulalt- 'büyütmek; vergrössern, erhaben' <***ulal-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki J.W. Redhouse 2006 s. 265b, TS 3938, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 10. ××

ulam 'angarya' DS 4032, I.A. Orbeli 1957 s. 274. ××

ulam ulam 'yığın yığın, sıra sıra' <***ula-*** + ***-m-*** fiilden isim yapım eki, DS 4033, TS 3939. × ***Ulam ulam nite kim ip ılıcı / Üşürdiler re'īs üzre ḳılıcı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4351). × ***Daha ilerilerde kıpkırmızı sırık domatesleri, asma çardakları ve ulam ulam birbirlerine girmiş taflanlar, sarmaşıklar...*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 120).

ulan- 'eklenmek' <***ula-*** + ***-n-*** edilgenlik eki. ET ***ulan-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 148, B. Atalay 1986 IV, 44, TS 3939, DS 4033. × ***Bu kara haberi veren yazıları bir daha okumak istedi. Fakat her kelime gözlerinin altında oynuyor, bazen birbirine ulanarak simsiyah kesliyor, artık satırlar bir mana anlatmıyordu.*** (H. R. Gürpınar 1340c s. 328). × ***İlk ağızda bir mezarlık... Eski mezarların taşları yosun tutmuş, ağaçları çürümüştü. Yeni yeni eşilmiş çocuk mezarları, başları poçulu gelin mezarları, biribirine ulanıp gidiyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 183). × ***O devirde öyle zann olunuyordu ki İstir nehri Reab mevḳi'ī***

ile Demirḳapu arasında birbirine ulanan göllerden mürekkepti. (C. Şahabeddin 1335 [1919] s. 280). × ***El kadar parçalardan ulanmış bir kilim. Altımıza serip de oturduğumuz çullar ise dedemizin dedesi gününden kalma.*** (M. Makal 1957h s. 79).

ulas ağacı Az. 'gürgen' × ***Uzun ulas ağacı öz köküṅdän ġopub yerä gälmişdi.*** (S. Rähimov 1959 s. 143).

ulaş- 'ulaşmak, varmak; erreichen, begegnen' <***ula-*** + ***-ş-*** ortaklaşalık eki, ETk. ***ulaş-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 154, B. Atalay 1986 IV, 44, Meninski 1680 I, 539, M.Cl. Huart 1921 s. 191, W. Radloff 1893 I, 1684, J.W. Redhouse 2006 s. 265b. × ***Ulaşmaḳdan ḫışımlıḳdan ṭavardan / Çeriden ṭondan atdan cümle vardan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2327). × ***Söz söze ulaşdi.*** (H. Vambéry 1901 s. 211). × ***Her kime kim bir nefes 'ışḳ selām eyledi / Göŋi ulaşdı ḥaḳḳa cenneti makām eyledi.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 118). × ***Elini yudı özünden heman maḳṣūdı mevlūdur. / Bu Eşrefoġlu Rūmīnūŋ ulaşdı göŋli çün dosta.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 60). × ***Bu gelişme sürebildiği denli sürdü ve şimdi, ömrümün sonunda bugün en yüksek noktasına, eski deyimiyle*** 'evc-i bala'sına ulaştı. (N. Nadi 1989 s. 30).

ulaşdur- 'ulaştırmak' <***ulaş-*** + ***-dur-*** ettirgenlik eki, Meninski 1680 I, 538, W. Radloff 1893 I, 1686, J.W. Redhouse 2006 s. 265b. × ***Donına ḳan bulaşdurur. Ḳan damlalarını aŋa dek ulaşdurur.*** (Ferec v. 176b). × ***Kimse şeā'at ḳılmaya gel iḳrār eylegil ara / İr iletir seni cennete hem ulaşdurur raḥmete.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 30). × ***Ḥālā-ki 'an'ane ile ol ṭanṭanayı birbirlerine ulaşdururlar.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 128).

ulaşdurı b. ***ulaşduru***.

ulaşduru/ulaşdurı 'arkaya arkaya gelen; sürekli; folglich nacheinander consecutivamente, continuamente' <***ulaşdur-*** + ***-u*** fiilden isim yapım eki, Meninski 1680 I, 539, 542, W. Radloff 1893 I, 1686, TS 3940. × ***Zīrā kim taŋrınuŋ ilhāmı ulaşdurı vaḥy enmek ve Cebrā'il hemīşe gelmek birle mededlenürdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, s. 75).

ulaşgan 'eğilimli; yapışkan, sırnaşık; anfällig' <***ulaş-*** + ***-gan*** fiilden isim yapım eki, Meninski 1680 I, 539, J.W. Redhouse 2006 s. 265b, TS 3947. ××

ulaşık 'bitişik; contiguous' <***ulaş-*** + ***-ık*** fiilden isim yapım eki, DS 4033, Meninski 1680 I, 539, 543, J.W. Redhouse 2006 s. 265b. 'continu; de suite' A. Zajączkowski 1937 II, 96. × ***Anuŋ kefāreti iki ay oruc ṭutmaḳdurur ki ulaşık ola.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 96).

'ulbe furûş 'kutu satıcısı; seller of boxes?' <Ar. '***ulbe*** 'kutu' + Fa. ***furuş*** 'satan, satıcı' × ***Peder-i kabîhü'l-manzarı bu yakında 'ulbe-furûş bir müflis-i zemîm-i palâs-pûş iken oğlı Mer'î dedükleri nâdân bu denlü kâr u bâra ve dîger oğlı Ebu Bekr u 'Osmân yüzer bin mikdârı dînâra…*** ('Ālī 1979 [1581] 97).

ulğu 'rezervuar; alveus' Meninski 1680 I, 543. ××

ulu/ulug 'yaşça büyük; hatırı sayılır, ileri gelen' <ETk. ***ulug*** 'big, great' G. Clauson 1972 s. 136, B. Atalay 1986 IV, 690, Meninski 1680 I, 546, C.

Brockelmann 1917 s. 58, Ş. Yaltkaya 1934 s. 152, J. Thury 1885 s. 28, J.W. Redhouse 2006 s. 268b, TS 3949, R. Dankoff 2004 s. 269. × ***Beş ḳarındaşıdı işbunlar tamām / Ulusı Maḥmud beg anuŋ nīk-nām.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 17). × ***Dügüne bünyād uruldı. Eṭrafa aġırlıġıla oḳuyıcılar gönderildi ve cemī'i sancaḳ begleri ve her şehrüŋ ululaları ve ā'yānları geldiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 140). × ***Bu Uzun Ḥasanuŋ kim begleri tutuldı, bularuŋ ululaları kimlerdür?*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 174). × ***Her vaḳt kim bir ulu vāḳı'a düşe ve bir düşvār işe ilerü gele oyanuḳlıḳ ve iḥtiyāt yerin elden ḳoya.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 30). × ***Ulular ile urgan çekişme.*** (V. İzbudak 1936a no 65). × ***Ulu sözi yirde kalmaz.*** (V. İzbudak 1936a no 1). × ***Ulusın bilmeyen tanrısın bilmez.*** (V. İzbudak 1936a no 2). × ***Ulular köprü olsa basup geçme.*** (V. İzbudak 1936a no 106). ***ulu başlu*** 'yüce' TS 3950: × ***Ulu başludur ululuḳdan ırāḳ / Başı ulu beyinsüzdür ḳabaḳ.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 41). ***ulu beg*** 'büyük bey': × ***Bir adı varıdı tekfurun heman / Ulu beg Dimistügüsdür ol yaman.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 45). ***ulu cāmi*** 'büyük cami': × ***Oṛḥān ġāzi gelüp İzniki feṯḥ itdi, tevābi'ile bir ulu cāmi' yapdurdı.*** (Oruc b.'Ādil 1343/ 1925 s. 16). ***ulu elçi*** 'büyük elçi': × ***Aŋa ḫaber gönderdi kim Mışr leşkerine azıḳ gönder didi. Ve hem bir ulu elçi gönderdiler.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 220). × ***Pes Dimistügüs bir nāme yazar / Hem bir ulu elçi paşaya düzer.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 46). Krş. ālā elçi: F. Giese 1929 [890/1485] s. 222. ***ulu karındaş*** 'ağabey': × ***İsmā'il beg ḥiṣārdan çıḳdı, hüvendigāra geldi, elin öpmek istedi, hüvendigār eydür, İsmā'il beg sen benüm ulu ḳarındaşumsın.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 150). × ***Ulu ḳarındaşum atamuz kendisine kendüler saġ olsunlar diyü pīşkeşler gönderdi.*** (Oruc b.'Ādil 1343/ 1925 s. 38). ***ulu kiçi*** 'büyük küçük' DS 4034: × ***Ulu kiçi seni sever seni ister sözin söyler.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 32). × ***Bildürem dükeline bilduġımı / Bulalar ulu kiçi bulduġımı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 84). × ***Daḳı bunca zamāndur ki aŋa aman vermişven ḳamu çeri ve ulu kiçi bilmişdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 30). × ***Uluyı ve kiçiyi kıldı ġanī / Daḫı didi kim siz dileŋüz anı.*** (C. Dilçin 1991 s. 221). × ***Bilüŋ kim bu şāh-zādemüz kiçiden / Eyü ḫulḳ gördi ulu kiçiden.*** (C. Dilçin 1991 s. 242). × ***Ki bir bir içer ol sâkî elinden / Bay ü yohsul ulu kiçi hâss u 'âm.*** (Köprülüzade 1934 s. 15). ***ulu yol*** 'büyük yol' Meninski 1680 I, 547.

ulu- b. ***ul-***.

ulu avret 'bir ot': × ***Lebibe- ben dikişimi aldım, geldim, annem uluavret yaprağı toplamak için İmamınkilere gitti, nerede ise gelir.*** (M. Celal 1936 s. 8).

ulug b. ***ulu***.

ulu orta I 'gelişigüzel' DS 4035. × ***Bu konuda erkeklerin aleyhinde uluorta konuşamaz isim de bunu içen her kadın için iffetsiz, namussuz sövgüsüyle hakırabilirim.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 170). × ***Yalnız, şu vardı ki Şahin Efendi, hakikaten açık açık söylemesine taraftar olduğu halde din hakkındaki fikirlerini pek uluorta söylemezdi. İnsanların bu noktada ne kadar titiz olduklarını yine medrese ona öğretmişti.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 66). × ***Maytapların biri söndükçe***

öbürünü yakarak yıllardan beri içine diri ayağı basmamışa· benzeyen, yüzeyi dünya ve altı ahret olan bu tarlaya ulu orta daldık. (H.R. Gürpınar 1929m s. 143). × ***Kabineler deviren, hükümetler değiştiren komiteci bu mütalealarımı dikkatle dinliyordu. Hiç çekinmeden uluorta devam ettim.*** (B. C. Morkaya 1934 s. 66). × ***Kadın çırılçıplaktı. Ulu orta meydana çıkmak istemiyordu; bunda da Mis Molliye benzemek istiyordu.*** (Etem S. Ertem 1935 s. 126). × ***Kimimiz alafranga gidiyor. Kimimiz alaturka... Kimimiz uluorta...*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 83). ***ulu orta yürü-*** 'rastgele konuşmak': × ***Bizde edibler hep dahi, ilk hikayeler şaheserdir. -Aman bey bugün uluorta yürüyorsun.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 51).

ulu orta II 'bir çizme çeşidi' M. Kütükoğlu 1983 s. 56. × ***Ulu ayak olsa narhı yiğirmi bir akçaya ola. Ulu orta olsa onsekiz akçaya ola. Orta ayak olsa onbeşe ola.*** (Ö.L. Barkan 1942 II, s. 33).

ʿulûfe 'ücret, maaş; stipend' <Ar. ***ʿulūfe*** 'yeniçerilere üç ayda bir verilen maaş', Meninski 1680 II, 3319, J.W. Redhouse 2006 s. 1318a, M.Z. Pakalın 1946 III, 544. × ***Andan südlü, gözi odlu, hasīb nesīb, ḥürī-rüya, ḫōş-ḫüy dāyelere ʿulūfeler vėrüb ḳulıḳlar ėdüb anı nāz u naʿīmde bėslediler***. (Ferec v. 127b–128a). × ***Üç biŋ aḳça nuḳūd ve bir ḳırmızī benek ḳaftān ve ʿulūfeme beş aḳça teraḳḳī...*** (Pīrī Reʾīs 1935 [932/1525] s. 311). × ***Cümleden biri altmış yetmiş nefer zer-kūb, her biri iki üç sipāhīnüŋ ʿulūfesini yer.*** (ʿĀlī 1979 I [1581], 156). × ***Mıṣr diyārındaki ʿulūfelü ʿasker on biŋ nefer ancaḳ var idügi muḳarrerdür***. (ʿĀlī 1956 [1586–87] s. 138). × ***Ġāyibüŋ ve meyyitüŋ yėrine ā̆her kimesne gösterilüb ʿulūfesi alınmaḳdan ziyāde ḥażer ėdeler.*** (Ö.L. Barkan 1943 [931/1524] s. 381).

ʿulûfeci 'maaşlı; stipendiary' J.W. Redhouse 2006 s. 1318a. × ***Zīrā murādum budur ki, ʿulūfeciler daḫı bir alay olub ʿArab saçı gibi ḳarışıḳ olmaya.*** (Ġazavāt–ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 14). × ***Zīrā murādum budur ki, ʿulūfeciler daḫı bir alay olub ʿArab saçı gibi ḳarışıḳ olmaya.*** (Ġazavāt–ı Sulṭān Murād 1978 [15.yy.] s. 14).

ʿulûfe-hor 'maaşlı; stipendiary' <Ar. ***ʿulûfe*** + Fa. ***-hor***. × ***Ol makûle Habeş ve Yemen ve Lahsa vu Basra gibi serhadd-i rûşen ʿulûfe-horları yeden bi-yedin Rûm iline ve Anâdoli tîmârlarına geçüb...*** (ʿĀlī 1979 [1581] 71).

ulula- 'yüceltmek; gross machen, loben, ehren' ***<ulu*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki, ETk. ***ulugla-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 140, B. Atalay 1986 IV, 692, Meninski 1680 I, 548, TS 3951. × ***Chalkıŋ ululari ululadi.*** (H. Vambéry 1901 s. 212). × ***Meclisinde iken ululayıp saygı gösterip sevgi göstermek, kalkıp gittikten sonra arkasından kötüleyip küçülterek kusurlarına dair hikâyeleri dile getirmek hakikatsiz şehir oğlanlarıyla bir yolda olmaktır.*** ((O.Ş. Gökyay 1978 s. 140).

ululan- 'onurlandırılmak, yüceltilmek; kendini büyük görmek; gelobt, geehrt werden, sich gross machen' ***<ulula-*** + ***-n-*** edilgenlik eki, Meninski 1680 I, 548, J.W. Redhouse 2006 s. 269a, TS 3953. × ***Raḳīb-i seg ululanub ḳapuŋda / Bize ādemlenür oldı bu nā-merd.*** (Helākī 1982 [16.yy.] s. 64). × ***Yār eşiginde ululanup etme ḳumsılık / Ey engel imdi var başḳa***

keṯhüdālıḳ et. (Naẓmī 1928 s. 17). × ***Üniformalı, kılıçlı bir Küçük Paşa'nın babası olmak şerefiyle köyde ululanmağa, herkese karşı koltuk kabartmağa haklı olduğunu düşünüyor, Salh'i daha ziyade sevmeğe başlıyordu.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 191).

ululık 'büyüklük' <***ulu*** + ***-lık*** 'isimden isim yapım eki', ETK. ***ulugluk*** a.m. G. Clauson 1972 s. 139, Meninski 1680 I, 548, TS 3955. × ***Rüz-be-rüz Şābüruŋ ululuġı ol maḳāma yėtişdi-ki ḳayın atası ve gėrü ḳalan müte'allikları daḥı niçe āşinā vu bīgāne anuŋ ḥimāyetine muḥtāc oldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 122b). × ***Gördi-ki üç cüvāndur; pākīzeler, ḫüb-rülar, ululuḳ ferri cebhelerinde ẓāhir, devlet nūrı yüzlerinde bāhir.*** (Ferec 855/1451 v. 120b). × ***Ṭayanma ululıġa yaŋılma yol / Ki senlü vü sensüz olugeldi ol.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 19). × ***Ki bu ḳulu[ŋı] suçsuz saġışla, ululıḳ ḳıl kiçileri bağışla.*** (Fąhrī 1974 no. 367 s. 273). × ***Çü ululıġ-u ḳadruŋ ola müdām. / Ża'īfe güc ėtme vu yėme ḥarām.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340–42 s. 27 no. 322). × ***Gözüm yaşından eyler kesbi emvāc / Bu ululuġıla 'ummānı gördüm.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 130).

'ulûm-i 'aklîye 'akıl esasına dayalı bilgiler; theoretical sciences' <Ar. ***'ulûm-i 'akliyye*** a.m. × ***Bu tarîkle tarîk-i 'ilm-i şerîfe sâlik ve 'ulûm-i 'aklîye vu fünûn-i naklîye fevâ'idine mâlik olub...*** ('Ālī 1979 [1581] 110).

'ulûm-i kesbîye 'edinilen bilimler; acquized sciences?, opposite of revealed sciences' <Ar. ***'ulûm-i kesbîye*** am. × ***Fe-emmâ mezheb-i yakînî ki tarîk-i 'ulûm-i kesbîye ve nehc-i ma'rifet-i ledünîyedür.*** ('Ālī 1979 [1581] 154).

uluŋ 'boyun; Stamm, Halm' <ETk. ***ulun, uluŋ*** 'the root of a wheat or barley plant', DS 4035: 'buğday arpa kökü; tahılın ana sapı çevresinde oluşan kardeş saplar' × ***'İbādet itmege döymez uluŋı / Velī sen saḳla yazuḳlu ḳuluŋı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 156). × ***İkilikden çıḳalum bir olalum / Uluŋı doġru hemçün tīr olalum.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5917). × ***Degül oġul ki ḳorsaŋ bir ḳuluŋı / Ola egri anuŋ daḥı uluŋı.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 8538).

ulus 'ulus, millet, ülke' <Mo. ***ulus*** <ETk. ***uluş*** 'country' G. Clauson 1972 s. 131, B. Atalay 1986 IV, 692, H. Eren 1999 s. 422, J.W. Redhouse 2006 s. 269a, TS 3955, DS 4035, R. Dankoff 2004 s. 269. × ***Niceyise ulusu bir ulusun / Hep ona göre olur ḳulanı.*** (Naẓmī 1928 s. 17). × ***Şefḳat īmāndur dėmişler, şefḳat ėt 'āṣıḳlara, / Hey Müselmān ulusı, şimden-gėrü īmāna gel!*** (Ẕātī 1970 II, 348). × ***Ulus ṭāyifesiniŋ cemī' rüsümı cem' olunmalu olduḳda ümenā temāmü l-vezn fluriyi yetmiş altışar aḳçaya alub Diyār-ı Bekr ḫazīnesine teslīm ėtmelü olduḳda...*** (Ö.L. Barkan 1943 [947/1540] s. 142). × ***Nasıl ferdî hayatta, insan birçok kez kendine rağmen başkalarını inciten davranışlara zorlanırsa, tıpkı onun gibi uluslar da bazen şiddet kullanmak zorundadır.*** (E. Atasü 1996 s. 190).

uluzade 'asil, soylu; Vornehmer, Adliger', Farsça ***buzurgzāde***'nin (Vornehmer) çevirisi, H. Vambéry 1901 s. 213. × ***Bir gün durdı, bir nėce uluzāde ḳızlarıla vü ḳırnaḳlarıla ḫādımlarıla bir bāġa teferrüce gitdiler. Ḳażāyı gör: öŋdinirek bir yigit teferrüclenü bu bāġa gelüb dururmış.*** (Ferec v. 236a).

ulvan ‘gurur, kibir’ J.W. Redhouse 2006 s. 1318a, DS 4065. × ***Hamza: Bana bu kadar cefadan sonra… sitemleri gönlümde dağ oldu, ok gibi işledi. Nasıl olur, aslı faslı yok yere bunca hakaret habersiz böyle. Destursuz, namert, hain, teres daha ne kaldı. Hüsrev: Haydindi vazgeç, ulvanı bırak.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933db 51). × ***Jodele: Beyzadelik ülvanı size caba! Maskaril: Ah, kontluk ta markilik te hep ayak altında yatır.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 51). × ***Hani ya öyle nazik adam hususi ismi cismine uymuyor. Kuru ulvan, sahte vakar, köse sakal… Lahiye dediğin gürce olmalı.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 95). ***ulvan sat-/ülvan sat-*** ‘çalım satmak’ DS 4035: × ***Yankesiciler sokaklarda ulvan satan bu fantaziyeci kadınları, milyonları düşünerek giden bulgurcuları kolay kolay tarıyorlardı.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 105). × ***Bana ülvan satan donsuzları hasetlerinden çatlatacağım da hep böyle yataklara düşüreceğim.*** (İ. Galip Arcan 1932p s. 18). Krş. ***kurum satmak***. ***ulvanlı*** ‘kibirli’: × ***Ey, kafaları başıbozuk! Saçı kani, arslan yelesi peruka kani; on dört arşın bol şalvar, ya ulvanlı kaba kaftan! Bunlarınki fakir kaytana uğramış.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 12). b. ***ülvan***.

um- b.m. <ETk. ***um-*** ‘to ask for’ G. Clauson 1972 s. 155, B. Atalay 1986 IV, 693, DS 4037, TS 3958, J.W. Redhouse 2006 s. 270b. × ***Bir yıla degin ̮haberümi umuŋ. Dirice olursam size bulınam, ölecek olursam du‘âdan unutmayasız!*** (Ferec v. 30b–31a). × ***Siziŋ bir işiŋize ḳarışub māni‘ olmam, siz de umarım baŋa paçarız gelmezsiŋiz.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 14). × ***Bu ġece yārı dün yarusına daḳ ḍurmaduḳ umduḳ. Çü gördük gelmedi, oş ṭaŋ yėri aġardı, göz yumduḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 78). × ***Önce hiç kötülük ummamıştı ama, sonra sonra kalbi çürüklenmişti.*** (F. Baykurt 1959y s. 94). × ***Ben de sizden car umdum. Ve de bizim köylü akıtlıdır sandım.*** (Yaşar Kemal 1968 [2. baskı] s. 103). × ***Şimdi demokratik düzene inanmışların, demokratik düzenden memlekette faydalar umanların durumu daha güçleşti.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 135). ***-mak um-***: × ***Gehī bir bucaḳda yamar ̮hırḳasın / Gehī oda urmaḳ umar ̮hırḳasın.*** (Ferheng-nāme-i Sa‘dī 1342 s. 34). ***-meyi um-:*** × ***Bu caddenin boyunca avare, serseri bir müddet dolaşmağa kara vermişti. Bu suretle yorularak asabını teskin etmeyi umuyordu.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 249). ***uman yerden küserler*** ‘insanlar en çok umut bağladıkları kişilere karşı hayal kırıklığı yaşarlar’: Az. × ***Atalar sözü var, deyir, uman yerdän küsärlär.*** (M. İbrahimov 1960 s. 356). × ***Hakkın var kardaş, uman yerdän küsärlär.*** (M. İbrahimov 1960 s. 469).

umaç I ‘hedef, mesafe (belki ok menzili); nişangah; Zielscheibe; Entfernungsmass’ Meninski 1680 I, 550. × ***Ḳara ol idi nāçār anda Çübīn / Çü sü iki umaç oldıdı yaḳın.*** (Fa̮hrī 1974 [1367] no. 981). × ***Ol oḳ atıcı kim başlara tāc / Biri birin idinmişlerdi umaç.*** (Fa̮hrī 1974 [1367] no. 1349). × ***Belāya rence key maç olupdı / İçi renc ü belā ṭaşı ṭolupdı.*** (Fa̮hrī 1974 [1367] no. 3038). × ***Bir umaca ḳurılupdur çü yayuŋ / Yasayup durma aşaḳ itme yayuŋ.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 4416). × ***Eger çāre dir iseŋ buna hiç yoḳ / Gider umacı daḥı gelmedin oḳ.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 7072). × ***Zamānuŋ germ ü serdin tatmış idüm / Sefer umacına oḳ atmış idüm.*** (Meḥmed 1965 [1398] no.

7528). × ***Cihān bir bāġ içinde biz ağacuz / Felekler oḳına doğru umacuz.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 8514). × ***Cefā tīrine cānum umac imiş / Aŋa zahm-ı kalbüm ʿaceb acımış.*** (Ƶātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 92). × ***Tīrüŋe umac idüp sînem kemân ebrülaruŋ / Zātīyā ʿālemde hoş nām ü nişān itsem gerek*** (Ƶātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 292). × ***Keman-ı çarhdan her ne kadar tir-i kaza gelse / İrişür bana sehm andan bela okına umacem.*** (Ƶātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 400). b. ***amac***, ***amaç***, ***omaç I***.

umaç II 'bir yemek; Speise' DS 4036. × ***Dün ocaḫlığa bir manca bişirmē girdi, ne görem, pisik seleyi aşmış, gulaḫlı lengerin içindeki tıṛhıdı yemiş. Toḫnik dolu saheni ve umaç ve tutmaç goydüm kamusu ta sahan daşına yuvarlamış.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 96). b. ***omaç II***, ***omaş***.

umar 'çare' <***um-*** + ***ar*** fiilden isim yapım eki, DS 4036: ***umarsız*** 'çaresiz'. × ***Nice zaman sonra kız o güleç yüzlü yaşlı teyzenin evinden kaçtı. Kendi başının umarına bakmaya başladı.*** (Aziz Nesin 1988 s. 72). × ***Karım umarlar üstüne umarlar düşünüyordu. Eve köpek alaymışız, karım benden söz ederken köpeğe "Babası babası" diyeymiş.*** (M. İzgü 1993 s. 31). ***umarı yok*** 'çaresi yok': × ***Ola ki insan hükümet zoruyla gönderile. Ya da memur takımı için, küpünü doldurmaya biriki yıl kahrı çekile... Adamlarımdan biri, – Aman Bektaş Ağa, bu Cimcirik'i yola getirmenin hiçbir umarı yok... dedi. – Daha yenidir de...*** (A. Nesin 1968 s. 62). ***umarsız*** 'çaresiz': × ***Umarsız kalınca konuşmaktan daha iyi dile getirmez mi insanın meramını susmak? Bömböyük biri konuşurken, alanın boşalıverdiğini düşün bir!*** (M. Başaran 1992 s. 56).

umbal/umbul 'hendek; graben' DS 4036. ××

umbul b. ***umbal***.

umlu 'umutlu' <***um-*** + ***-ulu*** fiilden participium passivum mânasında sıfat yapan -ılı ekler grubu için b. ***ardılı*** ⊡. × ***Ḳatılıḳla geçürdi yay (u) ḳışı / Elinde ḳalmadı bir umlu işi.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 3023).

umma ol- 'hayal kırıklığına uğramak' DS 4037, TS 3958: ***umma*** 'umduğu eline geçmeyen kimsenin uğradığı hastalık' × ***ABDÜLGANİ – Bugüne dek neden sakladın bunu? KEVSER – Bir kez umma olmuş. Belki gene öyledir diye arından söyleyememiş.*** (O. Arayıcı 1979 s. 69).

umsun- 'ummak, canı çekmek; kadınlar için aşermek' <***um-***. A. Caferoğlu 1931 s. 112, DS 4037, TS 3959. × ***Bitli kaşınmış, aç umsunmuş. Neyi koymuş, neyi arıyorsun sen?*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 78).

umsundur- 'ümide düşürmek; faire désirer, faire espérer' <***umsun-*** + ***-dur-*** ettirgenlik eki, M.Cl. Huart 1921 s. 188, TS 3959, DS 4038. × ***Ocak yanından en tok insanı bile umsunduran bir koku ortalığa yayılıtıyordu.*** (N. Üstün 1970 s. 170).

umsunuk 'umutlu, beklentili' <***umsun-*** + ***-uk*** fiilden isim yapım eki, DS 4038. ***umsunuk et-*** 'umutlandırmak': × ***Bir yağmur yağsa... Ah bir yağsa. Denizin üstünde salınıp duran bulutlar bizi umsunuk etti. Yangının köküne kibrit suyu... Kibrit suyu olmaz ya. Ne suyu olursa olsun. Bir yağmur.*** (Y. Kemal 1971bd s. 344).

umu 'umut, beklenti; Hoffnung' <ETk. ***umug*** a.m. G. Clauson 1972 s. 157, ***um-*** 'beklemek' + ***-ug*** fiilden isim yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 270b, DS 4038, TS 3959. × ***î bu ki ber karar olasın.*** (H. Vambéry 1901 s. 212). × ***Benüm çerimüŋ bir maṣharası eksükdi, anuŋçün göndermişdür didi. Ve benüm hiç andan umum yoḳdur.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 124). × ***Bayuŋ bari bu yüz dürüş nişedür / Meger yoḳsul umusı endişedür.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 27). ***umu eyle-*** 'ummak, beklemek': × ***Kayalarda yal iderlermiş ḳamu / Yimek üçün eylemişlermiş umu.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 69). × ***Yarlıġanmaḳ umusun ḳomayalım gel Naẓmī.*** (Naẓmī 1928 s. 21). ***umu-küsü*** Az. 'beklentinin gerçekleşmemesi sonucu yaşanan kırgınlık, dargınlık, küslük': × ***Ġardaşoğlu bizim komaya˘hoş gälibdir! - deyä ġollarını açıb yeridi, Mehmanı ġucaġlayıb onun üz-gözündän öpdü, rayondakı räsmiyyäti, üräyindä yatıb ġalan umu-küsünü känara buraḥdı.*** (S. Rāhimov 2005 II, 73). ***umu-küsüsüz*** Az. 'incinmesiz': × ***Oğul, dünyada elä bir ev olmaz ki ävväldän-ahıra umu-küsüsüz keçinä. Söz de olar, sov da.*** (M. İbrahimov 1960 s. 410). ***umusu ol-*** 'beklentisi olmak': × ***Ḥarīfi oldı˘Husrev ärzüsı / İki 'älemden olaydı umusı.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 722). × ***Ve her kimin ki senden hiç bap ile umusu olmaya, anı hışmınla ona buna şikayet etmekle korkutma ki her kişi ki senden fariġ ola ol senin hışmından ve kelecinden dahı korkmaz olur.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 194). ***umusuz ol-*** 'Hoffnung aufgeben': × ***Ki gitdük döndük işbu elden uş biz / Umusuz oluŋ İrändan daḥı siz.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1834). ***umu um-*** 'bir şey beklemek, ummak' Meninski 1680 I, 421: × ***Ki senden tevaḳḳu' iderler ḳamu / Degülsen bulardan umarsın umu.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 76). × ***Dil-i mahrüra tīg-ı äb-däruŋ / İçürgil su gibi odur umumuz.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 10).

umud/umut 'umut, ümit; Hoffnung' ***<um-*** + ***-t*** fiilden isim yapım eki. W. Pröhle 1909 s. 142, J.W. Redhouse 2006 s. 204a. × ***Dilegüŋden umuduŋ kes diyü imdi saŋa da.*** (Naẓmī 1928 s. 58). × ***Ben ki sözin söylerüm, gün ü gice göynerüm / Bu umuda ki kişler anı bula anı bula.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 8). × ***Hekimler umud var diyorlar emme... Benim pek gözüm kesmiyor.*** (M. Yesari 1928 s. 444). × ***Umudum boşa çıkmadı: isteği üzerine yazdığım dilekçeyi Genel Müdüre götürmüş, konuyu onunla görüşmüş. Bedri Bey de, askerliğin bitişinde ücretimden "mukasseten kesilmek üzere" her ay 30 lira verilmesini onaylamış.*** (M. Seyda 1970 I, 339). × ***Ve bu naşil bir serencâmdır / satılır umudu beye / hasreti bir meta gibi ve alınandır / ve tuzdan, bozkırdan ninnilerini / bir çığılık gibi mengeneden mengeneye / sokup çürüten rüzgârdır.*** (H. Yavuz 1977s.23). × ***Onların sağlıkları, namusları bana emanet. Akıllı ve cici kızlar var içlerinde. Yürekleri gözlerinde şavkıyan goncalar. Onlar toplumumuzun umudu.*** (A. Kutlu 1990 s. 182). ***umud demid*** 'umut': × ***Sivaslı hemşehrimiz ucuz ucuz elden çıkardığı mal ve melalden, köyden göçedip giden komşulardan, henüz kapanmamış binbir çeşit yaradan uzun uzun dert yanar... Bütün umudunu demidini bir tek gökteki yüce tanrıyla, onun yeryüzündeki insanoğluna getireceği "Bu yılcık"lara bağlayan şaşırmış adamın karşısında durur, şöyle bir hıpır hıpır dökülen üstüne başına bakarsınız.*** (H. Aytekin 1965 s. 72). ***umudunu***

kes-: × ***Bir çaylak çok hasta olup saglıgından umudunu kesdikde anasına reca etdi ki ibadetgahlara varıp saglıgı içün çok hayırlı niyetler eyleye.*** (Carbognano 1794 s. 711). ***umuduna goy-*** Az. 'teslim etmek; überantworten': × ***Sälime (İstehza ile). Usta İman, ziyarätin käbul olsun. Bäs bu evi kimin umuduna koyub gedirsän.*** (S.S. Ahundov 2005 I. 244). ***umudunu …-den üz-*** 'ümidini …-den kesmek': × ***Bu bezirgancı umudunu bu gadından üzdü.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 163).

umug 'umut, beklenti; Hoffnung' <***um-*** + ***-g*** fiilden isim yapım eki, ET ***umug*** 'an object of desire' G. Clauson 1972 s. 157. ××

umuk b. ***imek/imik/imük***.

umum 'hep, bütün' <Ar. ***umüm*** a.m., Meninski 1680 II, 3331, J.W. Redhouse 2006 s. 1322a. × ***"Rifat efendi neci?' — "Allah, Allah! Daha bilemedin mi? Rifat efendi Salâhattin Beyin ağabeyisi. Salâhattin Bey umum inşaatın müteahhidi. Buralar hep onun.*** (Kemal Tahir 1955s s. 208). ***umumi ev*** 'genelev': × ***Dış sıvaları dökülmüş, iki kat üstüne, demir kapılı bir ev. Umumi evlerden olmadığına şüphe yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 110).

umunç 'umut, beklenti; Hoffnung' <***um-*** + ***-(u)nç*** fiilden isim yapım eki, ETk. ***umunç*** 'desire, request, prayer' G. Clauson 1972 s. 162, B. Atalay 1986 IV, 693, DS 4038. ××

umur b.m. <Ar. ***umür*** 'işler, hususlar', Meninski 1680 II, 3328, J.W. Redhouse 2006 s. 203a. ***umûr-dîde*** 'deneyimli; experienced' <Ar. ***umür*** 'işler, hususlar' + Fa. ***dîde*** 'görmüş'. ***umur etme-*** 'umursamamak': × ***Yaşar efendi mütemadiyen öksürüyor, tükürüyor, kadılığı zamanına ait eski hikayeleri dinliyorlar mı dinlemiyorlar mı? Hiç umur etmiyor.*** (M. Yesari 1928 s. 393). × ***Efenin hali, Emineye merak vermeğe başlamıştı. Bakır Efe, tamamile kapıp koyvermişti. Kasabadaki dükkanların aylıklarını almıyor, davaları umur etmiyor, tarlada rençperler bildikleri gibi har vurup harman savuruyorlardı.*** (M. Yesari 1933 s. 43).

umûr-ı cumhur 'resmî iş; official business, public affairs' <Ar. ***umûr*** 'işler, hususlar + ***cumhür*** 'halk, ahali' × ***Dördinci lâzime câsûsân-i dîndâr ve kâr-âgehân-i perhîzkâr kullanub her sâ'at ve her ân umûr-i cümhûrı tecessüs ve ahvâl-i hükkâmı tefahhusdan hâlî olunmaya.*** ('Ālī 1979 [1581] 31).

umûr-ı cüz'îye 'önemsiz işletme; business of minor importance' <Ar. ***umür*** 'işler, hususlar' + ***cüz'îyye*** 'az, önemsiz' × ***Egerçi-ki si'r-i cârî husûsı umûr-i cüz'îyeden 'add olunur ve anunla mukayyed olmaları gendülere tenezzül bilinüb tecâhül sûreti gösterilür.*** ('Ālī 1979 [1581] 88). ***umurumda değil*** 'aldırmıyorum': × ***O kadar ne aldırıyorsun, kim görecek mi diyeceksiniz?.. Gören görmiyen umurumda değil; benimkisi tabiat, mizaç.*** (S.M. Alus 1944 s. 20). × ***Yerimde mıhlanacağım, karıları da kıpırdatmıyacağım işte. Kim gelirse gelsin umurumda değil.*** (S.M. Alus 1944 s. 171). ***umuruna gelme-*** 'aldırmamak': × ***İllaki Zambako paşaya ve sinir hekimi doktor Akşiyotiye***

gidelim diye tutturdu. Hastayım da kimsenin umuruna gelmiyor diye kendini harap ediyor. (S.M. Alus 1933p s. 197).

umurca 'bir tür kaliteli rakı' × ***Gönlümün hasılı, dedi, mamaya şunu ver; sıcağı sıcağına gidip o senin dediğin cart mı bart mı ne ise koşup alsın. Umurca gibi ekistra olacak ha!..*** (S.M. Alus 1934 s. 274). × ***Ben sakala bayıldığımdan değil, berber sandalyasına oturmaya çekindiğimden bu süpürgeyi çenemde taşıdım durdu. Böyle olduğunu bilseydim çoktan kazıtırdım. Ekstra ekstra, Umurca mı diyordum? Yaşa uzat ta elini öpeyim.*** (S.M. Alus 1934 s. 274).

umurcu 'telaşlı, titiz, mızmız' J.W. Redhouse 2006 s. 203a. × ***HİMMET, yavaşça. –O! Ne çok ikram. Bu adamlar ne umurcu (meraklı ve dikkatli iş gören).*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 43).

umurlama- 'umursamamak' <***umur*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki + ***-ma-*** olumsuzluk eki. × ***Beyefendi genç, güzel, yanaklarından kan damlayan, karısını hiç umurlamayan, zevkinden, safasından başka şeylere metelik vermeyen… hayırsız bir koca.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 102). × ***Burası neresiydi?.. Şakaklarının sızılarını, kulaklarının uğultusunu, başının ağırlığını unuttu, umurlamadı, şiddetle doğruldu.*** (M. Yesari 1933 s. 64). × ***Sakın haaa… Yakışık almaz. "Ağa'sı evlenmeden buna ne olmuş? Çatlamış mı?" derler.- Orası boynumu büküyor ya işte… Kız "Beklerim" dese, dünyayı umurlamam!*** (K. Tahir 1955s s. 44). × ***Meryem, Ayşe'ye hak vermişti. "Böyle bir günde, gelin kısmının tepesine dağları koysalar umurlamaz. O ılık yürek vurmasını, gerdeklenmemiş körpeler ne bilecek!"*** (K. Tahir 1955s s. 92). × ***Zeynel yatağın ucuna oturmuştu. Elif, kocasının lafını hiç umurlamadan, cilve döken bir salıntıyla geçip lambayı yerine bıraktı.*** (K. Tahir 1957r s. 130).

umursama- 'aldırmamak, önemsememek' <***umur*** + ***-sa-*** isimden fiil yapan ***-sı-/-sın-*** eklerinin fonksiyonunda kullanılan ***-sa-*** eki için b. ***azsın-*** ⊡. × ***Ayşe Hanım üzüntümün farkına varıyor: -Hiç aldırma, umursama diyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 188). × ***Çatlıyacağım. Kalkayım mı, kalkmayayım mı? Takip edeyim mi, etmeyeyim mi?.. Ya gene aldırmazsa; umursamazsa; ekşirsem…*** (S.M. Alus 1944 s. 30). × ***Bizimkisi ihtiyarlık değil düşkünlük, olanı biteni umursamıyorsan, rahmetlinin dediği gibi, bilmem neme macunundan bir parmak yiyip sefana bakıyorsan senden rahatı yok.*** (S.M. Alus 1934 s.

umuşlu 'ümitli' <***um-*** + ***-(u)ş*** fiilden isim yapım eki + ***-lu*** isimden sıfat yapım eki. × ***(Elif öne çıkar, birden içeri dalar). –(Soluk soluğa umuşlu). Beni çağırmışsın baba.*** (O. Arayıcı 1979 s. 69).

umut b. ***umud***.

umutlandır- 'umutlu olmak' <***umut*** + ***-lan-*** isimden fiil yapım eki + ***-dır-*** ettirgenlik eki. × ***On gün kadar iyi gittikten, bizi umutlandırdıktan sonra, Hasan bey bir gece birdenbire bozularak, uzun süren bir can çekişme devresi geçirip, bir ikindiüstü öldü.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 243).

un 'un; Brösel' <ETk. ***un*** 'flour' G. Clauson 1972 s. 166, B. Atalay 1986 IV, 693, H. Eren 1999 s. 423. × ***Bularuŋ eline degirmen vėrdi. "Un ögü-***

düŋ!" dėdi. Ögütdiler. Elleri ḳabarıcaḳ arḳayıla un daşıtdılar. (Ferec v. 146b). × ***Ḳayır un olur idi İbrāhīme, / Muʿcize bunuŋ gibi biŋ dāʾimā.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 20 no. 399). × ***Neyleyeyim, bu yıḳılacaḳ evde un yoḳ, elek yoḳ, deve degirmenden gelmedi.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15.yy.] s. 3). × ***Ġafayı ezmiş, un halına soḳmuş.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 23). × ***Hanımları pek bilmem ama herhal evlerinde oturur, dikiş dikerler, un elerler efendicağızıma, çocuk doğururlar falan.*** (T. Uyar 1982d s. 129). ***ununu eleyip eleğini as-*** 'her şeyden elini eteğini çekmiş olmak': × ***Erkek evinde bir akşam sonra zifafa girecek olan güveyi ile bekarlar daha hararetli bir hisle latife ederlerken müteehhil bulunanlar tabiri mahsusu mucibince ununu eleyip eleğini asmış olanlar bir parça bezgin ve ağabeyvari bir tavırla güveyi manalı bakışlarla süzerler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 191). × ***Vallahi elmasım, hiçbirinin suratına adamakıllı bakmadım. Benim o taraklarda bezim yok. Biz çoktan unumuzu eleyip eleğimizi asmışız.*** (S.M. Alus 1934 s. 354).

ûn b. ***ün***.

un-/uŋ- 'iyileşmek, şifa bulmak' <ETk. ***on-*** a.m. Clauson 1972 s. 168-169, DS 4039, TS 3963. × ***Ṣaç ṣaḳal anuŋ beyażı aṣfarıdur rüy-ı zerd / Uŋmaduḳ başum benüm bir beyża-i ʿanḳā-yi derd.*** (Ẕātī 1967 [16. yy.'ın ilk yarısı] I, 117). × ***Unmasın avcı, unmasın avcı, ille balıkçı, ille balıkçı.*** (R. Enis 1947 s. 60). b. ***oŋ***, ***on- I***.

uŋ- b. ***un-***.

ungruz 'Macar; Macaristan; Ungarus' <Lât. ***Ungarus/Hungarus*** 'Macar'. Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 121. b. ***engürus***, ***üngürus***. ××

uniseks b.m. <İng. ***unisex*** a.m. × ***Amerikan özentisi –daracık kot pantolonları ve yelekle ceket arası bir örnek üst yanlarıyla uniseks kişiler.*** (B. Arpad 1976 s. 130).

unufak 'çok ufak' <***un*** + ***ufak***. Pekiştirme için b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Sarı öküzün kafası*** *unufak* ***olur. Her emrin başüstüne. Dile benden ne dilersin? Kamer — Ah Ye'cüç Me'cüç kardeş.*** (Musahipzade Celal 1936gg s. 35). × ***El ayak çekilince. Millet yatıp uykulara varınca. Un ufak edelim sıtırasızın iki bin kerpicini. Bakalım ondan sonra ne yapacak?*** (F. Baykurt 1959y. 109). b. ***kül ufak***, ***toz ufak***.

unut- 'unutmak; vergessen lassen' <ETk. ***unıt-*** 'to forget' G. Clauson 1972 s. 179, B. Atalay 1986 IV, 694, Meninski 1680 I, 551, J.W. Redhouse 2006 s. 272a. × ***Ölecek olursam, duʿādan unutmayasız. Benden sucum varını ʿafv ėdesiz, sizüŋ cihetüŋüzden Taŋrı ḳatında ḳanlu olmayam!*** (Ferec v. 130b–131a). × ***Yüz yıllar hoşlığıla Ömrin geçerse Yunus / Sonucu bir nefesdür sen anı unutdun dut.*** (Yūnus Emre 1943 [14.yy.] s. 335, no. 2713). × ***"Unutma," der bana. Ağusunu, analığın ne olduğunu bilen can ağacıma siyim siyim yayarak "Kanı unutma," der.*** (F. Akatlı 1982 s. 206). ***-meye unut-:*** × ***"Güle güle! Ha söylemeye unuttum, mutfağın çukuru tıkanmış, taşıyor. Bir de..."*** (R.H. Karay 1939a [1918] 80). ***–meyi unut-:*** × ***"A, bak onu aldırmayı***

unutmuşuz!" (R.H. Karay 1939a [1918] 129). × ***Karıcığım affedersin, nasılsa aklımdan çıkmış, dönerken ilacı almayı unutmuşum.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 24).

-updı/-üpdi: × ***Ne esrük sāḳí dutmış cām-ı billur / Düşüpdi ceng ünin-den ʻāleme şür.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 785). × ***Belāya rence gey omaç olupdı / İçi renc u belā daşı dolupdı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3038).

-updur/-üpdür: × ***Şular kim niʻmeti ḥaḳdan alupdur / O niʻmet ehline niʻmet ṭolupdur.*** (F. Giese 1929 s. 13). × ***Saġum ala baḳduġumda ḳarḍaşum Ḳara ğöneyi gördüm, / Baş kesüpdür, ḳan döküpdür, çuldı alupdur, ad ḳazanupdur, / Solum ala baḳduġumda ḍayım Aruzı gördüm, / Baş kesüpdür, ḳan döküpdür, çuldı alupdur, ad ḳa-zanupdur.*** (Dedem Ḳorḳut 1964 [14.–15.yy.] s. 48). × ***Didiler şāh aŋa çok yar sıyupdur / Velīkin evvel ol ʻahdı sıyupdur.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 7542). × ***Senüŋ rencüŋ belüsüz renc olupdur / Duʻāsı ananuŋ ilenç olupdur.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 1205). × ***Fe-lek kime virüpdür ʻizz ü temkīn / Ki sonra ḳılmadı āvāre ġam-kīn.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2612).

-updurur/-üpdurur: × ***Ḥabāṣetiyle iki ḳavm olupdurur mümtaz / Birisi ṭāyifei Çebnidür anuŋ, biri Lāz.*** (ʻĀlī 1982 [1581] II, 139).

upuryan 'çırılçıplak' <***uryân*** + kuvvetlendirici öntakı, reduplikation + tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Siz böyle up uryan kızıl Frenk olalı ticarette bet bereket kaldı mı? Anan hemşiren ne halde? Onlar da mı so-yundu?*** (H. R. Gürpınar 1339 s. 141). × ***Bir bakanın karşısına redin-gotsuz çıkılamaz iken en büyük divana upuryan nasil gidilir?*** (H.R. Gürpınar 1335 [1887] s. 120).

upuslu 'çok uslu' <***uslu*** + kuvvetlendirici öntakı, reduplikation + tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Bizim söğütlerin altında sular ince ince akar. Sular upuslu akar.*** (F. Baykurt 1967a s. 213).

upusul b. ***usul***.

ur 'guatr, tümör; Kropf' Meninski 1680 I, 496, O. Blau 1868 s. 307, 'Kropf am dem Halss' × ***Ur mu, ben mi, çıban mı? Kötücül. irinli, pis. / Bıçak, bisturi, makas! Beni deşin ve yarın / Çıkarın ne vardıysa!*** (H. Yavuz 1992 s. 9). Krş. M. Ohannesian 1925 s. 749).

ur- b. ***vur-***.

-ur-/-ür- 'geniş zaman; Aorist' × ***Hicr der-bendinde ʻışḳuŋ rehzeni elin-den āh, / Kim boyanur ḳana her dem kārubānı çeşmümüŋ.*** (ʻÖmer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 163). × ***Alurım.*** (C.C. Carbognano 1794 s. 529). × ***Ve ḥubūbāt ḳısmından ʻaṣada gelüb satılsa, her müddi Ruhā'dan bir kile-i Ruhā'ī alınur imiş.*** (Ö.L. Barkan 1943 [924/1518] s. 157). × ***Geçinür bir dilim etmegile faḳīr, / Yedi iḳlīmi yėyüb ḍoymaz emīr.*** (ʻĀlī 1994 [1591–99] s. 288). × ***Limanuŋ üzerinde bir ḍaġ var-dur, ol ḍaġuŋ dorusı aḳ ḳar gibi görinür.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 807–808).

ura b. ***urva***.

-urak/-ürek 'zarf-fiil eki; Gerund' × ***Şöyle severdi [ki] vaṣiyyet ėtdi ki bir kişi ki memleketde vardur anuŋ irādetine ḳarşu durmasun,***

hīc vech-ile anı kimse yıġmasun, avlasun, ḳuşlasun, yėsün. icsün, ḫōş geçsün!" dėdi. Varurak süvārligi, ḥüsünligi. çālākligi, ziyrekligi, şehāmeti ẓāhir oldı. Anı gören ḥayrān olurdı. (Ferec v. 188b). × ***Anlar dahi gāh bāğları bellemege bel bağlayurak ve gāh dağlar etegindeki çayırlarını çapaladukça te'essüf ile ciger dağlayurak evlād u 'iyāle karışmağa ve min-ba'd lāzime-i sipāh olan silāh u rükûbdan ıraklaşmağa başlarlar.*** ('Ālī 1979 [1581] 40). × ***Ve bu yeŋiçerileri ol zamānda Ḫayreddīn bünyād itdi. Ve andan soŋra varuraḳ ḳāżī 'askerlerinden vezīr oldı.*** (F. Giese 1929 s. 196). × ***Temāşā eyleyürek elde süçi / İrişdilerdi Şehrūḏ'e ṣoñ ucı.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1447). × ***Bir av yirinde eglenmezdi bir dem / Sürerdi avlayuraḳ şāh-ı 'ālem.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 3747).

urasa/ırasa 'tılsım, hastalığa karşı okuyup üfleme' DS 4040. × ***Gelinin bürümceği üç gün sonra küçük bir kız ve erkek çocuğu tarafından başından alınır. Bu sırada yengenin biri gelinin kucağında bir oklağı kırar. Bu oklağı kırma işi bereket urasasıdır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 294). × ***Ballı hamuru -ömürlerinin tatlı geçmesi için, bir*** *urasa* ***diye-kapının üst duvarına yapıştırdı.*** (R. Enis 1944 s. 127).

urat- 'oburca yiyip yutmak; verschlingen' Meninski 1680 I, 496, J.W. Redhouse 2006 s. 242b. ××

urba/uruba 'elbise' <İt. (Ven.) ***ruba*** a.m. G. Meyer 1893 s. 54, Meninski 1680 I, 508, J. Thury 1885 s. 26, J.W. Redhouse 2006 s. 248a, H. Eren 1999 s. 423, K. Emiroğlu 1989 s. 222. × ***Ben de saŋa söyleyecekdim, vaḳd baba acısı bir az yeğnilesin diye baḥıyordum. Seniŋ bu ṣandıḫda yalnız ışılaḥ urbaŋla ḳılıcıŋdan başḳa bi şey yoḥ.*** (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 215–216). × ***Gündüzden Pinelopi ve Horepsima için çılk beyaz urubalar tertip ederek.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 417). × ***Urbalarının rengini almış kaşlar altında kara çakır, ala gözler ışıl ışıl yanıyordu.*** (T. Evren 1943 s. 99). × ***Yaşlı olmasına yaşlıydı ya, gene de boz şayak urbaları içinde dimdik, capcanlı bir vücudu vardı.*** (M. Başaran 1964 s. 74). ***bir kat uruba*** 'bir takım elbise': × ***Birisine ya dediğim Tringden, ya da Meyerden bir kat uruba aldırıyor; sırtına giydiriyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 18). ***urba gör-*** 'düğün alışverişi yapmak' DS 4041: × ***Düğünün gününü kararlaştırırsak, urba görmeye ne gün gideceğimizi, okuntu işini ne gün halledeceğimizi kararlaştırmak daha kolay olur.*** (F. Baykurt 1971t s. 114). ***urcah çıh-*** Az. 'rastlamak, tesadüf etmek' × ***Yavaş-yavaş gäldi bir cütçüyä urcah çıḫdı, gördü bu cütçünün özü dä ġaradı, öküzü dā, ḫışı da.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 I, 153). b. ***urcah***.

urcah Az. 'karşılaşma' ××

urcah çıh- Az. 'karşılaşmak' × ***İnnän belä urcahına çıḫan ilanın başını, baḥ bu toppuzla äzginän, Ovġan!*** (S. Rähimov 1959 I, s. 282). × ***Bir gün ġara yola ġara sata hämän Mähämmäd gäldi çıḫdı urcahıma, o gen däryanı başıma dar elädi.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 I, 42).

urçan/ursan/urzan 'kısır' DS 4041. × ***Şimdi sana vardım, sen de bana imdat eyle anacığım! Komşularım Zelho ile Zeyno, karınlarını şişirip dolaşırlar, bana nispet verirler, durmadan urçan sözün edip***

yüreğimi dağlarlar. Gerçekten urçan mıyım ki bir türlü döllenmezim anacığım. (K. Bilbaşar 1969 s. 116). × ***-Düz duvara yukarı arpa yürüten, Çaykelik suyunu, Malakan'ın değirmenini durduran Hoca bu. Kırk yıllık urzanlara çocuk ettirdi bu. Hızır, Hızır bu Aşır, Hızır!*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 91).

urda 'kesik, ekşimik denilen peynir' <Rum. ***úrdā***, Sırp., Bulg. ***yrda*** 'geronnene milch' DS 4041, H. Eren 1999 s. 423, A. Tietze 1957 no. 227. ××

urfa 'bir yemek; eine Speise' × ***Düğün yemekleri: çorba, tarhana aşı, pilav, kabak pişmesi, et köftesi, kavurma, bezdirme (küle gömülen hamur), Urfa (un bulamacı) gibi yemekler düğün yemeklerinden sayılır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 313).

urga b. ***urva***.

urgan/urkan 'ip, urgan; Strick' <Orta Tü. ***urk*** 'ip, urgan + ***-an*** 'küçültme eki' B. Atalay 1986 IV, 3966, Meninski 1680 I, 502, O. Blau 1868 s. 307, C. Brockelmann 1917 s. 56, W. Radloff 1893 I, 1061, 1665, J. Thury 1885 s. 26, J.W. Redhouse 2006 s. 245b, ZTS 200, H. Eren 1999 s. 423, TS 3966, DS 4041. × ***Demüri Kıble ṭarafında olan ada ṭarafına on beş ḳulac ṣuda ḳorlar. Ammā demüri ırаḳda bıraḳmayalar kim ötesi uçurumdur, hem demürü urġanın pine keser.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 812). × ***Ol ḳal'enüŋ içinde ḳafirler olur ve ba'dehu meẕkür şehrüŋ öŋü eyü demür yėridür. Ve illā poryaz berk esicek ġāyet ṣorulkan girür, muttaṣıl demür urḳanın ve balamar urḳanın ellemek gerekdür.*** (Pīrī Re'īs 1988 III, 319a). × ***Düyün ėrtesi deyenek oynāla. ėlindeki copu atā yėre, yėrden çıva, urġanın üstünden aşırıla.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 4–5). × ***Deriŋ olup batarsam atuŋ urġan / Yapışam yine çıḳam olmaya ḳan.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3934). × ***Dört beş komşu da, ellerinde birer kendir kolçağı, çeke çeke gidiyorlardı. Bu telleri birleştirip urgan yapacaklardı.*** (F. Baykurt 1971t s. 13). × ***Ama görünmez birileri, orada, kolları arkasından bağlanmış, ayakları pırangalı, uzun beyaz ölüm gömleği giydirilmiş yeni birini sürükleyerek getirip kaldırıyor, ya çingenenin ya da urganın ucundaki ilmiğe takıveriyorlardı.*** (E. Öz 1980 s. 50). ***urgan çekiş-*** 'ip çekme yarışı yapmak': × ***Ulular ile urgan çekişme.*** (V. İzbudak 1936a no 65). ***urgan dirgen:*** × ***Bayram'la Haçça kağnıyı koştular. Urganı dirgeni, nacağı, tahrayı götürüp kağnıya koydular.*** (F. Baykurt 1959y s. 48). × ***Karı koca, öküzü ineği salıp yukarı çıktılar. Urganı dirgeni kaldırdılar.*** (F. Baykurt 1959y s. 55). ***urgan et-*** 'bir sözü ya da davranışı uzatmak' H. Aktunç 1993 s. 294: × ***Hadi urgan etme, işi pamuk ipliğine de bağlama.*** (a.y.). b. ***örken***, ***organ***.

urgun b. ***vurgun I***.

urgun et- b. ***vurgun et-***.

urgunlık 'üzüntülü olma durumu; Betrübtheit' <***urgun*** + ***-luk*** isimden isim yapım eki. H. Vámbéry 1901 s. 212. ××

urgun ur- I 'üzülmek, dertlenmek; sich betrüben' <ETk. ***ur-*** 'to strike (someone or something Acc.)' G. Clauson 1972 s. 194, B. Atalay 1986 IV, 694 + ***-gun*** 'fiilden isim yapım eki' + ***ur-.*** × ***Oşda çok urgun urdum*** 'Da habe ich habe mich sehr betrübt' (H. Vámbéry 1901 s. 212).

urgun ur- II ‘ganimet vurmak’ *<**urgun ur- I***. × ***Ve ol ḳardaşum zamāndur ḥarāmīlıġa gitmişdür. Şimdi baŋa ̣haber vėribimiş: Üşde coḳ urġun urdum, bulun ile gelürem.*** (Ferec v. 97a–97b). × ***Ertesi gün birkaç yerden urgun urdum. Buna entarilik, gömlek, çorap, ayağına bir iskarpin aldım.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 378).

urğuna ‘önüne’ *<**uğur** + **-u-** + **(n)a?*** DS 4041: ***urgun*** ‘karşı yan’, ayrıca b. DS 4041: ***urk*** ‘ön’. × ***Vardı bi gasaba, yarım göyde et çalıp bir ạhçe vėrip geldi. Gırıp bişirmekdeyse ayın urğuna göyüp yidirdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 203). × ***Gözele gözel uçun, çirkine de Allah uçun, ne var sen deyi getirdim. O zaman gari şorbayı götürdü, Mahanın urğuna indirdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 242). × ***Ol zaman punnar keyf olullar, araḥının ben bunnara içine ilaç gorum, gafalarını dutdururum, sen de su satılı eline al, gapının urğuna dur, çıḫanın kes kellesini.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 247). × ***Anası urguna pambık gormuş. Bi bedirik örir, hemen uɣhusu gelir, devrilir yatarmış.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 382).

urguncı ‘yağmacı, vurguncu’ *<**ur-*** ‘vurmak’ + ***-gun*** fiilden isim yapım eki, b. ***akkın*** ⊡ + ***-cı*** + ***cı*** nomen actoris eki, b. ***ạhşam*** ⊡. TS 3966, R. Dankoff 2004 s. 270. ××

urık b. ***urug***.

urın- ‘acı çekmek’ *<**ur-** + **-ın-*** edigenlik eki, ETk. ***ur-*** ‘to strike’ G. Clauson 1972 s. 194, B. Atalay 1986 IV, 698: ‘pişman olup vurunmak, döğünmek’ × ***Çün el ḳaşıyasın ol hoş görinür / Velī ṣoŋucı acıdan urınur.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2426).

urkan b. ***urgan***.

ûrmân/orman ‘güçlük, sıkıntı; difficulty, trouble’ <Fa. ***ürmān*** ‘zahmet’ × ***Anda gâzi tîğ ile kâfir biçer / Bunda bunlar gizlenüb orman içer.*** (Firdevsī–yi Rümī 1980 s. 251).

urrum/urum ‘Rum; grieche’ K. Emiroğlu 1989 s. 222, J.W. Redhouse 2006 s. 248b. × ***Sen sari saçin sari / Seni kim tarayacak / Bakalum urum gızı / Kim kimi arayacak.*** (a.y.). × ***Sen bunları bellersen, şu koca Anadol, Urum, Şam, senden söz eder. Namın yayılır gider diyar diyar.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 368).

ursan b. ***urçan***.

ursın ur- ‘?’ × ***Yas idüben cümle ‘ursın urdılar / Yidi gün mecmü‘ı anda durdılar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 35).

ursuz ‘kaba, yakışıksız, tembel; ungebührlich, grob’ H. Vambéry’e göre ***yonsuz*** kelimesinin sinonimi. Ayrıca ***ur, or*** ‘ölçü’, Yeni Osm. ***oran*** ‘ölçü’ kelimesiyle ilgili. H. Vambéry 1901 s. 212, DS 4041. × ***Üş ol gelecek ursuzlar geleler, size vizāret nėce olur ögredeler, hemşīre-lerinüŋ kinini sizden alalar, dād istād ėtmiş olalar.*** (Ferec v. 25b). × ***Çitaklar ursuzlar gildiler.*** (H. Vambéry 1901 s. 212).

ursuzluk yonsuzluk ‘kabalık, yakışıksızlık; Unüberlegheit, Maasslosigkeit’ *<**ursuz** + **-luk*** isimden isim yapım eki + ***yonsuzluk***. × ***Padişahuŋ tehevvüri ursuzlugi yonsuzlugi bilmedi ki…’*** (H. Vambéry 1901 s. 212).

uruba b. ***urba***.

uru dur- ‘ayakta durmak; aufstehen’ <ETk. örü tur- a.m. G. Clauson 1972 s. 197, Meninski 1680 I, 508, C. Brockelmann 1917 s. 50, M.Th. Houtsma 1894 s. 43, W. Radloff 1893 I, 1061: öre tur-, J.W. Redhouse 2006 s. 248b, DS 4041. × ***Begleri tekfüruŋ anı çün görür / Cümle kendü gider uru turur.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 40). ***uru ol-*** ‘ayakta durmak; stehen, bleiben, sich stellen, aufrecht stehen’ × ***Ol biŋar kenarinde uru oldilar.*** (H. Vambéry 1901 s. 212). b. ***örü III***.

urub/urup ‘tahıl ölçüsü; getreidemaß’ <Ar. ***rubū‘*** ‘dörtte bir’ M.Z. Pakalın 1946 III, 553, J.W. Redhouse 2006 s. 248a, DS 4042: ***uruplağa, uruplağı, urplā, urupla*** ‘bir tahıl ölçeği’ × ***“Kırkta bir hak, gurik, alırken, kodda bir urup almışsın”. Değirmenci durdu: “Ula Keloğlan, kim dedi sana? Kodda bir urup hak olur mu? Bir kurik hakkım var, oğlum!”*** (Behçet Mahir 1973 s. 191). × ***Gidiyor padişahın küllüğünde geziyor geziyor, bir altın buluyor, gidip diyor ki: “Hele urubunuzu verin, benim ağam altınını ölçecek” Urubu eline alıyor, getiriyor, yarığına altını sokuyor, götürüyor.*** (U. Günay 1975 s. 279).

urug/uruh/uruk/urık ‘soy sop; geschlecht’ <ETk. ***urug*** ‘seed, pip, kernel’ G. Clauson 1972 s. 214, B. Atalay 1986 IV, 697C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, W. Radloff 1893 I, 1659, DS 4041. × ***Bir ulu uruḳ oldı āşikāre / Şeh oldı geh Behmen geh Dārā.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1776). × ***Ki Ḳayser urıḳı ṭoġa bir oġul / Irec kīninden aru duta göŋül.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1916). × ***Yirilmekdür saŋa bu işde aṣṣı / Uruġunda yoġıdı tāc issi.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1132). ***urug ol-*** ‘katılmak; topluluk haline gelmek; sich einreihen?’: × ***Āyīn-i Süleymānī üzre mürdan tā-be-sīmurġ uruġ olup tavāyif-i enām geldi.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95] s. 90). ***urug turug*** ‘soy sop’ × ***Bu esnāda, Gedük Ahmed Paşa ḳal‘a-i Silifke’yi ve Menyan’ı feth idüp, Pir Ahmed’ün oglın, kızın, urugın, turugın pādişāh işiğine gönderüp…*** (Tursun Bey 1977 [1490–95] s. 153).

uruh b. ***urug***.

uruk b. ***urug***.

urul- b. ***vurul-***.

urum b. ***urrum***.

urun b. ***ürün***.

urun- b. ***vurun-***.

urup I b. ***urub***.

urup II ‘koruk suyu; salça’ M. Ohannesian 1925 s. 983. ***robe*** ‘pâte à frire’ A. Barthélemy 1935 s. 298. ××

urus ‘Rus; Russe’ <***Rus,*** Meninski 1680 I, 501, J.W. Redhouse 2006 s. 245a, 248b, TS 3981, K. Emiroğlu 1989 s. 222. × ***Pireler Arnavud, bitler Urusdur, / Yavuzdur ṭaḥta biti, Engürusdur.*** (Me’ālī, ‘Ālī 1994 [1591–99] s. 271). × ***Açtırayım Sefaret içkilerinden, Urus votgası, Alaman birası, Macar şarabı, Amarikan cini! Kuzunun yağından bir***

de halva kardırayım! (F. Baykurt 1971t s. 327). × ***Urusun gemileri / Hem ileri hem geri / Urus gözin kör olsun / Ağlattun gelinleri.*** (K. Emiroğlu 1989 s. 222).

urusgat ver- Az. 'ruhsat vermek' <Ar. ***ruḫṣat*** a.m. × ***Ata, sän mäni här yoldan keçänä vermäk istäyirdin, män dä buna razı deyildim. İndi bu oğlan, deyäsän, elä män ạhtardığımdı. Sän urusġat versän, män bu oğlana üç sual veräräm, cavablarını ġaytara bilsä, gedäräm buna.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 I, 163).

uruş b. ***vuruş***.

uruş- b. ***vuruş-***.

uruşkun 'bir bitki' × ***Tarlalarda boylarını aşan ekinlerin içinde uruşkun yiyerek akşama kadar dolaştılar, arada bir kuşkuyla yörelerine bakarak.*** (Kemal 1992ks s. 201).

'urûz 'arzlar, keyfiyetler' <Ar. ***'arż*** 'sunma, bildirme' J.W. Redhouse 2006 s. 1296b. × ***Kezālik anlar hakkında beglerbegilerün 'urûz-i kesîrü'l-menfa'ati ve beglerbegiler husûsında dahi vükelā'-i 'uzmānun hüsn-i edāyla kemāl-i mehmedeti fī zamāninā elbette mu'allel bi'l-ağrāzdur.*** ('Ālī 1979 [1581] 32).

urva/ura/ufra/uğra/urga/uvra 'hamurun yapışmaması için kullanılan un' <? DS 4042, TS 3884, H. Eren 1999 s. 421, J.W. Redhouse 2006 s. 249a. ××

urvala- 'unla çorba yapmak' ***<urva*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki' DS 4042. ××

urvalık 'böreklik, baklavalık un' ***<urva*** + ***-lık*** isimden isim yapım eki. DS 4042. ××

uryan 'çıplak' <Ar. ***'uryān*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1296b. × ***Şäh ḥis ėtdi, ol ḥisden 'aḳlı ḳuşı dimaġı yuvasından uçdı. Ögi gitdi, durduġı yėrde uçdı. Çün ögin dürdi,» gördi: dam yolından bir 'uryan gişi gelür.*** (Ferec v. 119a). b. ***üryan***.

uryani eriği gibi 'soyulmuş, çıplak': × ***-A sahi... Yetişme ilahi... Anadan doğma... Çıplak Mustafa'nın dişisi... İhtiyar kaynatandan utanmıyor musun karşısında böyle uryani eriği gibi gezmeye?..*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 34).

uryânla 'çıplak, yalın; nackt' ***<uryan*** + EO.'da işlek olan ***-la*** isimden zarf yapım eki, b. ***ayıkla*** ⊡. × ***Ben ki uryānla ṭoġmışam anadan / Ẕevḳ idem mi cihānda ṭanṭanadan.*** ('Amrī 1979 [17.yy.] s. 184).

urzan b. ***urçan***.

us I 'akıl; Verstand' <ETk. ***us*** 'intelligence, the power of discrimination' G. Clauson 1972 s. 240, B. Atalay 1986 IV, 699, Meninski 1680 I, 519, O. Blau 1868 s. 307, A. Caferoğlu 1931 s. 113, J. Thury 1885 s. 37, J.W. Redhouse 2006 s. 254b, TS 3884, R. Dankoff 2004 s. 270, H. Eren 1999 s. 424. × ***Ululuḳda söz yok ne nämüs gerek / Yücelikde ḳo da'vīyi uş gerek.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 41). × ***Seni gördüm saŋa geldüm elüm dutġıl oda düşdüm / Ussum vardı delü oldum beni taŋrı saŋa saldı.***

(Sulṭān Veled 1341 s. 32). × ***Ussunı ḳoġıl bugün yilede görgil dügün / Delü bigi oynaġıl kim bulasın taŋrıyı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 34). × ***Od bigi yandı göŋlüm gören gördi bu dütüni / Usluya virgil suçumı al başından ussunı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 42). × ***Başında şol kişinüŋ kim ola us.*** (Naẓmī 1928 s. 25). × ***Ḳanı boynuzuŋ başında yok mu us.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 13). × ***Ussun varsa ey âkil aldanmagıl zinhar mala / Şol nesne ya ki sen koyup gidesin ol bunda kala.*** (Ş. Yaltkaya 1934 s. 156). × ***Allah us'aḥıl vere, şeytanına zabınlık vere.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 366). × ***Çü bende ne uş ḳaldı vü ne bilü / Ne iş başarısar eyitgil delü.*** (C. Dilçin 1991 s. 244). ***ussı git-*** 'aklı gitmek; başı dönmek' K. Emiroğlu 1989 s. 223: × ***Cun Chudadad gördi ussi gitdi.*** (H. Vambéry 1901 s. 212). × ***Pes gendüzini balıḳcıruŋ boynı üzerine bıraḳdı ve anuŋ boġazın berk ḳısdı, şöyle kim balıḳcıruŋ ussı gitdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 21).

us II 'iyi; yarar, çıkar; gut' <***us I,*** DS 4042. ××

usa 'gam, endişe' <Ar. ***guṣṣa*** a.m. DS 4042. ××

usal/osal 'tembel, ihmalci; önemsiz; nachlässig' <ETk. ***osal*** 'negligent' G. Clauson 1972 s. 247, Orta Tü. ***usal kişi*** 'gafil, iş bilmiyen' B. Atalay 1986 IV, s. 699, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, W. Radloff 1893 I, 1744, TS 3988. × ***Bu gün 'öẕr dile ve dutma usal / Ki yarın söze ḳalmayısar mecāl.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 84). × ***Usal olma ġāfil olma geldügüŋ işi başar / Seni ḥaḳ niçün yarattı niye geldüŋ bunda sen.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 49). × ***Usal olup ḳalman girü uzaḳdur menzil ilerü / İşbu uzaḳ yollar içün yaraġuŋuz ḳılu görüŋ.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 66).

usan- 'usanmak, yorulmak; bıkmak, hoşnutsuz olmak, üşenmek, tembellik yapmak; müde werden, to become disaffected' <ETk. ***osan-*** 'to be negligent, listless', Meninski 1680 I, 515, J.W. Redhouse 2006 s. 255a. × ***Kişi toḥm ekerken uşansa ne var / Yatur diŋlenür ḫırmeni çün şavar.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1342 s. 36). × ***Bâ-husûs ki bu pâyelere tâlib olan yararlar ve niçe niçe hidemât-i mebrûre-i pâdişâhîde bulunan kâr-güzârlar bunlara nazar ve mansıblarına sarf-i basar kıldıklarınca hidmetlerinden usanurlar.*** ('Ālī 1979 [1581] 56). × ***Velī kāfirüŋ iki nesnesin al / Biri ḳızın biri mālın uṣanma!*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 105). × ***"Canım, şu familya da hiç osanmaz mı, her aḫşamdır bu saat on birden başlarlar, gecenin dördüne ḳadar gezerler! Bunların adına piaza kuşleri komalı." —"He canım, böyle böyle kendilerini satacaklar korsa."*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 107). × ***Fes bir yana yemeni bir yana. Yatarlar birbirinin dizine. Hiç usanmazlar akşamlara dek, bit ayıklarlar.*** (M. Makal 1950 s. 31). b. ***osan-***.

usanç 'bıkkınlık, usanma' <***usan-*** + ***-ç*** fiilden isim yapım eki,'Alī Seydī 1324 s. 45: 'bıkıntı'. ***usanç getir-*** 'bıkmak': × ***Her hangi bir çocuk sana "Artık şekerden bıktım. Bir daha yemiyeceğim." derse inanma! İnsan bazan canından da usanç getirir.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 81).

usan b. ***usaŋ***.

usaŋ/usan 'tembel, sebatsız; faul, trage' <ETk. ***osa-*** 'to be negligent, listless' G. Clauson 1972 s. 248, W. Radloff 1893 I, 1743, TS 3988. × ***Çü od bıraġup yaḳasın mişesin / Uṣan olma it aṣlan endişesin.*** (Ferhengnāme–i Sa'dī 1342 s. 21). × ***Ṣorar-ıdı hikāyet her kişiden / Usaŋ olmaz her işe göz ışıdan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3564). × ***Göŋül uyma her işinde usaŋa / İşit benden bir ögüttür o saŋa.*** (Naẓmī 1928 s. 55). × ***Saḳın yoldaş edinme hīç Naẓmī / Eger kim uslı iseŋ bir usaŋı.*** (Naẓmī 1928 s. 64). × ***Göŋülden böyle dimiş ol bir uṣu / Ki usaŋ baş olur terküde aslu.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3027). ***usaŋ ol-*** 'tembel olmak' TS 3990: × ***Zīrā eger ġāfil ve usaŋ olurısa ve zaḫm yerin ḳorısa, lācirem düşmanuŋ kemini açıla ve pususı boşana.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 70). × ***Usaŋ olma ne dursın varsaŋa.*** (Gy. Nemeth 1919 s. 155). × ***Cevāhir hem altun bile götürem / Degül kim uṣaŋ olup u oturam.*** (C. Dilçin 1991 s. 353). × ***Niçeme ki taḳdīre bağludur iş / Sen olmaġıl uṣaŋ işünde düriş.*** (C. Dilçin 1991 s. 565).

usaŋlık 'yavaşlık' <***usaŋ*** + ***-lık*** isimden isim yapım eki. TS 3989. × ***Dölenmekle olur her keḏhhüdālık / Usaŋlıḳla yıḳılur pādişāhlıḳ.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1685). × ***Senüŋle yār iderdi dostlıḳ āh / Göŋül olmasa sende bir usanlıḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 30).

usbahası ol- 'bir durumdan deneyim kazanmak' <***us*** + Fa. ***bahā*** 'bedel, değer' + ***-sı*** iyelik eki. DS 4042. × ***Gam yiyeceğine bilmemneme macunu ye. O nesep fakiri, zeka züğürdü, irfan mahrumu heriften örnek alsana. Onun sana yaptığını sen ona yapacaktın... Bundan böyle usbahası olsun, anladın mı iki gözüm?*** (S.M. Alus 1933p s. 52). × ***Halinde bir şeye alınmış gibi bir tavır vardı. Aklınca bize gözdağı veriyor. Güya usbahası olsun diyecek... Düdük!..*** (S.M. Alus 1934 s. 205). Krş. ***üst bahası***.

uskolato 'küçük taş adacık' <İt. ***scoglietto*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 585. × ***Ol burunun ucunda bir uskulato var. Ya'ni küçük taş adacuk var.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 551).

uskumru 'lüferden küçük bir deniz balığı; Makrele' <Yun. ***σκομπίδι*** (skombris), Lat. ***scomber,*** İt. ***scombro*** a.m. G. Meyer 1893 s. 22, H. Eren 1999 s. 425, J.W. Redhouse 2006 s. 111b, D.J. Georgacas 1978t s. 132, 133. × ***Tüccar yazıhanelerinde konişmento sif, fok, kod ve emsali kelimelerden yapılmış beş on bin liralık konuşmalara ekmek parasına harcanmış, içinde kolyozların, sardalyaların, uskumru, kraça ve istavritlerin yüzdüğü küfür dolu sesleri değişmek için insanın gözünü hırs, para hırsı bürümüş olmalıdır.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 19). × ***Ondan sonracağızıma söyleyeyim efendim, girersin mutfağa, istediğin gibi, gönlüne göre yemekler yap... Patlıcanlı pilâv, irmik helvası, uskumru dolması...*** (A. Nesin 1958k s. 5). × ***Lâkerda ve uskumru pasdırması.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 949). (Argo) 'jigolo' H. Aktunç 1990 s. 294. b. ***iskumbri***.

uskuna 'iki direkli gemi; schooner' DS 4043, L. Gürçay 1943 s. 396. ××

uskunca b. ***ispunca***.

uskurufa 'bir domuz cinsi; Mutter schwein', DS 4043, R.M. Dawkins 1916 s. 644. ××

uskurum 'cüruf; Schlacke' <Yun. ***σκωρα*** G. Meyer 1893 s. 37. ××

uslan- b.m. <***us*** + ***-lan-*** isimden fiil yapım eki, Meninski 1680 I, 520, J.W. Redhouse 2006 s. 255a. × ***Çıtaḳ urdı Ḥasan başına yumruḳ / Ve ger ḳurtılsa bilüŋ uṣlanurdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 174). × ***Kız tarafı arasında danışlar uzun sürmedi. Boyalı sakal Mehmet gerçi haşarıydı çapkındı amma... Dünya evine girince elbet uslanacaktı.*** (Reşat Enis 1944 s. 116). × ***Sabahla işe giden, akşamdan akşama kahveye tavla oynamaya gelen, cumartesinden gayrı içki - öldür Allah — içmeyen Amerikalı, tam akıllandı, uslandı dendiği sırada, binmiş vapura, çekmiş gitmiş olurdu.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 18).

uslat- b.m. <***us*** + ***-lat-*** isimden fiil yapım eki, Meninski 1680 I, 520. ××

uslu 'akıllı, bilgili' <***us*** + ***-lu*** isimden sıfat yapım eki, Meninski 1680 I, 259, 520, O. Blau 1868 s. 307, W. Radloff 1893 I, 1748, J. Thury 1885 s. 26, J.W. Redhouse 2006 s. 255a, DS 4043. × ***Bilür uṣlu kişi çoban uyısa / ʻAceb mi varup ḳurt ḳoyunı yise.*** (Ferheng-nāme-i Saʻdī 1342 s. 7). × ***Öcin ḳoma uṣlu iseŋ maʻnīnüŋ / Düriş ṣüretin yüyegör daʻvīnüŋ.*** (Ferheng-nāme-i Saʻdī 1342 s. 25). × ***Sen uṣluyısaŋ bislemegil teni / Ki besleyicek öldürür ol seni.*** (Ferheng-nāme-i Saʻdī 1342 s. 51). × ***Veled geldi size eydür ne istersiz sizinledür / Kim usluyısa beni bildi deniz aldı güher buldı.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 32). × ***Māl kim taŋrı baŋa virdi budur / Kim bu mālı isteye ol usludur.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 68). × ***Be Naẓmī dünyenüŋ bir yiyüp içüp şenliginde ol / Göŋül virme eger uslı iseŋ girü ḳalana.*** (Naẓmī 1928 s. 55). × ***Her kim görür ise beni delüdür dir idi mutlaḳ / Ne uṣlu ne delüyidüm ne diri ne ölüyidüm.*** (Eşrefoġlu Rümī 1286 s. 63). × ***Uslu delüye uymaz.*** (V. İzbudak 1936a no 128). × ***Haberi virenden alan uslu gerek.*** (V. İzbudak 1936a no 166). × ***Uş oğluma yoldaş seni ḳıluram / Ki uṣlusın u key kişi bilürem.*** (C. Dilçin 1991 s. 245).

uslu çekil- b. ***usluğu çekil-***.

usluğu çekil-/uslu çekil- 'bayılmak' DS 4043. × ***Garip'in gözleri karardı, başı döndü, uslu çekildi. Kıyıdaki taşı kucaklarken attı kendini yere.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 105).

usluluk 'sakinlik, usluluk' <***uslu*** + ***-luk*** isimden isim yapım eki. × ***Kedinün usluluġı sıçan görincedür.*** (V. İzbudak 1936a no 216).

ussuz 'akılsız' <***us*** + ***-suz*** isimden isim yapım eki. × ***Nur birdür mumların ger yüzise / İki göre her kim ol ussuzısa.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 84).

usta/ustad 'usta, uzman' <Fa. ***ustād*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 87a, M.Z. Pakalın 1946 III, 553. × ***Bir ustād-ı bennā varidi ki mühendislikde naẓīri yoġidi, adı ʻālemde meşhūridi, ammā hemiyşe biykāridi ve teng-dest idi.*** (Ferec v. 18b). × ***Ustād kendi ʻilmini gece gündüz medḥ eder / Dāʼimā şāʻirlere ʻsizler cāhilsiŋiz' der.*** (ʻAlî Emîrî 1927 s. 3). × ***Sana bir çalgı ustası getireyim mi, çimbalo öğrenirsin?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 11). × ***Ustam da şamarı tam anıtladı, vuracakken geriye çekiliverdim.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 147–148). × ***Ustanın çırakları önlerine birer alfabe açmışlar, hem çalışıyor hem yeni harfleri ezberliyorlardı.*** (T. Apaydın 1991 s. 216). ***ağa usta***

'dabağ reisi'. ***usta çık-*** 'bir zanaatı usta yanında gereği gibi öğrenerek, ustasınca o zanaatta artık ustalık yapabileceği belirtilmek' DS 4043: × ***Bunların hepsi can kulağile dinlenecek, kulakta küpe edilecek derslerdi. Avcılıkta pişmiş, saç sakal ağartıp usta çıkmış olanlar birbirlerile bilgiçlik yarışını tutturur, acemi çaylaklar da kulaklarını dört açar, bilmediklerini öğrenirlerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 143). ***ustamdan aldığım gibi satarım*** 'nasıl görmüşsem öyle yaparım, anlamında deyim': ***Kaleli bey de kendi kendine: "ben de ustamdan aldığım gibi satarım" deyerek Derviş Ahmedi döğerek konakdan dışarı attı.*** × (O. Spier 1941 s. 91). ***ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur*** 'ben bu kadar yapabilirim, daha fazlası elimden gelmez': × ***Bulgur pilavı yaptılar. Yoğurt kaplarını gölgeye dizdiler. "Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur!" deyip oturdular.*** (F. Baykurt 1967a s. 196). × ***Gülşen: "Gidi-gidiverelim" dedi usulca. "Uçacak değiliz ya! Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur. Daha çabuk nasıl gideriz?"*** (F. Baykurt 1961o s. 311).

ustad b. ***ustad***.

ustrupa b. ***usturpa***.

ustuliça 'tabure; Schemel' <Bulg. ***stolica*** a.m. F. Miklosich 1889 s. 22. ××

ustun 'mertek, kereste; raf'<Fa. ***sütün*** 'direk, sütun', DS 4044, H. Eren 1999 s. 381, F. Steingass 1998 s. 55, ZTS 202 b. ***üsün***, ***üstün***. ××

ustura 'tıraş için kullanılan açılır kapanır çok keskin bıçak' <Fa. ***ustura*** 'razor' H. Eren 1999 s. 425, Meninski 1680 I, 188, J.W. Redhouse 2006 s. 253a. × ***Andan kiyseden bir bilegü çıḳardı. Ustura'ı biledi.*** (Ferec v. 208a).× ***Bu gibi büyük düğünlerde güveyi tıraş eden Balat'ın, Fener'in en meşhur berberlerinden berber Tayyar ile kalfaları hep tertemiz, bembeyaz giyinmişler, boyuna ellerindeki yepyeni usturaları kılağlıyorlar. Bir tarafta saçı (bahşiş, hediye) tepsileri...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 183). × ***Elindeki usturayı reisin adamına yaklaştırıp "Deyyus traş olmak istiyorsa dükkân burada, gelsin olsun, ben kimsenin ayağına gitmem." diye çıkıştı. Takım elbiseli adamlar, "Sen bilirsin bilader." diye kısa ve öz konuşup, reise berberin caz yaptığını kusmaya gittiler."*** (M. Kaçan 1991 s. 38). ***usturası içinde*** 'kötü tarafı içinde, gizli': × ***Halbuki Molla Veli kızını, Allah peygamber tanır, ana ata sayar, uslu bir "şey" sanırdı. Meğer usturası içindeymiş "köpek"in. "Ölünceye kadar yanıma gelmesin, kızım der de elimi uzatırsam gâvur olayım, gelmesin, istemem; mal mülk deye de bir çöp vermem!" demişti***. (F. Baykurt 1971c s. 345). (Argo) 'alkol derecesi yüksek içki; yalan yanlış söz' H. Aktunç 1990 s. 294, S. Özel 1993 s. 100.

usturlab 'yıldızların hareketlerini incelemek için yapılmış alet; Sternhöhenmesser' <Yun. ***ἀστρολάβος*** a.m. G. Meyer 1893 s. 49, Meninski 1680 I, 259, 520, J.W. Redhouse 2006 s. 95b, M.Z. Pakalın 1946 III, 541, H. Eren 1999 s. 554. ××

usturmaça b. ***istromaça***.

usturpa/ustrupa 'ince bir halatın ucuna bir kurşun parçası bağlanarak yapılan bir çeşit kırbaç; çelikten kamçı' <İt. (Ven.) ***stropa*** 'withe; strop' H.

Eren 1999 s. 425, Meninski 1680 I, 516, J.W. Redhouse 2006 s. 253a, Kahane-Tietze 1958 no. 635. × ***Konağa vardım mı efendi darılır, döver; kahya söver, tepmeler! Yumruk, sille, tokat ya süpürge sopası, usturpa… bunlar elbet bir yandan eser.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933d s. 54). × ***Tavandaki lâmbalara iskemleler fırlatılarak her taraf zifiri karanlık kesilince usturpalar, saldırmalar, gaddariler*** (metinde böyle), ***söğüd yaprakları işleyip duruyor.*** (S.M. Alus, Son Posta gaz. 25.9.1943). b. ***istrupa.***

usturup 'fırsat; uygun durum' <Ar. ***üslüb*** 'tarz, yol, biçim' H. Eren 1999 s. 425, DS 4044. × ***Nankör karı, güzelce bir usturupuna getirdi de kocasının ihtiyarlığından şikayet etti.*** (H. R. Gürpınar 1340c s. 192). ***usturubunla*** 'uygun biçimde': × ***Her neyse usturubunla giyindik, kuşandık, şöyle sorumluluklarının farkında bir aktör havası verdik kendimize.*** (A. İlhan 1973 s. 408). ***usturuplu*** 'uygun biçimde': × ***Kendisinin bu işe çanak tutan mektubunu unutuyor, daha doğrusu usturuplu yazıldığı için ondan bir zarar gelmeyeceğini düşünüyordu.*** (M. Seyda 1970 s. 279). × ***Sonbahar ürpertici serinliğini duyurmasaydı, takılmalar, taş atmalar, usturuplu dokundurmalarla gelişen bu gece söyleşisi, gün atıncaya kadar sürer miydi?*** (A. İlhan 1982 s. 256). ***usturuplu hareket et-*** 'dikkatli davranmak': × ***Ey İrfan, şimdi artık sana düşen iş, annenin dediği gibi bu işlerden biraz ayağını tetik almak ve artık usturuplu hareket etmek.*** (O. Cemal Kaygılı 1939 s. 243).

usuk- 'uslanmak, aklını başına toplamak' ***<us*** + ***-(u)k-*** isimden fiil yapım eki, DS 4044, TS 3993. × ***"Sana haber ediyorum ve seni müslümanların başkanı yapıyorum: Gidin oradaki Evliyayı çıkarın da üstüne bir tekke yaptırın. Sizin köylüler dinlerinin adamı'ya, öteki köylüler azdı. Tekkeye gelsinler de usuksunlar."*** (M. Makal 1957k s. 3).

usul 'yavaş, sessiz; yakışıklı' <Ar. ***uṣūl*** '***asl***'ın çoğulu, asıllar, kökler; yol yordam, yöntem; düzen, kaide' DS 4044, TS 3993, K. Emiroğlu 1989 s. 223. × ***Küçük kız onun yüzünü kurulayışını, eğilip kalkarken uzun kollu fanilesinin altında kabarıp sonra sönen kaslarını, usul, güvenli hareketlerini izliyordu.*** (T. Uyar 1980 s. 74). × ***Martın güneşli bir günü. Buzundan henüz çözülmüş toprakta usul bir yeşerti.*** (A. Ağaoğlu 1985 s. 217). × ***O çok ince alaycı gülümseyişi, iri gövdesine ve boyuna oranla yumuşacık ve usul sesiyle şakalaşarak…*** (B. Arpad 1976 s. 28). × ***Konuşmuyorlardı. Her zaman gördükleri şeyleri birlikte bir daha görmekten usul bir tad duyarak, ağır adımlarla yürüyorlardı.*** (T. Uyar 1980 s. 77). × ***Kendi öz, usul seslerini bir kez bile duymadan ölecekler; cezaları bu.*** (a.e. 1980 s. 106). ***upusul*** 'çok sessiz': × ***Üstümüze düş kuran dostlarım nasıl da yanıldılar. Adanmış hayatlarıyla silahsız bıraktılar bizi. Sözcüklerimizi yağmalayıp yıprattılar. Günlerce, gecelerce yıl gözlerimizle düşünerek biriktirdiğimiz… Parmaklarımızın upusul uçlarıyla özeyip işlediği.*** (L. Tekin 1990 s. 66). ***usulcene/usulcaman/usulcanan*** 'yavaşça; mässig, mit Mass' J. Thury 1885 s. 27: ***Eğer Dana Hanım'ı yere vurmuş olsa Köse, bu kadının kemikler etten ayrılıp yani kül ufak olacak. Lakin kıymadı. Usulcaman omuz aşırı arkasını dönerek Adov Be-***

yin kızı Dana Hanımın dalını yere koydu. (Behçet Mahir 1973 s. 73). × ***Demircioğlu usul usul bağ damını açarak bağbancının ayaklarını kollarını usulcaman bağlayarak bağbancıyı bağ damına bağladı.*** (a.e. s. 228). ***usuldan*** 'yavaşça': × ***Dudakları usuldan aralandı. Beyaz saçlı başı duvardan ayrıldı.*** (Y. Kemal 1955t s. 9). ***usuldan usula*** 'yavaş yavaş': × ***Kara gözler, o canım kap kara gözler usuldan usula buğulandı, nemlendi, sonra biriken yaşlar yuvarlanıp avucuma düştü.*** (F. Otyam 1957 s. 54). ***usuldan usuldan*** 'yavaşça': × ***Resul Efendi usuldan usuldan: "Hanım", dedi.*** (Y. Kemal 1955t s. 45). ***usul erkân gözet-*** 'yol yordam bilmek': × ***Ben de düşünüp taşındım. Ehveni şer, gene Ebuzarif bey galiba... Hiç değilse nikah edeceğim, damat olacağım dediği yok... Tedbirsiz, düşüncesiz de değil. Usul, erkân gözetmesi, etraf, civar kollaması her şeye değer.*** (S.M. Alus 1933p s. 126). ***usullacık*** 'yavaşça' 'Alī Seydī 1324 s. 36'ya göre 'sona gelen bu kelime Türkçe olmayıp, Arapça ***suhulet*** kelimesinden muharreftir': × ***H'albundaḳhı gırmızı lomba yanda nāl gapınıŋ yanınd'aḳhılar usullad'ak gapıları açmalı.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 368). ***usulü erkân*** 'yol yordam': × ***Usul ve erkan mucibince nikah kız evinde olurmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 74). × ***Ne oluyorsunuz be mübarekler?.. İnsanın dayızadesi olmaz mı? Kızcağız akrabasile konuşmaz mı? İsterse Lutfi hergelesi de duysun, o öküze de diyeceğim de bu. Kıskançlığın da usulü erkanı var.*** (S.M. Alus 1934 s. 153). ***usul tut-*** 'müziğin ritmine uygun hareket etmek': × ***Yanyana çekingen çekingen oturuyorlar; yalnız sazın ahengine uyarak, bir ayaklarını hafif hafif yere vurup usul tutuyorlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 162). ***usul usul*** 'yavaş yavaş': × ***Gece yarısı herkesi uyandırmaktan çekinerek ayaklarının ucuna basa basa kapıyı buldu. Usul usul tokmağı çevirdi, sofaya çıktı.*** (S.M. Alus 1934 s. 123). × ***Çokluk buraya ara seferleri için adam bulmağa gelirler. Birbirleriyle pek seyrek usul usul konuşurlar. Deniz dillerini yutmuştur sanki.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 13-14, s. 24).

usuletle 'usulüne uygun biçimde' <Ar. ***uṣūl*** 'tarz, yöntem' × ***Tiren, tramvay tıklım tıklım dolu bile olsa ayakta kalmağa razıdırlar; usuletle avara ederler.*** (R. Enis 1947 s. 95).

usun- 'makul olmak; vernünftig werden' DS 4044. × ***Uṣunmış girü gider iline uş / Yalan söz geldi nāgeh diline uş.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 6084).

uşad- b. ***uşat-***.

uşag b. ***uşak***.

uşak/uşag 'küçük çocuk; çocuk; küçük, ufak; Kind' <<ETk. ***uvşak*** 'crushed, broken up small' G. Clauson 1972 s. 16, Orta Tü. ***uşak*** 'küçük, ufak' B: Atalay 1986 IV, 700, Meninski 1680 I, 517, II, 3267, W. Bang-Kaup 1918-19 s. 11, A. Caferoğlu 1931 s. 113, P.Y. Melioranskiy 1900 s. 68, W. Radloff 1893 I, 1773, TS 3995, K. Emiroğlu 1989 s. 223, J.W. Redhouse 2006 s. 254a. × ***Ya o merkebini çeken uşaḳ kimdir diyü su'ālinde efendim bendeŋüzüŋ ẕhidmetinde olan ẕhidmetkārlardan biridir*** ('Alī 'Azīz 1268 s. 177). × ***Bilmezsiŋ Murād, bilemezsiŋ... Sen Anadolu uşaġı-***

sıŋ: temīz havā, temīz ṭopraḳ başḳa şey... (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 69). × ***Devnen Mirze Mehmedin anasi başını bir etdiler. Bunnardan bi erkek uṣaḥ oldi.*** (A. Caferoğlu 1941 s. 6). × ***Be anam biz nazardan goŗharık. Uş'amızın omuzuna bi nazarlık d'aḥarık.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 352). × ***Uşaġ ot turur (u) düşer günde ḳaç / Ṭurımaz çü bir düşe ḳaba aġaç.*** (C. Dilçin 1991 s. 329). × ***Daha çok bir şark dansözünü andıran ve az önce adının İnci olduğunu öğrendiğim kadının omuz başında hem gaddar bir efendi, hem süngüsü düşük bir uşak gibi duruyor.*** (A. Ağaoğlu 1982d s. 123). × ***Nağıl dili yüyüräk olar. Uşaġ böyüyüb säkkiz yaşa çatdı. Däyirmançı onu molla yanına ọhumağa ġoydu.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 IV, 163). × ***Uşaġlar, söhbät dananı ġurda verär. Atlanın Ġorusa gedäk.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 15). ***oğlan uşak*** 'çoluk çocuk': × ***Ṣadhezār oġlan uşaḳ arduma düşdiler, başuma üşdiler. Kim ṭaşıla, kim necisle atar, maşharalıġ ėderler.*** (Ferec v. 117a). × ***Ve şol paşmak ki Şirvanī ve sagri paşmakdan ednā ola haline göre satıla. Bākisi dahi ki oğlan uşak geymeli olsa bahāsiyle satıla.*** (Ö.L. Barkan 1942 I, s. 332). ***uşağa gal-*** 'hamile kalmak'. ***uşak sakla-*** Az. 'çocuğa bakmak': × ***Män belā anlayırdım ki, hürriyyäti-nisvan bundan ibarätdir, mäsälän: arvad ọhuyar ädäb alar, uşaġlarına ädäb verär, kişiylä räftar elämäyin tärzini öyränär. Daha döyülmäz, doktor-moktor olub, müslimälärä müalicä edär; uşaġ saḥlamağı öyränib uşağa tiryäk verä-verä daha çöpä döndärib öldürmäz.*** (C. Cabbarlı 2005.1 s. 103). ***uşag sal-*** Az. 'çocuk düşürmek': × ***Därädän çıhanda göy ġuruldadı, sümsürük oynadı, bir gurultu ġopdu ki, hämli arvad olsa, ġoŗhudan uşaġ salardı*** (Azerbaycan Naġılları 2005 I, 167). ***uşak devşek*** 'çoluk çocuk' DS 4044, 3997: × ***Sudadır meskeni hem uşağı devşeği, Bil bakalım o nedir? Kumdur ölüm döşeği "Balık"*** (Güngör–Ozanoğlu 1939 s. 122). ***uşak toprağı*** 'kundak bebeğinin beşiğine koyulan toprak; Erde für Wickelkind'. ***uşak kılıklı*** 'hizmetçiye benzer': × ***Sevincimden az kalsın ayaklarına kapanacaktım. Zira kadın kısmı fazla sırnaşıktan hoşlanmaz. Dünyanın en yakışıklı, en levend, en paralı erkeği olsa tiksinir, nefret eder. Tu Allah müstehakını versin uşak kılıklı herif, der; bin gönlü olsa birini vermez.*** (S.M. Alus 1933p s. 32). b. ***ışık II***.

uşan- 'parçalanmak; in stücke zerfallen' <ETk. ***uşan-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 264 <****uvşa***- 'to become crumbled' + ***-n-*** dönüşlülük eki, G. Clauson 1972 s. 16, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, Meninski 1680 I, 230, C. Brockelmann 1917 s. 50, W. Radloff 1893 I, 1774, TS 3898. × ***Niçe yaylar ṣınub oḳlar uşandı, / Belik belden düşüb terkeş (!) boşandı.*** (Aḥmed–i Dā'ī 1973 [v. 1421] s. 47).

uşat-/uşad-/üşet- 'parçalamak, ufaltmak; zerkleinen' <ETk. ****uvşa***- 'to become crumbled' + ***-t-*** ettirgenlik eki, G. Clauson 1972 s. 16, W. Radloff 1893 I, 1775, J.W. Redhouse 2006 s. 254a, Orta Tü. ***uşat-, uwşat-, üşet-*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 701, TS 4000. × ***Bir gün nesnāslaruŋ bir işleri oldı, ḳamu anda gitdiler. Ben arḳuncaḳ ḳafesi uşatdum, bir taḫta pāresine yapışub gendözümi suya saldum.*** (Ferec v. 150a). × ***Dilerem dutuban elin ayaġın / Uşada oḳların ve ṣıya yayın.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 90). × ***Yuvamı özledüm şürīde oldum / Uşadup bu kafesi tenden gitdüm.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 26). b. ***üşet-***.

uşgur b. ***uçkur***.

uşkur b. ***uçkur***.

uşşak otı ‘adamotu; Alraun, Mandragora’ O. Blau 1868 s. 307. ××

ut b. ***ud***.

ut- ‘oyunda vb. yenmek; besiegen, im Spiel gewinnen’ <ETk. ***ut-*** ‘to win at gambling’ G. Clauson 1972 s. 38, B. Atalay 1986 IV, 701, Meninski 1680 I, 486, TS 4005, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 9. × ***Ögüdüŋ cümlesini yāḏ tutam / Dürişem cehd idem yaġıyı utam.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1708). × ***Yolumuz aluban bizi dutalar / savaşda oynayup bizi utalar.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2252). × ***Gör imdi ḥile-yi ʿOs̱mān ne itdi / Baş oynadı ve hem çok başlar utdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 18). × ***Bu ṣüret-i gölgesine ḳalma zinhār / Senüŋlen oyını utmaġçündür.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 35). × ***Pes ʿAlaʾeddīn sınur hem tutdılar / Anuŋıla oynayuban utdılar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 88). × ***Pādişah dedi ki: ey camaʿat ben oğlumnan tavla oynuyum, oğlum her zaman beni utiy. Bu dorğumu?*** (A. Caferoğlu 1945 s. 215). b. ***üt-***.

utan- ‘utanmak; sich schämen’ <ETk. ***uvut*** ‘modesty, shyness’ G. Clauson 1972 s. 6 + isimden fiil yapan ***a-/-e-*** genişlemesi + ***n-*** dönüşlülük eki, b. ***ada- I*** ⊡, B. Atalay 1986 IV, 701, Meninski 1680 I, 484, C. Brockelmann 1917 s. 55, P.Y. Melioranskiy 1900 s. 22, 25, 38, W. Radloff 1893 I, 1704, J.W. Redhouse 2006 s. 235b. × ***Ḳız utandı ḥacil oldı, söyleyecek söz bulımadı. Durdı ṭapu kıldı, odasına gitdi.*** (Ferec v. 137b-138a). × ***Şehzādeden ʿöz̲ür dile. Ben ü tamāmet keṯhudālar, şermesārlaruz ki şarṭ-ı ʿhidmeti yėrine getürmedük. Mānīʿümüz ḥayādur, utanduḳ hidmete zaḥmet vėrmekden.*** (Ferec v. 58a). × ***Bularda dīn veya uṣ var mı bir aŋ / Utanursın bu İrānluya zī ṭaŋ.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1825). × ***Anuŋçun Meryemüŋ göŋlini ṣanur, ki Ḳayser*** özi ***ʿahdından utanur.*** (Fąhrī 1974 no. 2789 s. 393). × ***Annesinin tesiri altında olsun, herhangi bir sebeble başka bir erkeği hayalinden geçirdiğine utandı.*** (M. Yesari 1928 s. 274). × ***Ah peder, bu sizin dediğiniz son derece bayağı, pek de pırpırı söz! Böyle lâkırdı söylediğinize ben utanıyorum. Siz biraz zarafeti, etvarı ve havaları sorup öğrenmeli.*** (Aḥmed Vefîḳ Paşa 1933dk s. 8). × ***Oh oh oh oh, bizimki burda! Kuzucuklarla kırpılıyor gene. Müşteriler bekliyor, kıranta! Saçından sakalından utan!*** (Orhan Kemal 1950â s. 131). × ***“Ah Maria... Bu kasabada pantolonu önce sen giydin. Biz erkekler bir utandık! Utancımızdan sana kızdık. Yine pantolon giyiyor musun?”*** (Y. Yasemin 1990 s. 63–64). ***-meden utan-:*** × ***Kadri bir daha görünmeden utandığı için artık ne şehre iniyor, ne de büsbütün terk ettiği ocağını arıyordu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 254). ***-meğe utan-:*** × ***Dün akşam nasılsa oynamaya utanmılar, yalnız seyretmişlerdi.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 198). × ***Allah seni tevekkeli böyle arkanda çekmece ile yaratmamış, anan yerinde kadına bu yolda iftiralarda bulunmaya utan mıyır musun?*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 159). × ***Allāh Allāh! İlk erkeğine (!) “beğim” demeğe utanmıyor–musuŋ? Seni bıraḳdığı daḳīḳadan iʿtibāren o seniŋ içün ėl oldu!*** (H.R. Gürpı-

nar 1927mu s. 7–8). ***utanıp arlanmaz*** 'utanmaz': × ***Seni utanıp arlanmaz, Allahtan korkmaz, fırında sütlâç, cam göbeği, çıban gözlü, şakak lâdeni karı!*** (İsmail Galip 1932mb s. 11–12). ***utanmaz pazar mideyi bozar:*** × ***A kardeş, herifte utanma arlanma yok ki... Utanmaz Pazar, mideyi bozar. Bir de üstelik sırıtıyor pişmiş kelle gibi.*** (A. Nesin 1972m s. 39).

utanç b.m. <***utan-*** + ***-ç-*** fiilden isim yapım eki, B. Atalay 1986 IV, 702, J.W. Redhouse 2006 s. 235b. × ***Saçları dökük, göğsü, kolları açık bir kadın amcama doğru koşarak boynuna sarıldı. Utancımdan ter içinde kalmıştım.*** (Aḥmed Rasim 1340/1922 s. 121). × ***Oraya kapılandık, kapılandık ama utancımdan çalışamam, yürüyemem, kıprayamam. Sırtım yüke alışmamış, beceremem. Herkes bana yan yan bakar.*** (İ. Tarus 1947t s. 63). × ***Abdülhamit'in utanç verici casusluk sistemi, jurnalcılık, espiyonların kişileri keyfi olarak ihbarına dayanıyordu.*** (B. Criss 1993 s. 69). ***utançtan yere/yerin dibine geç-*** 'çok utanmak': × ***Sanki herkesin hesabına orada ben utancımdan yerin dibine geçmiştim.*** (İsmail Galib 1932yd s. 13). × ***İmkanı yok, öldürseler bu kadar erkeğe sesimi duyuramam, utancımdan yere geçerim.*** (S.M. Alus 1933p s. 80). × ***Görgüsüz yetişmiş rical kadınlarının oralarda nasıl gaflar yaptıklarını biliyordu, gözleriyle de görmüştü; utancından yere geçmişti.*** (R.H. Karay 1947 s. 36).

utangaç 'çok utanan; geschämmig, schamhafftig' <***utan-*** + ***-gaç-*** fiilden isim yapım eki, Meninski 1680 I, 483, J.W. Redhouse 2006 s. 235b, DS 4046. × ***Yok eğer ziyan değecek ise pes utanma. Eyle olsa iğen dahı şöyle utangan olma, ki kendi işine taksirlik edesin.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 48). × ***Bir sürü açık kapıdan ve açık kucaktan birini seçmekte tereddüde düşen dışarıklılar arasında genç –çocuk denecek kadar genç- mektebliler de vardır: Görülmek, tanınmak korkusu içinde alı al, moru mor ve utangaçtırlar.*** (Reşat Enis 1945 s. 151). × ***Bayramlarda, kandillerde anasile beraber bize gelirlerdi. Ne uslu, ne utangaç bir çocuktu!*** (Reşat Enis 1945 s. 169).

utdur- 'kumarda kaybetmek; verspielen' <***ut-*** + ***-dur-*** ettirgen çatı eki. × ***Ben 'āşıḳ-ı şürīdeyem zevḳu riyā neme gerek / Ben dost yolunda naḳdümi hep oynayup utdurdum.*** (Eşrefoġlu Rūmī 1286 s. 4).

utıl- 'yakalanmak?; gefangen werden?' × ***Ki ̧Husrev yolı mekr ile dutılmaz / Yiŋi ay hem kemend ile utılmaz.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 677).

utopya b.m. <Yun. ***ουτοπία*** (ütopya) a.m. × ***Biz, dosdoğru, kepkestirme yol varken, kalkıp okul diyoruz, yol diyoruz, su diyoruz. Daha daha? Bent diyoruz. Yunnak diyoruz. Posta diyoruz. Toprak diyoruz. Asıl ütopya bunlar. Bu bizim kafalar yok mu? Bunları kırmalı hep!*** (F. Baykurt 1955 s. 71). × ***Ada'sına kaçıp, kapanmış! Usanmadan çalışarak... Bir utopya, bir saplantı kafasında! Karı deli, belki de.*** (P. Celal 1981 s. 70). b. ***ütopya***.

utul- b. ***ütül-***.

utuz- 'oyunda yenilmek; im Spiel verlieren' <***ut-*** + ***-uz-*** ettirgenlik eki, b. ***damzur-*** ⊡. ETk. ***utuz-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 74, DS 4046, TS 4009. ×

Nice devlet ıssı ki oyun-ile / Utuzup virür devletini yile. (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 23).

uv- 'parçalamak, ufalamak; zermahne, zerschmettern' <ETk. ***uv-*** 'to crush, crumble' G. Clauson 1972 s. 4, B. Atalay 1986 IV, 703, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 98-14. b. ***avk-***, ***avuk***-. ××

uva- 'parçalamak, küçük parçalara ayırmak' <ETk. ***uv-*** fiilinden genişlemiş yapı. G. Clauson 1972 s. 4: ***uv-*** maddesi altında. ××

uvacuk b. ***ufacık***.

uvak devek b. ***ufak tefek***.

uvak b. ***ufak***.

uwak b. ***ufak***.

uvan- 'parçalanmak, ufalanmak; zerbröckeln, zerkleinert, zerstossen, zerrieben, zerbrochen werden' <ETk. ***uva-*** a.m. (<***uv-*** 'to crush, crumble') + ***-n-*** dönüşlülük eki, G. Clauson 1972 s. 4, Meninski 1680 I, 553, Karaçay ***u'al-*** W. Pröhle 1909 s. 142, TS 4017. × ***Bir gün muḥālif yėl cıḳdı, gemiyi calḳadı. Ậḫır ḳayaya vurdı, uvandı.*** (Ferec v. 195a). × ***Ḳarı var ıdı anda bil bükülmiş / Dişi uvanmış u yinmiş dökülmiş.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 4233). × ***Ol ḳandīlleri öyle urdı kim her ḳandīl biŋ pāre oldı andan ġayri ḳandīl ḳandīle ṭoḳundı şöyle kim bī-ḳıyās ḳandīl uvandı.*** (M. Belletête 1812 s. 217).

uvandur- 'kırmak, parçalamak; zerschmettern' <***uvan-*** + ***-dur-*** ettirgenlik eki. TS 4017× ***Ger ḳaya olsa ana gürz idürem / Ḳum idüben ben anı uvanduram.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 63).

uvant- Az. 'işi rast gitmek' Krş. DS 4047: ***uvant*** 'bir şeyin düz yüzü' × ***Nācāf Bäy olub, Sädi demişkän, giriftaru paybändiäyal. İki balaca uşağı kalıb, amma Allah işini uvantsın. Onun kädim nökeri Cavad bir az onun kolundan tutar.*** (A. Haġverdiyev 1971 s. 78).

uvat-/ufat- 'parçalamak; zerbröckeln (transitiv), zerschlagen' <***uva-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki, Meninski 1680 I, 476, 486, W. Radloff 1893 I, 1785, J.W. Redhouse 2006 s. 233a, 258b, Karaçay ***u'at-*** 'zerstückeln' W. Pröhle 1909 s. 142. × ***Ve bizleri daḫı ḳırarlar didi, ve 'avratlarumızı ḳızlarumızı daḫı bağırlarına basarlar didi. Ve oḳlarumızı uvadurlar.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 146). × ***Ve ger biŋ yaşasaŋ dayim saġ olsaŋ / Ṣoŋı süŋüklerüŋī uvadandur.*** (F. Giese 1929 [890/ 1485] s. 168). × ***Ḳopardı çenginüŋ dırnaḳlarını / Uvatdı çenginüŋ barmaḳlarını.*** (Fạhrī 1974 [1367] no. 351). × ***Buzları külünkle uvatdılar / Yol idübenin gemiye gitdiler.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 47). × ***Anlaruŋ umduġı oldı ki her biri bir cānavar ḫortumıyıla hevāya dügdürüb süŋügin uvadub ḫord eyleyedi.*** (Ṣ. Şeyhoğlu 1973 s. 252). × ***Eger elüme bir aġaç virseler bir gez bu ḳandīlleri ḳuvvetümce ursam 'aceb kaç ḳandīl uvadaydım didüm.*** (M. Belletête 1812 s. 217). b. ***fat-***.

uvra b. ***urva***.

uy- 'uymak, izinden gitmek' <ETk. ***uḏ-*** 'to follow' G. Clauson 1972 s. 38, Meninski 1680 I, 558. × ***Ser-i zülfüŋ uyub bādı ṣabāya / Delü göŋ-***

lümi yeltürler hevâya. (Helâkî 1982 s. 168). × ***Otururken bir şehrî gişi geldi, şehzâdeye eyitdi: "Ġarîbmisin?" dėdi. Şehzâde eyitdi: "Hâ!" dėdi. Ol-dem ol gişi eyitdi: "Ąhça alub rencberlik ėderseŋ benümile gel!" dėdi. Şehzâde aŋa uydı, gitdi.*** (Ferec v. 238b). × ***Ricâl ḳısmınuŋ ḏąẖı eṭvârı bir birine uymayub, monlâları büyükliği ḥadden ziyâde ʿArabî kevri âmâde sarıḳları geymesi…*** (ʿÂlî 1975 [1599] s. 116). × ***Germiyân oġlı İpsili ḥapsinden ḳaçdı, ayucılara maymuncılara uydu.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 67). × ***Şeyḫ aġaç deŋizinden çıḳdı, ˬhayli adamlar uydılar.*** (Oruc b.ʿÂdil 1343/ 1925 s. 45). × ***Gendü ḍatlu cânuŋa nefsüŋ yavuz yoldaşdur, / Nefsüŋe uyma, şâhum, aldar seni, ḳallâşdur.*** (Eşrefoġlı Rûmî 1286 s. 35). × ***Haydi bir defa çocukluk ettik, ona uyup buralara geldik. Kapalıca ve ayakaltı olmayan bir yere çekilseydik ya…*** (S.M. Alus 1933p s. 173). × ***Cennet-mekân Sulṭân Selîm ˬHân ḥażretleri bizim ocaġımızıŋ tanẓîmine pek büyük himmet eylemişken, her naşılsa o zamân Yeŋiçerilere uyduġumuzdan nâşî lekelendik.*** (Cevdet Paşa 1301/1883 XII, 182). × ***Kabahat kimselerde değil, sende, senin öküz kafanda. Ananın lâfını dinlemeyip aklına uydun da böyle kadını aldın.*** (S.M. Alus 1944 s. 89). × ***"O domuz karı, illaki Fethiye'ye gidelim, orada yerleşelim diye tutturmuş. Arcan da karının dediğine uymuş işte…" "Akıl kârı değil ama…" dedim.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 15). × ***Ölçülerinize uymak zorunda duymadım kendimi hiç, iki tane kıytırığın şartlandırmasına göre yön veremem kendime…*** (L. Erbil 1984 s. 131–132). ***e uyar yok*** 'çok mükemmel, eşi benzeri yok': × ***Palabıyığın ise düz rakısile mezelerine uyar yoktu. Bir cızbız köftesi pişirirdi ki parmaklarını ye.*** (S.M. Alus 1933p s. 53). × Şimdi göreceğin Talât Hanımefendi ***nezakette, terbiyede Nevber'den aşağı kalmaz; belki ondan da baskındır. Ya annesi Didar Hanımefendi'ye doğrusu hiç uyar yoktur. Görmüş geçirmiş bir hanımdır.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 28). × ***Bıldırcın avının üstüne uyar yoktu. Eğlencesine, keyfine doyum olmazdı.*** (S.M. Alus 1944 s. 136). ***uyar akıllı*** 'her söylenene uyan' DS 4047: × ***"Laf, laf… valla laf…" "Eh… lafsa görürsün… Bunları sen bana değil de komşuya anlat. Ben zaten uyarakıllı bir adamımdır. Bu yana gidelim de, giderim"*** (F. Baykurt 1961o s. 341). ***uyarı uç-*** 'aklı gitmek': × ***ˬHaberlerden ki begler bildi varı / Ḥâẓerden ḳamunuŋ uçdı uyarı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafâ 1979 [1540] no. 4483). ***uyaroğlu*** 'geçimli, uysal' DS 4048: × ***Fahimdeki yalancılığa kaçan açıkgözlülükle yırıcılık, Osmandaki uysal görünüşlü atılganlıkla duyarlılık yoktu nda. Hele benim gibi sonsuz barışsever, Uyaroğlu hiç değildi.*** (M. Seyda 1966 s. 328).

uyak- 'batmak, yok olmak; untergehen' C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, W. Radloff 1893 I, 1629, TS 4024. × ***Şaru çigdem oldı yaŋaġum güli / Güneşüm uyaḳmaġa dutdı yolı.*** (Ferheng–näme–i Saʿdî 1342 s. 78). × ***Ayruḳ ol göz-ile yüze baḳmaz / Nice kim toġar uyaġur ṭârıḳ.*** (Elvân Çelebî 1984 [1358–59] s. 115 no. 1988).

uyan 'dizgin; Kopfziearal Pferden, Zaum, Zügel' <ETk. ***yügün*** a.m. G. Clauson 1972 s. 713, B. Atalay IV, 821, Meninski 1680 I, 504, 505, 554, O. Blau 1868 s. 277, J.W. Redhouse 2006 s. 273a, ZTS 200, H. Eren 1999 s. 425, DS 4047, TS 4025, R. Dankoff 2004 s. 271, ZTS 200, Bartholomaeus

Georgievits 1943 [1544-1548] s. 121. × ***Ḳaṭır hemen su içmege boyun uzadup lüleniŋ içine girdi ve eyer ve uyanı ile ̮hoca sarılup ṭaşra düşüp ḳaldı.*** (Ḥikāye-i Ebū ʻĀlī Sīnā 1302 s. 128). × ***Didüm ki ol benümle kerem eyle hem-ʻinan /̮Hışm ile didi hey yüri var uyanı saŋa.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.ʼın ilk yarısı] I, 31). ***ata uyan ur-*** ʻdem Pferolt den Zaum anlegen, aufzaumenʼ TS 4031. b. ***oyan***, ***yügün***.

uyan- I ʻuyanmak; tazelenmek, canlanmak, toparlanmakʼ <ETk. ***oḏun-*** ʻto wake upʼ, daha sonra ***odgan-*** G. Clauson 1972 s. 62, Orta Tü. ***uḏun-*** a.m. B. Atalay 1986 IV, 686. × ***Atına bindi, yüridi. Nā-gehān merghā-yı dīger anuŋ yolın bağladı. Anlara hem ẓafer buldı, bīrüz u bihrüz oldı. Uyur baḫtı uyandı, diŋlendi, gönendi.*** (Ferec v. 138b). × ***Ödi ṣındı nicesinüŋ ḳorḳudan. / Ġāzīler ḍurur, uyandı uyḳudan.*** (Enverī 1928 s. 44). × ***Uyusam ruʻyamdasın! Uyansam ̮hayālimdesin!*** (Namık Kemal 1307 s. 13). × ***Ġāfil olub, i ölümin aŋmayan / Vaḳtidür, imden ġérü uyan, uyan!*** (J. Németh 1919 s. 172). × ***Toprağın esneye esneye uyandığı, rüzgârların nefesinin ılımağa başladığı bahar günleriydi.*** (T. Evren 1943 s. 123). × ***Sabah uyanınca küçük pencerelerinin kanaviçeli beyaz patiskadan bir perdeyle örtülüverdiğini görüyorduk.*** (A. Özakın 1989 s. 90). ***-a uyan-:*** × ***Davudun da gönlü, titreye titreye ışığa ve açıklıklara uyanır, gözleri yüreğinde vuran sevinçle harlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 3). × ***Vardiyadaki lostromo daha ”alesta!” diye kapılarını tıkırdatmadan onun ayak sesine uyanırlar.*** (Reşat Enis 1947 s. 76). ***-le uyan-:*** × ***Dühül üniyile uyanur ̮hāce / Ne bilür ki pāsbān uyımaz gice.*** (Ferheng–nāme–i Saʻdī 1342 s. 11). × ***Hacer, sokağın bir tarafında kavgayı seyrederken uyuya kalmış olan kocası dilenci Abdullahı bir iki muşta ile uyandırdı.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 54–55). ***uyanu gel-*** TS 4030: × ***Uyḳusundan uyanu geldi emīr / Māl ülüşdürdi ḳomaz anda faḳīr.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 68). (Argo) ʻergenleşmek; uyarılmak, tahrik olmakʼ H. Aktunç 1990 s. 294. b. ***oyan-***.

uyan- II ʻyakılmak, yanmak, parlamak (mum); to be lit (candle)ʼ TS 4030. × ***Eyyâm-i ʻadâlet-encâm-i şehriyârîde bunlarun inkırāzı ile yine ocak erlerinün rûşen çerâğ olub, uyanması ve merdüm u mahdûm düşkünlerinün ayaklanması müyesser ola.*** (ʻĀlī 1979 [1581] 71).

uyandır- I ʻuyandırmakʼ ***<uyan- I*** + ***-dır-*** ettirgenlik eki, DS 4047, Meninski 1680 I, 554, J.W. Redhouse 2006 s. 273a. × ***Gördiler, cāriye yatur, gendüyi uyura vurdı. Uyandurdılar.*** (Ferec v. 237b). × ***İy gāfīl uyan göŋlüni gafletten uyandur.*** (Köprülüzade 1934 s. 37).

uyandır- II ʻyakmak, tutuşturmakʼ ***<uyan- II*** + ***-dır-*** ettirgenlik eki, TS 4028, M.Z. Pakalın 1946 III, 555. × ***Kapı uydurma, omuzlayınca açıldı, girdik. Ben köşedeki kandili uyandırdım.*** (C.F. Başkut 1962 s. 126). × ***Zira ki çerağ çok olıcak katı yelde dahı olursa yük tutmağa, bir çerağdan nice çerağlar uyandırmaya yarar.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 286).

uyanık/uyanuk ʻuyanmış durumda; gözü açık, işini bilirʼ ***<uyan- I*** + ***-ık*** fiilden isim yapım eki, TS 4029, 4031,DS 4047, Meninski 1680 I, 554, J.W. Redhouse 2006 s. 273a, S. Özel 1993 s. 101, H. Aktunç 1990 s. 294. ×

Sen uyursın ammā baḫtuŋ uyanuḳdur. (Ferec v. 236b). × ***Bir ağızdan ḳamu ol uyanuḳlar / Arulıġına oldılar ṭanuḳlar / Ki kimse Şekerüŋ açmadı tengin, / Ḳızıl güldür ki hīç saçmadı rengin.*** (Fąhrī 1974 [1367] s. 434 no. 3642–43). × ***Onda ben artık zalimeden*** şüphe ***edindiğimden, sak (tetikte, uyanık) davranarak cevaba ayaz eyledim...*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 415). × ***...bir oġrı bularuŋ evine girdi. Bāzirġān uyḳudayidi, ʿavratı uyanuḳ. Pes ʿavratı oġrıdan ḳorḳdı, erin muḥkem ḳuçdı. Bāzirġān uyandı.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 85). × ***Yorgi reiz, Haçik reiz, bilmem kim reiz; uyanık işçiyi "sus payı" ile yola getirmeği düşünecek kadar kurnazdır. Bu türlü tayfaya bir de sus payı ödenir.*** (R. Enis 1947 s. 64). × ***Böcülerin börtülerin, uyanık gece kuşlarının, sulardaki Sultan Nevruzların sesi geliyor, Değirmen Deresi'nin gürültüsü ortalığa yayılıyordu.*** (F. Baykurt 1961ı s. 46). × ***Yolsuzluk yapanları, halkı sömürenleri, aracıları, kapkaççıları, faizcileri kötülemişti. Halkı uyanık olmaya, yobazlara ve dini alet edenlere aldanmamaya çağırmıştı.*** (A. Özakın 1989 s. 44). b. ***oyanık***.

uyanıklık b. ***oyanıklık***.

uyanuk b. ***uyanık***.

uyar- I 'uyandırmak; uyarmak, ikaz etmek' <ETk. ***oḏgur-*** 'to wake (someone)' G. Clauson 1972 s. 48, ayrıca s. 276: ***uyar-*** a.m.Meninski 1680 I, 553, Orta Tü. ***uḏgar-*** B. Atalay 1986 IV, 683, J.W. Redhouse 2006 s. 272b, TS 4032, DS 4048. × ***Sen ol hem-nişīnden ḳaçagör eyi / Ki uyur iken uyara fitneyi.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 61). × ***Sen uẏhudan imdi uyan ey ölüm / Ne ışşı sordum key uyara ölüm.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 80). × ***Senüŋ fażluŋla bir fażl it baŋa yār / Benüm fiʿlüme baḳma beni uyar.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 47). × ***Bir ay yüzlüyi uẏhudan uyarmaḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 63). × ***Bunda bitmeyen işler anda da bitmeyiser / Ġafletden uyar cānuŋ aḳluŋ başuŋa yetür.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 44). × ***Dünyā degüldür pāy-dār / Aç gözüŋi cānın uyar.*** (Köprülüzade 1934 s. 20). ***uyaru gör-:*** × ***Tan uẏhusundan ey göŋül o yāri / Var ahenkle uyarı gör uyarı.*** (Naẓmī 1928 s. 63). × ***Gaflet gözini hāb-ı girāndan uyarı gör.*** (Köprülüzade 1934 s. 96). b. ***oyar-***.

uyar- II 'yakmak' <***uyar- I***. Meninski 1680 I, 553, DS 4048, TS 4036. × ***Ol kim uyardı sīnede mihrüñ çerāġını / Rüşen budur ki ʿaynına ʿālem gasak degül.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 357).

uyat- 'uyandırmak' DS 4048, TS 4038, Karaçay ***uyat-*** 'wecken' W. Pröhle 1909 s. 142. Krş. ***uyar- I***. ××

uyat 'utanma; Scham' <ETk. ***uyat*** 'shame, modesty, shyness' G. Clauson 1972 s. 268, krş. ETk. ***uyad-*** 'to be shamed by', ayrıca krş. bu sözlükte: ***ud/ut***. W. Pröhle 1909 s. 142, A. Caferoğlu 1931 s. 113. b. ***oyat***. ××

uyatlu 'utanmış; beschämt' <***uyat*** + ***-lu*** isimden sıfat yapım eki, C. Brockelmann 1917 s. 46, W. Radloff 1893 I, 1632. ××

uyaz 'sivrisinek' <ETk. ***uyaz*** 'some kind or kinds of biting insect, fly, gnat mosquito' G. Clauson 1972 s. 276, DS 4048, H. Eren 1999 s. 429, Krş.

Erm. ‘moustigue, cousin’, M. Ohannesian 1925 s. 747. b. ***üvez***, ***övez***, ***ivez***. ××

uydur- ’barıştırmak, uyumlu hale getirmek; bulmak, bir araya getirmek, sağlamak’ ***<uy-*** + ***-dur-*** ettirgenlik eki, Meninski 1680 I, 555, J.W. Redhouse 2006 s. 273b. × ***Dört dürlü sāza çār-pāre uydurdı.*** (Ferec v. 203a). × ***Farażā ‘avretini yanınca uydurub meşābesinde bī-‘ār bī-ġayretlikdür…*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 243). × ***Bir gece ügüler meliki ol düşmanlık sebebinden -kim ügü-yile zāġ arasında vardı- ügüleri uydurdu, çıḳdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 70). × ***Fakat bu çok genç, körpe kızları da nereden uydurmuşlardı?*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 72). × ***Annesinin ta babadan, dededen kalma beşibirliklerini köy muhtarına bozdurup bir tahta saban, iki öküz uydurdu. Çukurova’nın alev alev sıcaklarında, kardeşini de ardına takarak kıyasıya çalıştı.*** (O. Kemal 1952m s. 9). × ***Bir gün beş gün, eee, çocuk bu, vardan yoktan anlar mı, bulaşırlar ağlamaya… Ekmek de ekmek! Kadın illallah getirir, komşulardan biraz kepek uydurur, şöyle beş on dene ekmek yuvarlar, dizer tepsiye.*** (O. Kemal 1952ç s. 67). × ***Fırsattır deyip gözümü cama uydurdum ve resimleri deniştire deniştire seyre daldım***. (A. Nesin 1965 s. 62). ***bile uydur-*** ‘yanına almak; mit nehmen’: × ***Kaçanki avretler desti götürüp suya varsalar bir avret dahı bile uydururlardı ki bu avretler destiyi su ile başlarında götürürler.*** (O.Ş: Gökyay 1966 s. 59). ***mahbub uydur-:*** × ***Merḥüm Nasūḥī’nüŋ leṭāyifi çoḳdur. Cümleden biri bu taḳvīmdür ki nazīri yoḳdur. Bu minvāl üzere taḳvīm: “Pādişāhlar maḥbūb uyduralar. Sancak begileri dahi ol sancakdan olalar…”*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, 144). ***pazarlığı uydur-*** ‘fiyatta anlaşmak’: × ***Sonra Çakmakçılardan kırk guruşa bir kalpak aldı. Şimdi iş bir kılıca kalmıştı; bunun için birkaç yere başvurdu, bir türlü pazarlığı uyduramayınca babasının evindeki eski kılıcı hatırına geldi.*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 11). ***uydur kaydır*** ‘bir şekilde, bir yolunu bularak’: × ***Duyguları kıldan ince kılıçtan keskin baylarla bayanları ayıltıp bayıltan İbrahim Özgür’ün boy fotoğrafını taşıyan “En son halk şarkıları”… uydur kaydır, kimine pazarlıkla, kimine üstündeki fiyata, kapışanın elinde kalıyor.*** (M. Seyda 1962 s. 6). ***uydurup kaydır-*** ‘bir yolunu bulmak’: × ***“Ulan paran yoktu da tozsuz mu kaldın. Uydurup kaydırdın. Verdin burnunun hakkını!”*** (R. Ilgaz 1962s s. 66). ***uydur uydur ebe gümeci!*** ‘boş laf’: × ***Dışarıda içine sıkıntı basmış olduğu için kararsız kararsız duran Murat, dişleri arasından, “Uydur uydur, ebegümeci!” diye homurdanıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 376). ***uydur(up) uydur(up) söyle-*** ’yalan söylemek’: × ***Kadının bu övünmelerini, kendini bu dev aynasında görmelerini uzatmayalım, dilinin kemiği yok ya, uydurup uydurup söylediği, bire bin kattığı besbelli…*** (S.M. Alus 1933p s. 115). × ***Kurtuluş çaresi yok; uydur uydur söyle olduktan sonra İzmir manisinden de çok yok.*** (S.M. Alus 1933p s. 133). (Argo) ‘içki içmek, gizlice içki içmek’ H. Aktunç 1990 s. 294.

(Argo) **uydurmasyon** ‘uydurma, yalan’ ***<uydur-*** + Fr. ***-siyon/-syon***, b. ***aberasyon, -syon*** ⊡. H. Aktunç 1990 s. 295. × ***Zaten fal, remil dediğin nedir? Bir sürü yalancının, cerrarın uydurmasyonu.*** (S.M. Alus

1933p s. 43). × ***"Sen şimdi, âlemin saçma sapan uydurmasyonlarını bırak da can alacak havadisin var mı yok mu, onu söyle!" Enişte esasa geldi...*** (S.M. Alus 1933p s. 212). × ***Etem bir kenara çöktü ve hemen Emine ona, hiç manası olmayan uydurmasyon bir Çingenece ile takıldı: -Soskiros, somborloskiros, sositi!*** (O. Cemal Kaygılı 1939 s. 203).

uyduruk 'uydurma, yalan' < ***uydur-*** fiilinin causativum hali ve fiilden sıfat yapan ***-uk*** eki, yani 'uydurulmuş', fakat modern konuşma dilinde bu ***-dırık*** çift ekinin kuvvetli bir duygusal rengi var, b. ***attırık***, ***açık*** ⊡, DS 4048. × ***Evet... Uyduruk sözlere kandın. Neden bize "Aman, hükümetin geleceğini kimseler duymasın. Gizli bir iştir. Aramızda kalsın" diye yalvarıyor? Çünkü korktu.*** (Aziz Nesin 1961z 81). × ***Ama mahkemelerde ancak suçlamalar uzun ve bine bin katılarak yapılabilir, uyduruk belgeler günlerce okunabilir.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 59). × ***Dün gece de onu arasam mı, aramasam mı, kutlasam mı kutlamasam mı uyduruk bir töreni önemsediğimi sanır mı sanmaz mı diye diye gece yarısını bulmuştum.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 262). × ***İçlerinde, hiç bir zaman bir kitabın kapağını açmamış, ders kitapları dışındaki kitaplara elini bile sürmemiş olanlar da dahil olmak üzere, bütün kitapların saçmalıklarla, yazanların zırvalarıyla, gerçek yaşamdaki acı ve yoksunluklarla ilgisiz uyduruk serüvenlerle dolu ve zaten kendileri için yazılmadığına yürekten inanmışlar büyük bir çoğunlukta.*** (İ. Aral 1997 s. 90). × ***Uyduruk ödüllere, değer ölçüleri günlük siyasaya göre değişen başarılara "evet" deyişler...*** (A. Ağaoğlu 2014 s. 211).

uydurukçu 'yalancı' <***uyduruk*** + kılıcı ismi (nomen auctoris) yapan ***-çi***, DS 4049, S. Özel 1993 s. 101. ××

uygan- 'uyanmak' <****oḏgan-*** a.m. G. Clauson 1972 s. 62, C. Brockelmann 1917 s. 47. ××

uygun b.m. <***uy-*** + ***-gun*** fiilden isim yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 274a. × ***Kutnu perdeler ile bir frenk yatağı, sedirin döşemesi ve perdeler kezalik ol bir eşyaye uyġun, ortada bir yuvarlak sofra, üzerinde bir çınġırdak, lakin haylıca böyük, deve çınġırdaġine yaklaşır.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 49). × ***Nümerosuz atılan gözlüğe beŋzer ḳıṭʿam, / Her kimiŋ çeşmine uyġunsa edinsin, alsın.*** (Hasan Rüştü 1937 s. 68). × ***Evet, kız, haniya, eli ağzına uygun bir şey olsa, eh, ayıp değil derdik. Lâkin Kokmuş Ayşe, Sümüklü Ayşe! Adı üstünde.*** (Recāʾī-zāde Ekrem 1941 s. 107–108). × ***Kırçlanmış bıyıklarını elinin tersiyle silerken, gözleriyle uygun bir yer aradı.*** (F. Erdinç 1973 s. 46). × ***Şu moruğa enfarktüs uygun idi.*** (M. İzgü 1993 s. 47). ***ile uygun mu?:*** × ***Bunca vakitten sonra Sudi'ye: "Sabi sübyana mektep hocalığı edeceksin!" demişler. Düşün bir kere! Şerefi ile uygun mu?*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 326). ***uygun adım*** 'adım atışta birliği gerektiren, grup olarak yapılan bir yürüyüş türü; birbirine uygun adım atarak'.

uygunsuz 'uyumlu olmayan, uygun olmayan' <***uygun*** + olumsuzluk (privativum) eki ***-suz,*** J.W. Redhouse 2006 s. 274a, DS 4049. × ***Bu din eşyası arasında uygunsuz görünmeyen ve eski zamanın imaniyle yapıl-***

mış gazları yadeden bu kılıçlar eski "fe" harfinin yarı kapanık gözünü andıran kabzeleriyle hem kuşların kapanmak üzere olan uykulu gözlerine benziyor… (A.Ş. Hisar 1944 s. 49). × ***Bu çocuklar yiğit çocuklar. Fahri aynen babası gibi taşaklı bir adamdı. Onca yıl hapis yattık, uygunsuz, gudümsüz bir işini görmedim.*** (A. Ümit 1996 s. 215). ***uygunsuz takımdan*** 'toplumca uygun görülmeyen davranışlarda bulunan kadın': × ***Her gece sabahlara kadar içki, çalgı, çegane. Girip çıkan kadınların haddi hesabı yok; hepsi de uygunsuz takımdan.*** (S.M. Alus 1933p s. 133). ***uygunsuz takımı*** 'yasa dışı işlerle uğraşan': × ***Şimdi burada her şeyi Millet idare ediyor. Hüküm hep onun elinde. Ne hırsızlık var, ne katil… Tek başına İnebolu'dan çık Kastamonu'ya kadar git, yolda uygunsuz takımından hiç kimseye rastgelmezsin.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1958 s. 92). (Argo) 'faul, kelek, paçoz' H. Aktunç 1990 s. 369.

uyhu b. ***uyku***.

uyı- 'yoğurt mayalanmak' TS 4043, krş. R. Dankoff 2004 s. 271: ***uyku*** 'bir süt ürünü' × ***Tamuzlıksuz yoğurt uyumaz.*** (V. İzbudak 1936a no 81).

uyku/uyhu 'uyku' <ETk. ****uḍıgu***, ***udık*** a.m. G. Clauson 1972 s. 46, Meninski 1680 I, 555, 556, J. Thury 1885 s. 28, J.W. Redhouse 2006 s. 274b, DS 4049, TS 4038,). Karaçay ***cuqu*** 'uyku; Schlaf' W. Pröhle 1909 s. 149. × ***Uyḳuda gör cānumı ḳanda gider / Sensüz anda cān nice işler ider.*** (Sulṭān Veled 1341 s. 78). ***gaflet uykusu*** 'gerçekleri farkedemeyecek durumda olma': × ***Gözüŋ ac imdi, uyan, tevbeye gel, tevbeye" / Ġaflet uyḳusına ḳan, tevbeye gel, tevbeye!*** (Eşrefoğlı Rümī 1286 s. 27). × ***Her şey ḥükümet, tebaʿā derin bir ġaflet uykusu uyuyor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 25). ***-i uyku kap-*** 'uykuya yenilmek': × ***Bular zevke meşġülidi, dürger girüb geldi, ʿavratını maʿşūḳıla anda gördi, bir sāʿat eglendi, tā kim döşege girdiler. Biçāre dürger taḫt altına girdi… bu ḥāl içinde dürgeri uyḳu ḳapdı.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 87). ***öğle uykusunu uyu-*** 'öğle saatinde uyumak': × ***Yemek vakti oldu. Birlikte yemek yediler. Doktor bir aralık savuştu, öğle uykusunu uyudu.*** (M.Ş. Esendal 1958m s. 26). ***pek uykuda bir şey*** 'uykulu, uyuma durumunda': × ***O gece bendeniz iki satır bir şey kaleme aldım, ertesi gün kendilerine takdim ettim. Ancak Allah selamet versin, pek uykuda bir şey.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 67). ***uyku çek-*** 'uzun uzun uyumak' DS 4049: × ***Ne mes'ut günler geçirir, sıcak çorbanı içip yatağına girdin mi, asma, basma korkusundan uzak ne ferah, ne fahur bir uyku çekersin!*** (R.H. Karay 1939a s. 88). × ***Tarlalardan yazın üç başak mısır, kafam kadar bir karpuz, iki domates çalarım; oturur bir söğüt altına yer, uyku çekerim.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 104). ***uyku damarları kuru-:*** × ***-Üç günde bir saat uyku… Uyku damarlarımız kurudu yahu!*** (R. Enis 1947 s. 44). ***uyku durak*** 'durmak dinlenmek' DS 4049: × ***Ne dersi, kafire yanıp tutuşmıya başlamıyayım mı? Kendisi zihnimin içinde çivili. Bende uykuyu, durağı hak getire.*** (S.M. Alus 1933p s. 29). × ***Aylarca, senelerce ne bir mektup, ne bir haber… Biçare sinirlere uğramış; zayıflamış, erimiş, kara derilere sarılmış… Ne uyku, ne durak.*** (S.M. Alus 1933p s. 62). ***uyku kestir-*** 'kısa uyumak': × ***Fenerin kır bıyıklı polisi,***

beyaz palaskalı belediye kavası, karşıya tesadüf eden iskemlelerde otururlar amma dünyadan haberleri olmaz; gözlerini açmazlar, sırtlarını ağaca verip uyku kestirirler. (S.M. Alus 1933p s. 16). × ***Av iki, üç saat devam eder, sonra herkes yerlerine döner, erken kalkıldığı için çoğu uyku kestirmeğe uzanır, geri kalanlar da oradaki biricik kahveye dalardı.*** (S.M. Alus 1933p s. 140). ***uyku sersemi*** 'uykudan tam ayılamamış': J.W. Redhouse 2006 s. 274b: × ***Agavni uyku sersemi, kendini toplıyamıyor, yüzüme afal afal bakıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 99). × ***Avcılar erken kalkmak için erken yatar ve kahveye gitmez. Kahvecinin birini uyandırırım. Vidos köyünden geliyoruz. Bu gece burada geceliyeceğiz, derim. Uyku sersemi herif yanımdakilerin kadın olduğunu anlamaz bile.*** (S.M. Alus 1933p s. 186). × ***Cevdet efendi ertesi gün sabah sabah çenesini avucu ile örte örte apartımandan çıkıp bir arabaya bindi; Veznecileri boyladı. Çıngır çıngır konağın zilini çalıp içeri girince uyku sersemi ahçı Recep ağa işin farkında olmamıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 275). × ***Macide hiçbir şey düşünmüyordu. Uyku sersemi gibi olmuştu.*** (S. Ali 1940 s. 256). ***uyku sersem(liğ)iyle*** 'tam ayılamayarak': × ***Taşlıkta, mutfağa bitişik helânın buram buram kokusu. Uyku sersemi ahretlik kız, ölü gözü gibi lâmbayı tutuyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 139). × ***Dükkanın kapısını vurunca köse demirci uyku sersemiyle aşağı indi. Öyle suratsız bir herifti ki.*** (K. Tahir 1957k s. 141). × ***Kuş uçup gidiyor. Sabahtan oluyor, büyük kız gidiyor, anasına: -Ana, bu gece bu kız birisiyle konuştu amma uyku sersemliğine bir şey anlayamadım, diyor.*** (M. Tuğrul 1946 s. 21). b. ***sersem, üykü semesi***. ***uyku tulumu*** 'çok uyuyan': × ***Şemsayı siz elbet bir uyku tulumu zannetmezsiniz. O hiç de böyle bir hatuncağız değildi.*** (Etem S. Ertem 1935 s. 23). ***uyku tutma-*** 'uykuya dalamamak': × ***Kocası evde yok iken bu Naime hanımı uyku tutmaz.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 260). × ***Uyuyamıyordu... Gecelerdenberi uyku tutmuyordu.*** (M. Yesari 1933 s. 92). × ***Uyku beni dutmuyor... Baba yerime geç, sıramı sav kuzum.*** (A. Dino 1944 s. 85). ***uyku tünek*** 'uyku vb.': × ***Perili Ananın perisi tutar; başını bir sallar, iki sallar da üçüncüsünde : «Padişah oğlu, padişah oğlu, başka bir şey demem, dilerim mevlâdan nar tanesinin nârına yanasın!» der... Bir gün böyle, beş gün böyle, artık şehzadede ne aş, ne ekmek, ne uyku, ne tünek. Bir köşeye çekilir, kara kara hulyalara dalıp «vay yandım» eder. Cariyeler bakarlar ki, olacak gibi, avunacak gibi değil.*** (E.C. Güney 1946n s. 6). × ***Birinde bunun kulağı sancıdı uzun uzun. Uykuyu düneği uçurdu. Köyde bilinen hepsini yaptı, geçmedi. Kulağının "böcü"sünü bir türlü susturamadı.*** (F. Baykurt 1971c s. 336). ***uyku uyu-*** 'uyumak': × ***Ol gėce ḳāżī ġuṣṣadan uyḳu uyımadı. Levvāḥa gėrü ṣabāḥ ḫalḳdan öŋdin maḥkemeye geldi, oturdı. Andan ḳāżī geldi.*** (Ferec v. s. 127a). × ***Bu yolda davranışı da yerinde bulmadı. Ne yapsın?.. Kadıncağız bu düşüncelerle bir iki gece uyku uyuyamadı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 28). ***uykudan beliŋle-*** 'uykudan korkuyla uyanmak': × ***Seŗhoş leşker yaturken Türk geldi diyü uyḳudan beliŋleyüp atları ürkdi.*** (Oruc b.'Ādil 1343/ 1925 s. 23). ***uyku gözden ak-*** 'çok uykusu gelmek': × ***Tiyatrodan gece yarıları yorulmuş ve uykumuz gözlerimizden akarak çıkardık.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 148). ***uykusu açıl-*** 'uykusu kaçmak': ×

Benim uykum açıldı. Söz uzadıkça uzuyor, ben sordukça daha çok dallanıyor, günlerce sürecek gibi görünüyordu. (M.Ş. Esendal 1934 s. 133). ***uykusunu alama-*** 'yeterince uyumadan uyanmak': × ***Gürültü olur da at, uykusunu alamadan uyanırsa "ikman" bozuldu sayılır. Atları koşacak olanlar, birbirine düşmanlık edip, ikmanı bozmağa çalışırlar. Uyuyan atların ahırları yakınında silâh atarlar.*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 87). ***uykuya bayıl-*** 'aşırı uykusu gelmekten ötürü bayılır gibi uyumak': × ***Artık ne bacaklarımız emrimizdeydi, ne de gözlerimiz. Bodur meşeliğe dağıldık, uykuya bayılmışız.*** (M. Makal 1949 s. 123). ***uykuya var-*** 'uykuya dalmak, uyumak' Meninski 1680 I, 557, J.W. Redhouse 2006 s. 274b, DS 4049, TS 4041: × ***Uyḳuya vardı. Düşinde gördi ki bir ḳaraŋulıḳda-yimiş. Bir kişi gelür, eline bir yanmış müm vérür.*** (a.e. v. 129b). × ***Köşedeki aşı boyalı evin damadı olan, odasında geç vakitlere kadar kitap okuyan genç bile çoktan uykuya varmıştı.*** (S.M. Alus 1934 s. 196). × ***El ayak çekilince. Millet yatıp uykulara varınca. Un ufak edelim sıtırasızın iki bin kerpicini. Bakalım ondan sonra ne yapacak?*** (F. Baykurt 1959y. 109). × ***Bir gez gelür eyyāmda bāzāra benefşe / Har-güş gibi gözi açuḳ uẏhuya varmış.*** (Köprülüzade 1934 s. 103). ***uykuya vur-*** 'uyuyor gibi yapmak': × ***Gız da uyanığıdı, gendi gendiyi uykuya vurmuşdu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 5). ***uyuku çal-*** 'uyumak': Meninski 1680 I, 1559. (Argo) ***uyku*** 'ölüm' H. Aktunç 1990 s. 295. b. ***yuku***, ***yuhu***.

uylaş- 'anlaşmak; sich zusammentun' <?Orta Tü. ***uḏlaş-***, ***üḏleş-*** 'birbiri ardınca yürümek' DS 4050, TS 4042. × ***Birgün tilki, yengeç, kaplumbağa uylaşıp çiftçilik edecek olmuşlar.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 62).

uyluk 'uyluk, kalça, but' <ETk. ***uḏluk*** 'a joint of beef' G. Clauson 1972 s. 55, Meninski 1680 I, 557, J.W. Redhouse 2006 s. 275a, TS 4042. × ***Aynaya dönüp çıplaklığına baktın. Bacaklarının ayrıldığı yerdeki kızıl tüylere dokundun. Haleleri pembe göğüslerine. Kollarına, uyluklarına, boynuna.*** (İ. Aral 1997 s. 298–299). b. ***oyluk.***

uymak 'yüksük; Fingerhut' Meninski 1680 I, 558. ××

uyu- 'uyumak; schlafen' <ETk. ***uḏı-*** 'to sleep' G. Clauson 1972 s. 42, B. Atalay 1986 IV, 684, Meninski 1680 I, 559, J.W. Redhouse 2006 s. 277a. × Şäbür ol gėce endīşe vu ḥayretden uyumadı. (Ferec v. 122a). × ***Uyur-idi ikindü vaḳtine-dek; / Ḳapu ısmarlanurdı derbāne.*** ('Ālī 1982 II, 130). × ***Yat, uyu! Merāḳ etme, yarın ben hebsini ḫanım anneŋe aŋlatırım.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 88). × ***Seni de arkadaşlarını da yakalayıp hesap soracaktım. Haydi dedim, uyuyan yılanı uyandırmayalım.*** (M. Yesari 1928 s. 214). × ***Bir attım mı kendimi su kanalına, bir yundum yıkandım, haymanın altında yere uzanmış kavak gövdesi gibi hiç deprenmeden uyumuşum.*** (M. İzgü 1993 s. 192–93). ***uyur uyku:*** × ***Şimdi muquatımı annatayım. Gecenin yarısı uyur uykumda gapumu deptile.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 21). ***uyuyakal-*** 'farkında olmakdan uyumak': × ***Babasının "Bu işi üç güne kadar temizlersen temizlersin, yoksa ben yapacağımı bilirim" demesini yarı işitti. Sandalyenin üstünde uyuyakaldı.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 133).

uyugan 'uzun uyuyan; Langschläfer' ***<uyu- + gan*** fiilden isim yapım eki, O. Blau 1868 s. 306, TS 4042. ××

uyuk- 'uyumak' × ***Çü Şīrīn diŋledi ögi uyuḳdı / Çırāğı gibi göŋlin oda yaḳdı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 4145).

uyukla- 'uyumak, kestirmek; sachlafen'<***uyu-*** fiilinin ***-ukla-*** genişlemesiyle yapılan iterativum–frequentativum hali; b. ***didikle-*** ⊡. Meninski 1680 I, 556, 559, Karaçay ***cuqla-*** 'uyumak; schlafen, schlummern' W. Pröhle 1909 s. 149, J.W. Redhouse 2006 s. 276b, K. Emiroğlu 1989 s. 223. × ***Mevḳüflar, on beş kişiden fażla idi. Kimi omuz omuza dayanmış uyuklayor, kimi köpek kıvrımı büzülmüş yatıyorlardı.*** (M. Yesari 1928 s. 229). × ***Müezzinoğlu bu gün mutadı hilâfına uyuklamıyor, şarkı beyitleri mırıldanıyor, gevezelik ediyordu.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 7). × ***Tahminim hilâfına hiddet göstermedi.*** (S. Semavi 1941 s. 22). × ***Deli Fahri, başını daktilonun durduğu kirli masaya koymuş uyukluyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 124).

uyuklan- 'uykuya dalmak; einschlafen' <***uyukla-*** + ***-n-*** dönüşlülük eki, O. Blau 1868 s. 307. ××

uyumlu 'verträglich, auskömmlich' <***uy-*** + ***-um*** fiilden isim yapım eki + ***-lu*** isimden sıfat yapım eki. × ***Çocuklar genellikle uyumlu davrandılar. Selahattin'in konuşmaları televizyondaki bir takım dizelerle çakışmadığı zamanlarda maraza çıkarmadılar.*** (Ü. Kıvanç 1995 s. 33).

uyuntı 'kişiliksiz, onun bunun ardına takılan; dul kadın yeniden evlendiğinde yanında götürdüğü çocuk; parasite' <***uy-*** + fiilden nomen concretum yapan ıntı b. ***akıntı*** ⊡. DS 4051, TS 4044. ××

uyuş- 'vücudun bir yerinde duygu ve hareket geçici olarak azalmak' Meninski 1680 I, 556. × ***Bir dārüsı varıdı kim birezi bir gişinüŋ ma'desine düşse, teni uyuşurdı, aġac gibi olurdı.*** (Ferec v.5b). × ***Gözleri yarı kapanıḳ, uyuşuḳ, ḳırbışıḳ, düşünür. 'Umūm-ḫāneci ḳarı ile genc dellāl Vortiḳ arasında geçen muḥāvere rü'yā'ī bir alacalıḳda ẕihnini işġāl eder.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 18-19). × ***Örümcekli tavandan sarkan eski bir kafes içinde, cıgara dumanı, esrar ve sidik kokusile uyuşan zavallı bir isketecek mahpustur.*** (Reşat Enis 1935 s. 196).

uyuşmış/uyuşmuş 'donmuş, pıhtılaşmış (kan); geronnen (Blut)' <***uyuş-*** -+ burada passivum mânasına gelen ***-mış*** fiilsıfatı (participium) eki, b. ***çıkarmış*** ⊡. O. Blau 1868 s. 307. × ***Uyuşmuş kollarını, bacaklarını açtı; katılmış bedenini ileri geri hareketlerle esneterek yumuşattı.*** (M. Mungan 1996 s. 502). × ***Uyuşmuş gibi ağır ağır öbürlerinin ilk sayfalarına da baktı. Allak bullak oldu, bedeninin sarsıldığını hissetti, nefesi tıkandı.*** (B. Uzuner 1997 s. 17).

uyuşmuş b. ***uyuşmış***.

uyuşuk sıtma 'bir alay sözü' <***uyuş-*** + ***-uk*** fiilden isimyapım eki + ***sıtma.*** × ***Hep böyle varsıllar alıcı oluyor, heralım bunda bir hayır var!" deyip Yalama Talip'e verdiler Ümmü'yü. Ama Ümmü'nün gönlü yoktu. "Varmam!" diye dayattı. "Varsıl ama bir uyuşuk sıtma!"*** (F. Baykurt 1971t s. 151).

uyuz 'uyuz, kaşındırıcı deri hastalığı' <ETk. ***uḏuz*** 'the itch' G. Clauson 1972 s. 74, B. Atalay 1986 IV, 686, Meninski 1680 I, 556, J.W. Redhouse 2006 s. 276a. × ***Me'kelüŋ tuzsuz aşını içerek / Sūḫte iseŋ uyuz cüdām ol-***

duŋ. (ʿĀlī 1977 [989/1581–82 civ.] no. 77). × ***Hele uyuz it eniğine baḳh, elini mayısa doḳhandıramazmış!*** (Ebû–Bekir Hāzım 1326y s. 224). × ***Hey be ne geceydi!.. Çocuklar da hiç aksatmamıştı oyunu doğrusu. O, burnundan kıl aldırmayan şişko bey, sündük, uyuz kedilere dönmüştü önlerinde.*** (M. Başaran 1992 s. 50). ***uyuz et-*** ʻkızdırmak, sinirlendirmekʼ S. Özel 1993 s. 101: × ***Kaşından bir kıl çekip "Kili!" diye bağırarak kadınları uyuz etti.*** (M. Kaçan 1991 s. 97). ***uyuz uykusu*** ʻderin uykuʼ DS 4052: × ***-Ah efendim sen mi geldin? Galdırdı binadan gendisini galdurdu attı. Alma topu gibi dutdu. Atının terkisine bindirdi, düşdüler yola. Köse uyandı, gırg gün uyuz uẏhusu vardı.*** (Caferoğlu 1944 s. 208). × ***Eger üzerindeki elbiseŋi vurmadan el-ile ve ayaḫ-le çıḫıp ağaca hazerem bülbülü endirebilirsin, elbiseŋ doḳhunmadan ağaca alır getirirsin, fakat devler uyuz uẏhusundalar, yatalı üç sene oldu.*** (M. Räsänen 1942 II, 14). ***uyuz uykusuna yat-*** ʻderin uykuya dalmakʼ: × ***Gözler görmedik aslannar kimi bi yīt. Mērsem bu olan uyuz uẏhusuna yatmış.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 364). × ***Gız da içeri baḫmış, gıṛh dene oda, her birinde beşī var. Birne de baḫmış ki bir baba yiğit yatiyir. Uyuz uẏhusuna yatmış.*** (Caferoğlu 1944 s. 76). (Argo) ʻparasızʼ S. Özel 1993 s. 101.

uyuzlan- ʻ?ʼ × ***Kelüŋ başı açıla, nice keller dilberlere uyuzlanalar. Köselerüŋ halḳ saḳalına güleler.*** (Ẕātī, TDED 1977 XXII, 154). (Argo) ʻkuşkulanmak, rahatsız olmakʼ S. Özel 1993 s. 101.

uz ʻusta, mahir; uygun, doğru, temiz; dikkatli; ustaca, akıllıca; geschickt' <ETk. ***uz*** ʻa skilled craftsmanʼ G. Clauson 1972 s. 277, B. Atalay 1986 IV, 45, DS 4052, TS 4047, P.Y. Melioranskiy 1900 s. 74, W. Radloff 1893 I, 1754, J. Thury 1885 s. 26, A. Caferoğlu 1931 s. 113, J.W. Redhouse 2006 s. 249b, Tezcan 2001 s. 42. × ***Ḥürī yüzlü olınca ḫulḳı yavuz / Ḳo div ola ḫulḳı ḫoş gendü uz.*** (Ferheng–nāme–i Saʻdī 1342 s. 62). × ***Ġarībem yoḳ kimesnem yalunuzam / Bu işde key oŋatvan yavlaḳ uzam.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 4500). × ***Bu işi işledügüm ögüt degüldi ve Dimnâyı aŋa viribidügüm uz degüldi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). × ***Ve ḳullıḳçılara vâcibdür kim ḳaçan pâdışâh bir tedbīr endīşe ḳılsa eger anuŋ tedbīrinde ḫaṭâ görürlerse anun fesâdını ve uz degülligin... aŋladalar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 75). × ***Dirse Ḫan Ḳorḳut siŋirli ḳatı yayın eline aldı. Üzengüye ḳalḳup ḳatı çekdi, uz attı, oğlanı iki ṭalusınuŋ arasında urup çaḳdı, yıḳdı. Oh ṭoḳındı, alça ḳanı şorladı, ḳoynı ṭoldı.*** (Dedem Ḳorḳut 1958 s. 86). × ***Eli uz oğlan getirir***. (H.Z. Koşay 1944 s. 271). ***uz düş-*** ʻaynı fikirde olmak; gut aufgenommen werdenʼ: × ***Revân oldı velīkin göŋli yavuz / Dilegi şeh ḳatında düşmedi uz.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 4442). × ***Ve her işde kim anı sürmek ve bitürmek içün saŋa inandum ve iʻtimâd eyledüm, ḳamusı uz ve oŋat düşmişdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 96). ***uz et-*** ʻiyi yapmakʼ: × ***Ḥaḳīḳat aŋladı kim yavuz itdi / Atası her ne kim itdi uz itdi.*** (Faḫrī 1974 [1367] no. 361). ***uz eyle-*** ʻuzlaştırmak, barıştırmakʼ: × ***İʼtidâl itmiş idi hayli zemân ʻâlemi terk / Nev-bahâr anuŋ ile anı yine eyledi uz.*** (Ẕātī 1970 [16. yy.ʼın ilk yarısı] II, 66). ***uz gel-*** ʻuygun olmakʼ TS 4052, DS 4053: × ***Saban vaktında sağ kol orak vaktında uz gelür.*** (V. İzbudak 1936a no 589). ***uz git-*** ʻdüzgün olmak, iyi olmakʼ: × ***Bu dünyanın direkleri tutmuyor,***

varsılların parası çok, yoksulların gücü yetmiyor. Bir gün olsun işimiz uz gitmiyor. (F. Baykurt 1971t s. 216).

uza- 'uzun duruma gelmek, boyu uzamak' <ETk. ***uza-*** to be, or become, long, or long drawn out (genelde zaman, daha az olarak mesafe), to be long' G. Clauson 1972 s. 281, Meninski 1680 I, 509. × ***Gözlerinin fersizliği, buruşukların derinligi, dā'imā bıyık gibi uzayan ḳaşların ṭaġyānī boyalarīŋ mu̱ḫtelif elvanıyla ḳarışaraḳ çehreye gülünç bir ḳariḳatür ḥāli verir.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 126). × ***Kamçı boyu biraz daha uzamış gibi, yüzü de kararmış gibiydi.*** (F. Baykurt 1961o s. 98). × ***"Yeni mi gördün? Eskiden beri uzundur boyları onların." — "Ben de yeni uzadı sanmıştım. Tanrı vergisi desene." Es.*** (O. Duru 1962 s. 11). × ***Unutulmuştu. Hastalığı uzadıkça, arayanlar arayı açmıştı.*** (B. Arpad 1974 s. 132). × ***İşinin uzadığını söyle, benimle birlikte olduğunu ve onları ihmal ettiğini sanmasınlar.*** (L. İpekçi 1998 s. 74). (Argo) 'kaçmak, uzaklaşmak' TS 4049, DS 4053. ***uzadiye sal-*** 'ertelemek; in die Länge aufschieben' Meninski 1680 I, 509.

uzak b.m. <***uza-*** + ***-k*** fiilden isim yapım eki, ETk. ***uzak*** a.m. G. Clauson 1972 s. 283, B. Atalay 1986 IV, 706, Meninski 1680 I, 509, J.W. Redhouse 2006 s. 250a. × ***Bir nefes bunlar cüẕā olmaz-idi, / Ayrılub hergiz uzaḳ ḳalmaz-idi...*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 2519).× ***Şemsī, sāyegāhlardan uzaḳ yeşil bir banḳo üzerine, arḳa üstü upuzun yatmış...*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 1499). × ***Kâseler yakın, testiler uzak komşular içindir. Ağızlarına kenarı antika işlemeli, sıçan dişli patiskalar, mermerşahiler bağlanır.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 29.XII.1943). × ***Orada da, ormanları harap olan bütün bölgelerde olduğu gibi, yolun uzak ve yakınında yer yer andaçlar, bir çam, bir ardıç, meşe ve bol bol ahlat görürsünüz.*** (H. Birand 1957 s. 70). × ***Uzakta değil, aha burdayım. Gelin, bulun beni***. (F. Hepçilingirler 1990 s. 65–66). ***-den uzak:*** × ***Şemsī, sāyegāhlardan uzaḳ yeşil bir banḳo üzerine, arḳa üstü upuzun yatmış...*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 1499). × ***Onuŋ, ʿaḳlından geçenleri söylemediği, hep ḥislerinden, düşüncelerinden uzaḳ, çoḳ uzaḳ şeylerden baḥş ėtdiği apāşikārdı***. (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 174). × ***Yapmacık cilvelerden uzak figürlerinde iffet ve asalet vardı.*** (F. Erdinç 1955 s. 35). ***-den uzak(lar)ta:*** × ***Bu iki yabancı mütehassıs sıfatile bir dost memleketten getirtilmişlerdi. Harp yangınından çok uzakta bulunan bu kasabada yaşamak onlara sonsuz bir zevk ve huzur veriyordu.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 109). × ***Delişmen kocasiyle geçen üzüntülü zamanlardaki ıstıraplarının hâtırası hâlâ zihninden silinemiyor ve şimdi ondan uzakta bile, belki hâlâ onun ezasını çekiyordu.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 324). × ***Hürriyet dediğiniz sizlerden uzaklarda uçan bir ankakuşu değildir.*** (A. Yurdakul 1989 s. 314). ***-e uzak:*** × ***Nikahı kıymışlar, İstanbula gelmişler. Mızıkalı, eski karısını oturttuğu ev her nerede ise buna da oraya uzak bir tarafta, yani Beşiktaşta bir ev tutmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 175). × ***İkirciklere uzak, bol güneşli bir gülümseme, dudaklarından hiç eksik olmuyor. İçinde ara sıra yeşil küçük güneşler yüzen gözleriyle kahverengi, kapkahverengi bakıyor.*** (T. Uyar 1986 s. 31–32). ***uzağa gitmeğe lüzum yok:*** × ***Eyvah kim olduğum anlaşılıyor galiba. Uzağa gitmeğe lüzum yok, bir gün***

evvel beni Göksuda gördüler. (S.M. Alus 1933p s. 122). ***uzağa salmak, uzak yere salmak*** Meninski 1680 I, 509. ***uzağı beş güne*** Az. 'en fazla beş günde; in höchsten 5 Tagen': × ***Bunlar divaṇhanaya toplandılar, çoḥ tädbir tökdülär, fikirläşdilär, aḥırda bu ġärara gäldilär ki, mähkämäyä, prokurora tapşırsınlar, mähkämä uzağı beş günä Häcärin ġardaşlarını Sibirä ömürlük sürgün eläsin.*** (Ġaçaġ Näbi 1961 s. 33). ***uzag yolu yahın et-:*** Az. × ***Adamlardan keşişin Ärdahana getdiyini bilib, yola düşdülär, uzaġ yolu yaḥın edib Ärdahana çatdılar.*** (Azerbaycan halġ dastanları 2005 II, 51). ***uzaklara gitmeğe ne hacet*** 'uzakta aramaya gerek yok, aranan şey çok yakınımızda': × ***Uzaklara gitmege ne ḥācet. İşte dāyima berāber çalıştığımız ve yaşadığımız Hristiyan, Müsevī vatandaşlarımız.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 109). ***uzaktan uzağa:*** × ***O anda yerimden fırladım. Uzaktan uzağa takibe koyuldum. Hayli gittik.*** (S.M. Alus 1933p s. 30). × ***Bekçinin sopası bile işitilmiyor, köpekler bile ulumuyor. Uzaktan uzağa otomobil sesleri.*** (S.M. Alus 1934 s. 122). × ***Birkaç ay evvel Bulgar bataryalarının uğultulu bombardımanlarını uzaktan uzağa heyecanla dinliyen İstanbul yavaş yavaş gülüp eğlenmek ihtiyacını hissediyor.*** (B. C. Morkaya 1934 s. 47). × ***Uzaktan uzağa saydam sisler arasından seçilen bir peyzajda dünyamızdan başka üstün bir aleme belirsiz, hülya gibi, cennetimsi bir güzellikte görülür.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 10). ***uzaktan yakından*** 'az çok, herhangi bir biçimde': × ***Mızıkalının bir şeyden haberi yok... İhtimal, uzaktan yakından işi çıtlatanlar da var.*** (S.M. Alus 1933p s. 175). × ***Uzaḳtan yaḳından 'ulūm-ı ṣanā'īye ile 'alāḳadar olan şeylerden hiç biri ihmāl olunmaz.*** (C. Şahabeddin 1335 [1919] s. 183).

uzak başı Az. 'olsa olsa, en çok olsa' × ***Narahat olmayın, yoldaş mühändis. Uzaġ başı bir saat sonra häkim dä, dava-därman da burada olar.*** (M. İbrahimov 1960 s. 399). × ***Sizä söz veriräm ki, uzaġ başı iki-üç aya kändä işıġ çäkdiräcäyäm.*** (M. İbrahimov 1960 s. 414).

uzaklan- 'uzaklaşmak' <***uzak*** + ***-lan-*** isimden fiil yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 250a. × ***Sıḳ sıḳ ḳaṭarlar doluyor ve şehrden uzaḳlanıyordu.*** (C. Şahabeddin 1335 [1919] s. 224). × ***Öteki digerinin edbārından istiṣmām etdikleri havā ile yekdigerinden her gün bir parça daha uzaḳlanıyorlardı.*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1317 s. 103). × ***Mahbub ve mahbube evin önünde gezinerek biraz uzaklandıler ise, Hagop aġa Aḳabi duduye teklif itdi gendu kolune dayanmasını.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 71).

uzal- 'uzamak' <***uza-*** + ***-l-*** edilgenlik eki, ETk. ***uzal-*** 'pass. f. of uza-' G. Clauson 1972 s. 287. × ***Pencereden vuran güneş odanın muşamba döşemesinde, yağlı boya duvarda şekilden şekle girdi. İğrildi, büğrüldü. Uzaldı, kısaldı. Çarpıldı ve kayboldu.*** (R. Enis 1933 s. 76). × ***İki çocuk arka arkaya sıralanmıştı. Üçü, beşi altısı daha olacaktı. Uzalmaz kısalmaz birkaç tarla.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 185).

uzalt- 'uzatmak' <***uzal-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki, Krş. ***büyült-***. ××

uzanuk 'uzanmış durumda' <***uzan-*** + ***uk*** fiilden isim yapım eki, × ***Denizin dibindeki kayanın üzerine sırt üstü uzanık, suyun ortasından gü-***

neşe bakarken balık gibi ağzını açıp kapamakla gıdasını alıyordu. Rüyada bu gıdalar ona kalubeladan beri malûm şeylermiş gibi geliyordu. (Y. Ahıskalı 1944 s. 57).

uzat- 'bir şeyi vermek için birine uzatmak' ***<uza-*** + ***-t-*** ettirgenlik eki, ETk. ***uzat-*** 'caus. f. of *uza-*'G. Clauson 1972 s. 282, B. Atalay 1986 IV, 706, Meninski 1680 I, 508, J.W. Redhouse 2006 s. 250a. × ***Sevgi'nin uzattığı şekere parmakları titreyerek uzanırken keskin bir arpej kokusu döndürmüştü başını.*** (R. Ilgaz 1962n s. 77). ***dil uzat-:*** × ***Dil uzatdı delîm 'özr ile Pervîz / Şoruban Şîrîni oldı şeker-rîz***: (Fāḥrī 1974 s. 201 no. 3812). ***el uzat-:*** × ***Düşüb pîl ayaġı altında yatmaḳ / Yėg andan kim çıġana el uzatmaḳ.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 3995). × ***Ḥācı aġa ṭabī'ī boş durmaz, her ṭarafa el uzadır.*** (Aḥmed Şerîf 1326 s. 263). ***uzatmıyalım*** 'sözün kısası': × ***Oğlan bir şeyi aklına koydu mu mutlaka yapacak; dediği dedik, bir türlü dönmezmiş. Anasının da bir tanesi ve kıymetlisi... Uzatmıyalım. Saraylanım müsaadeyi etmiş. Hemen arabalara binmişler.*** (S.M. Alus 1933p s. 180). × ***Uzatmayalım, biz kırdık sardık, soluğu Ankara'da aldık.*** (H. Taner 1951t s. 44). × ***Hülya onun için bir idoldü. Evlilik bu idolü yok edebilirdi. Neyse uzatmayalım. Adnan, Hülya ile beni Beşiktaş Evlendirme Dairesine götürdü. Biz, Hülya ile ben, onların evlilik tanıkları olacaktık, nitekim olduk da.*** (V. Günyol 1999 s. 155).

uzatma 'bazı bezlerdeki uzunlamasına ipler; balık ağı' ***<uzat-*** + ***-ma*** fiilden isim yapım eki, DS 4053, ZTS 200. × ***İstifham işaretli bir geminin okyanusu aştığını Trifon'a söylemişlerdi. Bayrak direğine Trifon, dedesinin uzatmalarını, paraketalarını yaptığı İngiliz siciminden bağlamıştı.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 26).

uzatmalı 'uzun süreli' ***<uzatma*** + ***-lı*** isimden sıfat yapım eki. × ***Niçin okuyacağım? On yedi yıllık uzatmalıyım! İnsan pratiğin içinde daha iyi yetişir!*** (F. Baykurt 1971t s. 301). × ***Taa on yıl öncesinden, yetmişlerden başlayıp, öyle boy boy, renk renk: Fırtınalı aşk. Murat uzatmalı sevgilisinden vazgeçemiyor.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 10). × ***Murat Kaymazlı, uzatmalı sevgilisi Selmin'le yine kavgalı. Selmin'in bir gözü morardı... Beter olsun.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 173). × ***Başgarson benim siparişimi aldıktan sonra, Fuat bey ve uzatmalı sevgilisi Arzu hanım iki kişilik bir şatobrian istediler.*** (Nazlı Eray 1986 s. 32).

uzlaş- 'anlaşmak, uyuşmak' Meninski 1680 I, 512, J.W. Redhouse 2006 s. 251a. × ***Bu ödülü verenlerle uzlaşmadığımı göstermek için geri çevirdim.*** (A. Özakın 1982 s. 81–82). ***gendüye uzlaş-:*** × ***Gendü ḳullarına vardı, Valaḳ oġlı daḥı tuydı kim hünkâr gendüye uzlaşsa gerek didi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 105).

uzletgâh 'yalnızlık köşesi' <Ar. -Fa. '***uzletgâh*** a.m. × ***Müstakil, amir ve ele avuca sığmıyan erkek ruhunun kendini bulduğu manevî uzletgâh kadından başka nedir?*** (S. Ayverdi 1941 s. 50).

uzlık b. ***uzluk I***.

uzlu 'işaretli; markig' C. Brockelmann 1917 s. 56, A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 150. ××

uzluk I/uzlık ‘uyum, barış’ ***<uz* + *-luk-*** isimden soyut isimler yapan ek. ETk. ***uzluk*** ‘craft, profession‘ G. Clauson 1972 s. 286, J.W. Redhouse 2006 s. 251a, TS 4053. × ***Özüŋden görmedüm ben bir yavuzlıḳ / İşüŋdür ṭoġrulıḳ her yirde uzlıḳ.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1749). × ***Pes ol zāhide mürīd oldı, bu ṭarīkile anuŋ ḳatına yaḳışdı, ve uzlıḳ ile bir nice vaḳt anuŋ ḳatında ḳullıḳ eyledi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 14). × ***Ve rāy ve tedbīr işleri düşmana müdārāve uzluḳ birle ḳarşu dururlar.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 39). × ***Düşmanı uzlıḳ ve aŋullıḳ birle dibinden ḳoparmaḳ tizirek olur savaşile ve doḳuşlıḳile ḳoparmaḳdan.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 95). × ***Cihānda bulmasun ol kimse uzluḳ / Ki senüŋ cānuna ṣaŋa yavuzluḳ.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafä 1979 [1540] no. 984). ***rāy uzlıġı*** b. ***ray I***.

uzluk II ‘tohum‘ <Karaçay, H. Eren 1963 s. 120. ××

uzun ‘uzun; uzunluk; Länge’ ***<uza-* + *-n*** fiilden isim yapım eki, ETk. ***uzun*** a.m. G. Clauson 1972 s. 288, B. Atalay 1986 IV, 706, Meninski 1680 I, 515, J.W. Redhouse 2006 s. 252a, TS 4054. × ***Bir uzun ḳaraŋu dehlīz buldı. Gitdi yüriyürek bir aydıŋlıġa yetişdi.*** (Ferec v. 93a). × ***Ḳolı budı ̆hıranca, uzun baldırları ince*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15.yy.] s. 28). × ***Kırk arşın kılur ol sarayın uzunı / Ol kadar idi hem anın eni.*** (Şeyyäd Ḥamza 1946 [13.yy] s. 100). × ***Hepsinin başında boyu uzun, asabası geniş fes.*** (S.M. Alus 1933k s. 107). × ***Uzun süredir yağan yağmur yolları balçığa çevirmişti.*** (H. Akdoğan 1998 s. 86). ***gece uzunı*** ’die Länge den Nacht‘: × ***Gice uzunı ne belüre saŋa / Çü uyuyasan dinç bir yanuŋa.*** (Ferheng–näme–i Sa‘dī 1342 s. 11). ***uzun boylu düşün-*** ‘ayrıntılı düşünmek‘: × ***Vakit o kadar dar ki bunları uzun boylu düşünmeğe ve muhakeme etmeğe meydan yok.*** (S.M. Alus 1934 s. 380). × ***Uzun boylu düşünmedim ama, diye omuzlarını kaldırarak cevap verdi Katip, bazı şeyler aklıma geliyor.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 113). ***uzun boylu görüş-*** ‘ayrıntılı, uzun konuşmak‘: × ***Hatta bunun için icap ederse annem de kalkıp Feridun’un annesine giderek bu işi uzun boylu görüşecek.*** (O. Cemal Kaygılı 1939 s. 270). ***uzun boylu nasihatlar*** ‘ayrıntılı öğütler‘: × ***Mutasarrıf Müfit Bey, araba ile medreseye geldi; softalara uzun boylu nasihatler etti. Gittikleri medreselerde fevkalâde rahat edeceklerine dair teminat verdi.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 95). ***uzun çek-*** Az. ‘uzun sürmek‘: × ***Hüsusān, Otellonun gec çıḫması üzārinā duelin uzun çākmāsi aktyorun çātin bir mövġedā buraḥdı ki, tācrübāsiz gānc aktyor duelā davamla yorğunluğunu anlada bilācāk bir hārākāt göstārmādi.*** (C. Cabbarlı 2005.4 s. 149). ***uzun elli*** ‘hırsız; dieb‘: × ***Ḳışa etme naẓar bana belālu / Ki yindek balı yimez uzun ellü.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 3009). ***uzun eşek*** ‘bir oyun adı’ Meninski 1680 II, 1881: × ***“Aman efendim aman!.. Yerinden hoplamalar, sıçramalar (var ol hazret!) diye alnımdan, yanaklarımdan öpmeler. Uzun eşek oynuyormuş gibi, kendini havaya verip zıplıyor...*** (S.M. Alus 1933p s. 62). × ***Külhanbeylerin, cami avlularında oynadıkları adım attırmacanın acaba esamisi mi okunur? Eski omuzdaşların uzun eşek oyununun iraptan mahalli mi olur?*** (S.M. Alus 1934 s. 333). ***uzun et-*** ‘bir konuyu uzatmak‘ DS 4053: × ***-“İç, ben de içeceğim!” –“Sen iç meleğim, artığı benim”. Salonda gene şakşak ve el şakırtıları. –“Uzun etme***

işte Leman hanım; dudağını sür, alt tarafını beyine ver." (S.M. Alus 1934 s. 322). ***uzun ezgi*** 'alla lunga, per disteso' L. Bonelli 1902 s. 60: × ***Uzun ezgi durup düşünmem*** 'non sto a pensarci tanto' (L. Bonelli 1902 s. 60). × ***Gelişigüzel yazı veriyorum, gene uzun ezgi kendi derdlerini aglayup bana bir mektüb yazmış.*** (L. Bonelli 1902 s. 60). ***uzun hava*** 'müzikte bir türkü formu': × ***O gözel gız, çok çirkin bir karı oldu. Orduya bir solukta altı dene nefer kazandırdı. Onun kadar uzun hava çekmeyi beceren, onun kadar makamıyla türkü söyleyen, yakıştıran yoktur bu köyde.*** (F. Baykurt 1961o s. 250). ***uzun kulak dede:*** × ***-Onlar kumarı insan gibi oynadıkları için meramlarını bu türlü ifadeye mecbur değillerdir. Fakat ben tam "uzun kulak dede" gibi hareket ettim. -Çok mu kaybettin? -Çoğun ehemmiyeti yok... Benim olmıyan bir parayı oynadım ve son meteliğini de verdim.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 197). ***uzun kulaktan:*** × ***Behlül — (Hayretle) ya, bu Şekerpare Kadın şehirli mi, cariye mi ?. İbrahim — Yok cariye değil, şehirlidir. Behlül — Ee... saraya nasıl girmiş ? İbrahim — Uzun kulaktan şöyle işitmişliğim var... bilmem kaç yıl evel sarayda bir sultan mı doğmuş.*** (Musahipzade Celal 1936gg s. 42). × ***Bu laflar komşuları dolaştıktan sonra uzun kulaktan bana kadar gelir. Kaynanam üç çeyrek yüzyıllık göçmüş kocasından hala emin değil.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 8). ***yol uzunu*** 'yol boyunca'.

uzunçalar 'plak; longplaying record' <***uzun*** + ***çal-***. × ***Adamın yüzü donuk. Bakışları kederli. Üstünde beyaz bol bir kazak ve beyaz pantolon... Yavaşça salonun bir köşesindeki müzik setine yürüyor. Elindeki uzunçalar... İlkin pikabın iğnesinden yükselen cızırtılı ses...*** (A. Yurdakul 1991 s. 24).

uzunlama 'uzunluğuna, boyuna' <***uzun*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki + ***-ma*** fiilden isim yapım eki. × ***Gömleğin bir ucundan ben, bir ucundan da o tuttu. İkiye ayırdık, bir parçasını uzunlama katladık ve gene bir ucundan ben o, bir ucundan ben tutarak yaralı kalçaya sardık.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 312). ***uzun sözün kısası*** 'özetle, kısaca': × ***Vazifem gittiğim yerlerdeki ahalinin tabiatını tetkik ve tüccari ihtiyaçlarını anlamaktı. Uzun sözün kısası bu ticaret kurslarını bitirmiş bir adamın yapabileceği en iyi tecrübeydi.*** (S. Etem Ertem 1931 s. 237). × ***Orman derdi, ofis derdi, su derdi, gaz yağı derdi. Hele şu muhtar denilen Karabelanın salgın sofra derdi hiç tükenmiyordu... Uzun lafın kısası ertesi gün kimse işe gitmedi.*** (H. Aytekin 1945 s. 40). ***uzun tura*** 'bir oyun adı': × ***Kiyef bütün, gayfe, tütün, işdikten sona bu missafirler seyr eyledi ki kim yerde güleş dutulüyör, kimi yerde uzun tura oynaniyör.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 140).

uzunlamalığına 'uzunlamasına, boyuna' <***uzunlama*** + ***lık*** isimden isim yapım eki. × ***O ölmez. Onda bir iman var; başından bacaklarının arasına kadar dört parmak uzunlamalığına, omuzlarının arasında dört parmak enliliğine, çapraz bir hudut çizer.*** (Ö. Seyfettin 1943 s. 27).

uzunlamasına 'uzunluğuna' <***uzunlama*** + ***-sı*** üçüncü kişi iyelik eki. × ***Derimevi çadırı öyle öteki çadırlar gibi uzunlamasına değildi. Derimevi çadırları hep yuvarlak olur. Ve kubbelerini keçelerle, kilimlerle örterler.*** (Yaşar Kemal 1971bb s. 11–12).

uzunlık b. ***uzunluk***.

uzunluk/uzunlık ‘uzunluk’ <***uzun*** + ***-luk*** isimden soyut isimler yapan ek. J.W. Redhouse 2006 s. 252a × ***Bu atı saṭur-ile uzunluġınca yar, iki niyme eyle!*** (Ferec v. 235a). ×˘***Hıyānatlıḳ ve el uzunlıġı içinde çebük ve dilīrdür.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 33). ***uzunluğuna*** ‘boyuna’: × ***İskeleyi uzunluğuna ikiye bölen demirlere baktı. Giriş çıkışı ayırmışlardı. Duraladı. Rüzgâr saçlarını, eteklerini uçuruyordu. Üşüdü biraz. Kocasının kolundan sıyrılıp çıktı. – Bakmak istiyorum, dedi.*** (P. Celal 1981 s. 34).

uzunsuz ’sözün kısası, sözün özü’ <***uzun*** + ***-suz*** yokluk eki. TS 4056. × ***Ölüm yigdür bu dirlikden özinsüz / Bu söz va’llāh ḥaḳīḳatdür uzunsüz.*** (Şeyẖoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] no. 6252).

uzun-uzadı ‘uzun uzun’ × ***Gülcamalın ölümündä müġässir olan cani hardasa gizlänib, yäġin ki, bu istintaġlara gülür, uzun-uzadı danışıġları istehzaya ġoyub sevinirdi.*** (Z. Hüseynova 2005 I, s. 97).

uzun uzak ‘uzun uzadıya’ TS 4056. × ***Mevlānä Keşfi bu żā‘īf ü naḥīfi hicv eylemiş, çoḳ beyitler dimiş, uzun uzaḳ yārānuŋ birine oḳıyu virmş.*** (Ẕātī, TDED 1970 XVIII, 154).

Ü

-ü- b. ***-u-/-ü-***.

-ü- ‘*i* yerine *ü*; *ü* for *i*’ × ***Vali bey... böyle şeylere cevap verecek adam değildi. Fakat bu heybetli adamlardan ürktüğü için işi komüsyona havale etti. Vali ayağa kalktığı zaman içinden: ‘Bunlar da atladı, bunlar da...’ diyordu.*** (S.E. Ertem 1933 s. 40). × ***Üff, neler yaptık. Avarları suladık, domat büber topladık.*** (T. Apaydın 1991 s. 107). × ***Bahçesine tomat, büber ektirmiş.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 85).

-üben b. ***-uban/-üben***.

-üben dur- b. ***-uban dur-/-üben dür-***.

-übeni b. ***-ubanı/-übeni***.

-übenin b. ***-ubanın/-übenin***.

üce ‘üvey’ × ***Var imiş ne yog imiş. Var imiş bi kariyle bi adam. Onların içi kızi var imiş. Bu karının bi kızi has obirisi üce imiş.*** (N. Hafız 1985 s. 204).

üç/üş ‘üç’ <ETk. ***üç*** ‘three’ G. Clauson 1972 s. 18, B. Atalay 1986 IV, 707, J.W. Redhouse 2006 s. 239b, Meninski 1680 I, 490. ***üç aşağı beş yukarı*** ‘yaklaşık olarak’: × ***Bu kanaatbahş sözler Cevdet Efendinin hoşuna gitti. Cennet meleklerinin sazını da öbürlerinin yanına koyduktan sonra üç aşağı beş yukarı uyuştular.*** (S.M. Alus 1934 s. 146). × ***Ben evden çıkarken o bağırıyordu arkamdan: “Kıymayın oğlana, noğlacak, üç aşağı beş yukarı. İkisi de birer evladımız sayılır”*** (Y.Z. Bahadınlı 1964 s.). × ***Demek ki idealistlik de para etmiyordu. Üç aşağı beş yukarı bugün ikimiz de bir durumdayız.*** (M.C. Anday 1965a s. 37). × ***Bir padişahın oğlu gezerken bakmış ki, bir alan pişman, bir de almayan pişman diye tellal bir sandık satıyor. Padişahın oğlu üç aşağı beş yukarı alıyor bu sandığı.*** (U. Günay 1975 s. 410). üç beş (kuruş) ’azıcık miktarda’: × ***Kendilerine ön ayaḳ olunsa, ḥâline göre her ḫanenüŋ üç beş ġuruş vermeğe ḥaẓır bulunduğunu söylediler.*** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 46). × ***Biz de kârımızdan ona üç beş kuruş ayırıyorduk. Fakat ne bu iş, ne de kazanç bize dışarısını unuttu-ramıyordu.*** (S. Ali 1936 s. 636). × ***Felaket bir değil ki... Kardeşim işe gitmiyor. Her yerden kurudu... Murat, üç beş yardım etti. Onun da aldığı bulduğu ne zaten...*** (M. Yesari 1928 s. 128). ***üç beş kuruş yap-/denkleştir-*** ’azıcık para biriktirmek’: × ***-Adana’daydım, sonra İzmir’e geçtim. Üç beş kuruş yaptım, İstanbul’a geldim.*** (M. Yesari 1928 s. 206). × ***Mutfak masrafını kamilen, emri vaki yaparak eline almıltı. Buradan da bittabi, üç beş yutunuyordu.*** (E. Ekrem Talu 1937 s.

141). × ***Baharın Çukurova'ya inip pamuk devşirir, üç beş kuruş dekleştirip dönerdim köye.*** (F. Otyam 1963 s. 54). ***üç bir yana:*** × ***Bizde çoğu küçk memurun ya da esnafın başını sokmayı becerdiği o küçük apartman katlarından biri. Üç bir yana kapısı, bir tahta yemek masası.*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 109). ***üç buçuğun yoluna bak-*** 'geçinmenin yolunu aramak': × ***Rica ederim yakamı bırak da üç buçuğun yoluna bakayım, vakıa benim Fatıma isminde bir kerimem var, ancak hilkatı Cenab-ı aferinendenin hiddetli saatına tesadüf etmiş olmalı ki alem yüzüne çıkarmaya layik değildir.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 324). ***üç buçuk at-*** 'çok korkmuş olmak' S. Özel 1993 s. 102, H. Aktunç 1990 s. 296: × ***Zavallı Mahur'un renginin ne denli attığını kimse seçemiyordu. Kuyuya inmeye önce söz vermiş olduğu için ses çıkaramıyor; fakat yüreği üç buçuk atıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 117). × ***Topaç, kayığın burun tarafındaki tahtanın altına kafasını sokmuş, istifrağda; geliyorlar mı, hapı yuttuk mu? diye üç buçuk atmada…*** (S.M. Alus 1933p s. 150). × ***Erenköyüne gittik gideli, o muannid inkıbazı, o kāfir idrar zorunu çekerim, kademhaneyi boylıyacağım veya bir yerde su dökeceğim diye üç buçuk atarım.*** (a. e. s. 205). × ***-İnanmazsan inanma, vallahi bir şu dakikada, bir de Şıpkada İsveti Nikola tepesinde üç buçuk attım! diyor.*** (S.M. Alus 1933k s. 48). × ***Tokuk, zaten yarım saattir küşede büzülerek üç buçuk atmış, üstelik perdenin düşmesile zihni yerinden oynamış.*** (S.M. Alus 1934 s. 342). × ***Dilim tutulmuş üç buçuk atıyordum; belli etmiyordum ama soğuk soğuk ecel terleri döküyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 117). × ***Bu keyif ve neşenin sebebi anlaşıldı. Ben ayakta üç buçuk ata ata bekliye durayım, Arnavut tüfekçi o çetrefil diliyle Selimiyeliye anlatıyordu.*** (S.M. Alus 1944 s. 124). ***üç buçuk günün içinde*** 'çok kısa sürede': × ***Bugün hışmı akrabası bile böyle sık sık arayıp sormuyor. Siz, maşallah, üç buçuk günün içinde içli dışlı oldunuz.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 236). üçden biri: × ***Çünki üçden birimüz itdi¸Hac / O bizi cennete koyar iyidür.*** (Ġazālī 1973–74 [16.yy.] s. 245). ***üçe alıp on üçe sat-*** 'çok kar etmek': × ***Ben de bir köylü olsaydım, ben de bir yağ satan Börklü bir Dursun olsaydım, beni de bunlar böyle soyardı, böyle üçe alıp, on üçe satardı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 152). ***üçe karşı bir söyle-:*** × ***Allah için Osman da terbiyeli çocuktur hani… Hilmi bey değil ya şu çaçaron mahalle bakkalının o kalın enseli bekçinin karşısında dahi üçe karşı bir söyler.*** (İ. Tarus 1950a s. 2). ***üç günlik sitma*** 'üç günde bir olan ateş' Meninski 1680 I, 490. ***üç kere onbeşinde*** 'kırk beş yaşında': × ***Evvela sini üç kere on beşinde, saniyen iki ayakları kötürüm ve arkası kambur, salisen dili pepeyi ve gözlerinin biri Mağrıpta diğeri maşrıkta.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 324). ***üç onbeşinde*** 'kırk beş yaşında': × ***Turhan bey de kaza demokratlarının ileri gelenlerinden. Şöyle üç onbeşinde kalenderin biri. Yerlidir. Bir zengin iç güveysidir.*** (F. Erdinç 1958 s. 196). ***üç onbeş sin(n)inde*** 'kırk beş yaşında': × ***Hasılı, bir de gerdeğe girdim ise, ne göreyim! Üç on beş sininde bir karı, ki çehresi bir buçuk karış.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 643). ***üç otuzunda*** 'yaşlı': × ***Sen genç oldun, ben de gençtim. Üzerlerine fazla varılmaz. Çağı gelir o da uslanır. Canı cana biçmeli. Üç otuzunda kart karılar, görücüye çıkan tazeler***

gibi kırıtırlarken genç, toy çocuğa ne demeğe dilim varır ki. (M. Yesari 1932 s. 6). × ***Ortanca hanım Binnaz Hanımı pohpohladı: -Sen de sanki üç otuzunda imişsin gibi boyuna ihtiyarlıktan dem vursun.*** (S.M. Alus 1934 s. 75). × ***Kızcağızın hakkı var. Ben de üç otuzunda değilim ya. Babaannem yaştakiler yaptıktan sonra benim nerem eksik? Giyinirim, kuşanırım.*** (S.M. Alus 1934 s. 287). üç otuz üçünde 'yaşlı': × ***Bir gün bir de dünya evine girmemiş ihtiyar kızcağız geldi, lehçesinden gençlikte kaç yumurta kırdığı aşikar idi. Bu dahi üç otuz üçüne varmış olup, dünyayı ikrah eylediğinden, artık bir manastır bucağına çekileceğini beyan eyledi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 660). × ***"Ey oğlum, şu mahrem hanımı görmeliye pek arzu ettin, görmedin işte gör" deyip, çarşebi üzerinden attığı saat ne baksın, üç otuz üçünde ağzı çarpık, gözü şaşı... bir hatun imiş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 393). ***üç şahılıg*** 'üç kuruşluk': Az. × ***Mäktäb uşağları ilä on dörd şahılığ bilet sahibläri yerimizi tutublar, "dur" deyändä̧häncärä, tapançaya bą̈hırlar.*** (A. Haġverdiyev II, 1971 s. 132). ***üç taş*** 'bir oyun adı' DS 4055: × ***Meseleyi kocama anlattım. Kąhti beni öle dögdi, dögdi üç taşımi elime verip beni boşadı.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 191). ***üçün beşin yoluna bak-*** 'işini idare etmeye çalışmak': × ***Zihnime bi furdum şöyle, Yusuf dedim kendine gel! Köyden ne dimeye indin şehere? İş güc sahibi olup eyi kötü üçün beşin yoluna bakmak içün.*** (O. Kemal 1954b 275). × ***Üçkâğıtla enayi söğüşlemek, köşe başlarında barbut, sigara dumanı yüklü, ana avrat küfürlü kahvelerde altıkollu, pişpirik, blumla üçün beşin yoluna bakacağım diye çokluk iskele sancak dayak yiyip, eve mosmor suratla dönen babası değil de, sarı ayakkabıları, sarı çantası, frenk gömleği falan uykularına giren Nejat'ın babası gibi eczacı, eczacı olmazsa doktor, doktor olmazsa avukat, avukat olmazsa tüccar falan olsaydı babası.*** (O. Akbal 1946 s. 90). ***üçün biri/üçte biri*** (Argo) 'erkeğin cinsel organı' H. Aktunç 1990 s. 296, 297, S. Özel 1993 s. 103, M.L. Wagner 1943 s. 15, F. Steinherr 1932 s. 196. × ***Derin nefes alıp üçte birini dışarı bırakın, manitanın kokusu bütün damarlarınıza yayılınca kendinizi panter gibi hissedeceksiniz.*** (M. Kaçan 1991 s. 49). ***üç yirmisinde*** 'ileri yaşta' × ***-Yok canım! Daha dur bakalım İzzeti Efendi! Üç yirmisinde var mısın?..*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 106). ***üç yirmi üçünde*** 'ileri yaşta; im fortgeschrittenen Alter': × ***Bundan başka lordun bir de üç yiyirmi üçünde hemşiresi olup, bazı mertebe çirkin idi ise de bu da güzelliğinden bahisle, "Dünyanın hali başkalaşmış ve güzelliğe itibar kalmamış yahut güzeli çirkinden fark eden yok" deyü bikir kız kaldığına keder eder idi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 721). ***üç yüz altmış altı (üç yüz yetmiş iki) damarı tutup yanmağa başla-:*** × ***Gızı yer ve yer yatırtdı yatağın içinde. Özü getdi. Bu gız galdı, savah oldu. Bu gız gahdı yerinnen. Üçüz atmış altı damarı tutuf yanmağa başdadı.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 28). × ***Letif Şahın üçüz atmış altı damarı tutuf yanmaya başladı.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 32).

üç aylar 'ay takviminde, recep, şaban, ramazan aylarının ortak adı' J.W. Redhouse 2006 s. 239b, M.Z. Pakalın 1972 III, 556. × ***Hacer hareket eden arabanın arkasından yangın köşklüsü gibi koşarak hâlâ: "Üç ay-***

larda da okuyacağız!" (H.R. Gürpınar 1940 s. 85). × ***Üç aylarda vaiz eder, ramazanda fitre, zekat toplar, cenazeye, ıskata, devir hatmine gider; yele, kulunca, baş ağrısına, iç sıkıntısına, havaleye okur, karnını doyurur, ev besler.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 108). × ***Üç aylar gelince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 32). × ***Yemek yemeği pek severken kendini bazen üç aylarda da birkaç gün oruç tutmaya cebreden bu müteassıp adamın, bütün bunlara rağmen, ruhunu düzeltmiyen, tasfiye etmiyen ve onu hakiki bir irşada erdiremiyen bir şey, bir noksan vardı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 65).

üç dede 'karşılıklı dikilmiş üçer taştan ibaret bir nevi oyundur, bu taşları ilk nişanla yıkanlar oyunu kazanır; Kinderspiel' × ***Anası: Haydi üç dede oynayın, taşla dişini kırdır... Of derse kızdır, demezse oğlandır, demiş.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 138).

üç demirli 'bir pulluk türü; art Pflug' DS 4056. × ***Kasım yağmurları arasında üç demirli ile kesekleri eritmeğe, rutubeti içinde muhafaza etsin ve martta ekeceği çiğidi çabuk bitirsin diye tapan çekerek toprağın mesamatını kapatmağa çalışmış, işte şuncocuk toprakla, aylarca boğuşmuş durmuştu.*** (Reşat Enis 1944 s. 103). × ***Bir şubat günüydü. Bir çift öküzü üç demirliye koşup, kızı Elif'le birlikte, ayrık, geliç, kındırga köklerini yok etmek için Kurbağasızdere boyundaki tarlaya gitti. Şaşılacak şey! Kendi tarlasında yabancı bir üç demirli dolaşıyor.*** (Reşat Enis 1944 s. 85–86). × ***Üçdemirli: Tarlayı sürmek için kullanılan çift aleti (at veya öküzlerle çekilir).*** (Reşat Enis 1944 s. 295).

üçden dokuza 'talâk-ı selasiye; Scheidungsformel' ***üçten dokuza şart ol-*** 'talâk-ı selasiye ile boşamak': × ***Bunnan sōra gociya verdiyim gızı üşden dokuza şard olsun, yanıma guyarsam demiş ve güveysi de yeniden evlenmiş.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 94). × ***Kızı benim eve getirdikten sonra bir başkasına habar vermeyeceğine bir yemin et bakayım! "Üçten dokuza şart olsun, habar verirsem avradım boş olsun!" de bakayım.*** (F. Baykurt 1971t s. 255). ***üçten dokuza şart et-*** 'talâk-ı selasiye ile boşamak': × ***Halim Bey, haber aldım ki sen karın ile kavga ederek, üçten dokuza değin şart etmişsin, şeran boştur ve nikah tazelemek üzere evvel emirde hülle lazım gelir.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 320). × ***Bizim herif seni sever. "Ben olsam, Hakkı reziline kız değil, eşek satmam!" demekte... Üçten dokuza şartetti, iyi olup kalkınca seni Hakkı'dan boşatacak.*** (K. Tahir 1957k s. 222). × ***Huvat o gece eve gelir gelmez üçten dokuza şart edip Atiye'yi boşadı.*** (L. Tekin 1984 s. 79). ***üçten dokuza boş ol-*** 'talâk-ı selasiye ile boşanmak': × ***Bu doğri sandi bunun sözini, yazdi bir meytip gönderdi melmekete. Telli bennen üşden doḳuza boş olsun.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 160).

üç dene 'azıcık, biraz' DS 4056. × ***-Patla donuz, kahpe dölü, patla, canın çıhsın, üç dene (üç tane) biraz gözümü de mi yumdurmayacaksın! diye bağırdı.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 278).

üçerleme 'at yürüyüşlerinden biri; birbiri peşinden gelen üç büyük dalga' ***<üçer*** + ***-leme-*** genişlemesi ***<üçerle-*** 'to cause to be in three' J.W. Re-

dhouse 2006 s. 240a, b. ***beşerleme*** ⊡. DS 4056: 'Karadenize özel bir dalga biçimi; üçer üçer ayırma', R. Dankoff 2004 s. 271, M.Z. Pakalın 1972 III, 556. × ***Bir saat sonra hava patlamıştı. Rüzgar fazla forsta esiyordu. Sağdan soldan tokatlayan, kasarada çatlayan üçerleme dalgalar baş havuzun kapaklarında patlıyor, Kudretin beyninde ötüyordu.*** (R. Enis 1947 s. 11).

üç güzel 'bir oya çeşidi' × ***Gömlek – Yakalı yakasız, üç güzel oyalı, kiprik oyalı, sıçan dişi oyalı diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330).

(Argo) **üç kağıtçı** 'dolandırıcı' S. Özel 1993 s. 102, H. Aktunç 1990 s. 296. × ***Su birikintileriyle vıcık vıcık meydanı geçtiler. Mahalle çocukları yazın burada futbol oynar, kumarcılar barbut atar, üç kâatçılar kâat açar, şeker kamışı somurulur, çikolata kartları üzerindeki numaralarla mektep çocukları bir çeşit kumar oynarlardı.*** (O. Kemal 1952c s. 100). × ***Ayrancı, limonatacı, aşlama denilen meyan kökü şerbetçileri, seyyar köfteciler, eski üst baş, don gömlek satıcıları, yankesicileri üç kâatçılar, hatta genel ev kadınları.*** (O. Kemal 1954b 225).

üçle- 'bir işi arka arkaya üç kez yapmak' ***<üç + -le-*** isimden fiil yapım eki, DS 4056, J.W. Redhouse 2006 s. 240b. × ***Eğildi. Döğme yazılı yerinden öptü kocasının elini. Musaf öpercesine. Sonra alnına götürdü. Sonra üçledi.*** (F. Erdinç 1958 s. 86).

üçler Az. 'dünya işlerini gizliden gizliye yönettiklerine inanılan erenlerin en seçkinleri' ***<üç + -ler*** çokluk eki. DS 4057. × ***Ġıṛhlar, üçlär yetişsinlär färyada, o ̮Hızra İlyaya bir niyaz etsin.*** (Azärbaycan ̮halġ dastanları 1961 I, 248).

üçlet- 'üç defa tekrarlamak' ***<üç + -le-*** isimden fiil yapım eki + ***-t-*** ettirgenlik eki. × ***Adam sese kulak veriri ibi, horultusunu kesti. İkinci "Hasan!" da kepeneğinin altından doğruldu. Kara bıyıklı, yakışıklı bir delikanlıydı. Uykusu çok ağırdı amma ablayı hiçbir zaman üçletmezdi.*** (Orhan Kemal 1954y s. 62).

üç oturum 'bir kumaş çeşidi' × ***Kenefi – Melez, idare, kıvratma, bal kaymak, serçe kanadı, kaşık sapı, üçoturum, bürümcek diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 328).

üçte birci 'toplam kazancın üçte birini alan' J.W. Redhouse 2006 s. 239b: ***üçte bir.*** × ***Kötüköy'e yerleştiler. Geri kalan altınlarla birkaç bin dönüm toprak satın aldılar. Bu araziyi yüksek kiralarla üçtebircilere işlettiler.*** (Reşat Enis 1944 s. 13). × ***Arka sıralardaki tahta iskemlelerde sıkışık bir halde oturanlar ise; ekecek tarlası olmıyan "yarıcı"lar, "üçtebirci"ler dir ki has, timar, zeamet usullerile İmparatorluğun kendilerine toprak peşkeş çektiği vezirlerin, paşaların geniş arazilerini işletmeğe üşenen torunları elinde köledirler.*** (Reşat Enis 1944 s. 88). × ***Kamyonun orta sıralarından birinde oturan dazlak kafalı komisyoncuyla benden başka kravatlı yoktu kamyonda. Ötekiler küçük toprak sahipleri, yarıcı veya üçte birci köylülerdi ki, vilayete bider, kazma sapı yahut çapa için ırgat tedarikine gidiyorlardı.*** (O. Kemal 1951s s. 22).

üç yol 'kavşak' × ***Üçü birden giderken bir üç yola rastladılar.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 59).

üçre 'çoban değneği; Vogelknöterich' O. Blau 1868 s. 308. ××

üçtür 'üç defadır' × ***Boyama bıyıklı, Santurçivisinin gözü kah bende, kah Erenköy güzelinde. Yanındaki kambur, paşanın cigarasına üçtür kibrit çakıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 187).

üçümüz 'müstehcen' × ***Büzük deŋlüce yire otururs ın / Güc ile ṣıġdı ey Şeyhī üçümüz.*** (Ẕātī, TDED 1970 XVIII, s. 31).

üçürdek (gemici terimlerinden) 'yan yelken kandilisası' <***üçür–*** 'üçleşmek' DS 4056, krş. TS 4058: ***üçürdüm*** 'üç telden örülmüş, üç kat edilmiş ip' × ***Dört palamar ve dört ḳaynaġuŋ her sene ikisi ḳalup ikişeri tecdīd olunur. Üçürdek her sene tebdīl olunur.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 155). × ***Üçürdek ile bardona dörder ḳanṭār çeker.*** (a.y.). b. ***çördek***.

üdle 'zamanında; rechtzeitig' <? × ***Melike hediyesini degürmek üdle düşünmek gerekdir.*** (H. Vámbéry 1901 s. 213).

üdülbiryan 'çırılçıplak' × ***Çiftçi kuzunun aşırıldığını görünce onu aramak için eşekten iner. O gidince beriki de eşeği aşırır. Çiftçiyi üdülbiryan soyarlar.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 157).

üfele- 'değirmende öğüterek ezmek; zerreiben' <ETk. ***uv-*** 'to crush, crumble, reduce to powder' + ***-ala-*** sıklık çatısı eki, G. Clauson 1972 s. 4, DS 4058. × ***Dolu bir başağı avuçlarında üfeleyip sapıyla samanını ayırıyor.*** (M. Güler 1990 s. 53). Krş. ***ufala-***, ***oğala-***, ***ovala-***, ***övele-***.

üfter-/öfter-/ifter- 'itmek, düşürmek?' × ***Bir cün komşu kızlari Şaptan Amicay çagirmişlar ve demişlar: -Şaptan Amica, anam dedi ver bi kaşık bal. Şaptan Amica cidey versın bi kaşik bal. Kızlar üfterilar koca adami ve Şaptan Amica bala batay.*** (N. Hafız 1985 s. 228). × ***Şaptan Amica cene seslenmiş. Kızlar çenefe çitmişler. Şaptan Amicay öftermişler ve çenefe batırmışlar.*** (N. Hafız 1985 s. 228).

üfür- 'üflemek; dua okuyup üflemek; blasen' J.W. Redhouse 2006 s. 259b, DS 4058. × ***Gördiler ki bir zengī bir elile bir büyük taşı tutar ister ki içerü giren kimsenüŋ üzerine bıraḳa. Maġribī bir efsün oḳıyup zengīye üfürdi.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 67). × ***Rasib gelüp bir efsün oḳıyup üzerüme üfürdi.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 223). × ***-Ben sana nasıl uçtuğunu, iyi saatte olsunlarını sormuyorum. Üfürükçülük yaptın mı, şu kutular, teşbihler senin mi?.. –Ben okurum, üflerim amma üfürmem hakim bey!*** (Cemal Refik 1943 s. 83). (Argo) 'cinsel ilişkide bulunmak' S. Özel 1993 s. 103, H. Aktunç 1999 s. 297.

üfürük 'rüzgar; soluk' <***üfür-*** + ***-ük*** fiilden isim yapım eki J. Thury 1885 s. 27, DS 4059. × ***Üfürük ġızdu, ġarardu havā, indür çapıdı!*** (Ġālib Paşa t.y. [1911] s. 48).

üfürül- 'şişmek, kabarmak' <***üfür-*** + ***-ül-*** edilgenlik eki, DS 4059, J.W. Redhouse 2006 s. 259b. 'sonner' A. Zajączkowski 1937 II, 97. × ***Ḳaçan ṣür bir gez üfürüldi, daḫı yėrler üzerinde ne varısa daḫı ṭaġlar ḳopdı, daḫı bir def'ada pāre pāre oldı.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 63).

üğendire b. ***ürgendere***.

ügü/öyü ‘baykuş; Eule’ <ETk. ***ügi*** ‘owl’ G. Clauson 1972 s. 101, B. Atalay 1986 IV, 709, W. Radloff 1893 I, 1210, A. Caferoğlu 1931 s. 114, R. Dankoff 2004 s. 271, TS 4059, DS 4061, J.W. Redhouse 2006 s. 263b, I. Hauenschild 1998 s. 47. × ***Dąhı birisi gün zāġlar meliki çerisin cem‘ eyledi ve eyitdi: gördüŋüz ügülerüŋ savaşın ve alplıġıŋ kim bize erdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 70). b. ***ögü***, ***ögü kuşu***, ***hüyü kuşu***, ***puhu***, ***poguç***, ***puhaç***, ***uğu***.

üğrün- ‘sallanmak’ <ETk. ***ügri-*** ‘to rock (a cradle, or a child in a cradle, *Acc.*)’, B. Atalay 1986 IV, 709, DS 4060, TS 4059. × ***Hacı Efendi, herkesten önce camiyi boylar. Daha güneş eşikteki bele gelmeden girer içeri. Halk birikinceye kadar orada üğrünür, sallanır, kendini titretir.*** (M. Makal 1950 s. 94). × ***Toprak kahpe karıya benzermiş, adamın yiğidine vurgun olurmuş. Döğüldükçe, söğüldükçe iştahı gelir, cilvelenir, kırıtır, üğrünür, süslenir, püslenir… derken bayılıverirmiş adamın altında.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi III, sayı 18-19, s. 42).

üğün- I b. ***uğun-***.

üğün- II ‘pıhtılaşmak (kan); gerinnen (Blut)?’

üğün- III ‘üzülmek’ DS 4061. × ***Kır Abbas’ın dudakları da çatlamıştı. Beti benzi uçmuştu. Bağlardan yana baktıkça içine kanlar üğünüyordu.*** (F. Baykurt 1967k s. 352). ***üğüne üğüne ağla-*** × ***“Tamam deyecez! Başka çaremiz var mı? Tuttunuz elimizi, kolumuz, çöktünüz başımıza, okuya üfleye… tamam!” ağlıyordu üğüne üğüne.*** (F. Baykurt 1971t s. 137). b. ***uğun-/uğın-***.

üğün- IV ‘süt kesilmek’ DS 4061. ××

üğündür- ‘mayalamak’ <***üğün- IV*** + ***-dür-*** ettirgenlik eki. × ***Haa unutmayın, sakın unutmayın, toprak göveçleriniz var ya, dar boyunlu, küçük; onlara yoğurt üğündürün, yağlı olsun.*** (F. Baykurt 1967k s. 198).

ük b. ***yük***.

-ük b. ***-uk/- ük***.

-ül- b. ***-ul-/-ül-***.

üleş-/ülüş-/öleş- ‘paylaşmak; sich etw. Teilen’ <ETk. ***üleş-*** ‘to divide (something *Acc.*) equally among (themselves)’ G. Clauson 1972 s. 154 <***üle-*** ‘to divide (something *Acc.*) into shares and distribute (them to people *Dat.*)’ G. Clauson 1972 s. 127, B. Atalay 1986 IV, 711, DS 4062, TS 4062, Meninski 1680 I, 543, W. Radloff 1893 I, 1848, M.Cl. Huart 1921 s. 192, J.W. Redhouse 2006 s. 267a, T. Kowalski 1929 s. 227. × ***Öldi. Üç ḳardaş ḳalduḳ. Mālı ‘ala-s-seviye üleşdük.*** (Ferec v. 96a). × ***Ė pürmāye! Bu yėdi ̮hāye-dür, aramuzda sermaye-dür. Biz bizüm töre[müzce] bunı üleşimezüz. Sen bunı biz bėş gişi arasında şöyle ḳısmet ėt-ki merżī düşsün!*** (a.e. v. 127a). × ***Gelen ve giden bāzırgān gemisinden muḳaddemā bir fulürī alınub sancaḳ begi ile ḳapudan üleşeler***. (N. Beldiceanu 1967 [1501] v. 19b). × ***Kırk gün malını üleştik, bana bir eski güğüm düştü.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 46). × ***Bir çift iken***

çiftimizden ayrıldık / Kardeşim / Yarım elmayı yarışırdık / Bütünü üleşirdik / Kardeşim / Kardeşim. (H.Z. Koşay 1944 s. 184). × ***Atamuz ölecek malini öleşdük.*** (H. Vambéry 1901 s. 200). × ***Koştu, kısa tonbul bacakları üstünde yuvarlanır gibi gitti; müjdeyi evdekilere de ulaştırdı. Bu büyük heyecanını çoluk çocuk üleştiler.*** (T. Evren 1943 s. 120). × ***Seni unudur dostların oğlun kızın avratların / Ol malini üleşeler hisap edüp kıldan kıla.*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 156). × ***İki mısırı dört kişi üleşip midelerini bastırıyorlardı.*** (Füruzan 1972k s. 125). 'sataşmak' × ***Bir zemānda bir alay nāzükler ile bir meyḫānede muṣāḥabet iderdük, içlerinde bir ẓarīf ḥarīf var; Ṭopçı-zāde dirler, muttaṣıl bu ża'if ü naḥīfe üleşür.*** (Ẕātī, TDED 1970 XVIII, s. 30). × ***Bir gün çelebilerüñ biri bunı gökçeklere ḳatmaḳ gerekdür diyu üleşdi.*** (Ẕātī, TDED 1970 XVIII, s. 34).

üleş/ülüş 'pay, hisse; Teil, Anteil' <***üle-*** 'to divide (something *Acc.*) into shares and distribute (them to people *Dat.*)' G. Clauson 1972 s. 127, G. Clauson 1972 s. 153: ***ülüş*** 'share, portion', W. Radloff 1893 I, 1847, B. Atalay 1986 IV, DS 4062, 712. M.Cl. Huart 1921 s. 188, J.W. Redhouse 2006 s. 267a. × ***Daḥı anlara haber vėr ki rāstī üleşik-durur aralarında: bir gün ṣu anlara bir gün deveye; her üleşe eyesi gelmek gerek*** (A. Zajączkowski 1937 II, 57). 'partie, part' (A. Zajączkowski 1937 II, 97).

üleşdir-/üleşdür- 'bölmek, paylaştırmak, dağıtmak; austeilen, verteilen' Meninski 1680 I, 542, J. Thury 1885 s. 28, J.W. Redhouse 2006 s. 267a, DS 4062, TS 4064. × ***Hezār diynār ṣurreyile kelüñ öñinde ḳodılar. Kel ṣurrei bozdı, zeri muṭriblere üleşdürdi.*** (Ferec v. 203a). × ***Pes cün nev-rüz güni oldı, doy eyledi, ḫil'atler üleşdürdi.*** (a.e. v. 124b). × ***Vardılar, oğlan dėvşürdiler. Getürüb Anadolıda Türk ḳavmına üleşdürdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 22). × ***Bir bahādır er vardı, ol kenārı aña verdiler, vilāyeti tımar üleşdirdiler.*** (F. Giese 1929 s. 36). × ***'İmāretüñ kim ḳapusı açıldı ve ṭa'āmı kim pişdi Oṛhān Ġāzi evvel kendü mübārek elilen üleşdürdi.*** (a.e. s. 407). × ***Seyyidlere biñ filori gendü mübārek eliyle üleşdürdi ve daḥı cum'a ṣadaḳasında tā ölince kesmedi.*** (a.e. s. 194). × ***Cum'ā gün namāzdan fārig olıcaḳ her Cum'ā gün fuḳarāya aḳça ṣadaḳa iderdi üleşdürürdi.*** (F. Giese 1929 s. 193). × ***Canalıcı oğlançuklar üleşdürmiş anun ana, benüm bana tek kosun.*** (V. İzbudak 1936a no 192). × ***Ḳara Mürsel dirler bir dilāver vardı, ol kenārı ana virdi, vilāyetini timār üleşdürdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 155). b. ***üleşdir-***.

üleşik 'bölüşme, paylaşma; pay, hisse; Verteil, Aufteil' <***üleş-*** + ***-ik*** fiilden isim yapım eki. DS 4062, TS 4062. × ***Daḥı anlara haber vėr ki rāstī üleşik-durur aralarında: bir gün ṣu anlara bir gün deveye; her üleşe eyesi gelmek gerek.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 57).

ülge Az. 'at; Pferd' ××

ülke/hülke 'ülke, vatan; Land' <? Fa. ***ülkā*** 'a country, kingdom, region' H. Eren 1999 s. 427, Meninski 1680 I, 543, J. Eckmann 1941 s. 164, M.Z. Pakalın 1972 III, 558, J.W. Redhouse 2006 s. 267b. × ***Levend ülkesinden geçüb, pöstlar geyüb ve Tatār-veş başlarında ḳalpaḳ, dört yıldur 'ulüfelerümüz degmemişdür, mübtelāi ḳıllet u iflās olub...*** (Selānikī

1989 I, 182). × ***Bir ülke cennet de olsa oranın havasını bozar, cehenneme çevirebilir kimileri. İş insanlarda!*** (M. Başaran 1964 s. 47). × ***Lākin meşelā protestant devletlerinin ülkesinde yine katolik ve keẕālik katolik āyīninde olan devletlerde protestant uṣülüni icrā eder ḳatı çoḳ kimse olub...*** (Muṣṭafä Sämī, YTEA 1974 [1840] I, 77). × ***Çünkü ülkede demokrasi ve adalet olduğuna inanıyor.*** (Peride Celal 1985 s. 168). b. ***ölke***.

ülker 'Ülker yıldızı; Pleiades' <ETk. ülker 'the constellation of the Pleiades' G. Clauson 1972 s. 143, B. Atalay 1986 IV, 712, J.W. Redhouse 2006 s. 267b, Meninski 1680 I, 543, O. Blau 1868 s. 281, R. Dankoff 2004 s. 272, TS 4066, DS 4063. × ***Ol o̱ht ülkerleyin çoḳnaşdı güldi, yedigen bigi şoŋra bir bir öldi.*** (Muṣṭafä Şeẏhoğlı 1979 [1540] s. 344 no. 5696). × ***Ay u gün ülker senün-çün toġar / Sarāyuŋda ḳandīldir iner aġar.*** (Ferheng-näme-i Sa'dī 1342 s. 74/906). × ***Nice Ülker ü aya ṭoġa güneş / Ḳomış olasın sen sin içinde baş.*** (Ferheng-näme-i Sa'dī 1342 s. 7/76). × ***Oturmış ortada Şīrīn-i Zībāy / Şanasın girmiş ülker içine ay.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 515). × ***Bu akşam Kel Mehmet kırığında cümbüş edivereceğiz. Sen iki tavuk kızarttır, Durmuş bir kese yoğurtla bezirme alsın da ülker tam tepeye gelince kırığa ulaşın!*** (Feridun Osman 1936 s. 70). b. ***ölker II***.

üllüz 'cılız, işe yaramaz, güçsüz' DS 4063. × ***-Allah kahretsin... İnekler üllüz (zayıf demek istiyorlar) Delidumanlar da (hayvan canbazlarına bu ismi vermişlerdir) ölmüş eşek arıyor.*** (Reşat Enis 1944 s. 75).

ülper- b. ***ürper-***.

ülü- b. ***yülü-***.

ülü 'pay, hisse; Teil, Anteil' <ETk. ***ülüg*** 'share, part' G. Clauson 1972 s. 142 <***üle-*** 'to divide (something *Acc.*) into shares and distribute (them to people *Dat.*)' G. Clauson 1972 s. 127, B. Atalay 1986 IV, 712, W. Radloff 1893 I, 1850, A. Caferoğlu 1931 s. 115, TS 4067, DS 4064. × ***Giceden bir ülü giçmişdi ekser / Ki ̱Hıżr İlyâs öŋine ḳondı leşker.*** (Şeẏhoğlı Muṣṭafä 1979 [1540] s. 396 no. 7098). × ***Cihānda varavuz bir ülü aña / Geye devlet külāhın işi oña*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 744). × ***Bu dönen çaŗh rāzi çün bilindi / Cihānda bilü üç ülü ḳılındı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 955). × ***Sevinmekden içer-idi ṣırf ṭolu / Bu resme giceden geçdi bir ülü.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 4228). × ***Dimne gendü naṣībin ayırdı, Kelile ülüsin Rüzbihe verdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 64). ***ülü al-*** 'pay almak': × ***İki kişi bir sözden alur ülü / Biri dīv biri ferişte ̱hülu.*** (Ferheng-näme-i Sa'dī 1342 s. 68/823). Krş. ***ülüş***.

ülük 'ibrik, testi gibi şeylerin emziği' DS 4064, TS 4069, ZTS 201. × ***Bir ağaç çivi çakıp ilk olarak gaz lambasını taktığım gün en büyük yengiyi sağladıktan sonra koltukları kabaran bir kumandana dönmüştüm. Çocuklar şaşırmıştı. "Ana gız! Bak bak, karnından yanıyor, bizim şu çıra gibi ülüğünden yanmıyor".*** (M. Makal 1950 s. 60).

ülüş b. ***üleş***.

ülüş- b. ***üleş-***.

ülüt- b. ***yülüt-***.

ülvan b. ***ulvan***.

ülvan sarkıt- ‘övünmek’ × ***-Fazlu hünere malik olanlar öyle etrafına, şunu bilirim, bunu bilirim diye ülvan sarkıtmaz.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 25).

ülvan sat- b. ***ulvan sat-***.

ümem-gümec ‘ebegümeci; Malve’ O. Blau 1868 s. 308. b. ***gömeç***, ***kömeç II***. ××

ümîd/ümüt/ümüd ‘ümit; Hoffnung’ <Fa. ***ümīd*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 204a, Meninski 1680 I, 427, W. Radloff 1893 I, 1912, C. Brockelmann 1917 s. 54. ***-den ümidi kes-*** Meninski 1680 I, 428: × ***Ve bir ummadığın yerden sen daḫı ne gele deyü ümīḏini kesme.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 51). × ***En çıkar yol madamın apartmanını kollamak. Bu sebeple sokağın köşesindeki tatlıcı dükkanına postu sermiş, pencerenin önünde, bitmez tükenmez saatler geçirmişti. Artık buradan da ümidi kesecek gibi olmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 328). × ***-Artık benden ümidini kessin. Allah kısmetini açık etsin ve kime varacaksa bir an evvel varsın.*** (S.M. Alus 1944 s. 76). × ***Nihayet şehre inmişler, gene bu hastanenin sıtma pavyonu kapısında bekleşen, hocadan, muskadan, üfürükçüden umut kesmiş köylülerin arasına katılmışlardı.*** (Reşat Enis 1944 s. 64). ***-den ümidi yok:*** × ***Cevap çıkacağından, içeri alınacağından ümidi yoktu.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 6). ***-mek ümidi:*** × ***Saat beşi, altıyı buldu. Artık Bey’in gelmek umudu bütün bütün zayıfladı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 235). ***ümîddür ki…:*** × ***Anı ḥaḳ verdi ġāzi şāḥ̮ hāna / Ümīḏdür kim döne Firenk beriye.*** (F. Giese 1929 s. 182). ***ümidile/ümidiyle:*** × ***Gice burada kalacak olursak kıkırdarız! Diyor, bir çıkacak yer bulurum ümidiyle dolaşıyordu.*** (Aḥmed Räsim 1340 s. 206). × ***Aşağıdaki iki odalı taş binanın bir odasını mantarlardan, çivilerden, balıkçı edevatından bir döşeme bürümüştü. Ali bütün bunları birer birer, işe yarar bir şey bulurum ümidiyle gözden geçirdi.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 42). × ***Halbuki Fotika birden hastalanmıştı; Hasip Efendi onun gelmediğini görerek sordurduğu vakit: “Çok başı ağrıyor” cevabını almıştı, “Eyvah!” diyordu. Artık kız yatıyordu. Ninesi iyi olur ümidiyle fabrikaya gelerek, kovmasınlar diye işçi başına yalvarıyordu.*** (R.H. Karay 1940m s. 119). × ***Koca kalpağım, kaba sakalımla belki hasmımı korkuturum ümidile hiç simamı saklamayarak ona doğru sert sert yürüdüm.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 211). × ***Bununla beraber tekrar bu hafta bu pastaneye gelmesi sırf kocasının vaziyetini kurtarabilir ümidiyle idi.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 83). × ***Belki bir arkadaşını görür ümidiyle çıktı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 83). ***umuduna goy-*** ‘kaderine terketmek, akışına bırakmak’. ***ümidini kırma-:*** × ***Ümidimi kırmamak, kuvvei maneviyemi bozmamak için de kendi kendime diyordum ki: -Adi kadın mı ki bu hoppadak ele geçsin.*** (S.M. Alus 1944 s. 29). ***ümîd tut-:*** × ***Ṭonın aru tutan içini pelīḏ / Nice uçmaġa tutabile ümīḏ.*** (Ferheng–näme–i Sa‘dī 1342 s. 40/489). × ***Dut ümīd olmaġıl ḳoṛḫusuz / Nesne ḥāṣıl eylemez bu ḳuru söz.*** (Gy. Németh 1919 s. 176). ***ümit bağla-*** Meninski 1680 I, 428: × ***Harbe girmiş, cephelerde pişmiş bütün genç zabit ve kumandanlar ona***

ümit bağladılar. (B.C. Morkaya 1934 s. 267). ***ümidi boşa çık-*** 'hayali gerçekleşmemek': × ***Ümīdim boşa çıḳdı. Maḳālem derc edilmemiş.*** (Aḥmed Rāsim 1316ge s. 46). × ***Umudum boşa çıkmadı: isteği üzerine yazdığım dilekçeyi Genel Müdüre götürmüş, konuyu onunla görüşmüş..*** (M. Seyda 1970 I, 339).

ümmetîlik 'başkalarını düşünebilme erdemi' <Ar. ***ümmet*** 'aynı peygambere inananlar; halk' + Fa. ***nispet*** eki ***î*** + Tü. ***-lik*** isimden isim yapım eki. × ***Niçin onda olan bu tokgözlülük, bu civanmertlik, bu saygı ve ümmetîlik, içtimai ve fikri seviyesi daha ileri birçok kimselerde yok.*** (S. Ayverdi 1941 s. 15).

ümmisübyan 'halk inancına göre kadınlara musallat olan bir dişi şeytan' × ***İki kadın / biri punk lady / öteki ümmisübyan***. (M. Mungan 1996 s. 89).

ümük/ümmük/ünük 'boğaz, gırtlak; Gurgel' DS 4065, TS 4077. × ***Gerdanı öyle beyazdı kim, içtiği su bilem görünürdü ümüğünün altından. Çiğil çiğil...*** (M. Seyda 1962z s. 62). × ***Bu seferki manda Dinar'dan. Geçen kış orda askerler ağır toplardan birini çamura batırmışlar. Koskoca top bir sapa, bir batak yere kakılmış ünüğüne kadar.*** (F. Erdinç 1958 s. 73). ***ümüğüne bas-*** 'gırtlağını sıkmak': × ***Benimlen evlenirse dünyanın dadını anlar. Bir cıbıla vardığını düşün. Üç gün sonra alacaklılar ümüğüne basarlar.*** (F. Baykurt 1971t s. 129). × ***Affederim diye bekleme. Ben enayi değilim! Ben hökümet hiç değilim borç affedecek! Ümüğüne basar, tıkır tıkır alırım!*** (F. Baykurt 1971t s. 88). × ***Eee, boğaz tokluğuna başka da kimi bulur bugüne bugün, elbet. Ama olmuyor beyim. Eline vereceksin ki biraz bi şey, ümüğüne basmaya hakkın olsun.*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 294). ***ümüğüne çök-*** 'gırtlağını sıkmak': × ***Ne oldu sonunda? Boğduğumu söyletebildiler mi? Lâkin fıkara topal, ümüğüne çökünce gözleri nasıl da pörtlediydi...*** (Orhan Kemal 1954b s. 254). × ***Koynundan para çıkmayacağını bilse töbe boğmazdı "Lakin paralıydı topal canım, mücerret paralıydı. Ümmüğüne çökünce gözleri amma pörtledi!"*** (O. Kemal 1954b 188). b. ***ömük***, ***hımık***, ***hınık II***.

ümmük b. ***ümük***.

ümüd b. ***ümîd***.

ümüt b. ***ümîd***.

ün/ön/on 'ün, ses; vox' <ETk. ***ün*** 'sound' G. Clauson 1972 s. 167, B. Atalay 1986 IV, 712, J.W. Redhouse 2006 s. 261b, Meninski 1680 I, 550, A. Caferoğlu 1931 s. 115, H. Eren 1999 s. 427, R. Dankoff 2004 s. 272, TS 4069, T. Kowalski 1929 s. 277. × ***Aḫşām ḳaraŋusında Ṭolpaz ḳaḳıdı, kafirüŋ üzerine uġradı. Kāfir ḳonmış otururdı, hemīn ki Ṭolpaz ünin işitdi kāfir biri birine ṭoḳundı.*** (F. Giese 1929 s. 51). × ***Taḫtaları döşeyüp ṣābunla / Gemileri çekdi anlar ünile.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 44). × ***Melik 'işret eylerise dünin günin / Nite işidibile derviş ünin.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 7/80). × ***Sen eyle uyı yatıcaḳ bir yere / Ki maẓlum üni ḳulaġuna gire.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 10/116). × ***Ne var çalġuda aŋlamaz bemm ü zīr / Ḳuş ünin işitse***

iŋiler faḳīr. (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1342 s. 38/454). × ***On ile cigirdi.*** (H. Vámbéry 1901 s. 668). × ***İt üni göğe ağmaz.*** (V. İzbudak 1936a no 645). × ***Dünüm günüm iŋildüyile geçdi / Ünümi tuymadı aġyār hergīz.*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 67). × ***Ki yiyüp içeydüm dünin (ü) günin / İşideyidüm bu ḳopuzun ünin.*** (C. Dilçin 1991 s. 228). × ***Göge irürürler fiġāndan üni / Ṣanasın ki ḳopdı ḳıyāmet güni.*** (C. Dilçin 1991 s. 247). × ***Ünüm işidüben ṭama aġmadı / Girü yiŋi ay bigi uyaġmadı.*** (C. Dilçin 1991 s. 287). ***ün(ünü) al-*** 'şöhret kazanmak' DS 4067: × ***Delikanlılığındaki yakışıklılığı, acarlığı, aslanlığı... Fatih, Drağman, Hırkaişerif semtlerinde (Demir kıran vaiz) lakabile ün aldığı...*** (S.M. Alus 1933p s. 232). × ***"Papeloğlu Satılmış ve şeriki" firması piyasada günden güne ün alıyordu.*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 226). ***ün et-*** 'ses çıkarmak, seslenmek' TS 4076: × ***Ben dervişim diyene / Bir ün idesim gelür.*** (Köprülüzade 1934 s. 18). ***ünü avazı çıhdığı gader*** 'sesi yettiği kadar': × ***Pembe – bak şu cahile... a kız onlara sürgü kilit olur mu ayol? Ee... sonra korkmadın mı? Nazıdil – Korktum ama. Lebibe – Ben olaydım ünüm avazım çıktığı kadar haykırırdım.*** (M. Celal 1936ms s. 40). × ***Govurun çağası, aş bişdi sovuyu; edem evde govur oluyu. Ünü avazı çığdi gader çağırıyı.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 97). ***ün şan*** 'aile, akraba; Familie, Geuchleckt?': × ***-Burda insan eti goḥıyor, buralara siziŋ ünüŋüzden şanıŋızdan kimler gelebilir.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 206). ***ün şeref*** 'aile, akraba; Familie': × ***-Burda beni ādem eti goḥuyor, dedi. –Aman efendim-buralara siziŋ ünüŋüzden şerefiŋizden kim gelir.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 207). ün sal- 'haber göndermek' TS 4077: × ***Atina limanına çün geldiler / Gadalan tekfürına ün ṣaldılar.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 41). ünü tünü kaybol- 'sesi sedası kesilmek' DS 4067: × ***-Ama ben derim ki, bu cadı, kabir yeri Bağdat'a varmazdan ünü tünü kaybolur.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 117). ***ünü tünü yok*** 'sesi sedası yok': × ***"Ağabeyime n'oldu? Çabuk söyleyin!" diye bağırdı. "Daha n'olsun, aldılar, götürdüler!" "Üç gündür ünü tünü yok!.."*** (İ. Balaban 1968 s. 393). ***ünü yayıl-*** 'meşhur olmak': × ***Reşat Paşa o zamanlar daha bey, genç, ünü etrafa pek yayılmamış amma cevheri içinde, Mısırlı Halim Paşa, Anadoluda canavar avına çıkarken bir seferinde Reşat bey de kafileye katılmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 145). b. ***ün***.

ünde- b. ***ünle-***.

ünle-/ünne-/ünde-/ünte-/öŋle- 'seslenmek, bağırmak, birini çağırmak; rufen, schreien' <ün + ***-le-*** isimden fiil yapım eki, Orta Tü. ***ünde-*** B. Atalay 1986 IV, 713, J.W. Redhouse 2006 s. 272a, W. Radloff 1893 I, 1821, C. Brockelmann 1917 s. 46, J. Thury 1885 s. 28, A. Caferoğlu 1931 s. 115, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 24, TS 4074, 4077, DS 4066. × ***Üç kızın üçü de gözleri iki çeşme "Enişteciim de enişteciim..." diye ünner dururlarmış.*** (A. Nesin 1961z. s. 66). × ***Aklı evvel Bedir Hoca, bunları dinledikçe, kendi başına şaplağı indirir, -"Eyvaaah, eyvaaah..." diye ünnermiş.*** (A. Nesin 1961z. s. 82). × ***Bir müddet şaşkın şaşkın birbirlerinin gözlerinin içine bakıştılar. Birkaç defa ünlediler.*** (H. Aytekin 1945 s. 53).

ünne- b. ***ünle-***.

ünte- b. ***ünle-***.

ünde- b. ***ünle-***.

ünder- 'çağırmak, seslenmek' <***ün.*** × ***'İnâyet şâha sulṭân virdi ferman / Feraḥşâdı ki ündereydi sulṭân.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 404 no. 7301).

ünegü 'dik kafalı, meydan okuyan; trotzig, halsstarrig'. H. Vámbéry 1901 s. 213. b. ***önegü***, ***önegi***. ××

ünegülük 'dikkafalılık, inatçılık' Trotz, Eigensinn' H. Vámbéry 1901 s. 213. b. ***önegülik***. ××

üngürus 'Macar, Macaristan; Hungaria' <Lât. ***Ungarus/Hungarus*** 'Macar'. Meninski 1680 I, 466, × ***Ẕikr olan Üngürus kāfiri 'asker cem' eylemekden mezbün olub ba'żı ḳal'aların Venedike dutu ḳoyub 'askere ̮harc ėtmege mālin vėrüb dutusın alub ̮harc ėtmege māl alur imiş.*** (Pīrī Re'īs 1926 [16.yy.] I, 126). b. ***ungruz***, ***engürus***.

üniforma 'aynı işi yapanların giydikleri, tüzükle belirtilmiş, bir örnek giysi' <İt. üniforma a.m. × ***Kaymakam üniformalı, vakur, boylu poslu, dalyan gibi, fakat mahzun bakışlı kırklık bir zabit.*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 50). × ***O üniformanın damarlarımıza enjekte ettiği gizli bir güç vardı sanki, hattâ örtülü bir şiddet.*** (A. Yurdakul 1989 s. 119). × ***Kapılarını üniformalı şöförlerin açtığı son model otomobillerde sergileyen mafya babalarını görmemeliydi.*** (O. Baydar 1998 s. 176).

ünlen- 'seslenmek, çağırmak; rufen' <***ün*** + ***-len-*** isimden fiil yapım eki. × ***Senin anlayacağın efendi, bir gün akşamdan köyde tellal ünlendi.*** (H. Aytekin 1945 s. 39).

ünne- b. ***ünle-***.

üns tut- 'alışmak' <Ar. ***üns*** 'alışıklık' + Tü. ***tut-***. J.W. Redhouse 2006 s. 219a. × ***Zīrā ki hesāb 'ilmi vahşī 'ilimdir. Pes yaḫşı hesāb etmege tekrār lāzımdır, tā ki ̮hatır bu 'ilimle üns tuta.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 293).

üŋsüz/oŋsuz/öŋsüz 'yavaş, sessiz; leise, still' DS 4067, H. Vámbéry 1901 s. 199. ××

ünte- b. ***ünle-***.

ünük b. ***ümük***.

üŋüleş- 'karşılıklı sesleşmek; riefen einander zu' × ***Ne deŋlü dost olurısa düşmen işin işler didi, biribirine tursun var diyü üŋüleşdiler.*** (M. Belletête 1812 s. 159).

-üpdi b. ***-updı/-üpdi***.

-üpdurur b. ***-updurur/-üpdürür***.

ür- I 'seçmek, ayırmak, bölmek; trennen' <***ür-***, ***üḏür-*** 'to choose (one of several Acc.); to part, separate, scatter (things, etc. *Acc.*); to separate (something *Acc.*, fr. something *Abl.*)', G. Clauson 1972 s. 196, 67, B. Atalay 1986 IV, 708, TS 4083. × ***Sen öñdin balçığumı yoğuransın / Beni bu***

yaradılmışdan ürensin. (Fąhrī 1974 [1367] no. 76). × ***Çeriden ürdi bir ad issini ol / Ḥışımdı çün biline hem niḳhāh ol.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2168). × ***Çeriden ürdi Nestūd'ı şehinşāh / Aña virdi çeriyi hep ki nāgāh.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2251). × ***Ḳaravaşlardan ürdi bir ḳaravaş / Ki beñzerdi aña başdaş u ḳoldaş.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 3604). × ***Çü şāh eyvānına irişdi Çūbīn / Çeriden urdı çoḳ erliklü pür kīn.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1201).

ür- II/üre- 'üflemek, üfürmek; blasen, anblasen' <ETk. ***ür-*** 'to blow (a trumpet, a fire, etc. *Acc.*); to blow (into something *Dat.*)' G. Clauson 1972 s. 195, B. Atalay 1986 IV, 714, W. Radloff 1893 I, 1825, A. Caferoğlu 1931 s. 115, DS 4070, TS 4080, T. Kowalski 1929 s. 277. × ***Öŋinde iki şiyşe durur. Âheste âheste nesne oḳır, ol şiyşelere ürür.*** (Ferec v. 34a). × ***Ḳaşduŋ ol olsun ki bu aḳ ḍopraḳdan Ehrenüŋ burunına üresin.*** (Ferec v. 39a). × ***Fātiḥa oḳır u ürer ḳarşu / Dir mükerrer yine maḳāma ṣalu.*** (Elvān Çelebī 1984 [1358–59] no 1306). × ***Neçün bağlara her dem varmazuz biz / Neden gündüz olıcak ürmezüz biz.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 152 no. 643). × ***Üzerine bir efsun oḳıdı, üredi.*** (H. Vámbéry 1901 s. 213). × ***Çün oliki uyudılar, 'avrat biraz aġuyı bir māsūra içine ḳoydı, ol yigidüŋ aşaġasına māsūra ucın soḳladı ve bir ucın aġzına ḳoydı, aġuyu anuŋ içine üre, pes ürmekden öŋdin ol yigit bir yel salıverdi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 15).

ür- III/ürü- 'ulumak, havlamak; heulen (Hund)' <ETk. ***ür-*** '(of a dog) to bark, howl' G. Clauson 1972 s. 196, B. Atalay 1986 IV, 714, J.W. Redhouse 2006 s. 249a, O. Blau 1868 s. 279: ***oriyor*** 'bellt', J. Thury 1885 s. 26, R. Dankoff 2004 s. 272, DS 4070. × ***Yavuz it üre üre ağıla kurt düşürür.*** (V. İzbudak 1936a no 455). × ***Türk iti şehre gelicek farisice ürer.*** (V. İzbudak 1936a no 548). × ***Dereden yokarı koşacaksın. Ağılanası köpekleri ürerse ġıçı ġıçı ġıçı deyeceksin, gine de ürerse birez ġatmer atacaksın, ondan sonra heç ardına bakmadan kaçacaksın.*** (F. Baykurt 1971t s. 353).

-ür- b. ***-ur-/-ür***

üre- I b. ***ür- II***.

üre- II 'artmak, çoğalmak' <ETk. ***üre-***, ***üḏre-*** 'to increase, multpy, flourish' G. Clauson 1972 s. 68, 198, B. Atalay 1986 IV, 708, DS 4068: 'iş ilerlemek' × ***Bu ḥāl-ile ḳul oldı ṣatıldı niçe 'abīd / Girdi sarāya aŋsuzın, oldı hemān sa'īd / Buldı vücūd, üremez ṭavāşīden olmaġın / Nisvāna dāḫil olmaġa bir fürce bulmaġın.*** ('Ālī 1975 s. 118). ürer türer: × ***Bu ocağıŋ mensübiyeti kendi kendiliğinden ürer türer olduğu için şurada burada tek başına yâḫud iki üç ve nadir beş kişilik komiteler işitiliyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 337).

ürek b. ***yürek***.

-ürek b. ***-urak/-ürek***.

ürgendere/üvendire/ürendire/üğendire 'çiftçinin tarlasını sürerken, sabanın toprağa giren bölümünde toplanan çamurları temizlemek için üvendirenin, mesenin bir ucuna taktığı yassı demir; çiftçinin hayvanları yürütmek için kullandığı ucu çivili değnek' <Yun. ***βουκεντρεα*** (vukend-

reá) a.m. Tietze 1955 no. 44, Ch. Tzitzilis 1987g no. 57, R. Dankoff 2004 s. 271: ***ügendire*** 'üvendire, öküzü dürtmeye yarayan değnek', U. Bläsing 1995k s. 23: ***üğendire:*** 'Ochsenstachel', DS 4082, TS 3057. × ***Biz olmasak erkekler şuradan şuraya kımıldayamazlar. Nasıl olsa, üvendire bizim elimizde. Biz dürtüşlemesek erkekler bu arabayı biraz zorca sürüklerler.*** (İsmail Galib 1932p s. 19). × ***İçine bir yığın düzgünlü, rastıklı kadın doldurulmuş bir öküz arabası; arabacının ve ispirin ellerinde üvendireler, öküzün yerinde de Hasip paşa...*** (S.M. Alus 1933p s. 241). × ***Bir dam ürgenderem var; hep eğri, hepsi eğri: Davar boynuzu.*** (N. Güngör–İ. Ozanoğlu 1939 s. 68). b. ***övendire I***, ***ögendire***, ***ögündüre***, ***örende***, ***örgendire***, ***ovandere***.

ürendire b. ***ürgendere***.

ürk- 'ürkmek; erschrecken werden, sich erschrecken, auffspringen' <ETk. ***ürk-*** 'to be startled, scared, frightened' G. Clauson 1972 s. 221, B. Atalay 1986 IV, 714, Meninski 1680 I, 503, J.W. Redhouse 2006 s. 246a 'to be frightened'. × ***Gördi ki bir aṭlas cüllü geyik ol bāġuŋ ḳapusından daşra geldi. Bileklerinde altun bilezükler, ayaḳlarında altun ḫalḫaller bezenmiş luʿbet bigi geldi, Ferruḫrüzuŋ öŋinde ürkmedin oturdı, ağladı.*** (Ferec v. 37a). × ***Kāfir anlardan alay alay ḳaçar / Ṣanasın yüz kārbān ürker geçer.*** (Enverī 1928 [869/ 1464] s. 39). × ***Atları ürkdi, boşanub birbirine çegnedi.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 23). × ***İki küçük bī-maḳṣad tebessümüŋ kesb-ėtmek üzere olduġı ehemmīyetden ürkmeğe başlayaraḳ...*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1317 s. 82). × ***Vali bey... böyle şeylere cevap verecek adam değildi. Fakat bu heybetli adamlardan ürktüğü için işi komüsyona havale etti. Vali ayağa kalktığı zaman içinden: 'Bunlar da atladı, bunlar da...' diyordu.*** (S.E. Ertem 1933 s. 40). × ***Haydi! Senin sözünden ürkecek miyim ben, şaşkoloz?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1940 s. 32). × ***Kırat, kurunun altında kafasını görmesi ile, çeşmeye varmadı, paykurdu, ürktü kafadan, kendini çeşmeden geri attı.*** (Behçet Mahir 1973 s. 173). × ***Aldede elini uzattı. Gezyarma iyice ürktü, ipi, örkeni çekti. Kuyruğunu tezecekmiş gibi kaldırdı. "Şaaar" diye bir su bıraktı semah alanına.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 164). ***-meden ürk-:*** × ***Kimsenin dostu yoktu. Herkes kardeş hançeriyle vurulmadan ürküyordu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 154). ***ürk düş-*** 'korkmak': × ***Gözüme gireli ol ḥulḳ u ol görk / Düşüpdür mişesine gönlümüŋ ürk.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 228 no. 2684). ***ürk ol-*** 'paniğe kapılmak': × ***Korkuşur defʿe ki gele dahi Türk / Kıra Efrengi ola orduda ürk.*** (Firdevsī–yi Rūmī 1980 s. 253). × ***Ya vü yav geldi didiler yine Türk / Korkudan Efreng içre oldı ürk.*** (Firdevsī–yi Rūmī 1980 s. 254). × ***Göze erinden ordu içre oldı ürk / Sandılar kim tabl üniyle geldi Türk.*** (Firdevsī–yi Rūmī 1980 s. 255). b. ***örk-***.

ürkün- 'ürkmek, korkmak; scheuen, Pferd' ***<ürk-*** + ***-ün-*** dönüşlülük eki. × ***Ali az çekildi. Mağaranın ağzına vardı. Dişleri sıkılı: "Düşünme onları" dedi. Sesinden Zeynep ürkündü.*** (T. Dursun K. 1959 s. 85).

ürkündülük/örkündülik 'panik' ***<ürkün-***. J.W. Redhouse 2006 s. 246a, Meninski 1680; 503. ××

ürküntü ‘ürkme, korkma’ <***ürk-*** + fiilden participium passivum mânasında isim yapan ıntı genişlemesi, b. ***çarpıntı*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 246a. × ***Mesela iki bin metre irtifadan düşerek toprağın üzerinde kompostoya dönenleri gören diğer teyyarecilere bu müdhiş kazalardan hiçbir ürküntü gelmiyor.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 65). × ***İçimde, bilmem nasıl, çevremde elleri hançerli gizli düşmanlar geziyor gibi bir ürküntü uyandı.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 61). × ***Çünkü o anda bulunduğumuz yerin ve yaşadığımız serüvenin kahkahaya uyar hiçbir yeri yoktu. Onu bu ürküntüsünden kurtarmak için dedim ki: -“Korkma yavrum, çıldırmadım”.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 154). × ***Hele camı bir parmak toz, heybetli bir boy aynası vardı ki, insana ürküntü veriyordu.*** (M. Makal 1949 s. 23). b. ***örküt-***.

ürküt- ‘korkutmak; aufscheuchen, alarmieren und fortziehen lassen’ <***ürk-*** + sonları **/k/** ile biten fiillerde çokça görülen ***–ıt*** ekiyle yapılan causativum hali (krş. ***akıt–, korkut–*** vs.). G. Clauson 1972 s. 226, B. Atalay 1986 IV, 715, J.W. Redhouse 2006 s. 245b, Meninski 1680 I, 503. × ***İki yıḳık dīvār arasına gerilüb belki ḳırk pārça taḫta ḳırıḳlarından müterekkib bir lisānı ḥāl ile “Baŋa ḍokunmayan biŋ yıl yaşasın!” diyor gibi ṣallanub titreyen ḳapuya ellerini vuraraḳ, ḳaġşaḳ bir gürültü ile Ṣāliḥi keçi oğlağı ürkütürcesine ḳorḳutmaḳ istedi.*** (Ebübekir Ḥāzım 1326y s. 225). × ***Çocuġuŋ sükütu Ṣa‘bānı coşḳun bir ‘işyāndan ziyāde ürkütdü. Bu içinden pāzārlıḳlı küçük maḥlūḳa birden bire ne olmuşdu?*** (H.E. Adıvar 1928 s. 138). × ***Oltadan çıkarılıp yere atılırken inleyen, büyük gözlerini balıkçıya diken ”derviş” müslümanları ürkütürdü. Onu avlamaktan korkarlardı.*** (Reşat Enis 1947 s. 16). × ***Bir iki tane de yolcu savarsak tamam! O zaman ürküt de say parayı... Zübeyde dudaklarını şapırdattı. -Keşkeem, dedi.*** (T. Yücel 1954 s. 32).

ürper-/ülper-/ölper- ‘ürpermek’ <ETk. ***ürper-*** <****ürp-***, ****ürpe-*** ‘to bristle, stand on end’ G. Clauson 1972 199, B. Atalay 1986 IV, 715, DS 4070, J.W. Redhouse 2006 s. 243a, Meninski 1680 I, 540, 497, R. Dankoff 2004 s. 272. × ***Sālihiŋ tüğlerini ürperten bir sedā ile: “Hele şu pīs pasaḫlıniŋ gevelediği lafa bah. Bir köylü uşağın eli, ayağı her şeye doḫanır, onuŋ eli girmeyeceği şey yalŋız żabtīye heğbesidir; doḫanmayacağı şey de yalŋız çeçlere vurulan mültezim damġasıdır. Hele uyuz it eniğine baḫ, elini mayısa doḫandıramazmış!*** (Ebû–Bekir Hāzım 1326y s. 224). × ***Kanı görüp ürperdi. İçi bir hoş oldu.*** (F. Baykurt 1959y s. 169). × ***Hayrı yavaş yavaş alışıyordu. Vaḳit vaḳit tüyleri ürperiyor, yüreğine ezintiler çöküyordu.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 201).

ürpeşdir- Az. ‘üşüme, korku, tiksinme gibi herhangi bir nedenle tüyler diken diken olup derinin nokta nokta kabarmasıyla birlikte ansızın titremek.’ <ETk. ***ürpeş-*** < ****ürpe-*** b. ***ürper-***. G. Clauson 1972 s. 199, B. Atalay 1986 IV, 715: ‘birbirine karşı kabarmak’ × ***İndi gälin bulağa gäländä üz-gözünü ürpäşdirir, ağzını bārk-bārk örtürdü.*** (Ġaçaġ Nābi 2009 s. 22).

ürü- b. ***ür- III***.

ürün ‘mahsul, üretilmiş olan şey; ortaya çıkmış olan sonuç’ <ETk. ***ürüŋ*** ‘white’ G. Clauson 1972 s. 233, B. Atalay 1986 IV, 716: ***ürüŋ*** ‘ak olan nesne;

ak', TS 4084: ***ürün*** 'mahsul, kır otu' DS 4071: ***ürün*** 'otlakta, dağda, yerinden koparılmadan kuruyup kalmış ot; süt ve süt ürünlerine verilen genel ad' × ***Yarabbi, şu memleket, şu küçücük vatan parçası, nasıl da düşünüyor, kafalar nasıl da birbirinden farklı ürünler çıkarıyor?*** (İ. Tarus 1955 s. 98). × ***Bütün bu tarla onun. Burasını o sürer, eker, çapasını da o yapar, o sular, ürünü de o satar.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 122). b. ***urun***, ***örün II***.

üründü 'seçkin, seçilmiş' <***ür- I***, J.W. Redhouse 2006 s. 247b, TS 4084. × ***Öründü ḳavmiyile geldi Sırtaḳ / Bu vaż'ı gördi vü deng oldı Sırtaḳ.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 317 no. 4974). × ***Üründü pehlivânlardan Boğa ̆han / Seçüben bir ḳaçına verdi fermân.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 324 no. 5154). × ***Pes ol gün ḳırḳ üründü nâm-dârı / Ki anuŋ bunlar idi yoğı varı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 324 no. 5160). × ***Ḳatına oḳıdı müşfiḳ vezîrin / Daḫı birḳaç üründü ̆hâṣ emîrin.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 386 no. 6801). × ***Mahmûd pâşḳ niçe güzîde beğler ile ve Rum-ili beği Hâs Murâd ba'zı üründü asker ile düşmenden yana çaptılar.*** (Tursun Bey 1977 [1490–95] s. 160). × ***Görüñ imdi atalarumuz işin / Ol üründü şehinşâhlar doḳışın.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 1835). × ***Çü ̆Husrev gördi ol üründü süyı / Savaşçı atluyı hep tend ̆hüyı.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 2109). ***üründü kıl-*** 'seçmek; auswählen' TS 4087: × ***Üründü ḳıldı Rüm'ı yüz biñ er ol / Savaşçı her birinüñ erligi bol.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 2056). × ***Üründü ḳıl bu İrān'dan ulu bir / Bilüsi çoḳ [u] yazıcı ögüt bir.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 2522). × ***Üründü ḳıl bu Çin'den bir çeri sen / Ki İrān'ı senüñ-çün alayım ben.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 2532). × ***Üründi ḳıldı yüz destāndan üstāḏ / Otuz laḫnı ki ġam gibi ḳılur şāḏ. (Fąḫrī 1974 [1367] no. 2742).*** × ***Muḥammed kim Çalap üründü ḳıldı / Sa'ādet issi anı girtü bildi.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 4600). × ***Çü Zād-ı Ferruḫ işitdi sözini / Üründü ḳıldı İrān'da özini.*** (Fąḫrī 1974 [1367] no. 4348). b. ***öründe***, ***öründü***, ***örüntü***.

üründülü 'seçilmiş; ausgewählt, Elite' <***üründü***. TS 4091. × ***Gelmiş İzmire otuz ḳadırġa er / Cümle yaraḳlu üründülü nefer.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 35).

ürüş- 'hep birlikte ürümek' <***ür- III***. × ***Sesler biribirine karışmış, horozlar ötüyor, köpekler ürüşüyorlardı.*** (Y. Kemal 1982h s. 67).

ürüzger 'rüzgar' <Fa. ***rozgār*** a.m. × ***Altmışıncı panganotu patron havada bir salladı. O da masanın üstüne ürüzgersiz havada uçurtma gibi düştü.*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 36). b. ***örüzgâr I***, ***örüzger I***, ***ölüzger***, ***rûzigâr II***, ***rezger***, ***rüzgâr***.

üryan b. ***uryan***.

üryan püryan 'çıplak' <Ar. '***uryân*** + ***p-*** pekiştirici + ***üryan***. a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 1296b. × ***Daha düne kadar uzun paçalı şalvar gibi pazen don giymeğe alışmış olan nane mollalar birdenbire ne var ne yok çıkarmak, Adem babamız gibi üryan püryan gezmek istiyorlar.*** (İ. Galip Arcan 1932ydü s. 6).

üs- 'büyümek; wachsen' <ETk. ***ös-*** 'to grow' G. Clauson 1972 s. 241, R. Dankoff 2004 s. 216, W. Radloff 1893 I, 1291, C. Brockelmann 1917 s. 46, TS 4094. b. ***ös-***. ××

üsgek b. ***yüksek***.

üsgel- b. ***yüksel-***, ***yüsgel-***.

üskek b. ***yüksek***.

üsküdara kayık çek- 'mastürbasyon yapmak; onanieren' Meninski 1680 I, 216, M.L. Wagner 1943 s. 21, F. Steinherr 1932 s. 196. ××

üsküdarda şafak at- 'bir işin çok uzun süreceğini anlatmak için kullanılan alay sözü' × ***Bir çivi, bir bıçak getir, batacağı, saplanacağı yeri santimetreyle ölçerek sana kefalete raptan tahliye mi, üç ay mı, bir sene mi, ip gerdanlık mı, bütün cezalarını sırayla sayayım... Bekle biraz, Üsküdar'da şafak atar...*** (M. Yesari 1928 s. 200).

üsküf/isküf 'şapka, bere; Mütze' <İt. ***scuffia*** 'headdress' H. Eren 1999 s. 427, J.W. Redhouse 2006 s. 254a, Meninski 1680 I, 517, G. Meyer 1893 s. 54, M.Z. Pakalın 1972 III, 560, M. Kütükoğlu 1983 s. 223, TS 4091, DS 4073. × ***Bir yeŋçeriden bir eski börk diledi, ve yeŋiçeri verdi, içinden üsküfini çıḳardı, yeŋiçeri bunuŋ başına giydirdi.*** (F. Giese 1929 s. 214). × ***Başında kiçilik aṣla görinmez / Ki ḳulluḳ üsküfin hergiz urınmaz.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1020). × ***Oturdı tạhta Behrām-ı dilāver / Başa üsküf ḳodı pür dürr-i gevher.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1251). × ***Bugün dāḏ isterem iy ṣāḥib-i baḫt / Ne üsküf dilerem ne tāc ü ne tạht.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 1781). × ***Bu cisme kim ṭoludur üsküfi yil / Ne aldanduñ kime ḳaldı bu yoḳ il.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 2422). × ***Şu yilden kim başuñdan üsküf alur / Yıḳulur serv oṯ̱hoş tāze ḳalur.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 2423). × ***Yine ol dilrübā vü̱hüb u zībā / Ṭolu la'l üsküfi vü ṭon-ı dībā.*** (Fāḥrī 1974 [1367] no. 3290). × ***Ġāzīler ol altun tasları başlarına giydiler. Altun üsküf giymek başlarına ol zamāndan ḳaldı, 'ādet oldı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 24). × ***Ey şāh, isküf getürsünler, bunı şāha saları vereyim, didi.*** (M. Belletête 1812 s. 142). × ***Altun üsküfle varub her meclise ağalanur***. (Necātī Beg 1963 s. 152). ***başlarım üsküfünden*** 'küfür, sövme; Fluch'

üskufi kel 'bir kellik türü; eine Art kel' × ***Kaytas – Çeşit çeşit kel var... üsküfi kel, tasgötü kel, (kavuğunu çıkarır, gösterir) işte benim kafam gibi.*** (İ. Balaban 1968 s. 33). × ***Amma badü malum ola ki, tahtı kazai adalet şiarında vaki olan haracgüzar kellerden, üsküfi ve tasgötü ve kazan yaması ve tepe buğruğu ve haşhaşî ve şimşeki ve pulpuli ve şah beni ...*** (a.e. s. 34).

üsküfe 'kumaş çeşidi' DS 4073. × ***Çorumda yüz yıldan beri gelin giyimi yapılan ipekli, yünlü ipekli, kumaş ve donlukların çeşitleri: Üsküfe – Güllü, direkli, gümüşlü.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 328).

üskül b. ***üsküle***.

üsküle/üskülü/üsköl 'düz demet; Flachsbündel' <Yun. ***σκονλί*** 'kendir', H. Eren 1999 s. 428, J.W. Redhouse 2006 s. 254a, O. Blau 1868 s. 308, G. Meyer 1893 s. 55, Meninski 1680 I, 217, M. Kütükoğlu 1983 s. 365, TS 4093, DS 4073. ××

üskülik 'üstünlük' *<? **üstülik*** 'üstünlük' × ***Görelüm anuŋ üsküligi aŋa neyler?*** H. Vámbéry 1901 s. 213.

üskülü b. ***üsküle***.

üsküngdüre b. ***üsküre***.

üsküre/üsküngdüre 'topraktan yapılmış, ağzı yayvan kap; seu della, tazza di legno, o di terra' <Fa. ***uskara*** 'toprak çanak' H. Eren 1999 s. 428, J.W. Redhouse 2006 s. 254a, Meninski 1680 I, 217, R. Dankoff 2004 s. 272, ZTS 201, M. Kütükoğlu 1983 s. 365, DS 4074, TS 4093. × ***Bir tabak bal vardı Rus malı porselen içinde. Tereyağı konmuştu bir çinko tabağa. Yeşermiş, kupkuru eski çökelek tepeleme dolu bir üsküre içinde.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 57). × ***Oradaki kadınlar da bunu boşa almışlar, demişler ki: "Eve git, bir üsküreye bulgur doldur, üzerine de altı soğan koy.*** (U. Günay 1975 s. 282). × ***Büyük üsküreyi arkaya atıyor, meşelik ağaçlık oluyor, küçüğü de atıyor, süldüren müldüregen çöp möp oluyor. Hınzırın ayağı meşeliğin arasında kırılıyor, dev geri dönüyor.*** (U. Günay 1975 s. 373).

üsluplu 'uygun biçimde' <Ar. ***üslüb*** 'tarz, yöntem' Meninski 1680 I, 221: ***üslup.*** × ***Nice layıklı hatunlar ve nazenin kızlar muhabbetimi celp etmeye çalıştılar ise de, tarz-u tavırları hoşuma gelmediğinden ve hatta suhuletle olan fütuhatın lezzeti olmadığından tuzaklarından uzak oldum, ben ise oldukça familyadan ve edepli ve üsluplu bir kız bulmak arzusundayidim.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 597). × ***İskarpinlerim ayağına olmuyor, faraşa çevirecek amma ne yaparsın? Vermesem olmayacak, kadının hatırı kalacak. (Arabadan inip yürüyecek değiliz a. Üsluplu giyerim... bollaşmaz, biçimi bozulmaz!)*** (S.M. Alus 1933p s. 6).

üslük b. ***üstlük***.

üst I b.m. <ETk. ***üst*** 'upper surface, top' G. Clauson 1972 s. 242 J.W. Redhouse 2006 s. 252 b. ***arkası(sı) üstü:*** × ***Kanapenin üzerinde arkaüstü yaslanmış, kafası geriye gitmiş, içkiden gözleri mahmurlaşmış bir yosma...*** (S.M. Alus 1944 s. 155). ***beyin üstü dik-:*** × ***Yarım kilometre kuşağını döğülmemiş bir harman gibi ortaya yığdıktan sonra girişirler. Girişirler ama, elense etmeğe falan meydan kalmadan çoban beyefendiyi bir hamlede beyin üstü diker.*** (M. Baler 1944 s. 224). ***bu sözün üstünden*** 'bu söze karşılık; auf diese Worte hin': ***Bu sözün üstündän Spartak dedi ki, ġäribädir, bu günlärdä küçädä bir ġadına rast gälib, elä bil Tähminäylä iki almadır tän bölünüb.*** (A. Rzayev 2003 s. 376). ***daha da üst ele-*** Az. 'daha da kötüleşmek; es noch schlimmer treiben' × ***Vallah, işlämäk mümkün deyil. Sän söz verdin ki, heç bir işä ġarışmayacaġ, amma daha da üst eläyibdir.*** (Cabbarlı 2005 III s. 326). ***-i üste:*** × ***Kärbälayı Ġulamäli hacının bu sözlärini eşidändä uca sövt ilä hönkürüb bihal dizi üstä çökdü.*** (A. Haġverdiyev 1971 II, s. 12). ***-nin üste:*** × ***Arif Hikmät elä vurdu yumruğu stolun üstä ki, stolun şüşäsi parçaparça oldu.*** (Cabbarlı 2005 III, s. 333). ***-nin üstten:*** × ***Salman çiyninin üstdän mayaya baḫdı, bu muncuġlar Mayanın da ġıvrım saçlarının ucuna, kirpiklärinä, alışıb yanan üzünä düzülmüşdü.*** (M. İbrahimov 1960 s.

369). ***-nin üstünde:*** × ***Belä bir parça kağızın üstündä üç-dörd söz yazacağam. Salarsan bir yekä cam suyun içinä, heç mälum elämäz.*** (A. Haġverdiyev 1971 I, s. 37). ***üsdü üsdünnen*** 'üst üste': × ***Bu şehere dellal bağıtdıraḥ ve Bedehsan şeherinnen gelen tüccarların malının helevisi üsdü üsdünnen onbeş guruş, yirmi guruş yirimbeş guruşa vereyik.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 114). ***üste*** 'ayrıca, bir de': × ***"Ne oldu sizin kümesçilik?" derim, "ne kâr bıraktı?" "Hiç" der, "üste ziyan da ettik!"*** (R.H. Karay, 1939a s. 93). × ***Lazım olduğu kadarını satacaktın, sonra kendinize münasip, küçük bir eve çıkacaktınız! Üste o kadar da göç parası verdiniz… Elinize de toplu para geçmiş olacaktı…*** (M. Yesari 1943 s. 283). × ***-Tazminat almıştır. İş buluncaya kadar onu idare eder. Şirkete, üste beş lira borçluyum!*** (M. Yesari 1943 s. 7). ***üst et-*** 'yenmek, baskın çıkmak': ***-Arkadaş elinden karı almak yetmiyormuş gibi, bir de üst edeceğini bile bile bana bıçak mı çekeceksin?*** (E.E. Talu 1935 s. 146). ***üste üstlük*** 'üstelik': × ***Hacı Şakirgillerin güveysi Sarı Süleyman artık diline dolamıştı, üste üstlük kimbilir neler de uydurup bire bin katacaktı.*** (M. Yesari 1930 s. 23). ***üste ver-:*** × ***-Bu aylığı da verememiştim. Anası olacak cadı, kafa tutmaya başladıydı. Biz paraları yedik; Sofya'ya, "Parayı veremeyeceğim, evden çıkacağım" dedim. Karı ne yapmış, yapmış, para bulmuş, güya benden almış gibi anasına aylığı vermiş… Anladın mı şimdi? -Biz üste vermeye razıyız…*** (M. Yesari 1928 s. 62). × ***Yeni karıyı alalı iki sene oldu olmadı. Eh karı fena değildir. Güzelliği kendisine yeter ve de erbabına makbul! Çerçi namussuzu, «Darası eksilir,» diyerek fazla da kullanmamıştır. "Karıyı terkeye atıp Sungurlu'ya indireyim," dedim. Nasıl bu bendeki fikir? Şimdicik böyle bir iyiliğe Çerçi Ağa üste vermez mi?*** (K. Tahir 1957r s. 49). ***üst gel-*** 'yenmek; überwiegen' × ***Sonra birden çöktü. Yorgunluğu üst geldi. Yatağın içine kaydı.*** (E. Bener 2012 s. 89). ***…üstleri*** '…sırasında, …zamanında': × ***Gece, yemek üstleri, hizmetçiler kahve fincanlarını toplayıp alt kata çekildikten sonra, odada kalan bir iki beyle birkaç hanımın lakırdılarına daldıkları ve hemen gece yarısına kadar devam eden saatlerin durulmuş halini bilirdim.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 168). ***üst perdeden*** 'abartılı': × ***Lebip boyuna arkadan kamarotu dürter; kulağına bazı sözler fısıldar. Kamarotun bir şey beceremiyeceğini anlayınca üst perdeden palavrayı tutturur.*** (S.M. Alus 1934 s. 162). × ***Gene üst perdeden köpürdü: -Şimdi burada, rezil, lain bir karı vardı. Madam Viyolet dedikleri o iblis nerede?*** (S.M. Alus 1934 s. 347). ***üst perdeden atıp tut-*** 'çok abartmak, uydurmak': × ***Aziz'e de çok güvenmişdi. Onun daima "lafı keserek" üst perdeden atup tutmalarını hep sahiye dinlemişdi.*** (M. Yesari 1928 s. 252). × ***Cevdet Efendi, üst perdeden atıp tutma arasında, alelacele madama sordu: -Kaçacağız ama nereden kaçacağız?*** (S.M. Alus 1934 s. 382). ***üst perdeye çık-*** 'üstünlük vurgusuyla konuşmak': × ***Ecmel vamık dona kalmış, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bakındıkça lebip daha üst perdeye çıkıyordu: Erkek misin, kancık mısın, ne haltsın evvela onu söyle…*** (S.M. Alus 1934 s. 259). ***üst tarafı*** 'geri kalanı; die übrigen': × ***Sen artık ne söylersen söyle, üst tarafı boş lakırdı!*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 93). × ***Ne zaman gelirsen gel bizim kalemin kapısından bak, içeride ya iki kişi vardır ya da***

üç. Üst tarafı keyfinin havasında, ne arayan var, ne soran. (S.M. Alus 1944 s. 97). ***üst tarafını düşünme-*** 'geri kalanı dert etmemek'. ***üst tetikte kurulu çifte horozu gibi kabar-*** 'övünmek': × ***-Üst tetikte kurulu çifte horozu gibi kabarma, anladık, nişancısın...*** (M. Yesari 1928 s. 63). ***üstü açık*** 'örtülü olmayan, (mec.) açık seçik)': × ***"Bir hürmetkarınız" imzasile bu koca taşı başına atanın bizim halis olduğunu felsefi telmihler ve hatta üstü açık imalar pek güzel anlatmıştı.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 277). × ***Dediğim küçük şimendiferlerin demiryolu var, üstü açık vagonları da var fakat lokomotifi yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 100). × ***"Şo kırmızıyı da çekiym diyorum..." dedi. "Giden bayram üstü açık köylüler yallah deyince, dört Farmall'nan geldilerdi bizim köye... Ne dimeye onnardan aşağı kalmalı. Deel mi?"*** (O. Kemal 1951s s. 59). ***üstü açık uyuyana kar yağar:*** × ***Fıtnat Hanım'ı sevinçle karışık bir ateş sardı. - Rahmi Bey, uyuma ayol. Üstü açık uyuyana kar yağar derler.*** (Füruzan 1981 s. 169) üstü kapalı 'gizli': × ***Zira, bu adetler bütün o resmi yasaklara rağmen konaklar, yalılar ve köşklerden büsbütün kalkmış değil, menolunduğundan yarım asır sonrasına, ta Meşrutiyetin ikinci ilanına, yani 1908 senesine kadar, üstü yarı kapalı bir surette devam etmişti.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 289). × ***İçimize felfelek taşı asıl şimdi düştü. Bu adliye memuru dağdağalandırmadan meseleye kanuni bir şekilde üstü kapalı bir tesviye sureti bularak bize bir iyilik etmek istediği görülüyor.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 269). ***üstümde bir ... var:*** × ***Olur, molur, dedim; ayrıldım. O günlerde de üstümde bir acayiplik var. Neşem yok; daima canım sıkılır.*** (S.M. Alus 1944 s. 46). ***üstüme*** 'benden sonra': × ***İyi mi ettim sanki! Sonra üstüme çifter çifter evlendi.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 69). Krş. ***üste sevişler***. (Aḥmed Rāsim 1340 s. 360). ***üstüme iyilik sağlık*** 'eskiden kadınların kullandıkları deyimlerden, 'Allah bizi esirgesin' anlamında' M.Z. Pakalın 1972 III, 561: × ***-A üstüme iyilik sağlık... Burada biraz daha dursak edepsiz olacağız, ahlakımız bozulacak.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 34). × ***O utangac kız, birden haya perdesi yırtılmışçasına bir kahkaha koyuverdi: — Metresinim ayol... Atiye Hanım — Aaaa!.. diye bir cığlık basıp, elini yüzüne kapadı; aaa!.. O da nasıl söz? Üstüme iyilik sağlık. Bir yaşıma daha bastım. Nasıl sözmüş o? Estağfurullah, estağfurullah...*** (A. Nesin 1972m s. 80). ***üstünce*** 'ondan hemen sonra; gleich darauf, gleich nach ihm'. ***...üstünde***: × ***Oğluŋa sakın okur yazar kız alma; soŋra sizin̆ hepiŋizi parmak üstünde oynatır.*** (H.R. Gürpınar 1927mu s. 13). × ***"Canım olur mu?" dedim, "Cadde üstünde yatak odası? Burası oturma odası olsun!" — "Olmaz" diye diretiyordu, "güneş alan yalnız bu oda... "*** (R. Ilgaz 1991r s. 20). üstünde dur- 'hakkında düşünmek': × ***Bunu izah edemedi. Aklından neler geçebilirdi. Hiçbiri üstünde durmaya cür'eti yoktu.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 123). üstünde kal-: × ***Fakat yerli dilencilerin durumu bambaşkadır. Bunların, hele Demirbaş Topal gibi olanları yakalıyanın üstünde kalır.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 7, s. 42). ***üstünden*** 'ayrıca; obendrein' × ***Bäli, bäli, bäli! Ġeybätçisän bir dä üstündän, iki dä üstündän!*** (A. Haġverdiyev 1971 I, s. 200). ***üstünden ak-*** 'açıkça görünmek; unverkennbar': × ***Hafif bir tebessümle belli belirsiz baş eğerek, ağır ağır, nazlı nazlı yürüdü. Kibar olduğu, mutlaka ya bir paşa kızı ya da gelini ol-***

duğu üstünden akıyordu. (S.M. Alus 1944 s. 26). × ***İkisini de baştan aşağı süzdüm. Kibar familyasından oldukları üstlerinden akıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 172). ***üstünden çıkar-*** 'soyunmak; ausziehen': × ***Evden kimbilir ne telaşla çıktığınız için ipek takımlarınızı üstünüzden çıkarmağı unuttunuz.*** (S.M. Alus 1944 s. 42). ***üstünden gara çak-*** 'durch streichen, einen dicken Strich durch etwas machen'. ***üstünden geç-*** 'tecavüz etmek': × ***Asl senin karın orospu, bütün kasabalılar üstünden geçti, bağlarda oynattılar.*** (M.O. Buyrukçu 1982 s. 60). ***üstünden kalk-*** 'vazgeçmek': × ***Sulṭān Maḥmud ol ḥali görüp emr Allahuŋdur didi, ḥişār üstinden ḳalḳdı, gitdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 72). ***…üstüne:*** × ***Bir daḳīḳa soŋra yanımda oturan ḳadın ḳalḳdı gitdi. Amcam da ịhṭar ịhṭar üstüne! –"Muẓaffer başıŋı ḳaldır!*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 122). Krş. ***tembih ala't tembih.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 22). × ***Bütün işlerin başı oydu. Bu şımarık gence yüz verdiği yetmiyormuş gibi her toplantıda adam adam üstüne yollayıp onu çağırtıyor.*** (F.O. Menteşeoğlu 1936 s. 64). × ***Yalnız seferberlik çok geniş tutuluyor… Asker kaçakçılığına meydan verilmemesi hakkında telgraf üstüne telgraf geliyor.*** (S. Ali 1937k s. 207). × ***Murat sıkıntıdan parmaklarını çıtlatıyordu: -Aksilik aksilik üstüne… Babamdan da mektup aldım.*** (M. Yesari 1928 s. 55). × ***Ben ses çıkarmayınca aldınız, yürüdünüz, oyun oyun üstüne…*** (M. Yesari 1928 s. 214). × ***Bu kadar yorgunluk üstüne zavallıyı arada dansa da kaldırıyorlar. Hatır kırmıyor.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 287). × ***Deli eniştemiz, gözlüklerini takıp bu kitaplar üstüne öyle bir atılırdı ki, bunları okumak heyecanından, bazen yemek zamanlarını bile unutur… ve uyumazdı.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 95). × ***Ütülediklerini iki kolunun üstüne alıp odasına çıktı. Kapıdan girdi, dolaba doğru gidecekti, orada, kanapenin üstüne yatmış, uyuya kalmış olan kocasını gördü.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 171). ***üstüne*** '…hakkında, ilgili; sayesinde; über… Thema': × ***Hatırlarsınız ya bizim lisanımızda birçok lakırdıların peresengi hep yemekler yemişler üstünedir.*** (İ.G. Arcan 1932ydk s. 12). × ***Dış sıvaları dökülmüş, iki kat üstüne, demir kapılı bir ev.*** (S.M. Alus 1944 s. 110). × ***Apansızın öyle tuhaflıklar icat ederdi ki kahkahadan katılırsın. Ölüyü bile güldürür tabiri yok mudur, işte tam onun üstüne.*** (S.M. Alus 1944 s. 151). × ***Bizim ora insanlarının geçimi kaçakçılık üstüne. Kaçakçılığı kaldırdın mı yediden yetmişe açız.*** (A. Nesin 1968 s. 61). ***üstüne gün gör-*** 'başkasıyla mutlu olmak': × ***İlyas usta hikayesinin burasına gelince ağladı. –Yarı yolda öldü Karaça dedi, üstüne gün görmemeğe yemin ettim.*** (F. Baysal 1944 s. 205). ***üstüne açtır-:*** × ***Huvat babasınınkinden, abilerininkinden kanını daha kırmızı belleyen oğlunu açlıkla terbiye etmeye karar verdi. Seyit'i ona karışmaması, üstüne açtırmaması için tenbihledi.*** (L. Tekin 1984 s. 142). ***üstüne al-*** 'üstlenmek; giyinmek' J.W. Redhouse 2006 s. 252b: × ***Bu dilli düdük Huriye hanım, ağzımı yoklamak ve sırrımı kapmak işini üstüne almıştı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 139). × ***Balyozlar indi demir çivilerin üstüne. Ağaç hiç beklenmedik bir anda ikiye şakalandı. Önce korktular. Kaymakam çıkar gelirse, sorarsa, suçu kim üstüne alacaktı?*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 99). ***üstüne alın-*** 'umursamak, önemsemek': ***Gani- Ha… o mu? Ne bileyim? Biraz evvel Dede Sultan bu gece nikah var, gerdeğe***

gireceksin, dedi ama üstüme alınmadım. (M. Celal 1936ms s. 54). ***üstüne ayag al-*** 'üzerine hücum etmek': × ***İmdi mänim ġızım Rähim ẖanın evindä olsaydı, Abdulla ẖan heç vaẖt mänim üstümä ayaġ almağa cürät elämäzdi.*** (A. Haġverdiyev 1971 I, s. 311). üstüne bas- 'anlamak': × ***Sadi ağzını kulağıma yapıştırdı: -Tosuncuğum, dedi, şimdi üstüne bastım. Şu udu çalan galiba mirasyedi Badi Necmi dedikleri.*** (S.M. Alus 1944 s. 163). × ***"İşte öyle, konuşuyorum ve hiçbir şey söylemiyorum" "Tu parle, tu parle tu ne dis rien!" "Üstüne bastın".*** (P. Celal 1991 s. 368). ***üstüne bir bardak (soğuk) su iç-*** 'verdiğini geri alamayacağını kabul etmek': × ***Hiç olmaz ise şu yezid Dimitriye verdiğimiz 20.000 kuruşu alamayacak mıyız? Dediğimde "Artık onun üstüne bir su iç geçmiş namazına tut, bu cümle ile çalışırız, ama ümit edemem..." deyüp kemerini meydana attı ve altın dolu idi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 561). × ***Sen o yüz liranın üstüne güzelce soğuk bir su iç. İçinin harareti gitsin.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 515). × ***Hakkın var yavrum, aileler arasında bu dans modası eğlence belası zehrini yürüttükçe yolunu şaşırmış kızlar çoğaldıkça... evlenmek, evlendirmek arzusunun üstüne birer bardak su içmeli.*** (İ.G. Arcan 1932hs s. 17). ***üstüne bir pirçim at-*** Az. 'bir bahane, sebep bulmak': × ***O olmasa, o biriläri bir ġälät eläyä bilmäzlär. Eläyän dä gäräk belä eläsin ki, ġabaġca üstünä bir pirçim atıb, işdän çıẖartdırsın.*** (Cabbarlı 2005 III, s. 244). ***üstüne bir tüy dik-*** 'olumsuzluğu artıracak davranışta bulunmak': × ***Eyüp mollasını dava ettim, hım hım ile burunsuz biri birinden uğursuz, o da ham teklifte bulundu, müftüye müracaat ettim, bu da üstüne bir tüy dikti, çarem kesildi.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 351). ***üstüne borç değil*** 'seni ilgilendirmez': × ***Ertesi günü bu işten canı yanan Şefik bey Ayaşlının odasına gelir, dert yanar. Hasan Bey hiç üstüne borç değilken tutar Şefik Beye çıkışır.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 287). ***üstüne ... çıkmaz*** 'daha iyisi olamaz': × ***İnan olsun bu piyanoyu çalmak bir kızıma, bir de Muzikai hümayunlu, kuklacı halim Beye vergi. Halim beyin üstüne, zaten yedi düvelde çıkmazmış.*** (S.M. Alus 1934 s. 291). ***üstüne düş-*** 'fazla ilgi göstermek, ısrarcı olmak': × ***-Ya, açılmış da "olmaz" demiş, yahut açılmak istemiş, kız yüz vermemiş! -"O da çok üstüne düşmesin".*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 334). × ***Ne diye gitmeyecekmişim? Bu kadar üstüme düştü, sıkı sıkı çağırdı, bana hayran oldu.*** (S.M. Alus 1944 s. 109). × ***-Yani Mediha'yı sevmesem, diyorum, hiç bu kadar onun üstüne düşer miydim?*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 114). × ***Ne yaptımsa, reis bey, fayda etmedi. Üstüne düştükçe benden kaçtı. Her şeyi açıkça söylemek istiyor, fakat cesaret edemiyordum.*** (S. Ali 1935 s. 176). × ***-Ne dedi? -Ne diyecek? "Ne, daha sen ölmedin mi" demesin mi? -Seni seviyor, yoksa bu kadar üstüne düşmezdi.*** (S.E. Ertem 1931 s. 246). ***üstüne et-*** 'miras olarak vermek; vererben': × ***Bu nikah münasebetile malını mülkünü bütün onun üstüne edecek.*** (Aḥmed Vefiḳ Paşa 1933me s. 18). ***üstüne farz olmayan bir şey*** 'ilgilendirmeyen': × ***Evet, bu işte sütninenin bir şeytanlığı vardı. Fakat, üstüne farz olmayan herhangi bir şeyi düşünmek ve anlamak, onun hikmetince zararlı bir şey olduğundan, ne bu işin arkasını aradı, ne de kimseye bir şey sormak ihtiyatsızlığını yaptı.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 71). ***üst(ün)e gel-*** 'belli bir durum,

olay vb.nin gerçekleşirken tam o anda orada olmak; kuma olarak evlenmek': × ***Bu hatun, kul cinsi ve bilmem hangi paşanın odalığı imiş. İki hanım üstüne gelmiş. Ortaklardan görmediği eza, çekmediği cefa kalmamış.*** (S.M. Alus 1934 s. 102). × ***Ertesi gün bütün kuşlar hayvanlar sahipleri olan köylüyü kurtarmak için bir içtima yapmışlar, bu derde çare arıyorlarmış. Köylü müzakerenin üstüne gelmiş.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 189). ***Kostaki – Azıcık dur... (kendi kendine) bense günahına girdim!.. Halbuki bizimkinin hakkında şüphe ettiğim ihaneti bu akşam az kalsın ben yapacaktım. Bereket versin ki üste adam geldi.*** ('Ālī Beg 1961 s. 30). ***üstüne git-*** 'ısrar etmek; drängen, insistieren': × ***Gitdi bir müddet bu işüŋ üstüne / Gör ki ne gelür bu erüŋ üstine.*** (Gy. Németh 1919 s. 167). × ***Cumartesi'yi iple çektik. Sidikli her gece yüzünü kremleyip sivilcelerini köreltmeye çalışıyordu. Gözüne uyku girmiyor, yatağında dönüp duruyordu. Biz fazla üstüne gitmiyorduk.*** (R. Ilgaz 1959 s. 53). ***üstüne gül kokla-*** 'aldatmak': × ***Var mi bu kaide-i mihr ü mahabbette kişi / Koklıya sevdiği bir gonce-i âl üstüne gül.*** (A.S. Levend 1943 s. 464). ***üstüne güldür-*** 'kendisiyle dalga geçilmesine sebep olmak': × ***Babalarının, eli üstlerine güldüreceğini söyleyerek kapıları yumruklayan oğullarıyla selamı sabahı kesti.*** (L. Tekin 1984 s. 154). üstüne iş aç- 'başını derde sokmak': × ***Hürriyetin ilanından beri oldukça kendilerini gösteren bu devlet kuvvetlerine karşı halk, eski zaptiyelere yaptığı gibi laubalilik gösteremiyor ve bir tanesi bir yerde görününce herkes işine gücüne gidip üstüne iş açmamayı tercih ediyordu.*** (S. Ali 1937k s. 122). ***üstüne kitle-*** 'biri içerdeyken kapıyı dışardan kapamak': × ***Hāydi sen üsdüme tikanı kitle, ben yaparım. Usdası tikanı üsdüne kitledi.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 45). ***üstüne kondurama-*** 'birine hatasını yakıştıramamak': ***Remziye – Sabahtanberi hiçbir şeyden sezinlemedin mi? Naciye – Bir şeyler seziyorum... ama ne yalan söyliyeyim üstüne konduramaıyorum, söyle canım.*** (M. Celal 1936ka s. 14). ***üstüne kuş kondur-*** 'en iyi biçimde yapmak': × ***Bak ötedenberi ısmarlama elbise meraklısıyımdır. Boynumu kesseler hazırını giyemem... Hazırcılar üstüne kuş kondursa bana lüzum yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 11). ***üstüne kor, altına kaçırmaz*** 'artırır, azaltmaz': × ***Aklı başında adam eskazara ayağı tökeziyip te başına bir iş gelmezse malın üstüne kor, altına kaçırmazdı.*** (H. Aytekin 1945 s. 72). ***üstüne lazım değil*** 'seni ilgilendirmez': × ***Yanko- Nöbetçilik mi, ne için? Elenko – Orası senin üstüne lazım değil. Haydi bakalım, çek arabanı.*** ('Ālī Beg 1961 s. 36). ***üstüne nur in-*** 'mezarın üstüne indiğine inanılan ilahi ışık': × ***Atından inmiş üstüme dimiş o reşk-i ḥür / Zulm ile ölmiş idi bu üstine indi nür.*** (Ẕātī 1967 [16.yy. 'ın ilk yarısı] I, 327). ***üstüne ... olmaz*** 'bundan iyisi yok': × ***Vâsıl- "Bu dördü bir yere geldiler mi, üstlerine saz olmaz!*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 213). × ***-Eyvah, dedi, ben de mi ahmakım, ben de mi hükümet idaresine layık değilim? Fakat keder ve endişesinden renk vermedi, yüksek sesle dedi ki: -Memnun ve mahzuz oldum, artık bu kumaş üstüne kumaş olmaz!*** (R.H. Karay 1940k s. 138). ***üstüne otur-*** 'el koymak': × ***Bakkal burada "Vay namussuz, parayı ne zaman verdin? Bak deyyusa, paranın üstüne oturacak. Yakanı bırakır mıyım senin?" diye aklından geçirdi.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 113). ***üstüne***

ölü toprağı serpil- 'çok uyuşuk ve uykulu olmak': × ***Yarın patron: -Ulan üstüne ölü toprağı mı serpilmişti, hayvan, diye kıçıma bir tekme, beni kovacağını bildiğim halde gık demedim.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 57). ***üstüne sünger çek-*** 'unutmak, olmamış saymak': × ***Acele pasaport için müracaat etmemiz ve ne var ne yoksa satıp derhal hareketimiz isteniyordu. İnmeler indirecektim... Bir türlü doyamadığım "hürriyet"imin üstüne sünger çekmek lazım geliyordu.*** (M. Makal 1949 s. 31). ***üstüne tüt-***: × ***Ne derler, "Almanın iyisini ayı yermiş..." Ayağına da yakışmamış, o ayrı, gonduralar ayrı duruyor. Seninkiler tütmüş üstüne. "Adamlar çöplükte bitti, gül bitti..."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 131). ***üstüne uyar yok*** 'eşi benzeri yok': × ***Affan paşa zade, çok kibar, nazik bir genç. Piyanosunun üstüne uyar yokmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 143). × ***Bıldırcın avının üstüne uyar yoktu. Eğlencesine keyfine doyum olmazdı.*** (S.M. Alus 1944 s. 136). × ***Said Paşanın babası Mısırlı prens Halim Paşa da ava fevkalade meraklıymış. Nişancılığının üstüne uyar yokmuş***. (S.M. Alus 1944 s. 145). ***üstüne üstelik*** 'ayrıca, bir de'× ***Üstüne üstelik damar sertliği de yapışmamış mı zavallının yakasına? İkide bir başı döner, gözleri kararır. Bu kış geçirdiği krizden sonra büsbütün de küngürdedi. Kendi işini kendi göremez oldu.*** (H. Taner 1954 s. 67). × ***Üstüne üstelik İran şahından bile zenginmiş kızın anlattığına bakılırsa. Ah bu Anjel, küçük orospu Anjel, eşşek şansı var o karıda valla!*** (Peride Celal 1978 s. 21). ***üstüne üstlük*** 'ayrıca, bir de': × ***Yirminci asırda insan kendi karısını bile böyle yerlere gelmeğe ikna edemezken bir de onun cefaya katlanması, dağ taş sürtmesi, büyük fedakarlık... Bir de üstüne üstlük mekruh kelp makulesiyle bir arada yaşat..?*** (Yeni Hikayeler 1951 s. 23). × ***Gene düştük yollara... Gene toz duman... Üstüne üstlük bir de Ağrı yorgunluğu.*** (Y. Kemal 1971bd s. 202). × ***Atatürk'ün dediği gibi ya bağımsızlık ya ölüm diye bağırası geliyor insanın. Üstüne üstlük iliklerimize kadar sokulmak ve çocuklara içirilen süt tozlarının bizi kaçta kaç Amerikalılaştırdığını araştırmak için de elden geleni yaparlar.*** (M. Makal 1979 s. 185).× ***Yüzünde, sesinde hiçbir üzüntü belirtisi yoktu. Tam karşıtı, sanki ben onun bütün sigarasını içip tüketmişim de, üstüne üstlük sigara istiyormuşum gibiydi. Ne denir?*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 97). ***üstüne var-*** 'ısrar etmek': J.W. Redhouse 2006 s. 252b. × ***Kimbilir belki sonradan vazgeçer, o kadar üstüne varmayınız (dedi).*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 93). × ***İnsanın her zamanı bir olur mu? Üstüne varsan ağlayacak. Bıraktım, odadan çıktı gitti.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 235). × ***Belki bu kırk ev kedisi karılardan sıkılıyor. Pek üstüne varma. Bizimki onu yavaş yavaş açar!*** (S.M. Alus 1944 s. 83). × ***"Kızım hep şiir yazacak, oğlum bir gün şirket kurmayacak değil ya!" deyip, "Üstüne varırlarsa bize bağırdığı gibi bağırsın" dedi.*** (L. Tekin 1984 s. 196). ***üstüne vazife mi*** 'senin işin değil, seni ilgilendirmez': × ***"Nereden ödeyeceksin?" "Üstüne vazife mi? Senedi getir, parayı vereceğim!"*** (S. Ali 1937k s. 85). ***üstüne yat-*** 'nicht wieder herausgeben wollen' × ***"Senin bıdalanın yaptığı ayıp değil mi? Kim dedi ona parayı al da yat üstüne?*** (F. Baykurt 1971t s. 60). ***üstüne yatır-:*** × ***Kalın, kıllı, kılları güneşten sararmış kollarını masanın üstüne kütük gibi yatırdı.*** (Y. Kemal, 1955t s. 129).

üstüne (…) yok: × ***“Kora Laplante”la beraber oynadığı “Çarliston” bir de “Kadınlardan Bıktım”ın üstüne yoktur.*** (M. Yesari 1932 s. 28). × ***Nedim- “Bey olacak!.. Bunuŋ üstüne ses yok!..*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 94). × ***Ha, orasını unuttuk, senin de haberin yok galiba. Bugün huzura çıktık; murassa imtiyaz'ı enseledik. Laf değil, üstüne nişan yok be; krallara, prenseslere veriliyor.*** (S.M. Alus 1933k s. 133). ***üstünü al-*** ‘kovalayıp yakalamak, dövmek; attackieren’ × ***Ägär sän miskin ġoca belä sehrlänib, äfsunlanıb, cadulanmasaydın, - deyä Ärmağan öz ġurğuşun ağırlığı ilä atasının başının üstünü alıb dişläri ġıcana-ġıcana yırğalandı.*** (S. Rähimov 1959 I, s. 138). ***üstünü vur-*** Az. ‘biri hakkında konuşmak’. ***üstünüze şifalar*** ‘siz sağlıklı olun’: × ***Zavallıcık taze, düğünden döner dönmez başını vurup serildi, sabaha kadar fırınlar gibi yandı… Hala da nöbet düşmüyor. Üstünüze şifalar, buhran, sayıklama…*** (S.M. Alus 1933p s. 108). × ***Affediniz cevabımı tahriren veremedim. Üstünüze şifalar şiddetli bir nevazile tutulmuşum.*** (S.M. Alus 1944 s. 73). ***üstü örtülü bir surette*** ‘açıkça değil’: × ***Bu mukaddemeden sonra Nihat Efendiyi fena halde batırdı, onda tutulacak bir nokta bırakmadı. Hatta üstü örtülü bir surette Maarif Müdürüne de çattı.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 244). ***üst üste*** J.W. Redhouse 2006 s. 252b, Meninski 1680 I, 515: × ***Ayni zamanda pembe ipek mendil de elimde. Gözlerime tutuyordu; üstüste burnumu çekerek ağlıyor, hıçkırıyor gibi yapıyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 30). × ***İki gün üstüste rahatsız olduğumdan memuriyetime gelmediğim haberini getirince çılgına dönmüş.*** (S.M. Alus 1944 s. 77). × ***Badi Necmi önüne rakı şişesini çekmiş, soluk almadan üstüste içiyor, gene tabancasını gösteriyordu.*** (S.M. Alus 1944 s. 169). ***üst üste bin-*** ‘arka arkaya olmak’: × ***Hiç nefes almadan bir parti Selimiyelinin, bir parti de Selimiyelininkinin şerefine parlattık. Dört yarım bardak üst üste binince islim de tamamlandı.*** (S.M. Alus 1944 s. 129). ***yüz üstü*** ‘yüzü aşağıya gelecek şekilde’: × ***Bastığım yeri göremiyordum. Birdenbire ayağım bir taşa çarptı. Yüzüstü yuvarlanıyordum.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 104).

üst II ’elbise, kılık kıyafet’ <***üst I***. DS 4075. × ***Kendini boş yere üzme sultanım. Gelenlerin de geleceklerin de topunun çarkına… Onlar elbiseden üstten ne anlar yavrucuğum.*** (S.M. Alus 1934 s. 308). ***üst değiştir-/üstünü değiş-*** ’kıyafet değiştirmek’: × ***Evin erkeği – (Birden sert) Üstünü değiş. Sofrayı hazırla… Saat on ikiye geliyor.*** (Mahmut Yesari 1937 s. 82).

üst bahası b. ***usbahası ol-***.

üst baş ‘kılık kıyafet’ DS 4075. × ***Kızdan su istemişsiniz. Verirken tokatı yapıştırmışsınız. Sular üstünüze başınıza dökülmüş.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 131). × ***Üstü başı muntazam, etvarı zarif idi.*** (Fazlı Necip 1930 s. 85). × ***Ayaşlının oğlu iki koltuğunda iki kesekağıdı ile dışardan geliyordu. Üstü başı kar olmuş.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 198). × ***Ah… geçinme dünyası… gaflet dünyası bu… ölenle ölünmüyor. Üst istiyor, baş istiyor. Bu kör boğaz yiyecek istiyor.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 11). × ***Nasıl olsa kendisine de bakan manav ve üstü başı dökük adamlar vardı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 83). ***ne üstte var ne başta***

'giyecek bir şeyleri yok': × ***-Allah sizi daha ala etsin inşallah, ölünceye kadar duacı olurum. Altı çocukları var. Ne üstte var, ne başta...*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 168).

üstlük/üslük 'başörtüsü; kadınların iş yaparken giydikleri giysi' <***üst*** + ***-lük*** isimden isim yapım eki. J.W. Redhouse 2006 s. 254a, ZTS 202, DS 4076, TS 4095. × ***Ayşe kız, kalın kumaştan yapılmış geniş, siyah donu, ince beline çekmiş, üstündeki göğsünü sıkan basma işliğin kollarını sıvayıp, sıcak yakıcı güneşe açmış, üslüğünü (başörtüsü) geriye atmış, çalışıyordu.*** (S. Kocagöz 1941 s. 56).

üstten dolma 'bir tabanca çeşidi; gewehr' × ***Birdenbire yol üzerinde bir çingene ile karşılaştı. Omzunda üstten dolma eski bir tüfek vardı.*** (K. Hulusi 1944 s. 119).

üstüne dön- 'biriyle ilgilenmek, birine bakmak; sich nach jmd. umsehen' × ***Her şeb ser-i küyinde yaḳar meş'alemüz māh / Kimdür diyen üstine ġarībün döner olmaz.*** (Nev'ī 1977 s. 330). × ***Üstüme dönmedi ol māh-ı münevver bir gün / Çaḫ-ı ġaddār baŋa döne döne eyledi ġadr.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 344). × ***Kāseler bir birinüŋ üstine dönse nola kim / Çaḥaya girse kişi üstine yoldaşı döner.*** (Ẕātī 1967 [16.yy.'ın ilk yarısı] I, 333).

üstünü gör- 'regl olmak; Menses' DS 4077. × ***-Hadi bana allahaısmarladık!.. -dedi-. İnşallah bu akşam çıkar gelir... Hep söylerim: kız kısmını hemen üstünü görünce evlendirmeli. Yoksa türlü haller geliyor başlarına.*** (Füruzan 1981 s. 18). × ***Sekiz yaşına getirdiği büyük kızı serpildi, büyüdü. ... Onbeşi sürüyordu. Ellinin kızı artık kendini değil "üstünü gören" kızını düşünüyordu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 135).

üstün b. ***usun***.

üsün b. ***ustun***.

üş b. ***üç***.

üşek b. ***vaşak***.

üşet- b. ***uşat-***.

üt- b. ***ut-***.

ütül- 'oyunda, kumarda yitirmek' <ETk. ***ütül-*** 'to he singed, scorched; (of grain) to he parched' <***üt-*** G. Clauson 1972 s. 57, DS 4081, TS 4126, H. Vambéry 1901 s. 214. × ***Ütülünce, yarım ağızla izin isteyip otuz liramı önümden alan, oyun içinde geri veren. Konuşmamışız. Paşa gönlüme kalmış bir ister oynarım, ister oynamam. Kazandıklarım, dilediğim yere tüydürürdü beni.*** (M. Seyda 1962 s. 41). b. ***utul-***.

ütopya b. ***utopya***.

üvendire b. ***ürgendere***.

üvez b. ***uyaz***.

üz b. ***yüz I***.

üz- I ‘kesmek, koparmak, ayırmak’ <ETk. ***üz-*** ‘to tear (something *Acc.*), to pull (it)apart or to pieces’ G. Clauson 1972 s. 279, B. Atalay 1986 IV, 720, DS 4085, TS 4134. × ***Melike şeh-zādenüŋ ḥikāyetin söyledi, güvercinüŋ boynın üzdüğini, timsāḥı ḳılıca kestürüp helāk ėtdüginiˇ haber vėrdi. Mürüvvetin, emānetin, ʿiffetin şerḥ eyledi. Coḳ āferīnler, meḥmedetler gecdi.*** (Ferec v. 149b). × ***Atlarum dek dururken, bī-mücib ḥareket ėtdiler, bağların üzdiler, nā-bedīd oldılar.*** (Ferec v. 197b). ***ümidin üz-*** ’ümidini kesmek’: × ***Ol cüvān gėrü ardına düşdi, ümīdiniˇ hōd üzdi ammā mekr fikr ėde başladı.*** (Ferec v. 178b). × ***Ol-dem yėl cıḳdı, raʿd u bürüḳ u bārān geldi, āşüb oldı. Bütün gemiˇ halkı ıżṭırāba düşdiler, cānlarından ümīd üzdiler, feryād u fiġān eylediler.*** (Ferec v. 179a). × ***Baḫilüŋ elindeki altun henüz / Ṭaş içindedür andan ümizüŋ üz.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 29/352). × ***Murāduŋdan ümidüŋ üzme aġa / Gice yaŋludur kim bilür ne ṭoġa.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 56/681). × ***Ger ol tāc ururısa ḳaldur başı / Ve ger ni ümiz üzü eksük ḳaşı.*** (Ferheng–nāme–i Saʿdī 1342 s. 48/578). × ***Ben elden gitdügimi düşdüm ayaḳdan / Ümīdin üzmişem karadan akdan.*** (Köprülüzade 1934 s. 56).

üz- II b. ***yüz- I***.

üzi guyli b. ***yüzü koyun***.

üzük b. ***yüzük***.

üzü kuyun b. ***yüzü koyun***.

V

vabal b. ***vebal***.

vajen ‘döl yolu’ <Lat. ***vagina*** a.m. × ***Kokular da hayatın kendisiydi. Çöp kokularını, isi, pisi, dumanı; çürük meyve, kokmuş yemek, fışkırmış meni, sızmış vajen salgılarının kekremsi kokusunu soludum.*** (N. Cehiz 1996 s. 95).

vaka ‘rüya, düş; Traum’ <Ar. ***vāḳı‘a*** ‘meydana gelen’ J.W. Redhouse 2006 s. 2223b. × ***Anlara maḥṣūṣ bāġbān yėrine varmış. Evāyil-i ḥālinde Ümmī Sinān Ṣūfīlerinden birine bir ḳac gün ḫidmet ėtmekle vaḳı‘a ta‘bīrine daḥı ölçümlenür.*** (‘Ālī 1277 v. 502b).

vakt ‘vakit, zaman’ <Ar. ***vaḳt*** a.m. b. ***oht***, ***ohtın***, ***ohtun***, ***uht***, ***noht***, ***nohtun***.

vaktda ‘zaman zaman; vom Zeit, zu Zeit’ <***vakt*** + ***-da*** bulunma durumu eki, Tü.de locativus hali vurgulu ***-da*** ekiyle yapılmış zarflar için b. ***akab*** ⊡. × ***Bir cāriye ol çömlek içinde od yaḳarıdı. Vaḳtda bir ḳapusın açarıdı, odı yalıŋlaturıdı.*** (M. Belletête 1812 s. 46).

vakt-i kerahet b. ***kerahet***.

vala b. ***bala***.

valanse b. ***velense***.

valensa b. ***velense***.

-van/-ven ‘birinci tekil kişi eki ve bildirme eki’ × ***Görürven naḳşı çok ma‘büd sensin / Ki harf oḳırısam maḳsūd sensin.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 40). × ***Debīrūŋ yoḳ Hüdāyā ḳıla tedbīr / Ki soravan ‘ālī dergāhına yir.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 52). × ***Eger bunda iki hafta ṭuravan / Bilem ḳandalıġn çünkim soravan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 837). × ***Güherven ben nice kāsid olavan / Degülven yıl oḳımadın yileven yalavan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2798). × ***Kiçiven bana düşmen virme büyük / Gücüm yitdükçe urġıl arḳama yük.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 80). × ***Ben anuŋ bir ḳulıvan şimdi kihter / Aŋa kihterven illā ile mihter.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 894). × ***Meger bu şāhlıġa lāyıḳ degülven / Ne ulu pādişāhlara oġulvan.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1045). × ***Benümdür Çīn ü Ṭurān hep başa baş / Daḥı haytāla vü suyınavan baş.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2509). × ***Degülven andı vü ḳavli şınuban / Ḳavül sıyana ṭoprąḳ olur kefen.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2592). × ***Cefā ḳılsa begüŋ aŋa vefā ḳıl / Dimezven kim vefā ḳılsa cefā ḳıl.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 626). × ***Ki ava gidiserven degül çoḳ / İki hafta duram yā var yā yok.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 689). × ***Şehrin kahyasına: “Senin iyi bir kişi olduğunu biliyorum ve (bundan dolayı) ben de mesut oluyo-***

rum" dedi (*) Devlet oluven: Mesut olurum. (Aḥmed Ḥarāmī 1972 [14.yy.] s. 116 no. 186). × ***ʿUlṭāya ġaṣb ile ḥākim durur ol / Anı bilmez miven kim durur ol.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 4402). × ***Ben olvan kim atamdur şāh-ı İrān / Ki ʿışḳum çok göŋüller ḳıldı vīrān.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 5463).

-vanın/-venin 'birinci tekil kişi ekinin genişlemiş biçimi' × ***Ṭapuŋa ʿhāşa nisbet eylemek suç / Ki ben kendüzüme ḳılmışvanın güç.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2927). × ***Çü ʿışḳuŋ yolına ḳomuşvanın baş / İlan gibi başuma vurmaġıl taş.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2988). × ***ʿHalāş itdüm seni urmazvanın bend / Ṭanuḳ olsun bu sözüme ʿHudāvend.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 5317). × ***Girü ḳalmışvanın sen māh-veşden / Nite kim ḳalsa bir ẓerre güneşden.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 4106). × ***Ḳabül itmişvenin şahlayu anı / Ḳulı oldum ḳoyup yolına cānı.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 657). × ***Bilürsiz ḳavlüme ṣādıḳvenin ben / Didügün itmege ḥāẓikvenin ben.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 4856).

vantilatör b.m. <Fr. ***ventilateur*** a.m. × ***Tekrar sert bir el hareketi ile sineği koğdu ve bu defa küfür etti. Odacı Durmuş'a da, katibi umumiyeye de... Birincisine temizliği baştan savma yaptığı, ikincisine ise kaç kereler rica ettiği halde şu zemin kattaki gün görmez, hava almaz, çalışma odasına bir vantilatör almadığı için.*** (Ü.N. Yiğiter 1962 s. 27).

vantuz 'deri üzerine yapıştırılarak çekip emmeye yarayan şişe vb. alet' <Fr. ***ventouse*** a.m. × ***Şube müdürü bu anda telefonla konuşuyordu. Öfkeliydi. Hepyek bakışlı gözlerinin altında vantuz izine benziyen mor halkalar vardı.*** (F. Erdinç 1955 s. 49). × ***Galiba gülüşümüzden cesaret aldılar yine ayaklarımıza yapışıverdiler. Ama bu kez öyle yapışmışlardı ki vantuz gibi.*** (M. İzgü 2000 s. 121).

var b. m. <ETk. ***bar*** 'existence' G. Clauson 1972 s. 353, B. Atalay 1986 IV, 66, TS 4143, DS 4090, J.W. Redhouse 2006 s. 2120b. ***bir var (imiş) bir yok (imiş):*** × ***-Allah rahmet eylesin, ne iyi adamdı... İnsan bir var, bir yok.*** (S.E. Ertem 1933 s. 50). × ***Yavrucak tosun gibiydi... Acaba ne oldu? Hangi hastalığa tutuldu... Ah, sormaya da bir türlü dilim varmıyor ki... Ah, nasıl yarasın kardeşler... öyle gürbüz çocuk... E... bir varmış bir yokmuş dünyası bu... Hastalık gelince cılıza, gürbüze bakar mı?*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 142). × ***Fikr-i müstakbel-ü mâzīyi bırak ârif isen / Böyledir hâl-ı zaman bir var imiş bir yok imiş.*** (A.S. Levend 1943 s. 463). ***varmış yokmuş:*** × ***Varmış, yokmuş, vaktın zamanında, bir anne, bir baba, iki de çocuk varmış.*** (M. Tuğrul 1946 s. 12). × ***Varmış, yokmuş, vaktın zamanında, bir anne, bir baba, dört tane de çocuk varmış.*** (a. e. s. 16). × ***Varmış, yokmuş, vaktın zamanında, bir ana bir baba varmış. Bunların hiç çocukları olmazmış.*** (a. e. s. 27). ***kim var kim yok*** 'herkes': × ***-Burada kim var, kim yok toplanın, beni dinleyin, hep şahit olun.*** (S.M. Alus 1933k s. 216). ***...var ...-cik var:*** × ***Her sakallı bir mi? ... Sakallı var, sakallıcık var, alık emeti!*** (S.M. Alus 1933p s. 235). × ***Böyle söyleme! Adam var, adamcık var. Başkası gelse, 45'e razı olursam Allah bin türlü belâmı versin! Fakat seninle hukukumuz kadimdir...*** (K. Bilbaşar 1944

s. 8). × ***“Yağsam okka hesabı mı, tereziynen?” Köfte var, köftecik var… Salım hesabını heç anlamam. Onun için dedim ki, “Okka hesabı yapalım.”*** (F. Baykurt 1967k s. 41). × ***Bir aksi cin vardı. Olgör çıkartamadım onu! Çok uğraştım! Çıkmadı kör olası!.. Sonra pes ettim! Suçu bana yüklemeyin! Cin var cincik var!*** (F. Baykurt 1971t s. 222). ***var … var …*** × ***“Gidi edepsizler. Adem var diyeti 500 kuruşluk, adem var diyeti 500.000 kuruşluktur. Onların aklına gidersen, suyu getiren de bir destiyi kıran da bir…”*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 801). × ***Bir yanlış iş tutup başuŋuza derd açmayınız… Uyur yılanuŋ kuyruğına basmaḳ gibidür: Zira bunda adam var daġ ḳaldırır, adam var bir darı ḳaldıramaz.*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 18). ***var ya:*** ×***Hırsız olmaḳ için de vücüda gösteriş, kuvvet ister… Bir de yaḳalanırsan var ya tıḳarlar seni ḳaranlık palasa.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 74). × ***Hani şu Atlas Okyanusunu ilk aşan tayyareci var ya…*** (R. Ilgaz 1959 II, 111). × ***Bu Abbas var ya, öğlenece yatar, ta öğlenece. Sonra giyer naylon gömleğini, doğru Filiz çayhanesine.*** (T. Uyar 1980 s. 34). ***var-yok*** ’hepsi, tamamı, olancası’ DS 4092: Az. × ***Padşahın var-yoh bir oglu var idi***. (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 80). × ***Var-yoh mayamı batırmışam.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 138). ***var yok*** ’belki var, belki yok’ DS 4092: × ***MÜSTECİP- Şu ilk iptida biz aşina olduğumuzda sin-i şerifiniz nerelere baliġ olurdu? İVAZ- Eh ol zaman yirmi yaşında var yoġ idim.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 8). × ***Gencim, 20, 25 yaşlarında var yoğum. Hoppaların hoppasıyım.*** (S.M. Alus 1933p s. 56). × ***Arkadaşı kolundan tuttu, arabanın içerisine doğru çekti: -Sabah ayazında durma… -İçeride yer var mı sanki? –Var, yok; bir deneyelim… Hasta olacaksın!*** (M. Yesari 1943 s. 26). × ***Allah gözümü kör etsin ki on dane var yok. Beşini de bacım-gile götürecem. Kâr kastıyanan almadım ekmeği.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 74). × ***İstasyonda beş, altı dükkân var yoktu. Frenk kepenkleri inik.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 24.I.1945). × ***Say ki anası ölmüş buzağı. Boynu kiraz çöpü… Bir sıkımlık canı var yok…*** (Kemal Tahir 1957r s. 7). × ***“Mahallenin kısmeti” yüz adım öteden bile görünüşüne bakılırsa Lokman hekimin ye dediği çeşitten bir piliçti. Onsekizinde var yoktu.*** (A. Nesin 1972m s. 13). ***var … yok:*** × ***Bir kere aynaya git de yüzüne bak. Duvarda renk var sende yok. Her tarafın sapı sapır titriyor.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 201). × ***Taşta ses var, Yelönü’nde yok. Duymuyor.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 69). × ***O konuşkan, bağırtkan Loplop öylece susmuştu. Taşta ses var onda yoktu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 114). ***vara yoğa*** ‘her şeye’: × ***Bana ne yeni gelinliğimi bildirdiler, ne evliliğimi… Gece gündüz dırdır dırdır… Vara söylenirler, yoğa söylenirler… Ellerinden yandım artık.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 88). × ***-Galiba oğlum, senin sinirlerin gevşemiş de vara yoğa ağlıyorsun! Tanrıya şükür karın kurtuldu.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 196). × ***Emine elinin tersiyle gözlerini siliyordu: -Ay, deli… Gülmek de yasak mı? Ben vara yoğa gülerim. Hem sana ne?*** (M. Yesari 1928 s. 249). × ***Leyla’nın yüzü gibi ahlakı da değişmişti. Artık eskisi gibi vara yoğa hırçınlaşmıyor, kaderine tamamıyle boyun eğmiş görünüyordu.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 142). × ***Biz sanatça o kadar ilkel ve o kadar geriyiz ki, birçok bakımdan büyüklerimizi çocuklarımızdan ayırt edemeyiz. Vara güleriz, yoğa***

güleriz. (H.R. Gürpınar 1942 s. 177). × ***Vara yoğa öfkelen, bağır sen bakalım! Sabunluğa dokunur musun? Dokun dokun bakalım! Mızıkçı, mızıkçı! Gene mi sayışacağız? Nasıl, nasılmış?*** (Peride Celal 1991 s. 171). ***varı yoğu*** 'hepsi': × ***Nezahetin annesinden kalma bu sedir ve üzeri sırma çiçeklerle süslenmiş bu yastıklar, yamalı bir kilim, yana kaykılmış iki pencereyi kapatan dantelli keten perdeler, işte küçük odalarının varı yoğu.*** (Reşat Enis 1947 s. 192–193). ***varlardı:*** × ***Kızlarla erkeklerin sarmaşdolaş bir arkadaşlıkları vardı. Bizimkilerin salonunda da iki cinsten varlardı ama, bir taraf öte tarafa küs gibiydi toplantı boyunca.*** (M. Makal 1979 s. 152). ***varsa (da) … yoksa (da)*** 'sadece o, tek önemli olan o': × ***Gözleri dünyayı görmüyor… varsa sevgilim… yoksa sevgilim.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 88). × ***Kara Yusuf Ağa Çamlıkaya bağına gider gitmez, maşallah aranız iyileşiverdi. Varsa Kara Yusuf Ağa, yoksa Kara Yusuf Ağa…*** (M. Yesari 1928 s. 401). × ***Huriye Hanım'ın şaşkınlıktan dili tutulmuştu, kekeleye kekeleye: -Ne! Diyebildi. Varsa o, yoksa o, öyle mi?..*** (M. Yesari 1928 s. 36). × ***O, bu kuruntular içinde tatlı tatlı bocalarken, bahar da geldi dayandı. Artık Hasan için mektep dönüşünde akşamları varsa kırlar, yoksa kırlardı.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 50). × ***Ooh, artık delikanlı kendisine en uygun işi bulmuştu! Artık gece gündüz varsa tiyatro, yoksa tiyatro… Bugün Şehzadebaşı yarın Beyoğlu öbür gün Kadıköy daha öbür gün Beşiktaş, Ortaköy boyuna gezmeye başladı.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 163). × ***Osmanı en çok azarlayıp paylayan Babaanne. Ara sıra kıçına kıçına pek acıtmadan vuran, ağzından kötü bir söz çıktı mı iğne batırmak isteyen de o. O ama, varsa yoksa babaanne.*** (M. Seyda 1958y s. 24). ***varsa da yoksa da*** 'her durumda en önemli': × ***-Mendebur, dünyayı görmüyor gözü, varsa da yoksa da Edası.*** (F. Baysal 1944 s. 198).

var- 'gitmek' <ETk. ***bar-*** G. Clauson 1972 s. 354, B. Atalay 1986 IV, 66, J.W. Redhouse 2006 s. 2122a, DS 4091, TS 4154, Meninski 1680 III, 5316. ***-a kadar var-:*** × ***Herif hîç oralarda olmadı ve bunuŋ üzerine nümâyişçilerden biri, muṭlaḳâ en çok kaçırmışı, 'asabî bir hamle ile kapuyı itmeğe kadar vardı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s s. 129). × ***Bir kapak kaldırdılar. Manevi derinliği ebediyete kadar varan, karanlık, korkunç, simsiyah bir çukur göründü.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 73). × ***İddialar da hararetli, çetin olur, vakıâ kavgaya ve nizaa kadar varmazsa da epeyce sürüp gider.*** (S.M. Alus 1944 s. 143). ***-a var-:*** × ***Sora vardılar.*** (H. Duda 1930 s. 68). ***-***ü var-: × ***[Pādeşāh] "Getür, alalum!" dėdi. Şeh-zāde sevinü güvenü vardı, atasını, anasını aldı, şāh ḳatına geldi.*** (Ferec v 130b). ***var*** 'git!; geh!' O. Blau 1868 s. 309: × ***Sözüm aŋladıŋısa ey ḳarındaş / Bu sırrı keşf idüb oş eyledüm fāş / Eger 'āşıġ iseŋ al bu sözümden / Ḳamu sermāyeyi var eyle tārāş*** (Eşrefoğlu Rūmī 1286 s. 77). × ***Al müşterini, sıkı sıkı çek kürekleri, kısa zamanda var öteki yakaya, çabucak tekrar gir sıraya! Böylece ekmek paranı doğrult!*** (E.N. Gökşen 1949 s. 77). ***var…*** × ***Bilir misiniz ki dişi bir sivrisinek haftada tam dört yüz yumurta yapar. Her yumurtadan bir sivrisinek çıkacağına ve onların da bu kadar yumurtlıyacağına göre, var hesaplayın üst tarafını! Damlarda loğ taşı gibi uzanan analarınıza, babalarınıza acıyın!*** (Reşat Enis 1944

s. 80). × ***Ben çocuktum, bu Hacı Mesut denen herifin Beyazıt camiinin avlusunda bir sergisi vardı. … En küçük oğlu, ben mektebe başlamamıştım, o Şehremanetinde katipti. Artık var sen düşün, hesapla… Benim yaşım ellisekiz…*** (A. Nesin 1972m s. 16). ***var anlat*** ‘anlatması zor, anlamında deyim’. ***vara*** ‘keşke’: × ***Başvekilin imzası olan resimleri, nüfus memurunun buruşturup attığı evrak gibi çantasına atıyor. –Vara bunlar kaybolaydı da…*** (A. Nesin 1961z. s. 122). × ***Allah’ın Kulu İsmail Efendi, -Vara yollarından çevirmiyeydin de, Zübüksüz memlekette başımız dinç kalaydı, dedi.*** (A. Nesin 1961z. s. 158). × ***Kerim’in oğlu Emin’e bakıyorum, hiç yönünü bana çevirmiyor eşşeğin oğlu! Hem ufak, hem askerliğini yapmamış. Hem korkak! Aaah; azcık bana bakaydı da vara korkak olaydı.*** (F. Baykurt 1971t s. 100). × ***- Müsaaden olursa kalkalım hoca efendi, bize izin ver! dedi. Vara demiyeydi.*** (A. Nesin 1995 s. 82). ***varan bir*** ‘bir olayın tek kalmayıp arkadan daha başkalarının gelebileceğini anlatmak için birden başlayarak sıra ile sayıların başına getirilen bir söz; Nummer eins!’: × ***Ne oldı? Bu iftira kundakçılığını hakkıyla yapabildi mi? Biz bir defa: -Varan bir…*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 74). × ***Aşağı baktım. Altımda kapkara bir varlık oynuyor… Hım!.. Varan bir!.. Kendi kendime: -İşte nihayet teşrif ettiler, dedim.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 76). ***varan dört*** ‘bu dördüncü’: × ***Ahmet –(İçeriden) yakaladık, yakaladık (Bağrışmalar, sopa sesleri). Ali- (Haykırarak) varan dört (İçeriye) Saksağan Ahmet, Veli, iyi arayın.*** (M. Celal 1936ka s. 64). ***varan on dokuz:*** × ***Kapı açıldı, varan on dokuz. Al sana bir kadın daha. Dünyanın hatunlarını aldatmış bu köse, vire geliyor.*** (M.Ş. Feraizcizade 1979 s. 137). ***vararak vararak*** ‘giderek, gide gide’ Meninski 1680 III, 5315, J.W. Redhouse 2006 s. 2122a. ***vara vara*** ‘gide gide‘ Meninski 1680 III, 5317, TS 4147. ***vardugınca*** ‘kademeli olarak; allmählich’ TS 4148: × ***Şol yumşaḳlıḳ ucından saŋa bir ziyān gelür.*** (H. Duda 1930 s. 68). ***vardukça*** ‘giderek, zamanla; allmächlich, nach u nach’ H. Duda 1930 s. 122: × ***Ol ʿavratuŋ buˬhiyānetini, bu yaramazlıġını işidüb müteġayyir olmadum, dilˬhōşlıḳ vėrdüm, şeb u rüz varduḳca ʿışḳum ziyāde oldı.*** (Ferec v. 172a). × ***Çoḳ āferīnler, meḥmedetler gecdi, varduḳca günden güne Şāhuŋ şehzādeye maḥabbeti ziyāde oldı.*** (Ferec v. 149b). × ***Dün kûyuña vardum öliyazdum didi yārān / Vardukca olur derdi ziyāde bu garîbüñ***. (Ẕātī 1970 [16. yy.’ın ilk yarısı] II, 313). × ***Orandan geçürü çoḳ yazmaġı ʿādet ėdinesin tā ki varduḳca yazıda māhir olasın.*** (Mercimek Aḥmed 1944 [15. yy.] s. 320). × ***Bir gün nāgāh ol ḳız şāhuŋˬhidmetkārlarından bir oğlana ʿāşıḳ oldı. Şöyle kim ʿışḳından gice ve gündüz bī-ḳarār idi. Varduḳça oğlanuŋ ʿaşḳı ḳız içinde ġālip oldı.*** (M. Belletête 1812 s. 163). ***var- gel-:*** × ***Orta yaşlı köylünün dudakları birkaç defa vardı geldi. Bir şeyler söylemek istiyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 42). × ***Kadının, öfkesinden tombul göğsü ileri geri varıp geliyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 101). × ***“İstersen Amerika’ya git!” dedi Kabak Musdu sana! Varıver geliver Konya altı saat! Hepiciği birbirinin benzeri”*** (F. Baykurt 1971t s. 265). ***varu gel-*** ‘gitmek ve gelmek’: ×***Var u gelürler imiş līkin aŋa / Kim cezīredür dimezlerimiş buŋa.*** (Pīrī Re’īs 1935 [932/ 1525] s. 71). × ***Ki bir gün bir gicede ḳış u ger yaz / Su dört kez var u gelür çoġ eger az.*** (a.e. s. 8). ***var git*** b.m. Bartholomaeus Geor-

gievits 1943 [1544-1548] s. 121, F. Argenti 1938 s. 284: × ***Düzd geldi, dirāz-güşuŋ dizginine yapışdı, cağırdı: "Hey fürü-māye! İn, donı ve ̆harı baŋa sımarla, dạhı var git! Cānuŋı saŋa bağışladum," dėdi.*** (Ferec v. 103b). × ***Ḳanda dilerseŋ var git, āzādsın.*** (Ferec v. 64a). × ***Serçe dạhı dişisi yanında ġayrete gelüp var git ben gelmem didi.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 84). × ***"Benim karılarla alışverişim yok. Vargit yanımdan nimetsiz herifin karısı, başımı belaya sokma."*** (H. Aytekin 1945 s. 21). × ***Var git rahatça uykunu uyu. Gömleksiz ocağı sana arkadır. Taşbaşoğlu gelip, senden evvel bu ocağa düşseydi, o· haklı olduğundan onunla birlik olurdu Gömleksiz ocağı. Amma sen geldin. Seni boş çeviremez bu ocak.*** (Y. Kemal 1960 s. 330). ***varınca*** '...e kadar; bis' J.W. Redhouse 2006 s. 2122a, Meninski 1680 III, 5317: × ***Türkistan'a varınca andan öte Deştdür, Kıpçakdur.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 69). × ***Engrus ḥaddine varınca bu memleketlerüŋ pādişāhları ve begleri mecmü'u Yanḳuya iṭā'at idüp dostlıḳ iderlerdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 70). × ***Limanuŋ gün baṭısı ṭarafında bir ṭaş-da vardur. Meẕkür dökündüden*** şehre ***varınca deŋizüŋ deriŋligi sekiz ḳulacdan on bir ḳulacdandur.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/ 1525] s. 569). × ***Bilgil kim güneş cevzaya geçtiğinden kavs'e varınca kim altı aydır, ıssı vakittir.*** (Eşref bin Muhammed 1961 s. 79). ***varıncaya kadar*** DS 4091: × ***Bu kanlı amel, hiç de çocuğun rikkatini, hayvanlara varıncaya kadar kendini bezl ettiren fedakâr kalbini gölgelendirmiyordu.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 124). × ***Ak sakallılara varıncaya kadar herkes çocuğu tuttu, okşadı.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 131). × ***Konyanın köylerine varıncıya kadar medrese var.*** (B.C. Morkaya 1934 s. 156). ***varıp:*** × ***Benüm buradan çıkduġımı ḳorḳarım varup söyler.*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 5). × ***Sen burada bekle de cevabını varup yazayım.*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 40). × ***İrini- Biraz serinlemeyelim mi, bunda bir fenālıḳ var mı? Dandini- Evet aldığuŋız serinligi ben varup gördüm.*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 63). ... ***varmadan:*** × ***Şerefnaz hanım maarif müsteşarının konağına artık iyiden iyiye kapılanmıştı. Hakikaten talihi her hususta kendisine yardım ediyordu. Geldiğinin senesine varmadan harem kilercilik vazifesini gören Mürgidil Kalfa ansızın nüzul atabetile ölüvermişti.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 54). × ***Atlar istasyona varmadan dama dedi. Ne bir adım ileri, ne de bir adım geri.*** (S.M. Alus 1934 s. 212). × ***Halbuki bu zat, senesine varmadan, münferid sulh istemek ve Enver paşaya suikast yapmak gibi sebeplerle -hala esrarını bilemediğim hadiseler yüzünden- Kağıthane'de kurşuna dizilmişti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 126). ***varma gelme*** 'karşılıklı gidiş geliş': Meninski 1680 III, 5317, DS 4091. ***varsın:*** × ***Aygır gibi bir de anası var. Varsınlar çalışsınlar. İşte biz de inadımıza böyle yapalım.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 57). × ***Atlar istasyona varmadan dama dedi. Ne bir adım ileri, ne de bir adım geri.*** (S.M. Alus 1934 s. 212). × ***Yalnız yağ birikintisinden ibaret bir bez, bir nevi ur, hayatı tehdit edecek bir şey değil! Diyorlar. Ben de neme lazım, varsın dursun öyleyse! Diye bırakıyorum.*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 175). × ***Uzun bir kahkaha ve odanın ortasında pek densizce gülümsemelerle dolaşarak sinirli parmaklarının uçlarıyle karşıya öpücükler yolladıktan sonra: - Varsın kocanız olsun, ne ziyanı var. Allahın aptalı, koca bir***

kapı mandalı… (H.R. Gürpınar 1933i s. 61). × ***Bırakın böyle bir karıyı idare edemeyen erkeği, varsın ölürse ölsün.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 189). × ***-Ah, ne ettim de Bülent'i azarladım… Varsın yüzüme tüküreydi… Ölecek değildim ya, diye nedamet yaşları döküyordu.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 365).

varagel 'bir hat üstünde gidip gelen taşıt' DS 4090. × ***İşte tıpkı çocukların kuvvet denemeleri için tepedeki bir hedefe isabet ettirip patlatmağa çalıştıkları ufak el arabaları kadar küçük görünen kömür yüklü varageller aynı sürat ve gürültü ile yeşil bir tepede çizdiği siyah demir yolundan yukarı doğru tırmanıyor.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 42). × ***Şehir ve insanları varagel gürültüsü, fabrika düdüğü ve tiren homurtusu ile uyanırlar.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 45).

vara gele 'tavşanın ileri geri yaptığı şaşırtma hareketi' × ***Kışın bir çok tavşan izlerinin aynı itikamette veyahut ileri geri dönük vaziyetlerde görünmes, aynı hayvanın vara gele denilen ileri geri yaptığı şaşırtma hareketlerine delalet ettiği gibi daha ziyade bir çok erkek tavşanın dişiyi takibinden hasıl olan izler olabilir.*** (C. Avcı 1937 s. 145).

varak-ı mihr ü vefa 'sevgi ve vefa kağıdı' <Ar. ***varaḳ-ı mihr ü vefa*** a.m. Meninski 1680 III, 5360. × ***Varaḳ-ı mihrü vefāyı kim oḳur kim diŋler.*** (Ḥikāye-i Ebū 'Alī Sīnā 1302 s. 61). × ***Büyük Kurtarıcı'nın "kendine yapıldığını istemediğin bir kötülüğü başkasına yakıştırma" yolundaki ahlaki, insani emirleri İncil'lerde kapalı duruyor. Bu "varak-ı mihr ü vefa"nın hükmüne boyun eğen bir vicdan papazlar arasında bile görülemiyor.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 156). × ***Raif bey, akşam olup da o gamlı tatil saati gelince ve dairenin cümle kapısının dışına çıkınca hemen küçülür, kısalır ve normal bir adam gibi yürümek zorunu hisseder… Dışarda kim okur varakı mihri vefayı.*** (İ. Tarus 1950a s. 10).

varan gelen I 'çöpçatan; Kupplerin' × ***Ve anuŋ 'avratınuŋ bir oynaşı varıdı, ol ikinüŋ arasında varan gelen bir cerrāh 'avratıyidi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 15).

varan gelen II 'dokuma tezgahlarında gerili iplerin arasında bulunan ince, uzun ve yuvarlak sopa; Weberschiffchen bein Handwebstuhl' DS 4090, ZTS 203. × ***Bunun üstünde de varan gelen adında daha küçük bir ağaç vazedilir***. (K. Güngör 1941 s. 47).

varaşatlı b. ***varışlı***.

varavurd ele-/verevurd ele- 'çok yönlü düşünmek, inceden inceye hesaplamak' ××

varavuzla- '*varavuz* demek; varavuz ('los'!) sagen' H.J. Kissling s. 1937 s. 702. × ***Kuzu kuzu kuzladı / Bindi vara vuzladı.*** (F. Sepp 1936 s. 285).

varca 'tamamı, hepsi; vermögen, Hab' <ETk. ***barça*** 'all' G. Clauson 1972 s. 356, ***bar + -ça*** eşitlik eki, B. Atalay 1986 IV, 69, TS 4147. × ***Varcasın hep yėdi, āḫır ḳaftanın-daḫı satdı, yėdi.*** (Ferec v. 92a). × ***Varcasını yedi 'Er verzehrte sein Hab und Gut'*** (H. Vámbéry 1901 s. 214). × ***Nefs-i emrde bu haber vâḳı' ise Türke muḳâvemet etmek müm-***

teni'dür, varca terekeyi bırağup baş kurtarmak gerek. (Tursun Bey 1977 [1490–95 arası] s. 137).

(Argo) **varda kosta** '(asıl anlamı 'kıyı koruma gemisi') şık, zarif, alımlı, çalımlı; iriyarı; schick, elegant, anziehend, tonangebend' <İt. (Ven.) ***vardacosta*** 'vessel for coast defense' M.L. Wagner 1943 s. 28, J.W. Redhouse 2006 s. 2121a, H. Eren 1999 s. 433, S. Özel 1993 s. 104, H. Aktunç 1999 s. 297, Kahane-Tietze 1958 no. 690. × ***Fakat, içinden çıkan genç kadın o kadar şık, o kadar "varda kosta", o kadar etvarı serbest idi ki...*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 165). × ***Bir gece tolanırkana bu cadı hanımın mezardan çıkışına rastlandım. Ödüm kopayazdı. Şişman, boylu, poslu varda kosta bir karı...*** (H.R. Gürpınar1330 s. 193). × ***Çabuk likolte (yani dekolte) göğüslü, kısa kollu, yanar döner ipeklilerini giy, varda kosta tavrını takınıp hazır bulun, dişsiz şebeleyi şimdi yanına getireceğim.*** (S.M. Alus 1933p s. 161). × ***Sormağa kalmadı. Köşeden vardakosta halli, kalantor kıyafetli bir erkek göründü.*** (S.M. Alus 1944 s. 93).

vardavela 'serenlerin üzerine yelken bağlamak için cundadan cundaya çekilmiş demir çubuklara verilen ad' <İt. ***guardavela*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2121a, M.Z. Pakalın 1972 III, 583, Kahane-Tietze 1958 no. 696. × ***Kaptan köprüsünden süratle indi, güverte kaygandı. Vardavelalara tutunarak yürüdü.*** (R. Enis 1947 s. 24).

vardiya/vardiye 'çalışma süresi, nöbet' <İt. (Ven.) ***guardia*** 'the watch on board ship' H. Eren 1999 s. 433, R. Dankoff 2004 s. 273, J.W. Redhouse 2006 s. 2121a, Kahane-Tietze 1958 no. 697. × ***Güvertede pek seyrek görülen vardiyada tayfalar vardı.*** (S. Şengil 1943 s. 45). × ***-Akşamüzeri, altı vardiyasını Çavuşburnu'na götürecek tren varmış. İstersen bekliyelim, onunla gideriz.*** (a. e. s. 71). × ***Gündüz vardiyasının paydos eden işçileri, kulübelerine çekildiler.*** (Reşat Enis 1945 s. 73). × ***Güverte vardiyalarını üçe çıkarmak, on iki saatlik vardiya usulünü sekiz saate indirmek için kanun adamlarına 12-4 vardiyasını kestirmeli.*** (R. Enis 1947 s. 13). × ***Bu şehrin insanlarına göre ister güneşli olsun ister yağmurlu, bir gün üç vardiyeden ibarettir.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 44). × ***Üçüncü vardiya işçileriyle bunlar Lâmbahane önünde toplanmış. Keseneci Murtaza efendiyi beklerken ayak değiştiriyorlardı.*** (M. Seyda 1962 s. 59). × ***Gecekondularda, işçi ilk trenlere, ilk otobüslere yetişilip sabah vardiyalarına, okullara, işlere dağılınırdı.*** (O. Baydar 1998 s. 154). ***vardiya bekle-*** 'nöbet tutmak': × ***Yüzlerce yolcusuyla küçük bir şehir olan gemide gece yarısından sonra vardiya bekleyen üç beş kişiden başka uyanık kimse yoktur.*** (R. Enis 1947 s. 12). ***vardiya kes-*** 'nöbet tutmak': × ***Belki o kumanda köprüsünde vardiya keserken Meliha, uğurlayıcı kalabalığı arasına sinen dostunun koluna girecek, bir eğlence evinin yolunu tutacaktı.*** (R. Enis 1947 s. 75). ***vardiya kestir-*** 'nöbet tutmak': × ***Kumanda köprüsünde kestirdiği 12-4 vardiyalarını hatırladı.*** (R. Enis 1947 s. 12). ***vardiya tut-*** 'nöbet tutmak': × ***Kampana dört saatlik vardiya nöbetinin bittiğini vurur vurmaz geminin rotasile mevkiini kontrol edip, vardiya tutacak üçüncüye talimatı verdikten sonra en üst güvertedeki kamarasına çekilir, ranzasına uzanırdı.*** (R. Enis 1947 s. 12). b. ***skanciya vardiya.***

vardiyacı 'nöbetçi' <***vardiya*** + ***-cı*** isimden isim yapım eki. × ***Pruva direğindeki silyon feneri bile güç görünüyordu. Pruva vardiyacısının vurduğu tek kampanayla tüyleri ürperdi.*** (R. Enis 1947 s. 21). ***Ve artık, nöbetçiler, bekçiler, hamurkarlar, milli sanayiin akşam vardiyacıları ve bütün Babıali akrabası işçiler gündüz uykusuna dalmışlardır.*** (F. Erdinç1969 s. 104).

vardiyan 'bekçi, gardiyan, Wachter, Wache, Schildwache' <İt. ***guardiano, vardiano*** G. Meyer 1893 s. 72, R. Dankoff 2004 s. 273, M.Z. Pakalın 1972 III, 583, J.W. Redhouse 2006 s. 2121b, DS 4091. × ***Yoldan karşu denize bir vardiyan bıragurlar, yaturlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 309). b. ***gardiyan. vardiyan demüri*** 'çıpa; Art Anker': × ***Ammā eger ḳış günleri olup yılduz tarafından berk eserse geminüŋ öŋüne bir vardiyān demürin bırağurlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 154).

vardiyapruva/vardiyaprova 'geminin ön direği' × ***Ondan sonra düşlerime yurdumun şurası burası gelirdi. Örneğin ay ışığında evlerin gümüş bir ateşle badanalanmış gibi duruşları, vardiyapruva fenerinin içindeki lambayla aydınlanması gibi.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 103). × ***Ortada bir benim gözüm, bir de geminin gözü, maestra direğinde vardiya prova feneri.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 119). b. ***prova***.

vardiyapova b. ***vardiyapruva***.

vardiye b. ***vardiya***.

vardola 'taban astarı; Leder' <Yun. ***βάρδνλο*** 'Brandsohle' H. Eren 1999 s. 433, ZTS 203. × ***Vardolaya batırdığı iğneyi sinirli sinirli çekti.*** (Yeni Hikayeler 1952 s. 99).

varel mangası 'denizcilikte baş ve domuz mangaları arasındaki oturak' × ***Yunus'u Yorgi reizin gırgırıyla Kızıl adalarda avlanırken varel mangasında -baş ve domuz mangaları arasındaki oturakta- görmüştü.*** (R. Enis 1947 s. 60). × ***Hamlacılar ağları, domuz, varel, baş mangaları tayfasiyle suuryacılar ıskarmoz ve kayışlarını bir defa daha muayene ediyor.*** (R. Enis 1947 s. 3).

varı varı 'giderek, kademeli olarak; allmählich' <***var-*** + ***-ı*** zarf fiil eki, TS 4152. × ***Varı varı meẕkür kāfirler çoġalup bir şehr olur.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 422). × ***Taġılur su kenāra varı varı / Deriŋ degül yola cümle virāyı.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 9).

varıl/varil/varul/baril 'küçük fıçı; Fässlein, Barile, tonnello' <Yun. (Biz.) ***βαρυλιον*** 'fıçı' H. Eren 1999 s. 433, G. Meyer 1893 s. 51, R. Dankoff 2004 s. 273, Meninski 1680 III, 5316, Ch. Symeonidis 1973 no. 27, M. Kütükoğlu 1983 s. 292, J.W. Redhouse 2006 s. 2121b, Kahane-Tietze 1958 no. 79. × ***Beksimat ve varul- Kadırgada adam başına birer varul virilür.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 157). × ***Maios, İunios, İulios, Avgustos, Septemvrios, Oktovrios, Noemvrios, Dekemvrios, İanuarios hasılı Fevruarios sıra vardı varillerini açıp içinde şarap bulmadıkta, "Bu ne hikmettir," deyü varilleri indiriyorlar, ne baksınlar.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 564). × ***Varillerin ve kürklerin dahı bile döküp sürçe düşe gücile kendülerin ḳal'anuŋ topı altına iltüp sığınu bildilerdi.***

(A. Bombaci 1942 [1560] s. 68). × ***Ve bir varil havyardan on akçe gümrük alınır.*** (Ö.L. Barkan 1943 [925/1519] s. 238). × ***Deŋiz kenārından bir sandal uzunu kadar karada bir yirlü kayanun içinden çıkar. Sandallar varur, baştan kenāra çıḳup keştibānān birbirine el virüp varillerin doldururlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 302).

varış 'olay, hadise; davranış; Ereignis' <***var-*** + ış fiilden nomen actionis yapan ***–ış*** eki. DS 4091, J.W. Redhouse 2006 s. 2121b. × ***Elmayı yukarı at inince hezar variş.*** (V. İzbudak 1936a no 419). × ***Menhus cadı dik bakışlariyle yüzlerimizi kargılıyor. En ufak bir adale hareketinden kendi varışınca manalar çıkarmıya uğraşıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 96).

varışatlı b. ***varışlı***.

varış geliş 'gidiş geliş' <***var-, gel-*** + ış fiilden nomen actionis yapan ***–ış*** eki. W. Radloff 1893 IV, 1959. × ***Buyurdum ki yolda ve izde, varışda ve gelişde meẕküre ma'ni' olmayasız.*** (F. Kraelitz 1921 [15.yy.'ın ikinci yarısı] s. 95). ***varış geliş et-*** 'girmek, gelmek': × ***Şöyle ki her cins birbirine karışır, varış geliş eder.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 179). ***varışına gelişim, tarana aşına bulgur aşım*** 'sosyal ilişkiler karşılıklılığa dayanır; freundliche gesellschaftliche Beziehungen beruhen auf gegenseitigkeit' DS 4091: × ***Bizim yaptığımız komşuluğa karşılık, yarın sen de bize yaparsın. Varışına gelişim, tarhana aşına bulgur aşım.*** (F. Baykurt 1971t s. 113).

varışlı/varaşatlı/varışatlı 'anlayışlı, akıllı; begabt' <Ar. ***varişāt*** 'becerikli-lik, yeteneklilik' J.W. Redhouse 2006 s. 2121b, DS 4091. × ***Fehmi – Aman ağam emredersiniz... ben şimdi yazarım... Balaban – Aferin... aferin sen çok varışlı delikanlım... yaz bakalım.*** (İ. Balaban 1968 s. 29).

-vârî 'benzerlik yapan ek' <Ar. ***-vārī***, b. ***büzürgvar*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 2122a. × ***Tosun çakanosvari yanpürü bir bakışla "Para vermezsen elbette gidüb tebaşir çekeceğim."*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 22). × ***Aşında... ne omuzdaşvari vapur dumanı, ne de hafiyelerinki gibi ciğer alı, yāni ikisi ortası, lā'l ile vişne çürüğü arası bir fes.*** (S.M. Alus 1944 s. 14). × ***Yeniçerivarî yastık bıyıklı, emektar avniyesinin ve kukuletesinin içi kırmızı angudi çuhalı, mülāzim rütbesinden mütekait, alaylı, kıranta ağalar.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 20. 5. 1944). ***VEDAT (Balkondan aktörvari bir eda ile) – Affedersiniz. Provadan mı muafsınız, uykudan mı?*** (O. Asena 1962 s. 71). × ***Sän özün dä täsdiġ edärsän ki, bu zamanada iräli getmäk, bir märtäbäyä çatmaġ istäyirsänsä iş görmälisän. Özü dä elä-belä yüngülvari yoḫ, köklü iş görmälisän.*** (İ. Muğanna 2009 s. 121).

varis 'toplardamar genişlemesi' <Fr. ***varice*** am. × ***Tüylü varisli şişko bacakları, tırnakları kör düztaban ayakları, katmer katmer nasırlı topukları görülecek şey değil. Nefret uyandıracak bu çirkinlikleri kadından saklamak lazım gelirken o, hiç kayıtsız sereserpe oturuşlarıyle bu gudubetliklerini insanın gözüne, burnuna sokar.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 23). × ***Karısının estetik dayanmayan burnunu, sarkmış gerdanını, pörsümüş memelerini, semirmiş yağlarını, varis yüzünden fırlamış damarlarınıboya zamanı çoktan geçmiş***

saçlarını, kaşlarının arasındaki kazayaklarını görmüştü. (E. Şafak 2001 s. 141).

variyet/varyet 'varlık' <Tü. ***varlık*** + Ar. ***-iyyet*** için b. ***aciliyet*** ⊡. J.W. Redhouse 2006 s. 2122a. × ***Benim ismim Hariklia'dır ve zatım Vlangada bir ehl-i ırz familyadanım, nice kimseler beni istediler ise de, atalarım vermedi, nihayet ben 17 yaşımda ve şirin güzel olduğum halde variyetine tamah ederek, 60 yaşında bir ihtiyara verdiler.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 173). × ***Sen de yeğenim kızı evden defedip istediğin bir kızı kendin alıp artık burada benim variyetime zahmetsizce vâris konarsın.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 10). × ***Bu deyif indi ki senAllahın işine garışmasan, men malım varyatımla gellem.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 7). × ***Gız babasınıŋ gonağına getti, dedi burası babamın gonağıdır. Bu varyet hep saa galdı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 48).

variyetli 'varlıklı' <***variyet*** + ***-lı*** isimden isim yapım eki, J.W. Redhouse 2006 s. 2122b, Meninski 1680 III, 5317. × ***Gel sana bir babalık edeyim. Kayınpederin olacak zat hem variyetli, hem de gayet namuslu ve mazlum bir adamdır.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 116).

varka '?' × ***Kimi bu yaştan sonra simit satıyo, leblebi satıyo, fırınlarda işçilik yapıyo. İş bulamayanlar da varkayı satıp sürünüyorlar para bitince.*** (F. Otyam 1957 s. 40).

varlı 'zengin, varlıklı; reich' <***var*** + ***-lı*** isimden isim yapım eki, TS 4153. × ***Eski varlı varlıdır.*** (V. İzbudak 1936a no 451).

varlık 'varlık, zenginlik; Vermögen, Besitz' <***var*** + ***-lık*** 'isimden isim yapım eki. H. Vámbéry 1901 s. 214, J.W. Redhouse 2006 s. 2121b, Meninski 1680 III, 5316. × ***Dalla derḥāl varlıġı ḳızlarına ḳaravaşlarına üleşdürdi, ḳarşu yüklenen sivişdi. Āḥir ḳalaŋ zer ü ziveri cāmeyi bulduġını getürdi.*** (Ferec v. 220a). × ***Vaṭan ārzüladum, bundan giderem, / Ḳoyub bu varlıġı andan giderem. / Yuvamı özledüm, şürīde oldum / Uşadub bu ḳafes tenden giderem.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 26). ***varlık içinde yoksuzluk:*** × ***Bu varlıḳ içinde yoḳsuzlıġı tevlīd iden esbāb ve mü'essirāt meyānında tenbellik, cehālet…*** (Aḥmed Şerīf Önay 1326 s. 262).

varna pilici 'tavukçuluğuyla ünlü Varna şehrine ait piliç' × ***ÇELEBİ — "Mürailikten hoşlanmam. Gül üstüne gül koklarsam gül kadar ömrüm olsun! ZENNE — : "Seni yüze gülücü, Varna pilici seni! Ben öyle piyazları yutmam.*** (M.N. Özön 1941 s. 25).

varoş 'şehirde sur dışında kalan mahalle; kenar mahalle, gecekondu semti' <Mac. ***város*** 'şehir' H. Eren 1999 s. 433, M.Z. Pakalın 1972 III, 584, Meninski 1680 III, 5317, F. Miklosich 1889 s. 22, J.W. Redhouse 2006 s. 2122a. × ***İkindi zamānı Ustolni Belġrad altında varoşlarından yā baġdalalarından şikār alub yine döneriz.*** (Evliyā Çelebī 1928 [17.yy.] VII, 118). × ***Ve bu varoşda biŋden mütecāviz cellābe ya'nī Südān ve Istüvān ve Funcistān bāzirgānları sākin olurlar.*** (Evliyā Çelebī 1938 [17.yy.] X, 870). × ***Ve ol ḳal'enüŋ etrafı iki mildür. Ve önünde olan varoşu on sekiz biŋ hānedür.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 331). × ***Ammā***

meẕkür sunuŋ aṣıl şehr ḳıble tarafındadur. Ve yılduz tarafında olan varaşdur. (Pīrī Re'īs 1988 s. 434). × ***Varoşlardan ve karyelerden pāzāra gelüb başları üzere getürüb satdukları tavuk gibi, peynir gibi meyve gibiden nesne alınmaz. Ammā tamām hafta oturanlardan haftadan haftaya birer penez alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [976] s. 301). × ***Varoştan lüks semte geçiş öylesine birdenbiredir ki - arada topu topu bir durak var - İstanbul'un garipliklerini bilmeyen biri şaşırabilir...*** (P. Kür 1983 s. 65).

varsak 'bir çeşit hançer; ein kurtzer breiter Degen' R. Dankoff 2004 s. 273, Meninski 1680 III, 5316, TS 4161. ××

varsama b. ***barsama***.

varsıl 'zengin; gegensatz zu *yoksul*' <***var*** + ***-sıl*** isimden isim yapım eki. × ***"Kızın birini, bir sandığa koyup kitlemisler! Atmışlar ırmağa! Bebeymis daha. Irmak, sandığı alıp götürmüş. Çalkanmış sandık denizlerde. Orası burası; varıp bir kıyıya ulaşmış. Denizi biçmeğe gelenler koşmuş, "Tamam!" demişler. "Hazine bulduk! Varsıl olduk!"*** (F. Baykurt 1971t s. 46). × ***"Şişiniyor baksanıza! Para delisi kancık! Kızımı varsıla veriyorum diye uçuyor orospu!*** (F. Baykurt 1971t s. 48). × ***İsli'nin işi, onun bunun açıklarını, ayıplarını ortaya sermekti. Kim olursa olsun. Yakın, uzak, yoksul, varsıl... Ona göre hepsi bir.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 102). × ***Çok bi kirli iş bu. Varsıllık, gaddarların işi. Millet kır kır kıvranırken, bu dünyada da, öte dünyada da hesabı verilmez bunların.*** (M. Başaran 1992 s. 184).

varta 'tehlike' <İt. ***varta*** a.m. ***varta(lar) atlat-*** 'tehlikeyi savmak': × ***Ferruh – Oh, oh... geçmiş olsun! Geçmiş olsun, böyle şeyler olağandır. Aşık – Adam sen de, ben böyle ne vartalar atlattım.*** (Musahipzade Celal 1936gg s. 59). × ***Ah koca enayi, herkes böyle rapor alabilsem, şu vartayı atlatabilsem diye kıç atar. Alabilse, göbek atar!*** (M. Seyda 1970 I, 342). × ***Geçen gün bir arkadaşımız bir apartmana girerken kapağı açık olan kömür deposuna düştü. Birkaç kaburga kırığı, birkaç çürük ve yarıkla atlattı bu vartayı.*** (O. Duru 1995 s. 41).

varvara 'suya batabilmek için kullanılan mantar düğme' × ***Suya batabilmek için, miğferin iç yanındaki mantar bir düğmeye – varvara denilen düğmeye – başını sağa sallamakla hava salıverdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 91).

varya b. ***varyoz***.

varyet b. ***variyet***.

varyo 'havacılık terimi; Fliegerterminus' × ***"Alana on mil uzaklıktayız. Gazı kes 1-9-8... Şimdi düşük varyo ile alçalmaya başlıyoruz.*** (B. Günel 1992 s. 74). × ***Son kontrolde, süzülüş varyonuz dakikada beş yüz feet kaybedecek şekilde olacaktır.*** (B. Günel 1992 s. 314).

varyoz/varya 'taş kırmak için kullanılan ağır çekiç; schwerer Hammer' <Yun. ***βαρειά*** 'masse, massue' H. Eren 1999 s. 433, G. Meyer 1893 s. 49, R. Dankoff 2004 s. 273, K. Emiroğlu 1989 s. 226, J.W. Redhouse 2006 s. 2122b. × ***Demircinin ersine / Varyoz vururum varyoz / Ne eptum ne dişledum / Nedur aradaki soz.*** (K. Emiroğlu 1989 s. 226). b. ***balyoz***.

vasıtasile 'aracılığıyla' <Ar. ***vāsıṭa*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2122b. × ***Evin ön tarafındaki meydanda mahallenin bulgur değirmeni vardı; büyük bir taş çanağın üzerinde tahta kollar vasıtasile döndürülen, yine taş bir yuvarlaktan ibaret olan bu değirmeni, kadınlar gülüşüp oynaşarak çevirirlerdi.*** (S. Ali 1937k s. 22). × ***Kızgın güneşin altında boğulur gibi uzanan ve yaşamakta olduğunu ancak ışık vasıtasile belli eden tabiat, yarım saat kadar süren bir karanlık esnasında derhal başka bir ruh almıştı.*** (S. Ali 1937k s. 22). × ***Biz kadınlar erkekten öcümüzü diğer bir erkek vasıtasile alırız. Kadının aşk cinayetlerinde şerik-i cürmü daima bir erkektir. Dal bizden ise mudıl sizdendir.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 99). × ***"Giritli kasap İbrahimin kızını alalım mı?" diye ağzını ara bakalım", dedi. İsmail, Ayşe teyze vasıtasile yapılan bu teklifi kabul etmedi. Onun sevdiği Yalılarda oturan sarışın güzeli leyla isminde bir kızdı.*** (Antoloji: İzmir Hikayecileri 1943 s. 86).

vasiyet 'bir kişinin öldükten sonra yapılmasını istediği şey' <Ar. ***vaṣiyyet*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2139b, Meninski 1680 III, 5377. × ***Atiye, Dirmit'in ana vasiyeti tutmadığını, okunun doğrusuna gittiğini, Aysun'u teklemediğini ağzına sakız etti.*** (L. Tekin 1984 s. 135). × ***-Ya dün vurulup gitseydin ne yapacaktık? - Eh, ölmeden ben de birinize vasiyet ederdim. - İyi ama, ya su diyemeden ölseydin?*** (F. Erdinç 2010 s. 219). ***vasiyet et-*** 'emanet etmek; öldükten sonra yapılmasını istemek': × ***Allah raḥmetine vardı. Memleketini Sulṭan Murāda vaṣiyet etdi.*** (F. Giese 1929 s. 105).

vaş/vış 'acıma, şaşkınlık, acı vb. bildiren seslenme; Ausruf' DS 4092. × ***-Kim gelirse gelsin; isterse Zaptiye nazırı dızgallısı, serhafiye enayisi, geleni vuracağım, yakacağım, devireceğim!.. -Vaş!.. İş başkalaşıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 93). × ***-Vış anam... Şu Arap kadının evinde oturan ganbur herifin oğlu değil misin sen?*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 12).

vaşak 'kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin, yırtıcı hayvan; Luchs' <? Fa. ***vişāk*** a.m. H. Eren 1999 s. 434, I. Hauenschild 1998 s. 51, J.W. Redhouse 2006 s. 2122b, Meninski 1680 III, 5374. × ***Muẓahrafāt-ı dünyevīye-ye raġbetleri bir mertebeye vardı-ki sammūr u vaşaḳ kürkleri ve ḥüsndār ve melāḥat-āşār uşaḳlar ve çār-ebrū nāzenīn maḥbüblar ve ay yüzlü cāriyeleri muḳarrer oldı.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 253). × ***Ḳumral kürk-ile iftiḫār ėdenlere sammūr ve vaşaḳ 'aṭā ėtmek, hizüm-keş olan ̇here peleng-reng geydürmekdür.*** ('Ālī 1587 v. 129b). × ***Ṣamuru başḳa, elması başḳa, vaşaġı başḳa, kürklere, ni'metlere ġarḳ oldı.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 127). b. ***üşek***.

vat b. ***avat***.

vatan 'yurt, ülke' <Ar. ***vaṭan*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2141a. × ***Az zamān geçmedin Lāyiḥī vaṭanı aṣlīsi olan memleketde vefāt ėtdi.*** ('Ālī 1994 [1591–99] s. 267). × ***Āmālimiz efkārımız ikbāli vaṭandır.*** (Nāmıḳ Kemāl 1941 s. 47). × ***Lambik Ağa bir milyon kuruş sermaye ile torununu yerine bırakıp, dört milyona yakın kusur akçesini alarak vatanı semtine revan oldu.*** (E. Misailidis 1986 s. 305). × ***Viktor***

Hugo "Kendi vatanından ayrılarak ecnebi memleketlerinde yaşıyanlar, kaynıyan bir kazanın harice attığı köpükleri gibi içi boş ve kıymetsiz aksamdır" demiştir. (Fazlı Necip 1930 s. 180). ***vatan millet sakarya*** 'milli duyguları sömürmeyi eleştiren bir deyim': × ***Derken nutuklar ateşlenmeye, vatan, millet, sakarya lafları edilmeye başladı başlamadı ortalık birdenbire karıştı.*** (N. Berkes 1997 s. 62). ***vatan tut-*** 'bir toprağı vatan olarak seçmek': × ***Vatan tutdukca dâyim kubbe-i devvârda Mirrîh / Ola muhkem binâ-yı 'ömrinüñ bünyâdı Behrâmuñ.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 304). × ***Ertuġrul Engüriye geldiler, onda vaṭan ṭutdılar, Rūm iline çok ġazālar itdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 7).

vatman palto 'vatmanlarınkine benzeyen palto' <Fr. ***wattman*** 'tramvay sürücüsü' b. ***barmen*** ⊡. × ***Siyah, kalın, demirbaş kunduralar, koyu gri, yarım bir vatman palto giymiş. Vatman palto karnını kapatamadığından iliklenmiyor.*** (L. Erbil 1985 s. 273).

vato b. ***vatoz***.

vatoz/vato 'sırtında dikenleri olan, kuma gömülü olarak yaşayan bir balık; eine Art Haifisch' <Yun. ***βάτος*** 'Stachelroche' G. Meyer 1893 s. 26, D.J. Georgacas 1978t no. 10, H. Eren 1999 s. 434, DS 4092. × ***Köpek baluklari da Akdenizun köpek baluklarina benzemez, insani yemez, ayni onlar kibidur ama en buyuği elli kilo olu. Vato yağli vato. Vato deduğun yani ayni kalkan baluğuna benzer.*** (T. Günay 1978 s. 203).

vaty et- 'üste çıkmak' × ***Hanım der ki: "Ey, imdi gel. Amma ben kibar kızıyım. Ben senin üstünde sen altımda olasın." "Pekey!" der. Tamam iş bitdikten sonra: "Kalıça ver, hey sefih!" Hoca der: "Vermem. Zira gerek idi ben seni vaty edeyim; sen de ise beni vaty eyledin."*** (P.N. Boratav 1995 s. 171).

vâveylâ/vâveylî 'eyvah, yazık; çığlık, yaygara' <Ar. ***vâveylâ*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2125a. × ***Andan cāriyeye biryan urdum. Oda düşdi, biryān oldı. "Ḳaravaşum!" dėyü vāveylī dėdüm. Erüm geldi, beni ḳucdı, yüzüm öpdi. "Sa'ādeti tü bād u marā zindegānī! Saŋa andan yėgrek ḳaravaş alı-vėrem! Nolduŋ vāveylī dėrsin?" dėdi.*** (Ferec v. 70a). × ***Aḳrıbāsından olan ḥācīleri istiḳbāle varanlar ḥayātda bulduḳda gün-ā-gün 'arż-ı maḥabbet u mu'ānaḳaları, bulmayanlar ise ġıriv vu nāliş u vāveylāda, "Ay vay, fülān kişi vefāt ėtmiş!" dėyü yāsını ḍutub ̮hunyāda olmaġ-ile yanub yaḳılmaları muḳarrerdür.*** ('Ālī 1975 s. 42a). × ***Ḥasīs, ber-mu'tād ziyārete geldikde mā-melekinin yėrinde yeller esdiğini görerek vāveylāyı ḳopardı.*** (Aḥmed Midḥat 1296 s. 53). × ***Bu berhayı, bu vaveylâyı Büyük Menderes ovanın ufukla birleşen derinliklerine günlerce taşır.*** (S. Kocagöz 1941 s. 57).

vâveylî b. ***vâveylâ***.

vay 'şaşkınlık, acı, üzüntü vb. bildiren ünlem' J.W. Redhouse 2006 s. 2125b, Meninski 1680 III, 5330, DS 4093, TS 4163. ***vay anam babam:*** × ***İzzet, görünmez bir çiçek kokluyormuş gibi dudaklarını sımsıkı toplayıp***

göz kayıklığıyla soluğunu derin derin burnundan içeri çekerek: -Üç tane var… vay anam babam! Benim iliklerimi kestiler. Bilmem size de aynı etkiyi yapabilirler mi? (H.R. Gürpınar 1926b s. 72). ***vay ananın babanın çarığına*** 'şaşkınlık ifadesi olarak söylenen bir söz': × ***Ama biliyorum onlar radyonun ne söylediğine değil nasıl söylediğine kulak kesilmişlerdi. Neden sonra akılları başlarına geldi, hayret içinde kafalarını sallayarak: "Vay ananın babanın çarığına, neler var dünyada… Şeytan işi. İnansan bi türlü, inanmasan bi türlü" diye konuşmaya başladılar.*** (M. Makal 1952 s. 91). ***vay anasını:*** × ***Eli kesesinden çıkmıyor, parayı su gibi harcıyordu. Biz: "Vay anasını!" diyerek dilimizi ısırmış, "Bu küp üstünde oturan hovarda kadın acaba hangi Beyoğlu bankerinin madamangosu yahut hangi vezir mirasyedisinin mantonitası?" diye afal afal bakınıp duruyorduk.*** (S.M. Alus 1944 s. 102). × ***Vay anasını, bu şişko da meşhur Kara sofiça değil miymiş?*** (S.M. Alus 1944 s. 119). ***vay bizüm halimize:*** × ***Biz daḫı ḳurdıla şerīk olmış oluruz, vay bizüm ḥālimüze ey baba eger ḳoyun issi ḳoyuncuklarınuŋ ḥālin bizden ṣorarısa, didi.*** (M. Belletête 1812 s. 75). ***vay canına:*** × ***Şöhret bunları anlatıp dururken Ahfeşin keçisi gibi boyuna baş sallıyor "Etme!.. Deme Allah aşkına!.. Vay canına!.." gibi hayretler gösteriyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 182). ***vay efendim vay:*** × ***Esneğe benziyor, herhalde açılır deyip ipek fanilayı baımdan geçirdim… Vay efendim vay, sen misin geçiren?..*** (S.M. Alus 1944 s. 34).***vay halime idi:*** × ***Evin erkeği – Zatıaliniz de telaş buyurmayınız. Eğer bundan evvel olsaydı vay halime idi. Mahalle heyeti, ihtiyariyesi toplanır; imam; muhtar, bekçi ve zabıtalarla ev basılırdı. Bu, tarihe karıştı.*** (Mahmut Yesari 1937 s. 55). ***vay halimize:*** × ***Köpeğin böyle bizi dört nala sürmesinin sonucunda çıka çıka bir blöf çıkarsa vay halimize…*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 133). ***vay haline:*** × ***Şevḳ meyledi diyüp sermest-nāz olmuş gelür / Sevdügi ol dilber ise Vāṣıfıŋ vāy ḥāline.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 362). ***vay imanına:*** × ***İçimden "Vay imanına, dedim, karımda böyle bir ince sorgu yargıcı ustalığı olduğunu bilmiyordum."*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 35). ***vay kemiğim vay:*** × ***Yerdinliyen duyar, duyduğuna da, duyacağına da pişman olur: "Vay kemiğim vay derim!" diye, başını yerden kaldırır.*** (E.C. Güney 1947 s. 28). ***vay naçarı*** 'en fazla; allerhöchstens': × ***Ġızın āsil ārā getmāli vaḫtı doġġuz, vay naçarı ondu.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 275).

vaya Az. 'pay, hisse; Antheil' <Fa. ***vāye*** a.m. J.W. Redhouse 2125b. × ***Siz yiŋ daḫı ḳoçu almaġıla vayamızı aluruz.*** 'Wir nehmen unseren Teil' (H. Vámbéry 1901 s. 214).

vayını ver- 'cezalandırmak' <***vay***. × ***Ay keçāl, yenā nā var, bu vaḫtı gālibsān? Niyā gedib işlāmirsān? Yaḫşı tacir gālār, mān ona deyārām, sānin vayını verār.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 V, 198).

vaykır- 'vay sesi çıkarmak' <***vay*** + ses taklidi fiillerde kullanılan ***-kır-*** genişlemesi, b. ***haykır-*** ⊡. Krş. W. Radloff 1893 IV, 1955: ***vakra-***'bağırmak, çağırmak; pousser un cri, se lamenter.' A. Zajączkowski 1937 II, 96. ××

vaysın- Az. 'üzülmek, eseflenmek' <***vay*** + İsimden fiil yapan ***-sın-*** genişlemesi 'kendi kendini bir özellikle donanmış görmek veya göstermek, öyle

olmuşçasına davranmak' anlamında geçişsiz benzerlik (simulativum) fiilleri yapar, b. ***böyüksün-*** ⊡. Krş. DS 4093: ***vayıfsan-*** 'üzülmek'. × ***Män onun ölümünä hälä dä vaysınıram, çọh heyif!*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 102). × ***Näbi, Ġara Näbinin salamat aradan çịhmasına çọh vaysındı.*** (a.e. s. 131).

vazalak 'geveze, sözünü bilmez' DS 4093. × ***Bir ara Tırtıl kapının eşiğine gelmiş dikilmiş oğlunu gördü, "Ulan Yusuf, ulan sürüngen Tırtıl neredesin, gene o uğursuz vazalak Mustafaya uydun, nerelerdeydin?*** (Y. Kemal 1992ks s. 192).

vaz geç- b.m. <Fa. ***vāz*** 'bırakma, terk etme' + Tü. ***geç-***. Meninski 1680 III, 5318. × ***Adam, vaz geç, gel çıkma da eylenelim! Köye gidub ne yapacaksın?*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 40). × ***Sonra da bunun hepsinde başka başka mahzurları görerek vaz geçiyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 14). ***vazgeçti*** 'vazgeçme, bırakma': × ***Seniyile beni gezdi diyorlar / Aralıkta bir vaz geçti duydun mu?*** (H.Z. Koşay 1944 s. 262). ***kimse ile bir vazgeçtim yok*** × ***-Bunlar kim olabilir dersin?, -Kimseyle bir vaz geçtim yok. Herhalde bir karı yüzünden bana içerlemiş biridir.*** (M. Yesari 1928 s. 101). ***-den vaz geç-:*** × ***Artıḳ bu mātemden vāz geç... şen şāṭır ol. Gül. Söyle...*** (H.R. Gürpınar 1330 s. 3). × ***Bir kalendere iman getür dimişler andan dahi vaz gicdüm dimiş.*** (V. İzbudak 1936a no 661). × ***Teşebbüsümün pek delicesine olduğunu anlıyarak niyetimden vaz geçtim.*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 15). × ***Ne iptidaisini, ne leylisini, hatta ne âlisini, hülasa mekteplerden hiçbirisini sevmek, hatta sevmekten vazgeçtim.*** (R.H. Karay 1939a s. 130). × ***-Yani Fahrettin Asımcığım! Yani vazgeçelim mi bu sevdadan?*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 104). × ***"Bu herif Paris'te bir tanedir. Şimdiye kadar 40 mı, 50 mi düello etmiş; hasımlarının hepsini de yere sermiş. Vazgeç bu sevdadan."*** (S.M. Alus 1944 s. 138). × ***Bayramdır, hadi ipeklisinden, gülmezinden vaz geçtik, düz bir entari istemez mi?*** (M. İlhan, 1983 s. 102). × ***Fesuphanallah... Vazgeç bu sevdadan, oğul... Kapısının örümceklerine bakıp da mescidi boş sanma... Akşam sağ girenin sabahleyin ölüsü çıkar buradan.*** (Reşat Enis 1944 s. 8).

vaz gel- 'vazgeçmek' <Fa. ***vāz*** 'bırakma, terk etme' + Tü. ***gel-***. O. Blau 1868 s. 309, TS 4164, Meninski 1680 III, 5318. × ***Urup nazm-ı Leyli vü Mecnun'a el / Deliye söz atma sakın vazgel.*** (A.S. Levend 1943 s. 457). × ***Vaz geldüm ser-i kûyüŋde yüzüm ḥake sürüp / İşigüŋ beklemeden mihr-i cihân-tâb gibi.*** (Nev'ī 1977 s. 169). × ***Vaz geldim ben eğer gelse bu gönül dahi vaz / Vay gönül vay bu gönül, vay gönül eyvay gönül.*** (Köprülüzade 1934 s. 101). × ***Dir idüm 'aşk kopuzın eşidüp vaz gelem / Vay gönül vay bu gönül, vay gönül eyvay gönül.*** (Köprülüzade 1934 s. 101). × ***-Kemiklerim gırıldı Murat Çavuş... Ne disem aslı yoh... Bırah allahını seversen, şinci gene başlarlar zoppaya... Oh diyem vaz gel...*** (K. Bilbaşar 1941 s. 131). ***-den vaz gel-*** 'vazgeçmek; verzichten': × ***Pes Şāhzādeler nādānlıḳ itdüklerini bilüp ol işlerden vaz geldiler.*** (M. Belletête 1812 s. 116). × ***Derviş eydür bize şu köycüğez yeter, şehrden vaz geldüm der.*** (F. Giese 1929 s. 10). × ***Faḳīre eydür, senüŋde neŋ aldılar kim bizden***

bunuŋ gibi su'āl idersin, bu su'ālden vaz gel dir. (F. Giese 1929 s. 207). × ***Vaiz bu çocuğun Hak tarafından gönderilme melaik olduğunu anlayıp nadim olarak o sevdadan vaz gelmiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 368). × ***İstediğim kızın ardında gezmekten vaz geleceksin.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 115).

vaz getür- 'vazgeçirmek' <Fa. ***vāz*** 'bırakma, terk etme' + Tü. ***geçir-***. TS 4166. × ***Pes her bu endişede idi ki acep nice idem ki anı bu işten vazgetürem derdi.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 332).

vazife 'iş, görev' <Ar. ***vaẓīfe*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2141b, Meninski 1680 III, 5388. × ***Eŋ ednāsı a'lādan a'lā vaẓīfeler ve cirāyeler almışdur.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 175). × ***Bu ḳanı seve seve dökeceğim. Damarlarımdan her ḳaṭresi süzülüb aḳdıḳca baŋa vaẓīfei ādemīyetimi īfā ėtdiğimi ayrı ayrı taḳrīr ėdecek.*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1307 s. 135–136). × ***Onlarıŋ eŋ başlı vaẓīfeleri ḥayvānāta neẓāret eylemek, çobanlıḳ etmekdir.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 283). × ***Günün gecenin muhtelif saatlerinde aile efradına ayrı ayrı ötmek müddeti tayin olunur. Bir ay müddet herkes horozluk vazifesini şayanı takdir bir suretle ifa eder.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 71). × ***Vazifesi sona erdiğinden, on gün sonra New York'a dönecekmiş.*** (H. Taner 1951t s. 15). × ***Sonra sakınmazdı gözünü vazife bir sırasında budaktan bile!*** (Orhan Kemal 1982 s. 8). ***vazife başı yap-*** 'görev başına geçmek': × ***Haydı bakıyım Ahmet çavuş, mühürleri makbuzları al derhal vazife başı yap.*** (H. Aytekin 1945 s. 46). × ***Batan bir gemiye dolan deniz, bu fedakâr adamları vazife başında bulur.*** (Reşat Enis 1947 s. 29). ***vazife edinme-*** 'dikkate almamak, önemsememek': × ***Donanma-i mezkür, Akdeniz Boğazı'nda vaki Kilit-ül-Bahr nam cesim ve metin kalenin toplarını vazife edinmeyerek cebren mürur birle Marmara denizini tecavüz eylemiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 467). × ***Ve bana azim cesaret gelüp sovuğu vazife edinmeyen kasap gibi dünyayı vazife edinmemeye başladım.*** (E. Misailidis 1986 s. 562). × ***Bazıları bu köhnemiş ismi nerede buldum, Alkiviadis Aristoyiton, Ağisilaos Menelaos… gibi Yunan isimlerinden biri ile tesmiye etmedin deyü hicv ve istihza eylediler ise de ben vazife edinmedim.*** (E. Misailidis 1986 s. 811). ***vazifemizde olma-*** 'dikkate almamak, aldırmamak; wir beachteten es nicht' × ***Bazı kötü diller şüphelendiler ve bu muavin işidir dediler ise de hele bizim zamirlerimiz dürüst ve emniyetimiz tam olduğundan vazifemizde bile olmadı (aldırmadık).*** (E. Misailidis 1986 s. 811). ***vazifende değil*** 'umurunda değil': × ***Bir kaz yakalamışsın yoluyorsun. Hem de öyle bir yoluş ki bazen etinden derisinden koptuğu da asla vazifende değil.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 149). ***…vazifesi gör-*** '…yerine geçmek': × ***Kübra'nın yatağının üst tarafında, duvarda bir delik ve bu delikte kireçle sıvanmış bir cam parçası vardı: Herhalde bu, pencere vazifesini görecekti.*** (S. Ali 1937k s. 46). × ***Kaşık nadir bulunur; ağaçtan yontma çöpler bizim gibi kırklama (kıtlama) içmeyenlere kaşık vazifesi görür.*** (M. Körükçü 1950 s. 20). ***vazifesiz*** 'aldırmaz, umursamaz; gleichgültig, unbeteiligt': × ***Bereket versin İngilizler en dehşetli halleri vazifesiz seyir-ü temaşa ettiklerinden yürekleri zınpara taşı gibi sert olur.*** (E. Misailidis 1986 s. 738). ***vazifesiz bulun-*** 'görmezden gelmek; igno-

rierend, nicht reagierend': × ***Dilara Hanım pek hüsn-ü terbiyeli ve ahlak-ı hamide ile muttasarife bir hatun olduğundan, Hüsni Hoca'nın bet teklifine ve beyhude vaadlerine kulak asmayıp vazifesiz bulunduğuna, Hüsni Hoca hiddetlenip, yetimler için para vermemeye başlamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 37). × ***Allah hiçbir kulunu gençlikte sahipsiz bırakmasın, keşke bu nasihatım vazifesiz bulunan atalara tesir ede.*** (E. Misailidis 1986 s. 68). × ***Ve ileri gitmeye başladığıma hocam olarak keyiflenecek yerde vazifesiz bulunur idi (aldırmazdı).*** (E. Misailidis 1986 s. 37). ***vazifesizlik*** 'aldırmazlık': × ***Onda seyirci bulunan halk "Bre Diogeni, çekil oradan, ok isabet etmesin" demişler ise de, Diogenis vazifesizlikle gülümsiyerek "Nişangaha rast getiremeyeceğini bildiğimden, nişangahtan daha daha temin (güvenilir) yer olamaz" cevabını vermiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 68). × ***İskender, Diogenis'in şu vazifesizliğinden ve dervişana tedbirinden hoşlanmakla "Ey Diogeni, dile benden her ne dilersen vereyim" dedikte, Diogenis cevaba ayaz edüp "Mikron tu iliu metastithi" yani şunu dilerim ki güneşimden bir miktar şöyle çekil de veremeyeceğin şeye bari mani olma demiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 369). b. ***mazife***.

vazistas 'pencere veya kapının üst yanında bulunan ve oda havasının değiştirilmesine yarayan, açılır kapanır bölüm' <Fr. ***vasistas*** a.m. × ***Doğrusu ya, ben, istiften aşağı yuvarlanmış bir tütün yaprağını alıp yerine koyar, vazistaslardan içeri giren havanın nemini ölçmek için elimin ve yüzümün derisini havayı dinlemeye bırakırken kendimi yeter derecede gösterdiğime inanıyordum.*** (S. Birsel 1961 s. 5).

vaziyet 'durum, duruş' <Ar. ***vaż'iyyet*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2140b. × ***Yalnız, köydeki vaż'iyeti taḥammül olunur şey değildi.*** (M. Yesari 1928 s. 297). × ***Maamafih İttihat ve Terakki erkânı vaziyetten memnun görünüyorlar.*** (Burhan Cahit 1934 s. 22). × ***Kadının vaziyeti eskisine nisbetle şimdi pek nazikleşmişti.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 278). ***vaziyet al-*** 'tutum, davranış göstermek': × ***Kumandan Paşa Almanca bildiklerinden kendilerini tanıttılar. Vaziyet alan çekildi.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 113). × ***-Bir talebiniz mi var? Bir şey mi arzu ediyorsunuz mirim? Diyerek o anda vaziyet alır ve kulak kesilirdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 137). × ***İmam, vekil, şahidler vaziyet aldılar. Ben de bir yana diz çöktüm.*** (S.M. Alus 1944 s. 82). × ***Faşist dünya görüşünü temsil eden demagojilere ve barbarlıklara karşı vaziyet almış, mücadeleye girişmiş bulunuyorlar.*** (Buryan-Günyol 1975 s. 24). ***vaziyeti bozma-*** 'istifi bozmadı': × ***Ermeni vaziyeti hiç bozmadı. Gülümseme yahut yılışma yok; kafa tutmak da yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 36). ***vaziyeti kurtar-*** 'sorunu çözmek': ***A birader, sen de bu kadar şiir falan sokuşturma, yok onu demek istemiyorum, işine karışmam, yaz, yaz amma, ben de vaziyeti kurtaramıyorum canım.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 125).

vazo 'vazo; Vase' <İt. ***vaso*** G. Meyer 1893 s. 51, H. Eren 1999 s. 434, M. Kütükoğlu 1983 s. 73, J.W. Redhouse 2006 s. 2122b. × ***[İstanbul gazeteleri] buraya, çıktıklarından bir gün sonra geliyor. Bu İstanbul bitkileri tütüncü dükkânlarında, topraklarından sökülmüş, vazolarda***

olan demetler gibi duruyor. İade gazetelere benziyorlar. (Z.O. Saba 1952 s. 27). × ***Önceleri çanak, çömlek, saksı ve testi yaparlardı, Sonraları daha ince işlere başladılar. Kallavi fincanlar, lâledanlar, vazolar yaptılar.*** (B. Arpad 1976 s. 8–9). × ***Bir koşu büfeye kadar gidip küçük bir vazo çıkardı,*** (N. Bezmen 1994 s. 22). (Argo) 'edilgin eşcinsel erkek' H. Aktunç 1999 s. 299.

ve 'bağlaç' <Ar. ***ve*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2119b, Meninski 1680 III, 5309. × ***Daha doğrusu hep erkek söylüyor ve kadın müphem bir tebessümle gülümseyerek ve sürmeli gözlerinin ucuyla hep başka yerlere bakarak onu dinler gibi yapmaya çalışıyordu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s s. 40). × ***Onun için şimdi kim bilir, o arkadaşlarım böylece kendilerinden ayrılarak oyunbozanlık ettiğim için bana ne kadar kızgın ve kırgındırlar.*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 26). × ***Etrafımdaki yaslı ve yaşlı manzaraya gülümsiyerek, zevkle, saadetle bir baharı seyreder gibi baktım.*** (R.H. Karay 1939i s. 36). ***ve dahi:*** × ***Kuru üzüm ve kuru incir ve erük ve zerdalû ve dahi bunlara nisbet ne kim vardur satılsa yüzde beş Osmanî akça alınur imiş.*** (Ö.L. Barkan 1941 s. 187). × ***Rumcayı biraz anlarım, çatra patra da konuşurum, fakat ötesine gelince ve dahi duralarım.*** (S.M. Alus 1944 s. 132). ***ve de:*** × ***-Sesi bir hoştur ama yüreklidir benim Ağam ve de silahtan yana Osmanlı.*** (K. Tahir 1957r s. 12). × ***Kendi gerçeğini, duyduğu gibi, dolaysız ve de olanca acılığıyla söylemekten korkmuş.*** (M. Makal 1950 s. 28). × ***Evet, balıkları oynaşırken gördüğünüzde hepinize soracağım bunu ve de birer ıhlamurunuzu içerim. Şayet benim dediğim çıkmazsa benden hepinize birer ıhlamur!*** (M. İzgü 1993 s. 27). ***ve fakat:*** × ***Hangi vaḳtda inşā edilmek istenilmiş ve faḳaṭ ḥāliyle tek edilmiş bir şose ̮harābesi başlıyor.*** (Aḥmed Şerîf Önay 1326 s. 261). ***ve-ger-ni*** '... değilse; wenn nicht': × ***Sen öldürme yavrısını her ilenüŋ / Ve ger ni ḳaçu yaraddı isen bil anuŋ.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340–42 s. 248). × ***Virüp dünyāyı āḫiret ṣatun al / Ve ger ni ḳalur ḥasret-ile vebāl.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340–42 s. 310). × ***Eger ̮hasm didügün sen ḳayu yoḳ / Ve ger ni ḳoġıl söylesin anı çok.*** (Ferheng–nāme–i Sa'dī 1340–42 s. 541). b. ***gerni. ve illâ*** b. ***illâ***. ***ve illâ felâh:*** × ***Devir değişti çocuğum... İnsan kendini zamanının gidişatına uydurmalı ve illâ felâh.*** (İ.G. Arcan 1932dk s. 6). ***ve minelgaraip*** 'tuhaflıklar, gariplikler': × ***RECEP: - (Şaşkın, sonra öfkeli) Ne, ya? Peki... Demek ki yanılmışım... Ve minelgaraip... Peki... Öyle olsun... Sana senetsiz, sepetsiz on beş bin lira vereceğim, bildiğin gibi kullan...*** (Nâzım Hikmet 1965e s. 23). b. ***minelgaraip. ve ... ve … ve:*** × ***Sen şimdi onnarı üş gün ve arpa ve yonca ve suya goyurmazsınız.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 106). ***ve ya ki:*** × ***Zeynülnisa Hanımefendinin herkes kolay kolay mizacına hizmet edemezdi. Kendisine bir havadis verileceği ve yâ ki yanında bir dedikodudan bahsedileceği zaman gayet te'enni ile hareket etmek, sözleri tartarak söylemek lazımdı.*** (E. Ekrem Talu 1928 s. 48). × ***Gizli, mühim ne kadar evrak gelir ve yâ ki çıkarsa hepsi benim elimden geçer.*** (a.e. s. 81).

vebal/vabal 'günah, bedel, azap' <Ar. ***vebāl*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2125b, Meninski 1680 III, 5332. × ***Bak sana söyleyim hanımefendi-***

ciğim, kızcağızın kısmetine mâni olursan vebal altında kalırsın... (R.N. Güntekin 1944 s. 157). × ***Kendisine kıyacakmış, kanına girecekmiş, vebali azimdir.*** (B.S. Kunt 1948 s. 118). × ***Ah kara yazılım, ah, pek erken başladı sizinki de. Vebalı benimdir, benim!*** (M. Başaran 1992 s. 71). × ***Çiğnersek şimdi çocuğunuzu, vebali sizindir.*** (F. Erdinç 1973 s. 82). ***vebale sok-*** 'günaha sokmak': × ***Vaz geç, bizi de vebale sokma, tarzında mani olurken delikanlı hurya kovuktan içeri dalıvermiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 146). ***vebali/babalı boynuma*** 'yapılan kötü bir işten ötürü günahı, azabı, senin olsun yerinde kullanılan bir deyim' M.Z. Pakalın 1972 III, 585, Meninski 1680 III, 5331: × ***Mâni' olmam ne ise oynunuza / İşte gittim vebâli boynunuza.*** (A.S. Levend 1943 s. 465). × ***Bugün davar sağım yerine gitdiydim demin, karıların hep karınları göde ulan, hepsi gunnacı vabalı boynuma.*** (M. Makal 1950 s. 53). × ***Doğrusunu söyleyorum, babali (vebali) boynuma, yazıhdır.*** (E. Hazım (Tepeyran) 1326y s. 199). ***vebal verdir-*** 'suçlu hissettirmek; jm. Schuldgefühl einflößen': × ***Dedim "Sende bir şey var" Söylemek istemedi, vebal verdirdim, "Biz arkadaş değil miyiz?" dedim.*** (A. Ümit 1996 s. 215). b. ***babal.***

vecibe 'boyun borcu, görev' <Ar. ***vecībe*** a.m. × ***KELEBEK: (Huri'liğini sürdürerek) "Ulanan dileği duy; öte dünyada da vecibesini yap..."*** (A. Ağaoğlu 1997 s. 95).

vecine al- 'önem vermek' × ***Ġızdırmasını vecinä almayan Ärmağan ḫanım geyinmäyä başladı, yıḫılıb yatmağı, yetim kimi boynu buruġ dayanmağı yersiz saydı.*** (S. Rähimov 1959 I, s. 43). × ***Adamın ağlına sığışmırdı ki, burada, täyyarä uğultusundan ġulaġ batan müasir aerovağzalın yaḫınlığında, üstündän vıyıltıyla eladän-belä maşınlar keçän şosenin lap böyründä — ġuşlar cäh-cäh vururdu, elä bil bütün bu hay-küyü vecinä almırdılar... .*** (A. Rzayev 2003 s. 211). × ***Näbigil düşmänin hädä-ġoḫusunu veclärinä dä almadılar.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 296). ***vecine deyil*** 'umurunda değil' krş. DS ***vecinde olmama-*** 'umurunda olmamak' ××

veç 'tek, yalnız' × ***-Yok der, ben başladım ben bitirecem, siz veç odunlari ne vakıt parçalarım, arabaya atarsınız.*** (N. Hafız 1985 s. 227).

veda et- 'ayrılma, ayrılış' <Ar. ***vedä'*** a.m. + Tü. ***et-***. J.W. Redhouse 2006 s. 2131b, Meninski 1680 III, 5350. × ***Muḫsin, semtiniŋ uzaḳlığını maʿẕeret maḳämında ileriye sürerek, vedäʿ edüb gitdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 184–185). ***-e veda et-:*** × ***Ertesi günü artıḳ ḳollarımıza ağır gelen kitablarımızı ḥämilen eğlencelerimize, ḫuṣuṣiyle Nigara vedäʿ ettik.*** (H.Z. Uşaklıgil 1307 s. 45). × ***Bugün ağzından beni sevdiğini işittim… Bugün sana veda edeceğim.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 12). × ***Benim bir meczup olduğuma mı hükmettiler nedir, artık bahsi hiç tazelemediler. Akşama doğru bana sessizce veda edip gittiler.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 201). × ***Biletimi erkenden kestirdim. Akşam servisi bitince içenlerin gitmesini beklemeden ustamın elini öptüm ve arkadaşıma veda ettim.*** (S. Şengil 1943 s. 32). × ***Bir sabah arabalara yükletir, Prenses hazretlerine vedâ eder, kapıyı çıkarız.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 157). × ***Öteden beriden konuştular. Boyalısakal, Osman dayıya veda etti: -Eh, kal sağlıcağla Dayı...*** (Reşat Enis

1944 s. 16). ***ile veda et-:*** × ***İslam Bey -Mezarını olsun öğreniriz. Ah vakit yaklaşıyor. Gel seninle mertçe veda edelim.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 29).

vedre 'kova, külek; muletra, urna' <Bulg. ***vědro*** 'Eimer' H. Eren 1999 s. 434, Meninski 1680 III, 5350, 5351, F. Miklosich 1889 s. 22, A. Tietze 1957 no. 230, DS 4094. b. ***bedro***, ***medre II***. ××

vefat b. ***mefat***.

vehbi'nin kerrakesi 'işin gerçek yüzü böyledir, anlamında deyim' × ***Macera en hurda noktalarına kadar anlatıldıktan sonra Alibey baba başını sallayarak: -Yaaa... dedi. İşte böyle Vehbi'nin kerrakesi bey birader!*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 108).

vehim 'yersiz korku, kuruntu' <Ar. ***vehm*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2151b. × ***Ġaybı, Taŋrıdan artuḳ kimse bilmez ammā vehm u ḳıyās her kişide vardur. Vehm u ḳıyās ile bildüm.*** (Ferec v. 173a). × ***Şehzāde vehme varub oṭururken nā-gāh ḳuyunuŋ bir ṭarafından bir mışıldı geldi. Şehzāde bildi-ki cānavārdur.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 139). × ***Vehm ilen söyler dil-i mecrūḥ*** × ***peykānuŋ sözin / iḥtiyāṭ ilen içer her kimde olsa yāre ṣu.*** (Fużūlī 1958 s. 19). × ***Ḳalbini bir ġaribsilik, bir vehim, daha düzcesi ince bir ḳorḳu aldı.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 79). × ***Ben meraklı, vehimli kadınım; çarpıntım tutuyor. Hayvan şaka götürür mü? Bir ürküverip azarsa, şahlanmağa kalkarsa, derenin içine tepe taklak mı olacağız?*** (S.M. Alus 1933p s. 8). ***vehim-aver*** 'kuruntu uyandıran' b. ***cengaver*** ⊡: × ***Bu vehim-āver fısıltılar çıkaran ayaklarımızıŋ temāslarını yumuşatarak sanki ziyāretimizden maḫzeniŋ perilerini ḫaberdār etmemeye uğraşıyor gibi yavaş yürüyorduk.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 672). ***...vehmi ver-*** '...kuruntusu uyandırmak': × ***Orada sahile çekilmiş bir balıkçı kayığı yan yatmış, denizin attığı bir leş gibi insana çürümüş, kokmuş vehmi veriyor.*** (R.H. Karay 1940m s. 69).

vejetariyen 'etyemez' <Fr. ***végétarien*** a.m. ××

vekilharç b. ***vekil-i harç***.

vekil-i harc/vekilharç 'büyük dairelerde ve konaklarda masrafa bakan adama verilen addır; Schaffner' <Ar. ***vekil-i ḫarç*** a.m. b. ***der-i Sa'adet*** ⊡. M.Z. Pakalın 1972 III, 586, Meninski 1680 I, 1877, J.W. Redhouse 2006 s. 2148a. × ***"Ben mi? Ayrıca bir işle meşgul olmama lüzum yoktu... Zeytinyağı fabrikalarım vardı, zeytinliklerim vardı... Mamafih, G...'de çokluk oturmazdım. Vekilharçlarım işlerimi takip eder, neticeyi bana bildirirlerdi.*** (Orhan Kemal 1968g s. 24). × ***Kazım Efendi artık Beşiktaştaki evin vekilharçlık ve kahyalığını yapmıyordu.*** (G. Dino 1991 s. 17).

vekil vükela 'ileri gelenler, önemli kişiler' <Ar. ***vekil*** 'vekil', ***vükelā*** 'vekiller' J.W. Redhouse 2006 s. 2147b, Meninski 1680 III, 5407. × ***Tuvaletim mükemmel; vekil vükela haremlerinden fazlam var, eksiğim yok.*** (S.M. Alus 1933p s. 86). × ***Kavaklardan Yeşilköylere, Pendiklerden ramilere kadar vekil vükelasından vezir vüzerasından en bıçkın külhanlara, en ekstra hovardalara, birahane garsonlarına, meyhane miçolarına kadar herkes onu bilirdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 10).

velâ ‘velev’ × ***Madem ki hak dini kabul edeceksin velâ töhmetli olsan da af olursun.*** (E. Misailidis 1986 s. 477). × ***Lâteşbih velâ temsil, benim dertlerime ehemmiyet veren yok. Meselâ bakın bu akşam size kocaya varmak istemeyen sivri akıllı düttürü Leylâlardan şikâyet edeceğim. Ama işte buraya yazdım, işine gelmiyenler gene itiraz edecek, Habibe molla ukalalık ediyor diyecekler.*** (İsmail Galib 1932hs s. 5).

veledelcümcüm Az. ‘?’ × ***Ağız, välädälcümcüm, o nädir tolazlamışsan selbäni, gedib däyib Haykanuşun danasının gözünä?*** (C. Cabbarlı 2005.3. s. 150).

veledezna b. ***veledizina***.

veledizina ‘evlilik dışı doğmuş çocuk’ <Ar. ***veled-i zinä***’ a.m. M.Z. Pakalın 1972 III, 588, S. Özel 1993 s. 103, Meninski 1680 III, 5412. × ***Eyüpte, kebapçılar köşesinde sakat bir kedi gibi, etrafı koklayarak oturan şişbacak dilenci, sürücü beygirlerinin kuyruklarından oltalık kıl çeken hırpani külahlı veledi zina.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 55). × ***-Hangi anan baban ulan? Senin kundağı türbe kapısına asılmış bir piç olduğunu Eyüp’te bilmeyen var mı? Herkes seni “veledi zina” diye çağırmaz mı?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 79). × ***Ey, välädäzna, bugünkü ̧höräyin niyä azdı?*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 8). × ***Ey välädizna, sän nä bilirsän ki, män Nardan ̧hanımın eşġindän bu kökä düşmüşäm?*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 151).

veledizna b. ***veledizina***.

velense/valanse/valensa ‘yüzü uzun tüylü, kalın ve ağır battaniye; schwere Wolldecke’ <İt. ***valenciana*** ‘Wolldecke aus Valencia’ H. Eren 1999 s. 435, F. Miklosich 1889 s. 23, M. Kütükoğlu 1983 s. 72, DS 4094. × ***Nevin valensanın üstüne tepsisini koydu; kendi de önüne bağdaş kurup oturdu.*** (S.F. Abasıyanık 1953k s. 22). × ***Babasının çini sobalı, kütüphaneli, kırmızı valanseli odasını, sakin hatıralarla dolu gözlerini gördü.*** (S.F. Abasıyanık 1953k s. 22). × ***Edrenenüŋ baḳḳam boyalı yorġan velensesi*** (M.S. Kütükoğlu 1983 [1640] s. 181).

velespit ‘bisiklet’ <Fr. ***vélocipède*** × ***Torbalardan tam azığımızı çıkaracaktık ki önümüzden fırt deyi velespite binmiş bir karı geçmez mi… Karı desem kekliğin körpesi… Arkadaşlardan bizim hoca Nuri deriz bi saf oğlan vardır. -Heyya kardeş bu ne?.. Gayri müslüman duramaz!.. deyip velespitteki karının ardından seyirtti.*** (A. Nesin 1965 s. 77).

velet ‘afacan, haşarı’ <Ar. ***veled*** ‘çocuk, erkek çocuk’ J.W. Redhouse 2006 s. 2148b. × ***Ayaklarını kalorifer borusuna dayamış olan bir delikanlı irkildi, bağırdı: “Ulan velet, kapıyı iyi kapa, kestik be!”*** (R. Erbay 1948 s. 17). × ***Velet bir muavin makinenin üstünden sarktı, yüzü şoför mahallinin camına yapışık: “Buyur…” dedi.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 29). × ***Biraz ötede, ayaklarını kalorifer borusuna dayamış oturan bir delikanlı irkildi, bağırdı: -Ulan velet, kapıyı iyi kapa, kestik be…*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi II, sayı 11-12, s. 17). × ***Bunlar kuru işi yapıyorlarmış. Kasabaya gelen turistlere, yazlıkçıların zengin veletlerine… Halil de dağıtıcıları.*** (A. Yurdakul 1993 s. 215).

velev ‘öyle olsa bile, hatta’ <Ar. ***velev*** a.m. Meninski 1680 III, 5413. × ***Ayrı ayrı velev köy hayatına nisbetle olsun, güzel, zarif, birer, birer buçuk katlı, pek çoğu beyaz boyalı haneler…*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 89). × ***Kadın namile gökten melek indirseler zevcem mutlak onun bir kusurunu bulur. Nasıl olup ta Saffeti velev o kadarcık olsun medih edebildi.*** (H.R. Gürpınar 1933kp s. 3). × ***O serseri ruhluydu, birleşmeyi, bir bağla -velev manevi olsun- bağlanmayı havsalası almıyordu.*** (S. Ali 1935 s. 177).

velev ki ‘öyle olsa bile’ <Ar. ***velev*** + Fa. ***ki*** bağlacı, b. ***ki I*** ⊡. × ***Amma kaymakamın kızı güzelmiş… Bir şey bile değil… Ben görmedim a, diyorlar… velev ki bir şeymiş… dünyada bir tane olamaz a.*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 11).

velezzalin ohu- Az. ‘çenesi düşüklük, boş boğazlık yapmak‘ <Ar. ***ve leżżāllīn*** ’Arapça bir duanın son kelimesi’ × ***Çürük-çürük nä danışırsan? Kişi mäni gözläyir. Sän dä burada väläzzalin ọhuyursan.*** (A. Haġverdiyev 1971 I, s. 328).

velfecri ’zeki, kurnaz, düzenbaz’ × ***Yağlı saçlı, beste mırıldanışlı öbür genç; lepiska başlı, velfecri gözlü çocuk…*** (S.M. Alus 1933p s. 135). × ***Adilin dediği gibi, kadının gözlerinin altı hareli hareli siyah; içleri de öyle velfecri ki.*** (S.M. Alus 1944 s. 53). ***velfecri oku-*** ‘düzenbaz olduğu gözlerinden anlaşılmak‘: × ***Yoklamağa gelen kardeşi bile olsa yine dedikodu olurdu. –Kardeşim, diyor ama ne malum?.. Herifin gözleri velfecri okuyor.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 363). × ***Küçük, çekik ve biraz ağrıklı gözleri insanın yüzüne bakarken velfecri okuyordu***. (O.C. Kaygılı 1939 s. 17). × ***Her vakit kırptığı ufak, zeki gözleri ile etrafa velfecri okur. Topladığı alkışlardan gururlu, büyük artistler gibi öyle çabuk mimikleri, tuhaf kırıtışları vardır ki…*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 35). × ***İftitahı ağzından hemen fırlamak için boğazının dokuz boğumu üzerinde bir gam yapar… Kadıncağız kendini zor zapteder. Velfecri okuyan yaramazın gözlerinde sır saklayacak hiçbir ciddiyet göremez.*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 54).

velhasıl ‘kısaca, sözün kısası’ <Ar. ***el-ḥāṣıl*** a.m. Meninski 1680 III, 5309, 5326. × ***Velhasıl cihan âlem kazan, bu kepçe, bizi aramış. Eh, istediğin ne be adam, değil mi? Hiç… Akraba canlılık.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 8). × ***Velhasıl zihnime çatal çutal batarak bir türlü aklıma yerleşemeyen zamanın inkârı felsefesi dinlemekten pek bıkmıştım. Hemen odadan sıvıştım…*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 159). × ***Gençlik dediğin nedir gerçekte? … Ablak suratlılık, çizgilerin belirsizliği, anlamsız çıkışlar, ağıtlar ve sevinçler… Velhasıl eblehliktir gençlik.*** (A. Kutlu 1991 s. 183). b. ***elhasıl***, ***hasıl III***.

velinimet b. ***velî i ni‘met***.

velîi ni‘met/velinimet ‘nimet sahibi, besleyen‘ <Ar. ***veliyy-i ni‘met*** a.m. b. ***der-ı sa‘adet*** ⊡. Meninski 1680 III, 4514. × ***İzzetî efendi, yedi kat yabancılara bu iyiliği ettikten sonra, velinimetini kurtarması, haydı haydıdır.*** (E.E. Talu 1937 s. 192). × ***Eger velinimetim bu bimikdar kulunu dinlemiş olsaydı, bugün bu hicabaver vaziyete düçar olmazdık.*** (E.E. Talu 1937 s. 97).

velime ‘düğün ziyafeti’ <Ar. ***velīme*** a.m. M.Z. Pakalın 1972 III, 589, A. Tietze 1958 s. 332, DS 4095, Meninski 1680 III, 5415. × ***Bu moda da yeni çıktı. Sanki bir marifetmiş gibi büyük velimelere biletsiz seyirci sokmuyorlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 52). × ***Kızıltoprakta, Kuyubaşında kâin Şani Paşa hazretlerinin köşklerinde icra edilecek olan velime cemiyetlerine mahsus dühuliye varakasıdır.*** (S.M. Alus 1933p s. 52). × ***Şani Paşa hazretlerinin mahdumu alilerile Topaç Molla beyin kerimeleri hanımefendinin velimeleri, şüphesiz ki hayli meraklı olacaktı.*** (S.M. Alus 1933p s. 98). × ***Bu lezzât-ı rûhânî akabince, lezâyiz-i nefsânî dahı -ki ta’am-ı velîmedür - meclise vü ehline nünâsib çerb dâneler, zû-elyelerle, mahfûf u şîrîn zerdeler ve zîrvâlar ve şükkeri aşlar, reşîdiyye ve muhallebi ve mâmûniyye ve gülâclar ve tüffâhiyyeler ve tavuk kalyeler ve çevürme kuzılar ve tavuklar ve kazlar… ehl-i meclise sunuldı.*** (Tursun Bey 1977 [15. yy.] s. 89).

veli-veran ele- Az. ‘mahvetmek; verheeren’ × ***Ägär ̆hoşbäḫtlikdän aḫşam olub ġaranlıġ düşmäsäydi şähäri-zadı düşmän veli-veran eläyâcäkdi.*** (Azerbaycan Naġılları 2005 II, 90).

veliye ağam, deliye paşam de- ‘işini görmek için yalakalık yapmak’ × ***Ağını tamir için bir paket pamuk mu lazım oldu? Önce Balıkçılar Cemiyetinin karanlık taş merdivenlerini tırmanacaksın.. Kafi değil… Ondan sonra hükumetin memurları huzuruna çıkacaksın. Veliye ağam, deliye paşam diyeceksin.*** (R. Enis 1947 s. 124).

vellen- b. ***veyllen-***.

(Argo) **velospit ol-** ‘sarhoş olmak; sich besaufen’ <İng. ***full speed*** ‘çok hızlı’ H. Aktunç 1999 s. 300: ***vilispit*** ‘sarhoşlamaya başlamış kimse’ × ***Şimdi rakının kokusuyla geçiniyor, buldukça şarap içip velospit oluyordu.*** (R. Enis 1947 s. 267).

velvele ‘gürültü, şaşkınlık’ <Ar. ***velvele*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2149b, Meninski 1680 III, 5414. ***velveleye koy-*** ‘telaşa vermek, gürültüye vermek’: × ***Anadolu beglerbegisi Sinān Beg Engrus vilāyetini velveleye ḳoyup, ̆harāb idüp…*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 51). × ***Bu eṣnada Karaman oġlı İbrāhim beg ḥareket idüp halkı velveleye ḳoydı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 64). ***velvele(ye) bırak-*** ‘telaşa vermek, gürültüye vermek’: × ***Karaman oġlı İbrahim beg girü ̆hurüc idüp Anatolu vilāyetini velveleye bıraḳdı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 53). × ***Sulṭān Maḥmud Arnavuda sefer itdi. ̆Hāyın olduḳarı sebebden vilāyet-i Arnavudu velveleye bıraḳdı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 75). × ***Rüm iline yeŋiçeri baş ḳaldırup Buçuk depeye çıḳup, şehir ̆halḳına velvele bırağup…*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 59).

venedik ‘Venedik’ Meninski 1680 III, 5417, M. Kütükoğlu 1983 s. 5, J.W. Redhouse 2006 s. 2150b. × ***Ve evāḫiri şehri mezbürede Venedik kefe-resinüŋ dojlarından birisi… süddei sa‘ādet–medāra cülüsı salṭanatı hümāyün tehniyeti içün geldi.*** (Selānikī 1989 [1599] II, 532). × ***Ẕikr olan Üngürus kāfiri ‘asker cem‘ eylemekden mezbün olub ba‘ż-ı ḳal‘aların Venedike dutu ḳoyub ‘askere ̆harc ėtmege mālin vėrüb dutusın alub ̆harc ėtmege māl alur imiş.*** (Pīrī Re’īs 1926 [16.

yy.] I, 126). × ***Meẕkür burunuŋ ḳıble lodos tarafında iki mil miḳdār deŋizde Venedik ḳayası dirler bir taş vardur.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 97). × ***Venedik doçu, Padişahımız Hazretleri'nin kızları Nurhayat Sultan'a hediye olarak Çin ipeğinden başka ne yollamış biliyor musunuz?*** (O. Pamuk 1999 s. 21). × ***Venedik ve Ceneviz keferesinün bāzirgānları ittifāk idüp Cezire-i mezbürede bir ḳal'e binā itdürmişler.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 88).

vengera 'akşam eğlencesi; Abendunterhaltung' × ***Encam vengera bitip, herkes mahalline gitmek üzere sokağa çıktıkta, Kir Stefanos yanıma gelip, "Eee! Nasıl göründü vengera (gece eğlenecesi)?.. dedi.*** (E. Misailidis 1986 s. 806).

venilde- 'sızlanmak, ağlamak' Krş. DS 4095: ***vengirde-***, ***venile-*** a.m. × ***Hasan bey yaklaşınca köpekler yerinden fırladı, hırladılar. Müşfik Barutun kafasına vurdu. İkisi de venildiyerek önümüze yattılar gene.*** (B. Karasu 1963 s. 85).

ver- 'geben, zurückzahlen' <ETk. ***bėr-*** 'to give' G. Clauson 1972 s. 354, B. Atalay 1986 IV, 83, Meninski 1680 III, 5422, 5423, DS 4106. ***ağzını kulağına ver-*** 'ağzını birinin kulağına yaklaştırarak konuşmak': × ***Kızının omuzuna yaslanıp ve ağzını kulağına verip dedi ki: -hatundan kız sağlık alalım.*** (S.M. Alus 1934 s. 46). ***-a ver-*** '...a yormak; ...için vermek': × ***Yarın akşam benden izin almadan yatmayacaksın!.. Neyse bu akşam bönlüğüne, mankafalığına verdim.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 89). × ***Müderrislerin ağzından çıkan sözleri Allah kelamı gibi emniyetle dinler ve çok kere onları anlayamamasını sırf kendi aczine, idraksizliğine verirdi.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 33). × ***Boğazından keseceksin, icap ederse aç duracaksın, elindekini, avcundakini tüfeğe vereceksin.*** (S.M. Alus 1944 s. 141). ***bel ver-*** 'duvar gibi dik şeyler dışarıya veya tavan gibi yatay şeyler aşağıya doğru kamburlaşmak' × ***Bel vermiş bir kerpiç huğun geniş bir odasında otururlardı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 107). × ***Ev başımıza göçecek nerdeyse. Geçen günün yağmuruyla duvarın yarısı eriyip aktı. İki de mertek değişecek yukardan. İyice bel verdiler.*** (T. Apaydın 1991 s. 296). ***elin bana vir/elini beri ver*** '...e gidelim' ayrıca b. ***ver elini:*** ×***Yerlerinden kalkup Unkapanı'na gelüp, bir kayığa bünüp, iskeleden alarga olup, elin bana vir Eyüp deyüp revân olup çekildiler.*** (Ş. Elçin 1975–76 s. 171). × ***Ben paraları alışın "Yarından sonra bundayım" deyip elini berü ver Beyoğlu demekle, derhal yalıya indim.*** (E. Misailidis 1986 s. 494). ***-i ileri ver-*** 'bir şeyi ileri doğru hareket ettirmek': × ***Barfikse atılan bir akrobat gibi, göğdesini hızla ileri verip dalı kavradı.*** (S.M. Alus 1934 s. 385). ***kendini ver-*** 'bir yöne doğru hareket etmek': × ***Vakit geçirme, hemen sen de derlen toplan, adamakıllı süslen; anlarsın a... diyerek, 18 yaşında bir civan gibi, hoplaya hoplaya, merdivenden aşağı kendini verdi.*** (S.M. Alus 1933p s. 98). × ***Potininin tekini oraya, öbür tekini beline geçirdi. Ata biner gibi pencereye oturdu. Yallah! deyip kendini verecek...*** (S.M. Alus 1934 s. 385). × ***Ben de bittim, kazasker efendi de bitmişti... Arka üstü kendimi vermiş, dikiş kaldı bayılıyordum.*** (S.M. Alus 1933p s. 231). × ***Takukun hali daha berbat. Onun tahammülü büsbütün kesilmişti; handise küt***

diye kendini yere verecekti. (S.M. Alus 1934 s. 335). ***sırtını ver-*** 'sırtını yaslamak': × ***-Çocuklar banyo mudur, manyo mudur, Katinaya söyleyin; şunu doldursun fakat dünkü gibi emrini veriyor, hazırlık tamam oldu mu banyoya bir âlâ sırtını veriyor kuruluyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 290). ***telaşa ver-*** 'telaşlandırmak'. ***verallah/virallah:*** × ***Hep hizmet, hep hizmet! Millet bilecek mi? Atatürk o kadar hizmet etti, biliyor mu? Verallah heykelini kırıyorlar. Neyse kapatalım Atatürk'ün bahsini...*** (F. Baykurt 1971t s. 115). ***ver Allah(ım) ver*** 'ne kadar olursa olsun, çok miktarda': × ***Baktım ki iş kötüye gidiyor, bıraksam sıra anama avradıma gelecek, yapıştım gırtlağına, ver Allahım ver... Zorla aldılar elimden.*** (O. Hançerlioğlu 1952 s. 73). × ***Az sonra "Yarın sabah kahvaltı etmeyeceğim" dedi, "öğleyin de yemem, akşam ver Allah ver!"*** (O. Kemal 2016 s. 111). ***verdim!:*** × ***Bunları cümleyile verdim saŋa / Görüben tekfür anı ḳaldı taŋa.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 40). × ***Köylü en sonra: Bana muhakkak bir iyilik yapmak istiyorsan kuşun, kurdun, hayvanların dilinden anlama tılsımı ver... demiş. Padişah: "vereyim ama bu çok tehlikelidir, eğer kuşun, hayvanların dilinden anladığını insanlar, hayvanlar, bilir sezerse o anda ölürsün" demiş. Köylü: bunu ben kimseye bildirmem, herkesten saklarım, diyince: Padişah: öyle ise haydi verdim, hayırlı olsun, demiş.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 187). ***verdim elli beşi karımın indi şişi:*** × ***O kadar coğrafya bilmem, belki "Kamusu'l-ʿAlam"da vardır... Doğrusu merak edip de müracaat da etmedim. Verdk elli beşi! – Karının indi şişi!..*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 197). ***ver elini*** 'haydi' DS 4105: × ***Murat devam etti: -Neyse... Buradan ver elini Sirkeci'ye... Hemşerilerin indikleri otelin altındaki kahveye girdim.*** (M. Yesari 1928 s. 183). × ***Otomobil sokağa sapıp evin önünde durunca haydi madam kapı dışarı; ver elini alt kattaki taşlık.*** (S.M. Alus 1934 s. 125). × ***Ona elbiselerini verdi. Sonra çınar kovuğunu götürüp sazlığa sakladılar. Ver elini Ayşe'nin evi. Herkes uyumuş olacaktı.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 33). × ***Gürültüye getirerek fertiği kırdım. Ver elini Gündoğdu mağazası...*** (S.M. Alus 1944 s. 21). × ***Ambarlıda daha sıkılırsam ver elini Kalitarya derim.*** (S.M. Alus 1944 s. 150). × ***Derken yalvarıp yakarmalar, ardından da "Allah ne verdiyse", "Miktar-ı münasip dercep edilir", gene teftiş heyeti edasiyle taksilere dolunup ver elini gazinolar, randevu evleri"*** (Orhan Kemal 1966m s. 144). ***ver elini yüzlük*** '100 yaşında; 100 Jahre alt': × ***İzzet Efendi seksenine geldiği zaman da gene kıranta kaldı. Tabii anası ver elini yüzlüktü.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 149). ***ver et-*** 'kaptırıp gitmek' DS 4106: × ***Hiç akıl yok... İlaç verir beleş, saç traş eder beleş, sakal kazır beleş... -Gene ver ediyor ustura biliyor!*** (O. Kemal 1952c s. 64). × ***Topal Ali şimdi taşın dibine yatmış, candarmaların üstüne ver ediyordu kurşunu.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 227). × ***Çırak yerde taşa çarpan kafasını oğuşturadursun, ver etti kendini yokuş aşağı.*** (A. Nesin 1972m s. 66). × ***Aşık sazı döşüne çekti. Sazın üstüne yumuldu. Ver etti. Saz diller döktü.*** (Y. Kemal 1982h s. 35). × ***Veli bir koca kap bulgur aşı getirip ortaya koydu. Bulgur yağsızdı ya, aldırmadılar, ver ettiler lokmaya.*** (Y. Kemal 1982h s. 35). (Argo) 'sürekli dövmek' H. Aktunç 1999 s. 299: × ***Göz gözü görmediği için kimin kim olduğu bilinmiyordu.. Salt bu yüzden en yakın***

olması gerekenler en uzağa düşüyor, birbirlerini düşman sanarak ver ediyorlardı silleyi tokadı. (N. Üstün 1971 s. 203). × ***"Seni öldüreyim de bir gavur öldürdü desinler"…" Koruyucum nerede? "Len Rafeeet…" Anaaa, Rafet de dikilmiş başıma, ver ediyor yumruğu böğrüme böğrüme.*** (M. İzgü 1993 s. 145). ***ver ha*** 'habire; maufhörlich' DS 4096: ***vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut?*** 'Allah kısmet etmeyince kul ne yapsa da işe yaramaz, anlamında deyim': × ***Her cihet iyi hoş, her şey yolunda, gel gelelim çocuk olmuyor. Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut?*** (S.M. Alus 1934 s. 30). × ***-Nasıl olur? Dedi. Ben bu kadar az bir parayı ona nasıl götürürüm? Ne derim? -Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut? Öyle değil mi?*** (E. Ekrem Talu 1937 s. 124). × ***Ekini işledik, yorulduk, az yatalım, dedik, yattı̣h. Bizi uyurken bir garacanavar gelmiş, ekini verha yir.*** (M. Räsänen 1942 IV, 41). × ***Sultan Mahmud o zaman, vermedi Mabud, neylesin Mahmud. Verdi ama Mabud, almadı Baybut, demiş.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 91). (Argo) 'kendinin cinsel anlamda pasif olarak kullanılmasına izin vermek' H. Aktunç 1999 s. 299.

verdre b. ***medre II***.

vere b. ***vire I***.

(Argo) **verek** 'edilgin eşcinsel erkek; pass. Päderast' H. Aktunç 1999 s. 299, DS 4095. × ***Ben geçerken ardımdan bağırıyorlardı: "Beşlik! Beşyıldız! Dümbelek! Verek!" Hiç duymazdan gelirdim.*** (M. Mungan 1989 s. 166).

verem 'tüberküloz' <Ar. ***verem*** a.m. J.W. Redhouse 2006 s. 2134b. × ***Şüphe iyi şey değildir, insanı verem eder.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 10). × ***Arnavutköyünde oturduğumuz zamanlar, pek nahif ve solgundum; veremden farksızdım.*** (S.M. Alus 1933p s. 68). × ***-Pis. -Elin yüzün is! -Verem! İşte buna gelemezdi Filiz. Boğulacak kadar hırslandı.*** (O. Kemal 1965f s. 9). × ***Bunu yalnız Bedrettin hoca için alacağım ve alabilmek için de babama "Verem bir arkadaşa yardım toplanıyor da…" demek zorunda kalmayacağım.*** (A. Ağaoğlu 1985 s.153). b. ***merem***.

verendaz ele- Az. 'ölçüp biçmek, çok düşünmek' ××

veranika 'yavşan otu; Blume, Ehrenpreis' <İt. ***veronica*** a.m. G. Meyer 1893 s. 35, J.W. Redhose 2006 s. 2135. ××

verecekli 'borçlu, vereceği olan' <***ver-*** + ***-ecek*** gelecek zaman partisipi, b. ***açacak*** ⊡ + ***-lı*** isimden sıfat yapım eki. DS 4105. × ***Kör ḳurşun müflis ṣarrāflar gibidir, alacaḳlıya, verecekliye baḳmaz, vuracaḳ enāyī arar.*** (M. Yesari 1928 s. 196). × ***- Kızı babasının yerine imza etse olmaz mı? - Eğer verecekli razı olursa eder. - Verecekli burada, dur bir sorayım. Ayaşlı gitti, geldi, - Razı oluyor, dedi.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 329).

veresiye/viresiye 'sonradan vermek üzere' <***ver-*** + ***-esi*** gelecek zaman eki (b. ***çıldırasıya*** ⊡) + dativus. × ***Veresiye aldığım alangla (!) pantalonumu giydim.*** (H. Ritter 1953 s. 125). × ***Lâzoğlu veresiye verse*** şarabı, ***ben de sererdim postu salaş kahveye, sizin gibi ben de***

efendilik taslardım. (K. Bilbaşar 1961 s. 127). × ***Amma veresiye kalem garson hesabı yazıyor: "Altı yedi daha on üç, elde var iki!" Kahvecide çetele. Fırıncıda çetele.*** (F. Erdinç 1961 s. 83). ***harman veresiye*** 'harman zamanı ödenmek üzere': × ***Harman veresiye oturduğun köy kahvesi / Halil Dayı'sız kaldı.*** (Rıfat Ilgaz 1944 s. 49). ***veresiye al-*** 'sonradan ödemek üzere almak': Meninski 1680 III, 5423. ***veresiye git-*** 'sonradan ödenmek üzere almak': × ***-Yok kardeş yok, veresiye giderim birkaç gün daha ama sonra?*** (P. Celal 1978 s. 66). ***veresiye sat-*** 'sonradan tahsil etmek üzere satmak': Meninski 1680 III, 5423. ***veresiyeyi kes-*** 'artık veresiye satmamak': × ***Bakkal- Ben buna kızarım işte. Hekime ver, ilaca ver. Hekime ver, ilaca ver... Sonra da yine ölüp gider insan... Üstelik de geriye bir sürü borç. – K. Çırağı- Veresiyeyi kestiniz miydi, usta?*** (A.K. Tecer 1947 s. 18).

verev/verep 'eğik, dolambaçlı, çapraz' <Erm. ***ver*** 'above, over, up' H. Eren 1999 s. 435, K. Emiroğlu 1989 s. 226, DS 4096. × ***Hayyatlar ki fermûde sâde çuka kaftan sincefli ola a'lâsı yiğirmi evsatı on sekiz ednası on beş akçaya ola. Ve virev sinceflü sof yiğirmi beş akçaya ola.*** (Ö.L. Barkan 1942 I, s. 336). × ***Yenileri saklar, sürekli eskilerle gezer. Birikmişliği, çatı katının tozlu kuyularının ağzından taşan yetmiş yıllık odasına, o karanlığa bakan o küçük odaya sürüklüyordu artık. Fırfırlılar, nervürlüler, koktoroj dediği renkten verevler, kloşlar...*** (L. Erbil 1985 s. 131). × ***Bir hazırlık öncesi gibi yatay, dikey, verev çizgiler, diyagonal eğriler geçip durdu ekrandan.*** (M. Mungan 1999 s. 96).

verep b. ***verev***.

verevurd ele- b. ***varavurd ele-***.

vergele 'aralıksız; ununterbrochen' × ***İki delikanlı birer pencere tuttular. Vergele ateşe geçtiler.*** (T. Dursun K. 1959 s. 117).

vergi 'verilmiş, bağışlanmış' <***ver-*** + ***-gi*** fiilden isim yapım eki. ***-a vergi*** '-a özgü': × ***İnan olsun bu piyanoyu çalmak bir kızıma bir de Muzikai hümayunlu, kuklacı Halim beye vergi.*** (S.M. Alus 1934 s. 291). × ***"Pantı dediğin de şeerlilere vergi" dedi. "Dınnak gadarının sırtında pantı var!" Koca Emin de: "Şeelli geyer baba! Ocağı batasıca pantıyı biz üryâmızda da görmüyok."*** (M. Makal 1952 s. 70). × ***Okumak dediğin şeherliye vergi. Kömeli köylerin çocuklarına vergi. Bizim Garadaş bir avuç.*** (F. Baykurt 1961ı s. 46).

vergili I 'sözlü, nişanlı; resprochen, verlobt' <***ver-*** + ***-gi*** 'fiilden isim yapım eki' + ***-li*** 'isimden sıfat yapım eki'. DS 4096. × ***"Devriş baba, bu güzelin tasfirini getirdin amma acaba bu kız vergili, vergisiz mi? Eğer vergili ise Cenab-ı Allah bu güzeli sahibine mübarek etsin, bağışlasın! Benim gözüm yoktur.*** (Behçet Mahir 1973 s. 226).

vergili II 'eli açık' <***ver-*** + ***-gi*** 'fiilden isim yapım eki' + ***-li*** 'isimden sıfat yapım eki'. DS 4096. × ***Hırkasının cebinden gümüş bir tabaka çıkarıp yılışa yılışa gösteriyor. "Sahi zat, kerim zat, vergili zat!" diyerek Mollanın hediyesi olduğunu anlatmak isterken, gözünü kırpa kırpa, cebindeki mecidiyeleri şıkırdatıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 110).

vergi ve ihsân 'yardım ve bağış' <Tü. ***vergi*** + Ar. ***iḥsān*** 'bağış' × ***Eger virgü ve iḥsān ile olaydı her ne kadar 'askerüm var ise devşirüp cenk idüp bir pāre iderdüm.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezir 1303 s. 195).

verhem 'karışık, dağınık, ters' <Fa. ***berhem*** a.m. Meninski 1680 III, 5364. × ***Bizüm şahbāzlarumuz ḳanda ḳaldı, bize ḳanı diyürek rüberü 'āyana ve beyāna işittürerek bu verhemlerle ve şād hezār şermsarlıḳlarıla ˌhınzīr ˌhānelerine dek getürdiler.*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 98). ***verhem ur-*** 'kötü söz söylemek': × ***Gör imdi dost nice verhem urdı / Egerçi verhem urdı merhem urdı.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 243 no. 2664).

veribü- b. ***virebi-***.

veril- b.m. <***ver-*** + ***-il-*** edilgenlik eki. ***verilenleri:*** × ***O çiçekler, verilenleri sevindirmeli.*** (A. Nesin 1995 s. 16). ***verilmiş sadakaları varmış:*** × ***Ay o sizüŋ damaduŋuz olduġına çok şükürler itsün, verilmiş sadaḳaları var imiş.*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 22). × ***-İkimiz de: "Oh Ya rabbi şükür" diyelim. Verilmiş sadakalarımız varmış ya Hanımcığım... Tepme atmak da olabilirdi.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 134). × ***Aman ne diyorsun bey! Verilmiş sadakalarım varmış!*** (M. Yesari 1932 s. 156). × ***-Pembeciğim diyor, verilmiş sadakamız varmış, Allaha bin şükür kurtulduk; tehlikeyi atlattık.*** (S.M. Alus 1933p s. 161). × ***"Az sadaka çok bela savar ve ömrü uzatır!" der ve bir kaza atlattı mı: "Verilmiş sadakam varmış!" derdi.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 61).

verimcil ol- 'vermeye niyetli olmak' <***verim*** + isimden sıfat yapan ***-cıl*** eki için b. ***adamcıl*** ⊡. DS 4106: ***virimcil*** 'vermeye gönüllü'. × ***-Peki, dedim. -Bir ay önce gelmiş paketi bulmak da zor... Verimcil olduğumu belli ettim. O zaman, -Sen dışarıda bekle, paketi bulunca ben sana müjdeyi veririm. Eh sen de hakkımız verirsin gayri... dedi.*** (Aziz Nesin 1988 s. 28).

verimkâr 'vermeye niyetli' <***verim*** + Fa. ***-kâr*** eki için b. ***alımkâr*** ⊡. × ***Benim de olsaydı Uluguş Ahmet gibi gönlümün aktığı bir sevenim! Babam böyle Kabak Musdu gibi birine verimkâr olunca, el ele tutuşup kaçıverseydik biz de!*** (F. Baykurt 1971t s. 45). × ***Kızın anası "Dans etsenize Yani!" demiş. Yani usta "Ben dans mans bilmem" demiş. "Bilsem de etmem ya" Kadın açıkça verimkâr olmuş. Yani usta "Babamla görüşün" demiş.*** (S.F. Abasıyanık 1954a s. 145). × ***Köy yerinin halini bilirsin! Herif verimkâr olur, şurdan biri çıkar, üstüne gerekmezken tekerleğimize odun sokar.*** (K. Tahir 1957r s. 42). × ***Ulan Arif Ağa... Ulan namussuz! Kızı verimkâr olmaya verimkar oldun. Sonunda istemez lafıyla vazgeçmek neyin nesi deyyus?*** (K. Tahir 1957r s. 129). × ***O tarihte Trakyalılar Anadolu'ya göçüyorlardı. Zavallı eşeğini beş liraya verimkar olduğu halde müşteri bulamamış, iskele üzerinde yüzünden gözünden öptükten sonra ipini üzerine bırakıvermişti.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 65). Krş. ***tavizkâr***.

verimser 'vermeye istekli; wie *verimkâr*' <***verim*** + ***-se-*** isimden fiil yapım eki,***-r*** fiilden sıfat yapım eki. DS 4106: ***virimse-*** 'vermeye gönlü olmak' × ***-Sen ne dersin kardaş? Bu herif kızı verimser mi?***(K. Tahir 1957r s.

58). × ***-Sonunda bizim başımız derde girer, bu Arif de kızı verimser olmazsa gerisini sen düşün Çerçi.*** (K. Tahir 1957r s. 103).

verip veriştir- I 'ağzına geleni söylemek, uzun süre azarlamak' <***ver-*** + ***-iştir-*** intensiv eki için b. ***-ştır-/-ştir-***. DS 4096, 4106. × ***Perdenin arkasından, kızışkın ağızla birbirine verip veriştiren iki erkek sesi geliyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1948 s. 28–29). × ***"Doğru söylüyorum Nericiğim, batıracağım seni! Verip veriştireceğim!"*** (R. Ilgaz 1969g s. 26). × ***Atiye kara sakallı hocaya teşbih döndüre döndüre intizar etti. Ağzına, yüzüne, sakalının tellerine verdi, veriştirdi.*** (L. Tekin 1984 s. 128). × ***- Murat'ı görürsem kulağını çekeceğim. Ne biçim sözler bunlar? Herhalde bana da verip veriştiriyordur?*** (E. Bener 1999 s. 23). b. ***veriştir-***.

verip veriştir- II 'çok miktarda kullanmak, sık yapmak' <***verip veriştir- I***.× ***Vicdan sızısının da ilacını buldum. Anam babam! Rakıyı verip veriştirdim, kara dünya günlük güneşlik oldu.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 9).

veriştir- I 'ağzına geleni söylemek' <***ver-*** + ***-iştir-*** intensiv eki için b. ***-ştır-/-ştir-***. DS 4096. × ***Semih'in gün görmemiş sözlerine karşı çıkacak, onun sözlerini dengeleyecek söz bulamıyorlar, Semih'se ağzı açılmış, gürül gürül veriştiriyordu.*** (Y. Kemal 1993k s. 37). b. ***verip veriştir- I***.

veriştir- II 'çok miktarda kullanmak, sık yapmak' <***ver-*** + ***-iştir-*** intensiv eki için b. ***-ştır-/-ştir-***.× ***Arabacı ayağa kalkar. Ha veriştirir kırbacı, ha veriştirir kırbacı!.. Sonunda hayvanlar kımıldarlar.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 21). × ***Hoppala!.. Kendi kendime veriştiriyorum: -Kabahat kimselerde değil, sende, senin öküz kafanda.*** (S.M. Alus 1944 s. 89). × ***Ben uyurken beni uykudan uyandırırsın ha!.. diyerek veriştiriyor köteği.*** (S.M. Alus 1944 s. 106). b. ***verip veriştir- II***.

vertigo 'denge yitimi ve göz kararmasının eşlik ettiği geçici hareket yitimi, baş dönmesi' <İng. ***vertigo*** a.m. × ***Bülent kaygılıydı. Yoksa cayro arızalı mı, yanlış yöne mi gidiyorum? Yoksa vertigo mu oluyorum?*** (B. Günel 1992 s. 311).

veryansın et- 'acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak veya acımasızca söylemek', DS 4106. × ***Oralarda geceleyip içki sofraları kurdurtuyor, çalgılar, laternalar getirtiyor, sabahlara kadar ver yansın ediyordum.*** (S.M. Alus 1944 s. 71). × ***Kadınlar kızlar, bahar boyunca, akşamlara kadar dere bayır dolaşıp sele ve*** çantalar ***dolusu bu otları toplarlar. Tuzlanarak yufka ekmeğe sarılıp dürülerek yenir. Yahut kaynatılarak ver yansın edilir kaşıkla.*** (M. Makal 1950 s. 126). × ***Ellerimlen, ayaklarımlan, her şeyimlen veryansın etmek istiyorum deyyusa. Ama nasıl hışımım biliyor musun, çünkü hiç aklıma gelmiyor artık bana merhem olacağı.*** (Z. Selimoğlu 1970 s. 25). × ***Masanın yanına, karyolanın kenarına, minderin önüne vav gibi kıvrılır, veryansın bir şeyler yazar durur.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 106). Krş. ***ver yesir et-***.

ver yesir 'yoğun, aralıksız' × ***Her kızaktaki sürücü, ejderhanın dişleri gibi Büyükcinli'yi yiyerek yürüdüler. Küfür veryesir...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 159).

ver yesir et- 'bir şeyi yoğun ve aralıksız yapmak' <***veryesir.*** × ***Kapı kapanınca Rıza başını çıkardı battaniyenin altından, verdi küfürü, verdi küfürü... Ver yesir etti. Ana-baba dümdüz gitti.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 46). Krş. ***veryansın et-***.

vesikaya bin- 'bir ürün az olduğu için karne ile satılmak' <Ar. ***veşika*** 'delil; belge'. J.W. Redhouse 2006 s. 2127b. × ***Vesikaya binmiş ekmeğin 375 gramdan 300 grama ineceğini bu şehirde önce Devlet memuru, sonra berber, O... Bey ve onu takiben de berber dükkanının koltuğuna ilk oturacak müşteri öğrenir.*** (Reşat Enis 1944 s. 166).

vesselâm 'işte bu kadar, son söz bu' <Ar. ***vesseläm.*** Meninski 1680 III, 5309. × ***Birkaç kere daha çağırdı. Lakin sevgili potişden bir eser yokdu vesselam.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 71). × ***Hakikaten, ne yaparsa yapsın, kimlerle arkadaş olursa olsun, alışamıyordu bu şehirlilere vesselam...*** (S. Ali 1937k s. 31). × ***Ne de kibar terbiyeli terbiyeli oturuyordu. Adam akıllı yüksek mal vesselâm.*** (S.M. Alus 1944 s. 160). × ***İnsana candan bakacak bir yoldaşı bulunmalı! Ev, kadınsız olmuyor, vesselam!*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 322). × ***İyi kalpli Meram sık sık acıklı hikayemi baltalayıp aynı sözü tekrarladı: -İnsanlar kötü vesselam.*** (F. Baysal 1944 s. 14).

vesselam şuttamam b. ***vesselam şüd tamam***.

vesselam şüttamam/vesselam şuttamam Az. 'kısacası, son söz olarak' × ***Bu gün mänim müğavilämä ġol çäksin. Vässalam, şüttamam. Onda yayın pulu düzälir.*** (A. Rzayev 2003 s. 12). b. ***vesselâm***.

vesselâm vessepet 'kısacası, son söz olarak' b. ***vesselâm***. × ***Şakası yoktu bu işin, Kongreyi basacaklardı, vesselâm vessepet!*** (A. İlhan 1981s s. 270).

vestiyer 'vestiyer' <Fr. ***vestiaire*** a.m. × ***Republik şapkası başından düştü. Hemen iğildi, aldı... Bu sırada orada birisi peyda oldu... ve: -Vestiyer diye seslendi.*** (Burhan Felek 1957 s. 53). b. ***büstüyer.***

vesvas 'şeytan' <Ar. ***vesväs*** a.m. Meninski 1680 III, 5372. × ***Sol tarafıma sımsıkı bastırarak: "İşte vesvası yakaladım!" diye parmaklarını biribirine geçiriyor, "vesvası mıhladım gitti!" diyerek duvara çiviler çakıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 29). × ***Nefes biter tükenir gibi değil ki... Kaç kere tepemden dizlerime mesih, kaç kere ensemden çekip ağzıma hohama, kaç kere vesvası tutup duvara çakma...*** (S.M. Alus 1933p s. 230).

veyllen- Az. 'yazıklanmak; avare, avare gezinmek' <Ar. ***veyl*** 'yazık!' + Tü. ***-len-*** isimden fiil yapım eki. Meninski 1680 III, 5424: ***veyl*** 'eyvah', ***veyl o kadına ki*** 'yazık o kadına ki': × ***Fakat veyl o kadına ki, kalbini böyle bir adama, iradesini böyle bir fikir esirine uydurmuştur.*** (H.E. Adıvar 1926 s. 144). × ***Mähämmäd çıhdı küçäyä. Ạhşamacan veylländi. Ölçdü küçäläri sağdan sola, soldan sağa.*** (Azerbaycan Nağılları 2005 II, 278). Krş. ***eyvah***.

veyl-veyl gez- Az. ‘boş boş dolaşmak’ ××

vezir parmağı ‘bir tatlı adı’ <Ar. ***vezīr*** ‘paşa, vezir’ + Tü. ***parmak.*** × ***Böreklerin envaı, fincan börekleri, püf börekleri, altüst börekleri, dilber dudakları, vezir parmakları, mafişler, hurma tatlıları, tırtıl baklavaları.*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 20–21). × ***Bu yemeklerin bazılarının ne kadar makbul oldukları “Hünkar beğendi”, “İmam bayıldı”, “Kadın göbeği”, “Vezir parmağı” gibi isimlerinden belli değil miydi?*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 108).

vezir vekil ‘ileri gelenler, büyükler’ <Ar. ***vezīr*** ‘paşa, vezir’ + ***vekil*** ‘birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı kişi’ × ***Esvendiyar kimin pehlivan cahanda yo̱hudu. İndīse vezir vekil on altı min atdı alıf Hindisdan eline gedessiniz.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 129).

vezir vüzera ‘ileri gelenler, devlet büyükleri’ <Ar. ***vezīr*** ‘paşa, vezir’ + ***vüzerā*** ’ ‘vezirler’ Meninski 1680 III, 5366. × ***Kavaklardan Yeşilköylere, Pendiklerden ramilere kadar vekil vükelasından vezir vüzerasından en bıçkın külhanlara, en ekstra hovardalara, birahane garsonlarına, meyhane miçolarına kadar herkes onu bilirdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 10). × ***Etrafa göz gezdirdim. Şöyle böyle köşklerden değil, eni konu vezir vüzera kâşanesi.*** (S.M. Alus 1944 s. 39).

vıcık ‘(yansıma kelime) gevşek, yumuşak’ × ***İşte, yapışkan vıcık çamurla kaplı gecekondu yollarında, o yollara düşmüş ölez, ıpıldak ışıklar altında dura dura mırıldanan bir Emine.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 21).

vıcık vıcık ‘(yansıma kelime) gevşek, yumuşak’ DS 4098. × ***Madam buram buram ter döküyordu. Vücudu sırsıklam, vıcık vıcıktı.*** (S.M. Alus 1934 s. 125). × ***Kendimi kasabanın böğründeki tarlalara atıyorum nihayet. Yeni ferhan edilmiş yumuşak topraklar vıcık vıcık.*** (Orhan Kemal 1950â s. 73). × ***Biriyantinden yastıklar vıcık vıcık yağ içinde kalmıştı.*** (R. Ilgaz 1959 II, 33).

vıcıl vıcıl ‘(yansıma kelime) bıcır bıcır’ × ***-Konuş hele... Rezilin orospusu... Çavuş’un Sıtkı olsa vıcıl vıcıl konuşursun.*** (K. Tahir 1955g s. 104). × ***Yüzü, sırtı, omuzları vıcıl vıcıl ıslanmıştı.*** (S. Şengil 1957 s. 26).

vıcır vıcır ‘(yansıma kelime) hızlı hızlı, yoğun hareket veya konuşma’ DS 4099. × ***Üzerinde, dilleri dışarıda bana gülerek aşağı yukarı vıcır vıcır hesapsız kertenkeleler dolaşıyor.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 8). × ***Sen bu Ayfer’i bir yokla. Vıcır vıcır kız işte. Durumu da iyiyse, sana yükü olmaz. Köyden bir paçası düşüğü alacak değilsin ya sonunda?*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 188).

vıcır vıcır kayna- ‘(yansıma kelime) hızlı hızlı ve yoğun biçimde hareket etmek’ × ***Francalacı, simidci, yaymacı, yazmacı ve envaı çeşit ticaret erbabı ile vıcır vıcır kaynar bir faaliyetde bulunan...*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 128).

vıcırdaş- ‘(yansıma kelime) kuş ötmek’ DS 4098. × ***Memed, Mustafayı elinden tuttu, bir dut ağacının altına çekti. Dutta serçeler kaynaşıyorlardı. Bir de vıcırdaşıyorlardı ki, bütün çarşı sesleriyle doluyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i s. 61). × ***Metinlerin avlusuna geçiyor,***

kamyonların kırmızı toprakta donmuş kalmış, bozulmamış derin izlerine bakıyor içini çekiyor, ağaçlarda, geceye vurmuş vıcırdaşan kuşlara bile başını kaldırıp bakmıyordu. (Y. Kemal 1976 s. 134). × ***Kırlangıçlar sarayın üstünü, koyağı, kayalıkları doldurmuşlar vıcırdaşıyordular. Zelzele başlarken hep böyle olur, kırlangıçlar bir araya gelip vıcırdaşırlar.*** (Y. Kemal 1976 s. 234). × ***Kuş, yukarda vıcırdaşarak, sanki yukarda vıcırdaşan bir kuş değil de yüz kuşmuş gibi sesini çoğaltarak, kanatlarını sevinçle titreştirerek şakıdı.*** (Y. Kemal 1992ks s. 8). × ***Salman Mustafayı saçlarından yakalamış, çenesini yukarıya kaldırmış hançeri basacakken cin padişahının kızı salkım saçak bir kuş donunda gelmiş vıcırdaşarak üstlerinde dönmeye başlamış.*** (Y. Kemal 1992ks s. 9).

vıcırtı '(yansıma kelime) kuş ötüşü' × ***Üstlerindeki kuşun vıcırtısı ortalığı almış, dünyayı velveleye vermişti.*** (Y. Kemal 1992ks s.11).

vıdıvıdı '(yansıma kelime) gevezelik, dedikodu' × ***Arada bir katıldığı gün gezmelerinin boydan yukarı dedikodularıyle, bitmez kadın vıdıvıdılarıyle, şunu al, bunu al sızlanmalarıyle, aman kırdın, aman kirlettin çığlıklarıyle Sırrı beyi sıkmaz.*** (F. Baykurt 1967k s. 317). × ***Yolun iki yanındaki akasyalardan gelen sası bir kokuyu soluk soluğa içine, o az önceki vıdıvıdılardan boşalan yere dolduruyor.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 119). × ***Ne kendi gönlümü ne başkalarının gözünü şenlendirebilen takılar bunlar. Kaygılar, sorular, düşünceler… Vıdıvıdılar belki de.*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 10).

vıdıvıdıcı 'gevezelik, dedikodu yapan kişi, kuruntulu kişi' ***<vıdıvıdı*** + ***-cı*** isimden isim yapım eki. × ***Annem, bir vapur gecikse iskelelere koşan vıdıvıdıcı annem, sanmıyorum ki babama böyle bakmış olsun.*** (M. Seyda 1966 s. 222). × ***Bu birliktelik üstüne bitmek bilmeyen sorgulamalar. Fatma İnayet, hiç o kadar vıdıvıdıcı olmuş mudur acaba?*** (A. Ağaoğlu 1985 s.89). × ***Hala da, kafasındaki her soruya en az iki doğurtan Alev'im. Vıdıvıdıcı, kuşkucuyum.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 214).

vıdıvıdıcılık 'gevezelik, dedikodu yapma işi' ***<vıdıvıdı*** + ***-cı*** isimden isim yapım eki + ***-lık*** isimden isim yapım eki. × ***Bu hastalığı mutlaka yenmelisiniz, yok olabilirsiniz… Bu hiç faydası olmayan vıdıvıdıcılığı yenin kardeşim, mutlaka yenin.*** (Orhan Kemal 2016 s. 82). × ***-Bu pis vıdıvıdıcılığı, diyordu, atmanızı istiyorum.*** (Orhan Kemal 2016 s. 82).

vığılat- 'yenmek, darmadağın etmek' × ***Oğlan bu garip köpeğin bu itliğini gördüğü gibi "Ulan –dedi- hele dur, bu bir hayvan iken beş on tanesini vığılattı, şimdi de sallana sallana gidiyor, bak daha kimse önüne çıkan yok.*** (Behçet Mahir 1973 s. 8).

vıkıradak '(yansıma kelime) aniden, vık diye' ***vıkıradak boğ-*** 'aniden, vık diye boğmak' ××

vık vık et- '(yansıma kelime) ağlamak' DS 4100. × ***Bağçemize: çiçekler bozulur, toz ṭoprak̟ olur derler, kimiseyi da'vet edemez idim. Oyunsuz çocuk̟ ise k̟arnına ḍok̟unduk̟ca "vık̟!... vık̟!" eden k̟uk̟la bebeklerden başk̟a bir şey değildi.*** (Aḥmed Rāsim 1927 s. 65). ×

Vazocuk da, içi vık vık ederek, kendisini almamı beklemiştir. Ama üstüme düşüldü ya, bende bir gönül tokluğu, bir nazlanma, bir ağırdan alış... bir ipe un seriş... vazoya türlü kusurlar buluş... (H. Taner 1954 s. 75).

vıngılda- '(yansıma kelime) çınlamak' DS 4100. × ***Çingene kızı sanki tepeden tırnağa gümüştendi. Kapkalın, uzun uzun vıngıldayan büyük bir çandan çıkıyormuş gibi madeni bir derinlikle yine "Gideceğim" diye inlemişti.*** (Halikarnas balıkçısı 1955 s. 67).

vınıltı (yansıma kelime) 'çınlama' DS 4101. × ***Fabrikada mutlaka bir kusur bulmıya çalışırdı. Uzaktan gözüne bir şey çarpmazsa, vınıltı ile ağaçları biçen yuvarlak, otomatik desterelerin, bıçkı makinelerinin gürültüsü ve ekzos borusunun yeknasak pat-patları arasında ürkmeden dolaşan beygiri üzerinde, benzin ve motör yağlarının kokusuna bürünmüş reçineli ince talaş tozlarile genzi yana yana dolaşır, bir noksan bulmıya uğraşırdı.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 4).

vınla- '(yansıma kelime) hızla devinen bir nesne ses çıkarmak' DS 4101. × ***Galip- Sen evvela rakını iç bakayım... Habibe -dedi... Yoo... aman evladım... Zaten benim başım dönmeğe, kulaklarım vınlamağa başladı... geçtim olsun fena olurum... dedim...*** (İ.G. Arcan 1932hs s. 14). (Argo) 'kaçmak, sıvışmak' H. Aktunç 1999 s. 300.

vırvır '(yansıma kelime) usanç verecek biçimde çıkan ses' DS 4102. × ***Bizimkisi adeta pervanesi oldu... Ne isterse alır pişirir... beni vır vır yer.*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 383). × ***Münevver, Bekir Efendiye varmak hem istiyor hem istemiyordu. İstiyordu, çünkü annesinin daimi vırvırından, fabrikadaki şüpheli vaziyetten, istikbalini tehdid eden mahiyeti meçhul karanlıklardan kurtulmuş olacaktı.*** (M. Yesari 1928 s. 332). × ***Sen öyle aile vırvırlarına kafanı yoracak biri misin be?*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 27). × ***"Yeter artık enişte! Ne istiyorsun ablamdan? Yetti şu vırvırın"*** (N. Bezmen 1994 s. 72). (Argo) 'fahişe' H. Aktunç 1999 s. 300. ***vır vır et-*** '(yansıma kelime) usanç verecek biçimde sürekli konuşmak' DS 4102. × ***Ne var? Mutfaktan küçük hanımın sesini duyuyordum; gene ne vır vır etti?*** (M. Yesari 1932 s. 156).

vırılilli 'bağırış, çağırış' × ***Rahmetli babam annadırdı: Bi gece yarısı vırılilli kopmuş, bağırış, çığırış çıkmışlar köyden.*** (M. Başaran 1992 s. 145).

vırnıh- Az. 'inlemek, sızlamak, bağırmak' × ***Âsād, yumurtası tärs gälmiş toyuġ kimi çọh vırnıḫdı, evä girdi, bayıra çıḫdı, ạḫırda bulağın yolunda Baharın ġabağını käsdi.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 268).

vırt zırt 'sürekli, habire' × ***Verem cemiyetine var dediler, vardık, dilekçe milekçe istediler, ilmühaber, vırt zırt...*** (O. Kemal 1951s s. 18). × ***Akıl almaz bir hızla yarışan iki daktilo, vırt zırt telefonun zili.*** (A. İlhan 1982 s. 419).

vış b. ***vaş***.

vız- 'kaçmak' × ***Üsküdar tarafına kapağı at. Alinin oralarda borusu ötmez dedi. Bafura kayıverdim, iskelede de vızdım.*** (Mahmut Yesari 1937 s. 38).

vız Az. ‘(yansıma kelime) vızıltı’ × ***Altı aydır bir limon bulamadık. Kuru fasulye hakikaten nimet oldu. Hoş sen leyli mektepte okudun, bir sürü askerlik yaptın, fasulya sana vız…*** (M. Körükçü 1954 s. 77). × ***“Hastirsin yavu!” dedi Hamdi bey. “Bal yapmaz arı gibi oturmuş oraya, vız vız vız… Bin yılın başında bir işimiz düşüyor, görüyorsun bize ne karşılık veriyor!”*** (F. Baykurt 1967k s. 115).

vız geç- 'umursamamak' × ***Adamın parasını mı dolandırıylar? Heç bahan var mı? Kaymahamı görmezden gelir, hakimi vız geçer… eyi ki, çenemizi gafamızı da goparıp elimize vermeyler…*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 6, sayı 2, s. 17).

vız gel- ‘umurunda olmamak’ <***vız*** + ***gel-***. F. Steinherr 1932 s. 196. × ***Allahın emri, peygamberin kavli ile Pembeme nikahı basayım, vuslatına ereyim, dünya bana vız gelir.*** (S.M. Alus 1933p s. 29). × ***-Konak monak şimdi bana vız gelir. Altı ay tepdilhavayı koparayım; geldiğimize iyi mi ettik, fena mı ettik, o zaman cevap veririm.*** (S.M. Alus 1934 s. 148). × ***Sana da vız gelirdi hani böyle şeyler papaz efendi.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 135). × ***İstediğin, keyfinin beğendiği yere git. Bana vız gelir. Burada su mu çıktı?..*** (S. Şengil 1943 s. 31). × ***Para kimde ise düdük ondadır. —O başka lâkerda! Bana vız gelir. Balık tutarsam balıkhaneye götürürüm. Kimseye de beyefendimiz, evet efendimiz demem.*** (S. F. Abasıyanık 1953k s. 6).

vız gelip tırıs git- ’umursamamak’ × ***Dertleşyorlardı. Birinin elinde gazete vardı. Bu gazete en büyük puntolarile, Hükümet hissesinin yeni yılda yüzde altmışa çıkarılacağını haber veriyordu. Yüzde altmışa… Ağa için vız gelir tırıs gider. Amma… Köylü bu yükün altından nasıl kalkacaktı ki…*** (Reşat Enis 1944 257). × ***Osmana bakışları korkunçtu ya, eniştesinin bakışı yanında vız geldi, tırıs gitti artık.*** (M. Seyda 1958y s. 74). × ***Karnımın dehşetli aç oluşu, babamın ödünç verdiği -yeni takım alacaktık, parası çıkışmadı, olmadı- sof ceket ve kirpi gibi saçlarım. Böyle şeyler vız gelip tırıs gitmeliyken, ben utandım.*** (M. Seyda 1970 s. 35).

vızıltı ‘(yansıma kelime) b.m.; unbeachtetes gerede’ DS 4103. × ***O zamanlar daha gramofonun daha ismi cismi yok. Silindirli fonograf ise henüz henüz türeyor, sivrisinek vızıltısından farksız.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 19.X.1943). × ***Bakla büyüklüğü sivrisinekler korkunç vızıltılarla etraflarında fır dönerdi. Ya çeti sineklerinin ettiği! Kâfirlerin öyle bir sessiz sadasız sokuluşu ve sokuşu vardı ki!*** (Reşat Enis 1944 s. 181). × ***Tiryakilerin kuşakları arasında kaçak çakmak taşı, fitil, kav, birkaç Köylü cigarası. Şirketin koyduğu yasak vızıltı.*** (M. Seyda 1970 s. 94). (Argo) ‘önemsiz, değersiz’ H. Aktunç 1999 s. 300.

vızırtı ‘(yansıma kelime) önemsiz, değersiz’ DS 4103. × ***Fatma gibi avrat var mı? Yusuf’un emmisinin avradı da ne ki? Vızırtı.*** (O. Kemal 1954b s. 254).

vızır vızır ‘(yansıma kelime) sık sık, çabuk çabuk’ DS 4106. × ***Fā’ika-Ken‘ānıŋ üzerine bu kadar nüfūẕ gösterebileceğinden emin misin? Vasıf- Vızır… vızır…*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 303). × ***-Kayıkla Beykoza geçelim; Anadolu kıyısı takip eden vapurlar vızır vızır işliyor;***

onlardan birine atlarız. (S.M. Alus 1933p s. 198). × ***Dereye yakın cihetler iyi hoş, arkasında yayan piyasacılar, önünde sandallar, kayıklar vızır vızır amma oralarda bir karış yer bulabilirsen bul.*** (S.M. Alus 1944 s. 101).

vızla- '(yansıma kelime) vız sesi çıkarmak' × ***Ḳız, ḳac, yanımda vızlama sivri siŋek gibi! / Fing urma iki yanuŋa fırtıḳ köcek gibi!*** (Vāṣıf 'Osm̱ān 1257 s. 48). × ***Siŋek vızlarısa boyunın eger / Siŋek bigi başın eliyle döger.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 38 no. 453).

vicirde- 'ötmek, cıvıldamak; zwitschern' Krş. DS 4105: ***vicirti*** 'kuş yavrularının çıkardığı ses' × ***Ondan sonra çıḳar dışarı. Dışarı çıḳınca guşlar vicirderimiş: Avcı Ämet bizim dilimizi diledi diye.*** (A. Caferoğlu 1941 s. 112).

viçe ceneral 'general yardımcısı; vizegeneral' Meninski 1680 III, 5421. ××

viçe kapudan 'komutan yardımcısı; vicecommadante d'una Città, ò fortezza' Meninski 1680 III, 5421. ××

vid 'görme' <Lât. ***videre*** 'görmek'. × ***Büyükler ile yaptığı işlerde namusuna halel getirmez, ama evsatlarıyla olan işlerinde ticaret kösei görünmeyeceği takdirde mukavelesini fesh ve vidini (gördüğünü) inkar eder idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 714).

vida 'vida; Schraube' <İt (Ven.) ****vida ~*** İt. ***vite*** 'screw' H. Eren 1999 s. 435, G. Meyer 1893 s. 49, DS 4104. × ***Köylü ḳadın̨ hasīs, köylü erkek ṭama'kārdır; biri mütemādiyen maṣārif vidasını ḳışmaḳ, öteki lāyenḳaṭi' vāridāt muṣluğunu açmaḳ ister! İkisi de doymaḳ bilmez.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 6). × ***Prof. Dereli: "Ah, özür dilerim, protezimin vidası çıktı, dişim sallanıyor, fazla konuşamıyacağım.*** (A. Ağaoğlu 1001h s. 11).

vide 'fikir' × ***"Düşünün beyim, sonra düşüneceğinize önce düşünün" dedi Temeloş. Bu akılları, bu videleri bulup çıkardı deye Temeloş'u bir kat daha sevdim.*** (F. Baykurt 1967a s. 70).

videban 'balıkçılık terimi; Fischer Terminus' ××

videla 'çanta ve ayakkabı yapılan tabaklanmış dana derisi; dana; junges Kalb' <İt. (Ven.) ***videla,*** İt. ***vitello*** 'Kalb, kalbfell' H. Eren 1999 s. 435, G. Meyer 1893 s. 27. ××

videli 'oynak, hoppa' DS 4104. × ***"Domaştı gene! Dikti kafayı yere! Kimbilir ne domuzluklar düşünüyor! Ne videlidir, ne fenlidir oooo" dedi.*** (F. Baykurt 1967k s. 382).

video/vido b.m. <İng. ***video*** a.m. × ***- Aman kardeşim, ne duruyorsun, dedi. Çek bir vido!*** (E. Bener 1999 s. 20).

videobant b.m. <İng. ***video band*** a.m. × ***İki evine de gelenler güzel resimlerini, müzik setlerini, plaklarını, videosunu, ünlü videobantlarını, erkeklere yaklaşmaktaki korkusuzluğunu, onlarınkini andıran çalımlı yürüyüşünü, kalın sesini, halılarını, kilimlerini, kristallerini, çin porselenlerini, oyalarını yazmalarını, gümüşlerini, bakırlarını, sedef ve tahta işlemlerini, bir müzedeymişçesine sessizce inceliyor.*** (A. Kutlu 1983c s. 28).

vido I b. ***video***.

vido II 'oyunda para sürme; Spieleinsatz' × ***Vido veya dav para sürmektir. Buna rolans da diyebiliriz.*** (H. Kodaman 1944 s. 203). × ***Onun Moda Kulübü'nde vidosu 100 liraya oynadığı bezik partisinde dördüncü vidoda rübikon olurken kahkaha savurduğunu artık biz işitemeyiz.*** (S.F. Abasıyanık 1952h s. 13).

vidolu bezik 'bir kağıt oyunu; ein Kartenspiel' × ***Vidolu bezik: Dokuz kağıtla ve dört deste otuz ikilik kağıtla oynanır.*** (H. Kodaman 1944 s. 202). × ***Vidolu beziği iki kişi oynamakla beraber, sekiz, on, hatta yirmi kişi de oyuna iştirak edebilir.*** (H. Kodaman 1944 s. 203).

vigile b. ***vigla***.

vigla/vigile 'dalyanlarda dikine gömülmüş gönderler üzerine gözcülerin nöbet tutmaları için yapılmış yer; lookout post' <Yun. ***βίγλα*** D.J. Georgacas 1978t no. 187, H. Eren 1999 s. 435, R. Dankoff 2004 s. 275. × ***Ve cezirelerde denize karib olan köyler viğla kanundur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [925/1519] s. 340). ***vigla bekle-*** 'nöbet tutmak' R. Dankoff 2004 s. 275. ***viglacı*** 'kılavuz' R. Dankoff 2004 s. 275. × ***Hastalıklı göğsü, Karadenizin rüzgarlarına artık dayanamadığı için onu viğlacı direğinden indirdiler.*** (Reşat Enis 1945 s. 237). × ***Dalyanın on beş metre yüksekliğindeki vigla sereninde gece gündüz –yağmur, soğuk, kar içinde- nöbet beklediği günlerdi.*** (R. Enis 1947 s. 60).

vilhelmkârî bıyıklar 'Alman imparatoru İkinci Wilhelm'in yukarı doğru kıvrılarak sivrilen gür bıyık modeli. Bu bıyıklar birinci dünya savaşı öncesi başlayan almanya yakınlaşmasının etkisiyle osmanlı'da moda olmuş, başta Enver Paşa olmak üzere birçok subay, bıyıklarını bu tarzda şekillendirmiştir. × ***Çolak Rıfkı paşanın oğlu, Tıraşkafa Mehmet bey, Vilhelmkârî bıyıklarını bura bura, şişko arkadaşına ağzını açmış.*** (S.M. Alus 1933p s. 134).

vinileks 'yapay deri' <İng. ***vinlex*** a.m. × ***Dekan, koltuğundan şöyle usulca bir kımıldamış, hemen de geri oturmuş, önündeki sumenden bir kağıdı alıp parmaklarının arasında sıkı sıkı tutarak, masanın yanındaki vinileks kaplı koltuğu göstermişti.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 130).

vinyak 'konyağa benzer bir tür alkollü içki; ein Getränk' × ***Gece bitmiyordu, üşüyor ve korkuyordu. Elma şarabını gündüz içmişlerdi, bir şişe Bulgar vinyakı almadığına sonradan pişman olacağını nasıl bilebilirdi ki?*** (T. Dursun K. 1993 s. 115).

vira b. ***vire II***.

vira (demir) 'denizcilikte 'demir al' anlamında bir komut; nautischen Kommando' <İt. ***vira*** 'çevir!' + Tü. ***demir*** Kahane-Tietze 1958 no. 711. × ***Aradan çok geçmedi. Kaptan da, öteki tayfalar da, Aliş de bize kavuştu. "Vira demir!" emri verildi.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 80). × ***Gemi başında süvarinin "vira demir" kumandasını bekleyen ikinci kaptan Kudret, pruva direğindeki işaret sereni cundasında dalgalanan mavi-beyaz hareket filamasına yüreği sızlayarak bakardı.*** (R. Enis 1947 s. 75). × ***Daha beride büyük bir balyozu kal-***

dırmağa çalışan dört adamın "Vira… hop… hop… tamam…" diye haykırdıkları işitiliyor. (U.N. Yiğiter 1948y s. 42).

viranbağ 'dağınık, perişan' <Fa. ***vīrān*** 'yıkık, harap' F. Steingas 1998 s. 2152a. × ***İki gün oluyor Oruç gideli. Ev viranbağ… Algüz her yerde ondan izler buluyor.*** (A. Kutlu 1987 s. 146).

viran Bağdadı tamir et- 'gönül eylemek' × ***Şöyle civarı şenlikli bir tarafa oturalım da viran bağdadı da tamir edelim.*** (S.M. Alus 1944 s. 101).

viranla- 'yıkılmaya yüz tutmak, (mec.) yaşlanmak; körperlich verfallen' DS 4105. <Fa. ***vīrān*** 'yıkık, yıkılmış' ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***-Allah geçinden versin amca… Sen niye viranladın böyle?*** (F. Erdinç 1958 s. 51). × ***-Yaradana kurban olduğum! -Hiç değişmemiş. -Tövbe de kız, viranlamış adam…*** (F. Erdinç 1958 s. 83).

virbi- b. ***virebi-***.

vire I/vere 'bir kalenin veya tahkim edilmiş bir yerin teslimi; Kapitulation' <Bulg. ***vêra*** a.m. H. Eren 1999 s. 435, R. Dankoff 2004 s. 274, M.Z. Pakalın 1946 III, 595, Meninski 1680 II, 2111, Meninski 1680 III, 5423 'Fider, Glaub, Vergleichung, Vertrag, Auffgebung, Ubergab, Frist, Stillstand', F. Miklosich 1889 s. 23, TS 4173. ***vire bayrağın değ-*** 'ein weißen Fahnen ausstecken' Meninski 1680 II, 2111. ***vire eyle-*** 'bir kaleyi veya tahkim edilmiş bir yeri teslim etmek': × ***Bazı kafirlerün kaçup gelüp tedbirlerinden sual olunup her biri dürlü dürlü haberler virüp ama vire eylemek ihtimali yokdur.*** (A. Bombaci 1942 [1560] s. 75). × ***Ḳal'eyi kāfir vire eyledi.*** (Ta'līḳī-zāde 1983 [1596] s. 215). ***vire sancağı*** 'teslim bayrağı': × ***Gördiler ki beş nefer yarar kāfirler vire sancaḳların ellerine alup gelüp çıḳup sa'adetlü paşa ḥażretleri dahı imden girü vire olmaz zīrā evvelā sizlere naṣīhat olmışdur.*** (A. Bombaci 1946 [1560] s. 93). × ***-Artık serbestçe "Vire"yi konuşabiliriz. -Ne? "Vire"yi mi? -Evet.*** (Ö. Seyfettin 1943 [1938] s. 129). × ***-Bana emniyetiniz var mı? -Var, var. -O halde ben düşmanla "Vire"yi konuşacağım. Maksadım teslim olmak değil muharebe etmektir.*** (a.e. s. 131).

vire II/vira 'devamlı, sürekli' DS 4105, Meninski 1680 III, 5423, Meninski 1680 III, 5375. × ***Toplu kafile Acem Hanının avlusunda vire telaşlı telaşlı bir şeyler yükletiyordu.*** (S.E. Ertem 1931 s. 149). × ***Bugün hep hoşbeşle geçti. Gece yatma zamanına kadar vira konuştular.*** (S.E. Ertem 1931 s. 222). × ***Gardaşı çıkdı vardı ki gıyamet gopmuş vire çadırın ipleri kesiliy.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 236). × ***Gızın babası vire yeddi tene oğlanın tükanın önünden geşdiği sıra gapıyı açar dermiş: "Yeddi tene gancıh babası nere gidirsen?"*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 392). ***vira geç-*** 'devamlı geçmek': × ***Efendim, ne yapsın: Bir yumuşak yüzlü civan kız görür (zira o da size çekmiş, kadınlar onu pek sever), beğenir, kapılır. Pervane olur yanar hararet-i aşkla, Eh, derd-i derunun izhar eder, kapısı önünden vira geçer.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933db s. 32). × ***Akd i izdivaç indinde su içmek gibidir; sevdiklerini avlamıya bir hazır tuzaktır. Vira her yandan evlenir.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dc s. 11). b. ***bre II, habire.***

virebi-/virbi-/viribi-/veribü- 'göndermek, yollamak; schicken' Meninski 1680 III, 5422, H. Vámbéry 1901 s. 214, W. Radloff 1893 IV, 1979, C. Brockelmann 1917 s. 58, C. Brockelmann 1919 [14./15.yy.] s. 9, TS 4174. × ***Sulṭān Mahmud Tuna kenārına geldi, gendüsi anda turdı… aḳıncılar viribidi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 43). × ***Ḳaçan arslanuŋ gözinden ġāyib oldı, arslan endîşe eyledi ve Dimneyi veribüdügine peşīmān-yidi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 11). × ***Savaşa viribigil eyle eren / Ki yüreklü ola ḳılıç uran.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 s. 263). × ***Viribir hem Ḫıżr Beg çok ademī.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 22). × ***Hem Ḫıżır Beg ḥażretine bir ḳatır / Altun eyerlü viribir bināžīr.*** (a.e. s. 31). × ***Daḥı on ḳılıç u otuz taḫta bīz / Viribidi şāhuŋ tapusına tīz.*** (C. Dilçin 1991 s. 279). × ***Becid-nāme viribi şāha yalvar / Şehe yalvarsa sübaşı degül 'ār.*** (Fāḫrī 1974 [1367] no. 1217). × ***Viribir gökden od.*** (M.Cl. Huart 1921 s. 212). × ***Ḥażret-i şeyḫ ikinç bār yine / Viribidi ki iy yār-ı dīrīne.*** (Elvan Çelebi 1984 [1358–59] no. 589). × ***Pes beni nişe Canike biribir / Rum canikden artuḳ olmış dir.*** (a.e. no. 579). × ***Şeyḫ çün vardı Boz ile işine / Berkidi hem biridi yoldaşına.*** (a.e. no. 669).

virek 'kavun; Melonenart' ×***Güz almasına beŋzer al yanaklım / Ḳavunum, viregüm, düvlegüm.*** (M. Ergin 1958 s. 79).

viresiye b. ***veresiye***.

viribi- b. ***virebi-***.

vistiyar b. ***bistiyar***.

vişnap 'vişne suyu; Weichselzaft' <Yun. ***βυσσινιά*** a.m. G. Meyer 1893 s. 30, Bulg. ***višne*** 'Prunus cerasus' + Ar. āb 'su'. H. Eren 1999 s. 436, F. Miklosich 1889 s. 23, J.W. Redhouse 2006 s. 2138a. × ***Nadide çalgılar çalınmakta olan gazinolara oturup şurup ve lemonada ve vişnap (vişne şurubu) ve müskirat-ı saire içmektedirler.*** (E. Misailidis 1986 s. 549). b. ***vişne***.

vişne 'vişne; Weichselkirsche' <Yun. ***βυσσινιά*** a.m, Bulg. ***višne*** 'Prunus cerasus', G. Meyer 1893 s. 30, Meninski 1680 III, 5376, J.W. Redhouse 2006 s. 2138a. × ***Ertesi sabah bahçede dolaşırken bir de ne görsün? Kirazların, kayısıların, eriklerin sanki köküne kıran girmiş; bugün yarın toplanıp reçelleri, şurupları yapılacak olan vişneler, frenk üzümleri boydan boya yolunmuş.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 26,II,1942). × ***Görüldüğü gibi oyunda vişne bahçesi, bir mekân olmaktan çok, içerdiği çok katmanlı anlam düzeyleriyle, oyunun bütün aksiyonunu kuran bir motiftir.*** (M. Mungan 1996 s. 314).

vişne çürüğü 'renk adı' <***vişne***. × ***Vişne çürüğü ḫāre bir çarşafla başınıŋ üzerine atılaraḳ sīmāsını nīm-güşāde bıraḳan peçesiyle, onu birinci def'a olaraḳ gördüğüm bu ḳıyāfetle, der-ḥāl uzaḳdan farḳ etdim.*** (H.Z. Uşaklıgil 1317 s. 178). × ***Yarısı güneşten solmuş vişne çürüğü bir kapağı var. Kapakta üstünlü esreli sülüs bir yazıyla risalenin adı bir tuğra gibi yazılı.*** (Nâzım Hikmet 1936s s. 10). × ***Başımda henüz kalıptan çıkmış, Hasan Paşa fırınının çöreği gibi dumanı üstünde, ne omuzdaşvari vapur dumanı, ne de hafiyelerinki***

gibi ciğer alı, yani ikisi ortası, lâ'l ile vişne çürüğü arası bir fes. (S.M. Alus 1944 s. 14). × ***Ağaçların altında, daracık patekalarda ve dere boyunda, kavun içinden vişne çürüğüne kadar, sarının ve kızılın çeşitli boyalarına boyanmış yapraklar görülüyor.*** (Z. Yamaç 1956 s. 139).

vitne 'fitne' b. ***fitne***.

vitray 'birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi veya resim' <Fr. ***vitrail*** a.m. × ***Resimler badanalarla örtüldü, güzelim vitraylar kırıldı, insanların ölmesine, kılıç üşürmekten çok daha kolay olan kurşun yetti.*** (A. Kutlu 1987 s. 208). × ***Yüksek tavandan sarkan vitray işlemeli avize başlarının iki karış üstüne dek uzanıyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 60).

vitrin b.m. <Fr. ***vitrine*** a.m. × ***Vitrin seyretmekte olan ve tamamen dikkatini vitrindeki mankene giydirilmiş elbiyse modeli ile kumaşları dikkatle izleyen hanımın yanında aynen kendisi de vitrinde teşhir edilen kumaş ve benzeri şeylere bakar gibi yaparak gayet rahatlıkla çantasını kulpundan tutan hanımın çanta üzerinde bulunan madeni klips tabir edilen açıp kapanmaya yarayan mandalı rahatlıkla açarak içerisinde en kolay alınabilecek portvey veyahut çantanın özel bölmesine konmuş paradır.*** (Y. Ertunç 1962 s. 16). × ***Bir zaman belki güzel, değişen bir model / Yeniler derken eski vitrinleri, çocukluk... / Ne kadar çevirseler yüzünü / Geriler.*** (B. Necatigil 1968 s. 25). × ***Balıkçı lokantası dediysek, çok da salaş bir yer sanılmasın. Parlak ışıkları, renkli vitrini ve trafik polisi gibi şapkalı otopark bekçisi bile var.*** (A. Yurdakul 1991 s. 163). × ***Sol yandaki bir spor giyim dükkânının vitrininde eşofmanlar, adidas ayakkabılar, floresan renkli sırt çantaları.*** (N. Eray 1992 s. 130). × ***Aliye, ilkin vitrinin önünde uzun uzun duralamış, acı mor, koyu kırmızı, parlak siyah, brokarya da kadife zemin örtüleri üzerine özenli bir dağınıkla yerleştirilmiş, birbirinden gözalıcı şişelere dalı gitmişti.*** (M. Mungan 1999 s. 128).

viyadük 'köprü yol' <Fr. ***viaduc*** a.m. ××

viyola 'kemana benzer, kemandan büyük bir çalgı, alto' <İt. ***viola*** a.m. × ***Viyola adamın şiirli ses tonuyla girmektedir sahneye. İkinci keman incelikle bir adım geri çekilmekte, birinci keman viyolanın girişini selamlamaktadır.*** (A. Ağaoğlu 1991r s. 95).

viyolonsel/viyolonsello 'viyoladan büyük, kontrbastan küçük, dört sürtme telli bir orkestra çalgısı, çello' <Fr. ***violoncelle*** a.m. × ***Öteki ise hala mağaraların gizli uğultularını işitiyor. Viyolonselin ayak seslerini.*** (A. Ağaoğlu 1991r s. 115). × ***Viyolonselin iniltili yalnız uğultusuna şimdi birinci ve ikinci kemanların kelebek kanatları eşlik etmekte.*** (A. Ağaoğlu 1991r s. 120). × ***Dinliyorlar. Viyolonsello uğultularla yaklaşıyor.*** (A. Ağaoğlu 1991r s. 97). Krş. ***çello***.

viyolonsello b. ***viyolonsel***.

vizita 'hekimin hastanedeki hastaları dolaşıp yoklaması; muayene için hekime ödenen ücret a call; a visit; Professional visit; ärtzlicher Besuch; Hono-

rar dafür' <İt. ***visita*** G. Meyer 1893 s. 42, J.W. Redhouse 2006 s. 2153a. (Argo) 'parayla erkeklerle ilişkiye giren kadınların istedikleri ücret' × ***-E... Götürecek yerin var mı? Salih gözlerini yerden kaldırıp kadına bakmıştı -Fakirhanemize tenezzül buyurulmaz mı? -Peki ya paran? -... -Vizitam on liradır aslanım... İşine gelirse yürü gidelim...*** (R. Enis 1947 s. 94).

vizolin 'yapışkan tela' × ***Örtülerin üstünde dikiş makinaları, vizolinler, klapalar, elektrikli makaslar, açılacak ilikler, bastırılacak etekler...*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 12). × ***Kızlar teğele atacak, vizolinlenecekse vizolinlenecek; ilikler nakışlar bana gelecek.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 20).

vizon 'sansargillerden, kürkü çok beğenilen bir tür memeli, mink (mustela vison) ve bu hayvandan elde edilen kürk' <Fr. ***vison*** a.m. × ***Vitrini pırıl pırıl bir kuyumcu mağazası önünde, vizon mantolu çok güzel bir kadın....*** (R. Enis 1957 s. 181). × ***Âynı anda sağ bacağından aşağı ince bir akışı algılıyor. Bakıyor, sandıkta yıllar boyu bekleye bekleye direncini yitirmiş ipek kaçmış, yarım parmak eninde akıp gitmiş. Omuz silkiyor. Aldırmaaa! Şimdi vizon rengi yün etek, kemik rengi ipek bluz, piye dö pul ceket, demin bulduğum işte... Ee, ne oldu? Yine tepeden tırnağa pastellere boyandık.*** (A. Ağaoğlu 1991 s. 52).

vizör 'kamera, fotoğraf makinesi ve dürbünde bulunan, görüntüyü tam sınırlarıyla kesmeden veya taşırmadan alabilmeyi sağlayan düzenek, bakaç; Filmterminus' <Fr. ***viseur*** a.m. × ***Orta kata çıkıyorlar. Oldukça geniş... Kamera merdiven başına kurulmuş. Oktay vizörden bakıyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 100).

vlahos 'hanigillerden, Akdeniz ve Ege'de yaşayan lezzetli bir balık, kaya hanisi, lahos; Fischart' <Yun. ***βλάχος*** (vlahos) a.m. D.J. Georgacas 1978t no. 11, H. Eren 1999 s. 436. × ***Orası, çırpınan mercan kırmalarının kırmızısı, şarapnellere benzeyen vlahos balıklarının parlak çelik mavisi, lipsosların şafak aydını pembesiyle dipdiriydi.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 20). × ***Set set çıkıntıların altlarından esneyen korkunç mağaraların ağzından, zindan gibi derinliklerin ejderleri, renk renk orfos, vlahos ve zminnera balıkları, iri iri gözlerle etrafa bakınıyor.*** (Halikarnas balıkçısı 1955 s. 200). b. ***lagos***.

volan/volant 'bir hareketi bir mekanizmaya aktaran veya makinelerde hareketin hızını düzgün tutmaya yarayan tekerlek' <Fr. ***volant*** a.m. × ***Volantlar çalışıyor sanki şakıltıyla. Hızlanıyor hızlanıyor, vınlıyor artık. Kereste hızarlarındaki uğultu gibi.*** (B. Duygulu 1961 s. 22). × ***Borular pırıl pırıl, pistonlar acele acele işliyor, volanlar homurdanıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 219).

volant b. ***volan***.

vole 'havadan gelen topa, futbolda sıçrayarak ayağın üstüyle, teniste raket ile vurma' <Fr. ***volée*** a.m. ***vole oturt-*** 'futbol terimi; Fussball terminus': × ***En zayıf takımı kendime seçmeliyim. Top ortaya atılmalı, ben hemen kapıp sürmeli, sürmeli, bomba gibi bir vole oturtmalıyım. Gol! Santra yapılmalı, topu yine ben kapmalıyım.*** (T. Yücel 1954 s. 73).

voli 'balıkçı kayıklarında balıkları çevirmek için kullanılan ve her iki kolunun halatlarından elle karaya çekilen ağ' <Yun. ***βολή*** 'casting of the net' H. Eren 1999 s. 436, D.J. Georgacas 1978t s. 132, 188. × ***Kızmakta haklıydı. Bu volide en az bin lira uçtu.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 12). × ***-Hadi asılın küreklere çocuklar. Siz kahvedekiler! Volinin kenarına gelin.*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 59). (Argo) 'haksız kazanç' S. Özel 1993 s. 103, H. Aktunç 1999 s. 300. ***voli çevir-*** 'tuzağa düşürmek; eğlenmek': × ***Kadın- Veririm, niçin vermeyeceğim?.. Hayati- Ha şöyle, öyle bir "voli" çevir ki hem senin hem bizim işimize yarasın.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 322). × ***Sonra akşam serinliğine doğru tek başıma Havuzbaşı denilen sık ağaçlık ve sulak yere kadar bir voli çevirdim.*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 13). × ***Sağda reiz Asadur'un takımı voliyi çevirdi. Meşaleler tutuştu. Gırgırlar rampa etti.*** (R. Enis 1947 s. 10). ***voli vur-*** 'iyi bir şey yakalamak, vurgun yapmak; einen guten Fang tun' F. Steinherr 1932 s. 196. (Argo) 'vurgunculuk yapmak' S. Özel 1993 s. 103, H. Aktunç 1999 s. 301.

volkan 'yanardağ; feuerspeiender Berg' <İt. ***volcano*** G. Meyer 1893 s. 43, J.W. Redhouse 2006 s. 2149a. × ***Madam Viyolet gök gürültüsü gibi ortalığı çakicak ederek içeri girmiş, yıldırım düşer gibi tepeye inmişti. Ağız, ağız değil, bir volkan krateri.*** (S.M. Alus 1933h s. 331–332).

volovan 'yaprak hamuru (milföy) ile hazırlanan, kuş yuvasına benzeyen bir çeşit soslu börek' × ***Mayonezli ıstakozla o böbrekli volovan bir arada Kenana da ağır gelmişti. Hele rus salatası...*** (R.H. Karay 1947 s. 115).

volta I b. ***olta I***.

volta II 'bir halatı bir yere bir kez dolama veya babalara yöntemince sarma, Zincirin demire veya iki zincirin birbirine dolanması, Geminin rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zikzak yapması, Sürekli aşağı yukarı gidip gelme, yürüme, dolaşma' <İt. ***volta*** a.m. b. ***olta II***. × ***Çil Tahir Kaptan gemisini oğluyle beraber kullanırmış. Çünkü yelkenli sakolevi tulum yelkeniymiş, voltalarda iki denizci gerekirmiş. Hepimizin bildiği gibi, skotayla podarayı aşırmak için.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 56). ×***Karadeniz bu! Rüzgâr bir dir dirise etti, başladık voltaya.*** (R. Ilgaz 1981 s. 141). ***volta!*** 'kaçalım!': × ***Polisin, durakta gizlenip suçluları suç üstü yapmak üzere beklemekte olduğunu gören erketeler sinyal vererek Polis (kendi tabirleri ile dayı veya keş) Volta! (yâni kaçalım) diyerek sağa sola yayılmak suretiyle kaçarlar.*** (Y. Ertunç 1982 s. 10). (Argo) 'bir aşağı bir yukarı dolaşma' S. Özel 1993 s. 103, H. Aktunç 1999 s. 301. ***voltayı/voltasını al-*** 'ayrılmak, bırakmak; abziehen' M.L. Wagner 1943 s. 8: × ***Şarapçı Memet üstüne mi yürüdü Elindeki taşla suratıdır diye bir tane. Kan içinde yuvarlanırken, toparlasa palamarı. Polis, karakol filân deyinceye kadar, alır voltasını. Zaten İstanbul'da duruculardan değil. Çeker gider Edirne mi olur, Kırklareli mi...*** (Orhan Kemal 1968ö s. 96). × ***-Politikaya aklım ermez, kullanıldığımı çaktım mı kafam çok fena bozulur, iyisi mi dedim Ankara'dan voltayı alalım.*** (A. İlhan 1982 s. 408). × ***Hep sizin gibi Bihruz Beyler yüzünden! Faik Bey'in döküntüleriyle kırk***

yıl yaşarsın daha! Al voltanı Babıâli'den de git, Burgaz'da pantolon balığı yakala! (R. Ilgaz 1996 s. 52–53). (Argo) 'kaçmak' S. Özel 1993 s. 104, H. Aktunç 1999 s. 301. ***volta çal-*** 'aşağı yukarı dolanmak; auf und wieder spazieren' Meninski 1680 III, 5411. ***volta vur-*** 'gemi zikzak yapmak; bir aşağı bir yukarı dolaşmak': R. Dankoff 2004 s. 275. × ***Nihat bey her akşam fırtınalı havada volta vuran yelkenli gibi bu sofada beş aşağı, beş yukarı mekik dokuyordu.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 224). × ***"Süleyman, bu rüzgar değil bizi, öküzün boynuzlarını bile başından uçuracak. Gemiye dönelim de karaya doğru volta vuralım bari" dediler.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 22). ***volta yap-*** 'gezmek': × ***-Şimdi yarın akşamı düşünelim. Evvela şehirde bir volta yaparız.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 47).

volta III 'oyuncunun kağıt değiştirdikten sonra çok seri bir hareketle desteyi alt üst edip çevirmesi, bu suretle kağıt vermesi; Karten sindel, Volte' × ***Yanındaki oyuncu kağıt değiştirdikten sonra çok seri bir hareketle desteyi alt üst eder, çevirir; bu suretle kağıt verir. Kumarbazlar arasında bu ameliyenin adına volta derler.*** (H. Kodaman 1944 s. 162).

voltala- 'aşağı yukarı dolaşmak' <***volta II*** + ***-la-*** isimden fiil yapım eki. × ***İkindi üzeri gardiyanlar kapıyı açtığında koğuştakiler, "Haydi baba, kalk biraz voltala. Açılırsın" dediler.*** (A. Yurdakul 1987 s. 165).

vordinar b. ***vurdnar***.

voynık 'Eflak askeri' <Bulg. ***vojnik*** 'asker' Bartholomaeus Georgievits 1943 [1544-1548] s. 121, K. Emiroğlu 1989 s. 227, M.Z. Pakalın 1946 III, 595, F. Miklosich 1889 s. 23. × ***Çitak voynuk kafalı Hırvat çeteci!*** (Kömürciyan 1981 s. 143 no. 209).

(Argo) **voyvo** 'alay etme sözü olarak kullanılır' <İsp. ***huevo*** 'çürük yumurta' S. Özel 1993 s. 104, H. Aktunç 1990 s. 301. × ***Şinaver yorgun argın, belini tuta tuta merdivenden yukarıya çıktı. Kovuşta, mangal üstünde mısır patlar gibi sesler çıtırdadı: Paşazadeye voyvo… voyvo…*** (S.E. Ertem 1935 s. 14).

voyvoda 'reis, subaşı, ağa gibi muhtelif anlamlara gelen bir deyimdir' M.Z. Pakalın 1946 III, 598, Meninski 1680 III, 5424, F. Miklosich 1889 s. 23. × ***Şeh gelüp voyvodayı da'vet ider / Pes risālet veçhile bu nes gider.*** (Enverī 1928 [869/1464] s. 99). × ***Al sana kolluk zuhur edüp beni de kavga edenler ile bile Galata Voyvodası'na götürdüler.*** (E. Misailidis 1986 s. 81–82). × ***Boġdān ėli begi Pitir voyvodayile barışlıḳ ėdüb…*** (F. Kraelitz 1921 [15.yy.'ın ikinci yarısı] s. 44).

vualet 'kadınların kullandığı, şapka, taç, toka ve benzerlerinde bulunan, yüzü örten, ince hafif tül; Stoffart' <Fr. ***vualet*** a.m. × ***Başında bazen tepesi olmayan bir hasır şapka, çoğunlukla güve yenikli nefti yeşil vualetli bir kep olurdu.*** (M. Özünal 1991 s. 103).

vukuat çıkar(t)- 'olay çıkarmak' <Ar. ***vuḳū'at*** 'olay' + Tü. çıkar-. × ***Namus uğruna, elimden nasılsa bir vukuat çıktı. Mahpusa girdim. Dün sabah, padişah babamız affetti dediler. Dua ederek mahpustan çıktım.*** (E.E. Talu 1935 s. 95). × ***Bir de haylaz, kavgacı, insafsız ka-***

badayılar vardır. Bunların da gözleri hiçbir şeyden yılmaz; fakat diğerleri gibi ağırbaşlı değildirler. Durup dururken kavga, vukuat çıkarırlar. (S. Ali 1937k s. 23). × ***Şinci bir vukuat çıkartacaksınız! Herifin elinde silâh görmüyor musunuz? Muhtarın sinirlerini de aynaştırmayın!*** (F. Baykurt 1971t s. 245).

vur- 'vurmak, dövmek, çarpmak; schlagen' <ETk. ***ur-*** 'to put, to strike' G. Clauson 1972 s. 194, J. Eckmann 1941 s. 152, Meninski 1680 I, 504, Meninski 1680 III, 5417. × ***Däyeye eyitdüm: "Şol bir zergīce Muḳbilek adlu maṣharaca ḳulcuġaz ki eŋsesīne sīlī vururlar, anı bul, ạhca vėr, gelsün bu kilīmi, götürsün."*** (Ferec v. 69a). × ***Bir ulu mevc geldi, gemileri birbirine vurdı, heläk eyledi.*** (a.e. 146a). ×***˙Hamīri bir aġacıla muttaṣıl ol tạhtanuŋ altına sürerler.˙Hamīr dạhı birbirine ḳarışduḳdan ṣoŋra ol tekneden çıḳarurlar. Bir dạhı yumruḳ vururlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 112). × ***Polis yankesiciyi komiserin karşısına getirdiği zaman elinden aldığı saati masanın üzerine koyarak: -Bu saati vurmuş, dedi.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 20). × ***Bu, vurmuş beygire kırbacı, basmış tekmeyi.*** (S.M. Alus 1944 s. 125). × ***Kuyruk sokumu malta taşına öylesine vurmuştu ki, her adım attıkça vücudu temelinden sarsılıyor sanıyordu.*** (A. Nesin 1958k s. 7). × ***Oğlanlar da az ötede misket oynuyorlardı. Biri bir çam kozalağı koymuş yere, üstüne taşla vuruyor, kırıp parçalamaya çalışıyordu.*** (F. Baykurt 1971t s. 107). '(intrans.) büyük kazanç sağlamak; einen großen Gewinn einstecken': × ***Bedestan kapanmadan gidip yüzüğü mektebe başlatmalı, oradan da Beyoğluna! En aşağı beni on gün eğlendirecek parayı annemden vurdum!*** (Musahipzade Celal 1936g s. 29). × ***Birdenbire işi büyüttü. Şimdi inşaat malzemesi piyasasına hâkimdir; milyonlar vuruyor.*** (R.H. Karay 1964 s. 53). × (intrans.) ***Çeneleri vuran Virjin 'donuyoruuuum' dedi.*** (O. Kemal 2016 s. 33). 'sürmek' × ***Artık bende kadına atıp tutmanın envaını dinle... Düzgünü, pudrayı vurup yoğurtlu patlıcana döndüğü, ağda yapmasa sakallarının Ermeni dudularından farksız olacağı...*** (S.M. Alus 1944 s. 67). 'saldırmak' × ***Böyük çöpek megemse hayın ımış. Çüçüg çöpeyin ahlı o geden çesmir. Bu gurt o esnada davara vurdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 197). 'içmek; trinken' × ***Äsäd kişi uzun bir ähvalat danışdı, 22-ci ildä 17 yaşında, ilk däfä Bakıya gälmäsindän, ähli-kef ämisiylä içki mäclisinä düşmäsindän (indiki zabitlär evi var ha, bạh onun yerindä restoran idi), ömründä ilk däfä dilinä araġ vurmasından, sonra da halının˙harab olmasından, biabırçılıġdan...*** (A. Rzayev 2003 s. 15). 'yatırmak': × ***Yatan öküzleri çubukladı, kaldırdı: "Kavurma Pınarı'na gideyim de iki lokma azık yiyeyim…" Hızlı sürdü öküzleri, yatağa vurdu. Açtı azığını…*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 12). 'yapmak, inşa etmek' ***bina ur-*** 'bina yapmak': × ***İşbu Sıġırcıḳlar adalarınuŋ ḥaḳḳında şöyle hikāyet olunur ki Ayasofya'nuŋ bināsın uran mi'mar olan İgnatu'nuŋ oğlun meẕkür adaya getürüp bıraḳmışlar.*** (Pīrī Re'īs 1988 s. 266). × ***İki pare köy urdiler*** 'Sie haben zwei Dörffer angegriffen' (Meninski 1680 I, 505). ***anahtarı kilide ur-*** 'anahtarı kilide sokmak': × ***Şulukdem irişdi kapu katına / Anahtarı çün kilide urdu ol.*** (Köprülüzade 1934 s. 48). ***âvâze ur-*** 'yüksek sesle bağırmak': × ***Böğrüşüp çün ururlar âvâze / Yankulanurdı tâğ u der-***

vâze. (Köprülüzade 1934 s. 82). ***balık vur-*** 'balık oltaya değmek': × ***"Balık vuruyor," dedi. Hepimiz göz kulak kesildik. İlk balık iki okkalık bir mercan kırması idi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 59). × ***Bir sigara sararak derin nefeslerle içti, sonra paraketeyi yoklamak üzere doğruldu. –Şükür Allaha balık vurmıya başladı.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 7, s. 74). ***başına tac ur-*** 'başına taç takmak': × ***Felek giydi kaba-yı lâjverdi / Cihân urdı başına tâc-ı zerdi.*** (Köprülüzade 1934 s. 54). × ***İ rahmet ana kim ehl-i hayâdur / Başına urdu nergis tâc-ı zerrîn.*** (Köprülüzade 1934 s. 60). ***-dan vur-:*** × ***Kimi kez topuklarıma dikenler batıyor; üstüme çalılar takılıyor. Çünkü yoldan gitmiyoruz. Tarla aralarından vuruyoruz.*** (H.R. Gürpınar 1929m s. 133). ***el ur-*** 'ülkeye savaş açmak': × ***Pâdişâh leşker-i islâmı cem'idüp vardı, vilâyet-i Arnavuda girdi ve etrafına akıncılar saldı. Gâziler kim eli urmağa başladılar Arnavuduŋ bazı begleri gelüp muṭī' oldılar.*** (F. Giese 1929 s. 162). ***-e vur- I*** 'toplamak; multiplizieren': × ***Çizgileri say, topla, beşe vur, tamam.*** (A.K. Tecer 1947 s. 18). ***-e vur- II*** '... gibi davranmak': × ***Sarı Emine'nin Münevver'e sokuluşu umumi bir hayret uyandırmıştı. Münevver de şaşıyordu. Sarı Emine pişkinliğe vuruyor, kapalı açık istihzalara, imalara, kinayelere hiç aldırış etmiyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 331). × ***-Bülbül mü? Dedi – Yok kız, dedim, saka. –Anlamamazlığa vurdu.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 65). × ***Barlarda sabahlamak, meyhanelerde sızmak, işsiz dolaşmak, serseriliğe vurmak hakkım değil… ölmemeğe çabalıyacağım…*** (M. Yesari 1943 s. 24). × ***O zamanlar, miras yiyip çapkınlığa ve hovardalığa vuran delikanlılar yanlarındaki dalkavuklar arasında ipsiz sapsız, baldırıçıplak … muhafızlar da alırlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 106). × ***Getdigin gece bir gadeh iç, ikincisinde sen seni serhoş eyle: cahal dubarası eyle sen seni, uyumuşluğa vur.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 195). × ***Doğrusunu ister misin, köy kısmını adam hiç unutmaz da arsızlığından unutmuşluğa vurur.*** (K. Tahir 1955s s. 270). × ***Paranın üstünü vermeyi ya unutmuştu ya da unutmuşluğa vurmuştu.*** (K. Tahir 1961 s. 55). × ***Ol inkar eden bunu işidip gülümsendi. Kadı anı gördü, velī görmeze urdu.*** (O.Ş. Gökyay 1966 s. 250). ***-e vur- III*** '...e doğru yönelmek': × ***Ağaçların altında çayır, çimenlere serildik. Bir buçuk, iki saat kadar dinlendikten sonra, yine arabalara bindik, Yuşa tepesine vurduk.*** (S.M. Alus 1933p s. 235). × ***O akşam biraz deniz derya görüp açılmak niyetindeydim. Sirkeciden Aksaraya vurdum.*** (S.M. Alus 1944 s. 53). × ***Vakit hayli geçmişti. Tünel, münel artık işlemiyordu. Yüksekkaldırımdan yukarıya vurdum.*** (S.M. Alus 1944 s. 67). × ***Besmeleyi çekip yan yola vurduk.*** (S.M. Alus 1944 s. 187). × ***Gız da uyanığıdı, gendi gendiyi uykuya vurmuşdu.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 5). × ***Aldi parayi herif, pen pu ağıllan pu parayi nedeyim. Çarşıya toğru vurdi.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 174). ***güneş vur-*** 'güneş aydınlatmak': × ***Medresenin taş odalarına değil, ağaçsız, çıplak avlusuna bile ancak soluk bir ikindi güneşi vuruyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 115). ***ışık vur-*** 'ışık yayılmak': × ***Bu Melek Hanım, yirmi yaşlarında kadar, uzun boylu, yakışıklı, pembe benizli, kızıl kumral saçlı, ağırbaşlı bir kız; ışık vurdukça saçlarının üstü, altın suyu sürülmüş gibi parlıyordu.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 190). × ***Gözlerini budak deliğine uydurup caminin örtmesine bak-***

tı. Babasının alnına mum ışığı vurmuş aydınlatmıştı. (Yaşar Kemal 1992ks s. 166). ***-i vur-:*** × ***Bir gün sabağnan, gız hamır yoğurirdi. O sıra¸hoca gapıyı vurdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 147). × ***Yankoviç bunu pek beğeniyor. Öyle yüksek bir sesle gülüyor ki bitişik odadan duvarı vuruyorlar.*** (A. İlhan 1957z s. 126). ***parti vur-*** 'yasadışı yoldan kazanç sağlamak': × ***Kanunun şekline bakarsan, partiyi vurdunuz dedim. Artık efendileriniz bir daha sizi çalıştığınız topraklardan sürmiyecekler... Veli Kâhya gazeteyi bir çarşaf gibi tekrar yere sererek üzerine eğildi. "Hele beğim, dedi, şu on yedinci madde yok mu okuyun da bir kere kulakları duysun!"*** (H. Aytekin 1945 s. 1109). ***saat ... vur-*** 'saat belli bir rakamı göstermek'. ***tencereyi ocağa vur-*** 'hazırlanmış yemeği pişmesi için ocağın üzerine koymak': × ***Emine — Öğlan biraz keyfini bozdu mızmızlanıyordu. Onu salıncağına yatırdım tencereyi ocağa vurdum. Yıkanacak ufak tefek var ev işi biter mi hiç...*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 52). × ***Bu Elifi sevindirdi. Tencereyi değirmenin suyundan doldurdu, getirdi ocağa vurdu.*** (Y. Kemal 1960 s. 388). b. ***ocağa ur-/ocağa vur-***. ***tokat vur-*** 'tokat atmak': × ***Yo̧h Keloğlan gitme, vurduğuŋ to̧hat daha boynum sızlatiy.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 32). ***tut ... vur duvara:*** × ***Kör Halit'e: "O zaman tut Murat Dayının geri kalan bacağından, vur duvara!" diye bağırdı.*** (Halikarnas balıkçısı 1946 s. 42). ***vur abalıya/ur abalıya*** 'zayıf olan ezilir, anlamında deyim': × ***İlâhi¸Handan başuŋda paralansun, cânuŋ çı̧ksun! Hep ur 'abalıya, ur 'abalıya!*** (A. Vefîḳ Paşa 1927 s. 30). × ***Keçecizade sağ olsa döverdi rahmidüp göğsün / Yenilenmiş deyu eski meselken ur abalıya.*** (A.S. Levend 1943 s. 464). × ***Ne olacak; erkeksizim ya, herkes beni suçlu çıkarıyor. Vur abalıya gidiyorlar. Lakin ben de işimi bilirim.*** (Cemal Refik 1943 s. 90). × ***Buğdayı, arpayı bankaya yatıran köylü doğru sizin bankada soluğu alıyor. Ondan sonracığıma vur abalıya... Sok sokabildiğin kadar.*** (U.N. Yiğiter 1948y s. 117). ***vur aşağı tut yukarı*** 'uzun uzun pazarlık yapmayı anlatan bir deyim': × ***Araya miyancılar girdi, salah salah ile çingeneleri el ele tutuşdurdular. Vur aşağı, tut yukarı işi altı mecidiyeye bağladılar.*** (O. Cemal Kaygılı 1339 s. 17). ***vur aşağı vur yukarı*** 'uzun uzun pazarlık yapmayı anlatan bir deyim': × ***Vur aşağı vur yukarı "elli kayime"ye söz kesildi. Damadın bundan önce Nimet'in Oba köyüne daha ucuza gittiğini ileri sürüşü, babalığını inadından geri çeviremedi.*** (S. Şengil 1943 s. 103). ***vurduğu vurduk kestiği kestik*** 'kazak, her dediğini yaptıran': × ***Lûtfi Bey, hanımı evde yokken, kazaktı. Ölçmeden, biçmeden ağzına geleni söyler, tartmadan, tartıştırmadan içindekini döker, vurduğu vurduk, kestiği kestik bir vaziyete girerdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 94). × ***İstinyeli Salihler, Aksaraylı Atalar, Hurşid Reisler gibi vurduğu vurduk, kestiği kestiklere bile bol keseden Tosun derlerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 9). ***vurduğu vurduk kırdığı kırdık*** 'kazak, her dediğini yaptıran': ***Slahiyeti o derece geniş ve şümullü, Türkçesi öyle vurduğu vurduk kırdığı kırdık idi ki önünde valilerle mutasarrıflar diz çöküyor, kumandanlar el pençe divan duruyor.*** × (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 125). ***vur patlasın (çal oynasın)*** 'çok gürültülü patırtılı olmayı anlatan bir deyim': × ***Zopayınan dövmeye başlamış, tabii o zaman ötekiler de çıkmış, evin içi vur patlasın garışmış.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 75). ×

Gece gündüz yosmalarla vur patlasın, çal oynasın. Kırkından sonra azan erkeği teneşir pâklar. (S.M. Alus, Akşam gaz. 1 Temmuz 1941). ***vur patlasın edil-*** 'çok eğlenmek': × ***Mezeler, içkiler, yemekler, vur patlasın edilmiş, su yerine şampanyalar israf olunmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 302). ***vur patlasın git-*** 'çok eğlenmek': × ***Etem, Sulukule'den bir keman, bir ut, hanende ve köçek olarak iki kadınla bir kız getirmiş, ondan sonra biz gece yarısına kadar orada vur patlasın, çal oynasın gitmişiz. Gitmişiz değil... Gittik... Bunları ben hep biliyorum.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 136). ***vur vurmaz mısın*** 'çok dövmeyi anlatan bir ifade': × ***-Kim olacak?.. Şu madam... At gibi üzerime sıçrayınca beni kedi yavrusu gibi ayağının altına aldı, vur vurmaz mısın?.. Öyle fena döğdü ki bay reiz...*** (Cemal Refik 1943 s. 51). × ***"Sen benim oğluma da iftira ediyorsun" diye üzerime atılıp kaplan gibi beni altına almaz mı!.. Vur vurmazmısın? Ne yüzüm kaldı, ne gözüm.*** (a.e. s. 89). Krş. ***Kaç kaçar mısın?*** b. ***ur-***.

vurdumduymaz 'aldırışsız, umursamaz' × ***Kopuk — (Kanbura) Bırak şu vurdumduymazı be. Kaç aydır şu meyhaneye devam eder, bizimle iki satır konuşmağa tenezzül etmez. Bilmem ki üç tuğlu vezirin torunu mudur, nedir. Alt tarafı o da bizim gibi cafciricifcofun birisi.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 83).

vurdumduymamazlık 'aldırmazlık, umursamazlık' × ***Siz ki o kadar ince fikirli, arif, zarif, kılı kırk yarar bir adamsınız, doğrusu ya bazı günler size bir sihir ettiklerine inanacağım geliyor, çünkü sizin tarafınızdan bu derece vurdum duymamazlığa başka bir mana veremiyorum.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 29).

vurdumduymazlık 'aldırmazlık, umursamazlık' × ***-Ne diyoğsun?.. Kime başımı çeviriyoğum?.. -Vurdum duymazlığın alemi var mı be gülüm? Şu şanodaki katıra...*** (S.M. Alus 1934 s. 227). × ***Oysa anneanne yaşamın zorluklarını büyük bir vurdumduymazlıkla karşıladı, garip bir bencillikle kişiliğini koruyarak çevresine kök söktürdü.*** (T. Uyar 1985 s. 111).

vurdum tınmaz 'aldırışsız, umursamaz' ×***Fakat Naci'nin halinin gidişi burada durmayacağını kapalı da olsa ifade ediyordu. Çünkü gazte mali ihtiyaçlara karşı son derecede, hatta vurdum tınmaz dokuz yumruk bir işaret gibi darbı mesellere uygun olacak tam bir lakaydi içinde bulunmayı adet edinmişti.*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 138).

vurdur-/urdur- 'vurdurmak' <***vur-*** + ***-dur-*** ettirgenlik eki. ***-a/-e vurdur-:*** × ***"Okusaydın ya adam olurdun ne güzel..." "Kafa işte. Serseriliğe vurdurduk, okuyamadık"*** (Tarık Dursun K. 1957r s. 69). ***açık araziye vurdur-*** 'erişmek, ulaşmak; erreichen, stossen auf' × ***Has'nanımla oğlu, evleri, sokakları geçtiler, açık araziye vurdurdular, Has'nanım yavaşladı.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 67). 'bir şeyi çaldırmak, kaybetmek; sich etwas stehlen lassen' × ***Paralarım güven veriyor bana. Bunları vurdursam, kime, neye sığınırım diye düşünüyorum.*** (M. Güler 1990 s. 199). ***bina urdur-*** 'bina yaptırmak': × ***Ve gėrü Sulṭān Murād̲ Han Edrenede yeŋi cāmi'uŋ bināsın urub, daḫı Ergene kö-***

yinüŋ bināsın urdurub… (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 51). × ***Konstantin pādişāh olduḳda meẕkür bināyı yıḳdurur, andan kiçirek tekrar bina urdurup maʿrüf olan bināyı ao altı yıl dört ayda tamām itdürür.*** (Pīrī Reʾīs 1988 s. 266).

vurdnar/vordinar ‘bir ağaç türü; Baumart’ <Yun. ***πριναρι*** (prinári) a.m. R. Dankoff 2004 s. 275, M. Kütükoğlu 1983 s. 82. × ***Bir ḳadırġa kerestesi dört yüz taḫta ki on ikişer arşun vurdnardan biçilmiş ola.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 154). × ***Kereste ocaḳları- Beher sene bin vurdnar Ḳocaeli sancaġından maḳṭūʿdur.*** (Kātib Çelebī 1329/1913 [1656] s. 154). b. ***bırnar***.

vurdulu kırdılı ’şiddet içeren, hareketli (film)’ × ***İkinci Meşrutiyet döneminin kodamanlarından vurdulu kırdılı polis müdürlerindenmiş.*** × (M. Seyda 1969 s. 22). × ***Alex’e ilişiyor gözüm. Yüzünde ne korku ne heyecan, ne de acı… Vurdulu kırdılı bir film seyretmiş gibi donuk, hareketsiz.*** (A. Yurdakul 1987 s. 243).

vur-dut Az. ‘hepi topu‘ × ***Tärläyib äldän düşdük, tapdığımız da vur-tut on adam oldu.*** (M. İbrahimov 1960 s. 786). × ***Naçalnik onların gäldiyini eşidib, ġoşunla Näsirçaya täräf yola düşdü. Üstündä dä vur-tut älli atlısı var idi.*** (Ġaçaġ Näbi 2009 s. 348).

vurgon b. ***furgon***.

vurgun I ‘baskın, düşman hücumu; herhangi bir kötü olay‘ <***vur-*** + ***gun*** fiilden sıfat yapan ***–gın/–kın*** eki için b. ***akkın*** ⊡. TS 4174. × ***Kaza urgunı oldum*** ‘Ich war Schicksal getroffen’ (H. Vámbéry 1901 s. 212). × ***İl ile gelen vurgun düğün bayramdır.*** (V. İzbudak 1936a no 383). b. ***urgun***.

vurgun II ‘vurgun, dalgıçların su basıncı nedeniyle uğradıkları inme; Taucherkrankheit’ <***vurgun I***. DS 4108. × ***Bir vurgunun, tutukluğun atrofinin eli kulağında olduğuna işaretti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 114). × ***-Herif dedim. Memet’in belinden aşağısı yeni bolarıp durdu vurgunda, çaput bebek benzeri canı yok.*** (F. Akatlı 1982 s. 188). ***vurgun al-*** ‘vurguna uğramak’: × ***Babası kaba süngere daldığında, anası başlarda içimi ferah tutatım dedi. Gene de adamı vurgun alıp iki bacağı bir kolu tutmaz oldu.*** (F. Akatlı 1982 s. 192). ***vurgun ye-*** ‘vurguna uğramak; yenilgiye uğramak; Taucherkrankheit; eine Niederlage erleiden’ × ***Çok sünger çıkarmıştı babam. Mektuptan bir hafta sonra babamı yarı ölü getirdiler. Vurgun yemiş. Bir tarafının eli ayağı hiç tutmuyor.*** (Y. Kemal 1971bd s. 592). × ***Usta dalgıçlar kolay kolay vurgun yemez, calaba olmaz.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 622). × ***O üç Yunanlının hık diyemeden vurgun yiyip kalakaldıkları gün dedim. Musa efem, “Yunanlının parasızının da boynu eğiktir, benim aslan yeğenim niye şaştın, dediydi.*** (F. Akatlı 1982 s. 199). × ***Vurgun yemiş gibiydim. Çiviyi başka bir çiviyle sökmeye çalışırken yeniden karşılaşmıştık.*** (Z. Ankara 1991 s. 29).

vurgun III ‘aşık, tutkun’ <***vurgun I***. ***-e vurgun*** ‘aşık, tutkun; verliebt’: × ***-Anlarsın ya Muratcığım… Ben de senin ev sahibesine vurgunum!*** (M. Yesari 1928 s. 49). × ***Gergefin üstüne bir kuş geliyor, konuyor. O kuş ta o kadar celâl ki bu kız o kuşa vurgun oluyor.*** (M. Tuğrul

1946 s. 20). × ***Hakçası lâzımsa hepsi de uzaktan vurgunu. "Ben sana hayran, sen cama tırman!" hesabı.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 31.VIII.1951). × ***Dempski, Polonyalı bir göçmen. Her daim sarhoş. Pansiyon sahibi bayana vurgun. Körkütük olduğunda, dama çıkar, eskiden kalma bir kilise çanını var gücüyle çalar, Polakça küfürler savurur.*** (G. Dino 1991 s. 179). × ***O evlerdeki tavana yakın, üst yanı tavanı gösterecek gibi eğrilemesine asılmış ceviz ağacından, işlemeli aynalara, onlara eş konsollara vurgundu.*** (A. Kutlu 1995 s. 103).

vurgun et- 'ganimet vurmak; Beute machen' <***vurgun*** + ***-et-***. × ***-Bize ne olur mu? Vurgun ederiz. Yakalanırsak affedilir, babam gibi zaptiye yazılırız. –Ne çıkar be emin? Hem vurgun etsek de Esma bize bir metelik bırakmaz ki?*** (S.E. Ertem 1931 s. 235). Krş. ***yağma et-***, b. ***urgun et-***.

vuruk I 'vurulmuş; yaralı, kırık, şiş; Beule, Narbe, angeschlagen, leicht beschädigt' <***vur-*** + fiilden participium passivum mânasında sıfat yapan ***-uk*** eki. DS 4108. × ***Kan oturmuş mor. Vuruk moru. Yakarak bir eflâtun çakılıyordu bâzen. Boğazlanan birinin kıhıltısı.*** (V.O. Bener 1957 s. 140). × ***Adamların, bir sihirbaz ustalığıyla yere düşürmeden motordan sergilere sapasağlam ulaştırdıkları karpuzlarla kavunların arasından gene de çatlaklarla vurukları çıkıyordu.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 49). × ***Bu dört hafta içinde bir kere bile paydostan sonra Unkapanı'nda Yemiş'e uğrayıp kıçından yumuşamaya başlamış vuruk topatanlarla çatlak karpuzlardan götürememişti evdekilere.*** (a.e. s. 40).

vuruk II 'tavla oyununda vurulmuş pul; im Tavla' <***vuruk I***. × ***Pullar vuruk olduğu, kapılar kapalı bulunduğu zamanlarda, hangi oyuncunun kapıları kapalı ise kapılarını açıncaya kadar zarları o atar.*** (H. Kodaman 1944 s. 17). × ***Mesela, se ve çihar haneleri açıksa o sayılardan atarsa elindeki "vuruk" pulları da koyabilir.*** (H. Kodaman 1944 s. 26).

vurul-/urul- 'vurulmak' <***vur-*** + ***-ul-*** edilgenlik eki. DS 4108. × ***Kendi kuvvetine ve çevikliğine güveniyordu. Fakat haritada kahbece arkadan vurulmak ta yazılıydı.*** (E.E. Talu 1935 s. 122). × ***Onun da bulunduğu bir içki âleminde bir adam vurulmuş; zavallı kim vurduya gitmişti.*** (E.E. Talu 1935 s. 107–108). × ***-Ya dün vurulup gitseydin ne yapacaktık? - Eh, ölmeden ben de birinize vasiyet ederdim. - İyi ama, ya su diyemeden ölseydin?*** (F. Erdinç 2010 s. 219). 'birine sevdalanmak, aşık olmak' × ***Bir güzelin elā gözlerine vurulmuş da beynine bir ḳurşun şıḳmış.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 580). × ***Bir güzel gördü mü çabucak vurulur, "Aman peşine düşelim!.. Ele geçirelim!.. günümüzü gün edelim!.." der durur ama o kadar.*** (S.M. Alus 1944 s. 24). × ***Pungara celir bu ġız bir seda aldırır. Türkü söylir ki bu ferik daa sedası ortalığı alır. Padişahın oğlu da bunun sadasına vurulir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 241–242). × ***Aylin her Hindistan seferinden büyülenmiş olarak dönüyordu. Muhteşem renkleri ve aromaları olan bu gizemli ülkeye vurulmuştu.*** (A. Kulin 1997 s. 109). ***bezm urul-*** 'meclis kurulmak': × ***Seherden bağ içinde bezm urılmış / Mü-***

zeyyen meclis-i şâhî kurılmış. (Köprülüzade 1934 s. 54). ***makine(ya) vurul-*** 'kesilmek (saç)': × ***Şunlar ne biçim adamlar diye bir süzdüm. Birinde, sıfır numara makine vurulmuş dana kadar bir kafa; pirohi pirohi kulaklar, sütlâç gibi buruşuk sarı kara, arşın boynunda bir surat; çökük avurtlar, mısır püskülü bıyıklar, yumruk bir gırtlak, kalas kadar da bir boy; ayak makamına iki adet salapurya.*** (S.M. Alus 1944 s. 104). ***vurulmuşa dön-*** 'vurulmuş gibi olmak': × ***Bu sözleri duyunca beynimden vurulmuşa döndüm.*** (S.E. Ertem 1931 s. 254). × ***Padişah vurulmuşa döner, aklı fikrine karışır, Perili Ananın eline, ayağına bulaşır: "Aman ana, yaman ana, sevdiklerinin başıyçin.*** (E.F. Güney 1946n s. 14).

vurun- 'giymek, üzerine almak; koymak, yapmak; kullanmak; to wear, sich anziehen; sich aufsetzen, anlegen' <***vur-*** + ***-un-*** dönüşlülük eki. <ETk. ***urun-*** <***ur-*** 'to put, to strike' G. Clauson 197 s. 235, Meninski 1680 I, 507, TS 3979, DS 4108, R. Dankoff 2004 s. 270. × ***Edānī huddāmı aṣḥāb-ı devletüŋ iç oğlanlarına taḳlīd ile siyāh yelken urunmaḳ efendileri māl̤hüliyā ve 'aḳl eksükligine bā'is sevdā ile bendini siyāh sarınmaḳdur.*** ('Ālī 1587 v. 138b). × ***Gül urunmuş tâc-ı la'l ü nergis almış câm-ı zer.*** (Köprülüzade 1934 s. 58). × ***Ṭonandı geydi ḳaftānın güherlü / Muraṣṣa' tāc urundı ol hünerlü.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1207). × ***Cevşeni geydi, urundı kund ışıḳ, / Işığından mihr u māha ḳond-ışıḳ.*** (Firdevsīi Rūmī 1980 s. 200). 'üzerine giyerek denemek; bakmak' × ***"Şu yoldan gidelim de ben öteberi satıcılarıynan uğraşayım ıcık. Sattıkları şeylere vurunayım bir.*** (M. Makal 1957k s. 24). × ***Fiyatlarına bir vurunayım, uygun bulursa Cumuk Onbaşı gelip elli-yüz çift götürecek.*** (a.e. s. 24). × ***"Hergele meydanına gidecem, bit pazarına bir de. Eski ceketlere vurunmayı istiyor canım.*** (M. Makal 1957k s. 25). 'kullanmak' × ***Bu hafta hiç kimseye ilaç yok, bu hafta için ayrılan miktar bitti, diyoruz... Hem ne zannediyorsun? İlacı alıp vurundun mu şıp diye geçecek mi?*** (O. Kemal 1951s s. 18). b. ***urun-***.

vurun- döğün- 'ağlayıp sızlamak' <***vurun-*** + ***döğün-***. DS 4109 × ***Gidiller ki ne görsünner, elece baygın yatir. Aman vurunillar, dögüniller.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 279).

vurunul- 'giyilmek' <***vurun-*** + ***-ul-*** dönüşlülük eki. × ***Fes- Alın altunlu, tepe, altunlu olarak ve yalınız da vurunulur.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330).

vuruş/uruş 'vuruş, vurma; savaş, çarpışma' <***vur-*** + ***-uş*** fiilden isim yapım eki. × ***Anı kim urış gör diyü turmadı / Sen öldür eger yağı öldürmedi.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 s. 270). × ***Demür pençe düzmiş imiş bir kişi / Kim isterdi arslanıla uruşı.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 s. 431). × ***Ve songra Akabi dudu kılavisenin sesini peslendirub bi-menend hüsne malik parmaklerini tiz perdelerinin üzerine koyarak derdlu figanlerini te'sirli vuruşleri ile tebeyyün itmeye başladı.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 140). × ***Sırtına inen bir dipçik vuruşiyle yere yıkıldı.*** (R. Enis 1957 s. 93). × ***Sonra bir kısçak ile ateşten farksız demir parçasını ocaktan alarak örsün üzerinde çekiciyle onu okşarcasına, öpücük gibi küçük küçük vuruşlarla biçimlendirir.*** (S. Şengil 1990 s. 30). × ***Makaslama vuruşlarla insanları lahmacun pidesine çevirirler.*** (S. Birsel 1992 s. 89).

-vuz/-vüz ‘birinci çoğul kişi eki ve bildirme eki’ × ***Ḳılımaduḳ çü ṭā‘atler yirince / ‘Aceb mi ger olursavuz yirince.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 337). × ***Ṭoludur içimüz dürlü günahdan / Tihīvüz ḳılmaġa biz her gün ahdan.*** (a.e. no. 338). × ***Bu işde bī-nevāvuz ḳatı bī-berk / Yalıncaḳ ḳış ağacı gibi bī-berk.*** (a.e. no. 339). × ***Bu doğru yola hergiz basmaduk düz / Kime eydevüz egrimüzi gel düz.*** (a.e. no. 340).

vücut b.m. <Ar. ***vücūd*** a.m. M.Z. Pakalın 1946 III, 598, Meninski 1680 III, 5341, J.W. Redhouse 2006 s. 2129b. × ***Geceleyin zamanı ve mevsimi kaybeder vücudumuz / Ve günler verir bize saati ve baharı.*** (F.H. Dağlarca 1957 s. 298). × ***Bir çalımlı güleş dutardı! Kimse bunun gibi güleşemezdi! Elvan gibi vücudu vardı.*** (F. Baykurt 1971t s. 198). ***vücuda gel-*** ‘doğmak, dünyaya gelmek; kann zur Welt’ × ***Hicretden yedi yüz elli sekizinde Yıldırım Bayezid vücüda geldi.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 18). × ***Meḥmed bin Murād Ḫān Dimetokda vücüda geldi.*** (a.e. s. 49). × ***Bu havali için en muvafığı, İngiliz seterleriyle Fransız braklarından vücuda gelme kırma dediğimiz zağarlardır.*** (S.M. Alus 1944 s. 141). ***vücudu kalk-*** ‘tabutta, omuz üzerinde taşınmak’: × ***Emin- Sen hīç sanduḳ ḳaldırdıŋ mı arḳadaş? Ḳadın- Ḳalḳsun vücüduŋ dört ḳollu ile…*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 145). ***vücudü kalkasıca*** ‘beddua sözü’: (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 138). ***-Efendim, dedim demedim bir bağırt daha gürledi; -daha söylüyor… daha söylüyor… vücudu kalkasıca… daha söylüyor… çık dışarı!..*** (Aḥmed Rāsim 1342/1924 s. 170). ***vücuduna dolu*** ‘dolgun vücutlu’: × ***Bütün ömründe ancak onsekiz defa mayıs görmüş ve vücuduna dolu ve ilelden (hastalıktan) beri yanakları nar gibi yanar.*** (E. Misailidis 1986 s. 114). ***vücut sağlığı:*** × ***-Renginiz biraz solmuş… Hayli de zayıflamışsınız… Hemen işe başlamak mı istiyorsunuz? -Ah halim olsa!.. -Yok, yok… Her şeyden evvel vücut sağlığı lazım.*** (M. Yesari 1928 s. 125).

vücuhatlı ‘yapılı, boylu boslu’ × ***Çamaşır yıkayanların zayıfına belli etmeden, o iri yarı, vücuhatlısının evini öğrensin.*** (S.M. Alus 1934 s. 74). × ***Babasının oğlu değil mi, elbette ona çekecek; hem görecekseniz, yakında ondan da vücuhatlı olacak.*** (S.M. Alus 1934 s. 74).

vükelâlık ‘ukalalık’ <Ar. ***vükelā*** ‘vekiller’ + Tü. ***-lık*** isimden isim yapım eki. × ***-E mapusane ise, su ile mi terbiye edeceksiniz ümmeti Muhammedi?.. -Orası seni alakadar etmez. -Siz Müslümanlığı yolda mı yitirdiniz yoksa? -Çok vükelâlık etme Osman.*** (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi 2, sayı 8, s. 20).